Sâdî-i Şirâzî

bûstan

Farsçadan Çeviren: A. Naci Tokmak

AYRINTI

ŞİİR

Sâdî-i Şirâzî (1213 – 1292)

"Şiirin Tanrısı" olarak tanımlanan Hâfız-ı Şirâzî ile adı yan yana anılan Sâdî, Fars şiirinin gelmiş geçmiş en büyük gazel şairi kabul edilir.

Şirâz doğumlu olan büyük şairin yaşamıyla ilgili tüm ayrıntılar bilinmiyor. Araştırmacıların tahminlerine göre 1213-1218 yılları arasında doğmuş olmalıdır. İlk eğitimini on iki yaşındayken kaybettiği babasından almıştır. İran'ın Moğol işgaline uğradığı dönemde, tahminen 1222-1225 yılları arası bir tarihte memleketinden ayrılıp Bağdat'a gitmiş, öğrenimini devrin en önemli eğitim ve öğretim kurumu sayılabilecek Nizâmiye Medresesi'nde tamamlamıştır. Buradan mezun olduktan sonra Şirâz'a dönen ve çalışmalarını bir süre memleketinde sürdüren Sâdî daha sonra otuz yıldan uzun süren bir yolculuğa çıkmış; El Cezîre (Mezopotamya), Suriye, Halep, Anadolu, Mısır, Fas, Azerbaycan, Belh, Gazne, Pencap, Gucerât, Sumenât ve Dehli'ye gitmiştir. Hindistan içlerine yolculuk ettiği kesin olmamakla birlikte, pek çok yeri gezdiği, buralarda birçok ünlü kişi ile görüştüğü bilinmektedir. 1256 veya 1257 yılında yeniden Şirâz'a dönen şair, Moğollar'la bir barış antlaşması yapan ve İran'da istikrarı tesis eden Sâd b. Zengî (saltanatı: 1231-1260) nezdinde büyük saygı görmüş; 1257 yılında kaleme aldığı *Bûstan* adlı eserini bu hükümdara, 1258'de yazdığı *Gülistan* adlı eserini ise himayesini devam ettiren veliaht Sâd II'ye takdim etmiştir. Mahlası olan Sâdî'yi de eserini sunduğu Sâd b. Zengî'den aldığı kabul edilir. Bu iki eseri sayesinde ünü kısa zamanda ülke sınırlarını aşan Sâdî, bu iki hükümdarın ölümünden sonra çıkan siyasi kargaşalar sonucu ülke Moğolların egemenliği altına girince Şirâz'dan ayrılarak hacca gitmiş; dönüşünde bir süre Tebriz'de kaldıktan sonra yeniden Şirâz'a gelerek ömrünün kalan kısmını memleketinde geçirmiştir. 1292'de vefat eden büyük şairin anıt mezarı Şirâz'dadır.

Sâdî'nin eserlerinin muhtemelen sağlığında, belki de ölümünden kısa bir süre sonra bir araya getirildiği kabul edilir. Manzum ve mensur eserlerini içeren külliyâtında on altı kitap ve altı risâle vardır. Bu eserler şunlardır: *Takrîr-i Dîbâçe, Mecâlis-i Pencgâne, Sûâl-i Sâhib-Dîvân, Akl ü Aşk, Nasihatü'l-Mülûk, Risâle-i Selâse, Gülistan, Bûstan (Sâdînâme), Kasâid-i Fârsî, Kasâid-i 'Arabî, Mülemmaât, Terciât, Tayyibât, Bedâyî, Havâtim, Gazeliyyât-ı Kadîm, Sâhibiyye, Mukattaât, Rubâîyât, Müfredât, Hubsiyât, Hezliyât, Müzhikât.*

Sâdî'nin makâme tarzında yazdığı, mensur ve manzum bölümleri olağanüstü bir tertip dahilinde nakşettiği en ünlü eseri *Gülistan* ile yan yana anılan diğer büyük eseri de *Bûstan*'dır. Gerçek adı *Sâdînâme* olan ve mütekârib bahrinde, şahnâme vezni ile yazılmış görkemli bir mesnevî olan bu eser de tıpkı *Gülistan* gibi birçok dünyâ diline çevrilmiş ve yaygın biçimde yayımlanmıştır. Sâdî eserinin hiçbir yerinde kitabının adını "Bûstan" olarak anmış değildir. "Bûstan" (Bûyistan) kelimesi de bu dev edebî hacmin sadece 3745. beytinde geçer; güzel kokuların geldiği yer, yani çiçeklik, gül bahçesi anlamında bir kelimedir.

Türkçeye yapılan çevirilerinde çoğu kez yanlışlıkla "Bostan" (Sebze bahçesi) olarak aktarılan bu manzum eserin 5000 beyite ulaşan yazma nüshaları mevcuttur. Elinizdeki çift dilli basımda İranlı değerli araştırmacı ve bilim adamı Dr. Golamhuseyn-i Yûsufî'nin 4011 beyitten oluşan tenkitli neşri esas alınmış, kitap sonuna okurun metni takibini kolaylaştıracak geniş bir açıklamalar bölümü eklenmiştir.

Prof. Dr. Abdurrahman Naci Tokmak

Prof. Dr. A. Naci Tokmak 1945 yılında Divriği'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini sırasıyla Divriği Nuri Demirağ Ortaokulu, Malatya Lisesi ve Mardin Lisesi'nde tamamlayan A. Naci Tokmak, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Fars Filolojisi'nden mezun oldu (1972). Tahran Üniversitesi Edebiyat ve İnsânî Bilimler Fakültesi'nde Yüksek Lisans (1974) ve Doktora (1976) yaptı. 1978-1998 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda çalıştı. 1983'te doçent, 1989'da profesör oldu. 1998-2003 yılları arasında Kocaeli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanlığı görevini yürüttü. 2003 yılından beri de Yeditepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde görev yapmaktadır.

Prof. Dr. A. Naci Tokmak'ın Bazı Çalışmaları:

Tengsîr, Sâdık-ı Çubek, Farsçadan çeviri roman, Kültür Bakanlığı Yayınları No: 314. 1979, 2. Baskı, Bulut Yayınları, İstanbul 2002; *Eski İran Nesrinden Seçmeler*, Tahsin Yazıcı, A. Naci Tokmak ve Mehmet Kanar, 1983; *Farsça-Türkçe ve Türkçe-Farsça Ortak Deyimler Sözlüğü,* Çantay Yayınları, 1995; *Telaffuzlu Farsça-Türkçe, Türkçe-Farsça Ortak Deyimler Sözlüğü,* Simurg Yayınları, 2001; *Mecâlisü'n-Nefâyis,* Alî-Şîr Nevayî, II (Çeviri ve Notlar) Hazırlayan Kemal Eraslan, Farsça Çev. Prof Dr. Naci Tokmak, Türk Dil Kurumu Yayınları, 735/2, 2001; *Diwan Persian Jam Sultân,* Correction & Marginal Noting by: Abdul Rahman Naji Tuqmaq, ECO Cultural Institute (ECI) Tehran 2002; *Zindan Notları,* Bozorg-i Alevî, Çev. A. Naci Tokmak, Ağaç Yayınları, İstanbul 2008; *Karanlık Gecenin Yıldızları,* Ferîdûn-i Tunkâbunî, Çev. A. Naci Tokmak, Ağaç Yayınları, 2008; *Leylâ ile Mecnûn*, Nizâmî-yi Gencevî, Say Yayınları, 2013.

Prof. Dr. A. Naci Tokmak ayrıca 1979'dan bu yana, başta İran (Fars) edebiyatı olmak üzere *İA*'ne yazılmış bir, *DİA*'ne yazılmış 16, *Ana Britannica'ya* yazılmış 56 madde ile; Türkçeden Farsçaya ve Farsçadan Türkçeye çevrilmiş çok sayıda makale ve sunumun, ulusal ve uluslararası kongre ve sempozyumlara sunulmuş çok sayıda bilimsel bildirinin sahibidir.

A. Naci Tokmak'ın İyrec-i Pézéşkzâd'dan yaptığı *Dayıcan Napolyon* (roman, 2016) ve Mevlânâ *Bir Demet Gül* (seçilmiş şiirler, 2015) adlı çevirileri Ayrıntı Yayınları'ndan yayımlanmıştır.

Sa'dî-yi Şîrâzî

Bûstan

(Sa'dî-Nâme)

Ayrıntı: 1214
Şiir Dizisi: 27

Bûstan
Sâdî-i Şirâzî

Farsça Aslından Çeviren ve Düzenleyen
A. Naci Tokmak

Yayıma Hazırlayan
Levent Turhan Gümüş

Bu çevirinin tüm yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak Tasarımı
Petek Yılmaz

Kapak Düzeni
Gökçe Alper

Uygulama
Kâni Kumanovalı, Hediye Gümen

Baskı ve Cilt
Ali Laçin - Barış Matbaa - Mücellit
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. C Blok No. 286
Topkapı / Zeytinburnu - İstanbul - Tel. 0212 567 11 00
Sertifika No: 33160

Birinci Basım: İstanbul, Ağustos *2018*
Baskı Adedi *1000*

ISBN 978-605-314-307-9
Sertifika No.: 10704

AYRINTI YAYINLARI
Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. No.:3 Cağaloğlu – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

twitter.com/ayrintiyayinevi facebook.com/ayrintiyayinevi instagram.com/ayrintiyayinlari

Sa'dî-yi Şîrâzî

Bûstan

(Sa'dî-Nâme)

Çeviren

Prof. Dr. A. Naci Tokmak

Önsöz

Sa'd'i-yi Şîrâzî'nin *Bûstan* adlı eserinin daha önce yapmış olduğumuz manzum çevirisi 2012 yılında Şûle Yayınları'ndan yayınlanmıştı.

Aradan geçen zaman zarfında, özellikle Farsçayı bir miktar bilenlerle, ögrenmek isteyenlerin ihtiyacını karşılayabilmek ve karşılaştırmalı okuyabilmelerini sağlamak amacıyla, eserin çevirisinin yanında Farsça metninin de verilmesi konusunda ihtiyaç hasıl olduğu görüldü.

Ayrıntı Yayınları da bu yönde bir talepte bulununca, elinizdeki çalışma ortaya çıktı.

Çalışmamızın bu hâlinde sol sayfalarda, birkaç harf ilâvesiyle, eserin Türk alfabesiyle Farsça metnini verdikten sonra; sağ sayfalarda da, önceki çalışmamızı baştan sona yeniden gözden geçirip gerekli değişiklikleri yaparak Türkçe çevirisini verdim.

Bu değişiklikler büyük ölçüde bir değişiklik sayılmaz. Çünkü anlamda bir değişiklik olmamakla beraber, sadece bazı beyitlerin daha iyi anlaşılmasını, hem estetik olarak daha güzel olmasını hem de fonetik olarak kulağa daha hoş gelmelerini temin etmek amacıyla bu değişiklikleri yaptım.

Bilindiği gibi herhangi bir dili bir başka dilin alfabesiyle tam ve doğru olarak yazmak mümkün değildir. Hele hele telaffuzunu tam olarak yansıtmak ise asla mümkün olmaz. Dolayısıyla Farsça metni Türk alfabesiyle verirken, azâmî özen gösterip, iki üç harf ekleyerek bu zorluğu aşmaya, mümkün mertebe Farsça metnin doğru telaffuzunu (özellikle Tahran ağzıyla) vermeye çalıştım.

Bu çalışmanın amacına ulaşmış olmasını temenni ederim.

Prof. Dr. A. Naci Tokmak

Sunuş

Çevirisini sunduğumuz eser; Sa'dî-yi Şîrâzî'nin daha çok *Bûstan* adıyla tanınan, ancak gerçek adı "Sa'dî-nâme" olan eseridir. Sa'dî eserinin hiçbir yerinde kitabının adının "Bûstan" olduğunu yazmamıştır. "Bûstan" kelimesini ise eserinin 3745. beytinde "Gül Bahçesi" anlamında kullanmıştır.[1]

Sa'dî-nâme mütekârib bahrinde yazılmıştır. Şahnâme vezni de denilen 'Fe û lun, fe û lun, fe û lun, fe ûl' veznindedir. Değişik baskılarında beyit sayısı farklı olmakla beraber (Bu sayı bazı nüshalarda 5000 beyte kadar çıkar[2]), bizim çeviriye esas aldığımız nüshasında 4011 beyitten oluşan bir mesnevîdir.[3] Bu nüshayı esas almamızın nedeni, İranlı değerli araştırmacı ve bilim adamı Dr. Golamhuseyn-i Yûsufî'nin, on yazma nüsha ile Bûstan'ın muteber baskı ve şerhlerini de dikkate alarak tenkidli bir metin hazırlamış olması, ayrıca metnin iyi anlaşılabilmesi için de açıklamalara yer vermesidir. Ancak ihtiyaç duyduğumuz ya da tereddüt ettiğimiz yerlerde, eserin başka baskılarına da baktık.[4]

Dünyâda hâlen konuşulmakta olan yirmi beş dile çevrilmiş olan *Bûstan*, Türkçeye ilk defa 1354'te, Kırşehirli Hoca Mus'ûd b. Ahmed (Hoca Mes'ûd)

---

1. *"Pes ez mâ hemin gol demed bûstan / Nêşînend bâ yékdiger dûstan." ("Gül bahçesinde bizden sonra da bu güller açacak, / Dostlar bir araya gelip yiyecek, içecek, oturacak.")*
2. Çok okunan, dolayısıyla da çok kopyası çıkartılan (istinsahı yapılan) bir eser olduğu için müstensihler bilerek ya da bilmeyerek, kendileri bazı beyitler eklediği ya da çıkardığı, başkalarına ait bazı beyitleri veya hikâyeleri esere dâhil ettikleri için beyit sayısı hemen hemen bütün kopyalarda farklıdır.
3. *Bûstan-Sa'dî (Sa'dî-nâme),* Tashîh ve tavzih: Dr. Golamhuseyn-i Yûsufî, Tahran, 1359/1981.
4. *Kulliyât-ı Sa'dî,* Mukaddime ve şerh-i hâl ez: Merhûm Muhammed 'Ali-yi Furûğî "Zekâu'l-mulk", Tahran, Tarihsiz; *Bûstan,* Tehiyye-yimetn-i intikâdî, tahkik ve tavzih ez Rustem Aliyef, Tahran, 1347/1968.

tarafından özetlenerek (1073 beyit) *Ferheng-nâme-yi Sa'dî*[5] adıyla manzum olarak çevrilmiş, daha sonra birçok çevirisi ve şerhi yapılmıştır.[6]

Niğdeli Hakkı Eroğlu tarafından hece vezniyle ve mesnevî tarzında yapılan bir çevirisi daha vardır.[7]

Günümüzde en çok bilinen ve okunan çevirileri ise Kilisli Rifat Bilge ve Hikmet İlaydın tarafından yapılan çevirileridir.[8]

Mensur olarak günümüz Türkçesine yapılmış iki çevirisi olduğu için, çevirimizi manzum olarak yapmamızın daha iyi olacağını düşündük. Ancak manzum çeviri yaparken birkaç zorluk vardı. Önce mevzun mu yapalım, serbest mi yapalım diye düşündük. Zor da olsa aruz veya hece vezni ile yapmak mümkündü. Ama aruzla yaptığımız takdirde, Türkçede uzun ses olmadığı için, ister istemez, Arapça ya da Farsça kelimeler kullanmak zorunda kalacaktık. O zaman da günümüz okuyucusu anlama güçlüğü çekecekti. Hece ile yapmaya kalktığımızda ise, bu kez beyitlerde anlatılmak istenen düşünceleri belli bir hece sayısı içine hapsetmek zorunda kalacak, dolayısıyla da metinden uzaklaşıp, çok serbest bir çeviri yapmak zorunda kalacaktık. Sonunda metne bağlı, serbest, ama mesnevî tarzında olduğu gibi, her beytinin mısraları birbiri ile kafiyeli bir çeviri tarzını benimseyip uyguladık.

Burada şu konuyu özellikle belirtmek isterim. Ben şair değilim. Dolayısıyla da bazı beyitlerin şairane olmamasının okuyucular tarafından hoşgörü ile karşılanacağını umuyorum.

Sa'dî, eserinin 116 ilâ 124. beyitlerinde şöyle der:

"Çünkü inci deryasında pek çok istiridye var,
Ormanda uca yanında bodur ağaçlar da var.

Ey iyi niyetli, hüner sahibi kişi, uyanık ol!
Hünerliysen, tenkit ettiğinde hoşgörülü ol.

Palto ister ipek kumaş, ister olsun atlastan,
Astarıyla vatkası, olur yün, ya da pamuktan.

Yer yer ipek gibi değilse yazdıklarım, kükreme,
Hoş gör. İstersen bana çul giydir. Ama kükreme.

Ben bilirim diye hiçbir zaman asla övünmedim.
Ola ki seversiniz diye eserimle kapınıza geldim.

---

5. *Ferheng-nâme-yi Sa'dî*, Neşr. Veled Çelebi ve Kilisli Muallim Rifat, İstanbul, 1942.
6. *Bûstan*'ın çeviri ve şerhleri için bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, *M.E.B. İslâm Ansiklopedisi II*, 823; Adnan Karaismailoğlu, *TDİ VI*, 307-308.
7. *Bûstan*, Çev. Niğdeli Hakkı Eroğlu, Niğde, 1945.
8. *Bostan*, tercüme: Kilisli Muallim Rifat, İstanbul, 1975; Sadi, *Bostan*, Çev. Hikmet İlaydın, İstanbul, 1975. Hürriyet yayınları. Yaptığımız çeviri yayınlandıktan sonra, *Bostan* adıyla mensur bir çevirisi daha çıkmıştır: *Bostan*, Sa'dî-yi Şîrâzî, Çev. Prof. Dr. Hicâbî Kırlangıç, Ankara. Bunların dışında, yakın dönemde farklı yayınevlerinden başka çalışmalar da yayımlanmaktadır.

Duyduğuma göre ümit ve korku günü gelince,
Kötüleri bağışlayacak Tanrı, iyiler sayesinde.

Sen de hata görürsen dediklerimde, bağışla,
Dünyâ'yı yaratan gibi davran. Sen de bağışla.

Bir tanesini bile beğensen binlerce beytinden,
Mertlik yap, yok yere kınama, düş yakamdan.

Fars'da benim şiirimin ne kadarsa değeri,
Hoten'de miskin, ondan çok değildir değeri."

Fars edebiyatında ilk üç şair arasında gazel tarzının temsilcisi olarak zikredilen, yani adı en önde anılan Hafız'dan sonraki ilk şair kabul edilen büyük şair bile şiirinde aksaklıklar olduğunu, dolayısıyla okuyucular tarafından hoşgörü ile karşılanması gerektiğini söylüyorsa, şair olmayan bendenizin de hoşgörü ile karşılanmaya hakkı olduğunu sanıyorum.

Çeviriyi manzum yapmamın bir başka nedeni ise öğrencilerin manzum edebiyattan neredeyse haberdar olmamalarıdır. Oysaki gerek Fars gerek Türk edebiyatlarında, yüzyıllar boyu mitolojiden tarihe, aşk romanlarından hikâyelere, övgüden yergiye, dinî konulardan din dışı konulara, kâğıt oyunundan satranca, ahlaktan cinselliğe ve daha başka hemen hemen her konuda manzum eserler verilmiş, hatta manzum sözlükler bile yazılmıştır. Günümüzde Türkçede böyle bir gelenek yoktur. Ancak İran'da bu geleneği hâlâ sürdürenler vardır.

İki yıl kadar önce, Yeditepe Üniversitesi'nde, büyükçe bir salonda, üniversitedeki şair öğretim elemanlarının konuşmacı oldukları bir toplantı yapıldı. Salondaki koltuklar tamamen dolduğu gibi merdivenlerde de yer kalmamış, dinleyicilerin bazıları ayakta kalmıştı. Bu durum konuşmacıları çok memnun ettiği gibi beni de çok mutlu etmişti. Konuşmacılar şiir hakkında görüşlerini açıkladıktan sonra, kendi şiirlerinden örnekler okudular. Şair öğretim elemanlarından biri sözlerini bitirirken: *"Ülkemizde ne yazık ki şiir kitapları alıcı bulamıyor. Kitaplarımız bu salona gelenlerin sayısı kadar satılsa biz şairler çok mutlu oluruz"* demişti.

Bu çeviriyi manzum yaptım ki öğrencilerimiz hiç olmazsa biz öğretim üyelerinin yönlendirmesiyle manzum bir eseri okusunlar ve bu yolla, eski edebiyatla bağlantı kuran bir köprü oluşsun. Ayrıca, özellikle de Fars dili ve edebiyatı ile ilgilenen kimselerin de Farsça öğrenmelerine yardımcı olsun.

Çeviriyi yaparken:

Bazı beyitlerdeki Farsça ifadeler Türkçeye aktarıldığında üç-dört kelime ile ifade edilebilecekken, beyit sayısına uymak için bu ifadeler, anlamı bozmayacak şekilde, iki mısrada anlatılmıştır.[9] Bazen de mısraların estetik açı-

9. Örneğin: 1826. beyit için: *"Mahmud: "Yağmalayın!" dedi. Sürdü atını."* ibaresi metnimizde: *"Sultan Mahmud: "Yağmala!" emri verdi, sürdü atını, / Kapışın, hepsi sizin, helâl olsun!" dedi, sürdü atını."* şeklinde ifade edilmiştir. Yine, 2349. beyit için: *"Sel korkunç heybetiyle gelince baş aşağı akar."* ibaresi metnimizde: *"Sel, korkunç heybetiyle*

sından daha güzel görünmesi amacıyla yaklaşık aynı uzunlukta tutulması esas alındığından, anlatım ikinci beytin birinci mısraına taşınmıştır.[10]

Mümkün olduğunca Sa'dî'nin beyitlerde kullandığı kelimelerin bire bir karşılıklarını kullanarak çevirmeye özen gösterdim. Ancak çeviri yapanlar, bu işin ne kadar zor olduğunu bilirler. Çünkü bir başka dilde bazen üç-beş kelimeyle anlatılan bir olay, kendi dilinizde daha fazla kelime ile ifade edilebileceği gibi tam tersi de söz konusu olabilir. Nitekim metnin Farsça kısmı 50.459 kelimeden oluştuğu hâlde, Türkçesinde 53.326 kelime kullanmışım. Zaman zaman da mısraların estetik açısından güzel görünmesini sağlamak amacıyla, anlamı bozmadan, ancak güçlendirmek gayesiyle ifadeyi uzun tuttuğum olmuştur.

Okuyucunun hemen hatırlayamayacağını düşündüğüm yer adları, kelimeler, mitolojik veya târihî kişiliklerle astrolojik terimler hakkında dipnotlarda kısa bilgiler verdim ve daha geniş bilgi bulunan kaynak eserlere gönderme yaptım.

Bir dili, bir başka dilin alfabesiyle, tam ve doğru olarak yazmak mümkün değildir. Dili doğruya yakın seslendirebilmek için tam transkripsiyon (çevrimyazı) alfabesi kullanmak gerekir. O takdirde de bu alfabeyi bilenler dışındakilerin metni okumaları neredeyse imkânsız hâle gelecektir. Bu yüzden, önsözde de belirttiğimiz gibi Türk alfabesine üç harf ekleyerek metni Tahran Farsçası ile vermeye çalıştım. Yayıncının isteği doğrultusunda, eserin Farsça metnini kitabın sol sayfalarında Türk alfabesiyle verirken, doğru telaffuzunu verebilmek gayesiyle, Farsçadaki: (خ) he harfini (X) ile, (ق) kaf harfini (Q) ile yazdım; (ع) 'ayn harfi ile başlayan kelime veya hecelerin başına (') işaretini koydum.

El, yel, sel kelimelerinde olduğu gibi "e" sesini, üzerine "´" (accent aigu) koyarak "é" şeklinde gösterdim. Bu "é", Türkçedeki "e" ile "i" arası bir sestir.

Uzun "a", "u", ve "i" leri kısa "a", "u", ve "i" den ayırabilmek için üstlerine "^" (accent circonflexe) koyarak "â", "û", ve "î" şeklinde gösterdim. (Farsça metin okunurken uzun "â" ve uzun "û" ların tamamen kalın ve uzun bir "â" ve "ù" olduğu unutulmamalıdır. Çünkü bu harflerin üzerine konulmuş olan şapka, Türkçede kullanılan inceltme işareti değildir. Bir örnek vermek gerekirse Türkçede kullanılan "güyâ" kelimesi Farsçada "gûyâ=guuyaa" şeklinde telaffuz edilir. Eğer Farsça metni bir İranlı gibi okumamız gerekiyorsa, Farsçada ve de Arapçada "ö", "ü" ve "ı" seslerinin olmadığını da göz önünde bulundurmak gerekir. Bir iki örnek vermek gerekirse; Türkçede şarkı veya türkü sözü anlamında kullandığımız "güfte" kelimesi Farsçada "gofté" şeklinde, "engür" (üzüm) kelimesi "engûr" şeklinde, "mürg" (kuş) kelimesi ise "morğ" şeklinde telaffuz edilir.)

---

aktığı için baş aşağı düşer, / Yükseklerden aşağılara doğru akıp baş aşağı düşer." şeklinde ifade edilmiştir.

10. Meselâ 1058. beyitte: *"Sımsıcak yuvada, bir eli yağda, bir eli balda, / Yetişen çocuğun ödü patlar savaş çıktığında."* Yine, 1090. beyitte: *"Orduları dağıtıp, miğferleri parçaladılar, / Şahlar, ama savaşırken barışı kolladılar."* 1484. beyitte: *"Birisi: "Ucuz atlattın akılsız ihtiyar, ölümden, / Döndün" deyince eşekçi: "Sus!" dedi derinden."* Yine, 1965. beyitte: *"Pervâne:"Ben âşığım. Yansam da yeridir. Sen, / Sen niye yanıyorsun? Sürekli ağlaman neden?"*

İki veya üç heceli olup, kapalı son hecesinde "elif" veya "vav" olan kelimeler bir ek almıyorsa veya bir tamlamanın tamlanan kelimesi konumunda değilse, bu heceler kısa telaffuz edilirken; bu tür kelimeler ek aldıkları veya tamlanan konumunda kullanıldıklarında uzun telaffuz edilirler. Birkaç örnek vermek gerekirse:

"Zeban" (dil) kelimesinin ikinci ve kapalı olan "*ban*" hecesi "*Şîrîn zeban*" (Tatlı dil) ibaresinde kısa telaffuz edilirken; bir tamlamada, tamlanan konumuna girdiğinde "*Zebân-é Turkî*" (Türkçe) şeklinde uzun "*â*" olarak;

"*Bâğ o bûstan*" (Bağ-bahçe) ibaresinde "*tan*" hecesindeki "*a*" kısa okunurken; "*Bûstân-é Sa'dî*" tamlamasında uzun "*û*" olarak telaffuz edilir.

Aynı şekilde: "*Piyâde-rov-é xıyâban*" (Caddenin yaya kaldırımı), "*Xıyâbân-é İstanbul*" (İstanbul Caddesi) örneğinde olduğu gibi uzun "*â*" olarak telaffuz edilir.

Farsça tamlamalar, tamlanan kelimenin son harfi sessiz bir harf ise (Arapça tabiriyle salim bir harf ise) "*Kitâb-é 'Alî*" (Ali'nin kitabı) veya "*Zebân-é şîrîn*" (Tatlı dil) örneklerinde olduğu gibi, tamlamayı "*-é*" şeklinde gösterirken; tamlanan kelimenin son harfi sesli bir harf ise (Hurûf-i ille, yani "*elif*" "*vav*" ve "*ya*" harfleri ile, ha-yé gayr-é melfûz ise) tamlamaları, "*Deryâ-yé Siyâh*" (Karadeniz), "*Âhû-yé kûhî*" (Dağ ceylanı) ve "*Mâhî-yé qızılala*" (Alabalık) ve "*Lâlé-yé sorx*" (Kırmızı lâle) örneklerinde görüldüğü gibi "*-yé*" şeklinde gösterdim.[11]

Farsça metni sol sayfada, Türkçe çevirisini sağ sayfada verirken, asıllarla çevirilerin karşı karşıya gelmesine gayret gösterip karışıklık olmaması için de beş beyitte bir beyit numaralarını belirttim.

Eserin hem Farsçasını hem Türkçesini vererek, Farsça bilenlerin karşılaştırma yapabileceklerini, Farsça öğrenmeye çalışanların yararlanabileceklerini, Farsça alfabesini bilmeyenlerin ise merakını giderebileceğimi düşündüm.

Farsça metindeki kafiyelerde:

651. beyitte, "*xâb-é xeş ve bâr-keş*" şeklinde görüleceği gibi, "(خوش) =xoş" kelimesinin "xeş";

243. beyitte, "... *xed ve ... bed*" şeklinde görüleceği gibi "(خود)= xod" kelimesinin "xed";

122. ve 503. beyitte, "... *soxon ve ... kon*" şeklinde görüleceği gibi "*soxen*" kelimesinin "*soxon*";

628. beyitte, " *nexerd ve derd*" şeklinde görüleceği gibi, "(نخورد)= *nexord*" kelimesinin "nexerd";

24. beyitte, "...*bed ve ... xed*" şeklinde görüleceği gibi "(خود)= xod" kelimesinin "xed";

267. beyitte, "... kohon" ve "... mekon" şeklinde görüleceği gibi "(کهن)=-kohen" kelimesinin "kohon";

689. beyitte, "...nexerd" ve " kerd" şeklinde görüleceği gibi (نخورد) = nexord kelimesinin "nexerd";

11. Bu maddelerle ilgili geniş bilgi için bkz. *Telaffuzlu Türkçe-Farsça, Türkçe-Farsça Ortak Deyimler Sözlüğü*, A. Naci Tokmak, Simurg Yayınları, İstanbul 2002. Önsöz V-X.

1272. beyitte, "...xerî" ve "... derî" şeklinde görüleceği gibi, "(خورى) = xorî" kelimesinin "xerî";

2514. beyitte, "... béxerd ve ... gerd" şeklinde görüleceği gibi "(بخورد)= béxord" kelimesinin "béxerd" şeklinde yazılmış olduğu görülecektir.

Bu durum, Farsça mesnevîlerde câiz olan bir kafiye şeklidir. Bu kelimelerin, kafiyesi olan kelimeyle uyuşması ve böyle okunması gerektiği için metindeki şekilde yazdım. Bu tür ifadeler metinde çokça vardır. Burada birkaç örnek vermekle yetindim.

Vezin icâbı o şekilde okunması gerektiği için, 845. beyitte "bînemeş" kelimesi "bînemş", 2516. beyitte "nedîdemeş" kelimesi "nedîdemş"; 3720. beyitte "bésereşt" kelimesi "bésréşt"; 1915, 3483, 3495 ve 3538. beyitlerde, "Brehmen" kelimesi "Berhemen" şeklinde yazılmıştır. Bu tür örneklere metinde yer yer rastlanmaktadır.

Çeviriyi yaparken metnin iyi ve doğru anlaşılmasını temin etmek için düştüğüm dipnotlarda:

Şairin alıntı yaptığını saptayabildiğimiz âyet ve hadîsleri gösterdim.

Bazı dinsel ve tasavvufî terimlere açıklama getirirken, vecizelerin kime ait olduklarını, atasözü varsa kaynağını belirtim.

Her Türk okuyucusunun bilemiyeceği veya hemen hatırlayamayacağını düşündüğüm yer adları hakkında hatırlatıcı kısa bilgiler verdim.

Yer yer, az da olsa kendim bir yorum getiriyorsam, bunları çevirmenin notu (ç.n.) kısaltmasıyla verdim.

Çevirisini sunduğum bu eser, Adâlet, Tedbîr ve Fikir; Cömertlik, Aşk Sarhoşluk ve Coşku; Tevâzu; Rızâ; Kanaat; Terbiye; Şükür; Doğru Yol ve Tövbe ile Münacât başlıklarını taşıyan on bâbdan oluşmaktadır. Bu eser de *Gülistan* gibi pek çok kez basılmıştır.

Daha önceki çevirilerde kitabın adı "Bostan" konduğu hâlde biz *Bûstan* kelimesini daha doğru ve uygun bulduk. Çünkü "Bostan" dendiğinde Türkçemizde "Domates, salatalık, biber vs. kısaca zerzevat yetiştirilen tarla" anlaşılmaktadır. Oysa ki "Bûstân" kelimesinde ifade edilen "Bû+stan"dır.[12] Farsça Bû/y (koku, güzel koku) anlamında bir isim, stan ise yer zarfı yapan bir son ektir. Dolayısıyla Bûyistan/Bûstan, güzel kokuların geldiği/bulunduğu yer, yani çiçeklik, gül bahçesi anlamına gelen bir kelimedir.

Sa'dî kitabının 126. beytinde bu anlamı şöyle dile getirir:

"Sa'dî arsızca, gül bahçesine gül getirdi hediye!
Tereciye tere sattı. Hind'e biber götürdü hediye."

Prof. Dr. A. Naci Tokmak
22 Temmuz 2018

12. (بو + ستان) Stan soneki için bkz. *Ferheng-i Vendhâ-yı Zebân-i Fârsî, (Pîşvendhâ, Miyanvendhâ, Pesvendhâ),* Dr. Ziyâeddîn-i Hâcirî, Tahran, 1377/1998, s. 158-160.

Kitâb-é Saʻdî-Nâmé
(Kitâb-ı Saʻdî-Nâme)

Bé nâm-é xodâî ké can âferîd
Soxen goften ender zeban âferîd

Xodâvend-é baxşendé-yé destgîr,
Kerîm-é xetâ-baxş-é pûzéş pezîr.

'Azîzî ké hergéz dereş ser bétâft,
Bé her der ké şod hîç 'izzet neyâft.

Ser-é pâdişâhân-é gerden-ferâz,
Bé dergâh-é û ber zemîn-é niyâz.

Ne gerden-keşan râ bégîred bé fevr,
Ne 'ozr-âveran râ bérâned bé cevr. [5]

Ve ger xaşm gîred bé kérdâr-é zéşt,
Ço bâz âmedî mâcerâ der névéşt.

Do kevneş yékî qatré der bahr-é ilm,
Guneh bîned o perdé pûşed bé hilm.

Eger bâ péder ceng cûyed kesî,
Péder bî geman xaşm gîred besî.

Ve ger xîş râzî nebâşed zé xîş,
Ço bîgânegâneş bérâned zé pîş.

Ve ger bendé çâbok neyâyed bé kâr,
'Azîzeş nedâred xodâvendgâr. [10]

Ve ger ber refîqan nebâşî şefîq
Bé ferseng bogrîzed ez to refîq

Ve ger terk-é xıdmet koned leşkerî,
Şeved şâh-é leşkerkeş ez véy berî.

Ve lîken xodâvend-é bâlâ vo pest,
Bé 'isyan der-é rızq ber kes nebest.

Edîm-é zemîn, sofré-yé 'âm-é ûst,
Çé duşmen ber in xân-é yeğmâ, çé dûst.

Ve ger ber cefâ-pîşé béştâftî,
Ké ez dest-é qahreş eman yâftî. [15]

Dili dile getiren, insana konuşmayı öğreten,[1]
İnsanları yaratan, onlara can verenin adıyla.

Bağışlayan, koruyan, kollayan ve esirgeyen,
Mûzûrun özrünü kabul eden Allah'ın adıyla.

Her kim ki O'nun dergâhından yüz çevirse,
Rağbet bulamaz hangi kapının kolunu çevirse.[2]

Nice anlı şanlı pâdişah varsa fâni dünyâda,
Baş eğmiştir O'nun dergâhına fânî dünyâda.

Ne kendine başkaldıranı hemencecik azarlar,
Ne özür dileyeni cevr ile kapısından kovalar.

Çirkin bir harekete kızıp köpürse de eğer,
Özür dilediğinde suçları hoş görür, geçer.

İki cihan, ilmi yanında bir damladır O'nun,
Günâh, kusur görse bile, affeder hilmi O'nun.

Bir kimse bir gün eğer giderse babasıyla ters,
Baba kızar şüphesiz, hemen vermek ister ders.

Kişi olmazsa eğer akrabasından bir an razı,
Yabancı gibi davranır, kovar yanından bazı.

Görevli yapmazsa zamanında elindeki işi,
Çalıştırmaz onu yanında işveren her kişi.

Dostuna, arkadaşına karşı olmazsan müşfik,
Durmaz, kaçar uzağa senden on fersah refik.

Askerleri pâdişaha hizmetten kalırsa uzak,
Pâdişah hiç aldırmaz, durur onlardan uzak.

Ancak, seni, beni, yeri, göğü yaradan,
Asi kulun rızkını kesip çekilmez aradan.

Yeryüzü, bütün canlılara açık sofrasıdır O'nun,
Dost düşman, han-ı yağmada[3] konuğudur O'nun.

Eğer zâlimi, fırsat vermeden cezâlandırsaydı,
O'nun kahhar gücünden, zâlim nasıl sıyrılırdı?[4]

Berî zâteş ez tohmet-é zıdd o cins,
Ğanî mulkeş ez tâ'et-é cinn o ins.

Perestâr-é emreş hemé çîz o kes,
Benî âdem o morğ o mûr o meges.

Çonan pehn xân-é kerem gostered,
Ké sîmorğ der Qâf qısmet xored.

Mer û râ resed kibriyâ vo menî,
Ké mulkeş qadîm est o zâteş ğanî.

Yékî râ bé ser ber nehed tâc-é bext,
Yékî râ bé xâk ender âred zé text. [20]

Kulâh-é se'âdet yékî ber sereş,
Gélîm-é şeqâvet yékî der bereş.

Gulistan koned âteşî ber Xalîl,
Gurûhî ber âteş bered z'âb-é Nîl.

Ger ân est, menşûr-é ihsân-é Û'st,
V'er în est, tevqî-é fermân-é Û'st.

Pes-é perdé bîned 'amelhâ-yé bed,
Hemû perdé pûşed bé âlâ-yé xed.

Bé tehdîd eger ber keşed tîğ-é hukm,
Bé mânend-é Kerrûbiyân summ bukm. [25]

Ve ger der dehed yék selâ-yé kerem,
'Ezâzîl gûyed nasîbî berem.

Bé dergâh-é lutf o bozorgîş ber,
Bozorgan nihâdé bozorgî zé ser.

Furû mandegan râ bé rahmet qarîb,
Tazarrû konan râ bé da'vet mucîb.

Ber ehvâl-é nâbûdé, 'ilmeş basîr,
Bé esrâr-é nâ gofté, lutfeş xabîr.

Bé qudret, nigehdâr-é bâlâ vo şîb,
Xodâvend-é dîvân-é rûz-é hisîb. [30]

Ne mustâğnî ez tâ'eteş poşt-é kes,
Ne ber harf-é û cây-é engoşt-é kes.

Zatı, ona ters gidenlerin töhmetinden berî,
Mülkü, İns ü Cinn'in tâat ü ibâdetiyle ganî

Var olan herkes, her şey O'nun emrine tâbi
İnsanoğlu, kuşu, karıncası, sineği O'na tâbi.[5]

Allah, yarattıklarına öyle geniş bir sofra kurar
Kaf Dağı'nda Sîmurğ[6] bile orda kısmetin arar.

Âlicenaplık ve büyüklük[7] sadece O'na yakışır,
Mülkü kadimdir ganilik[8] O'nun zatına yaraşır.

Birini pâdişah yapıp başına baht tacı giydirir,
Ötekini azleder, yerle bir edip tahttan indirir.[9] [20]

Mutluluk külâhı giydirilmiştir birinin başına,
Bedbahtlık kilimi vardır ötekinin yanı başında.

Nemrut'un harlı ateşini Halil'e gülistan eder,[10]
Firavun'u bir sürü askeriyle Nil'e gark eder.[11]

Gönderdiği fermanın ilki ihsan fermanı dostuna,
İkincisi de fermana düştüğü notudur düşmanına.

Kötü ameli kapalı kapılar ardında olsa da görür,
Yapılan iyilikleri sen açığa vurmasan da görür.

Tehdit karşısında celallenip kılıç çekerse hükmü,
Kerrûbiyan gibi sağır, dilsizdir[12] yürüttüğü hükmü. [25]

Eğer ziyâfet verip de buyurun ederse bir gün,
Azâzil[13] bile: "O ziyâfette nasîbim var" der o gün.

Ululuk ve lûtuf tapısına geldiğinde nice beyler,
Kendi büyüklüklerini terk eder, unutur beyler.

Düşkünlere hep, o sınırsız rahmetiyle yaklaşır,
Yakaranlara icâbet etme duygusuyla yaklaşır.[14]

Henüz gerçekleşmemiş olayları ilmiyle görür,
Söylenmemiş sırların bile ne olduğunu bilir.[15]

Gücüyle yeri göğü koruyup kollayan O'dur,[16]
Kıyâmet gününde sorgulayan efendi O'dur. [30]

O'nun karşısında insan ne ibâdetten kaçınabilir,[17]
Ne de kimse, sözünün üstüne söz söyleyebilir.

Qadîmî nikûkâr-é nîkî pesend,
Bé kilk-é qezâ der rehim naqş best.

Zé maşrıq bé mağrib meh o âfitâb,
Revan kerd b gosterd gîtî ber âb.

Zemin ez teb-é lerzé âmed sutûh,
Furû kûft ber dâmeneş, mîx-é kûh.

Dehed nutfé râ sûretî çon perî,
Ké kerdest ber âb sûretgerî? [35]

Nehed la'l o fîrûzé der sulb-é seng,
Gol-é la'l der şâx-é pîrûzé reng.

Zé ebr efkened qatreî sûy-é yem,
Zé sulb ûfted nutfeî der şikem.

Ez an qatré lu'lu-yé lâlâ koned,
Ve z'in sûretî serv-bâlâ koned.

Ber û 'ilm-é yék zerré pûşîdé nîst,
Ké péydâ vo pénhan bé nezdeş yékîst.

Muheyyâ-kon-é rûzî-yé mâr o mûr,
Ve ger çend bî dest o pâyend o zûr. [40]

Bé emreş vucûd ez 'adem naqş best,
Ké dâned coz û kerden ez nîst, hest?

Diger reh bé ketm-é 'adem der bered,
Ve z'an câ bé sehrâ-yé mahşer bered.

Cihan muttefiq ber ulûhiyyeteş,
Furû mandé ez kunh-é mâhiyyeteş.

Beşer mâverâ-yé celâleş neyâft,
Basar minnethâ-yé cemâleş neyâft.

Ne ber ovc-é zâteş pered morğ-é vehm,
Ne der zéyl-é vasfeş resed dest-é fehm. [45]

Der in varta keştî furû şod hezâr,
Ké péydâ neşod textéî ber kénâr.

Çé şebhâ nişestem der in séyr, gum,
Ké dehşet girift âstînem ké: *"Qum."*

Ezelden beri hem iyidir, hem de doğruları sever,[18]
Kazâ kalemiyle[19] kaderi ana rahmindeyken çizer.

Doğu ile batıyı, Güneş ile Ay'ı O var yaptı,
Dünyâyı yatak yapıp, suyun üstüne O attı.[20]

Deprem yeryüzünü darmadağın edip yıktı,
Bu yüzden Tanrı, eteğine dağdan çivi çaktı.[21]

Bir damla meniyi peri gibi güzele dönüştürür,
O'ndan başka kim su üstünde resim oluşturur? [35]

Kayaların kalbinde la'l ile fîrûzeyi oluşturur,
Kırmızı gülü fîrûze renkli dal üstüne kondurur.

Buluttan bir damla atar ummana inci oluşturur,
Belden bir damla düşer rahme, cenin oluşturur.[22]

Birinci damlayı şahlara yaraşır inciye çevirir,
İkinci damladan bir servi boylu afet yetiştirir.

Bir zerrenin ilminden bile haberi vardır,[23]
Gizli açık ne varsa hepsinden haberi vardır.[24]

Yılan ya da karınca her canlının rızkını verir,
Elleri, ayakları, gücü olmasa da azığını verir. [40]

Bir *"Ol"*[25] emriyle her şey yoktan var oldu,
Ondan başka yoktan varoluşu bilen mi oldu?

Dilerse, yeniden yokluk âlemine götürür,
Oradan kaldırıp sahrâ-yi mahşere götürür.[26]

Tüm dünyâlılar, ulûhiyetini bilip, ikrar ederler,[27]
Ancak zâtının mahiyetinden bîhaberim derler.

İnsanoğlu O'nun celâlinin öte yanını bilemedi,
İnsan gözü sonsuz, sınırsız güzelliğini göremedi.

Zatının yüce doruğuna vehmin kuşu çıkamaz,
Fehmin eli uzansa, tavsifinin eteğine ulaşamaz. [45]

Bu karmaşada binlerce gemi denizde batıp yitti,
Bugüne kadar bir tahtası bile kıyıya vurmadı gitti.

Nice geceler kendimden geçirdi bu seyrin yeli,
Yapışıp eteğime *"Kalk"* deyip uyardı dehşetin eli,

Muhît est ʻilm-é melik ber basît,
Qıyâs-é to ber vey negerded muhît.

Ne idrâk der kunh-é zâteş resîd,
Ne fikret bé ğavr-é sıfâteş resîd.

Tevan der belâğet bé Sehban resîd,
Ne der kunh-é bî çon-é Subhan resîd. [50]

Ké xâsan der in reh feres randéend,
Bé "*lâ uhsî*" ez teg furû mandéend.

Ne her cây merkeb tevan tâxten,
Ké câhâ siper bâyed endâxten.

Ve ger sâlikî mahrem-é râz geşt,
Bébendend ber vey der-é bâz geşt.

Kesî râ der in bezm sâğer dehend,
Ké dârû-yé bîhûşiyeş der dehend.

Yékî bâz râ dîdé ber dûxtest,
Yékî dîdéha bâz o per sûxtest. [55]

Kesî reh su-yé genc-é Kârûn nebord,
Ve ger bord, reh bâz bîrun nebord.

Bémordem der in movc-é deryâ-yé xun,
K'ez û kes nebordest keştî burun.

Eger tâlibî K'in zemin tey konî,
Noxost esb-é bâz âmeden péy konî.

Teemmul der âyîné-yé dél konî,
Sefâyî bé tedrîc hâsıl konî.

Meger bûyî ez ʻéşq mestet koned,
Talebkâr-é ʻehd-é elestet koned. [60]

Bé pây-é taleb reh bedan câ berî,
Ve z'an câ bé bâl-é muhabbet perî.

Béderred yaqîn perdehâ-yé xıyâl,
Nemâned serâperdé illâ celâl.

Diger merkeb-é ʻaql câ pûyé nîst,
ʻİnâneş bégîred tahayyur ké: "*bîst.*"

Allah'ın ilmi uçsuz bucaksız bir okyanustur, anla![28]
Senin idrâkin ise onun yanında sadece bir damla.

Ne insan idraki O'nun zâtının künhüne yol bulabilir,
Ne de düşüncesi sıfatlarının derinliğine ulaşabilir.

Belâgatte Sehbân'a[29] yetişmek elbette mümkün,
Sübhân'ın tartışmasız künhüne varmak ne mümkün? [50]

Tanrı âşıkları, O'nu anlamak için çaba harcadılar,
Ancak O'nun *"sayısız"* dediği konuda âciz kaldılar.[30]

Her alanda at koşturulamaz, koşturmamak gerek,
Yeri geldiğinde silahı bırakıp teslim olmak gerek.

Hak yoluna çıkan sâlik, bu yolda bir sırra vakıf olsa,
Dönüş yolunu kapatırlar ona, dönmeye kalkışırsa.[31]

Bu mecliste her kime bir kadeh aşk şarabı sunsalar,
Şaraptan önce kendinden geçiren bir iksir sunarlar.

Salikin birinin şahin gibi, gözleri bağlanmış,
Öteki salikin gözü açık, kanatları dağlanmış. [55]

Kârûn'un[32] hâzinesinin yolunu kimse bulamadı,
Hazîneye ulaşan kişi ise, çıkış yolunu bulamadı.

Boğulup gittim bu kan denizinin dalgalarında,
Çünkü kimse gemisini kurtaramadı dalgalarda.

Bu yolu kat edip Tanrı'ya varmak isteyen tâlip,
Dönüş yolu için, önce atını hazırlamalıdır tâlip.

Bu yolda bir safâ elde etmek isterse eğer tâlip,
Gönül aynasında etraflıca düşünmelidir o tâlip.

İşte o zaman aşkın kokusu seni mest eder belki,
İlâhî aşk, o zaman seni eleste[33] vefâdâr eder belki. [60]

Oraya çıkmak için talep[34] basamağına adım atarsın,
Oradan da muhabbet kanadıyla yukarılara uçarsın.

Yakîn[35] yırtıp parçalar, hayal perdeleri kalmaz,
Allah'ın celâliyle[36] kul arasında perde kalmaz.

Ondan öteye akıl merkebinin gideceği yol yok,
Hayret yapışır dizgine *"Dur!"* der *"sana yol yok."*

Der in bahr coz merd-é dâ'î nereft,
Gom an şod ké donbâl-é râ'î nereft.

Kesânî k'ez in râh ber geştéend,
Béreftend bisyâr o ser geştéend. [65]

Xılâf-é peyamber kesî reh gozîd,
Ké hergéz bé menzél nexâhed resîd.

Muhâl est Sa'dî ké râh-é sefâ,
Tevan reft coz ber péy-é Mustefâ.

FÎ NA'T-I SEYYİD EL-MÜRSELÎN 'ALEYHİ'S-SALÂT VE'S-SELÂM

Kerîmu's-secâyâ, cemîlu'ş-şiyem,
Nebiyyu'l-berâyâ şefîu'l-umem.

İmâm-é rusul, pîşvâ-yé sébîl,
Emin-é Xodâ, mehbit-é Cibriîl.

Şefîu'l-verâ, xâcé-yé bi's u neşr,
İmâmu'l-hudâ, sadr-é dîvân-é heşr. [70]

Kelîmî ké çerx-é felek Tûr-é Û'st,
Hemé nûrhâ pertov-é nûr-é Û'st.

Yetîmî ké nâ kerdé Kur'ân durust,
Kuntu hâné-yé çend millet béşost.

Ço 'azmeş ber âhîxt şemşîr-é bîm,
Bé mu'ciz miyân-é qamer zed do nîm.

Ço sıyteş der efvâh-é dunyâ futâd,
Tezelzul der eyvân-é Kisrâ futâd.

Bé "Lâ" qâmet-é Lât béşkest xord,
Bé i'zâz-é dîn âb-é 'Uzzâ bébord. [75]

Ne ez Lât o 'Uzzâ ber âverd gerd,
Ké Tevrât o İncîl mensûx kerd.

Şebî ber nişest ez felek ber gozeşt,
Bé temkîn o câh ez melek ber gozeşt.

Bu denizde sâdece dâîyi'[37] izleyen yolu buldu,
Râînin[38] peşinden gitmeyen bu yolda kayboldu.

Bu yolda giderken önderinin yolundan sapanlar,
Çıkmaz yola girdiler, başlarını derde saldılar.

Peygamberin hilâfına bir yol seçen kimseler,
Asla varamaz gideceği yere onlar, her kimseler.

Mustafa'nın yolundan başkasına gitmek imkânsızdır,
Ey Sa'dî! Safâ yoluna[39] onsuz gitmek imkânsızdır.

PEYGAMBERLERİN EFENDİSİ'NE -SALÂT VE SELÂM ÜZERİNE OLSUN- NA'AT

İyi mayayla yoğrulmuş, güzel huylarla donatılmış,
İnsanlara peygamber, şefâatçi olarak gönderilmiş,

Peygamberlerin önde geleni, din yolundaki rehber,
Allah'ın güvendiği, Cebrâil'in[40] dünyâda indiği yer.

Halkın şefâatçisi O'dur, Mahşerdeki önder O'dur,
Doğru yolun rehberi, Kıyâmetin efendisi O'dur.[41]

Tûr Dağını[42] feleğin çemberi kılan Kelîm,[43] O'dur,
Bütün nûrların ana ışık kaynağı olan nûr,[44] O'dur.

O öyle bir yetimdir ki henüz *Kur'ân* inmeden O,
Risâletiyle milletlerin kitaplarını batıl kılandır O.

Düşman, korkutan kılıcını çekmeye kalktığı anda,
Mucize gösterdi Ay'ı[45] ikiye böldü hemen o anda.

Şöhreti giderek yayılıp tüm dünyâyı sardığında,
Kisrâ'nın[46] sarayında bile deprem oldu o anda.

Bir kez "Lâ"[47] der demez Lât'ı kırıp ufaladı,
İslâm dinini yüceltip Uzzâ'nın[48] itibarını kırdı.

Sadece Lât ile 'Uzzâ'yı yok etmekle kalmadı,
Tevrat ile İncil bile, artık yürürlükte kalmadı.

Atladı bir gece Burak'a[49] felekleri geride bıraktı,
Sidretü'l-Müntehâ'da[50] meleği bile geride bıraktı.

Çonan germ der-tîh-é qurbet bérând,
Ké der Sidré Cibrîl ez û bâz mând.

Bédû goft sâlâr-é Beytu'l-harâm,
Ké: *"Éy hâmil-é vahy, berter xorâm.*

Ço der dûstî muxlisem yâftî,
'Înânem zé sohbet çérâ tâftî? [80]

Bvgoftâ: *"Ferâter mecâlem nemând,*
Bémândem ké nîrû-yé bâlem nemând.

Eger yék ser-é mû ferâter perem,
Furûğ-é tecellî bésûzed perem.

Nemâned bé 'isyan kesî der grov,
Ké dâred çénin seyyidî pîşrov.

Çé na't-é pesendîdé gûyem torâ?
'Aleyke's-selâm éy Nebîyye'l-verâ.

Durûd-é melik ber revân-é to bâd,
Ber eshâb o ber péyrovân-é to bâd. [85]

Noxostîn Ebû Bekr pîr-é murîd,
'Omer pencé ber pîç-é dîv merîd.

Xıredmend 'Osmân-é şeb zindédâr,
Çehârom 'Alî, şâh-é Duldul-sevâr.

[Xodâyâ bé haqq-é benî Fâtıma,
Ké ber qovl-é îmân konem xâtimé.

Eger da'vetem red konî v'er qabûl,
Men o dest o dâmân-é Âl-é Resûl.]

Çé kem gerded éy sadr-é ferxundé péy,
Zé qadr-é refî'et bé dergâh-é hey. [90]

Ké bâşend moştî gedâyân-é xéyl,
Bé mihmân-é Dâru's-selâmet tuféyl.

Xodâyet senâ goft o tebcîl kerd,
Zemîn-bûs-é qadr-é to Cibrîl kerd.

Bulend âsıman pîş-é qadret xacél,
To mexlûq o Âdem henûz âb o gél.

Allah'a giden yolda Burak'ı koşturdu dörtnala,
Sidretü'l-Müntehâ'ya gelince Cebrail kaldı yaya.

Beytü'l-Harâm'ın efendisi[51] Cebrail durunca dedi:
"Ey vahyin ulağı, niye durdun? Yukarı gel!" dedi:

"Benimle dostluğunda her zaman samîmî oldun,
Ne oldu şimdi, yüz çevirdin, benden kaçar oldun?" [80]

Dedi: *"Buradan öteye gitmeye mecalim kalmadı,*
Kaldım burada, açıp da uçacak kanadım kalmadı.

Bir kıl ucu ileri gitsem, yakar beni tecellinin nûru,[52]
Ne kol kalır ne kanat, yakar beni tecelli nûru."

Böylesine rehberi olan biri asla rehin kalmaz,
Böyle efendiyle kimse asla yarı yolda kalmaz.

Hangi güzel sözlerle övgüler düzeyim sana?
Ey Tanrı'nın elçisi! Ey Nebî! Selâm olsun sana.

Ruhuna meliklerin melikinden[53] selâm olsun.
Eshâb ve de Tabiîninin[54] hepsine selâm olsun. [85]

Birincisi Ebu Bekir[55] idi. Sahâbenin en eskisi,
İkincisi Ömer,[56] Şeytan'ı alt etmekti tepkisi.[57]

Gece uyumayıp ibâdet eden Osman'dı[58] üçüncüsü,
Düldül'ün[59] binicisi, şâh-ı merdan Ali[60] dördüncüsü.

[Fâtıma'nın[61] çocuklarının hürmetine ey İlah!
Son nefesimde dilime getir *"Lâ ilâhe illallah"*.

İsteğimi kabul de etsen, red de etsen ya rabbi!
Çekmem Âl-i Resûl eteğinden elimi ya rabbi!][62]

Kabul edersen beni, ne eksilir kutsiyetinden?
Ne eksilir Allah indindeki yüce azametinden? [90]

Bir avuç dilenci ile garip sana sığınsa ne olur?
Bir avuç tufeyli[63] cennetine konuk olsa ne olur?

Tanrı yüceltti överek seni çok saygın kıldı,[64]
Saygısından Cebrâil bile eşiğini öptü kaldı.

Gök kubbe, o yüksekliğiyle mahcup karşında,
Sen var iken Âdem su ile toprak karışımında.[65]

To asl-é vucûd âmedî ez noxost,
Diger her çé movcûd şod fer'-é tost.

Nedânem kodâmîn soxen gûyemet,
Ké vâlâterî z'ançé men gûyemet. [95]

Torâ 'izz-é levlâk temkîn bes est,
Senâ-yé to Tâhâ vo Yâsîn bes est.

Çé vasfet koned Sa'dî-yé nâ temâm,
'Aleyke's-selât ey Nebîyye's-selâm.

DER SEBEB-É NEZM-É KİTÂB

Der aqsâ-yé gîtî bégeştem besî,
Béser bordem éyyâm bâ her kesî.

Temettu' bé her gûşéî yâftem,
Zé her xermenî xûşéî yâftem.

Ço pâkân-é Şîrâz, xâkî nihâd,
Nedîdem ké rahmet ber in xâk bâd. [100]

Tevellâ-yé merdân-é in pâk-bûm,
Ber engîxtem xâtır ez Şâm o Rûm.

Derîğ âmedem z'an hemé bûstan,
Tohîdest reften su-yé dûstan.

Bé dél goftem ez Mısr qand âverend,
Ber-é dûstan ermeğânî berend.

Merâ ger tohî bûd ez an qand dest,
Sohenhâ-yé şîrînter ez qand hest.

Ne qandî ké merdom bé sûret xorend,
Ké erbâb-é ma'nî bé kâğez berend. [105]

Ço in kâx-é dovlet béperdâxtem,
Ber û deh der ez terbiyet sâxtem.

Yékî bâb-é 'adl est o tedbîr-é rây,
Nigehbânî-yé xalq o ters-é Xodây.

İlk yaratılan sendin, varlığın kendisidir aslın,
Sonradan yaratılanların hepsi senin bir fer'in.[66]

Bilmem hangi sözlerle anlatayım? Üstünsün,
Ben ne söylersem söyleyeyim, ondan üstünsün.

Levlâke'nin[67] sana bahşettiği saygınlık yeter,
Seni övmeğe Tâhâ[68] ve Yâsîn'in[69] övgüsü yeter.

Zavallı Sa'dî seni nasıl övsün ki sana lâyık olsun?
Son sözüm: *"Ey Allah'ın Resûlü, sana selâm olsun."*

KİTAB'IN YAZILIŞ SEBEBİ

Dünyâ üstündeki pek çok yeri gezdim,
İnsanlarla düşüp kalktım, ülkeme geldim.

Her yerde bir şey gördüm, bir nasip aldım.
Her harmana uğradım, bir başak topladım.

Şirâzlılar kadar alçak gönüllü ve temiz,
Görmedim bu topraklardan daha temiz.

Bu toprakların temiz insanı beni çağırdı,
Şâm ve Rûm diyarından beni geri çağırdı.

Ülkeler gezip, hediyesiz gelmek istemedim,
Dostları görmeye eli boş gelmek istemedim.

Kendime dedim: Mısır'dan şeker getirirler,
Dostları ziyârete gidenler hediye götürürler.

Dostlara giderken olmasa da elimde şeker,
Sözlerim var getirdiğim, şekerden de şeker.

Ağız tatlandıran şeker değil benim şekerim,
Kâğıda yazılan, sözden anlayanadır şekerim.

Yapınca saraylar gibi on odalı bir kâşâne,
Eğitim için yazdım, her biri ötekinden şâhâne.

Birinci bâbın konusu; adâlet, düşünce ve fikir,
Halkı koruyup kollama, Tanrı'dan korku işidir.

Dovom bâb-é ihsân nihâdem esâs,
Ké mun'im koned fazl-é Hak râ sépâs.

Séyom bâb-é 'éşq est o mestî yo şûr,
Ne 'éşqî ké bendend ber xod bé zûr.

Çehârom tevâzu', rızâ péncomîn,
Şişom zikr-é merd-é qenâ'et gozîn. [110]

Bé heftom der ez 'âlem-é terbiyet,
Bé heştom der ez şukr o 'âfiyet.

Nohom bâb-é tovbé est o râh-é sevâb,
Dehm der munâcât o xatm-é kitâb.

Bé rûz-é humâyun o sâl-é sa'îd,
Bé târîx-é ferrux miyân-é do 'éyd.

Zé şişsed fuzun bûd pencâh o penc.
Ké por dur şod in nâmbordâr genc.

Bémândest bâ dâmenî govherem,
Henûz ez xıcâlet ser ender berem. [115]

Ké der bah-é lu'lu' sedef nîz hest,
Dırext-é bulendest der bâğ o pest.

Elâ éy hunermend-é pâkîzé-xûy,
Hunermend neşnîdéem 'éyb-cûy.

Qebâ ger harîr est o ger perniyan,
Bénâçâr haşveş buved der méyan.

To ger perniyânî neyâbî mecûş,
Kerem kâr fermây o haşvem bépûş.

Nenâzem bé sermâyé-yé fazl-é xîş,
Bé deryûzé âverdeem dest pîş. [120]

Şénîdem ké der rûz-é ummîd o bîm,
Bedan râ bé nİkan bébaxşed kerîm.

To nîz er bedî bîniyem der soxon,
Bé xulq-é cihan-âferîn kâr kon.

Ço béytî pesend âyedet ez hezâr,
Bé merdî ké dest ez ta'annut bédâr.

Zengin şükretsin, unutmasın Allah'ın lûtuf elini,
İyilik ve lûtuf üstüne attım ikinci bâbın temelini,

Üçüncü bâbın konusu aşk, sarhoşluk ve coşku,
Göstermelik coşku değil bu, ilâhî aşktaki coşku.

Dördüncüsü alçak gönüllülük, rızâdır beşincisi,
Kanaat ve kanaatkâr kişi üstüne yazıldı altıncısı. [110]

Yedincisinde eğitim alanında kalem oynattım,
Sekizinciyi sağlık ve afiyete şükür için yazdım.

Dokuzuncu bâb, tövbe üstüne ve sevap kapısı
Onuncu bâbda, yakarışlarla bitti evin yapısı.

Çok uğurlu bir gündü, kutlu bir yıl sırası,[70]
Mübârek bir tarihti, tam iki bayram arası,

Vaktâki sene tam altı yüz elli beş[71] oldu,
Bu değerli hazîne gerçek incilerle doldu.

Evet, kucağıma avuç dolusu inciler aldım,
Ancak yine de henüz utanç içinde kaldım. [115]

Çünkü inci deryasında pek çok istiridye var,
Ormanda uca yanında bodur ağaçlar da var.[72]

Ey iyi niyetli, hüner sahibi kişi uyanık ol!
Hünerliysen, tenkit ettiğinde hoşgörülü ol.

Palto ister ipek kumaş, ister olsun atlastan,
Astarıyla vatkası, olur yünden veya pamuktan.

Yer yer ipek gibi değilse yazdıklarım, kükreme,
Hoş gör. İstersen bana çul giydir. Ama kükreme.

Ben bilirim diye hiçbir zaman asla övünmedim.
Ola ki seversiniz diye eserimle kapınıza geldim. [120]

Duyduğuma göre ümit ve korku günü gelince,[73]
Kötüleri bağışlayacak Tanrı, iyiler sayesinde.

Sen de sözümde bir hata görürsen eğer bağışla,
Dünyâ'yı yaratan gibi davran. Sen de bağışla.

Bir tanesini bile beğensen binlerce beytimden,
Mertlik yap, kınama beni, budur elimden gelen.

Hemânâ ké der Pars inşâ-yé men,
Ço moşk est kem qıymet ender Xoten.

Ço bang-é dohol hevlem ez dûr bûd,
Bé ğıybet derem ʻéyb mestûr bûd. [125]

Gol âverd Saʻdî suy-é bûstan,
Bé şûxî yo filfil bé Hindûstan.

Ço xurmâ bé şîrînî endûdé pûst,
Ço bâzeş konî ustuxânî der ûst.

EBÛ BEKR-İ SAʻD İBN-İ ZENGÎ

Merâ tabʻ ez in novʻ xâhan nebûd,
Ser-é medhet-é pâdişâhan nebûd.

Velî nazm kerden bé nâm-é fulan,
Meger bâz gûyend sâhib-délan.

Ké Saʻdî ké gûy-é belâğet rubûd,
Der eyyâm-é Bû Bekr ibn-é Saʻd bûd. [130]

Sezed ger bé devreş bénâzem çonan,
Ké Seyyid bé dovrân-é Nûşîn-revan.

Cihanbân-é dîn-perver-é dâdger,
Neyâmed ço Bû Bekr baʻd ez ʻOmer.

Ser-é serferâzân o tâc-é méhan,
Bé dovrân-é ʻadleş bénâz ey cihan.

Ger ez fitné âyed kesî der penâh,
Nedâred coz in kişver ârâmgâh.

Fetûbâ libâbin kebeyti'l-ʻatîq,
Hevâleyhi min kulli feccin ʻamîq [135]

Nedîdem çénin genc o mulk o serîr,
Ké vaqf est ber tıfl o dervîş o pîr.

Neyâmed bereş derdnâk-é ğemî,
Ké nenhâd ber xâtıreş merhemî.

Fars'da[74] benim şiirimin ne kadarsa değeri,
Hoten'de[75] miskin, ondan çok değildir değeri.

Uzakta iken sesim, davul sesi gibi ürkünç idi,
Gurbette iken, kusurlarımın üstü örtülü idi. [125]

Sa'dî küstahça, gül bahçesine gül getirdi hediye!
Tereciye tere sattı. Hind'e biber götürdü hediye.

Hurma sanırsın. Dış yüzü tatlılarla sarılmış,
Açıp bakmayagör, çekirdeği içine çakılmış.

EBÛ BEKR-İ SA'D İBN-İ ZENGÎ[76]

İnsanlara övgü yazma düşüncem yoktu,
Pâdişahları övmekse, tabiatımda yoktu.

Ancak söz erbabı olanlar şöyle desinler,
Bu eseri falanın döneminde yazdı desinler.

Söz küheylanını dağdan aşıran Sa'dî idi,
Devir devirlerden Sa'd ibn-i Zengi devri idi. [130]

Sa'dî onun devrinde yaşadığı için övündü,
Seyyid,[77] Nûşîrevân[78] devrinde diye övündü.

Hem adâletli hem dindar, onun gibisi gelmedi,
Ömer'den bu yana Bû Bekr gibisi gelmedi.

Yüce sultan, ülkesinin övünç kaynağı O'dur,
Devrinde, adâletiyle gurur kaynağı O'dur.

Moğol istilasından kaçanın sığınağı orasıdır,
Sükûnet bulmak isteyenlerin sığınağı orasıdır.

Kâbe gibi saygıyla gelinen o yere ne mutlu![79]
Her taraftan gelinip toplanılan o yere ne mutlu! [135]

Böyle bir zenginlik, mülk ve taht görmedim!
Yaşlı, genç ü fakîre vakfedilmişini görmedim.

Her kim derdine derman için onun yanına geldi,
Her derde bir devâ, her yaraya bir merhem verdi.

Talebkâr-é xéyr est o ummîdvâr,
Xodâyâ umîdî dâred ber âr.

Kuleh-gûşé ber âsımân-é berîn,
Henûz ez tevâzu‘ sereş ber zem în.

Gédâ ger tevâzu‘ koned xûy-é ûst,
Zé gerden-ferâzan tevâzu‘ nikûst. [140]

Eger zîr-destî biyofted çé xâst?
Zeberdest-é oftâdé merd-é Xodâst.

Ne zik-é cemîleş nihan mî reved,
Ké sıyt-é kerem der cihan mî reved.

Çon ûyî xıredmend-é ferrux nihâd,
Nedâred cihan tâ cihan est, yâd.

Nebînî der éyyâm-é û rencéî,
Ké nâled zé bîdâd-é ser pencéî

Kes in resm o tertîb o âyîn nedîd,
Férîdûn-é bâ an şukûh, in nedîd. [145]

Ez an pîş-é Hak pâygâheş qavîst,
Ké dest-é za‘îfan bé câheş qavîst.

Çonan sâyé gosterdé be ‘âlemî,
Ké Zâlî neyendîşed zé Rustemî.

Hemé vaqt merdom zé covr-é zeman,
Bénâlend o ez gerdéş-é âsıman.

Der éyyâm-é ‘adl-é to, éy şehriyâr,
Nedâred şikâyet kes ez rûzégâr.

Bé ‘ehd-é to mî bînem ârâm-é xalq,
Pes ez to nedânem ser-encâm-é xalq. [150]

Hem ez baxt-é ferxundé-fercâm-é tost,
Ké târîx-é Sa‘dî der éyyâm-é tost.

Ké tâ ber felek mâh o xorşîd hest,
Der in defteret zikr-é câvîd hest.

Mulûk er nâmî-nâmî endûxtend,
Zé pîşînegan sîret âmûxtend.

O, herkese iyilik düşünen, ümit verendir ya Rab!
Sen de onun ümitlerini boşa çıkarma ya Rab!

Tacının bir köşesi, göğün doruklarına ulaşsa da,
Tevâzu ile eğilen başı, henüz yerde bile olsa da,

Dilenci, işi ve huyu gereği alçak gönüllü olur,
Ulular ise, âlicenaplıklarından mütevâzı olur.[80] [140]

Muhtaçların tevâzuu çok normaldir, âdettendir.
Hâkimlerin tevâzuu, büyüklük ve mertliktendir.

Böylelerin adı her yerde iyilikle, alenen anılır,
Çünkü cömertlikleri ve ünleri dünyâya yayılır.

Onun gibi akıllı ve iyi niyetlisi, dünyâda yoktur,
Dünyâ dünyâ olalı onun gibisi gelmedi, yoktur.

Devrinde hiç kimse kırılıp incinmemiştir ondan,
Ne adâletsizlik ne zulüm, sâdır olmamıştır ondan.

Bu geleneği, düzeni hiçbir zaman kimse görmedi,
Görkemli Ferîdûn[81] devrinde bile kimse görmedi. [145]

Bu yüzden Tanrı katında yüce ve sağlamdır yeri,
Zirâ düşkünün de onun sayesinde sağlamdır yeri.

Kanatlarıyla öylesine dünyâya gölge etmiştir,
Ki Zâl[82] bile Rüstem[83] için endişelenmemiştir.

İnsanoğlu sürekli yakınmıştır zamanından,
Feleğin dönmesinden, bî sabr ü karârından.

Ey pâdişah! Senin adâletli devrinde; zulümden,
Şikâyet etmez kimse felekten, çarkın elinden.

Döneminde insanlar mutlu, sakin ve huzurlu,
Senden sonra da bilmem olurlar mı huzurlu? [150]

Şu tesadüfe bak ki senin kutlu devrinde,
Sa'dî de yaşayıp şiir yazdı senin devrinde.

Gökte Güneş ile Ay elbette, ilelebet duracak,
Bu kitapta da senin adın sonsuza dek duracak.

Pâdişahlar yaptıkları iyiliklerle anılırlar,
Sonradan gelenlerse, onları örnek alırlar.

To der sîret-é pâdişâhî-yé xîş,
Sebaq bordî ez pâdişâhân-é pîş.

Sikender bé dîvâr-é rûyîn o seng,
Békerd ez cihan râh-é Ye'cûc teng. [155]

To râ sedd-é ye'cûc-é kufr ez zer est,
Ne rûyîn ço dîvâr-é İskender est.

Zebân-âverî k'ender in emn o dâd,
Sépâset negûyed zebâneş mebâd.

Zéhî bahr-é behşâyiş o kân-é cûd.
Ké mustahzarend ez vûcûdat vucûd.

Burun bînem ovsâf-é şâh ez hésâb,
Negonced der in teng méydan kitâb.

Ger an cumlé râ Sa'dî inşâ koned,
Meger defterî dîger imlâ koned. [160]

Furû mandem ez şukr-é çendîn kerem,
Heman béh ké dest-é du'â gosterem.

Cihânet bé kâm o felek yâr bâd,
Cihan-âferînet nigehdâr bâd.

Bulend axteret'âlem efrûxté,
Zevâl axter-é duşmenet sûxté.

Ğam ez gerdéş-é rûzégâret mebâd,
Ve'z endîşé ber dél ğobâret mebâd.

Ké ber xâtır-é pâdişâhan ğemî,
Périyşan koned xâtır-é 'âlemî. [165]

Dél o kişveret cem' o ma'mûr bâd,
Zé mulket perâgendegî dûr bâd.

Tenet bâd péyvesté çon dîn durust,
Bed endîş râ dél ço tedbîr sost.

Derûnet bé te'yîd-é Hak şâd bâd,
Dév o dîn o iqlîmet âbâd bâd.

Cihân-âferîn ber to rahmet konâd,
Diger her çé gûyem fesânest o bâd.

Sen pâdişahlıkta kendinden büyük izler bıraktın,
Senden öncekileri fersah fersah geride bıraktın.

İskender,[84] çinko[85] ile taştan örme bir duvar çekti,
Yecûc ü Mecûc'un[86] önüne aşılmaz bir set[87] çekti. [155]

Sen, kâfir Yecûc'un seddini yaptın altından,[88]
Büyük İskender ise o duvarı yapmıştı çinkodan.

Şair, bu devrinde seni övmesin de ne yapsın?
Övgünden başka bir şey söylerse dili dolansın.

Ne kadar cömertsin ey şah, sana ne mutlu!
Tüm insanlar sana dayamış sırtını, ne mutlu!

Sıfatlarını sayıp dökmek, bu hesaba sığmaz,
Senin özelliklerin küçücük bir kitaba sığmaz.

Senin tüm özelliklerini Sa'dî toplayıp yazsa,
Ayrı bir kitap gerekir hepsini yazmaya kalksa. [160]

Bu cömertlik karşısında hepten aciz kaldım,
Böylesi çok daha iyidir dedim, duâya daldım.

İşin hep rast gelsin, bahtın sana yar olsun,
Tanrı'dan dilerim, O da sana hep yar olsun.

Parlak yıldızın bütün dünyâya ışıklar saçtı,
Düşmanlarının yıldızı yandı ortadan kalktı.

Dilerim devrinde gam, keder, dert olmasın,
Gönlünde bir endişenin tozu bile kalmasın.

Pâdişâhın gönlünde varsa bir sıkıntı, bir dert,
Bütün halkında olur sıkıntı, dert üstüne dert. [165]

Hem gönlün huzurlu, hem ülken, abad olsun!
Karmaşa hem senden, hem ülkenden uzak olsun.

Bedenin de dinin gibi her zaman sağlıklı olsun,
Kötülüğünü düşünenlerin gönlü kararıp solsun.

Kalbin, Allah'ın inayetiyle, mutlulukla dolsun,
Hem gönlün, hem dinin, hem ülken abad olsun.

Yeri göğü yaratan, rahîm sıfatıyla, etsin rahmet,
Hakkında artık ne söylesem hava, hepsi hikâyet.

Hemînet bes ez Kérdigâr-é mecîd,
Ké tovfîq-é xéyret buved ber mezîd.

Nereft ez cihan Sa'd-é Zengî bé derd,
Ké çon to xalef nâmbordâr kerd.

'Aceb nîst in fer' ez an asl-é pâk,
Ké câneş ber ovc est o cismeş bé xâk.

Xodâyâ ber an turbet-é nâmdâr,
Bé fazlet ké bârân-é rahmet bébâr.

Ger ez Sa'd-é Zengî mesel mand o yâd,
Felek yâver-é Sad'-é Bû Bekr bâd.

MUHAMMED İBN-İ SA'D İBN-İ EBÛ BEKR

Atâbek Muhammed şeh-é nîkbext,
Xodâvend-é tâc o xodâvend-é text.

Cevân-é cevan-bext-é rûşen-zamîr,
Bé dovlet cevân o bé tedbîr pîr.

Bé dâniş bozorg o bé himmet bulend,
Bé bâzû délîr o bé dél hûşmend.

Zéhî dovlet-é mâder-é rûzégâr,
Ké rûdî çénin perverd der kénâr.

Bé dest-é kerem âb-é déryâ bébord,
Bé rıf'at mahall-é suéyyâ bébord.

Zéhî çéşm-é dovlet bé rûy-é to bâz,
Ser-é şehryâran-é gerden-ferâz.

Sedef râ ké bînî zé dur-dâné por,
Ne an qadr dâred ké yékdâné dur.

To an durr-é meknûn-é yékdânéî,
Ké pîrâyé-yé saltanat-xânéî.

Nigehdâr yâreb bé çéşm-é xodeş,
Béperhîz ez âsîb-é çéşm-é bedeş.

Ulu Tanrı'nın bahşettiği bu inayet sana yeter,
Hayırlarını artırmada sana yardım etmesi yeter. [170]

Sa'd-i Zengî, bu dünyâdan gitmedi gözü arkada,
Senin gibisini halef bıraktı, kalmadı gözü arkada.

O asil kişiden böylesine bir evlat olmasına şaşılmaz,
Çünkü bedeni toprakta, ruhu göktedir buna şaşılmaz.[89]

İlâhî! Onun temiz türbesine lûtfedip rahmet yağdır!
Faziletini, büyüklüğünü göster, kabrine nur yağdır.

Sa'd-i Zengî hâtırâlarda bir anı olarak kaldı, olsun.
Tanrı'dan dilerim, felek Sa'd-i Bû Bekr'e[90] yâr olsun.

MUHAMMED İBN-İ SA'D İBN-İ EBÛ BEKR[91]

Atabek Muhammed, iyi bahtlı pâdişah,
Hem tahtın, hem tâcın sahibi pâdişah. [175]

Genç mi genç, kalbi temiz, bahtı ongun,
Yaşı genç, devlet yönetiminde ise olgun.

Gayretli mi gayretli, ilimde, bilimde tek,
Bileği kuvvetli, işinde tedbirli, yüreği pek.

Zamanın annesinin devletine bin âferîn!
Böylesine bir evlat yetiştirene bin âferîn!

Bağışlayıcılığıyla akan ırmakları utandırdı,
Şöhretiyle yücelip, Süreyya'yı[92] kıskandırdı.

Devlet gözü sana açık hep, sana ne mutlu!
Sen yücesin, şâhlar şâhısın, sana ne mutlu. [180]

Eğer bulursan istiridyede, büyük bir inci,
Onun kadar kıymetli olur mu bir tane inci?

O nadir bulunan gerçek inci tanesi sensin,
Çünkü devrin saltanat evinin süsü sensin.

Onu inâyetinle hep koruyup kolla yâ Rab!
Kem gözlerden sakın, koru onu yâ Rab.

Xodâyâ, der âfâq nâmî koneş,
Bé tovfêq-é tâ'et gérâmî dâreş.

Muqîmeş der insâf o teqvâ bédâr,
Murâdeş bé dunyâ vo 'uqbâ ber âr. [185]

Ğem ez duşmen-é nâpesendet mebâd,
Zé dovrân-é gîtî gezendet mebâd.

Béhéştî dırext âvered çon to bâr,
Péser nâm-cûy o péder nâmdâr.

Ez an xânedan xéyr bîgâné dan,
Ké bâşend bed-gûy-é in xânedan.

Zéhî dîn o dâniş, zéhî 'adl o dâd,
Zéhî mulk o dovlet ké pâyendé bâd.

Negonced keremhâ-yé Haq der qıyâs,
Çé xıdmet gozâred zebân-é sépâs. [190]

Xodâyâ, to in şâh-é dervîş dûst,
Ké âsâyiş-é xalq der zıll-é ûst.

Besî ber ser-é xalq pâyendé dâr,
Bé tovfîq-é tâ'et déleş zindé dâr.

Burûmend dâreş dırext-é umîd,
Sereş sebz o rûyeş bé xıdmet sépîd.

Bé râh-é tekelluf merov Sa'dîyâ,
Eger sıdq dârî biyâr o biyâ.

To menzil şinâsî yo şeh râhrov,
To hak-gûy o xosrov heqâyıq-şinov. [195]

[Çé hâcet ké noh kursî-yé âsman,
Néhî zîr-é pây-é Qızil Erselan.]

Meger pây-é 'izzet ber eflâk néh,
Bégû rûy-é ıxlâs ber xâk néh.

Bé tâ'et béném çéhré ber âsitan,
Ké in est ser-câddé-yé râstan.

Eger bendéî ser ber in der béném,
Kulâh-é xodâvendî ez ser béném.

Yâ ilâhî! Onu bütün dünyâda anlı şanlı kıl!
Onu halkın nezdinde saygın ve başarılı kıl!

Yâ Rab! Onu dünyâda dînine bağlı âdil biri et!
Hem dünyâda, hem ahrette murâdına nâil et. [185]

Ey şah! Dilerim düşmanından gamın olmaz,
Dünyânın dönüşünden bir rahatsızlığın olmaz.

Cennet ağacı, ancak senin gibi meyve verir,
Oğlun şöhret arar, baban dünyâya nam verir.

Yabancı yabancıdır. Yabancıdan hayır bekleme,
Hânedânın aleyhine konuşandan hayır bekleme,

Hem dînin, hem bilgin, hem adâletin ne güzel!
Mülkünle devletin, bâkî kalacak ünün, ne güzel!

Tanrı'nın lûtfu ile keremi hiçbir ölçüye sığmaz,
O'nun şükrü, minneti kelimelere, söze sığmaz. [190]

Ulu Tanrı'm! Fakir dostu olan pâdişâhı koru!
Halkın, gölgesinde huzur bulduğu bu şâhı koru!

Yâ İlâhî! Onu yıllar yılı halkının başında tut,
Sana kulluk etmesi için gönlünü hep canlı tut.

Ümit ağacımız olan şâhı her zaman meyveli kıl!
Dalını yeşil, yüzünü iyiliklerle her zaman ak kıl.

Ey Sa'dî, kendini boşu boşuna zahmete sokma!
Sadıksan, neyin varsa getir. Başını derde sokma.

Sen gerçeğe giden yolu bilirsin. Şâh ise yolcu.
Pâdişâh gerçeği duyup gören, sen ise doğrucu. [195]

[Dokuz kat[93] gökyüzünü getirmene ne gerek!
Getirip Kızıl Aslan'ın[94] yoluna atmaya ne gerek!]

Deme ona izzet ü ikramla feleğin üstüne adım at,
Doğru ol de, doğru davran, ihlâsla secdeye yat.

İbâdet edip alnını secdeye koy, doğru yol budur,
Doğruların gideceği ana cadde, yol yolak budur.

Sen bir kulsun unutma, Allah yoluna baş koy,
Milletin efendisi! Mütevazı ol, tâcını yere koy.

[Bé dergâh-é fermandéh-é zu'l-celâl,
Ço dervîş pîş-é tevanger bénâl.]

Ço tâ'et konî libs-é şâhî mepûş,
Ço dervîş-é muxlés ber âver xurûş.

Ké: *"Perverdigârâ tevanger toî,*
Tevânâ-yé dervîş-perver toî.

Ne kişver-xodâyem ne ferman-déhem,
Yékî ez gédâyân-é in dergehem."

To ber xéyr o nîkî déhem destres,
Ve ger né çé xéyr âyed ez men bé kes?

Du'â kon bé şeb çon gédâyan bésûz,
Eger mî konî pâdişâhî bé rûz.

Kemer-besté gerden-keşan ber deret,
To ber âsitân-é 'ibâdet seret.

Zéhî bendégan râ xodâvendgâr,
Xodâvend râ bendé-yé haq-gozâr.

HİKÂYET

Hikâyet konend ez bozorgân-é dîn,
Haqîqat-şinâsân-é 'aynu'l-yaqîn.

Ké sâhib-délî ber pelengî nişest,
Hemî rând rehvâr o mârî bé debt.

Yékî goft: *"Éy merd-é râh-é Xodây,*
Bédin reh ké reftî merâ reh numây.

Çé kerdî ké derrendé râmé to şod,
Nigîn-é se'âdet bé nâm-é to şod?

Bégoft: Er pelengem zebûn est o mâr,
Ve ger pîl o kerkes, şigéftî medâr.

To hem gerden ez hukm-é Dâver mepîç,
Ké gerden nepîçed zé hukm-é to hîç.

[Alçak gönüllü ol, Zü'l-celâlin fermânını[95] dinle,
Huzûrunda, zengin yanındaki fakir[96] gibi inle.] [200]

İbâdet ederken, fakirler gibi giyinmeye koş,
Samîmî derviş gibi yürekten ibâdet edip coş.

Ey ulu Tanrım! *"Zenginler zengini sensin"* de!
"Fakirleri koruyup kollayan güç sensin" de!

"Pâdişah olmadığım gibi, bir ülkem de yok" de!
"Sâdece senin dergâhının bir bendesiyim" de!

Hayır, iyilik yapmam için sen ver bana derman,
Yoksa bende yok birine iyilik yapacak derman."

Gündüzleri hükmeden şâh olsan da bâ-vakar,
Gece, bağrı yanık dilenci gibi gönülden yakar, [205]

Asilerle ve de büyükler, kapında hizmete hâzır,
Senin başın secdede olsun hep, Allah'a nâzır.

Allah'ın kullarının sultanısın, sana ne mutlu!
Allah'a kulluk da edebilirsen sana ne mutlu!

HİKÂYE

Nakledip dururlar sürekli din büyüklerinden,
Gerçeği gören, 'aynü'l-yakîn[97] sahiplerinden.

Gönül ehli biri, binmişti bir leoparın sırtına,
Elinde vardı koca bir yılan sürüyordu yabana,

"Ey Hak yolunun yolcusu!" diye seslendi biri,
"Gittiğin yolda bana da rehber ol!" dedi biri. [210]

"Ne yaptın da vahşi kaplan sana râm oldu?
Saadet yüzüğü gelip senin parmağına oldu?"

Dedi: *"Leoparla yılan râm olduysa şaşırma,*
Fil ile akbaba da emrime girse, yine şaşırma,

Diyorsan eğer, ey halkım, emrimden dönme!
Sen de hiçbir zaman Allah'ın emrinden dönme!

Ço hâkim bé fermân-é Dâver buved,
Xodâyeş nigehbân o yâver buved.

Muhâl est çon dûst dâred to râ,
Ké der dest-é duşmen gozâred to râ. [215]

Reh in est. Ruy ez tarîqat metâb,
Béneh gâm o kâmî ké dârî biyâb."

Nasîhet kesî sûdmend âyedeş,
Ké goftâr-é Sa'd'i pesend âyedeş.

***Hâkim** eğer Hakk'ı bilirse, 'âdil hareket eder,*
***Tanrı** onu korur, her işinde ona yardım eder.*

***Mümkün** değildir eğer bir kez severse seni,*
***Terk** etmez hiçbir zaman düşman eline seni.* [215]

***Sorduğun** yol budur. Allah'a giden yolu bul,*
***Bu** yolda adım at, durma yürü, murâdını bul."*

Her kim Sa'dî'yi okuyup, zevk alır, beğenir,
Nasîhat verenin öğüdü ona kesin yararlı olur.

Bâb-é Evvel / Birinci Bâb
Der ʻAdl o Tedbîr o Rây
(Adâlet, Tedbir ve Fikir Hakkında)

HİKÂYET

Şénîdem ké der vaqt-é nez'-é revan,
Bé Hormoz çenin goft Nûşîrevan:

"Ké xâtır nigehdâr-é dervîş bâş,
Ne der bend-é âsâyiş-é xîş bâş.

Neyâsâyed ender diyâr-é to kes,
Ço âsâyiş-é xîş cûyî yo bes. [220]

Neyâyed bé nezdîk-é dânâ pesend,
Şeban xofté vo gorg der gûsfend.

Boro pâs-é dervîş-é muhtâc dâr,
Ké şâh ez ra'iyyet buved tâcdâr.

Ra'iyyet ço bîxend o sultan dırext,
Dırext éy péser, bâşed ez bîx sext.

Mekon tâ tevânî dél-é xalq rîx,
Ve ger mî konî, mî kenî bîx-é xîş.

Eger câddeî bâyedet mustaqîm,
Reh-é pârsâyan umîd est o bîm. [225]

Tabî'at şeved merd ra béxredî,
Bé ummîd-é nîkiy yo bîm-é bedî.

Ger in her do der pâdişeh yâftî,
Der iqlîm o mulkeş, peneh yâftî.

Ké bexşâyiş âred ber ummîdvâr,
Bé ummîd-é bexşâyiş-é Kirdigâr.

Gezend-é kesâneş neyâyed pesend,
Ké tersd ké der mulkeş âyed gezend.

Ve ger ner séréşt-é vey in xûy nîst,
Der an kişver âsûdegî bûy nîst. [230]

Eger pây-bendî rızâ pîş gîr,
Ve ger yék sevâré ser-é xîş gîr.

Ferâxî der an merz o kişver mexâh,
Ké délteng bînî ra'iyyet zé şâh.

HİKÂYE

Duydum ki, Nûşîrevân,[1] can çekişiyordu,
Son söz olarak Hürmüz'e[2] şöyle diyordu:

"Her zaman fakir fukarâyı koruyup kolla,
Kendi huzurunu sağlamanın peşinde olma.

Sadece kendi rahatın için çalışırsan dünyâda,
Hiç kimse huzur bulamaz yönetimin altında. [220]

Sürüsüne kurtlar dalar, uyursa eğer çoban,
Bunu beğenip, onaylamaz aklı başında olan.

Şahları şah yapan onun idâresindeki halktır,
Senin görevin onların derdine devâ olmaktır.

Şah gövdesiyse, bil ki halk ağacın köküdür,
Ey oğul! Ağaç köküyle ayakta ve güçlüdür.

Elinden geldiğince iyi davran, halkı incitme,
Onları huzursuz ederek bindiğin dalı kesme.

Eğer istiyorsan önünde dosdoğru bir cadde,
Allah'tan kork, inâyetinden ümidini kesme. [225]

İyilik ümidi, kötülük korkusu insanı insan eder,
İnsanoğlu böylece akıllı davranmayı huy eder.

Bir pâdişah, bu iki haslete de sahipse eğer,
Ülkesinde kendine iyi bir sığınak temin eder.

Çünkü bir pâdişah Tanrı'dan bekliyorsa af,
O da kendiden af bekleyen kimseleri eder af.

Ülkede bir zarar gelir korkusuyla tebaasına,
İncitmez insanlarını, zarar vermez tebaasına.

Yaratılışta yoksunsa şah, eğer bu hasletten,
Ülkesinde bir iz arama, huzur ve selâmetten. [230]

Eğer bağımlıysan bir şeye kaderine razı ol,
Eğer özgürsen hiç durma yoluna revân ol.

Halk rahatsızlık duyuyorsa eğer pâdişahtan,
O topraklarda arama bir iz huzur ve rahattan.

Zé mustekbiran-é délâver béters,
Ez an k'û netersed zé Dâver béters.

Diger kişver âbâd bîned bé xâb,
Ké dâred dél-é ehl-é kişver xerâb.

Xerâbîy-yo bed nâmî âyed zé cevr,
Resed pîşbîn in soxen râ bé ğavr. [235]

Ra'iyyet neşâyed bé bîdâd koşt,
Ké mer seltenet râ penâhend o poşt.

Murâ'et-é déhqan kon ez behr-é xîş,
Ké mozdûr-é xoşdél koned kâr bîş.

Muruvvet nebâşed bedî bâ kesî,
K'ez û nîkuî dîdé bâşî besî."

PEND DÂDEN-É XOSROV ŞÎRÛYÉ RÂ

Şénîdem ké Xosrov bé Şîrûyé goft,
Der an dem ké çéşmeş zé dîden béxoft:

"Ber an bâş tâ her çé niyyet konî,
Nezer der selâh-é ra'iyyek konî. [240]

Elâ tâ nepîçî ser ez 'adl o rây,
Ké merdom zé destet nepîçend pây.

Gorîzed ra'iyyet zé bîdâdger,
Koned nâm-é zéşteş bé gîtî semer.

Besî ber neyâyed ké bunyâd-é xed,
Bekend an ké bénhâd bunyâd-é bed.

Xerâbî koned merd-é şemşîr-zen,
Ne çendan ké dûd-é dél-é tofl o zen.

Çerâğî ké bîvé zenî ber furûxt,
Besî dîdé bâşî ké şehrî bésûxt. [245]

Ez an behréverter der âfâq nîst,
Ké der mulk-rânî bé insâf nîst.

Allah'tan korkmayan, esip gürleyenden kork,
Sâdece şişinip övünen cengâverlerden kork.

Halkının gönlünü hoş tutmazsa bir pâdişah,
Ülkenin refâhını rüyâsında görür o pâdişah.

Ülke zulümden çöker, şâhın adı kötüye çıkar,
İleri görüşlü kişi işin özünü anlar, sırrı çözer. [235]

Halka zulmetmek olmaz, onları ezmek olmaz,
Saltanatın dayanağı onlardır, onlarsız olmaz.

Kendi iyiliğin için, köylünün gönlünü tut hoş,
Çünkü verimli olur köylü, eğer gönlü ise hoş.

Pek çok iyiliğini gördüklerine kötülük yapma,
Zulüm mürüvvete sığmaz, kötülük yapma."

HÜSREV'İN ŞÎRÛYE'YE ÖĞÜT VERMESİ

Derler ki Hüsrev, Şîrûye'ye dedi: *"Ey oğul!"*
Gözünü kaparken dünyâya, dedi: "*Ey oğul!*

Hayatta hangi işi yapmaya niyet edersen et,
Her zaman halkına iyilik yapmaya gayret et! [240]

Halkın yüz çevirmesini istemiyorsan senden,
Dikkat et! Bir an ayrılma akıl ve adâletten.

Halk durmaz zâlimin yanında uzağa kaçar,
Adını kötüye çıkarır, ününü her yere saçar.

Çok geçmeden çalışır, onun kuyusunu kazar,
Bir pâdişah ki kötülük yapıp dengeyi bozar.

Sanma ki bir silahşor kılıcıyla yakıp yıkar.
Kadın ve çocuğun feryâdı daha çok yakar.

Dul bir kadının yaktığı ateş bir şehri yakar,
Görmüşsündür muhakkak, bir şehri yakar. [245]

Dünyâda adâletin verdiği meyveden iyisi yok,
Yönetimde âdil davranandan daha iyisi yok.

Ço novbet resed z'in cihan ğurbeteş,
Terehhum féréstend ber turbeteş.

Bed o nîk-é merdom ço mî bogzered,
Heman béh ké nâmet bé nîkî berend."

Xodâ-ters râ ber ra'iyyet gomâr,
Ké mi'mâr-é mulk est perhîzgâr.

Bed-endîş-é tost an o xun-xâr-é xalq,
Ké nef'-é to cûyed der âzâr-é xalq. [250]

Riyâset bé dest-é kesânî xetâst,
Ké ez destişan desthâ ber Xodâst.

Nikû kâr-perver nebîned bedî,
Ço bed perverî xasm-é xûn-é xedî.

Mukâfât-é muzî bé mâléş mekon,
Ké bîxeş ber âverd bâyed zé bon.

Mekon sabr ber 'âmil-é zulm-dûst,
Çé ez ferbéhî bâyedeş kend pûst.

Ser-é gorg bâyed hem evvel borîd,
Ne çon gûsfendân-é merdom derîd." [255]

HİKÂYET

Çé xoş goft bâzârgânî esîr,
Ço gérdeş giriftend dozdan bé tîr.

Ço merdânegî âyed ez reh-zenan,
Çé merdân-é leşker, çé xéyl-é zenan.

Şehinşeh ké bâzârgân râ béxest,
Der-é xéyr ber şehr o leşker bébest.

Kéy an câ diger hûşmendan revend,
Ço âvâzé-yé resm-é bed béşneven?

Nikû bâyedet nâm o nîkû qabûl,
Nikû dâr bâzârgân o Resûl. [260]

Adil kişi göçtüğünde ruhuna Fâtiha okurlar,
Türbesine gidip, duâ edip rahmet okurlar.

İyi ya da kötü halk gelip geçtiğinde yanından,
Adını iyi anmaları yeğdir, geçerken yanından.

Kişiyi, Allah'tan korkuyorsa iş başına getir,
Allah korkusuyla ülkeyi mamur hâle getirir.

Senin yararına çalışırken halkı incitiyorsa kişi,
Halka zulmeder, senin kötülüğünü ister o kişi. [250]

Halkın: "Elaman!" dediği kişiye güvenilmez,
Yanlıştır. Böyle insanlar yönetime getirilmez.

Kötülük görmez asla iyileri koruyup kollayan,
Kötüyü koruyan ise, yaratır kendine düşman.

Mazarrat adamı koruyup şımartmamak gerek,
Kökünü kazımak için her şeyi yapmak gerek.

Zulüm sever yöneticiye katlanmamak gerek,
Yiye yiye şişen kişinin derisini yüzmek gerek.

Kurdun başını enik olduğunda koparmak gerek,
Kurt olup koyuna dalmadan koparmak gerek." [255]

HİKÂYE

Tüccarın biri ne güzel dedi esir düştüğünde,
Etrâfını saran silahlı harâmileri gördüğünde.

Eşkıya yol kestiğinde askerler ne yapsın?
Bir kadın topluluğuna döner. Ne yapsın?

Şahlar şâhı yaptığını bilmez, incitirse tüccarı,
Hem ordu hem de halka kapanır hayır kapıları.

Ne zaman ki şâhın kötü nâmı etrâfa gider.
Akıllı kişi bir daha ne zaman oraya gider?

Hem adın iyi, hem de hüsnükabûlün olmalı,
Hem tüccara hem elçiye iyi muâmelen olmalı. [260]

Bozorgan musâfir bécan perverend,
Ké nâm-é nikûî bé ʻâlem berend.

Tebeh gerded an memleket ʻan qarîb,
K'ez û xâtır âzorde âyed ğarîb.

Ğarîb-âşinâ bâş o séyyâh-dûst,
Ké séyyâh cellâb-é nâm-é nikûst.

Nikû dâr zéyf o musâfir ʻazîz,
V'ez âsîbişan ber hazer bâş nîz.

Zé bîgâne perhîz kerden nikûst,
Ké duşmen tevan bûd der zi-yé dûst. [265]

Qadîmân-é xod râ biyefzây qadr,
Ké hergiz neyâyed zé perverdé ğadr.

Ço xıdmet-gozârît gerded kohon,
Haqq-é sâliyâneş ferâmuş mekon.

Ger û râ herem dest-é xıdmet best,
To râ ber kerem hemçonan dest hest.

GOFTÂR DER MURÂʻÂT-E XIDMETGÂRÂN-E QADÎM

Şénîdem ké Şâpûr dem der keşîd,
Ço Xosrov bé resmeş qalem der keşîd.

Ço şod hâleş ez bî nevâî tebâh,
Nébéşt in hikâyet bé nezdîk-é şâh: [270]

"Ço bezl-é to kerdem cevânîy-yé xîş,
Bé héngâm-é pîrî merânem zé pîş."

Ğarîbî ké por fitné bâşed sereş,
Meyâzâr o bîrun kon ez kişvereş.

To ger xeşm ber véy negîrî revâst,
Ké xod xûy-é bed duşmeneş der qefâst.

Ve ger pârsî bâşedeş zâd-bûm,
Bé Sanʻâş mefrést o Sıqlâb o Rûm.

Büyükler konuğa saygılıdır. Onu azîz sayarlar,
Onlar vâsıtasıyla iyi adlarını dünyâya yayarlar.

Ne zaman ki şahın elinden bir yabancı incinir,
Ülke kısa zamanda viran olur, bitip tükenir.

Yabancıları iyi tanı, gezginlerle ol iyi dost,
İyilik gören gezgin, ününü yayar, olur sana dost.

İyi ağırla konuklarını, onlara karşı iyi tavır takın,
Ancak onların sana zarar vermelerinden sakın!

Yabancılardan sakınırsan çok iyi olur. Unutma!
Çünkü dost görünüşlü düşman olabilir. Unutma! [265]

Yıllarca sana hizmet edenlere saygıyı unutma,
Yetiştirip büyüttüğünden zarar gelmez unutma!

Hizmetinde olanlar yaşlansa da kusur etme,
Yıllarının hakkını ver, saygıda kusur etme!

Yaşlanıp, elden ayaktan düşse de kadrini bil,
Sen güçlüsün civanmert ol. Büyüklüğünü bil!

ESKİ HİZMETKÂRLARIN HAKKINI KORUMA HAKKINDA

Duydum ki Şâpûr[4] sustu, hiç ses çıkarmadı,
Hüsrev maaşını kesse de, o hiç ses çıkarmadı.

Uzun zaman geçti, yoksulluk canına dedi tak,
Bu hikâyeyi yazıp gönderdi şaha. Dedi:*"Bak!* [270]

Unutma bütün gençliğimi ettim sana fedâ,
Yaşlandığım için kovma beni, olma bivefâ!"

Fitne çıkarmak isteyen yabancı mı var,
Onu incitmeden, usûlünce ülkenden çıkar!

Sinirlenip, kızıp kükremeye ne gerek var?
Kendisinin kötü huy gibi bir düşmanı var.

Bu kişi İranlı bile olsa başka yere gönderme,
San'a'ya, Slovakya yahut da Rum'a gönderme!

Hem ancâ emâneş medéh tâ bé çâşt,
Neşâyed bélâ ber diger kes gomâşt.

Ké gûyend ber geşté bâd an zemîn,
K'ez û merdom âyend bîrun çénîn.

'Amel ger déhî merd-é mun'im-şinâs,
Ké muflis nedâred zé sultan herâs.

Ço muflis furû bord gerden bé dûş,
Ez û ber neyâyed diger coz xurûş.

Ço muşrif do dest ez emânet bédâşt,
Bébâyed ber û nâzırî ber gomâşt.

Ve'r û nîz der sâxt bâ xâtıreş,
Zé muşrif 'amel ber ken o nâzıreş.

Xodâ-ters bâyed emânet-gozâr,
Emîn k'ez to tersed emîneş medâr.

Emin bâyed ez Dâver endîşnâk,
Ne ez ref'-é dîvân o zecr o helâk.

Biyefşân o béşmâr o fârığ néşîn,
Ké ez sed yékî râ nebînî emîn.

Do hemcins-é dîrîné râ hemqalem,
Nebâyed féréstâd yék câ béhem.

Çé dânî ké hemdest gerdend o yâr?
Yékî dozd bâşed, yékî perdédâr?

Ço dozdan zé hem bâk dârend o bîm,
Reved der miyân kârvânî sélîm.

Yékî râ ké ma'zûl kerdî zé câh,
Ço çendî ber âyed bébaxşeş gunâh.

Ber âverden-é kâm-é ummîdvâr,
Béh ez qéyd-é bendî şikesten hezâr.

Nivîsendé râ ger sutûn-é 'amel.
Biyofted, neborred tenâb-é emel.

Bé ferman-beran ber şeh-é dâdger,
Pédervâr xaşm âvered ber péser.

Olduğu yerde kalsın. Ama gözünü açtırma,
Başkalarına belâ bulaştırmasın, göz açtırma.

"Oradan böyle adamlar çıkar" demesinler.
"Yerin dibine batsın böyle ülke" demesinler.

Mâlî işlerinin yönetimini varlıklıya ver,
Varlıksız korkmaz sultandan, malını yer.

Yoksullar yoksulluktan başını eğer yere,
Feryattan başka birşeyi yok, isteme boş yere.

Sayman muhasebeden el çekmese gerek,
El çekerse eğer, onu da teftiş etmek gerek.

Eğer saymanla müfettiş el birliği ettiyse,
İkisini de işten atıp, koyman gerekir hapse.

Allah korkusu olan savsaklamaz elindeki işi,
Görevli korkarsa senden, emin sayılmaz o kişi.

Muhasebecin hep Tanrı korkusu taşımalı,
Hesap kitap yaparken korkusuz yaşamalı.

Para harca, hesaplı ol, rahat yaşa, ol emin,
Karşılaştığın yüz kişiden birinden ol emin.

Yıllarca aynı işi yapan meslektaş iki kişi,
Gönderilmez aynı işe, gönderirsen pişirir işi.

Ortak olup çalmayacaklarını nasıl bilirsin?
Biri çalsa, öteki gizlese bunu nasıl bilirsin?

Hırsız, hırsızdan korkarak çıkarsa sefere,
Katılır kervana, çekinmez, rahat gider sefere.

Eğer azlettiysen mâkamından bir kişiyi,
Bir süre sonra hoş gör, bağışla o kişiyi.

Ümit besleyene ümit vermek büyüklüktür,
Bu iş bin mahkûmu affetmekten büyüktür.

Kişiyi işten atıp kessen de ondan ümidini,
İşe dönmek için kişi kesmez senden ümidini.

Âdil pâdişah hizmetinde olanlara da kızar,
Kızar ama onlara evlâdına kızar gibi kızar.

Geheş mî zened tâ şeved derdnâk,
Gehî mî koned âbeş ez dîdé pâk.

Ço nermî konî xasm gerded délîr,
Ve ger xaşm gîrî şevend ez to sîr.

Doroştî yo nermî béhem der béh est,
Ço reg-zen ké cerrâh o merhem-zen est.

Cevanmerd o xoş-xûy o baxşendé bâş,
Ço Hak ber to pâşed, to ber xalq pâş.

Neyâmed kes ender cihan k'û bémând,
Meger an k'ez û nâm-é nîkû bémând. [295]

Nemord an ké mâned pes ez vey bé cây,
Pol o xânî yo xân o mihman-serây.

Her an k'û nemând ez peseş yâdgâr,
Dırext-é vucûdeş neyâverd bâr.

Ve ger reft o âsâr-é xéyreş nemând,
Neşâyed pes-é mergeş El-hamd xând.

Ço xâhî ké nâmet buved câvidan,
Mekon nâm-é nîk-é bozorgan nihan.

Hemin naqş ber xân pes ez 'ehd-é xîş,
Ké dîdî pes ez 'ehd-é şâhân-é pîş. [300]

Hemin kâm o nâz o tarab dâştend,
Bé âxer béreftend o bogzâştend.

Yékî nâm-é nîkû bébord ez cihan,
Yékî resm-é bed mând ez û câvidan.

Bé sem'-é rızâ meşnov iyzâ-yé kes,
Ve ger gofté âyed bé ğavreş béres.

Gunehkâr râ 'ozr-é nisyan béneh,
Ço zinhâr xâhend, zinhâr déh.

Ger âyed gunehkârî ender penâh,
Ne şart est koşten bV evvel gunâh. [305]

Ço bârî bégoftend o neşnîd pend,
Diger gûş-mâleş bé zindân o bend.

Bazen çok sert vurur canını yakar, döver,
Zaman gelir, şefkatle gözyaşlarını siler.

Yumuşak davranırsan, hasmın cesâretlenir,
Sert davranırsan da, senden bıkıp usanır.

Sertlik de yumuşaklık da zamanında güzel,
Cerrâh gibi kesip, merhem sürmesi de güzel.

Civanmert ol, hoşgörülü ol, bağışlayıcı ol,
Tanrı sana bahşetti,[5] sen de halka bahşedici ol.

Dünyâya gelen gitti, yeryüzünde kalmadı,
İyilerin iyi ününden başka bir şey kalmadı. [295]

Hizmet eden, ardında eser bırakan ölmedi,
Kervansaray, çeşme, köprü, yaptıran ölmedi.

Her kim ki dünyâya kalıcı bir eser vermedi,
Bil ki hayat ağacı onun, asla meyve vermedi.

Her kim sağlığında yapmadıysa amel-i sâliha,
Öldüğünde okuma, değmez arkasından Fâtiha.[6]

Eğer istiyorsan sonsuza dek kalsın adın,
Hiç unutma anmayı iyi ünlülerin adın.

Senden öncekilerin ne olduysa ardından,
Senden sonra da onlar olacak senin ardından. [300]

Yediler, içtiler, eğlendiler, safa sürdüler,
Sonunda oldu olan. Her şeyi bırakıp gittiler.

Kimisi iyi bir ad bırakıp göçtü dünyâdan,
Kimi kötü gelenek bıraktı gitti dünyâdan.

Birini kötülerlerse sana incitme onu hemen,
Dinle bak ne diyor, işin aslını, faslını öğren.

Hatâ yapanı, bilmeden yapmıştır diye hoş gör,
Senden aman dilerse, aman ver, onu hoş gör.

Bir suçlu sığınırsa sana, himâyene al, koru,
Bir suç işledi diye öldürmek gerekmez onu. [305]

Bir kez uyarıldığında, eğer dinlemezse bunu,
Önce kulağını çek, sonra zindâna gönder onu.

Ve ger pend o bendeş neyâyed bé kâr,
Dırextî xabîs est bîxeş ber âr.

Ço xaşm âyedet ber gunâh-é kesî,
Te'emmul koneş der 'uqûbet besî.

Ké sehl est la'l-é Bedexşan şiekest,
Şikesté neşâyed diger bâré best.

HİKÂYET DER TEDBÎR O TE'XÎR DER SİYÂSET

Zé Deryâ-yé 'Umman ber âmed kesî,
Sefer kerdé hâmûn o deryâ besî. [310]

'Arab dîdé vo Turk o Tâcîk o Rûm.
Zé her cins der nefs-é pâkeş 'ulûm.

Cihan geşté vo dâniş endûxté,
Sefer kerdé vo sohbet âmûxté.

Bé heykel qavî çon tenâver dırext,
Ve lîken furû mândé bî berg sext.

Do sed ruk'é bâlâ-yé hem dûxté,
Zé hurrâq o û der méyan sûxté.

Bé şehrî der âmed zé déryâ kénâr,
Bozorgî der an nâhiyet şehriyâr. [315]

Ké tab'î nikû nâmî endîş dâşt,
Ser-é 'acz ber pây-é dervîş dâşt.

Béşostend xıdmet-gozârân-é şâh,
Ser o ten bé hemmâmeş ez gerd-é râh.

Ço ber âsitân-é melik ser nihâd,
Niyâyiş konan dest ber ber nihâd.

Der âmed bé éyvân-é şâhinşehî,
Ké: *"Baxtet cuvan bâd o dovlet rehî.*

Nereftem der in memleket menzilî,
K'ez âsîb âzordé dîdem délî. [320]

Hem nasihat, hem zindan yola getirmezse onu,
Habis bir ağaçtır[7] o. Sökülüp atılmaktır sonu.

Biri bir suç işledi diye çok kızıp kükresen bile,
Cezâlandırmak isterken iyi düşün. Verme yele.

Bedahşân la'lini[8] kolaydır taşa çalıp kırmak,
Kırılmışı toplayıp, imkânsızdır yapıştırmak.

TEDBİR VE CEZÂLANDIRMAYI ERTELEME HAKKINDA HİKÂYE

Umman Denizi'nden çıkıp geldi birisi,
Karada ve denizde çok dolaşmış birisi. [310]

Arap, Türk, Tacik ve Rûm'u görmüştü,
Her birinden bir şey almış, öğrenmişti.

Dünyâyı gezmiş bilimler öğrenmişti,
Çok dolanmış sohbet âdâbı edinmişti.

Güçlü kuvvetliydi. Sanırsın bir ağaç irisi,
Ancak fakirdi. Sanırsın Medine dilencisi.

Elbisesine yama üstüne yama dikmişti,
Giysisi hepten adeta kav[9] olup bitmişti.

Şehrin birine yanaştı gemisi çıktı karaya,
Pâdişâhı ulu kişiydi, merhem verirdi yaraya. [315]

İyi huyluydu. İyilik yapmayı seven bir kişi,
Fakir fukarâyı görmek, yardım etmekti işi.

Şâhın adamları hamama götürüp yuğdular,
Baştan ayağa yıkayıp, kirini pasını aldılar.

Yıkanıp paklanıp, giyinip huzura çıktı adam,
Saygıyla durdu, tapınır gibi el bağladı adam.

Şahlar şâhının huzurunda dile gelip dedi:
"Bahtın açık, devletin dâim olsun!" dedi.

"Ülkende gitmediğim, görmediğim yer yok.
Senden incinmiş, kırılmış bir kişi bile yok. [320]

Melik râ hemin mulk pîrâyé bes,
Ké râzî negerded bé âzâr-é kes.

Nedîdem kesî ser géran ez şerâb,
Meger hem xerâbât dîdem xerâb."

Soxen goft o dâmân-é govher fişând,
Bé nutqî ké şâh âstîn ber fişând.

Pesend âmedeş husn-é goftâr-é merd,
Bé nezd-é xodéş xând o ikrâm kerd.

Zereş dâd o govher bé şukr-é qudûm,
Béporsîdeş ez govher o zâd-bûm. [325]

Bégoft ançé porsîdeş ez sergozeşt,
Bé qurbet zé dîger kesan ber gozeşt.

Melik bâ dél-é xîş der goft o gû,
Ké: "*Dest-é vezâret sipâred bédû.*

Ve lîken bé tedrîc tâ encumen,
Bé sostî nexandend ber rây-é men.

Bé 'aqleş bébâyed noxost âzmûd,
Bé qadr-é huner pâygâheş fuzûd."

Bered ber dél ez cevr-é ğem bârhâ,
Ké nâ âzmûdé koned kârhâ. [330]

Nezer kon ço sûfâr dârî bé şest,
Ne angeh ké pertâb kerdî zé dest.

Ço Yûsuf kesî der selâh o temîz,
Bé yék sâl bâyed ké gerded 'azîz.

Bé eyyâm tâ ber neyâyed besî,
Neşâyed resîden be ğavr-é kesî.

Zé her nov'î exlâq- û keşfkerd,
Xıredmend o pâkîzé dîn bûd merd.

Nikû sîreteş dîd o rûşen qıyâs,
Soxen-senc o mıqdâr-é merdom-şinâs. [335]

Bé rây ez bozorgân méheş dîd o bîş,
Nişandeş zéberdest-é destûr-é xîş.

Bir pâdişâhın saltanatının bezeği budur,
Kimseyi incitmemektir. Yönetim işte budur.

Ülkende yok sarhoşluktan bir hâli harap,
Harap olan yer varsa, meyhânedir harap."

Adam konuşup etrafa sözden inciler saçtı,
Şah beğendi sözlerini, kesenin ağzını açtı.

Adamın söyledikleri şâhı çok mutlu etti,
Çağırıp adamı yanına izzet ü ikramlar etti.

Teşekkür etti, altınla, mücevherle taltif etti,
Şehrinden, soyundan sopundan sual etti. [325]

Adam anlattı ismini, cismini, mâcerasını,
O an geride bıraktı şâhın yakın adamlarını.

Melik kendi kendine şöyle düşünüyordu,
"Alayım yanıma vezir yapayım" diyordu.

Öte yandan: *"Danışmanlar ne der?"* diyordu,
"Sonra karârıma gülmesin bunlar!" diyordu.

"Önce ölçüp biçmeli, aklını sınamalıyım.
Değerini anlayıp sonra vezir yapmalıyım."

Tecrübesiz kişi yanlış yaparsa verilen işi,
Pahalıya mal olur pâdişaha onun hatalı işi. [330]

Atacağın hedefi belirle sonra oku yaya tak,
Ok yaydan çıktıktan sonra arkasından bak.

Yûsuf, inançlı ve temiz idi her konumda,
Bir yıl geçmesi gerekti, azîz oldu sonunda.

Uzun zaman geçmeden asla tanınmaz kişi,
Ne yapar ne eder belli olmaz bilinmez içi.

Kişiyi mutlaka her yönüyle tanımak gerek,
Hem akıllı, hem de dürüst olması gerek.

Hem iyi huylu, hem de ölçülü davranmalı,
Hem sözünü, hem insan kıymeti bilmeli. [335]

Düşüncede seleflerinden üstün olmalı,
Öğrenmek için işi, vezire yardımcı olmalı.

Çonan hikmet o ma'rifet kâr best,
Ké ez emr o nehyeş derûnî nexest.

Der âverd mulkî bé zîr-é qalem,
K'ez û ber vucûdî neyâmed elem.

Zebân-é hemé harf-gîran bébest,
Ké harfî bedeş ber neyâmed zé dest.

Hasûdî ké yék cov xıyânet nedîd,
Bé kâreş bé tâbé ço gendom tepîd. [340]

Zé rûşen déleş mulk pertov girift,
Vezîr-é kohen râ ğemî nov girift.

Nedîd an xıredmend râ raxneî,
Ké der vey tevâned zeden ta'neî

Emîn o bed-endîş teştend o mûr,
Neşâyed der û raxneî kerden bé zûr.

Melik râ do xorşîd tal'at ğolâm,
Bé ser ber, kemer besté bûdî modâm.

Do pâkîzé péyker ço hûr o perî,
Ço xorşîd o mâh ez sedîger berî. [335]

Do sûret ké goftî yékî nîst bîş,
Numûdé der âyîné hemtâ-yé xîş.

Soxenhâ-yé dânâ-yé şîrin soxon,
Girift ender an her do şemşâd-bon.

Ço dîdend k'ovsâf o xulqeş nikûst,
Bé tab'eş hevâ-xâh geştend o dûst.

Der û hem eser kerd méyl-é beşer,
Ne méylî ço kûtâh-bînan bé şer.

Ez âsâyiş angeh xeber dâştî,
Ké der rûy-é iyşan nezer dâştî. [350]

Ço xâhî ké qadret bémâned bulend,
Dél ey xâcé, der sâdé-rûyan mebend.

Ve ger xod nebâşed ğaraz der méyan,
Hazer kon ké dâred bé héybet ziyan.

Hem bilimsel, hem hikmetli iş yapmalı,
Emr ü nehy[10] ile hiç kimseyi kırmamalı.

Yönetimde işlere öylesine hâkim olmalı,
Ki iş başındayken kimse ondan kırılmamalı.

Dedikoducuların ağzını, dilini bağlamalı,
Bir daha kötü söz söylemesinin önünü almalı.

Hasetçi onun işinde bir kusur bulmamalı,
Hasedinden tavada kavurga gibi zıplamalı. [340]

Adamakıllı işler yaptı, ülke çok gelişti,
Eski vezirin gönlüne bir korkudur yerleşti.

Çok aradı ama onda bir kusur bulamadı,
Onu kınayacak, yerecek kusur bulamadı.

Emin bakır leğendi, düşmansa karınca,
Zorlasa da nasıl delebilirdi bakırı karınca.

Gün yüzlü, sadık iki kölesi vardı melikin,
Her zaman yanında emrine hazır melikin.

Düzgün endamlı, her biri bir hûrî, ya peri,
Birisi güneş, biri ay, yoktu üçüncü benzeri. [345]

İki kişilerdi ama baksan, sanırsın ikisi bir,
Aynanın önündeki ile görüntüdeki gibi bir.

Vezir bilgiliydi, tatlı dilliydi, etkileyici,
Hâliyle etkiledi bu iki servi boylu genci.

Gençler onun tavrını, iyi huyunu gördüler,
Dost oldular onunla, yakınlaşıp sevdiler.

Vezir de sonunda insandı, o da sevdi onları,
Ancak kötü niyetliler gibi sevmedi onları.

Onları görünce rahat eder, huzur bulurdu,
Onlarla birlikteyken dertlerini unuturdu. [350]

İtibar yitirmek istemiyorsan eğer efendi!
Güzel yüzlülere gönül bağlama efendi!

İyi niyetli de olsan, olmasa da garazın,
Eloğlu anlamaz bunu, kırar senin vakarın.

Vezîr ender in şemméî râh bord,
Bé xubs in hikâyet ber-é şâh bord.

Ké: *"İn râ nedânem çé xânend o kîst!*
Nexâhed bésâman der in mulk zîst.

Sefer kerdégan lâubâlî ziyend,
Ké perverdé-yé mulk o dovlet niyend. [355]

Şénîdem ké bâ bendégâneş ser est,
Xıyânet-pesend est o şehvet-perest.

Neşâyed çénin xiyré rûy-é siyâh,
Ké bed-nâmî âred der éyvân-é şâh.

Meger ni'met-é şeh ferâmuş konem,
Ké bînem tebâhiy yo xâmuş konem.

Bé pendâr netvan soxen goft zûd,
Negoftem to râ tâ yaqînem nebûd.

Zé ferman-berânem kesî gûş dâşt,
Ké Âğûş-é Rûmî der âğûş dâşt. [360]

Men in goftem eknun melik râst-rây,
Çonan k'âzmûdem to nîz âzmây."

Bé nâ xûbter sûretî şerh dâd,
Ké bed-merd râ nîkrûzî mebâd!

Bed-endîş ber xordé çon dest yâft,
Derûn-é bozorgân bé âteş bétâft.

Bé xorde tevan âteş efrûxten,
Pes angeh dırext-é kohen sûxten.

Melik râ çonan germ kerd in xeber,
Ké cûşeş ber âmed ço mircel bé ser. [365]

Ğazab dest der xûn-é dervîş dâşt,
Ve lîken sukûn dest der pîş dâşt.

"Ké perverdé koşten ne merdî buved,
Sitem der péy-é dâd, serdî buved.

Meyâzâr perverdé-yé xîşten,
Ço tîr-é to dâred bé tîreş mezen.

Eski vezir uyanıktı, sezdi ne olup bittiğini,
Kötü niyetle gidip anlattı pâdişâha sezdiğini.

Dedi: *"Pâdişahım! Bu adam kimdir? Necidir?*
Bu memleket galiba ona göre bir yer değildir.

Devlet yönetimi ve terbiyesi almayanlar,
Yersiz, yurtsuz gezginler laubâli yaşarlar. [355]

Senin kölelerinle düşüp kalktığını duydum,
Hâin ve şehvetperest biri olduğunu duydum.

Böyle adamlar durup dururken fesat çıkarır,
Karmaşa yaratır, şâhın adını kötüye çıkarır.

Senin çok ekmeğini yedim, unutamam bunu,
Yanlışı görüp söylemezsem, inkâr ederim onu.

Zanna dayalı şeylerle hüküm verilmez hemen,
Ben de araştırıp öğrenmeden söylemedim hemen.

Adamlarımdan biri dört göz, dört kulak olmuş,
Rumlu Âgûş'u[11] *bu adamın kucağında bulmuş* [360]

Ben diyeceğimi dedim. Sen nasıl görürsün.
Ben sınayıp gördüm, sen de sına, görürsün."

Eski vezir, kötü sözler kaldı mı ki demesin,
Allah kötü kullara asla iyi gün göstermesin!

Bir kıvılcım görürse eğer kötü niyetli kişi,
Büyüklerin yüreğini dağlamaktır onun işi.

Bir kıvılcım olsa hemen tutuşturulur ateş,
O kıvılcımdır yıllanmış odunu yakan ateş.

Bu bilgiler, duyunca şahın tepesini attırdı,
Sanırsın ocaktaki tencere kapağını attırdı. [365]

Öfkelendi: *"Alayım şu dervişin canını"* dedi,
Öte yandan yüreği ona: *"Serinkanlı ol"* dedi.

"Besleyip büyüttün, öldürmek mertliğe sığmaz.
Adâlet dağıtırken zulmetmek insanlığa sığmaz.

Besleyip büyüttüysen bir kişiyi, onu incitme,
Senin okunu taşıyorsa[12] *ok atıp, onu incitme.*

Bé ni'met nebâyest perverdeneş,
Ço xâhî bé bîdâd xun xordeneş.

Ez û tâ hunerhâ yaqînet neşod,
Der éyvân-é şâhî qarînet neşod. [370]

Kunun tâ yaqînet negerded gunâh,
Bé goftâr-é duşmen gezendeş mexâh."

Melik der dél in râz pûşîdé dâşt,
Ké qovl-é hakîman niyûşîdé dâşt.

Dél est éy xıredmend zindân-é râz,
Ço goftî neyâyed bé zencîr bâz.

Nezer kerd pûşîdé der kâr-é merd,
Xalel dîd der râh-é huşyâr merd.

Ké nâgeh nezer zî yékî bendé kerd,
Perî-çéhré ber zîr-é leb xandé kerd. [375]

Der kes ké bâhem buved cân o hûş,
Hikâyet konânend o iyşan xemûş.

Ço dîdé bé dîdâr kerdî délîr,
Negerdî ço mustasqî ez Diclé sîr.

Melik râ gemân-é bedî râst şod,
Zé sevdâ ber û xaşmgîn xâst şod.

Hem ez husn-é tedbîr o rây-é temâm,
Bé âhestegî gofteş: *"Éy nîk-nâm.*

To râ men xıredmend pendâştem,
Ber esrâr-é mulket emîn dâştem. [380]

Geman bordemet zîrek o hûşmend,
Nedânistemet xîyré vo nâ pesend.

Çenin murtefi'-pâyé cây-é to nîst,
Gunâh ez men âmed xetâ-yé to nîst.

Ké çon bed-goher perverem lâ cerem,
Xıyânet revâ dâredem der harem."

Ber âverd ser merd-é bisyâr-dan,
Çenin goft bâ xosrov-é kârdan:

Madem ki zulüm edip gaddarca öldürecektin,
Başlangıçta himâyene alıp beslemeyecektin.

Doğrusunu, yanlışını gördün, yanına aldın,
Sarayında hizmetine, yakın çevrene aldın. [370]

Düşmana kanma, suçu var mı yok mu anla,
Sonra ortadan kaldırmak için kılıcını salla."

Pâdişah duymuştu bu sözü bilge kişiden,
Ancak gizlemişti gönlünde, yoktu işiden.

Ey âkil kişi! Gönül zindanıdır sırrın yeri,
Bir kez fâş edersen, zincire gelmez geri.

Pâdişah sezdirmeden veziri izlemeye aldı,
Yaptıklarında yanlış gördü, şaşırıp kaldı.

Belli etmeden kölelerden birine baktı,
Ay yüzlü köle gülümsedi, göz ucuyla baktı. [375]

Âşık olup da iki gönül bir olursa bir yanda,
Konuşmasa da neler neler anlatır bir anda.

Sevdiğinin yüzüne baktıysan doyamazsın,
Susaklı[13] gibi Dicle'nin suyu ile doymazsın.

Pâdişahın vezirle ilgili zannı doğru çıktı,
Sinirinden neredeyse vezire çıkışacaktı.

Tedbirli davrandı. Akl-ı selîm gâlip geldi,
Sakince: *"Ey iyi şöhretli!"* dedi, söze geldi.

"Seni akıllı ve de tedbirli bir kişi sanmıştım,
Sana güvenmiş, ülke sırlarını sana açmıştım. [380]

Seni anlayışlı, kavrayışlı, uyanık sanmıştım,
Yazık, şaşkının biri olduğunu anlamamıştım.

Böyle bir yüce makam sana göre değilmiş,
Yanılan benim. Hatâ benim, senin değilmiş.

Ben hata yapıp soysuz birini beslemişsem eğer,
Haremime hıyânetini beklemeliymişim meğer."

Bilge kişi ölçtü biçti, kaldırdı başını, tarttı özünü
Görmüş geçirmiş, iş bilir pâdişaha dedi sözünü:

"Merâ çon buved dâmen ez curm pâk,
Neyâyed zé xubs-é bed-endîş bâk. [385]

Bé xâtır derem hergiz in zan nereft,
Nedânem ké goft in çé ber men reft."

Şehinşâh goft: *"Ançé goftem beret,*
Bégûyend xesman bé rûy enderet.

Çenin goft bâ men vezîr-é kohon,
To nîz ançé dânî bégûy o bokon."

Béxandîd o engoşt ber leb girift:
"K'ez û her çé âyed neyâyed şigift.

Hasûdî ké bîned bé cây-é xodem,
Kocâ ber zeban âvered coz bedem? [390]

Men an sa'et ingâştem duşmeneş,
Ké xosrov furûter nişândeş ez meneş.

Ço sultan fazîlet nehed ber véyem,
Nedânî ké duşmen buved der péyem?

Merâ tâ qıyâmet negîred bé dûst,
Ço bîned ké der 'izz-é ben zull-é ûst.

Ber înet bégûyem hadîsî dorost,
Eger gûş bâ bendé dârî noxost."

Nedânem kocâ dîdéem der kitâb,
Ké İblîs râ dîd şaxsî bé xâb. [395]

Bé bâlâ senûber bé dîden ço hûr,
Ço xorşîdeş ez çéhré mî tâft nûr.

Ferâ reft o goft: *"Éy 'aceb, in toî?*
Férişté nebâşed bédin nîkuî!

To k'in rûy dârî bé husn-é qamer,
Çérâ der cihânî bé zéştî semer?

Çérâ naqş-bendet der éyvân-é şâh,
Dojem rûy kerdest o zést o tebâh?

Şénîd in soxen baxt ber geşté dîv,
Bé zârî ber âverd bâng o ğarîv. [400]

"Namuslu biriyim. Yanlış yapmadıkça korkmam,
Kötü niyetlilerin pislik atmalarından korkmam. [385]

Hatırımdan ihâneti asla geçirmedim, geçirmem,
Yapmadığım şeyleri kim bana izâfe etti bilmem."

Şahlar şahı: *"Ne söylediysem senin yüzüne,*
Hasımların da çekinmeden söylerler yüzüne.

Selefin eski vezir dedi bana böyle iken böyle,
Şimdi sıra sende. Sen de ne biliyorsan söyle."

Parmağı ağzında kaldı vezirin, güldü alaylı alaylı,
Dedi:"Şaşmam. Ondan bir söz beklenir mi hayırlı?

Beni kendi yerinde görünce haset eden bir kişi,
Kötülüğümden başka bir şey söylememektir işi. [390]

Hükümdar beni seçtiğinde anlamıştım düşmanımı,
Hünkâr onu azledince, çalışacaktı almaya canımı.

Sultan beni yüceltip, ona tercih ettiğinde belli idi,
Arkamdan iş çevirip, düşmanım olacağı belli idi.

Kıyâmete kadar beni dost bilmeyeceği belli idi,
Biliyordu çünkü benim izzetim, onun zilleti idi.

Dilersen anlatayım sana yaşanmış bir hikâye,
Lûtfedip dinlersen anlatacağım sana bir hikâye."

Hatırlamıyorum yerini, okumuştum bir kitapta,
İblîs'i[14] görmüştü rüyada biri. Yazıyordu kitapta. [395]

Cennet'ten bir hûri idi, servi boylu, kara gözlü,
Yüzünde parlıyordu günün nûru, ışıl ışıldı yüzü.

Yaklaşıp şaşkınlık içinde dedi: *"Bu sen misin?*
Melekler bile böyle güzel olmaz, bu sen misin?

Ay parçası gibi çok güzel bir yüzün var senin,
Oysaki dünyâda çirkin bir şöhretin var senin.

Niye şahın sarayında çirkin resmetti seni ressam,
Asık suratlı, çirkin ve rezil resmetti seni ressam?"

Bedbaht şeytan bu sözleri durup sakince dinledi,
Ağlayıp sızladı, yüreğinden çığlıklar atıp inledi. [400]

Ké: *"Éy nîkbext in ne şékl-é menest,*
Ve liken qalem der kef-é duşmen est."

Merâ hemçénîn nâm nîk est ve lîk,
Zé 'illet negûyed bed-endîş nîk.

Vezîrî ké câh-é men âbeş bérîxt,
Bé ferseng bâyed zé mekreş gorîxt.

Ve liken neyendîşem ez xaşm-é şâh,
Délâver buved der soxen bî gunâh.

Eger muhtesib gerded an râ ğem est,
Ké seng-é terâzû-yé bâreş kem est. [405]

Ço harfem ber âmed dorost ez qalem,
Merâ ez hemé harg-gîran çé ğem?"

Melik der soxen gofteneş xıyré mând,
Ser-é dest-é fermandéhî ber fişând.

Ké mucrim bé zerq o zebân-âverî,
Zé curmî ké dâred negerded berî.

"Zé xasmet hemânâ ké neşnîdéem,
Ne âxer bé çéşm-é xodet dîdéem?

K'ez in zumré-yé xalq der bârgâh,
Némî bâşedet coz der înan nigâh? [410]

Béxandîd merd-é soxen-gûy o goft:
"Haq est in soxen, haq neşâyed nohoft.

Der in nuktéî hest eger béşnevî,
Ké hukmet revan bâd o dovlet qavî.

Nebînî ké dervîş-é bî destgâh,
Bé hasret koned der tevanger nigâh?

Merâ destgâh-é cevânî béreft,
Bé lehv o la'b zéndégânî béreft.

Zé dîdâr-é înan nedârem şekîb,
Ké sermâyé-dârân-é husnend o zîb. [415]

Merâ hemçénin çéhré golpâm bûd,
Bulûrînem ez xûbî endâm bûd.

Dedi: *"O resimde gördüğün asla ben değilim,*
Kalem düşmanın elinde. Ona hâkim değilim."

Ben senin de gördüğün gibi çok iyi biriyim,
Kötü niyetlinin, amacı için kötü dediği biriyim.

İtibarımla onuru kırılan vezir söyler derdinden,
Bu yüzden fersah fersah kaçmalıyım şerrinden.

Ama kulunuz pâdişahının gazabından korkmaz,
Çünkü suçsuz cesur olur konuşmaktan korkmaz.

Muhtesip ne zaman ki teftiş için çarşıya çıkar,
Sadece eksik gram kullanan kişi ondan korkar. [405]

Söylediğim sözler doğru ise, neden korkayım?
Dedikoducu gammazlardan neden korkayım?"

Pâdişah duyduğu sözler karşısında şaşırıp kaldı,
Bir ferman veriyormuş gibi eli havada kaldı.

Çünkü dil döküp yalan söylemek olsa da işi,
Kurtulamazdı cezâlandırılmaktın suçlu kişi.

"Sanma ki bütün bunları hasmından duydum,
Olup biteni bizzat kendi gözlerimle gördüm.

Saraydakiler arasında insan bulamadın mı?
Onlardan başka bakacak insan bulamadın mı?" [410]

Güldü acı acı, konuştu ağzı laf yapan vezir,
"Doğrudur. Gerçek gizlenemez" dedi vezir.

"Bu işte ince bir nükte var, dinlersen söylerim,
Devletin güçlü, hükmün geçerli olsun derim.

Görmez misin, çulsuz fakir gıpta eder zengini,
Bir ömür koşuşturmuş, bulamamıştır dengini?

Bende gençlik nâmına ne varsa hepsi bitti,
Hayâtım yemek içmek, eğlenmekle geçti gitti.

Onlara bakmaktan kendimi alamam, neyleyim,
Çünkü onlar genç, hem de güzeldir, neyleyim? [415]

Ben de bir zamanlar güzel yüzlü bir gençtim,
Düzgün endamlıydım, sırım gibiydim, dinçtim.

Der in ğâyetem réşt bâyet kefen,
Ké mûyem ço penbest o dûkem beden.

Merâ hemçénin ca'd-é şebreng bûd.
Qabâ der ber ez ferbéhî teng bûd.

Do resté durem der dehen dâşt cây,
Ço dîvârî ez xéşt-é sîmîn bé pây.

Kunûnem nigeh kon bé vaqt-é soxen,
Biyoftâdé yék yék ço sûr-é kohen. [420]

Der înan bé hasret çérâ nengerem?
Ké 'omr-é telef kerdé yâd âverem.

Béreft ez men an rûzhâ-yé 'azîz,
Bé pâyan resed nâgeh in rûz nîz."

Ço dânişver in durr-é ma'nî bésoft,
Bégoft: *"În k'ez in béh muhâl est goft."*

Der erkân-é dovlet nigeh kerd şâh,
"K'ez in xûbter lafz o ma'nî mexâh.

Kesî râ nezer sû-yé şâhid revâst,
Ké dâned bédin şâhidî 'ozr xâst. [425]

Bé 'aql er ne âhestégî kerdemî,
Bé goftâr-é xasmeş biyâzordemî,

Bé tondî sebok dest borden bé tîğ,
Bé dendan bered poşt-é dest-é derîğ.

Zé sâhib-ğaraz tâ soxen neşnevî,
Ké ger kâr bendî péşîman şevî."

Nikû nâm râ câh o teşrîf o mâl,
Biyefzûd o bed-gûy râ gûşmâl.

Bé tedbîr-é destûr-é dânişvereş,
Bé nîkî béşod nâm der kişvereş. [430]

Bé 'adl o kerem sâlhâ mulk rând,
Béreft o nikû nâmî ez véy bémând.

Çénin pâdişâhan ké dîn-perverend,
Bé bâzû-yé dîn, gûy-é dovlet berend.

Saçlarım pamuğa, bedenimse iğe döndü,
Bu aşama, artık kefen dokunacak gündü.

Kıvır kıvır, pırıl pırıl, gür saçlarım vardı,
Sağlık fışkıran bedenim elbiseye sığmazdı.

Ağzımda pırıl pırıl, iki sıra inci dizisi vardı,
Sanki gümüş kerpiçten yapılmış bir duvardı.

Bir de şimdi bak. Ağzımı açıp konuştuğumda,
Taşları bir bir dökülmüş eski sur konumunda. [420]

Bu güzellere gıpta ve hasretle nasıl bakmam?
Telef ettiğim ömrüme nasıl dönüp bakmam?

O güzel, neşeli günler şimdi benden uzaklarda,
Bugün de ansızın geçti, güneş batacak ufuklarda."

Bilgin kişi inciler döktü, sözünü özlü söyledi,
Pâdişâh dedi: *"Bundan iyisini kimse söylemedi."*

Şâhlar şâhı dönüp, devlet erkânına gözünü dikti:
"Bundan daha güzel söz ve mânâ arama!" dedi.

"Böylesine güzel konuşan, güzele baksa revâdır,
Kanıt gösterip özür dileyen, güzele baksa sezâdır. [425]

Aklımı kullanıp, ağırdan almakla çok iyi ettim,
Neredeyse düşmanın sözüyle onu incitecektim."

Öfkeye kapılıp, elini kılıcına götürürse kişi,
Sonunda, 'Ne yaptım ben?' diye pişmanlıktır işi.

Garazcının sözünü sakın dinleme ey âkil kişi,
Çünkü dinleyip uygulayanın pişmanlıktır işi."

Pâdişah, iyi veziri mal ve mevki ile taltif etti,
Hasetçi vezirin ise kulağını çekti, te'dip etti.

Bilgisi, tedbiri ve iyi yönetimiyle bu vezir,
Bütün ülkede ünlendi, oldu sevilen bir vezir. [430]

Adâleti ve keremiyle yıllarca saltanat sürdü,
Sonunda öldü. Ama iyi şöhreti ilelebet sürdü.

Dine hizmet eden, böyle davranan pâdişahlar,
Din gücüyle sürekli başarılı olur pâdişahlar.

Ez ânan nebînem der in ʻehd kes,
Ve ger hest Bû Bekr-é Saʻd est o bes.

Béhéştî dırextî to éy pâdişâh,
Ké efgendéî sâyé yék sâlé râh.

Tamaʻ bûd der baxt-é nîk-axterem,
Ké bâl-é humây efgened ber serem. [435]

Xıred goft:"*Dovlet nebaxşed humây,*
Ger ixbâl xâhî der in sâyé ây."

Xodâyâ bé rahmet nezer kerdéî,
Ké in sâyé ber xalq gosterdéî.

Duʻâ-gûy-é in dovletem bendévâr,
Xodâyâ to in sâyé pâyendé dâr.

Sevâb est pîş ez koşiş bend kerd,
Ké netvan ser-é koşté péyvend kerd.

Xodâvend-é fermân o rây o şukûh,
Zé ğavğâ-yé merdom negerded sutûh. [440]

Ser-é por ğurûr ez tehammul tohî,
Herâmeş buved tâc-é şâhinşehî.

Negûyem ço ceng-âverî pây-dâr,
Ço xaşm âyedet ʻaql ber cây dâr.

Tehammul koned her ké râ ʻaql hest,
Ne ʻaqlî ké xaşmeş koned zîr-dest.

Ço leşger burun tâxt xaşm ez kemîn,
Ne insâf mâned ne teqvây, ne dîn.

Nedîdem çénin dîv, zîr-é felek,
K'ez û mî gorîzed çendîn melek. [445]

Bu devirde böylesi pâdişahlardan kimse yok,
Varsa Bû Bekr-i Sa'd. Ondan başka biri yok.

Ey pâdişah! Diktiğin ağaç öylesine kök saldı,
Ki bir yıllık mesâfedeki yerleri gölgesine aldı.

Vaktiyle şansım, talihim yaver gitsin isterdim,
Devlet kuşunun gölgesi başıma düşsün isterdim. [435]

Akıl şöyle dedi: *"Hümâ*[15] *kuşuna bağlama bel,*
İkbal istiyorsan bu pâdişâhın gölgesine gel."

Tanrım! Bu millete rahmetinle nazar ettin,
Halkı gölgene aldın, bu sâyede sâyebân ettin.

Bir kul gibi durmadan bu devletin duâ ettim,
Yâ Rabbî! Bu gölge ebedi olsun diye duâ ettim.

Doğrusu, öldürmeden önce kişiyi hapsetmektir,
Kesilen baş yerine konulamaz. Sonu nedâmettir.

Buyruk, akıl, düşünce ve ululuk sahibi ise kişi,
Halktaki çekişmelere sabır göstermektir işi. [440]

Hoşgörüsüzse kişi, kibirle gururla dolu ise başı,
Pâdişahlık tâcını giymeye yaraşmaz onun başı.

"Savaşmaya inatla devâm et" demiyorum,
"Sinirlenip kızsan da aklını kullan" diyorum.

Aklı olan herkes hoşgörülüdür. Tahammül eder,
Öfkeye kapılanın, kızgınlığı aklına galebe eder.

Öfke akla galebe çaldığında akıl devreden çıkar,
Ne insaf kalır ne takva, kişi dinden imandan çıkar.

Gök kubbenin altında böyle bir şeytan görmedim,
Bunca meleğin kaçtığı böyle bir şeytan görmedim. [445]

GOFTÂR ENDER BEXŞÂYÉŞ BER ZA'ÎFAN

Ne ber hukm-é şer' âb xorden xetâst,
Ve ger xûn bé fetvâ bérîzî revâdır.

Kérâ şer' fetvâ dehed ber helâk,
Elâ tâ nedârî zé koşteneş bâk.

Ve ger dânî ender tebâreş kesan,
Ber iyşan bébexşây o râhet resan.

Guneh bûd merd-é sitemkâré râ,
Çé tâvan zen o tıfl-é bîçâré râ?

Tenet zûrmend est o leşker géran,
Ve lîken der éqlîm-é duşmen meran. [450]

Ké vév ber hisârî gorîzed bulend,
Resed kişverî bî guneh râ gezend.

Nezer kon der ehvâl-é zindâniyan,
Ké mumkin buved bî guneh der méyan.

Ço bâzârgan der diyâret bémord,
Bé mâleş xesâset buved dest-bord.

K'ez an pes ké ber vév bégiryend zâr,
Béhem bâz gûyend xîş o tebâr:

Ké:*"Miskin der iqlîm-é ğurbet bémord,*
Metâ'î kez û mând zâlim bébord." [455]

Biyendîş ez an tıflek-é bî péder,
Ve'z âh-é dél-é derdmendan hazer.

Besâ nâm-é nîkû-yé pencâh sâl,
Ké yék nâm-é zéşteş koned pây-mâl.

Pesendîdé kârân-é câvîd nâm,
Tetâvul nekerdend bar mâl-é 'âm.

ZAYIFLARA HOŞGÖRÜLÜ DAVRANMA HAKKINDA SÖZ

Şerîat hükümünce su içmek sakıncalı değildir,
Oysa fetvâ alınmışsa, kan dökmek bile câizdir.

Şerîat birinin ölümüne fetvâ verdiyse erinme,
Korkma. Onu öldürme konusunda çekinme.

Eğer çoluk çocuğu olduğunu anlarsan bekle,
Onların hatırına bağışla azıklarına azık ekle.

Kabahat o zâlimdedir. Günâh o zâlimdedir,
Karısı, çocukları masumdur. Senin elindedir.

Bileğin sağlam, orduların olsa da yaman,
Düşman ülkesine sebepsiz saldırma, aman. [450]

Çünkü pâdişahları yüksek bir hisâra kaçar,
Günâhsız, zavallı halkı boşuna açı çeker.

Zindandakilerin durumuna dikkatle bak,
Aralarında masumlar vardır, dikkatle bak.

Bir tüccar tesâdüfen ölürse senin diyârında,
Malına el koymak alçalmaktır halk arasında.

El koyarsan derler arkandan ağlayan yakınları,
Dillerine düşersin, kınarlar seni tüm yakınları:

"Zavallı gurbette hakkın rahmetine kavuştu,
Zâlimler malına mülküne el koyup savuştu." [455]

Geride bıraktığı yetimlerin âhından sakın,
Dertli gönlünden haykırdığı âhından sakın.

Kırk elli yılda elde edilmiş nice nice iyi ün,
Bir tek kötü davranışla olur birden zebun.

Hayırlı iş yapanlar ilelebet iyi anılmışlar,
Çünkü asla halkın malına el uzatmamışlar.

Ber âfâq eger ser bé ser pâdişâst,
Ço mâl ez tevanger sitâned gédâst.

Bémord ez tohî-destî âzâd-merd,
Zé pehlû-yé miskîn şikem por nekerd. [460]

DER MA'NÎ-YÉ ŞEFQAT BER RA'ÎYYET

Şénîdem ké ferman-déhî dâdger,
Qebâ dâştî her do rûy aster.

Yékî gofteş: *"Éy xosrov-é nîkrûz!*
Zé dîbâ-yé çînî qebâî bédûz."

Bégoft: "İn qader sitr o âsâyéş est,
Ve'z in bogzerî zîb o ârâyéş est.

Ne ez behr-é an mî sitânem xerâc,
Ké zînet konem ber xod o text o tâc.

Ço hamçon zenan hullé der ten konem,
Bé merdî kocâ def'-é duşmen konem? [465]

Merâ hem zé sed gûné âz o hevâst,
Ve lîken xazîné ne tenhâ merâst.

Xezâin por ez behr-é leşker buved,
Ne ez behr-é âzîn o zîver buved."

Sipâhî ké xoş-dél nebâşed zé şâh,
Nedâred hudûd-é vilâyet nigâh.

Ço deşmen xer-é rûstâî bered,
Melik bâc o deh yék çérâ mî xored?

Muxâléf xereş bord o sultan xerâc,
Çé iqbâl mâned der an text o tâc? [470]

Muruvvet nebâşed ber oftâdé zûr,
Bered morğ-é dûn dâné ez pîş-é mûr.

Ra'iyyet dırext est eger perverî,
Bé kâm-é dél-é dûstan ber xorî.

Farz et ki bir pâdişah dünyâ pâdişâhıdır,
Alırsa zenginden para, o dilencinin şâhıdır.

Özgür kişi aş bulamadı öldü yokluk içinde,
Muhtâcın malından yediği aş yoktu içinde. [460]

HALKA ŞEFKAT GÖSTERME HAKKINDA

Duydum ki adâletli bir hükümdar vardı,
Astarıyla yüzü bir, ucuz bir elbisesi vardı.

Dediler: *"Ey mutlu pâdişah kendine uygun,*
Çin ipeğinden elbise diktir, şânına uygun."

Dedi: *"Bu kadarı örtünme ve yaşamak içindir,*
Bundan fazlası süslenme ve gösteriş içindir.

Ben süslenmek için almam halktan vergimi,
Süslemek için tahtımı tâcımı ve de kendimi.

İpekli elbiseler giyersem eğer kadınlar gibi,
Düşmanın üstesinden nasıl gelirim er gibi? [465]

Benim de yüz türlü hevesim, tutkularım var,
Hazîne bana ait değil. Halkın onda hakkı var.

Hazîne dolu ise, ihtiyacı için doludur askerin,
Yoksa giyinip süslenmesi için değil kimsenin."

Pâdişâh eğer memnun etmezse ordusunu,
Savaş çıktığında asker korumaz yurdunu.

Düşman çalarsa köylüsünün bir eşeğini,
Sultan hangi hakla alır öşrünü, vergisini?

Düşman eşeğini, sultan haracını götürdü,
Taç ile tahtın betini, bereketini götürdü. [470]

Düşkünlere zulmetmek mertlik değildir,
Karıncadan tane çalansa iyi kuş değildir.

Halk ağaca benzer. Ona çok çok iyi bak,
Dostlarla oturup meyvesini yemeye bak.

Bé bî rahmî ez bîx o bâreş meken,
Ké nâdan koned héyf ber xîşten.

Kesan ber xorend ez cevâniy yo baxt,
Ké bâ zîr destan negîrend sext.

Eger zîr destî der âyed zé pây,
Hazer kon zé nâlîdeneş ber Xodây. [475]

Ço şâyed giriften bé nermî diyâr,
Bé péykâr xûn ez meşâmî meyâr.

Bé merdî ké mulk-é serâser zemîn,
Neyerzed ké xûnî çeked ber zemîn.

HİKÂYET

Şénîdem ké Cemşîd-é ferrux séréşt,
Bé çéşméî ber bé sengî nébéşt:

"Ber in çéşmé çon mâ besî dem zedend,
Béreftend çon çéşm berhem zedend,

Giriftîm 'âlem bé merdiy yo zûr,
Ve lîken nebordîm bâ xod bé gûr." [480]

Ço ber duşmenî bâşedet destres,
Merencâns k'û râ hemîn ğussé bes,

'Aduv zindé ser-geşté pîrâmunet,
Béh ez xûn-é û koşté der gerdenet.

HİKÂYET DER ŞİNÂXTEN-É DÛST O DUŞMEN RÂ

Şénîdem ké Dârâ-yé ferrux-tebâr,
Zé leşker codâ mând rûz-é şikâr.

Devan âmedeş gellébânî bé pîş,
Bé dél goft Dârâ-yé ferxundé-kîş.

"Meger duşmen est in ké âmed bé ceng,
Zé dûreş bédûzem bé tîr-é xadeng." [485]

Acımadan dalını kesme, kökünü sökme,
Câhil gibi davranıp kendine yazık etme.

Emrinde çalışanlara eziyet etmeyenler,
Gençliğin ve de talihin meyvesini yediler.

Garibin elden ayaktan düşmüşünden sakın,
El açıp Tanrı'ya şikâyet etmesinden sakın. [475]

Barışla alabileceğin yer için savaş çıkartma,
Kavga çıkarıp, kimsenin burnunu kanatma.

Vallahi bütün dünyâ mülkü, buna değmez,
Bir damla kanın bile yere düşmesine değmez.

HİKÂYE

Kutlu Cemşîd[16] şöyle yazdırmıştı çeşme başına,
Kazdırmıştı yol üstündeki çeşmenin cephe taşına:

"Bu çeşme başında bizim gibi soluklandı çok kişi,
Gözünü kapadı, her nesi varsa kodu gitti çok kişi.

Bütün dünyâyı yiğitlik ve gücümüzle zapt ettik,
Bir şeyi bile götürmedik mezâra, kendimiz gittik." [480]

Düşmanına bir şekilde galip geldiysen eğer,
İncitme onu. Çektiği acı, bu zillet ona yeter.

Öldürüp de kanına girme boş yere onun,
Etrafta dolaşıp durması daha iyidir onun.

DOSTLA DÜŞMANI TANIMA HAKKINDA HİKÂYE

Soylu Dârâ[17] için şöyle bir hikâye anlatıldı,
Av sırasında Dârâ askerlerden ayrı kaldı.

Bu arada bir çoban koşarak yanına geldi,
Kutlu Dâra tanıyamadı, yüreği ağzına geldi.

Dedi: *"Savaşa gelen bir düşman her hâlde!*
Uzaktan okla vurayım, ölsün olduğu yerde." [485]

Kemân-é keyânî bé zéh râst kerd,
Bé yék dem vûcûdeş ʿadem xâst kerd.

Bégoft: *"Éy xodâvend-é Îrân o Tûr,*
Ké çéşm-é bed ez rûzgâr-é to dûr,

Men ânem ké esbân-é şeh perverem,
Bé xıdmet bédin merğzâr enderem."

Melik râ dél-é refté âmed bé cây,
Béxandîd o goft: *"Éy nikûhîdé-rây,*

To râ yâverî kerd ferrux Surûş,
Ve ger né zéh âverdé bûdem bé gûş." [490]

Nigehbân-é merʿî béxandîd o goft:
"Nasîhet zé munʿim nebâyed nohoft.

Né tedbîr-é mehmûd o rây-é nikûst,
Ké duşmen nedâned şehinşeh zé dûst.

Çonân est der méhterî şart-é zîst,
Ké her kéhterî râ bédânî ké kîst.

Merâ bârhâ der hazar dîdéî,
Zé xéyl o çerâgâh porsîdéî.

Kunûnet bé méhr âmedem pîşbâz,
Némî dâniyem ez bed-endîş bâz. [495]

Tevânem men éy nâmver şehriyâr,
Ké esbî burun ârem ez sed hezâr.

Merâ gellé-bânî bé ʿaql est o rây,
To hem gellé-yé xîş dârî, bépây."

Der an text o mulk ez xalel ğem buved,
Ké tedbîr-é şâh ez şeban kem buved.

Keyânî[18] yayını gerdi, oku kirişine koydu,
Bir atış yapıp çobanı yok etmeye koyuldu.

Çoban dedi: *"Ey hükümdâr-ı Îrân u Tûran!*[19]
Kem gözlerden ırak olsun halkınla vatan.

Ben pâdişahımın atlarına bakan seyisim,
Sana hizmet etmek için otlakta görevliyim."

Duyunca bu sözü şah, keyfi yerine geldi,
Gülerek, korkup ödü patlayan çobana dedi:

"Ey Çoban! Kutlu melek etti sana yardım,
Yoksa bil ki yayı kulağıma kadar germiştim." [490]

Çoban gülerek dedi: *"Efendime sözüm var,*
Velînîmetimden saklayamam, nasîhatim var.

Şâhın dostu düşmanı tanımaması iyi değildir,
Bu tutum, şâha yaraşır bir davranış değildir.

Büyükler, küçüklerin kimliğini tanımalıdır,
Kimdir, necidir bilmesi büyüklüğün şânıdır.

Beni pekçok kez huzûrunda görmüştün,
Atlar ve otlak ne âlemde, bana sormuştun.

Koşup yanına geldim, sevgi ve saygıyla,
Beni düşman sandın, karşıladın kaygıyla. [495]

Ey şah! Ben çobanım. Atın iyisini tanırım,
Yüz bin atın arasından en iyisini ayırırım.

Çobanlık yaparken hep kullanırım aklımı,
Sen de bu şekilde yönet milletini, halkını."

Bir ülkede şahın tedbiri çobandan azsa eğer,
Taht da, taç da, saltanat da yok olur gider.

GOFTÂR ENDER NEZER
DER HAQQ-É RA'ÎYYET-É MAZLÛM

To kéy béşnevî nâlé-yé dâd-xâh,
Bé kéyvan beret killé-yé xâbgâh?

Çonan xosb K'âyed fîğânet bé gûş,
Eger dâd-xâhî ber âverd xurûş. [500]

Ké nâled zé zâlém ké der devr-é tost?
Ké her cevr k'û mî koned cevr-é tost.

Ne seg dâmen-é kârvânî derîd,
Ké déhqân-é nâdan ké seg perverîd.

Délîr âmedî Sa'diyâ der soxon,
Ço tîğet bé dest est fethî bokon.

Bégûy ançé dânî ké haq gofté béh,
Ne rişvet sitâniy yo ne 'işvé déh.

Teme' bend o defter zé hikmet béşûy,
Teme' bogsil o her çé xâhî bégûy. [505]

HEM DER İN MA'NÎ

Xeber yâft gerden-keşî der 'Irâq,
Ké mî goft miskînî ez zîr-é tâq:

"To hem ber derî hestî ummidvâr,
Pes ummîd-é ber der nşînan ber âr.

Nexâhî ké bâşed délet derdmend,
Dél-é derdmendan ber âver zé bend.

Périşâni-yé xâtır-é dâd-xâh,
Ber endâzed ez memleket pâdşâh.

To xofté xonek der harem nîmrûz,
Ğarîb ez burun gû bé germâ bésûz. [510]

Sitânendé-yé dâd-é an kes Xodâst,
Ké netvâned ez pâdişeh dâd xâst."

ZULME UĞRAMIŞ HALKIN DURUMUNA BAKIŞ HAKKINDA SÖZ

Değiyorsa Keyvan'a[20] tavanı yatak odanın,
Duyamazsın inleme sesini mazlûm olanın.

Öyle uyu ki mazlûmun sesi gelsin kulağına,
Adâlet isteyenin haykırışı ulaşsın kulağına.

Senin devrinde biri inliyorsa zâlim elinden,
Zâlimin yaptığı, sanki çıkmıştır senin elinden.

Bir kervana sebepsiz saldırıyorsa bir köpek,
Suçlu sahibidir, kötü eğitilmiştir bu köpek.

Dilin açıldı ey Sa'dî! Söyleyeceğini söyle,
Kalem kılıcını çektin. Yazacaklarını söyle.

Doğru bildiğin ne var ne yok durma söyle,
Rüşvet almadığını, aldatmadığını söyle.

Eğer tamahkârsan hikmetli sözün olmaz,
Tamahtan vazgeçersen yalan sözün olmaz.

AYNI KONUDA HİKÂYE

Irak'ta bir hükümdar vardı, zâlim bir kul,
Saray kemerinin altında dedi bir yoksul:

"Ey şâh! Senin de bir kapıdan umudun var,
Öyleyse, kapına gelenlerin umduğunu ver.

Gönlün gam çekmesin istiyorsan eğer,
Dertlilerin derdine derman olmaya değer.

Zulme uğrayıp adâlet arayanın perîşanlığı,
Vurdumduymazın elinden alır pâdişahlığı.

Sen haremde gün ortasında yatarken serin,
Garibe: "Sıcakta yan" sözünü nasıl dersin,

Pâdişahtan hakkını alamayan kimsenin,
Tanrı'dır hakkını teslim eden o kimsenin."

HİKÂYET DER MA'NÎ-YE ŞEFQAT

Yékî ez bozorgân-é ehl-é temîz
Hikâyet koned zi'bn-é 'Abdülazîz

Ké bûdeş nigînî ber engoşterî,
Furû mandé der qıymeteş covherî.

Bé şeb goftî ez cirm-é gîtî-furûz,
Derî bûd der rûşenâî ço rûz.

Qezâ râ der âmed yékî xoşk-sâl,
Ké şod bedr-é sîmâ-yé merdom hilâl. [515]

Ço der merdom ârâm o quvvet nedîd,
Xod âsûdé bûden muruvvet nedîd.

Ço bîned kesî zéhr der kâm-é xalq,
Kéyeş bogzered âb-é nûşîn ber halq.

Béfermûd o béfrûxtendeş bé sîm,
Ké rahm âmedeş ber ğarîb o yetîm.

Bé yék hefté naqdeş bé târâc dâd,
Bé dervîş o miskîn o muhtâc dâd.

Futâdend der vév melâmet-konan,
Ké dîger bé destet neyâyed çonan. [520]

Şénîdem ké mî goft o bârân-é dem',
Furû mî dovîdeş bé 'ârız ço şem'.

Ké zéşt est pîrâyé ber şehriyâr,
Dél-é şehrî ez nâtevânî fîgâr.

Merâ şâyed engoşterî bî nigîn,
Neşâyed dél-é xalqî endûhgîn.

Xonok an ké âsâyiş-é merd o zen,
Gozîned ber ârâyiş-é xîşten.

Nekerdend rağbet huner-perveran,
Bé şâdîy-yé xîş ez ğem-é dîgeran. [525]

ŞEFKAT HAKKINDA HİKÂYE

Anlattı iyi ile kötüyü ayıran bilge bir kişi,
İbn-i Abdülazîz'den[21] nakl etti bu hikâyeyi.

Yüzüğünde değerli bir yüzük kaşı vardı,
Kuyumcular paha biçmekten aciz kaldı.

Geceleri sanırsın karanlığı aydınlatan,
Açık bir kapı idi sanki, güneşe açılan.

Kıtlık oldu bir yıl, halka geldi melâl,
İnsanların dolunay gibi yüzü oldu hilâl. [515]

Halîfe halkı bitkin ve de huzursuz gördü,
Bu yüzden huzuru kendine uygunsuz gördü.

Halkının zıkkım yediğini görürse eğer,
Hâkimin boğazından su geçer mi meğer.

Ferman verdi sattılar yüzüğü gümüş paraya,
Acıdı garibe, yetime, merhem çaldı yaraya.

Bir haftada bütün parayı halkına verdi,
Yoksuluna, yetimine, düşkününe verdi.

Kınadılar halîfeyi, olmaz şeyler dediler,
Böyle bir taş, bir daha ele geçmez dediler. [520]

Gözlerinden inci tanesi gibi yaşlar akıyordu,
Yanıp eriyen mum gibi yanağına akıyordu.

Şöyle diyordu: *"Halkım aç, gönlü yaralı,*
Bir hükümdara yaraşır mı giymek havalı.

Kaşsız yüzük taksam bile bana yaraşır,
Ama halkım huzursuzsa, ülkem karışır."

Ne mutlu o kimseye ki halkının huzurunu,
İster kendinden daha çok halkının huzurunu.

Ulu kişiler kendi rahatları için çalışmazlar,
Milleti üzüntülü ise, zevklerine bakmazlar. [525]

Eger xoş béxosbed melik ber serîr,
Nependârem âsûdé xosbed faqîr.

Ve ger zindé dâred şeb-é dîr-tâz,
Béxosbend merdom bé ârâm o nâz.

Bihamdilleh in sîret o râh-é râst,
Etâbek Ebû Bekr-é Sa'd râst.

Kes ez fitné der pârs dîger nişan,
Nebîned meger qâmet-é mehveşan.

Yékî pénc béytem xoş âmed bé gûş,
Ké der meclisî mî surûdend dûş: [530]

"Merâ râhet ez zéndégî dûş bûd,
Ké an mâh-rûyem der âğûş bûd.

Mer û râ ço dîdem ser ez xâb mest,
Bédû goftem éy serv pîş-é to pest.

Demî nergis ez xâb-é nûşîn béşûy,
Ço gol-bon béxend o ço bolbol bégûy.

Çé mî xoşbî éy fitné-yé rûzégâr?
Biyâ vo méy-é la'l-é nûşîn biyâr.

Nigeh kerd şûrîdé ez xâb o goft:
"Merâ fitné xâniy yo gûyî mexoft." [535]

Der éyyâm-é sultân-é rûşen-nefes,
Nebîned diger fitné bîdâr kes.

HİKÂYET-É ETÂBEK TUKLÉ

Der exbâr-é şâhân-é pîşîné hest,
Ké çon Tuklé ber text-é Zengî nişest.

Bé dovrâneş ez kes neyâzord kes,
Sebeq bord eger xod hemin bûd o bes.

Çénin goft yék reh bé sâhib-délî,
Ké 'omrem bé ser reft bî hâsılî.

Sultan gamsız gamsız uyursa sarayında,
Huzur içinde uyuyamaz yoksul yatağında.

Sultan geçirirse uzun gecelerini uykusuz,
Halk huzur içinde uyur, kalmaz uykusuz.

Tanrı'ya şükür, bu yol, bu huy şahta var,
Atâbekimiz, Sa'dın oğlu Ebu Bekr'de var.

Artık Fars ülkesinde kimse fitne çıkaramaz,
Ay yüzlülerden başkası fitne çıkaramaz.

Dün gece bir mecliste okunan beş beyit,
Hoşuma gitti o mecliste okunan beş beyit: [530]

"Dün gece rahattım. Son derece mutlu,
Kucağımda o ay yüzlü, bense çok mutlu.

Onu uykulu görünce dedim: Canım benim,
Boyu, bosuyla serviyi utandıran dilberim.

Nergis'i[22] *andıran gözlerini bir nebze aç,*
Güller gibi açıl, bülbüller gibi dilini aç.

Ey âfet-i devran ey fitneci, ne uyuyorsun?
Hadi uyan. Gel, la'l renkli sek şarabı sun."

Uykusu dağılan sevgili, şöyle dedi bana:
"Hem fitneci diyorsun, hem de uyuma bana"[23] [535]

Sultan aydınsa, yönetimde olursa uyanık,
Fitne uyur, hiç kimse görmez onu uyanık.

ATABEK TUKLE'NİN[24] HİKÂYESİ

Salgurlu pâdişahlarının yazar tarihinde,
Atabeklerden Tukle tahta geçtiğinde.

Saltanatında kimse incinmedi kimseden,
Sırf bu yüzden, üstün sayılır herkesten.

Günün birinde bir gönül ehline dedi:
"Ömrüm bir şey elde edemeden geçti.

Béxâhem bé konc-é ʿibâdet nişest,
Ké der yâbem in pénc rûzî ké hest.

Ço mî bogzered mulk o câh o serîr,
Nebord ez cihan dovlet illâ faqîr.

Ço béşnîd dânâ-yé rûşen-nefes,
Bé tondî ber âşoft k"*Éy Tuklé bes!*"

"*Tarîqat bé coz xıdmet-é xalq nîst,*
Bé tesbîh o seccâdé vo delq nîst.

To ber text-é sultâni-yé xîş bâş,
Bé exlâq-é pâkîzé dervîş bâş.

Bé sıdq o irâdet méyan besté dâr,
Zé tâmât o daʿvî zeban besté dâr.

Qadem bâyed ender tarîqat ne dem,
Ké aslî nedâred dem-é bî qadem."

Bozorgân ké naqd-é sefâ dâştend,
Çénin xırqé zîr-é qebâ dâştend.

HİKÂYET-É MELİK-É RÛM BÂ DÂNİŞMEND

Şénîdem ké bégrîst Sultân-é Rûm,
Ber-é nîkmerdî zé ehl-é ʿulûm.

"*Ké pâyâbem ez dest-é duşmen nemând,*
Coz in qalʿé der şehr bâ men nemând.

Besî cehd kerdem ké ferzend-é men,
Pes eç men buved server-é encumen.

Kunun duşmen-é bed-goher dest yâft,
Ser-é dest-é merdîy yo cehdem bétâft.

Çé tedbîr sâzem, çé derman konem?
Ké ez ğem béfersûd can der tenem."

Bégoft: "*Éy berâder ğem-é xîş xor,*
Ké ez ʿomr béhter şod o bîşter?

Artık bir köşede uzlete çekilmek isterim,
Kalan ömrümde ahret azığı yapmak isterim. [540]

Çünkü taht da taç da iktidar da gelip geçer,
Sadece fakir[25] dünyâdan niyazsız göçer?"

Açık sözlü bilge bunları duyunca kızdı:
"O ne biçim söz ey Tukle!" diye haykırdı.

"Tarikat halka hizmetten başka şey değildir,
Hizmet hırka, tespîh ü seccâde ile değildir.

Sen saltanat tahtında oturmaya devâm et,
Temiz ahlaklı derviş olmaya da gayret et.

İstekle, samîmiyetle çalışmaktan geri kalma,
Saçma işlerle uğraşma ve de boşboğaz olma. [545]

Tarikatta laf etmekten çok çalışmak gerek,
Yapmayacağın şeyi söylemeye ne gerek?"

Yüce gönüllü ulu kişiler, olgun olanlar,
Varlıklı olsalar da alçakgönüllü davranırlar.

RUM KAYZERİ İLE BİLGİNİN HİKÂYESİ

Biri bana Rum Kayzeri'nin öyküsünü anlattı,
Kayzer bir bilginin huzurunda ağlayıp anlattı:

"Düşmana karşı direnecek gücüm kalmadı,
Şu kaleden başka elimde hiçbir şey kalmadı.

Çok çalıştım, ülkem oğluma kalsın istedim,
Milletimin hükümdarı oğlum olsun istedim. [550]

Bu günlerde aşağılık düşman fırsat buldu,
Elimdeki güç, çaba ve yiğitliğim yok oldu.

Neler yapayım? Nasıl bir önlem alayım?
Üzüntü bitirdi beni, eridi tenimde canım."

Bilgin kızarak: *"Kardeşim! Sen kendini düşün,*
Gençliğin gitti, çoğu gitti azı kaldı ömrünün

To râ in qader tâ bémânî bes ist,
Ço reftî cihan cây-é dîger est.

Eger hûşmend est o ger bî xıred,
Ğem-é û mexor k'û ğem-é xod xored. [555]

Meşaqqet neyerzed cihan dâşten,
Giriften bé şemşîr o bogzâşten.

Kérâ dânî ez xosrovân-é 'acem,
Zé 'ehd-é Férîdûn o Zehhâk o Cem?

Ké der text o mulkeş neyâmed zevâl,
Nemâned bé coz mulk-é İyzed te'âl.

Ké râ câvidan manden ummîd mând,
Ço kes râ nebî ynî ké câvîd nemând?"

Ké râ sîm o zer mâned o genv o mâl,
Pes ez vév bé çendî şeved pâymâl. [560]

Ve z'an kes ké xéyrî bémâned revan,
Demâdem resed rahmeteş ber revan.

Bozorgî k'ez û nâm-é nîkî nemând,
Tevan goft bâ ehl-é dél k'û nemând.

Elâ! Tâ dırext-é kerem perverî,
Ger ummîdvârî k'ez û ber xorî.

Kerem kon ké ferdâ ké dîvan nehend,
Menâzil bé miqdâr-é ihsan dehend.

Yékî râ ké sa'y-é qadem pîşter,
Bé dergâh-é Haq, menzilet bîşter. [565]

Yékî bâz pes xâyin o şermsâr,
Neyâbed hemî mozd nâ kerdé kâr.

Béhél tâ bé dendan bered poşt-é dest,
Tenûrî çénin germ o nan der nebest.

Bédânî geh-é ğullé ber dâşten,
Ké sostî buved toxm nâ kâşten.

Sağ kaldığın sürece elinde kalanlar yeter sana.
Göçünce dünyâdan, başkaları gelir işin başına.

Akıllı da olsa aptal da, gelecek olanı düşünme.
O kendi gamını çeker, onun derdini düşünme. [555]

Dünyâ bunca zahmet çekip zapta değer mi?
Kılıç zoruyla alıp, koyup gitmeye değer mi?

Bunca İran pâdişahından hiç kalan var mı?
Ferîdûn, Zehhâk[26] *ve Cem'den*[27] *kalan var mı?*

Tahtı, tâcı, mülküne zeval gelmeyen var mı?
Hak teâlâ'nın mülkünden başka kalan var mı?

Kimsenin ebedi kalmadığını görmüyor musun?
Kimse ebedi kalmak istemiyor görmüyor musun?

Birine kalacak olsa altın, gümüş, hazîne ve mal,
Sahibi göçtükten bir süre sonra olmuştur pâymâl.[28] [560]

Ancak bir kimse bırakırsa işe yarar bir eser,[29]
Kadir bilirlerin rahmet duâları ruhunda eser.

Bir büyük sağlığında salmazsa iyi bir nam,
Gönül erleri der: *"Ona da kalmadı bu dam!"*

Meyve yemek istiyorsan, çaresi ağaç dikmek,
İyilik yapmak, her tarafa kerem ağacı dikmek.

İkrâm etmekten kalma. Yarın dîvan kurulacak,
Orada herkes lâyık olduğu makama konulacak.

Çok çalışanın Allah indinde yeri başka olacak,
Tanrının dergâhında elbette yeri başka olacak.[30] [565]

Biri hâinse eğer, Allah'a karşı mahcup olacak,
Yararlı bir iş yapmamışsa karşılığı ne olacak?

Bırak, pişmanlıktan ısırsın parmağını, elini,
Tandır tam tavındayken pişirmemiş ekmeğini.

Herkes çalıştı, çabaladı harmanını kaldırdı,
Tohum ekmeyen başkasının ekmeğine saldırdı.

HİKÂYET-É MERZBÂN-É SİTEMGER BÂ ZÂHİD

Xıredmend merdî der aqsâ-yé Şâm,
Girift ez cihan konc-é ğârî meqâm.

Bé sabreş der an konc-é târîk cây,
Bé genc-é qenâ'et furû refté pây. [570]

Şénîdem ké nâmeş Xodâdûst bûd.
Melek sîretî âdemî-pûst bûd.

Bozorgan nihâdend ser ber dereş,
Ké der mî neyâmed bé derhâ sereş.

Temennâ koned 'ârif-é pâkbâz,
Bé deryûzé ez xîşten terk-é âz.

Ço her sâ'eteş nefs gûyed bédéh,
Bé xârî bé gerdânedeş déh bé déh.

Der an merz k'in pîr-é huşyâr bûd,
Yékî merzbân-é sitemger bûd. [575]

Ké her nâ tevan râ ké der yâftî,
Bé ser pencegî pence ber tâftî.

Cihan-sûz o bî rahmet o xıyré-koş,
Zé telxîş rûy-é cihânî toroş.

Gurûhî béreftend ez an zulm o âr,
Bébordend nâm-é bedeş der diyâr.

Gurûhî bémandend miskîn o rîş,
Pes-é çerxé néfrîn giriftend pîş.

Yed-é zulm câyî ké gerded dérâz,
Nebînî leb-é merdom ez xandé bâz. [580]

Bé dîdâr-é şéyx âmedî gâh gâh,
Xodâdûst der véy nekerdî nigâh.

Melik novbetî gofteş: *"Éy nîkbext!*
Bé néfret zé men der mekeş rûy sext.

Merâ bâ to dânî ser-é dûstîst,
To râ duşmenî bâ men ez behr-é çîst?

ZÂLİM UÇ BEYİ VE ZÂHİD'İN HİKÂYESİ

Şam diyarında çok akıllı bir adam,
Bir mağara köşesini tuttu makam.

Karanlık köşede yıllarca sabretti,
Kanaat köşesinde murâdına yetti. [570]

Duyduğuma göre adı Hodâdûst[31] idi,
İnsan kılığına girmiş bir melek idi.

Tüm büyükler onu ziyârete giderdi,
Çünkü o, kimseye minnet etmezdi.

Ârif kişi bir şey isterse nefsinden ister,
Nefisten tamahkârlığı terk etmesini ister.

Nefis durmaz, hep birşeyin peşinden koşar,
Ârif tersler onu, aşağılar, köyden köye kovar.

İhtiyarın mağarası sınıra çok yakındı,
Orada görevli zâlim bir uç beyi vardı. [575]

Gördüğü güçsüzü, zavallıyı yakalardı,
Döver, söver, perîşân eder, acımazdı.

Yakıp yıkardı, merhametsizdi, katildi,
Zâlimdi, gören herkes yüzünü ekşitirdi.

İnsanlar bu zulümden, arsızlıktan kaçtılar,
Onun kötü şöhretini bütün ülkeye saçtılar.

Yoksullar çaresiz, yaralı gönülle kaldılar,
Kaderlerine râzı olup, lânet edip kaldılar.

Bir yerde zulüm varsa eğer, gülmez insan,
Huzur bulmazsa eğer, asla gülemez insan. [580]

Bazen zâlim uç beyi şeyhi ziyârete gelirdi,
Hodâdûst bakmazdı ona, hiç yüz vermezdi.

Bir ziyarete geldiğinde dedi: *"Ey ulu kişi!*
Nefret edip yüz çevirme, kötüye yorma işi.

Bilirsin ki ben seninle dost olmak isterim,
Niye düşmanca davranırsın bilmek isterim.

Giriftem ké sâlâr-é kişver niyem,
Bé 'izzet zé dervîş kemter niyem.

Negûyem fazîlet néhem ber kesî,
Çonan bâş bâ men ké bâ her kesî." [585]

Şénîd in soxen 'âbid-é hûşyâr,
Ber âşoft o goft: *"Éy melik huş dâr.*

Vucûdet perîşânî-yé xalq ez ûst,
Nedârem périşânî-yé xalq dûst.

To bâ anké men dûstem, duşmenî,
Nependâremet dûst-dâr-é menî.

Çérâ dûst dârem bé bâtıl menet,
Ço dânem ké dâred Xodâ duşmenet?

Medéh bûsé ber dest-é men dûstvâr,
Boro dûstdârân-é men dûst dâr. [590]

Xodâ dûst râ ger béderrend pûst,
Nexâhed şoden duşmené dûst, dûst"

'Aceb dârem ez xâb-é an sengdél,
Ké xalqî béxosbend ez û tengdél.

GOFTÂR ENDER NİGEH DÂŞTEN-É XÂTIR-É DERVİYŞAN

Méhâ! Zûrmendî mekon bâ kéhan,
Ké ber yék nemet mî nemâned cihan.

Ser-é pencé-yé nâ tevan ber mepîç,
Ké ger dest yâbed ber âyî bé hîç.

'Adûv râ bé kûçék nebâyed şomord,
Ké kûh-é kelan dîdem ez seng-é xord. [595]

Nebînî ké çon bâ ham âyend mûr,
Zé şîran-é cengî ber ârend şûr.

Ne mûrî ké mûyî k'ez an kemterend,
Ço por şod zé zencîr muhkemterend.

Farz et ki uç beyi ya da hükümdar değilim,
Ama her hâlde bir dervişten de aşağı değilim.

Beni başkalarından üstün tut demiyorum,
Bana da herkes gibi davranmanı istiyorum." [585]

Akıllı ihtiyar bu sözlerin tamamını dinledi,
Sonra kızıp: *"Ey Melik dinle!"* diye ünledi.

"Aklını başına topla! Varlığın halkı üzüyor,
Halkın üzülmesi, acı çekmesi de beni üzüyor.

Sen düşmansın dost olduklarıma benim,
Sanmıyorum ki sen, dostum olasın benim,

Biliyorum Tanrı bile düşman biliyor seni,
Öyleyse ben niye boşu boşuna seveyim seni?

Dostmuşçasına yaklaşıp öpme elimi kolumu,
Durma git, dostlarımı sevmenin ara yolunu. [590]

Allah'ını seven, derisini yüzseler olmaz dost,
Dostun düşmanıyla hiçbir zaman olmaz dost."[32]

Şaşarım nasıl uyur yatağında o taş kalpli
Halkı geçirir gecesini huzursuz ve dertli.

DÜŞKÜNLERİN GÖNLÜNÜ HOŞ TUTMA HAKKINDA

Ey güçlü kişi! Zayıfları ezmeye kalkma,
Dünyânın da hep böyle kalacağını sanma.

Zayıf gördüğün kişinin bükme bileğini,
Bir gün güçlenirse kişi, o an yok eder seni.

Düşmanı asla küçük görmemek gerek,
Ulu dağlar, ufak taşlardan oluşsa gerek. [595]

Karıncalar bir araya gelince görmedin mi?
Aslanları bile alt ettiklerini görmedin mi?

Karıncadan geç, ondan zayıf olan kıl bile,
Eğrildiğinde, çok sağlam olur zincirden bile.

Meber goftemet pây-é merdom zé cây,
Ké ‘âciz şevî ger der âyî zé pây.

Dél-é dûstan cem‘ béhter ké genc,
Xezîné tohî béh ké merdom bé renc.

Meyendâz der pây kâr-é kesî,
Ké ofted ké der pâyeş oftî besî. [600]

Tehammul kon éy nâtevan ez qavî,
Ké rûzî tevânâter ez véy şevî.

Bé himmet ber âr ez sitîhendé şûr,
Ké bâzû-yé himmet béh ez dest-é zûr.

Leb-é xoşk-é mazlûm râ gû béxend,
Ké dendân-é zâlim béxâhend kend.

Bé bang-é dohol xâcé bîdâr geşt,
Çé dâned şeb-é pâısban çon gozeşt?

Xored kârvânî ğem-é bâr-é xîş,
Nesûzed déleş ber xer-é poşt-rîş. [605]

Giriftem k’ez oftâdegan nîstî,
Ço oftâdé bînî çérâ nîstî?

Ber înet bégûyem yékî ser-gozeşt,
Ké sostî buved z’in soxen der gozeşt.

HİKÂYET DER MA‘NÎ-YÉ RAHMET BÂ NÂTEVÂNAN DER HÂL-É TEVÂNÂÎ

Çonan qaht şod sâlî ender dimaşq,
Ké yâran ferâmûş kerdend ‘éşq.

Çonan âsıman ber zemin şod baxîl,
Ké leb ter nekerdend zer‘ o naxîl.

Béxûşîd ser-çéşméhâ-yé qadîm,
Nemând âb, çoz âb-é çéşm-é yétîm. [610]

Halkın ayağını kaydırma! Demedim mi?
Sen de bir gün âciz kalırsın. Demedim mi?

İnsanları hoş tutmak, zengin olmaktan yeğdir.
Acı çekmesinden halkın, boş hazîne yeğdir.

Hiç kimsenin işini hor görüp küçümseme,
Bir gün işin düşebilir, bunu göz ardı etme.

Güçlünün baskısına katlan ey güçsüz kişi,
Sen de birgün güçlenirsin, zayıfın da keser dişi.

Himmet et. Zâlimin şerrini defet olgunca,
Zira bileğinden güçlüdür himmet kanımca.

Bir gün, elbet mazlûmun da yüzü gülecek,
Gün gelecek, zâlimin de dişleri sökülecek.

Davul sesine uyanan efendi nerden bilecek?
Bekçinin gecesi nasıl geçti nerden bilecek?

Kervancının sadece malı için yanar yüreği,
Eşeğin sırtı yaraymış. Hiç yanar mı yüreği?

Tutalım ki sen düşkünlerden biri değilsin,
Düşkün gördüğünde niçin geri çekilirsin?

Bu konuda yaşadığım bir olayı anlatayım,
Anlatmasam yakışık almaz, anlatmalıyım.

ZENGİNLERİN FAKİRLERE YAPTIĞI İYİLİK HAKKINDA HİKÂYE

Yılın birinde Şam'da buyük bir kıtlık oldu,
Öyle ki sevgililer aşk yapmayı unutur oldu.

Gök cimri davrandı susuz kaldı her yer,
Kavruldu susuzluktan ağaçlarla ekinler.

Yılların pınarları kurudu, susuz kaldı,
Su olarak sadece yetimin gözyaşı vardı.

Nebûdî bé coz âh-é bîvé-zenî,
Eger ber şodî dûdî ez revzenî.

Ço dervîş bî berg dîdem dırext,
Qavî-bâzuvan sost o der mândé sext.

Ne der kûh sebzî, ne der bâğ şex,
Melex bûstan xord o merdom melex.

Der an hâl pîş âmedem dûstî,
Ez û mândé ber ustuxan pûstî.

Ve ger çé bé muknet qavî-hâl bûd,
Xodâvend-é câh o zer o mâl bûd. [615]

Bédû goftem: *"Éy yâr-é pâkîzé-yé men,*
Çé der mândegî pîşet âmed? Bégûy."

Béğorrîd ber men ké: *"Aqlet kocâst?*
Ço dânîy yo porsî suâlet xetâst.

Nebînî ké sextî bé ğâyet resîd,
Meşaqqet bé hadd-é nihâyet resîd?

Né bâran hemî âyed ez âsıman,
Ne ber mî reved dûd-é feryâd-xân."

Bédû goftem: *"Âxer to râ bâk nîst,*
Koşed zehr câyî ké tiryâk nîst." [620]

Ger ez nîstî dîgerî şod helâk,
To râ hest, bad râ zé tûfan çé bâk?"

Nigeh kerd rencîdé der men faqîh,
Nigeh kerden-é 'âlim ender sefîh.

Ké: *"Merd er çé ber sâhil est, éy refîq,*
Neyâsâyed o dûstâneş ğarîq.

Men ez bî murâdî neyem rûy-zerd,
Ğem-é bî murâdan délem xasté kerd.

Nexâhed ké bîned xıredmend rîş,
Ne ber 'uzv-é merdom, ne ber 'uzv-é xîş." [625]

Yékî evvel ez tendorostan menem,
Ké rîşî bébînem bélerzed tenem.

Eğer bir bacadan çıkıyorduysa duman,
Dul bir kadının âhıydı o bacadan çıkan.

Aç açık yoksul gibiydi, ağaçların dalları,
Güçlü pehlivanlar çökmüştü, zayıftı kolları.

Ne dağda çimen vardı, ne bağda yaprak,
İnsan çekirge yiyordu, çekirge ot, yaprak.

Hâl böyleyken yanıma geldi bir dost,
Çok arıktı, kemiklerini örtüyordu post.

Hâli vakti yerindeydi. Her şeyi vardı,
Mevkii makâmı, malı mülkü, parası vardı. [615]

Şaşkın şaşkın: *"Sevgili dostum!"* dedim,
"Ne oldu? Nasıl bu hâle geldin?" dedim.

"Aklın nerede senin" dedi. Âdeta kükredi,
"Hâlimi bilerek sorman yanlış" diye ekledi.

"Sıkıntının boyutlarını görmüyor musun?
Kıtlık, açlık haddini aşmış. Görmüyor musun?

Ne gökten bir damla bile yağmur düşüyor,
Ne de âhımız, feryâdımız göklere ulaşıyor."

Dedim ki: *"Arkadaş! Sana ne bunlardan?*
Zehir öldürür tabii ki panzehir olmadan. [620]

Eğer biri yokluktan ölmüşse sana ne bundan
Sen varlıklısın. Ördek hiç korkar mı sudan?"

Fâkih olan arkadaşım ters ters baktı yüzüme,
Âlimin bir câhile baktığı gibi baktı yüzüme:

"Arkadaş!" dedi. *"Kişi sahilde olsa da eğer,*
Huzur bulamaz. Dostları boğulmaktaysa eğer.

Benim sararıp solmam, değil yoksulluktan,
Benim sıkıntım, fakirlere kaygılanmaktan.

Âkil kişiler kimseyi yaralı görmek istemez,
Ne kendi, ne el bedeninde yara görmek istemez. [625]

Görüyorsun, en sağlıklı olanlardan biri benim,
Ancak bir yaralı gördüğümde titrer etim, tenim.

Munağğas buved ʻéyş-é an tendorost,
Ké bâşed bé pehlû-yé rencûr-é sost.

Ço bînem ké dervîş-é miskîn nexerd,
Bé kâm enderem loqmé zehr est o derd.

Yékî râ bé zindan berî dûstan,
Kocâ mânedeş ʻéyş der bûstan?"

HİKÂYET

Şebî dûd-é xalq âteşî ber furûxt,
Şénîdem ké Beğdâd nîmî bésûxt. [630]

Yékî şukr goft ender an xâk o dûd,
Ké: *"Dukkân-é mâ râ gezendî nebûd."*

Cihan-dîdéî gofteş: *"Éy bu'l-heves!*
To râ xod ğem-é xîşten bûd o bes?

Pesendî ké şehrî bésûzed bé nâr,
Ve ger çé sirâyet buved ber kénâr?"

Bé coz seng-dél nâ koned miʻdé teng,
Ço bîned kesan ber şikem besté seng.

Tevanger xod an loqmé çon mî xored,
Ço bîned ké dervîş xun mî xored? [635]

Meger tendorost est rencûr-dâr,
Ké mî pîçed ez ğussé rencûr-vâr.

Tonok-dél ço yâran bé menzil resend,
Nexosbed ké vâ mandégân ez pesend.

Dél-é pâdişâhan şeved bâr-keş,
Ço bînend der gél xer-é xâr-keş.

Eger der serây-é se ʻâdet kes est,
Zé goftâr-é Saʻdî'ş herfî bes est.

Hemînet besendest eger béşnevî,
Ké ger xâr kârî semen nedrevî. [640]

Sağlıklının bile hasta yanında bozulur sağlığı,
Hasta metin değilse, onun da bozulur sağlığı.

Zavallı bir yoksulu aç bîilaç görürsem eğer,
Yediğim her lokma boğazımdan zehir olur geçer.

Kişinin arkadaşı yatıyorsa bir hapishanede,
Kendisi eğlenip güler mi hiç gül bahçesinde?"

HİKÂYE

Duydum ki halkın âhıyle ateşler yandı,
Alevler sardı Bağdat'ı, yarısı yandı.

Biri ellerini açıp: *"Elhamdülillah!"* dedi,
"Bizim dükkânımıza zarar gelmedi" dedi.

Görmüş geçirmiş biri dedi: *"Beyinsiz herif!*
Kendinden başkasını düşünmez misin be herif!

Şehir baştanbaşa yansa hoşuna mı gider?
Sana zarar vermese de herkese tesir eder."

Fakir yiyecek bulamaz, karnına taş basar.
Taş kalpli bilir bunu, ama midesine et basar.

Fakirin yokluktan bir şey geçmez boğazından,
Zengin görüp de lokma nasıl geçer boğazından?

Hastası olan olabilir mi hiç sağlıklı gibi?
O da kıvranır ıstıraptan, tıpkı hastası gibi.

Yufka yürekliler dostları geldi diye uyumazlar,
Hâlâ yolda kalanlar vardır diye uyuyamazlar.

Oduncunun eşeği bile çamura saplansa eğer,
Pâdişah üzülür, gönlüne ağır bir yük biner.

Mutluluk sarayında bir kimse varsa eğer,
Sa'dî'nin sözlerinden bir söz, ona yeter.

Ey oğul! Duyabilen kulağın varsa eğer,
Şunu unutma! İnsan ne ekerse onu biçer.

ENDER MA'NÎ-YÉ 'ADL O ZULM O SEMERÉ-YÉ AN

Xeber-dârî ez xosrovân-é 'acem,
Ké kerdend ber zîr destan sitem?

Ne an şevket o pâdişâhî bémând,
Ne an zulm ber rûstâî bémând.

Xetâ bîn ké ber dest-é zâlim béreft,
Cihan mând o û bâ mezâlim béreft.

Xonok rûz-é mahşer ten-é dâdger,
Ké der sâyé-yé 'arş dâred makar.

Bé qovmî ké nîkî pesended Xodây,
Dehed xosrovî 'âdil o nîk-rây. [645]

Ço xâhed ké vîran şeved 'âlemî,
Koned mulk der pencé-yé zâlimî.

Ségâlend ez û nîk-merdan hazer,
Ké xaşm-é Xodâyest bîdâdger.

Bozorgî ez û dan o minnet-şinâs,
Ké zâyél şeved ni'met-é nâ sépâs.

Eger şukr kerdî ber in mulk o mâl,
Bé mâlî o mulkî resî bî zevâl.

Ve ger cevr der pâdişâhî konî,
Pes ez pâdişâhî gédâî konî. [650]

Herâm est ber pâdişeh xâb-é xeş,
Ço bâşed za'îf ez qavî bâr-keş.

Meyâzâr 'âmî bé yék xerdelé,
Ké sultan şebân est o 'âmî gelé

Ço porxâş bînend o bîdâd ez û,
Şeban nîst, gorg est, féryâd ez û.

Bed-encâm reft o bed-endîşé kerd,
Ké bâ zîr-destan cefâ, pîşé kerd.

ADÂLET, ZULÜM VE SONUÇLARI HAKKINDA

Eski İran şahlarından haberin var mı?
Halkı ezen şahlardan haberin var mı?

Ne pâdişahlığı kaldı, ne de debdebesi,
Ne de köylüye yaptığı zulmün zerresi.

O zâlimin elleri, zulüm yapmaya gitti,
Dünyâ kaldı, o ise kötülükleriyle gitti.

Kıyâmette ne mutlu o adâletli pâdişâha,
Çünkü yaptı makamını ta sâye-i 'arşa.

Tanrı eğer iyiliğe lâyık görürse kavmini,
İyi huylu, düşünceli, atar adil olan emîrini. [645]

Viran etmek isterse eğer bütün cihanı,
Gönderir oraya zulmeden bir insanı.[33]

Zâlim kişi Tanrı'nın gazabıdır sanırlar,
İyiler her zaman ondan uzak dururlar.

Ey Pâdişah! Bu büyüklüğü ondan bil,
Minnettar ol. Şükürsüz nimeti yok bil.[34]

Eğer şükredersen elindeki mala, mülke,
Kavuşursun en sonunda kalıcı mülke.

Pâdişahlığında halka zulmedersen eğer,
Pâdişahlıktan sonra her şey elinden gider. [650]

Ülkede çekiyorsa zayıf, güçlünün yükünü,
Haram olur. Pâdişahın uyku tutmaz gözünü.

Halkı hardal tânesi kadar incitmeden yürü,
Çünkü pâdişah çobansa, insanlar bir sürü.

Halkını inciten pâdişah çoban değildir,
O sürüye dalan kurttur, çoban değildir.

Zulmü meslek edinen, kötü düşünenin,
Âkıbeti iyi değil asla, milletini incitenin.

Bé sostî o sextî ber in bogzered,
Bémâned ber û sâlhâ nâm-é bed.

Nexâhî ké néfrîn konend ez peset,
Nikû bâş tâ bed negûyed keset.

HİKÂYET-É BERÂDERÂN-É ZÂLİM VE ʻÂDİL VE ʻÂKIBET-É İYŞAN

Şénîdem ké der merzî ez bâxter,
Berâder do bûdend ez yék péder.

Sipeh-dâr o gerden-keş o pîl-ten,
Nikû rûy o dânâ vo şemşîr-zen.

Péder her do râ sehmgen merd yâft,
Talebkâr-é cevlân o nâverd yâft.

Béreft an zemîn râ do qısmet nihâd,
Bé her yék péser, z'an nasîbî bédâd.

Mebâdâ ké ber yékdiger ser keşend,
Bé péykâr şemşîr-é kîn ber keşend.

Péder baʻd ez an, rûzgârî şomord,
Bé Cân-âferîn cân-é şîrin sépord.

Ecel bogselândeş tenâb-é ecel,
Vefâteş furû best dest-é emel.

Muqarrer şod an memleket ber do şâh,
Ké bî hadd o mer bûd genc o sépâh.

Bé hukm-é nezer der béh oftâd-é xîş,
Giriftend her yék, yékî râh pîş.

Yékî ʻadl tâ nâm-é nîkû bered,
Yékî zulm tâ mâl gérd âverred.

Yékî ʻâtéfet sîret-é xîş kerd,
Direm dâd o tîmâr-é dervîş kerd.

Binâ kerd o nan dâd o leşker nevâxt,
Şeb ez behr-é dervîş, şeb xâné sâxt.

Halkı incitse de, başarısız olsa da gidecek,
Ama kötü şöhreti ardında yıllarca sürecek.

Eğer istiyorsan senden nefret etmesinler,
İyilik yap ki, arkandan kötü demesinler.

ZÂLİM VE ÂDİL KARDEŞLER VE ÂKIBETLERİ HAKKINDA HİKÂYE

Ülkelerden bir ülkede uzak batıdan,
İki kardeş vardı, olmuş aynı atadan.

Fil cüsseli her biri, onurluydu, askerdi,
Kılıç eriydi, yakışıklıydı ve de âlimdi.

Babanın gözünde her biri heybetliydi,
Cesurdu, savaşçıydı, ikisi de liderdi.

Ülkeyi ikisi arasında pay edeyim dedi,
Yarısını birine, yarısını ötekine verdi.

Birbirine diklenmesin, kılıç çekmesinler,
Kin tutmasınlar dedi, boşuna didişmesinler.

Bu düşünceyle ülkeyi onlara taksîm etti,
Çok geçmeden de rabbine ruhu teslim etti.

Böylece ecel, emellerinin ipini kesti,
Ölüm onu da buldu, her işten elini çekti.

İki ülkeye iki pâdişah hükümdar oldu,
Askerin ve paranın haddi hesabı yoktu.

Pâdişahlar, kendi akıllarınca tuttu bir yol,
Her biri diyordu: *"Gidilecek yol, bu yol."*

Birisi nam salmak için adâlet yolundan gitti,
Öteki mal mülk edinmek için halka zulmetti.

Birincisi, lûtufkâr davranmayı âdet etti,
Parayı esirgemedi, fakirlere yardım etti.

Binâlar yaptırdı, iş verdi, orduyu gözetti.
Fakirler için gece konuk evleri inşa etti.

Xezâin tohî kerd por kerd céyş,
Çonan k'ez xelâyéq bé héngâm-é 'éyş.

Ber âmed hemî bâng-é şâdî ço ra'd,
Ço şîrâz der 'ehd-é Bû Bekr-é Sa'd. [670]

Xıdîv-é xıredmend-é ferrux-nihâd,
Ké şâx-é umîdeş burûmend bâd.

Hikâyet şinov kûdek-é nâm-cûy,
Pesendîdé péy bûd o ferxundé-xûy.

Mulâzém bé dél-dâri-yé xâs o 'âm,
Senâ-gûy-é Hak, bâmdâdan o şâm.

Der an mulk Qârun béreftî délîr,
Ké şeh dâdger bûd o dervîş sîr.

Neyâmed der éyyâm-é û ber délî,
Negûyem ké xârî ké berg-é golî. [675]

Ser âmed bé teyîd-é mulk ez seran,
Nihâdend ser ber xateş serveran.

Diger xâst k'efzun koned text o tâc,
Biyefzûd ber merd-é déhqan xerâc.

Teme' kerd der mâl-é bâzârgan,
Bélâ rîxt ber cân-é bîçâregan.

Bé ummîd-é bîşî nedâd o nexerd,
Xıredmend dâned ké nâ xûb kerd.

Ké tâ cem' kerd an zer ez gorbozî,
Perâkendé şod leşker ez 'âcizî. [680]

Şénîdend bâzârgânan xeber,
Ké zulm est der bûm-é an bî huner.

Borîdend ez an câ xarîd o furûxt,
Zırâ'et neyâmed, ra'iyyet bésûxt.

Ço éqbâleş ez dûstî ser bétâft,
Bé nâkâm duşmen ber û dest yâft.

Sitîz-é felek bîx o bâreş békend,
Som-é esb-é duşmen diyâreş békend.

Hazîneyi boşalttı ama ordusunu donattı,
Eğlence meclislerinde halk coşup taştı.

Mutlu çığlıklar yükseldi gök gürültüsü gibi,
Bu Bekr-i Sa'd devrinde Şirâz'daki gibi. [670]

Tanrı akıllı ve iyi huylu pâdişâhı korusun,
Ümit ağacının dalları hep meyveli olsun.

Hikâyeye kulak ver ey ün arayan kişi!
Sevilirdi herkesçe, iyilik yapmaktı işi.

Seçkinleri de, halkı da hoş tutuyordu,
Sabah akşam Tanrı'ya hep şükrediyordu.

Kârûn'un bile bu ülkede korkusu yoktu,
Çünkü pâdişah âdildi, yoksul doygundu.

Döneminde bir tek gönül bile incinmedi,
Diken değil, gül yaprağı kimseyi incitmedi. [675]

Büyüklerin hepsi onu takdir edip övdüler,
Küçük devlet büyükleri ona boyun eğdiler.

İkincisi, saltanatını pekiştirmeye koyuldu,
Fakir köylüyle halka vergiler koydurdu.

Tamahkârdı, göz dikti tüccarların malına,
Acımadı, belâ yağdırdı biçârelerin canına.

Servet edinmek için, yemedi, yedirmedi,
Akıllı kişiler bilir bunu. O hiç iyi etmedi.

Pervâsız şehzâde de servet peşine düştü,
Ordu darmadağın oldu, asker acze düştü. [680]

Şehzâdenin zulmünü tüccarlar öğrendiler,
Yazık oldu dediler, şehzâde için yerindiler.

Ardından da bu ülkeyle alışverişi kestiler,
Tarım yok oldu, köylüler perîşan düştüler.

Böylece hem şansı hem dostları sırtını döndü,
Fırsat bilen düşmanlar yüzünü ona döndü.

Sonunda felek yeryüzünden kazıdı kökünü,
Düşman atlarının toynağı kazdı mülkünü.

Vefâ der ké cûyed ço péyman gosîxt,
Xerâc ez ké xâhed ço déhqan gorîx? [685]

Çé nîkî teme‘ dâred an bî sefâ,
Ké bâşed du‘â-yé bedeş der qefâ?

Ço baxteş nigun bud der kâf-é kun,
Nekerd ançé nîkânş goftend kon.

Çé goftend nîkan béden nîkmerd?
To ber xor ké bîdâdger nexerd.

Gemâneş xetâ bûd o tedbîr sost,
Ké der ‘adl bûd ançé der zulm cost.

HİKÂYET

Yékî ber ser-é şâx, bon mî borîd,
Xodâvend-é bûstan nigeh kerd o dîd. [690]

Goftâ: *“Ger in merd bed mî koned,*
Ne bâ men ké bâ nefs-é xod mî koned.”

Nesîhet bé cây est eger béşnevî,
Za‘îfan meyefgen bé ki-étf-é qavî.

Ké ferdâ bé dâver bered xosrovî,
Gédâî ké pîşet neyerzed covî.

Ço xâhî ké ferdâ buvî méhterî,
Mekon duşmen-é xîşten kéhterî.

Ké çon bogzered ber to in seltenet,
Bégîred bé qahr an gédâ dâmenet. [695]

Mekon, pencé ez nâtevânan bédâr,
Ké ger béfgenendet şevî şermsâr.

Ké zéşt est der çéşm-é âzâdegan,
Biyoftâden ez dest-é oftâdegan.

Bozorgan-é rûşen-dél-é nîk-bext,
Bé ferzânegî tâc bordend o text.

Bé donbâlé-yé râstan kej merov,
Ve ger râst xâhî zé Sa‘dî şinov.

Sen sözünden caydın. Vefâ umma kimseden,
Haracı kim verecek? Köylü kaçtı köyünden.

Nasıl iyilik umsun halkından o gönlü kara,
İnsanlar ederken ardından her gün bedduâ?

'Kun' dendiğinde iyi bahtlı[35] değilse bir kişi,
İyi kişilerin dediklerini yapmaz asla o kişi.

Bilir misin, iyiler iyi kardeş için ne dedi?
"İyi meyvesini yedi. Zâlim kardeş yemedi."

Sezgileri gevşek, düşüncesi hepten yanlıştı,
Zulümde aradığı şey sadece adâlette vardı.

HİKÂYE

Adamın biri üstüne çıktığı dalı kesiyordu,
Bahçe sahibi bakıp, ne olacağını görüyordu

Dedi: *"Belli ki bu adam kötü bir iş yapıyor.*
Ancak bana değil kendine kötülük yapıyor."

Öğüt, can kulağıyla dinlersen yarar işine,
Güçlüyüm diyerek vurma zayıfın döşüne.

Beş para etmez, dilenci sandığın bir kişi,
Yarın Tanrı'nın huzuruna götürür şâhı kişi.

Orada da saygı gösterilsin istiyorsan kendine,
Güçlüsün diye zayıfı düşman etme kendine.

Çünkü günü gelip, saltanat sona erdiğinde,
O zavallının eli kalacaktır senin eteğinde.

Zavallılara zulümden el çek, sakın yapma!
Seni alt ettiklerinde utanırsın, bunu yapma!

Özgür düşünceliler nezdinde utanç sayılır,
Âzadeler katında düşene vurmak zül sayılır.

Gönülleri aydınlık, kutlu ve mutlu kişiler,
Taçlarına, tahtlarına akılla sahâbet ettiler.

Doğruların peşine düştünse eğer, eğri gitme,
Doğru söz istiyorsan eğer, Sa'di'den dinle.

SIFET-É CEM'İYYET-É EVQÂT-É DERVÎŞÂN-É RÂZÎ

Megû câhî ez seltenet bîş nîst,
Ké îmenter ez mulk-é dervîş nîst. [700]

Sebok-bâr merdom sebokter revend,
Haq in est o sâhib-délan béşnevend.

Tohî-dest teşvîş-é nânî xored,
Cihanban bé qadr-é cihânî xored.

Gédâ râ ço hâsél şeved nân-é şâm,
Çonan xoş béxosbed ké sultân-é Şâm.

Ğem o şâdmânî bé ser mî reved,
Bé merg in do ez ser bé der mî reved.

Çé an râ ké ber ser nihâdend tâc,
Çé an râ ké ber gerden âmed xerâc. [705]

Eger ser-ferâzî bé kéyvan ber est,
Ve ger teng-destî bé zindan der est.

Ço xéyl-é ecel der ser-é her do tâxt,
Némî şâyed ez yékdigerşan şinâxt.

HİKÂYET-É 'ÂBİD VE USTUXÂN-É PÛSÎDÉ

Şénîdem ké yék bâr der hilléî,
Soxen goft bâ 'âbidî kelléî.

Ké men ferr-é fermandéhî dâştem,
Bé ser ber kulâh-é méhî dâştem.

Sipéhrem meded kerd o nusret-é vifâq,
Giriftem bé bâzû-yé dovlet 'irâq. [710]

Teme' kerdé bûdem ké Kirman xorem,
Ké nâgeh béxordend kirman serem.

Bokon penbé-yé ğaflet ez gûş-é hûş,
Ké ez mordégan pendet âyed bé gûş.

KAZAYA RAZI OLAN DERVİŞLERİN HUZURU HAKKINDA HİKÂYE

Deme sultanlıktan yüce bir mevki yoktur.
Zira dervişin evinden emin bir yer yoktur. [700]

Yükü hafif olanlar rahat ve çabuk giderler,
Gönül sahipleri ferâsetle bu inceliği bilirler.

Fakir fukara bir ekmeğin kaygısını çeker,
Hükümdarsa bütün ülkenin tasasını çeker.

Fakir akşamlık yiyeceğini bulduğunda,
Rahat uyur, Şam sultanı gibi yatağında.

Mutluluk da hüzün de sona erer bir gün,
Ecel geldiğinde ikisi de sona erer o gün.

Ne fark eder o gün başında tacı olsa kişinin,
Ya da ödenecek borcu harcı varsa kişinin. [705]

Bir pâdişahın başı göklere değse ne çare,
Ya da yoksulun biri zindanda olsa ne çare!

Ecel gelip vade dolduktan sonra, tanımazsın,
Hangisi şahtı, hangisi yoksul anlamazsın.

KURUKAFA İLE ÂBİD'İN HİKÂYESİ

Duydum ki bir mahallede bir kuru kafa,
Âbidin birini yakalayınca tuttu onu lafa,

Dedi: *"Ben hükümdardım bir zaman,*
Başımda ululuk tâcı vardı bir zaman.

Şansım yâver gitti. Tanrı yardım etti,
Devletimin güçlü kolu Irak'ı zapt etti. [710]

Tamah ettim, alayım dedim Kirman'ı,[36]
Birden hastalandım, kurtlar yedi kafamı."

Gaflet pamuğunu çıkar, koyma akıl kulağına,
Eğer ölülerden öğüt gelsin istersen kulağına.

GOFTÂR ENDER NİKÛ-KÂRÎ VE BED-KÂRÎ VE ʿÂQIBET-É ANHÂ

Nikû-kâr merdom nebâşed bedeş,
Neverzed kesî bed ké nîk oftedeş.

Şer-engîz hem der ser-é şer reved,
Ço kejdom ké bâ xâné kemter reved.

Eger nefʿ-é kes der nihâd-é to nîst,
Çénin covher o seng-é xârâ yékîst. [715]

Ğalat goftem éy yâr-é şâyesté-xûy,
Ké nefʿ est der âhen o seng o rûy.

Çenin âdemî mordé béh neng râ,
Ké ber véy fazîlet buved seng râ.

Ne her âdemî-zâdé ez ded béh est,
Ké ded zé âdemî-zâdé-yé bed béh est.

Béh est ez ded insân-é sâhib-xıred
Ne insan ké der merdom ofted ço ded.

Ço insan nedâned bé coz xord o xâb,
Kodâmeş fazîlet buved ber devâb? [720]

Sevâr-é nigun-bext-é bî râh-rov,
Piyâdé bered z'û bé reften grov.

Kesî dâné-yé nîkmerdî nekâşt,
K'ez û xermen-é kâm-é dél ber nedâşt.

Ne hergéz şénîdîm der ʿomr-é xîş,
Ké bed merd râ nîkî âmed bé pîş.

İYİLİK, KÖTÜLÜK VE SONUÇLARI HAKKINDA SÖZ

İyilik taraftarı olanlar kötülük yapmaz,
Kötülük yapanlarsa asla iyilik bulmaz.

Şer çıkaranlar bir gün şer ile yok olur,
Yuvasına çok az giden akrep gibi olur.

Eğer kalbinde yoksa birine iyilik kararı,
Yürek cevher olsa kaya gibi yoktur yararı. [715]

Hata yaptım galiba, güzel huylu arkadaş,
Çünkü demir de olsa, tunç da yararlıdır taş.

Böyle birinin utancından, ölmesi yeğdir,
Taş bile kişiden üstünse, ölmesi yeğdir.

Her insan vahşi hayvandan daha iyi değildir,
Vahşi bile kötü adam kadar kötü değildir.

Akıl sahibi kişi üstündür vahşi hayvandan,
Vahşi hayvan gibi insana saldıran insandan.

Sadece yiyip içip yatmasını bilen insanın,
Hayvandan üstün olan nesi var o insanın? [720]

Bilinen yoldan gitmezse bahtı kara atlı,
Menzile önce varır, yaya giden tatlı tatlı.

Bir kimse ki iyilik tohumunu yere daldırır,
Günü geldiğinde istediği harmanını kaldırır.

Ömrümüz boyunca asla görüp, duymadık
Kötülük edenin iyilik gördüğünü duymadık.

HİKÂYET-É ŞİHNÉ-YÉ MERDOM-ÂZÂR

Gezîrî bé çâhî der oftâdé bûd,
Ké hevl-é û şîr-é ner mâdé bûd.

Bed-endîş merdom bé coz bed nedîd,
Biyoftâd o 'âcizter ez xod nedîd. [725]

Hemé şeb zé féryâd o zârî nexoft,
Yékî ber sereş kûft sengîy yo goft:

"To hergéz resîdî bé feryâd-é kes,
Ké mî xâhî imrûz féryâd-res?

Hemé toxm-é nâmerdomî kâştî,
Bébîn lâ cerem ber ké ber dâştî.

Ké ber cân-é rîşet nehed merhemî,
Ké délhâ zé rîşet bénâled hemî.

To mâ râ hemî çâh kendî bé râh,
Bé ser lâ cerem der futâdî bé çâh." [730]

Do kes çeh kenend ez péy-é xâs o 'âm,
Yékî nîk mehzer, diger zéşt-nâm.

Yékî teşné râ tâ koned tâzé haılq,
Diger tâ bé gerden der oftend xalq.

Eger bed konî çéşm-é nîkî medâr,
Ké hergéz neyâred gez engûr bâr.

Nepéndârem éy der xezan kéşté cev,
Ké gendom sitânî bé vaqt-é direv.

Dırext-é zaqum er bé can perverî,
Mepéndâr hergiz k'ez û ber xorî. [735]

Ruteb nâvered çûb-é xerzehré bâr,
Ço toxm efgenî, ber heman çéşm dâr.

HALKI İNCİTEN ZABITANIN HİKÂYESİ

Şu işe bak. Zabıtanın biri bir kuyuya düşmüştü,
Gören aslan, korkuyla erkeklikten düşmüştü.

Kötülükten başka bir şey görmez kötü düşünen,
Bir kez düşerse eğer, herkesten aciz olur düşen. [725]

Bütün gece uyumadı, yalvardı, ağladı, inledi,
Oradan geçen biri kafasına taş atıp şunu dedi:

"Sen hiçbir zaman hiç kimseye yardım etmedin,
Şimdi aciz kalınca, hangi yüzle yardım istersin?

Bir ömür namertlik ve kötülük tohumları ektin.
Yapacak bir şey yok, tarladan ektiklerini biçtin.

Birisi gelip yarana merhem sürer mi sanıyorsun?
İncittin insanları. Yardım ederler mi sanıyorsun?

Hiç durmadan yolumuzun üstüne kuyu kazdın.
Sonunda kendin düştün, kendine kuyu kazdın." [730]

Dünyâda iki kişi kuyu kazar insanlar için,
Biri iyilik olsun diye kazar, öteki kötülük için.

Biri ister ki insanlar içsin, susuzluğunu gidersin,
Öbürü ister ki insan düşsün de başı derde girsin.

Kötülük yaptıysan, kimseden iyilik bekleme,
Ilgın ağacı, üzüm verir belki diye hiç bekleme.

Sanmam ki buğday versin güzün ektiğin arpa,
Unutma! Harman vakti dereceğin arpadır, arpa.

Zakkum[37] ağacını boşu boşuna canınla besleme,
Ondan bir gün meyve yerim diye heveslenme. [735]

Ebucehil karpuzu sanmam ki hurma versin,
Bu bir meseldir: "Ne ekersen onu biçersin."

HİKÂYET-É HACCÂC-É YÛSUF

Hikâyet konend ez yékî nîkmerd,
Ké ikrâm-é Haccâc-é Yusuf nekerd,

Bé serheng-é dîvan nigeh kerd tîz,
Ké nat'eş biyendaz o rîgeş bérîz.

Ço huccet nemâned cefâ-cûy râ,
Bé porxş der hem keşed rûy râ.

Béxandîd o bégrîst merd-é Xodây,
'Aceb dâşt sengîn dél-é tîré rây. [740]

Ço dîdeş ké xandîd o dîger girist,
Béporsîd: *"K'in xandé vo giryé çîst?"*

Bégoftâ: *"Hemî giryem ez rûzégâr,*
Ké tıflân-é bîçâré dârem çehâr.

Hemî xandem ez lutf-é Yezdan-é pâk,
Ké mazlum reftem, né zâlim bé xâk."

Péser gofteş: *"Éy nâmver şehriyâr,*
Yékî dest ez in merd-é sûfî ber dâr.

Ké xalqî bédû rûy dârend o poşt,
Ne rây est xalqî bé yék bâr koşt. [745]

Bozorgîy yo 'aff o kerem pîşé kon,
Zé xordân-é etfâleş endîşé kon."

Şénîdem ké neşnîd o xûneş bérîxt,
Zé fermân-é dâver ké dâned gorîxt?

Bozorgî der an fikret an şeb béxoft,
Bé xâb endereş dîd o porsîd o goft:

"Demî bîş ber men siyâset nerând,
'Uqûbet ber û tâ qıyâmet bémând."

Netersî ké pâk-enderûnî şebî,
Ber âred zé sûz-é ciger yârebî? [750]

Nexoftest mazlum ez âheş béters,
Zé dûd-é dél-é sobhgâheş béters.

YÛSUF OĞLU HACCÂC'IN HİKÂYESİ

Birisi iyi adamlardan birinin öyküsünü nakletti:
Bu zat, Yûsuf oğlu Haccâc'a[38] saygıda kusur etti.

Haccâc sinirlendi, cellâda attı çok sert bir nazar,
Sanırsın dedi: *"Meşinini yay, kanını kuma kar."*[39]

Zâlim kişi âciz kalır, bulamazsa verecek cevap,
Saldırganlaşır, yüzünü asar, sormaz günâh sevap.

Önce güldü bu Allah'ın adamı, sonra ağladı
Taş kalpli, kötü düşünceli Haccâc, şaştı kaldı. [740]

Bir ağlayıp, bir gülerken gördü Haccâc, adamı,
Sordu: *"Nedir bir gülüp bir ağlamanın anlamı?"*

Adam dedi: *"Zâlim feleğin şu işine ağlarım.*
Dört zavallı çocuğum var. Onlar için ağlarım.

Yüce Tanrı'nın bana lûtfettiği şeye gülerim,
Kabre zâlim değil, mazlum gittiğim için gülerim."

Oğlu dedi: *"Ey anlı şanlı hükümdarım! Hoş gör.*
Bu Allah adamı ihtiyarın suçunu bağışla, hoş gör.

Çünkü pek çok insan ona dayanmış, bağlamış bel,
Bir hareket için öldürmek akıl kârı değil. İnsâfa gel. [745]

Büyüklüğünü göster, bağışlayıcı ol, kerem et,
Küçücük çocukları var, onlar için endişe et."

Duyduğuma göre Haccâc dinlemedi kimseyi,
Döktü kanını. Fermânından kim kurtuldu ki?

Bir Allah'ın adamı, olan biteni düşünerek yattı,
İhtiyarı rüyasında görüp sordu. İhtiyar anlattı:

"Onun bana verdiği eziyet sadece bir anlıktır.
Çekeceği azap ise, kıyâmete kadar kalacaktır."

Temiz yürekli birinin bir gece yakarmasından,
Korkmaz mısın? 'Yâ Rabbî!' diye haykırmasından. [750]

Zulme uğrayıp da uykusu kaçanın âhından kork,
Sabahleyin gönlünden çıkan âhın dumanından kork.

Ne İblîs bed kerd o nîkî nedîd?
Ber-é pâk nâyed zé toxm-é pelîd.

Mezen bang ber şîr-merdan doroşt,
Ço bâ kûdekan ber neyâyî bé moşt.

Yékî pend mî goft ferzend râ:
"Nigeh dâr pend-é xıredmend râ.

Mekon cevr ber xordégan éy péser,
Ké yék rûzet ofted bozorgî bé ser." [755]

Némî tersî éy gorg-é nâqıs-xıred,
Ké rûzî pelengît ber hem dered?

Bé xordî derem rûz-é ser pençé bûd,
Dél-é zîr-destan zé men rencé bûd.

Béxordem yékî moşt-é zûr-âveran,
Nekerdem diger zûr bâ lâğeran.

DER NEVÂXT-É RA'İYYET O RAHMET BER OFTÂDEGAN

Elâ tâ bé ğaflet nexoftî ké nevm,
Herâm est ber çéşm-é sâlâré qavm.

Ğemé zîr-destan boxor o zînhâr,
Béters ez zéberdestî-yé rûzégâr. [760]

Nasîhet ké xâlî buved ez ğaraz,
Ço dârû-yé telx est, def'-i maraz.

HİKÂYET DER İN MA'NÎ

Yékî râ hikâyet konend ez mulûk,
Ké bîmârî-yé rişté kerdeş ço dûk.

Çonâneş der endâxt za'af-é cesed,
Ké mî bord bé zîr-destan hased.

Sanma ki, İblîs kötülük yaptığı için iyilik görmedi,[40]
Şunu bil ki, kötü tohum asla iyi mahsul vermedi.

Çocuklarla bile baş edemiyorsan bileğinle,
Babayiğite karşı boşuna nara atma yüreğinle.

Adamın biri çocuğuna nasîhatler veriyordu,
"Akıllı kişilerin öğüdüne kulak ver" diyordu.

"Ey oğul! Küçüklerini incitip onları kırma,
Bir gün bakarsın, güçlü biri çıkar karşına." [755]

Ey aklı kıt kurt, sen bir şeyden korkmaz mısın?
Bir gün leopar parçalar seni diye korkmaz mısın?

Delikanlı iken gücüm kuvvetim yerinde idi.
Benden zayıfları döverdim. Kalpleri kırık idi.

Bir gün babayiğit birinden bir yumruk yedim,
O günden sonra bir daha zayıfları dövmedim.

RAİYYETE İYİ DAVRANMA VE DÜŞKÜNLERİ OKŞAMA HAKKINDA

Ey yönetici! Gaflet içinde uyuma. Çünkü uyku,
Haramdır haram, yöneticilere tatlı bir uyku.

Aman ha! Yönetimindekilerin derdine çare bul,
Felek seni de alt eder. Ondan kork ve çare bul. [760]

Verilen öğütler ilaç gibidir, garaz yoksa eğer,
Hastalığı yenmek için, acı ilacı içmeğe değer.

BU KONUDA BİR HİKÂYE

Derler ki, pâdişahın biri iplik çıbanı[41] çıkarmış,
Çektiği acılarla, zayıflamış iplik gibi kalmış.

Öylesine perişan olmuş ki hiç takati kalmamış,
Yönetimindeki sağlıklı fakirleri bile kıskanmış.

Ké şâh er çé ber ʻarsé nâm-âver est,
Ço zaʻaf âmed ez bideqî kemter est.

Nedîmî zemîn-é melik bûsé dâd,
Ké: *"Mulk-é xodâvend câvîd bâd.."* [765]

"Der in şehr merdî mubârek dem est,
Ké der pârsâî çon ûyî kem est.

Nebordend pîşeş muhimmât-é kes,
Ké maqsûd hâsıl neşeved der nefes.

Nereftest hergéz ber û nâ sevâb,
Délî rûşen o daʻvetî mustecâb.

Béxan tâ béxâned duʻâyî ber in,
Ké rahmet resed z'âsman-é berîn."

Béfermûd tâ méhteran-é xadem,
Béxandend pîr-é mubârek qadem. [770]

Béreftend o goftend o âmed faqîr,
Tenî muhteşam der libâsî haqîr.

Bégoftâ: *"Duʻâyî kon éy hûşmend,*
Ké der rişté çon sûzenem pây-bend."

Şénîd in soxen pîr-é xem bûdé poşt,
Bé tondî ber âverd bângî doroşt.

Ké: *"Haq méhribân est ber dâdger,*
Bébexşây o bexşâyéş-é Haq niger.

Duʻâ-yé menet kéy şeved sûdmend,
Ésîrân-é muhtâc der çâh o bendend? [775]

To nâ kerdé ber xalq bexşâyişî,
Kocâ bînî ez dovlet âsâyişî?

Bébâyedt ʻozr-é xetâ xâsten,
Pes ez şéyx-é sâlih duʻâ xâsten.

Kocâ dest gîred duʻâ-yé véyet,
Duʻâ-yé sitemdîdîgan der péyet?"

Şénîd in soxen şehriyâr-é ʻacem,
Zé xeşm o xıcâlet ber âmed béhem.

Şah, satranç tahtasında ünlü ve çok güçlüdür,
Zaafa düştüğünde ise piyâdeden de güçsüzdür.

Nedîmlerden biri hulûs ile yeri öpüp, ünlemiş,
"Efendimin saltanatı zevâle ermesin" demiş. [765]

"Şehrimizde nefesi kuvvetli, kutlu bir zat vardır,
Hem ibâdette, hem riyâzette onun gibisi yoktur.

Başı sıkışıp da çâre için ona gitmeyen yoktur,
Ona gidip de derdine derman bulmayan yoktur.

Bir ömür boyu asla yanlış bir iş yapmamıştır,
Nurla dolu kalbi vardır, duâları müstecaptır.

Çağır onu, iyileşmen için hayır duâlar etsin,
Allah'ın inâyetiyle gökten yere rahmetler insin."

Şah, adamlarından ileri gelen birkaçını yolladı,
Çağırmaları için, ayağı uğurlu ihtiyara yolladı. [770]

Gittiler birlikte, davet ettiler. Fakir icâbet etti.
Dökülüyordu üstü başı, ama belli idi haşmeti.

Şah dedi: *"Duâ etmen için sana haber saldım.*
İğneye saplanmış iplik gibi bağlanıp kaldım."

Dinledi şâhın dediklerini, iki büklüm ihtiyar,
Kızgınca başını kaldırdı, adeta kükredi ihtiyar.

Dedi: *"Allah âdildir. Âdile merhamet eden,*
Önce sen merhamet et, sonra merhamet dilen.

Zincire vurulmuş esirler zindanlarda âh eder.
Bu hâlde benim duâlarım sana nasıl kâr eder? [775]

Sen halkına acımamış, iyilik etmemişsin,
Devleti yönetirken nasıl huzur beklersin?

Her şeyden önce hatâların için af dilemelisin,
Ondan sonra sâlih şeyhten şefâat dilemelisin.

Zulmettiklerin arkandan ederken bedduâ,
Yararlı olur mu hiç şeyhin yapacağı duâ?"

Duydu bu sözleri Acem pâdişahı, hırslandı,
Allak bullak oldu birden, yaptıklarından utandı.

Bérencîd o pes bâ dél-é xîş goft:
"Çé rencem? Haq est inçé dervîş goft." [780]

Béfermûd tâ her ké der bend bûd,
Bé fermâneş âzâd kerdend zûd.

Cihandîdé ba'd ez do rek'at nemâz,
Bé Dâver ber âverd dest-é niyâz.

Ké: *"Éy ber ferâzendé-yé âsıman,*
Bé cengeş giriftî, bé sulheş béman."

Velî hemçonan ber du'â dâşt dest,
Ké şeh ser ber âverd o ber pây cest.

To gûyî zé şâdî béxâhed perîd,
Ço tâvûs, çon rişté der pâ nedîd. [785]

Béfermûd gencîné-yé govhereş,
Fişandend der pây o zer ber sereş.

Haq ez behr-é bâtıl neşâyed nohoft,
Ez an cumlé dâmen biyefşând o goft:

"Merov bâ ser-é rişté bâr-é diger,
Mebâdâ ké dîger koned rişté ser.

Ço bârî futâdî nigeh dâr pây,
Ké yék bar-é dîger nelağzed zé cây."

Zé Sa'dî şinov k'in soxen râst est.
Ne her bârî oftâdé ber xâstéest. [790]

GOFTÂR ENDER BÎ VEFÂÎ-YÉ DUNYÂ

Cihan éy péser mulk-é câvîd nîst,
Zé dunyâ vefâdârî ummîd nîst.

Ne ber bâd reftî sehergâh o şâm,
Serîr-é Suléymân 'aleyhi's-selâm?

Bé âxer nedîdî ké ber bâd reft?
Xonok an ké bâ dâniş o dâd reft.

İncindi doğal olarak. Ama kendi kendine dedi:
"İncinmem yersiz. Şeyh doğru söylüyor" dedi.

Ferman verdi derhal, salındı hapisteki herkes.
Bir emirle ânında özgür kaldı tutuklu herkes.

Ardından kalktı ayağa, kıldı iki rekât namaz,
Ellerini göğe açtı, Tanrı'ya yakardı, etti niyaz.

Dedi:"*Gökleri yükselten*[42] *Tanrı! Bağışla onu,*
İsyanı için dert verdin. İyiliği için bağışla onu!"

Şeyhin yakarışı, duâsı henüz sona ermeden,
Şah canlandı, kaldırdı başını, ayaklandı birden.

Sevincinden o an kanatlandı, uçacaktı sanki,
Ayağı bağlıydı, ipinden kurtulan tavustu sanki.

Emretti, mücevherler döktüler onun ayağına,
Avuç dolusu altın saçtılar şeyhin üstüne başına.

Bâtıl için asla ve asla gizlemek olmaz hakkı,
Şeyh tenezzül etmedi. Dönüp altına bakmadı.

Ancak şunu dedi: *"İpin ucunu kaçırma yine,*
Ayağını denk al, iplik çıbanı çıkmasın yine!"

Bir kere düştün. Bundan böyle dikkatli ol,
Kaymasın ayağın tekrar, çok çok dikkatli ol!"

Sa'dî der ki: Unutma! Her düşen kalkamaz.
Bu söz çok doğrudur. Her defasında kalkmaz.

KALICI OLMAYAN DÜNYÂ HAKKINDA

Ey oğul! Dünyâ sonsuza dek sana mülk değil,
Dünyâdan hiç vefâ umma. Çünkü vefâlı değil.

Süleyman'ın tahtı,[43] gece gün yel üstünde gitti,
Peygamber ferman verdi, oradan oraya gitti.

Görmüyor musun sonunda o da yele gitti, yitti.
Ne mutlu ona ki, dünyâdan âlim ve âdil gitti.

Kesî z'in méyan gûy-é dovlet rubûd,
Ké der bend-é âsâyiş-é xalq bûd.

Bé kâr âbed anhâ ké ber dâştend,
Ne gérd âverîdend o bogzâştend. [795]

DER TAĞAYYUR-E RÛZİGÂR VE İNTİQÂL-E MEMLEKET

Şénîdem ké der Mısr mîrî ecel,
Sipeh tâxt ber rûzégâreş ecel.

Cemâleş béreft ez rux-é dél-furûz,
Ço xor zerd şod bes nemâned zé rûz.

Gezîdend ferzânegan dest-é fovt,
Ké der tıb nedîdend dârû-yé movt.

Hemé text o mulkî pezîred zevâl,
Bé coz mulk-é Fermandéh-é lâ yazâl.

Ço nezdîk şod rûz-é 'omreş bé şeb,
Şénîdend mî goft der zîr-é leb: [800]

Ké: "*Mısr çon men 'azîzî nebûd,*
Ço hâsél hemîn bûd çîzî nebûd.

Cihan gérd kerdem nexordem bereş,
Béreftem ço bîçâregan ez sereş."

Pesendîdé râyî ké baxşîd o xerd,
Cihan ez péy-é xîşten gérd kerd.

Der in kûş tâ bâ to mâned muqîm,
Ké herç ez to mâned derîğ est o bîm.

Koned xâcé ber bester-é can-godâz,
Yékî dest kûtâh o yékî dîger dérâz. [805]

Der an dem to râ mî numâyed bé dest,
Ké dehşet zebâneş zé goften bébest.

Ké destî bé cûd o kerem kon dérâz,
Diger dest kûteh kon ez zulm o âz.

Bu arada o kimseler huzur ve devlete kondu,
Çünkü durmadı çalıştı, halka hizmete kafa yordu.

Ekip biçilen, sonra da kullanılanlar işe yaradı.
Biriktirip yemeyenlerin kazancı ne işe yaradı? [795]

ZAMANIN VE İKTİDARIN DEĞİŞİMİ HAKKINDA

Duydum ki, Mısır'da bir ulu emîr varmış.
Vâde yetmiş, ecel gelip kapısını çalmış.

Gönül aydınlatan yüzü sararıp solmuş.
Gün bitmiş, güneş gitmiş, hava kararmış.

Tabiplerle bilginler parmakların ısırmış,
Ne yazık ki, tıpta ecelin çâresi yokmuş.

Mal, mülk, taht, taç, hepsine var zevâl,
Bakî olan tek varlık, saltanat-ı lâ yezâl.[44]

Karanlık kavuşuyor, ölüm yaklaşıyordu,
Emîr alçak sesle, ağır ağır şöyle diyordu: [800]

"Mısır Mısır olalı benim gibi azîz[45] *görmedi,*
Elimdeki hiçbir şey bana fayda vermedi.

Dünyâyı biriktirdim, mahsulünü yemedim,
Çulsuzun teki gibi her şeyi bırakıp gittim."

Yemesini ve yedirmesini bilene ne mutlu!
Kendisi için çalışıp kazanana ne mutlu!

Sağken sana gereken için çalış, etme yazık,
Korkarım başkasına kalacak her şey, yazık.

Efendi ölüm döşeğindeyken can çekişecek,
El çekecek dünyâdan, başkaları el uzatacak. [805]

O anda eliyle sana işaret edip gösterecek,
Korkudan dili tutulacak. Canı çekilecek.

Dili tutulduğu için işaretle sana şunu diyecek:
"Zulmetme, haris olma, ye, yedir" diyecek.

Kunûnet ké dest est xârî béken,
Diger kéy ber ârî to dest ez kefen?

Bétâbed besî mâh o pervîn o hûr,
Ké ser ber nedârî zé bâlîn-é gırov.

HİKÂYET-É QIZİL ERSELAN BÂ DÂNİŞMEND

Qızil Erselan qal'é-yé sext dâşt,
Ké gerdun bé Elvend ber mî ferâşt. [810]

Ne endîşé ez kes, ne hâcet bé hîç,
Ço zulf-é 'erûsan reheş pîç pîç.

Çonan nâdér oftâdé der rovzéî,
Ké ber lâciverdîn tabaq béyzéî.

Şénîdem ké merdî mubârek huzûr,
Bé nezdîk-é şâh âmed ez râh-é dûr.

Heqâyıq-şinâsî, cihan-dîdéî,
Hunermendî, âfâq gerdîdéî.

Bozorgî, zebân-âverî kârdan,
Hakîmî, soxen-gûy-é bisyâr-dan. [815]

Qızil goft: *"Çendin ké gerdîdéî,*
Çénin cây-é mohkem diger dîdéî?"

Béxandîd k': *"İn qal'éî xorrem est,*
Ve lîken nependâremeş mohkem est.

Ne pîş ez to geden-keşan dâştend,
Demî çend bûdend o bogzâştend?

Ne ba'd ez to şâhân-é diger borend,
Dırext-é umîd-é to râ ber xorend?

Zé dovrân-é mulk-é péder yâd kon,
Dél ez bend-é endîşé âzâd kon. [820]

Çonan rûzégâreş bé koncî nişând,
Ké ber yék peşîzî tasarruf nemând.

Bugün gücün varken durma çalış, yap bir iş,
Kefenden el çıkarıp yapamayacaksın artık iş.

Güneş, Ayve Ülker, asırlar boyu parlayacak.
Mezar yastığındaki başın, asla kalkmayacak.

KIZIL ASLAN İLE BİLGİNİN HİKÂYESİ

Kızıl Aslan'ın[46] sağlam bir kalesi[47] vardı,
Heybetiyle, yüksekliği Elvend'i[48] aşardı. [810]

Kimseden korkmazdı, ne bir şeye muhtaç
Yolu kıvrımlı gelin saçı gibi adeta burgaç.

Nâdir bulunan bir bahçe içindeydi sanki,
Lacivert tabakta duran yumurtaydı sanki.

Duydum ki yanına kutlu bir kişi gelmiş,
Uzak yoldan yorgun kutlu bir kişi gelmiş.

Dünyâyı gezmiş, gerçeklerle yüzleşmiş,
Hünerli, tecrübeli, bilgili, güngörmüş.

Ulu bir kişi, tatlı dilli, iş bilen biri imiş,
Çok kültürlü, sözü dinlenir bir bilge imiş. [815]

Kızıl: *"Çok gezdin. Benzerini gördün mü?*
Böylesine sağlam bir kale, hiç gördün mü?"

Güldü adam: *"Güzel bir kale, çok da sağlam,*
Ama dediğin kadar sağlam olduğunu sanmam.

Senden önce birileri kaleye sahip olmadılar mı?
Bir süre kalıp haleflerine bırakıp gitmediler mi?

Senden sonra başka şahlar gelmeyecekler mi?
Senin ümit ağacından meyve yemeyecekler mi?.

Babanın sürdüğü devranı çıkartma hatırından,
Sonra da endişeye kapılmayı çıkar hatırından. [820]

Baksana, felek babanı nasıl bir köşeye fırlattı!
Bir meteliğe bile hükmedemeyeceği hâle attı.

Ço novmîd mând ez hemé çîz o kes,
Umîdeş bé fazl-é Xodâ mând o bes.

Ber-é merd-é huşyâr dunyâ xes est,
Ké her muddetî cây-é dîger kes est."

Çenin goft şûrîdéî der 'acem,
Bé Kisrâ ké: *"Éy vâris-é mulk-é Cem,*

Eger mulk ber Cem bémândîy yo bext,
To râ çon muyesser şodî tâc o text?" [825]

Eger genc-é Qârun bé çeng âverî,
Nemâned meger ançé baxşî, berî.

HİKÂYET

Ço Alp Erselan can bé cân-bexş dâd,
Péser tâc-é şâhî bé ser ben nihâd.

Bé turbet sipordendeş ez tâcgâh,
Ne cây-é nişesten bud âmâcgâh.

Çénin goft dîvânéî huşyâr,
Ço dîdeş péser rûz-é diger sevâr:

"Zéhî mulk o dovrân-é ser der neşîb,
Péder reft o pây-é péser der rekîb." [830]

Çénîn est gerdîden-é rûzégâr,
Sebok-séyr o bed-'ehd o nâ-pâyidâr.

Ço dîrîné rûzî ser âverd 'ehd,
Cevan dovletî ser ber âred zé mehd.

Menéh ber cihan dél ké bîgânéîst,
Ço mutrib ké her rûz den xânéîst.

Ne lâyıq buved 'eyş bâ délberî,
Ké her bâdâdeş buved şovherî.

Nikûî kon imsâl çon déh torâst,
Ké sâl-é diger dîgerî déhxodâst. [835]

Sonunda herkesten, her şeyden kesti umut,
Varsa yoksa, Allah'ın lûtfunda kaldı umut.

Akıllı kişinin yanında yoktur dünyânın değeri,
Çünkü zaman geçtikçe başkalarının olur yeri."

Meczubun biri Kisrâ'ya dedi: *"Ey İran şâhı!*
Ey Cem'in ülkesinin vârisi İran'ın pâdişâhı!

Dünyâ Cem'e kalsaydı, gülseydi ona baht,
Sana müyesser olur muydu bu taçla bu taht? [825]

Kârûn'un hazînesine sahip olsan da unutma!
Göçtüğünde sadece iyiliklerin anılır, unutma!

HİKÂYE

Vâdesi doldu, Alp Aslan[49] ahrete intikâl etti,
Oğlu Melikşâh,[50] tacını giydi tahta cülûs etti.

Tahttan alıp türbede kara toprağa, koydular,
Okun hedefine değil, kara toprağa koydular.

Ertesi gün Melikşâh atın üstünde gidiyordu,
Gönül gözü açık meczup ona şöyle diyordu:

"Allah'ın işine bak saltanat baş aşağı gitmede!
Baba rahmete kavuştu, oğlu ise atın üstünde!" [830]

Dünyânın devranı böyledir. Çarçabuk döner,
Güvensizdir, kalıcı değildir. Çarçabuk döner.

Yaşı geçkin biri vedâ ederken fâni dünyâya,
Bahtı açık bir çocuk, merhabâ der dünyâya.

Güvenme dünyâya! Her gün başka bir eldedir.
Müzisyenler misâli her gün başka bir evdedir.

Her gün ayrı kocanın koynundan çıkarsa dilber,
Gönül verme, düşüp kalkmaya değmez o dilber.

Köy seninken, elinden gelen iyiliği yap bu yıl,
Köyün ağası kim olur bilinmez bir sonraki yıl. [835]

HİKÂYET-É PÂDİŞÂH-É ĞÛR BÂ RÛSTÂÎ

Şénîdem ké ez pâdişâhân-é ğûr,
Yékî pâdişeh xer giriftî bé zûr.

Xeran zîr-é bâr-é géren bî ʻalef,
Bé rûzî do miskîn şodendî telef.

Ço munʻim koned sıflé râ, rûzégâr,
Nehed ber dél-é teng-é dervîş, bâr.

Ço bâm-é bulendeş buved xod-perest,
Koned bevl o xâşâk ber bâm-é pest.

Şénîdem ké bârî bé ʻazm-é şikâr,
Burun reft bîdâdger şehriyâr. [840]

Tegâver bé donbâl-é séydî bérând,
Şebeş der girift ez haşem dûr mând.

Bé tenhâ nedânist rûy o rehî,
Biyendaxt nâkâm şeb der déhî.

Yékî pîr-merd ender an déh muqîm,
Zé pîrân-é merdom-şinâs-é qadîm.

Péser râ hemî goft kʼ: *"Éy şâd-behr,*
Xeret râ meber bâmdâdan bé şehr.

Ké an nâ-cevanmerd-é ber geşté bext,
Ké tâbût bînemş ber cây-é text. [845]

Kemer besté dâred bé fermân-é dîv,
Bé gerdun ber ez dest-é covreş ğarîv.

Der in kişver âsâyiş o xorremî,
Nedîd o nebîned bé çéşm âdemî.

Meger in siyeh-nâmé-yé bî sefâ,
Bé dûzex bered laʻnet ender qefâ."

Péser goft: *"Râh-é dérâz est o sext,*
Piyâdé neyârem şod éy nîk-bext.

Tarîqî biyendîş o râyî bézen,
Ké rây-é to rûşenter ez rây-é men." [850]

GÛR PÂDİŞAHI İLE KÖYLÜNÜN HİKÂYESİ

Gûrlulardan[51] bir pâdişah hüküm sürüyordu.
Duydum ki zorla halkın eşeklerini topluyordu.

Eşekler ağır işlerde aç, susuz, çalışıyordu,
Zavallılar bir iki günde de telef oluyordu.

Zengin ederse zamâne, mayası bozuk birini,
Düşkünlere yüklenir, perîşân eder fakîrini.

Kendini beğenen kişi damını yüksek yapar,
Alçaktaki damlara işer, pisliğini onlara atar.

Duydum ki bir keresinde avlanmak için,
Zâlim pâdişah, çıktı evden avlanmak için. [840]

Sürdü atını son sürat, bir avın peşine düştü,
Gece bastırdığında, adamlarından ayrı düştü.

Yol yordam bilmiyordu, yalnızlık onu gerdi,
İstemese de mecburen, yolu bir köye geldi.

O köyde yaşıyordu, yaşlı, bilge bir adam,
İnsan sarrafı, güngörmüş, yaşlı bir adam.

Oğluna nasihat ediyordu: *"Ey sevgili oğul!*
Yarın eşeğini şehre götürme, göz nuru oğul.

O nâmert, bedbaht herifi tutmuyor gözüm,
Dilerim taht yerine tabutta görür onu gözüm. [845]

Şeytana uymuş, hiç durmadan zulmediyor,
Zulmünden, mazlumların feryadı arşa çıkıyor.

O sağ oldukça, ülkede kimse huzur bulamaz,
Kimse sevinemedi, iyilik göremedi, göremez.

Bu uğursuz günâhkâr, geberir gider inşallah!
Fakirin lânetiyle, Cehennem'i boylar inşallah."

Oğlu dedi: "*Biliyorsun yolum uzun ve sapa,*
Yaya gidemem sevgili babam, yol çok sapa.

Bir fikir ver bana, bir yol göster, bir düşün,
Sen bilgesin, benden daha iyi düşünürsün." [850]

Péder goft: "*Eger pend-é men béşnevî,*
Yékî seng ber dâşt bâyed qavî.

Zeden ber xer-é nâmver çend bâr,
Ser o dest o pehlûş kerden figâr.

Meger k'an furû-mâyé-yé zéşt-kîş,
Bé kâreş neyâyed xer-é leng-é rîş.

Ço Xızr-é péyamber ké keştî şikest,
Ve'z û dest-é cebbâr-é zâlém bébest.

Bé sâlî ké der bahr keştî girift,
Besî sâlhâ nâm-é zéştî girift. [855]

Tufû ber çonan mulk o dovlet ké rand,
Ké şun'et ber û tâ qıyâmet bémand."

Péser çon şénîd in hadîs ez péder,
Ser ez xatt-é ferman nebordeş bé der.

Furû kûft bîçâré xer râ bé seng,
Xer ez dest 'âciz şod ez pây leng.

Péder gofteş: "*Eknun ser-é xîş gîr,*
Her an reh ké mî bâyedet pîş gîr."

Péser der péy-é kârvan ûftâd,
Zé duşnâm çendan ké dânist dâd. [860]

Ve'z in sû péder rûy der âsman,
Ké: "*Yâ reb bé seccâdé-yé râstan,*

Ké çendîn emânem déh ez rûzégâr,
K'ez in nahs-é zâlém ber âyed demâr.

Eger men nebînem mer û râ helâk,
Şeb-é gûr, çéşmem nexosbed bé xâk.

Eger mâr zâyed zen-é bârdâr,
Béh ez âdemî-zâdé-yé dîv-sâr.

Zen ez merd-é mûzî bé bisyâr béh,
Seg ez merdom-é merdom-âzâr béh. [865]

Muxannes ké bîdâd bâ xod koned,
Ez an béh ké bâ dîgerî bed koned."

Baba cevap verdi: *"Eğer dinliyorsan beni,*
Eline al sağlam, irice bir taşı, kenarı sivri,

Vur eşeğin orasına burasına, yaralansın,
Kafası, ayağı, sağrısı kanasın, paralansın.

O zaman o aşağılık, o soysuz almaz eşeğini,
Yaralı, topal eşek neye yarar der, almaz eşeğini.

Bilirsin Hızır,[52] *kurtarmak için halkın canını,*
Zâlimin elinden, delmiştir geminin bir yanını.

Zâlim şah denizde gemilere el koydu bir yıl,
Adı kötüye çıktı, kötülükle anıldı pek çok yıl. [855]

Böyle pâdişâha da yönetimine de lânet olsun!
Halkın nefreti kıyâmette bile onunla olsun!"

Çocuk dinledi, babasının dediklerini duydu,
Babası ne dediyse, emirlerine harfiyen uydu.

Aldı eline koca bir taş, eşeği bir güzel dövdü,
Her tarafı yaralı, topal kalıncaya kadar dövdü.

Babası dedi: *"Yeter bu kadar. Artık yola çık.*
Nereye gitmen gerekiyorsa git. Şimdi yola çık."

Oğul düştü kervanın peşine, eşeğe: "Deh!" dedi.
Bildiği küfürlerin hepsini art arda bir bir söyledi. [860]

Öte yanda baba, secdeye varmış yakarıyordu:
"Yâ Rab! Doğruların seccadesi hürmetine" diyordu,

"Allah'ım! Canımı alma, biraz daha aman ver,
Şu zâlimin helâkini görecek kadar zaman ver!

Görmeden gidersem bu aşağılığın helâkini eğer,
Öldüğümde, öbür dünyâya gözlerim açık gider.

Eğer şeytan ruhlu bir çocuk doğuracaksa kadın,
Daha evlâdır, insan yerine yılan doğursun kadın.

Kadın, baş belâsı erkekten, çok daha saygın.
Köpek bile, insan inciten insandan daha saygın. [865]

Kötü kişi, kendi kendine kötülük ederse eğer,
Çok iyi olur başka kimselere vermeden keder."

Şeh in cumlé béşnîd o çîzî negoft,
Bébest esb o ser ber nemed-zîn béxoft.

Hemé şeb bé bîdârî axter şomord,
Zé sevdâ vo endîşé xâbeş nebord.

Ço âvâz-é morğ-é seher gûş kerd,
Périşânî-yé şeb ferâmûş kerd.

Sevâran hemé şeb hemî tâxtend,
Sehergeh péy-é esb béşnâxtend. [870]

Ber an ʻersé ber, esb dîdend o şâh,
Piyâdé dovîdend yékser sipâh.

Bé xıdmet nihâdend ser ber zemîn,
Ço déryâ şod ez movc-é leşker zemîn.

Yékî gofteş ez dûstân-é qadîm,
Ké şeb hâcibeş bûd o rûzeş nedîm:

"Raʻiyyet çé nuzlet nihâdend dûş?
Ké mâ râ ne çéşm ârmîd o ne gûş.

Şehinşeh neyârest kerden hadîs,
Ké ber véy çé âmed zé xubs-é xabîs. [875]

Hem âhesté ser bord pîş-é sereş,
Furû goft pénhan bé gûş endereş.

"Kesem pây-é morğî neyâverd pîş,
Velî dest-é xer reft ez endâzé bîş.

Bozorgan nişestend o xân xâstend,
Béxordend o meclis biyârâstend.

Ço şûr o tarab der nihâd âmedeş,
Zé déhqân-é dûşîné yâd âmedeş.

Béfermûd o costend o bestend sext,
Bé xârî fîgendend der pây-é text. [880]

Siyeh-dél ber âhîxt şemşîr-é tîz,
Nedânist bîçâré râh-é gorîz.

Ser-é nâ umîdî ber âverd o goft:
"*Neşâyed şeb-é gûr der xâné xoft.*

Şah hiçbir şey diyemedi, duydukları ona battı,
Atı bağladı, başını eyerin keçesine koyup yattı.

Sabahlara kadar uyuyamadı, yıldızları saydı,
Endişelendi, sinirinden bir türlü uyku tutmadı.

Sabaha karşı, horoz seslerini duyunca ferahladı,
Gece boyunca çektiği sıkıntıyı unuttu, rahatladı.

Adamları sabaha dek, peşinden at koşturdular,
Sabahleyin, atın izinden pâdişahlarını buldular. [870]

Şâhı ortalıkta atın keçesine yatmış buldular.
Hepsi birden fırladılar, hızla yanına koştular.

Yanına gelince, saygıyla yere kapaklandılar,
Askerler, denizdeki dalgalar gibi dalgalandılar.

Gece koruyucusu, gündüz nedîmi olan biri,
Ona şöyle dedi eski, yakın dostlarından biri:

"Kulların sana ne ikramda bulundu dün gece?
Çünkü biz uyuyamadık, huzursuzduk dün gece."

Şâhinşah sus pus oldu. Bir şey söyleyemedi,
Duyduğu kötü sözler hakkında bir şey diyemedi. [875]

Ses çıkaramadı, üzgündü, başını önüne eğdi,
Nedîminin kulağına eğildi, yavaşça şunu dedi:

"Kimse önüme bir tavuk budu bile koymadı,
Ama yaşlının biri söylemediğini bırakmadı."

Devlet erkânı toplandılar, sofra kurdurdular,
Yiyip içtiler, eğlendiler, sohbete koyuldular.

Muhabbetin ardından şah heyecâna geldi,
İhtiyarın gece boyu dedikleri aklına geldi.

"Getirin!" dedi. Buldular, sıkıca bağladılar,
İte kaka, zorla getirip tahtın önüne bıraktılar. [880]

Gönlü kara cellât, çekti hemen keskin kılıcını,
Kesti zavallı ihtiyara kaçışın bütün yollarını.

Kaldırdı başını konuştu, ümitsizlik içinde:
"Mezar yerine evde yatılmaz ecel geldiğinde."[53]

Ne tenhâ menet goftem é y şehriyâr,
Ké ber geşté baxtîy yo bed rûzégâr.

Çérâ xeşm ber men giriftîy yo bes?
Menet pîş goftem, hemé xalq pes.

Ço bîdâd kerdî tevaqqu' medâr,
Ké nâmet bé nîkî reved der diyâr. [885]

Ve'r eydun ké duşxâret âmed soxon,
Diger her çé duşxâret âyed bokon.

To râ çâré ez zulm ber geşten est,
Ne bîçâré-yé bî guneh koşten est.

Merâ pénc rûz-é diger mandé gîr,
Do rûz-é diger 'eyş-é xoş randé gîr.

Nemâned sitemkâr-é bed rûzégâr,
Bémâned ber û la'net-é pâyidâr.

To râ nîk-pend est eger béşnevî,
Ve ger neşnevî xod péşîman şevî. [890]

Bédan ké y sutûdé şeved pâdişâh,
Ké xalqeş sitâyend der bârgâh?

Çé sûd âferîn ber ser-é encumen,
Pes-é çerxé nefrîn konan pîr-zen?"

Hemî goft o şemşîr bâlâ-yé ser,
Siper kerdé can pîş-é tîr-é qader.

Nebînî ké çon kârd ber ser buved,
Qalem râ zebâneş revan-ter buved.

Şeh ez mestî-yé ğaflet âmed bé hûş,
Bé gûşeş fur"u goft ferrux surûş. [895]

"K'ez in pîr dest-é 'uqûbet bédâr,
Yékî koşté gîr ez hezâran hezâr?"

Zemânî sereş der gérîban bémand,
Pes angeh bé 'afv âstîn ber fişând.

Bé destân-é xod bend ez û ber girift,
Sereş râ bébûsîd o der ber girift.

Sadece ben demiyorum sana kötü, ey şâh,
Sen bahtı dönmüş, zâlimin birisin ey şâh.

Yüzüne söyledim diye niye bana kızıyorsun?
Herkes konuşuyor arkadan. Duymuyor musun?

Sen zulmettinse herkese. İyi anılmayı bekleme,
Ülkede adın iyi anılacak diye boşuna bekleme. [885]

Bu sözler çok zoruna gidiyor senin. Bu belli,
Sana zor geleni, başkasına yapma bu denli.

Senin derdinin çâresi zulümden vazgeçmektir,
Günâhsız zavallıları öldürmekten vazgeçmektir.

Tut ki beş günlük ömrü kalan bu garibi öldürdün,
Tut ki sen de iki gün daha saltanatını sürdürdün.

Dünyâ asla zâlimlere, kötülere kalmayacaktır,
Ama halkın bedduâsı, lâneti pâyidâr kalacaktır.

Duymak istersen eğer, iyi bir öğüt var bunda,
Anlamak istemezsen, pişmanlık var sonunda. [890]

Pâdişah sarayındakilerden sürekli övgü duyar,
Evde övülen pâdişah, halktan nasıl övgü duyar?

Çıkrığının başında bir yaşlı kadın, inkisâr eder,
Hâl böyleyken, meclisteki övgüler kâr mı eder?"

İhtiyar bunları derken, başında duruyordu kılıç,
Kadere teslim olmuştu, canından korkmuyordu hiç.

Bilmez misin, bıçak kalemin ağzına değdiğinde,
Ucu sivrilir, daha güzel yazar, tıraş edildiğinde?

Şah duydu ihtiyarı, uyandı gaflet sarhoşluğundan,
Sanki kutsal melek, kulağına fısıldadı soluğundan. [895]

"Sakın bu bilge ihtiyarı, bu suçsuzu öldürmekten!
Bir şey çıkmaz binlerce kişiden birini öldürmekten!"

Şah sustu, başı önünde derin bir düşünceye daldı,
Bırakın onu dercesine el salladı, ihtiyarı bağışladı.

Yaklaştı, kendi elleriyle çözdü bağlarını ihtiyarın,
Bağrına bastı sımsıkı, öptü gözünü başını adamın.

Bozorgîş baxşîd o fermandéhî,
Zé şâx-é umîdeş ber âmed béhî.

Bé gîtî hikâyet şod in dâstan,
Reved nîkbext ez péy-é râstan. [900]

Biyâmûzî ez ʻâqılân husn-é xûy,
Ne çendan ké ez câhil-é ʻeyb-cûy.

Zé duşmen şinov sîret-é xod ké dûst,
Her anç ez to âyet bé çéşmeş nikûst.

Vebâl est dâden bé rencûr qand,
Ké dârû-yé telxeş buved sûdmend.

Toroş-rûy béhter koned ser-zeniş,
Ké yârân-é xoş-tebʻ-é şîrîn meniş.

Ez in béh nesîhet negûyed keset,
Eger ʻâqılî yék işâret beset. [905]

HİKÂYET-É ME'MUN BÂ KENÎZEK

Ço dovr-é xılâfet bé Me'mun resîd,
Yékî mâh-péyker kenîzek xerîd.

Bé çéhr âfitâbî, bé ten gol-bonî,
Bé ʻaql-é xıredmend bâzî konî.

Bé xûn-é ʻazîzan furû bordé çeng,
Ser-engoşthâ kerdé ʻinnâb-reng.

Ber ebrû-yé ʻâbid-ferîbeş xısâb,
Ço qavs-é qezeh bûd ber âfitâb.

Şeb-é xalvet an luʻbet-é hûr-zâd,
Meger ten der âğûş-é Me'mun nedâd. [910]

Girift âteş-é xeşm der vév ʻazîm,
Sereş xâst kerden ço cevzâ do nîm.

Bégoftâ: *"Ser îynek bé şemşîr-é tîz,*
Biyendâz o bâ men mekon xoft o xîz."

Ödüllendirdi bilgeyi, mevki, makam, yetki verdi,
İhtiyarın ümit ağacı birden yeşerdi, meyve verdi.

Bu hikâye yayıldı her yana, dillere destan oldu,
Bahtiyar kişi, doğruların ardınca yola revan oldu. [900]

Sadece bilge kişilerden öğrenebilirsin güzel huyu,
Kusur arayan câhil kişilerde arama güzel huyu.

Düşmanına kulak ver. Bak huyun hakkında ne der,
Dostuna güvenme bu konuda. Çünkü o hep iyi der.

Hastaya iyi gelir diye şeker verip de günâha girme,
Hastaya yararı olacak o acı ilaçtan başkasını verme.

Ekşi suratlılar daha kolay kınarlar, ederler tenkit,
İyi huylu, sevgi dolu dost asla edemez seni tenkit.

Bundan iyi nasihati kimse etmez. Bunu kafana yaz,
Aklını kullanırsan eğer, "anlayana sivrisinek saz." [905]

ME'MUNLA CÂRİYENİN HİKÂYESİ

Gün geldi, Me'mun[54] halîfe oldu, iktidârı aldı,
Ay parçası gibi çok güzel bir cariye satın aldı.

Yüzüne baksan güneş sanırsın, teni gül yaprağı,
Akıllı geçinen insanlar, güzelliğinin oyuncağı.

Parmaklarını sevdiği kişilerin kanına batırmış,
Bu yüzden parmak uçları kızıl kana boyanmış.

Rastıklı kaşları âbidi dinden, imandan çıkarmış,
Güneş etrafında gökkuşağı gibi renge boyanmış.

Zifaf gecesi, o hûrî gibi bebek, Hârun'a gitmedi,
Halîfenin kucağına atlayıp, onu mutlu etmedi. [910]

Halife hırsından ateş püskürdü, ortalık karıştı,
Kızın başını ikizler burcu gibi ayırmaya kalkıştı.

Kız dedi: *"İşte başım. Kes kılıçla. At onu yere,*
Ama ne olursun, benimle yatıp kalkayım deme."

Bégoft: *"Ez ké ber dél gezend âmedet?*
Çé xaslet zé men nâ-pesend âmedet?"

Bégoft: *"Er koşî ver şikâfî serem,*
Zé bûy-é dehânet bé renc enderem.

Koşed tîr-é péykâr o tîğ-é sitem,
Bé yék bâr o bûy-é dehen dem bé dem." [915]

Şénîd in soxen server-é nîkbext,
Ber âşoft nîk o bérencîd sext.

Hemé şeb der in fikr bûd o nexoft,
Diger rûz bâ hûşmendan bégoft.

Tabî'et-şinâsân-é her kişverî,
Soxen goft bâ her yék ez her derî.

Déleş gerçé der hâl ez û rencé şod,
Devâ kerd o xoşbûy çon ğonçé bûd.

Pérî çéhré râ hemnéşîn kerd o dûst,
Ké in 'eyb-é men goft, yâr-é men ûst. [920]

Bé nezd-é men an kes nikû-xâh-é tost,
Ké gûyed: *"Fulan xâr der râh-é tost!"*

Bé gomrâh goften: *"Nikû mî revî"*,
Cefâî temâm est o cevrî qavî.

Her angeh ké 'eybet negûyend pîş,
Huner dânî ez câhilî 'eyb-é xîş.

Megû: *"Şehd-é şîrin şéker fâyıq est,"*
Kesî râ ké saqmûnyâ lâyıq est.

Çé xoş goft yék rûz dârû-furûş:
Şifâ bâyedet dâru-yé telx nûş. [925]

Eger şerbetî bâyedet sûdmend,
Zé Sa'dî sitan telx-dârû-yé pend.

Bé pervîzen-é ma'rifet bîxté,
Bé şehd-é 'ibâret ber âmîxté.

Me'mun sordu: *"Kim üzdü, rahatsız etti seni?*
Neyimden hoşlanmadın, neden reddettin beni?"

Dedi: *"İster öldür, yar ortasından ikiye başımı,*
Doğruyu istersen, ağzının kokusu ağrıttı başımı.

Savaş oku, ya da sitem kılıcı bir anda öldürür,
Ağız kokusuna dayanılmaz. Her solukta öldürür." [915]

Mutlu hükümdar duyunca bu sözleri, sinirlendi,
Büsbütün köpürdü, üzüldü, adamakıllı incindi.

O gece sabahı sabah etti bir türlü uyuyamadı,
Sabah olunca ülkenin tabiplerini başına topladı.

Her ülkeden tabip geldi, Me'mun derdini dedi,
Her birine hem derdini, hem birçok şey söyledi.

Cariyenin sözü onu incitmiş, gönlü kırılmış idi,
Tedâvi oldu. Sanki ağzı artık gonca bir gül idi.

Peri yüzlü güzele hem dost, hem arkadaş dedi,
Kusurumu yüzüme söyledi! "Dostum odur" dedi. [920]

Bana göre senin iyiliğini isteyen o kimsedir,
"Yolunda falan diken var!" diyen kimsedir.

"Çok iyi gidiyorsun" demek yolunu şaşırmışa,
Zulümdür, getirilecek en büyük belâdır başa.

Kusuru kendisine söylenmeyen kişi aldanır,
Câhildir hatâyı görmez, yaptığını hüner sanır.

Sakmunya[55] yemesi gereken adama şunu deme,
"Bal iyi gelir. Derdinin devâsı şekerdir" deme

Bir zamanlar eczacının biri ne güzel söylemiş!
"Şifâ bulmak istiyorsun? Acı ilaç iç!" demiş. [925]

İçtiğim şerbet bana yararlı olsun diyorsan eğer,
Sa'dî'nin acı nasihat şerbetini içmeye değer.

Çünkü Sa'dî, marifet eleğinde elemiştir onu,
Söz harmanında yoğurmuş, bala katmıştır onu.

HİKÂYET-É DERVÎŞ-É SÂDIQ O PÂDİŞÂHÂN-É BÎDÂDGER

Şénîdem ké ez nîk-merdî faqîr,
Dél âzordé şod pâdişâhî kebîr.

Meger ber zebâneş haqî refté bûd,
Zé gerden-keşî ber véy âşofté bûd.

Bé zindan féréstâdeş ez bârgâh,
Ké zûr-âzmây est bâzû-yé câh. [930]

Zé yâran yékî gofteş ender nohoft:
"Mesâlih nebûd in soxen goft, goft."

Resânîden-é emr-é Haq tâ'et est,
Zé zindan netersem ké yék sâ'et est.

Heman dem ké der xofyé in râz reft,
Hikâyet bé gûş-é melik bâz reft.

Béxandîd k'û zann-é bîhûdé bord,
Nedânen ké xâhed der in habs mord.

Ğolâmî bé dervîş bord in péyâm,
Bégoftâ: *"Bé xosrov bégû éy ğolâm."* [935]

"Merâ bâr-é ğem ber dél-é rîş nîst,
Ké dunyâ hemin sâ'etî bîş nîst.

Ne ger destgîrî konî xorremem,
Ne ger ser borî der dél âyed ğemem.

To ger kâmrânî bé fermân o genc,
Diger kes furû mandé der ze'f o renc.

Bé dervâzé-yé merg çon der şevîm,
Bé yék hefté bâ hem berâber şevîm.

Menéh dél bédin dovlet-é pénc rûz,
Bé dûd-é dél-é xalq, xod râ mesûz. [940]

Ne pîş ez to bîş ez to endûxtend,
Bé bîdâd kerden cihan sûxtend?

SADIK DERVİŞ VE ZÂLİM PÂDİŞÂHIN HİKÂYESİ

Büyük pâdişahlardan birini duydum birinden,
İncinmişti iyi niyetli, fakir birinin sözünden.

Galiba fakirin ağzından doğru bir söz çıkmıştı,
Pâdişah, gurura kapılmış, fakire sert bakmıştı.

Pâdişah, saraydan çıkarıp zindana gönderdi onu,
Güç gösterisinde bulundu, zindana attırdı onu. [930]

Bir dost yavaşça: "*Bu sözün yeri değildi*" dedi.
"*Bu sözleri söylemenin zamanı değildi*" dedi.

Dedi: "*Allah'ın buyruğunu bildirmek ibâdettir.*[56]
Hapisten korkmam. Çünkü bir saatten ibârettir."

Bu sırrı adam herkesten gizli, kulağa söylemişti,
Gel gör ki hikâye, ânında pâdişaha söylenmişti.

Pâdişah gülmüş ve: "*Ne boş hayal!*" demişti.
"*Zindanda öleceğini bilmiyor zavallı*" demişti.

Kölenin biri koşup ulaştırdı fakire kötü haberi,
Fakir: "*Şâha söyle!*" dedi. Gönderdi şu haberi: [935]

"*Yaralı gönlüme ağır gelen bir derdim yoktur.*
Çünkü dünyânın bir saatten çok hükmü yoktur.

Elimden tutsan da asla mutlu edemezsin beni,
Kafamı kessen de yine mutsuz edemezsin beni.

Sen hükümdarsın, güç sende, para sende, amma,
Garîban bu dünyâda güçsüz ve sıkıntıda, amma,

Ölümün kapısından içeri hep birlikte gireceğiz,
Bir hafta bile geçmeden hepimiz eşitleneceğiz.

Üç günlük varlığa gönül verip, özenle bakma,
Halkın gönül âhının dumanıyla kendini yakma. [940]

Senden öncekiler senden çok kazanmadılar mı?
Adâleti unutup, zulümle dünyâyı yakmadılar mı?

Çonan zî y ké zikret bé tahsin konend,
Ço mordî, ne bé gûr nefrîn konend.

Nebâyed bé resm-é bed âyîn nihâd,
Ké gûyend la'net ber an, k'in nihâd.

Ve ger ber ser âyed xodâvend-é rûz,
Ne zîreş koned 'âqıbet xâk-é gûr?"

Béfermûd délteng rûy ez cefâ,
Ké bîrun konendeş zeban ez qefâ. [945]

Çénin goft merd-é heqâyıq-şinâs,
K'*ez in hem ké goftî nedârem herâs.*

Men ez bî zebânî nedârem ğemî,
Ké dânem ké nâ gofté dâned hemî.

Eger bînevâî berem o restem,
Gerem 'âqıbet xéyr bâşed çé ğem?

'Erûsî buved novbet-é mâtemet,
Geret nîk-rûzî buved xâtemet."

HİKÂYET-É ZÛR-ÂZMÂ-YÉ TENG-DEST

Yékî moşt-zen baxt-é rûzî nedâşt,
Ne esbâb-é şâmeş muhéyyâ ne çâşt. [950]

Zé covr-é şikem gél keşîdî bé poşt,
Ké rûzî muhâl est xorden bé moşt.

Modâm ez périşânî-yé rûzégâr,
Déleş por zé hasret, teneş sûgvâr.

Geheş ceng bâ 'âlem-é xıyré-koş,
Geh ez baxt-é şûrîdé, rûyeş toroş.

Geh ez dîden-é 'éyş-é şîrîn-é xalq,
Furû mî şodî âb-é telxeş bé halq.

Geh ez kâr-é âşofté bégirîstî,
Ké: "*Kes dîd ez in telxter zîstî?* [955]

Öyle yaşa ki insanlar hayırla yâdetsin seni,
Öldükten sonra da kin ve nefretle anmasın seni.

Kötülüğü gelenek hâline getirmemeye çalış,
'Bu âdeti çıkarana lânet!' dedirtmemeye çalış.

Zorbalıkla başa geçen, hiç ölmez mi sanıyorsun?
Mezar toprağı, onu altına almaz mı sanıyorsun?"

Şâhın canının sıkıldığı yüzünden okunuyordu.
O hışımla: *"Dilini kesin şu herifin!"* diyordu. [945]

Gerçeği görüp bilen bilge şöyle konuşuyordu:
"Söylediğin şeyden de korkum yok!" diyordu.

"Dilsiz kalmaktan hiç korkmam, üzülmem ben,
Tanrı'm söylenmeyenleri de bilir, bilirim ben.

Açlık çeksem de, zulüm görsem de gam yemem,
Sonumun hayırlı olacağını bilsem, gam yemem.

Sonunda mutluluk varsa, her gün düğün bayram,
Yas tutman gereken günler bile düğün bayram."

ZÜĞÜRTÜN GÜÇ DENEME HİKÂYESİ

Boksörün birinin şansı da kısmeti de yoktu,
Akşam yemeğini bırak, kahvaltılığı bile yoktu. [950]

Dövüşerek geçimini sağlamasının imkânı yoktu,
Yemek için, toprak taşımaktan başka çâre yoktu.

Felek durmadan incitiyor onu, perîşân ediyordu,
Gönlü hasretle dolu, eti de canı da acı çekiyordu.

Bazen, zayıfları ezen felekle savaşa kalkıyordu,
Bazen, kara talihine küsüyor, yüzünü asıyordu.

Bazen, zevk ü safa içinde yaşayanları görüyordu,
Onları görünce ağzı zehir kesiyor, yutkunuyordu.

Zaman zaman hâlinden şikâyet edip ağlıyordu,
"Bundan kötü bir yaşam gören var mı?" diyordu. [955]

Kesan şehd nûşend o morğ o beré,
Merâ rûy-é nan mî nebîned teré.

Ger insâf porsî ne nîkûst in,
Berehné men o gorbé râ pûstîn.

Çé bûdî ké pâyem der in kâr-é gél,
Bé gencî furû refti ez kâm-é dél!

Meger rûzégârî heves randemî,
Zé xod gerd-é mihnet biyefşandemî."

Şénîdem ké rûzî zemîn mî şekâft,
'İzam-é zenexdân-é pûsîdé yâft. [960]

Bé xâk endereş 'ıqd bogsîxté,
Goherhâ-yé dendan furû rîxté.

Dehan bî zeban pend mî goft o râz,
Ké: *"Éy xâcé bâ bînevâî bésâz.*

Ne in est hâl-é dehen zîr-é gél?
Şéker xordé ingâr yâ xûn-é dél.

Ğem ez gerdéş-é rûzégâran medâr,
Ké bî mâ bégerded besî rûzégâr."

Heman lehzé k'în xâtıreş rûy dâd,
Ğem ez xâtıreş rext yék sû nihâd. [965]

Ké éy nefs-é bî rây o tedbîr o huş,
Békeş bâr-é tîmâr o xod râ mekoş.

Eger bendéî bâr ber ser bered,
Ve ger ser bé ovc-é felek ber bered.

Der an dem ké hâleş digergun şeved,
Bé merg ez sereş her do bîrun şeved.

Ğem o şâdémânî nemâned ve lîk,
Cezâ-yé 'amel mâned o nâm-é nîk.

Kerem pây dâred, ne dîhîm o text,
Bédéh k'ez to in mâned éy nîkbext. [970]

Mekon tékyé ber mulk o câh o haşem,
Ké pîş ez to bûdest o ba'd ez to hem.

"Bazıları bal şerbeti içiyor, yiyor tavukla kuzu,
Ben bulamıyorum ekmeğe katık edecek yarpuzu.

İnsaf edip soracak olursan, doğru değil bu,
Ben çıplağım, kedi postlu. Doğru mudur bu?

Ne olurdu ayağımın altında bir gömü yatsaydı,
Yoğururken çamuru, ayağım hazîneye batsaydı?

O zaman bir süre huzurlu, gönlümce yaşardım,
Mihnet yükünden kurtulur, rahat adım atardım."

Duydum ki boksör bir gün kazarken bir yeri,
Gömü yerine, buldu çürümüş bir çene kemiği.

Toprak altında kalmaktan bağları çözülmüş,
Dizi dizi, inci gibi dişlerin tamamı dökülmüş.

Çene dilsizdi ama sır açıyor, öğüt saçıyordu,
"Efendi! Yoksulluğa uyum sağla" diyordu.

"Toprakta ağzın alacağı şekil bu değil midir?
Şeker de yese, ciğer kanı da içse, bu değil midir?

Feleğin dönüşünden dolayı üzülme, geçecektir,
Bizden önce de dönüyordu, sonra da dönecektir."

Bütün bunlar hatırında yer etti bir an, boksörün,
Tüm sıkıntılar göğsünden, kalktı o an boksörün.

Ey düşüncesiz, tedbirsiz, akılsız, bencil nefis!
Gam yüküne katlan, öldürme kendini ey nefis!

Kul eğer ömür boyu yükü başında da götürse,
Hayatı boyunca şan, şöhret başını arşa yetirse,

Ecel kapıyı çaldığında yaşadığı her şeyi unutur,
Sağlığında çektiği sıkıntıyı da, sefayı da unutur.

Ne üzüntü kalır, ne de mutluluk, sevinç kalır,
Sadece yapılanların karşılığı, bir de iyi ad kalır.

Kalacak olan keremdir, ne taç, ne de taht bâkî,
Ey kutlu kişi! Ver verebildiğini ki kalsın bâkî.

Saltanatına, makâmına, orduna hiç güvenme,
Bunlar, hep vardı, sonra da olacak, güvenme.

Xodâvend-é dovlet ğem-é dîn xored,
Ké dunyâ bé her hâl mî bogzered.

Nexâhî ké mulket ber âyed béhem,
Ğem-é mulk o dîn xord bâyed béhem.

Zer efşan, ço dunyâ béxâhî gozeşt,
Ké Sa'dî dur efşâned eger zer nedâşt.

HİKÂYET DER MA'NÎ-YÉ XÂMÛŞÎ EZ NESÎHET-É KESÎ KÉ PEND NEPEZÎRED

Hikâyet konend ez cefâ-gosterî,
Ké fermandéhî dâşt ber kişverî. [975]

Der éyyâm-é û rûz-é merdom ço şâm,
Şeb ez bîm-é û xâb-é merdom herâm.

Hemé rûz nîkan ez û der bélâ,
Bé şeb dest-é pâkan ez û ber du'â

Gurûhî ber-é şéyx-é an rûzégâr,
Zé dest-é sitemger girîsterd zâr.

Ké: *"Éy pîr-é dânâ-yé ferxundé-rây,*
Bégûy in cevan râ béters ez Xodây."

Bégoftâ: *"Derîğ âyedem nâm-é dorost,*
Ké her kes ne der xord-é péyğâm-é ûst." [980]

Kesî râ ké bînîzé Haq ber kéran,
Menéh bâ véy éy xâcé Haq der méyan.

Derîğ est bâ siflé goft ez 'ulûm,
Ké zâyî' şeved toxm der şûré-bûm.

Ço der véy negîred 'adûv dânedet,
Bérenced bé cân o bérencânedet.

To râ 'âdet éy pâdişeh haq-revîst,
Dél-é merd-é haq-gûy ez in câ qavîst.

Nigîn xasletî dâred éy nîk-bext,
Ké der mûm gîred ne der seng-é sext. [985]

Devlet sahibinin günü, dîni düşünerek geçer,
Çünkü dünyâ, öyle ya da böyle, yel gibi geçer.

Saltanatın yıkılmasın istiyorsan eğer, iyi çalış,
Saltanatla din kaygısını, birlikte çekmeye çalış.

Dağıt paranı, koyup gideceksin dünyâyı bir gün.
Sa'dî'nin parası yok, sözden inci saçıyor bugün.

ÖĞÜT DİNLEMEYENLER KARŞISINDA SUSMANIN YARARLARI HAKKINDA HİKÂYE

Dediklerine göre bir pâdişah zulmediyordu,
Halka hükmederken adâletsiz davranıyordu. [975]

Devrinde halkın gündüzü, gece gibi karanlıktı.
Korkusundan uyku haram, halk gece uyanıktı.

İyiler, her gün acı çekiyor, hışmına uğruyordu,
Kalbi temiz kişiler, her gece bedduâ ediyordu.

Bazı kimseler, devrin şeyhinin yanına gittiler,
Ağladılar, yana yakıla bu zâlimi şikâyet ettiler.

"Ey mübârek düşünceli! Ey bilge kişi!" dediler.
"*Şu gence söyle de Allah'tan korksun*" dediler.

Şeyh dedi: *"Allah'ı onun yanında anmaya yazık,*
Allah'ın haberini layık olmayana iletmek yazık." [980]

Allah'tan uzak duran kimseye haktan söz etme,
Onunla konuşup, hakkı hukuku dermeyân etme.[57]

Alçak kimselere ilimden söz etmek, boşunadır,
Çorak yere ekilen tohum, hebâdır, boşunadır.

Sözün etkilemez onu, dönüp düşman bilir seni,
Sözünden candan incinir, kızar sana, incitir seni.

Ey şâh! Senin âdetin hak yolunda yürümektir,
Doğru söyleyenlerin cesâreti, bu güvendendir.

Yüzük kaşı, özel hasletiyle iz bırakır muma,
Çünkü taşı etkilemez, etki eder sadece muma. [985]

‘Aceb nîst ger zâlém ez men bé can,
Bérenced ké dozd est o men pâsban.

To hem pâsbânî bé insâf o dâd,
Ké hıfz-é Xodâ pâsbân-é to bâd.

To râ nîst minnet zé rûy-é qıyâs,
Xodâvend râ menn o fazl o sépâs.

Ké der kâr-é xéyret bé xıdmet bédâşt,
Ne çon dîgerânet mu‘ettel gozâşt.

Hemé kes bé méydân-é kûşéş derend,
Velî gûy-é baxşéş ne her kes berend. [990]

To hâsél nekerdî bé kûşéş béhéşt,
Xodâ der to xûy-é béhéştî séréşt.

Délet rûşen o vaqt mecmû‘ bâd,
Qadem sâbét o pâyé merfû‘ bâd.

Heyâtet xoş o reftenet ber sevâb,
‘İbâdet qabûl o du‘â mustecâb.

GOFTÂR ENDER RÂY O TEDBÎR-É MULK O LEŞKER-KEŞÎ

Hemî tâ ber âyed bé tedbîr kâr,
Mudârâ-yé duşmen béh ez kârzâr.

Ço netvan ‘adûv râ bé quvvet şikest,
Bé ni‘met bébâyed der-é fitné best. [995]

Ger endîşé bâşed zé xasmet gezend,
Bé ta‘vûz-é ihsan zebâneş bébend.

‘Adûv râ bé cây-é xesek dur bérîz,
Ké ihsan koned kond dendân-é tîz.

Ço destî neşâyed gezîden, bébûs,
Ké bâ ğâliban çâré zerq est o lûs.

Bé tedbîr Rustem der âyed bé bend,
Ké İsfendiyâreş necest ez kemend.

Zâlim can evinden kırılsa da, buna şaşılmaz,
Çünkü o hırsızdır, bense bekçi, buna şaşılmaz.

Sen adâlet ve insâfınla bekçisisin tüm halkın,
Seni korusun her zaman, bekçin olsun Hakk'ın

Hâşâ, kıyas etmek olmaz. Minnetimiz Allah'adır,
İyilik yaptırdığı için sana, minnetimiz Allah'adır.

Çünkü seni hayır işlemekle görevlendiren O'dur.
Seni boş şeylerle uğraşmaktan alıkoyan O'dur.

Herkes bir şeyler yapmak için, meydana çapar,[58]
İnsanlara hizmet topunu, layık olan kişi kapar. [990]

Sen Cennet'e gitmeyi çalışarak etmedin hak,
Tabiatını, Cennet hamuruyla yoğurdu Hak.

Gönlün, gözün aydın, hayatın huzurla dolsun,
Yolun değişmesin, başın hep yukarıda olsun.

Hayâtın mutluluk dolu, yolun hep doğru olsun,
Yaptığın ibâdetler makbûl, duâların kabul olsun.

DÜŞÜNCE, ÜLKE YÖNETİMİ VE ASKER SEVKİ HAKKINDA

Önemli bir iş yapılmaya kalkışılacaksa eğer,
Saldırmaktansa, düşmanla anlaşmaya değer.

Gücünle alt edemiyorsan bir şekilde düşmanı,
Para, pul, mal, mülkle kapa fitnenin kapısını. [995]

Hasmının zarar vermesinden varsa bir endişen,
İhsan muskasıyla[59] bağla dilini, kalmasın endişen.

Düşmanın yolunu takoz değil, para, pul keser,
Çünkü mal mülk, keskin dişleri kesmez eder.

'Bükemediğin bileği öp' demiş bilge atalar,
'Galip gelene hile yap, alttan al' demiş atalar.

Rüstem,[60] yakalanırsa sadece tedbîr ile yakalanır,
İsfendiyâr,[61] onun kemendinden kurtulamamıştır.

‘Aduv râ bé furset tevan kend pûst,
Pes û râ mudârâ çonan kon ké dûst.

Hezer kon zé péykâr-é kemter kesî,
Ké ez qatré séylâb dîdem besî.

Mezen tâ tevânî ber ebrû géréh,
Ké duşmen eger çé zebun, dûst béh.

Buved duşmeneş tâzé vo dûst rîş,
Kesî keş buved duşmen ez dûst bîş.

Mezen bâ sipâhî zé xod bîşter,
Ké netvan zed engoşt bîa nîşter.

Ve ger z’û tevânâterî der neberd,
Ne merdîst ber nâ tevan zûr kerd.

Eger pîl-zûrîy yo ger şîr-çeng,
Bé nezdîk-é men sulh béhter ké ceng.

Ço dest ez hemé hîletî der gosest,
Helâl est borden bé şemşîr dest.

Eger sulh xâhed ‘adûv ser mepîç,
Ve ger ceng cûyed ‘inan ber mepîç.

Ké ger véy bébended der-é kârzâr,
To râ qadr o héybet şeved yék, hezâr.

Ver û pây-é ceng âverd der rikâb,
Nexâhed bé haşr ez to Dâver hésâb.

To hem ceng râ bâş çon kîné xâst,
Ké bâ kîné-ver méhrébânî xetâst.

Ço bâ siflé gûyî bé lutf o xoşî,
Fuzun gerdedeş kibr o gerden-keşî.

Bé esbân-é tâzîy yo merdân-é merd,
Ber âr ez nihâd-é bed-endîş gerd.

Ve ger mî ber âyed bé nermîy yo hûş,
Bé tondîy yo xeşm o doroştî mekûş.

Ço duşmen bé ‘acz ender âmed zé der,
Nebâyed ké porxâş cûyî diger.

Fırsat bulduğunda düşmanın yüzülebilir derisi,
Öyleyse, ona şimdilik davran dostunmuş gibi. [1000]

Zayıf kişi ile savaşmaktan çekin, o sinsi olur,
'Damlaya damlaya göl, damlacıktan sel olur.'

Becerebiliyorsan asla kaş çatmamaya çalış,
Düşmanın hâkir de olsa, dost kalmaya çalış.

Düşmanı çok olanın düşmanı çok şen olur,
Düşmanı çok olanın, dostu çok üzgün olur.

Düşmanın askeri çoksa senden, sakın saldırma!
Neştere parmak vurulmaz. Bunu sakın unutma!

Savaşta güçlüysen düşmandan, erliğe sığmaz,
Zayıfa el kaldırmak, zorbalık, mertliğe sığmaz. [1005]

Fil kadar gücün, aslan gibi pençen olsa da,
Bana sorarsan sen, savaş değil, barışı kolla.

Barış için, bütün yollar tıkanırsa bir gün,
Kılıca sarılıp savaşa girmek helâldir o gün,

Düşman, barış isterse eğer, sırtını dönme,
Savaş istiyorsa eğer, dizginini geri çevirme.

Düşman savaşmayı keselim artık derse eğer,
Senin değerin birse bin olur, heybetin artar.

Savaşı çıkaran düşmansa, mahşerden korkma,
Haşir günü soru sormaz Tanrı sana. Korkma. [1010]

Düşman kinlenip silahlandıysa savaşa hazır ol,
Kin tutana sevgi göstermek hatadır. Tetikte ol.

Alçak kimseye iyi davranır, söylersen tatlı söz,
Burnu büyür, küstahlaşır, seninle olur yüzgöz.

Arap atlarıyla, cesur yiğitlerle savaşa adım at,
Kötü niyetlilerin kalbindeki kötülüğü sök, at.

Eğer akıllanıp, yumuşarsa ezmeye kalkma,
Kızma, inatlaşma, sert davranmaya kalkma.

Düşman aczini bildirerek, gelmişse kapına,
Kin gütme, inat etme, saldırmaya kalkma. [1015]

Ço zinhâr xâhed kerem pîşé kon,
Bébexşây o ez mekreş endîşé kon.

Zé tedbîr-é pîr-é kohen ber megerd,
Ké kâr-âzmûdé buved sâlxerd.

Der ârend bunyâd-é rûyîn zé pây,
Cevânan bé nîrûy o pîran bé rây.

Biyendîş der qalbé héycâ mefer,
Çé dânî kéran râ ké bâşed zafer?

Ço bînî ké leşker zé hem dest dâd,
Bé tenhâ medéh cân-é şîrin bé bâd. [1020]

Eger ber kénârî bé reften békûş,
Ve ger der miyan, libs-é duşmen bépûş.

Ve ger xod nézârîy yo duşmen divîst,
Ço şeb şod der ıqlim-é duşmen meîst.

Şeb-é tîré penceh sevâr ez kemîn,
Ço pânsed bé héybet béderred zemîn.

Ço xâhî borîden bé şeb râhhâ,
Hezer kon noxost ez kemîngâhhâ.

Miyân-é do leşker ço yék rûzé râh,
Bémâned, bézen xéymé ber câygâh. [1025]

Ger û pîşdestî koned ğem medâr,
Ver Efrâsiyâb est meğzeş ber âr.

Nedânî ké leşker ço yék rûzé râned,
Ser-é pencé-yé zûrmendeş nemâned.

To âsûdé ber leşker-é mândé zen,
Ké nâdan sitem kerd ber xîşten.

Ço duşmen şikestî biyefgen ‘alem,
Ké bâzeş neyâyed cerâhet béhem.

Besî der qefâ-yé hezîmet meran,
Nebâyed ké dûr oftî ez yâveran. [1030]

Hevâ bînî ez gerd-é héycâ ço mîğ,
Bégîrend gérdet bé zûbîn o tîğ.

Sığınmak isterse sana, aman ver, kerem et,
Onu bağışla, ama hile yapabilir. Dikkat et.

Güngörmüş ihtiyarların sözlerine kulak ver,
Görmüş, geçirmiş, denemişlerdir, kulak ver.

Yerle bir ederler tunçtan sağlam temelleri,
Yaşlılar deneyimleriyle, gençlerse bilekleri.

Savaş meydanından nasıl kaçacağını düşün.
Sonunda zafer kimindir, nereden bileceksin?

Asker dağıldıysa eğer, boşuna çaba harcama,
Tek başına saldırıp tatlı canını tehlikeye atma. [1020]

Eğer kenarlarda isen kaçmaya çalış hemen,
Ortadaysan, düşman giysisine bürün hemen.

Senin askerin bin, düşmanınki iki yüz olsa,
Gece olunca, düşman elinde takılıp kalma.

Gece karanlığında aniden saldıran elli süvâri,
Beş yüz kişi gibi korku salar, dağıtır her yeri.

Gece vakti, kesmek istiyorsan eğer yolları,
Önce gözetmelisin pusu kurulacak boğazları.

İki ordu arasında bir günlük yol kalınca, dur,
Artık ilerleme, uygun yeri bulup otağını kur. [1025]

Düşman atik davranıp, saldırırsa, aldırma,
Dağıt beynini, düşmanın Efrâsyâb[62] da olsa.

Bir günlük yoldan gelen yorgundur, bilirsin,
Artık savaşacak gücü kalmamıştır, bilirsin.

Dinlenmiş ordunla, yorgun düşmana çullan,
Çünkü o câhil kendini yakmıştır, bunu kullan.

Gâlip gelince alemini yık ki, dalgalanmasın,
Asker yeniden, alemin etrafında toplanmasın.

Bozguna uğrayıp kaçan düşmanı çok kovalama,
Otağdan uzaklaşma, arkadaşlarından ayrı kalma. [1030]

Birden, toz duman arasında kaldığını görürsün,
Etrafını mızraklarla, kılıçlarla sarılmış görürsün.

Bé donbâl-é ğâret nerâned sépâh,
Ké xâlî bémâned pes-é poşt-é şâh.

Sépeh râ nigehbânî-yé şehriyâr,
Béh ez ceng der halqé-yé kârzâr.

GOFTÂR ENDER NEVÂXT-É LEŞKERÎYAN DER HÂLET-É EMN

Délâver ké bârî tehevvur numûd,
Bébâyed bé miqdâreş ender fuzûd.

Ké bâr-é diger dél nehed ber helâk.
Nedâred zé péykâr-é Yeẓcûc bâk. [1035]

Sépâhî der âsûdegî xoş bédâr,
Ké der hâlet-é sextî âyed bé kâr.

Kunun dest-é merdân-é cengî bébûs,
Ne angeh ké duşmen furû kûft kûs.

Sépâhî ké kâreş nebâşed bé berg,
Çérâ rûz-é héycâ nehed dél bé merg?

Nevâhîy-yé mulk ez kef-é bed ségâl,
Bé leşker nigeh dâr o leşker bé mâl.

Melik râ buved ber ʿaduv dest, çîr,
Ço leşker dél âsûdé bâşend o sîr. [1040]

Behâ-yé ser-é xîşten mî xored,
Ne insâf bâşed ké sextî bered.

Ço dârend genc ez sépâhî derîğ,
Derîğ âyedeş dest borden bé tîğ.

Çé merdî koned der sef-é kârzâr,
Ké desteş tohî bâşed o kâr, zâr?

Dikkat et ki askerin yağma peşinde koşmasın,
Talan yüzünden şâhın önü, arkası boşalmasın.

Ordunun savaş sahasında vuruşmasından yeğdir,
Pâdişâhı koruyup kollaması, savaşmaktan yeğdir.

GÜVENLİ DÖNEMLERDE ASKERLERİ HOŞ TUTMA HAKKINDA SÖZ

Yiğitlik göstereni ödüllendirmek gerek,
Bir an kızıp, köpürse de hoş görmek gerek.

İstersen, tekrar canını vermesini bir gün,
Ye'cûc ile savaşmaktan korkmasın bir gün. [1035]

Savaş dışında da ordunun gönlünü hoş tut,
Zor günlerde işe yarasın diye onları hoş tut.

Savaşçı, cesur yiğitlerin öp bugün ellerini,
Ki düşman kös vurduğunda, tutsun ellerini.

Askerin huzurlu, geliri yerinde olmazsa eğer,
Savaş zamanı düşman üstüne eder mi sefer?

Ülke toprağını düşmandan askerle koru,
Askerini de taltif ederek, doyurarak koru.

Pâdişah, düşmanına ordusuyla galebe çalar,
Askerlerse karnı tok, sırtı pekse kılıç sallar. [1040]

Asker başını koyar, yediği başının bedelidir,
Cesurca savaşmak için, sıkıntı çekmemelidir.

Askeri beslemez, parayı esirgersen eğer ondan,
Savaş çıkınca kılıca el atmasını bekleme ondan.

Elde avuçta yok, açım diye sızlanırsa asker,
Er meydanına çıkıp düşmana vurur mu asker?

Bé péykâr-é duşmen délîran férést,
Huzebrân bé âverd-é şîran férést.

Bé rây-é cihan-dîdégan kâr kon,
Ké séyd âzmûdést gorg-é kohon. [1045]

Meters ez cevânân-é şemşîr-zen,
Hezer kon zé pîrân-é bisyâr-fen

Cevânân-é pîl-efgen-é şîr-gîr,
Nedânend destân-é rûbâh-é pîr.

Xıredmend bâşed cihan-dîdé merd,
Ké bisyâr germ âzmûdést o serd.

Cevânân-é şâyesté-yé bext-ver,
Zé goftâr-é pîran nepîçend ser.

Geret memleket bâyed ârâsté,
Medéh kâr-é mu'zem bé nov-xâsté. [1050]

Sépeh râ mekon pîşrov coz kesî,
Ké der cenghâ bûdé bâşed besî.

Bé xordan mefermây kâr-é doroşt,
Ké sindân neşâyed şikesten bé moşt.

Ra'îyyet nevâzîy yo ser-leşkerî,
Ne kârîst bâzîçé o serserî.

Nexâhî ké zâyi' şeved rûzigâr,
Bé nâ kâr-dîdé mefermây kâr.

Netâbed seg-é séyd rûy ez peleng,
Zé rûbeh remed şîr-é nâ-dîdé ceng. [1055]

Ço perverdé bâşed péser der şikâr,
Netersed ço pîş âyedeş kârzâr.

Bé koştîy yo nexçîr o âmâc o gûy,
Délâver şeved merd-é porxâş-cûy.

Bé germâbé perverdé o 'eyş o nâz,
Bérenced ço bîned der-é ceng bâz.

SAVAŞÇI YİĞİTLERİ DESTEKLEME HAKKINDA SÖZ

Düşmanla savaşmaya, yürekli adam gönder,
Aslanla dövüşmek için, sen de aslan gönder.

Görmüş geçirmişlerin düşüncesiyle işe koyul,
Yaşlı kurt deneyimlidir, tecrübeyle işe koyul.

Korkma boşuna kılıç vuran delikanlılardan,
Korkacaksan, kork çok şey bilen yaşlılardan.

Filleri alt eden, aslanı bile esir eden gençler,
Yaşlı tilkinin ne hile yapacağını bilemezler.

Görmüş geçirmiş, deneyimli kişi, akıllı olur,
Çünkü hayatta, acı, tatlı her şeyi tatmış olur.

Bahtı yâver giden gençler, yaşlıları dinlerler,
Yaşlıların dediklerinden asla yüz çevirmezler.

Ülke mamûr olsun istiyorsan, işi gence verme,
Önemli işleri deneyimsiz gencin eline verme.

Deneyimsiz askeri, orduya komutan yapma,
Savaşlar görmüş olandan başkasını baş yapma.

Çocuklardan ağır işler yapmalarını isteme,
Kimseden örsü yumrukla kırmasını bekleme.

Halkı ve orduyu hoş tutmayı oyun zannetme,
Bu işleri hesapsız kitapsız bir oyun zannetme.

Boşu boşuna geçirmek istemiyorsan zamanını,
Acemiye: *"Şu işi yap!" d*iye verme fermanını.

Av köpeği, korkup yüz çevirmez kaplandan,
Oysa tilkiden bile ürker, deneyimsiz olan aslan.

Babasıyla ava gider, tecrübe kazanırsa çocuk,
Savaş çıktığında düşmandan korkmaz o çocuk.

Güreşte, nişancılıkta, avcılık ya da çevgende,
Savaşçı, cesur olur çocuk, böyle yetiştiğinde.

Sımsıcak yuvada, bir eli yağda, bir eli balda,
Yetişen çocuğun ödü patlar savaş çıktığında.

Do merdeş néşânend ber poşt-é zîn,
Buved keş zened kûdekî ber zemîn.

Yékî râ ké dîdî to der ceng poşt,
Békoş ger 'aduv der besâfeş nekoşt. [1060]

Muxahhes béh ez merd-é şemşîr-zen
Ké rûz-é veğâ ser bétâbed ço zen.

Çé xoş goft Gorgîn bé ferzend-é xîş,
Ço ber best qurbân-é péykâr o kîş:

"Eger çon zenan cost xâhî gorîz,
Merov âb-é merdan-é cengî merîz.

Sevârî ké bénmûd der ceng poşt,
Ne xod râ ké nâm-âveran râ békoşt.

Şecâ'et neyâyed meger zan do yâr,
Ké oftend der halqé-yé kârzâr. [1065]

Do hemcéns-é hemsofré-yé hemzeban,
Békûşend der qalb-é héycâ bé can.

Ké neng âyedeş reften ez pîş-é tîr,
Berâder bé çengâl-é duşmen esîr.

Ço bînî ké yâran nebâşend yâr,
Hezîmet zé méydan ğanîmet şomâr."

GOFTÂR ENDER DÉLDÂRÎ-YÉ HUNERMENDAN

Do ten, pervâ-yé şâh-é kéşver-goşây,
Yékî ehl-é bâzû, dovom ehl-é rây.

Zé nâm-âveran gûy-é dovlet berend,
Ké dânâ vo şemşîr-zen perverend. [1070]

Her an k'û qalem râ neverzîd o tîğ,
Ber û ger bémîred megû éy derîğ.

Böyle çocuk, ata binerken iki kişi yardım eder,
Güreşmeye kalksa, bir çocuk bile onu alt eder.

Ödlek birini gördüysen kaçarken savaştan,
Sağ bırakma savaşta öldürmediyse düşman. [1060]

Ahlaksız çocuklar üstündür kılıç erinden,
Eğer kaçıyorsa kadın gibi savaş yerinden.

Gurgîn[63] oğluna ne güzel demiş, giderken,
Sadağını, yayını kuşanıp savaşa giderken:

"Karı gibi kaçacaksan savaştan, hiç gitme,
Savaş erlerinin şerefini de iki paralık etme.

Bir atlı, eğer dönüp sırtını kaçarsa savaşta,
Kendini değil, ünlü yiğitleri öldürür en başta.

Savaş meydanında yoldaşlar yiğitlik gösterir,
Çünkü kavgada, onlar yoldaşı için can verir. [1065]

Yol arkadaşı, hemcins, aynı dili konuşan,
Kimselerdir. Savaşta canla başla vuruşan.

Böyleleri, okun önünden kaçmaktan utanır,
Esir olan kardeşini koyup kaçmaktan utanır.

Savaşta silah arkadaşın olmuyorsa yâr sana,
Bil ki oradan savuşup kaçmak ganimettir sana."

HÜNER SAHİPLERİNİN GÖNLÜNÜ ALMA HAKKINDA SÖZ

Ey fâtih pâdişah! İki kişiyi koruyup kolla,
Savaşçı yiğitleri, bir de akıllı kişileri kolla.

Yaptıkları işlerde üstün başarı sağlar onlar,
Yiğitlerle bilginleri koruyup, kollayanlar. [1070]

Bir kimse uğraşmadıysa kılıç ya da kalemle,
Öldüğü zaman yazık oldu deme, kederlenme.

Qalem-zen nikû dâr o şemşîr-zen,
Ne mutrib ké merdî neyâyed zé zen.

Ne merdîst duşmen der esbâb-é ceng,
To medhûş-é sâqîy yo âvâz-é çeng.

Besâ ehl-é dovlet bé bâzî nişest,
Ké mulket bérefteş bé bâzî zé dest.

GOFTÂR ENDER HEZER KERDEN EZ DUŞMENAN

Negûyem zé ceng-é bed-endîş ters,
Der âvâzé-yé sulh ez û bîş ters. [1075]

Besâ kes bé rûz âyet-é sulh xâned,
Ço şeb şod sépeh ber ser-é xofté râned.

Zéréh-pûş xosbend merd-ovjenan,
Ké béster buved xâbgâh-é zenan.

Bé xéymé derun merd-é şemşîr-zen,
Berehné nexosbed ço der xâné zen.

Bébâyed nihan ceng râ sâxten,
Ké duşmen nihân âvered tâxten.

Hezer kâr-é merdân-é kâr-âgeh est,
Yezek sedd-é rûyîn-é leşkergeh est. [1080]

GOFTÂR ENDER DEF'-É DUŞMEN BÉ RÂY O TEDBÎR

Miyân-é do bed-xâh-é kûtâh-dest,
Ne ferzânegî bâşed îmen nişest.

Ké ger her do bâ hem ségâlend râz,
Şeved dest-é kûtâh-é iyşan dérâz.

Yékî râ bé nîreng meşğûl dâr,
Diger râ ber âver zé hestî demâr.

Eger duşmenî pîş gîret sétîz,
Bé şemşîr-é tedbîr xûneş bérîz.

Kalem erbâbıyla savaşçıların gönlünü hoş tut,
Kadın gibi olan çalgıcıları değil onları hoş tut.

Düşman savaşa hazırlanırken çalıp çağırmak,
Mertlik değil, sazla, sâkî ile kendini unutmak.

Nice devlet sahibi bilmeden oyuna dalmıştır,
Devleti elinden uçmuş, eli havada kalmıştır.

DÜŞMANDAN SAKINMA HAKKINDA SÖZ

Demiyorum düşmanlarla savaşmaktan kork,
Barış döneminde ise onlardan daha çok kork. [1075]

Pek çok kimse gündüzleri barıştan söz eder,
Gece olunca da askeri uyuyanın üstüne sürer.

Savaşçı kişiler, üstlerindeki zırhlarla yatarlar,
Çünkü normal yatakta kadınlardır yatanlar.

Savaşçı yiğit çadırın içinde silahsız yatmaz,
Evinin içinde çıplak yatan kadın gibi yatmaz.

Açık etmeden savaş hazırlıkları yapmak gerek,
Düşman apansız saldırır, unutmamak gerek.

Sakınmak, ileri görüşlü adamların şiârıdır,
Karakollar ise, ordunun tunçtan surlarıdır. [1080]

DÜŞMANI TEDBİR VE AKILLA SAVMA HAKKINDA

İki zayıf düşman arasında isen emin olma,
Bu iş akıllıca değildir, tedbîri elden bırakma.

İkisi sırdaş olup, el ele verirlerse bir gün,
Elleri güçlenir, birlikte saldırırlar bir gün.

Sen uyanık ol. Hile ile sürekli oyala birini,
Aman vermeyip saldır, yerle bir et berikini.

Bir düşmanın diklenir, kaldırırsa sana başın,
Tedbir kılıcıyla kanını akıt, koma, kes başın.

Boro dûstî gîr bâ duşmeneş,
Ké zindan şeved pîrehen ber teneş.

Ço der leşker-é duşmen ofted xılâf,
To bogzâr şemşîr-é xod der ğılâf.

Ço gorgan pesendend ber hem gezend,
Ber âsâyed ender miyan gûsfend.

Ço duşmen bé duşmen buved muştağél,
To bâ dûst bénşîn bé ârâm-é dél

GOFTÂR ENDER MULÂTEFET BÂ DUŞMEN EZ RÛY-E 'ÂQIBET-ENDÎŞÎ

Ço şemşîr-é péykâr ber dâştî,
Nigeh dâr pénhan reh-é âştî.

Ké leşker-goşâyân-é miğfer-şikâf,
Nihan sulh costend o péydâ mesâf.

Dél-é merd-é méydan nihânî bécûy,
Ké bâşed ké der pâyet ofted ço gûy.

Ço sâlârî ez duşmen ofted bé çeng,
Bé koşten bereş kerd bâyed déreng.

Ké ofted k'ez in nîmé her serverî,
Bémâned giriftâr der çenberî.

Eger koştî in bendî-yé rîş râ,
Nebînî diger bendî-yé xîş râ.

Netersed ké dovranş bendî koned,
Ké ber bendiyan zûrmendî koned?

Kesî bendiyan râ buved destgîr,
Ké xod bûdé bâşed bé bendî esîr.

Eger ser nehed ber xatet serverî,
Ço nîkeş bédârî, nehed dîgerî.

Eger xofyé deh dél bé dest âverî,
Ez an béh ké sodré şebîxun berî.

Her şeyden önce, düşmanıyla sıkı dost ol,
Böylece gömleği zindânı olsun, sen sakin ol.

Düşman askeri düşerse birbirine, sen bekle,
Kılıcını kınına koyup, ne olacağını bekle.

Kurtlar birbirinin canına düşerse düşsün,
Bu arada koyunlar huzurla, keyfini sürsün.

Düşman düşmanla meşgul olduğu zaman,
Sen dostlarınla otur, huzurla geçir zaman.

İŞİN SONUNU DÜŞÜNEREK DÜŞMANA İYİ DAVRANMA HAKKINDA

Savaş kılıcını çektiğinde barışı unutma,
Barış düşüncesini içinde sakla, unutma.

Ordular dağıtıp, miğferler parçaladılar,
Şahlar, ama savaşırken barışı kolladılar.

Gizli gizli, gönlünü al cesur düşmanın,
Gün olur, sana gelip itaat eder düşmanın.

Bir düşman komutanı eline düşerse eğer,
Öldürmek gerekmez onu, beklemeye değer.

Ola ki senin bir komutanın da esir düşer,
Savaş meydanında düşmanın eline düşer.

Yaralı esiri düşünmeden öldürürsen sen,
Esir komutanı da bir daha göremezsin sen.

Esire işkence etmekten korkmaz mısın sen?
Bir gün esir düşmekten korkmaz mısın sen?

Esirlerine iyi davranan kişi, esir düşendir,
Kendisi de esir düşmüştür, esâreti bilendir.

Büyüklerden sana gelip boyun eğerse biri,
İyi davran ona ki emrine girsin başka biri.

Belli etmeden, on kişinin gönlünü alman,
Daha iyidir. Yüz defa gece saldırmandan.

GOFTÂR ENDER HEZER EZ DUŞMENÎ KÉ DER TÂ'ET ÂYED

Geret xîş-é duşmen şeved dûstdâr,
Zé telbîseş îmen meşov zînhâr.

Ké gerded derûneş bé kîn-é to rîş,
Ço yâd âyedeş méhr-é péyvend-é xîş. [1100]

Bed-endîş râ lafz-é şîrin mebîn,
Ké mumkin buved zéh der engebîn.

Kesî can ez âsîb-é duşmen bébord,
Ké mer dûstan râ bé duşmen şomord.

Nigeh dâred an şûx der kîsé dur,
Ké bîned hemé xalq râ kîsé por.

Sépâhî ké 'âsî şeved der emîr,
Vorâ tâ tevânî bé xıdmet megîr.

Nedânist sâlâr-é xod râ sépâs,
To râ hem nedâred, zé ğadreş herâs. [1105]

Bé sovgend o 'ehd ustuvâreş medâr,
Nigehbân-é pénhan ber û ber gomâr.

Nov-âmûz râ rîsman kon dérâz,
Ne bogsél ké dîger nebînîş bâz.

Ço ıqlîm-é duşmen bé ceng o hisâr,
Giriftî, bé zindâniyâneş sépâr.

Ké bendî ço dendan bé xun der bered,
Zé halqûm-é bîdâdger xun xored.

Ço ber kendî ez çeng-é duşmen diyâr,
Ra'îyyet bé sâmânter ez véy bédâr. [1110]

Ké ger bâz gûyed der-é kârzâr,
Ber ârend 'âm ez demâğeş demâr.

Ve ger şehriyan râ resânî gezend,
Der-é şehr ber rûy-é duşmen mebend.

Megû duşmen-é tîğ-zen ber der est,
Ké enbâz-é duşmen bé şehr ender est.

BOYUN EĞEN DÜŞMANDAN SAKINMA HAKKINDA

Düşmanının bir yakını dostun olduysa eğer,
Sakın ondan. Hilesinden korkmaya değer.

Unutma şunu, akrabasını düşündüğü her an,
Yarası tazelenir, kini artar sana, geçen her an. [1100]

Düşmanın tatlı sözlerine inanıp, ona kanma,
Bala zehir katmış olabilir sakın ha aldanma!

Canını düşmanların belâsından kurtaran kişi,
Odur. Çünkü dostunu da düşman sayar o kişi.

Herkesi yankesici gibi gören uyanık bir kişi,
Kesesindeki inciyi kimseye kaptırmaz o kişi.

Bir asker, eğer isyan etmiş ise hükümdarına,
Elinden geliyorsa, hizmet için, alma yanına.

Kendi büyüğünün bile kıymetini bilmemiştir,
Kork ondan. Senin kadrini de bilmeyecektir. [1105]

Yemin de etse, söz de verse güvenme asla ona,
Bir gözcü görevlendir, gizli gizli baksın ona.

Hizmetine yeni aldığın kişinin uzun tut ipini,
Bir daha görmeyebilirsin, koparma onun ipini.

Düşman ülkesini kuşatarak aldıysan teslim,
Yöneticiyi orada yatan mahpuslara et teslim.

Çünkü eline fırsat geçirirse mazlum mahpus,
Zâlimi eline geçirince ciğerini söker mahpus.

Bir ülkeyi düşmandan zorla aldığın zaman,
Halkını rahat ettir, onlara çok çok iyi davran. [1110]

Düşman tekrar saldırmaya kalkarsa bir gün,
Halkı seninle bir olur, ezer düşmanı o gün.

Eğer ezer, üzer, incitirsen şehirlerin halkını,
Boşuna kapama düşmana şehirlerin kapısını.

Sanma ki düşman savaşçıları şehir dışındadır.
Düşmanla birlik olanların tamamı içeridedir.

GOFTÂR ENDER PÛŞÎDEN-É RÂZ-É XÎŞ ·

Bé tedbîr-é ceng-é bed-endîş kûş,
Mesâlih biyendîş o niyyet bépors,

Menéh den miyan râz bâ her kesî,
Ké câsûs-é hem-kâsé dîdem besî. [1115]

Sikender ké bâ şarqiyan harb dâşt,
Der-é xéymé gûyend der ğerb dâşt.

Ço Behmen bé Zâvulistan xâst şod,
Çep âvâzé efgend o ez râst şod.

Eger coz to dâned ké ʻazm-é to çîst,
Ber an rây o dânéş bébâyed girîst.

Kerem kon, ne porxâş o kîn âverî,
Ké ʻâlem bé zîr-é nigîn âverî.

Ço kârî ber âyed bé lutf o xoşî,
Çé hâcet bé tondîy yo gerden-keşî? [1120]

Nexâhî ké bâşed délet derdmend,
Dél-é derdmendan ber âver zé bend.

Bé bâzû tevânâ nebâşed sépâh,
Boro himmet ez nâ tevânan béxâh.

Duʻâ-yé zeîfân-é ummîdvâr,
Zé bâzû-yé merdî béh âyed bé kâr.

Her an kʼistiʻânet bé dervîş bord,
Eger ber Férîdûn zed ez pîş bord.

KENDİ SIRRINI SAKLAMA HAKKINDA SÖZ

Düşmanla savaşmak için hazırlığını yap,
Niyetini saklı tut, gereken neyse onu yap,

Sırrını sakla, paylaşma herkesle derim ben,
Sofra arkadaşı, pek çok câsûs gördüm ben. [1115]

İskender,[64] doğu ülkelerine harbe çıkmıştı,
Ancak çadırının kapısını batıya açtırmıştı.[65]

Behmen,[66] Zâbulistân'a[67] giderken, dedi sola,
Sola dedi ama kendisi gidip saldırdı sağa.

Ne yapacağını bilirse senden başka birisi,
O düşünce ve tedbire ağlamaktır işin gerisi.

Savaşma boşuna, kindar olma, eli açık ol,
Böyle davranıp bütün dünyânın hâkimi ol.

İyilikle, ikramla yapma imkânı varsa bir işi,
Sertlikle, inatla, gerek yok yapmaya bu işi.[68] [1120]

Gönlünün acı çekmesini istemiyorsan eğer,
Dertlileri dertlerinden kurtarmaya çalış yeter.

Sakın askeri güçlü kılan kol gücüdür deme,
Git, zayıflardan sana himmet etmesini dile.

Sana ümit bağlayan düşkünlerin hayır duâsı,
Yiğidin pazısından çok iş görür, onun duâsı.

Dervişten yardım etmesini isteyen her kişi,
Ferîdûn'a bile çatsa, üstesinden gelir o kişi.

Bâb-e Dovvom / İkinci Bâb

Der İhsan
(Cömertlik Hakkında)

Eger hûşmendî bé me'nî gérây,
Ké me'nî bémâned zé sûret bé cây. [1125]

Ké râ dânéş o cûd o teqvâ nebûd,
Bé sûret dereş hîç ma'nî nebûd.

Kesî xosbed âsûdé der zîr-é gél,
Ké xosbend ez û merdom âsûdé dél.

Ğem-é xîş der zéndégî xor ké xîş,
Bé mordé neperdâzed ez hırs-é xîş.

Zer o ni'met eknun bédéh k'ân-é tost,
Ké ba'd ez to bîrun zé fermân-é tost.

Nexâhî ké bâşî perâgendé dél,
Perâgendégân râ zé xâtér mehél. [1130]

Périyşan kon imrûz gencîné çost,
Ké ferdâkélîdeş ne der dest-é tost.

To bâ xod béber tûşé-yé xîştan,
Ké şefqat neyâyed zé ferzend o zen.

Kesî gûy-é dovlet zé dunyâ bered,
Ké bâ xod nesîbî bé 'uqbâ bered.

Bé ğem-xâregî çon ser-engoşt-é men,
Nexâred kes ender cihan poşt-é men.

Mekon, ber kef-é dest néh her çé hest,
Ké ferdâ bé dendan berî poşt-é dest. [1135]

Bé pûşîden-é setr-é dervîş kûş,
Ké setr-é Xodâyet buved perdé-pûş.

Megerdan ğarîb ez deret bî nasîb,
Mebâdâ ké gerdî bé derhâ ğarîb.

Bozorgî resâned bé muhtâc xéyr,
Ké tersed ké muhtâc gerded bé ğéyr.

Bé hâl-é dél-é xastégan der niger,
Ké rûzî délî xasté bâşî meger.

Aklın varsa eğer surete değil manâya yönel,
Çünkü manâ kalır, sûret ise yiten bir hayal.

Her kimde yoksa bilgi, cömertlik ve takvâ,
Boşu boşuna onun sûretinde bir manâ arama.

O hükümdar huzur içinde yatar yeraltında,
Ki devrinde rahat yatar halk yorgan altında.

Sağken kendin için kaygılan çünkü akraba,
İktidar hırsı çeker, çekmez kaygını akraba.

Paranı pulunu şimdi dağıt, çünkü senindir,
Senden sonra, idâresi, artık sende değildir.

Perîşan görmek istemiyorsan kendi gönlünü,
Düşkünlerin, perîşanların almalısın gönlünü.

Mal, mülk, neyin varsa durma dağıt hazîneni,
Yarın olduğunda elinde olmaz onun dümeni.

Giderken Âhiret'e azığını da götür yanında,
Çünkü acımaz asla sana karın da çocuğun da.[1]

Sorarsan eğer: "*Dünyâda başarılı olan kimdir?*"
Derim: "*Âhiret'e giderken, azığıyla gidendir.*"

Dünyâda sırtımı kendi parmağımdan başkası,
Kaşımaz neremin kaşındığını bilerek başkası.[2]

Elinde ne varsa hemen insanlara bağışla, durma,
Yarın, "*Niye bağışlamadım?*" diye başına vurma.

Yoksullar için çabala, onları yedir, içir, giydir,
Yarın bu iyiliklerin tamamını Allah teâlâ bilir.

Kapına gelen gariplere ver, kalmasın eli boş,
Allah etmesin, bir gün düşersen elin kalır boş.

Büyük insanlar, hep düşkünlere yardım ederler,
Kendileri de muhtaç olmaktan endişe ederler.

"*Bana ne deme*" kolla, bırakma gönlü yaralı,
Çünkü bir gün, olabilir senin de gönlün yaralı.

Derûn-é furû mandégan şâd kon,
Zé rûz-é furû mandvgî yâd kon.

Ne xâhendéî ber der-é dîgeran,
Bé şukrâné xâhendé ez der meran.

GOFTÂR ENDER NEVÂXT-É ZA'ÎFAN

Péder-mordé râ sâyé ber ser fiken,
Ğobâreş biyefşan o xâreş béken.

Nedânî çé bûdeş furû mândé sext,
Buved tâzé bî bîx hergéz dırext?

Ço bînî yétîmî ser efgendé pîş,
Medéh bûsé ber rûy-é ferzend-é xîş.

Yétîm er bégiryed ké nâzeş xared?
Ve ger xeşm gîred ké bâreş bered?

Elâ tâ negiryed ké 'arş-é 'azîm,
Bélerzed hemî çon bégiryed yétîm.

Bé rahmet bokon âbeş ez dîdé pâk,
Bé şefqat biyefşan ez çéhré xâk.

Eger sâyé-yé xod béreft ez sereş,
To der sâyé-yé xîşten pervereş.

Men angeh ser-é tâcver dâştem,
Ké ser ber kénâr-é péder dâştem.

Eger ber vucûdem nişestî meges,
Périyşan şodî xâtır-é çend kes.

Kunun duşmenan ger berendem ésîr
Nebâşed kes ez dûstânem nasîr.

Merâ bâşed ez derd-é tıflan xeber,
Ké der tıflî ez ser béreftem péder.

Yékî xâr-é pây-é yétîmî békend,
Bé xâb endereş dîd sadr-é xocend.

Âciz kalanı kolla, iyiliklerle gönlünü şâd et,
Bir gün sen de aciz kalırsın, onları mutlu et.

Sen şimdi değilsin çok şükür, kimseye muhtaç,
O hâlde şükret, kapına geleni bırakma muhtaç.

GÜÇSÜZLERİ HOŞ TUTMA HAKKINDA SÖZ

Babasız çocuğu kolla, kanadının altına al,
İhtiyacını gör, derdine ortak ol, gönlünü al.

Bilmiyor musun onun neden aciz kaldığını,
Kökü olmayan bir ağacın, yeşil kalmadığını?

Boynu bükük bir yetimin gördüğünde yüzünü,
Boş bulunup, öpme kendi çocuğunun yüzünü.

Yetim eğer ağlarsa bir gün, nazını kim çeker?
Bir şeye kızmaya kalksa, kahrını kim çeker?

Dikkat et! Özen göster ki yetim ağlamasın,
Onun ağlamalarından arş-ı a'lâ inlemesin.[3]

Esirgeyerek yaklaş, yavaşça gözyaşını sil,
Yüzü toz toprak olmuşa, şefkatle tozunu sil.

Sığınağından yoksun kalmışsa bîçare yetim,
Sen himâyene alıp besle. Çünkü o bir yetim.

Benim de bir zamanlar başımda tacım vardı.
Çünkü o zaman, yanımda hep babacım vardı.

Üstüme bir sinek konsa tasalanırdı herkes,
Yardıma koşarlardı, perişan olurdu herkes.

Bugünse beni düşmanlar bile esir alsalar,
Dostlarımdan biri dahi yardımcı olmazlar.

Ben çok iyi bilirim neler çeker bîçare yetim,
Çocukken babamı kaybettim, kaldım yetim.

Biri, bir yetimin ayağındaki dikeni çıkardı,
Adam, Hocendli Sadreddîn'in[4] rüyasına girdi.

Hemî goft o der rovzéhâ mî çemîd,
K'ez an xâr ber men çé golhâ demîd.

Meşov Tâ tevânî zé rahmet berî,
Ké rahmet berendet ço rahmet berî. [1155]

Ço in'âm kerdî meşov xod-perest,
Ké men senverem dîgeran zîr-dest.

Eger tîğ-é dovrâneş endâxté est,
Ne şemşîr-é dovran henûz âxté est!

Ço bînî du'â-gûy-é dovlet hezâr,
Xodâvend râ şukr-é ni'met gozâr.

Ké çéşm ez to dârend merdom besî,
Ne to çéşm dârî bé dest-é kesî.

Kerem xândéem sîret-é serveran,
Ğalat goftem, exlâq-é péyğamberan. [1160]

HİKÂYET-É İBRÂHİM 'ALEYHİS'S-SELÂM

Şénîdem ké yék hefté İbnu's-sebîl,
Neyâmed bé mihmanserây-é Xalîl.

Zé ferxundé-xûyî nexordî bé gâh,
Meger bînevâî der âyed zé râh.

Burun reft oher cânibî béngerîd,
Ber etrâf-é vâdî nigeh kerd o dîd.

Bé tenhâ yékî der biyâban ço bîd,
Ser o mûyeş ez berf-é pîrî sépîd.

Bé déldâriyeş merhebâî bégoft,
Bé resm-é kerîman selâyî bégoft. [1165]

Ké: *"Éy çéşmhâ-yé merâ merdomek,*
Yékî merdomî kon bé nân o nemek."

*"Na'am."*Goft o ber cest o ber dâşt gâm,
Ké dânést xulqeş, 'aleyhi's-selâm.

Cennet bahçelerinde salınıyordu, geziyordu,
"O dikenden ne güzel güller bitti" diyordu.

Elinden geldiğince herkese göster rahmet,
Ki zahmete düştüğünde göresin merhamet. [1155]

Birine bir şeyler verdim diye böbürlenme,
Ben efendiyim, onlar köle diye kibirlenme.

Feleğin kılıcı eğer, yere sermişse fakîri,
Zamanın kılıcı asla bugün çekilmemiş ki!

Gününde sana bin kişi duâ ediyorsa eğer,
Tanrı'nın sana verdiği nimete şükre değer.

Çünkü herkes senden bekliyor birçok şey,
Oysa sen beklemiyorsun kimseden bir şey.

Kerem, büyüklerin tarzıdır diye söylemiştim,
Peygamberlerin huyudur o. Yanlış söylemişim. [1160]

İBRÂHİM PEYGAMBER'İN HİKÂYESİ

İşittiğime göre bir hafta boyunca bir yolcu,
Gelmedi Halîl'in[5] misafirhanesine bir yolcu.

İyi huyluydu, yemeğini vaktinde yemezdi,
Ola ki, karnı aç olan bir yoksul gelir derdi.

Çıktı bir gün hanından, baktı oraya buraya,
Dereye, tepeye, vâdinin dört bir tarafına,

Gördü bir pîr-i fânîyi saçı başı sanki kar,
Yalnız söğüttü çölde. Yoktu yanında bir yâr.

Yaklaştı şefkatle selam verdi, gönlünü aldı,
Davet etti, kerem sahipleri gibi davrandı. [1165]

Dedi: *"Ey gözümün bebeği, gel konuğum ol,*
Gel ekmekle tuzu birlikte yiyelim lûtufkâr ol."

"Olur!" dedi adam. Kalkıp yola koyuldu,
Çünkü Halil İbrâhim'in ahlâkını biliyordu.

Raqîbân-é mihmanserây-é Xalîl,
Bé ʿizzet nişandend pîr-é zelîl.

Béfermûd o tertîb kerdend xan,
Nişestend ber her terefhemgenan.

Ço bismilleh âğâz kerdend cemʿ,
Neyâmed zé pîreş hadîsî bé semʿ. [1170]

Çénin gofteş: *"Éy pîr-é dîrîné rûz,*
Ço pîran némî bînemet sıdq o sûz.

Ne şart est vaqtî ké rûzî xorî,
Ké nâm-é Xodâvend-é rûzî berî?"

Bégoftâ: *"Negîrem tarîqî bé dest,*
Ké neşnîdem ez pîr-é âzer-perest."

Bédânést péyğamber-é nîk-fâl,
Ké gebr est pîr-é tebeh bûdé hâl.

Bé xârî bérandeş ço bîgâné dîd,
Ké munkér buved pîş-é pâkan pelîd. [1175]

Surûş âmed ez kirdégâr-é celîl,
Bé héybet melâmet-konan kʾéy Xalîl.

"Meneş dâdé sed sâl rûzîy yo can,
To râ néfret âmed ez û yék zeman.

Ger û mî bered pîş-é âtéş sucûd,
To bâ pes çérâ mî borî dest-é cûd?"

GOFTÂR ENDER İHSAN BÂ NÎK O BED

Géréh ber ser-é bend-é insan mezen,
Ké in zerq o şéyd est o an mekr o fen.

Ziyan mî koned merd-é tefsîr-dan,
Ké ʿilm o edeb mî furûşed bé nan. [1180]

Kocâ ʿaql bâ şerʿ fetvâ dehed,
Ké ehl-é xıred dîn bé dunyâ dehed?

Ve lîken to béstan ké sâhéb-xıred,
Ez erzan-furûşan bé rağbet xared.

Halîl'in hanındaki hizmetliler koşuştular,
Buyur ettiler yaşlıyı, ikramda bulundular.

"Sofra kurun" dedi Resûl, sofrayı donattılar,
Hep birlikte, sofraya çepeçevre oturdular.

Herkes yemeğe başlarken *"Bismillah"* dedi,
Her ne hikmetse, yaşlı adam bir şey söylemedi. [1170]

Peygamber: *"Ey kocamış ak saçlı ihtiyar!"* dedi,
"Sende yaşlıların sadâkati, îmânı yok mu?" dedi.

"Bir şey yediğin zaman şükür lâzım değil midir?
Rızkı veren Rezzâk'ı anmak lâzım değil midir?"

İhtiyar dedi: *"Dînime uymayan şeyleri yapmam,*
Moğların[6] *dedikleri dışında bir şeyi yapmam."*

Bildi peygamber adamın ateşperest olduğunu,
Bu mutsuz ihtiyarın çiçeğinin boşa solduğunu.

Kendi dininden değil diye hakâret edip kovdu,
"Temizin yanına murdar yakışmaz" dedi kovdu. [1175]

Melek geldi birden Allah katından bir vahîyle,
Heybetle: *"Ne yaptın Halîl?"* diye kınayan hâliyle.

"Ona yüz yıl boyunca can ve rızkını verdim ben,
Nefret ettin bir anda, onu yanından kovdun sen.

O ihtiyar ateşe tapıyor olsa da sen böyle yapma,
Niye cömert davranmıyorsun ona? Hasislik yapma."

İYİ VE KÖTÜYE İHSANDA BULUNMA HAKKINDA

O yalancı, bu düzenbaz, şu riyâkârdır deme,
Bu hilekârdır deme, ihsan etmekten vazgeçme.

Müfessirler, emeklerinin tümünü ziyân ederler,
Para kazanmak için bilgi satarlar, tefsîr yaparlar. [1180]

Akıl veya şerîat böyle bir şeye cevaz verir mi?
Aklı olan dini dünyâya değişmeye fetvâ verir mi?

Ancak, sen yine de sattıkları her şeyi al satın,
Çünkü akıllı kişi, malı ucuz satandan alır satın.

HİKÂYET-É ʿÂBİD BÂ ŞÛX-DÎDÉ

Zeban-dânî âmed bé sâhib-délî,
Ké: *"Mohkem furû mandéem der gélî.*

Yékî siflé râ deh direm ber men est,
Ké dângî ez û ber délem deh men est.

Hemé şeb périyşan ez an hâl-é men,
Hemé rûz çon sâyé donbâl-é men. [1185]

Békerd ez soxenhâ-yé xâtır perîş,
Derûn-é délem çon der-é xâné rîş.

Xodâyeş meger tâ zé mâder bézâd,
Coz in deh direm çîz-é dîger nedâd.

Nedânésté ez defter-é dîn elif,
Nexândé bécoz bâb-é lâ yensarif.

Xor ez kûh yék rûz ser ber nezed,
Ké in qaltaban halqé ber der nezed.

Der endîşéem tâ kodâmem kerîm,
Ez an seng-dél dest gîred bé sîm." [1190]

Şénîd in soxen pîr-é ferrux-nihâd,
Dorostî do, der âstîneş nihâd.

Zer oftâd der dest-é efsâné-gûy,
Burun reft ez an câ ço zer tâzé-rûy.

Yékî goft: *"În nedânî ké kîst?*
Ber û ger bémîred nebâyed girîst.

Gédâî ké ber şîr-é ner zéyn nehed,
Ebû Zeyd râ esb o ferzîn nehed."

Ber âşoft ʿâbid ké: *"Xâmûş bâş,*
To merd-é zeban nîstî, gûş bâş. [1195]

Eger râst bûd ânçé pendâştem,
Zé xalq âbrûyeş nigeh dâştem.

Ve ger şûx-çéşmîy yo sâlûs kerd,
Elâ tâ ne pendârî efsûs kerd.

'ABİDLE KÜSTAHIN HİKÂYESİ

Söz ustası, lafazanın teki geldi bir âbide bir gün,
Dedi: *"Dara düştüm, bunaldım, sıkıldım bugün.*

Sefilin tekinin benden on dirhem alacağı var,
Gramının bile gönlümde on batman[7] ağırlığı var.

Bütün gece, başımın etini yiyip, perîşân ediyor,
Sabahtan akşama gölgem gibi, ardımda geziyor. [1185]

İpe sapa gelmez saçma sözlerle gönlümü kırdı,
İncitici sözler söyledi, kalbimi ta içinden kırdı.

Sanki Tanrı ona doğalı beri bir şey vermemiş,
Bu on dirhemden başka hiçbir şey vermemiş.

Dinsel meselelerde, elifi görse mertek sanır,
Okuması yazması yok, kendini allâme sanır.

Gün yok ki güneş henüz ufuktan doğmadan,
Dursun bu kaltaban, gelip kapımı çalmadan.

Şaşırıp kaldım. Acaba yok mu bir cömert adam,
Para verip, beni dertten kurtaracak bir adam?" [1190]

İyi huylu ihtiyar, kulak verdi lafazanın sözüne,
Cömertçe çıkarıp verdi iki altın, elini attı yenine.

Şarlatan, eline geçince para, yüzünde güller açtı,
Mal bulmuş Mağribî gibi, süratle oradan kaçtı.

Oradakilerden biri: *"Tanımadın mı adamı?"* dedi.
"Ölse bile, ardından ağlanmaz bu adamın" dedi.

"O öyle bir dilencidir ki, eyer vurur erkek aslana,
Yalan dolanda, Ebu Zeyd'in[8] pabucunu atar dama."

Âbid sinirlenip dedi: *"Konuşup durma, kes sesini,*
Ne dediğini bilmiyorsun, kulağını aç da kes sesini. [1195]

Zannettiğin şey, doğru çıkarsa adam hakkında,
Ben şerefimi korumuş olacağım halkın yanında.

Eğer adam riyakâr, küstah ve hilekâr da olsa,
Beni dolandırdığını ya da aldattığını sanma.

Ké xod râ nigeh dâştem âbrûy,
Zé dest-é çonan gorbozî yâfé-gûy."

Bed o nîk râ bezl kon sîm o zer,
Ké in kesb-é xéyr est o an def'-é şer.

Xonok an ké der sohbet-é 'âqélân,
Biyâmûzed exlaq-é sâhib-délan. [1200]

Geret 'aql o rây est o tedbîr o hûş,
Bé 'izzet konî pend-é Sa'dî bé gûş.

Ké ağleb der in şîvé dâred meqâl,
Ne der çéşm o zulf o bonâgûş o xâl.

HİKÂYET-É MUMSİK O FERZEND-É NÂ XALEF

Yékî reft o dînâr ez û sed hezâr,
Xalef bord sâhib-délî hûşyâr.

Ne çon mumsékan dest ber zer girift,
Ço âzâdégan dest ez û ber girift.

Zé dervîş xâlî nebûdî dereş,
Musâfér bé mihman-serây endereş. [1205]

Dél-é xîş o bîgâné xorsend kerd,
Ne hemçon péder sîm o zer bend kerd.

Melâmet-konî gofteş: *"Éy bâd-dest,*
Bé yék reh périeşan mekon herçé hest.

Bé sâlî tevan xermen endûxten,
Bé yék dem ne merdî buved sûxten.

Ço der dest-tengî nedârî şekîb,
Nigeh dâr vaqt-é ferâxî hesîb."

Bé doxter çé xoş goft bânû-yé déh,
Ké: *"Rûz-é nevâ berg-é sextî bénéh"* [1210]

Hemé vaqt ber dâr meşk o sebûy,
Ké péyvesté der déh revan nîst cûy.

Çünkü ona yardım etmekle şerefimi korudum,
Böylesine bir hilekârdan haysiyetimi korudum."

Sen iyinin de, kötünün de eline parayı tutuştur,
Birinden hayır gelir, öbürü belâları savuşturur.

Ne mutlu o kimseye ki, akıllılarla yoldaş olur,
Gönül erlerinin huyunu kapar, onlara sırdaş olur.

Akıllıysan, tedbirliysen ve de fikrin varsa eğer,
Sa'dî'nin öğütlerini saygıyla dinlemeye değer.

O genelde kaş, göz, saç ve yanaktan etmez söz,
Söylediklerinin çoğunda vardır hikmetli bir söz.

CİMRİ İLE MÜNÂSEBETSİZ EVLÂDIN HİKÂYESİ

Zengin adamın biri rahmet-i rahmâna kavuştu,
Gönül eri oğlu, yüz bin dinar mirâsıyla buluştu.

Cimriler gibi yiyip içmeden altına koymadı el,
Cömertçe dağıttı dostlarla yedi maldan çekti el.

Muhtaç, fakir fukarâ her zaman kapısını çalardı,
Sofrasına oturan konuklar yemeğe kaşık çalardı.

Tanıdık tanımadık herkesin hoş tuttu gönlünü,
Babası gibi yemeyip, yığmadı altınla gümüşü.

İşi gücü, ona buna akıl vermek olan biri dedi:
"Ey müsrif! Varlığı bir anda yele verme" dedi.

"Bir yıllık zaman ister ekip biçip harmanlamak,
Adamlığa sığmaz, düşünmeden elden çıkarmak.

Kıtlık döneminde darlığa katlanamıyorsan eğer,
Bolluk döneminde hesaplı davranmaya değer."

Ne güzel söylemiş kızına, bilge köylü kadını:
"Varlık gününde ayır, yokluk gününün azığını.

Hep dolu tut, kırbanla[9] *su testisini varken su,*
Çünkü köy çeşmesinden her zaman akmaz su.

Bé dunyâ tevan âxıret yâften,
Bé zer pencé-yé şîr ber tâften.

Eger tengdestî merov pîş-é yâr,
Ve ger sîm dârî biyâ o biyâr.

Eger rûy ber xâk-é pâyeş néhî,
Cevâbet negûyed bé dest-é tohî.

Xodâvend-é zer ber kened çéşm-é dîv,
Bé dâm âvered saxr-é cinnî bé rîv. [1215]

Tohîdest der xûbrûyan mepîç,
Ké bî hîç merdom neyerzed hîç.

Bé dest-é tohî ber neyâyed umîd,
Bé zer ber kenî çéşm-é dîv-é sepîd.

Bé yék bâr ber dûstan zer mepâş,
Ve'z âsîb-é duşmen bé endîşé bâş.

Eger her çé yâbî bé kef ber néhî,
Kefet vaqt-é hâcet bémâned tohî.

Gédâyan bé sa'y-é to hergéz qavî,
Negerdend, tersem to lâğer şevî." [1220]

Ço mennâ'-é xéyr in hikâyet bégoft,
Zé ğéyret cevanmerd râ reg nexoft.

Perâgendé dél geşt ez an 'eyb-cûy,
Ber âşoft o goft: *"Éy perâgendé-gûy.*

Merâ destgâhî ké pîrâmun est,
Péder goft mîrâs-é cedd-é men est.

Ne iyşan bé xısset nigeh dâştend,
Bé hasret bémordend o bogzâştend?

Bé destem neyoftâd mâl-é péder,
Ké ba'd ez men ofted bé dest-é péser? [1225]

Heman béh ké imrûz merdom xorend,
Ké ferdâ pes ez men bé yeğmâ berend."

Xor o pûş o bexşây o râhet resan,
Nigeh mî çé dârî zé behr-é kesan?

Dünyâsı mamur olanın âhireti de mamûr olur,
Eğer paran varsa aslan bile sana kul köle olur.

Elde avuçta yoksa eğer gitme sevdiğinin yanına,
Eğer paran varsa da elin dolu olsun, git yanına.

Elin boşsa eğer, kul kurban olsan da işin zor,
Eli boş gittinse ne dersen de seni cevapsız kor.

Paralı korkmadan saldırır, devin gözünü oyar,
Hilekârlıkla, Sahr-ı Cinnî'yi[10] *bile kafese koyar.* [1215]

Ey Yoksul! Güzellerin etrafında dolaşma hiç,
Çünkü parası olmayan kimse, bir hiçtir, hiç!

Paran yoksa eğer, ümit bile besleyemezsin,
Varsa paran, Ak Dev'in[11] *gözünü oyabilirsin.*

Varını yoğunu, dostlarına bir anda dağıtma,
Düşman uyumaz, birden tehlikeli olur unutma.

Kazandığın her şeyi, koyarsan avucuna elin,
İhtiyaç olduğunda, bakarsın boş kalmış elin.

Senin yardımlarınla asla zenginleşemez fakir,
Böyle davranırsan, korkarım sen düşersin fakir." [1220]

Her iyiliğe engel olan adam[12] söyledi bu sözü,
Delikanlı çok öfkelendi, sinirden döndü gözü.

Kusur arayıcının sözlerinden kafası karıştı,
Sinirlendi, konuşarak ukalâ ile lafta yarıştı.

Dedi: *"Ey boşboğaz herif! Bana kalan mal,*
Babamın dediğine göre dedemden kalan mal.

Açgözlülüklerinden yememiş, yedirmemişler,
Hasret içinde ölmüşler, bırakmış gitmişler.

Bu mal mülk, bana babamdan kalmadı mı?
Ben öldüğümde de oğluma kalmayacak mı? [1225]

Halkın, bugün onu yemesi daha iyi değil mi?
Ardımdan yağmalanmasından daha iyi değil mi?"

Ye, iç, giyin, bağışla. Yoksula ver, rahat ettir,
Başkaları için biriktirmen sana ne yarar getirir?

Berend ez cihan bGa xod eshâb-é rây,
Furûmâyé mâned bé hasret bé cây.

Zer o ni'met eknun bédéh k'ân-é tost,
Ké ba'd ez to bîrun zé fermân- tost.

Bé dunyâ tevânî ké 'uqbâ xerî,
Béxer cân-é men v'er né hasret berî. [1230]

HİKÂYET

Bézârîd vaqtî zenî pîş-é şûy,
Ké: *"Dîger mexer nan zé beqqal-é kûy.*

Bé bâzâr-é gendom-furûşan gérây,
Ké in cov-furûş est gendom-numây.

Ne ez muşterî k'ez zéhâm-é meges,
Bé yék hefté rûyeş nedîdest kes."

Bé déldârî-yé an merd-é sâhib-niyâz,
Bé zen goft k:*"Éy rûşenâî, bésâz,*

Bé ummîd-é mâ kulbé in câ girift,
Ne merdî buved nef' ez û vâ girift. [1235]

Reh-é nîk-merdan-é âzâdé-gîr,
Ço istâdéî dest-é oftâdé gîr.

Bébexşây k'ânân ké merd-é Haqend,
Xarîdâr-é dukkân-é bî rovneqend.

Cevanmerd eger râst xâhî velîst,
Kerem pîşé-é şâh-é merdan 'Alîst.

HİKÂYET

Şénîdem ké pîrî bé râh-é Hicâz,
Bé her xutve kerdî do rek'at nemâz.

Çonan germ-rov der tarîq-é Xodây,
Ké xâr-é muğiylan nekendî zé pây. [1240]

Düşünceli adamlar mallarını birlikte götürürler,[13]
Varyemezler, yemez yedirmezler, koyup giderler.

Altın, para pul, ne varsa dağıt, onlar elinde kul,
Çünkü senden sonra, başkasının elinde olur kul.

İmkânın varken dünyâlıkla, mamur kıl Âhiretini,
Satın al canım benim, yoksa çekersin hasretini. [1230]

HİKÂYE

Bir zamanlar kadının biri kocasına şikâyet etti:
"Ekmeği mahalle bakkalından alma artık!" dedi.

"Buğday ekmeğini pazardan al. Orada satılıyor,
Çünkü bu, buğday diyor ama arpa ekmeği satıyor.

Dükkânı müşteriden değil, sinekten geçilmiyor,
Sineğin çokluğundan ustanın yüzü görülmüyor."

Alçakgönüllü, yumuşak huylu adam tatlılıkla:
"Gözümün nuru!" dedi *"hoşgörü ile karşıla."*

O adam bize bel bağlayıp, dükkân açtı burada,
Kazancına engel olmak, sığmaz insanlığımıza." [1235]

Sen hep hoşgörülü, iyi insanların yolundan git,
Ayakta olduğun sürece de düşenin elinden tut.

Onları hoş gör, çünkü onlar adamıdır Allah'ın,
Onlar müşterileridir, gösterişsiz dükkânların.

Doğrusunu istersen eğer, cömert adamlar velîdir,
Cömertlerin şâhı, yiğitler yiğidi Hazret-i Alî'dir.

HİKÂYE

Duyduğuma göre bir ihtiyar Hicaz'a gidiyordu
Giderken, her adımda iki rekât namaz kılıyordu.

Allah yolunda, öylesine harâretle yol alıyordu,
Ki ayağına batan deve dikenini bile çıkarmıyordu. [1240]

Bé âxer zé vesvâs xâtér périş,
Pesend âmedeş der nezer kâr-é xîş.

Bé telbîs-é İblîs der çâh reft,
Ké netvan ez in xûbter râh reft.

Gereş rahmet-é Haq ne der yâftî,
Ğurûreş ser ez câddé ber tâftî.

Yékî hâtéf ez ğéybeş âvâz dâd,
Ké: "*Éy nîk-bext-é mubârek-nihâd.*

Mependâr eger tâ'etî kerdéî,
Ké nuzlî bédin hazret âverdéî. [1245]

Bé ihsânî âsûdé kerden délî,
Béh ez elf rek'at bé her menzilî."

HİKÂYET

Bé serheng-é sultan çénin goft zen,
Ké: "*Xiz éy mubârek der-é rızq zen.*

Boro tâ zé xânet nesîbî dehend,
Ké ferzendgânet nezer ber rehend.

Bégoftâ: "Buved matbax imrûz serd,
Ké sultan bé şeb niyyet-é rûzé kerd."

Zen ez nâ umîdî ser endâxt pîş,
Hemî goft bâ xod dél ez fâq rîş. [1250]

"Ké sultan ez in rûzé gûyî çé xâst?
Ké iftâr-é û 'éyd-é tıflân-é mâst."

Xorendé ké xéyreş ber âyed zé dest,
Bé sâimu'd-dehr-é dunyâ por est.

Musellem kesî râ buved rûzé dâşt,
Ké dermendéî râ dehed nân-é çâşt.

Ve ger né çé lâzém ké sa'yî berî,
Zé xod bâz gîrîy yo hem xod xerî?

Bu arada Şeytan kafasına girdi, vesveseye kapıldı,
Yaptığı iş hoşuna gitti. Şeytan'ın sözlerine takıldı.

Dedi: *"Bundan daha iyi gidilemez Allah yoluna,"*
Bu kafayla giderken İblîs'in sözüyle düştü kuyuya.

Eğer Allah esirgemeseydi onu, yolunu şaşıracaktı,
Gurura kapılıp gidecek, iyice zıvanadan çıkacaktı.

O sırada birden gayb âleminden seslendi bir Hâtif:[14]
Dedi: *"Ey temiz yürekli adam! Ey şanslı, ey nahif!*

Bir ibâdet yaptım diye, her şey sona erdi sanma,
Tanrı'nın huzuruna bir şeyler getirdiğini sanma. [1245]

Bir iyilik yapıp bir gönle huzur verdiysen eğer,
Her adımda bin rekât namazdan daha çok değer."

HİKÂYE

Sultanın askerine günün birinde karısı, bir ara,
"Kalk be mübârek!" dedi, *"Kalk da yiyecek ara.*

Git sultanın sofrasına da nasîbini versinler,
Çocukların da aç bilaç, yolunu gözlemesinler."

Dedi: *"Sultanın mutfağında ocak yanmıyor,*
Çünkü sultan niyetlendi, bugün oruç tutuyor."

Kadın yitirdi ümidini, çaresiz, başını önüne eğdi,
Yaralı yüreği yoksulluktan, kendi kendine dedi: [1250]

"Sultanın orucu sâde kendine mi yarar sağlar?
Onun iftarı bizim çocuklarımıza da fayda sağlar,"

Paragözün, bütün yıl oruçlu olmak olsa da işi,
Orucu yese de, daha üstündür hayır yapan kişi.

Oruç tutmak, yiyip yedirmesini bilene yaraşır,
Yoksulun kuşluk yiyeceğini verebilene yaraşır.

Yoksa ne gereği var, kazanmaya çaba sarf etsen,
Ve kendi ekmeğinden kısıp, sonra kendin yesen?

Yékî râ kerem bûd o quvvet nebûd,
Kefâfeş bé qadr-é muruvvet nebûd. [1255]

Ké siflé xodâvend-é hestî mebâd,
Cevanmerd râ teng-destî mebâd.

Kesî râ ké himmet bulend ûfted,
Murâdeş kem ender kemend ûfted.

Ço séylâb-é rîzan ké der kûhsâr,
Negîred hemî ber bulendî qerâr.

Ne ner xord-é sermâyé kerdî kerem,
Tonok mâyé bûdî ez in lâ cerem.

Bereş teng-destî do harfî nébéşt,
Ké: *"Éy xûb-fercâm-é nîkû-séréşt.* [1260]

Yékî dest gîrem bé çendî direm,
Ké çendîst tâ men bé zindan derem."

Bé çéşm endereş qadr-é çîzî nebûd,
Ve lîken bé desteş peşîzî nebûd.

Bé xesmân-é bendî feréstâd merd,
Ké: *"Éy nîk-nâmân-é âzâd-merd.*

Bédârîd çendî kef ez dâmeneş,
Ve ger mî gorîzed zemân ber meneş.

Ve'z an câ bé zindânî âmed ké xîz,
Ve'z in şehr tâ pây dârî gorîz." [1265]

Ço goncéşk der bâz dîd ez qafes,
Qerâreş nemând ender û yék nefes.

Ço bâd-é sebâ z'an miyan séyr kerd,
Ne séyrî ké bâdeş resîdî bé gerd.

Giriftend hâlî cevanmerd râ,
Ké hâsél kon in sîm yâ merd râ.

Bé bîçâregî râh-é zindan girift,
Ké morğ ez qafes refté netvan girift.

GÖNÜL SAHİPLERİNİN CÖMERTLİĞİNİN HİKÂYESİ

Adamın birinin gönlü boldu ama parası yoktu,
Cömertliğini gösterecek kadar kazancı yoktu.

Allah, alçağa mal mülk verip zengin etmesin,
Gönlü bol insanı da, kimseye muhtaç etmesin.

Tanrı eğer yüce himmet verirse bir kimseye,
Murâdınca yaşamak nasip olmaz o kimseye.

Dağdan bayırdan inen azgın sel suyu gibidir o,
Yükseklerde duramaz, akan bir sel gibidir o.

Adamın cömertliği, mütenâsip değildi geliriyle,
Sermâye ise denkleşmiyordu bir türlü gideriyle.

Darlık içindeki biri, iki satırlık bir yazı yazdı,
"Ey iyi niyetli, kutlu kişi!" diye mektup yazdı.

"Birkaç dirhem ver de imdadıma yetiş ne olur,
Çok uzun zamandır zindandayım, yetiş ne olur."

Adamın gözünde, malın mülkün değeri yoktu,
Ama ne yazık ki elinde bir kuruşu bile yoktu.

Tutuklunun alacaklılarına gitti o civanmert,
Dedi: *"Ey, iyi huylu, ey kerem sahibi mert!*

Bir süreliğine borçlu adamı rahat bırakın,
Eğer kaçarsa da, beni bilin, beni kefil yapın."

Sonra kalkıp tutuklunun yanına gitti oradan,
Dedi: *"Kalk, olabildiğince uzaklaş buradan."*

Serçe misali, kapısını açık bulunca kafesin,
Bir an bile durmadı, özgürlükte aldı nefesin.

Saba rüzgârı gibi esti gitti, tozu dumana kattı,
Öyle bir gidiş gitti ki, rüzgâra bile nal toplattı.

Alacaklılar yakaladılar hemen civanmerdi,
Dediler: *"Bul derhal paramızı, ya da yiteni."*

Adam çaresizlik içinde zindanın yolunu tuttu,
Çünkü kafesten kaçanı yakalamanın yolu yoktu.

Şénîdem ké der habs çendî bémând,
Ne şekvet nébéşt o ne féryâd xând.

Zemânhâ neyâsûd o şebhâ nexoft,
Ber û pârsâî gozer kerd o goft:

"Nependâremet mâl-é merdom xerî,
Çé pîş âmedet tâ bé zindan derî?"

Bégoft: *"Éy celîs-é mubârek-nefes,*
Nexordem bé hîletgerî mâl-é kes.

Yékî nâ tevan dîdem ez bend rîş,
Xelâseş nedîdem bé coz bend-é xîş.

Nedîdem bé nezdîk-é râyem pesend,
Men âsûdé vo dîgerî pây-bend."

Bémord âher o nîk-nâmî bébord,
Zéhî zéndégânî ké nâmeş nemord.

Tenî zindé-dél, xofté der zîr-é gél,
Béh ez 'âlemî zindé-yé mordé-dél.

Dél-é zindé hergéz negerded helâk,
Ten-é zindé-dél ger bémîred çé bâk?

HİKÂYET

Yékî der biyâban segî teşhé yâft,
Burun ez remeq der heyâteş neyâft.

Kuleh delv kerd an pesendîdé-kîş,
Ço habl ender an best destâr-é xîş.

Bé xıdmet miyan best o bâzû goşâd,
Seg-é nâ tevan râ demî âb dâd.

Xeber dâd péyğamber ez hâl-é merd,
Ké: *"Dâver gunâhan ez û 'afv kerd."*

Elâ ger cefâ kerdî endîşé kon,
Vefâ pîş gîr o kerem pîşé kon.

Duyduğuma göre uzun bir süre zindanda kaldı,
Ne hâlinden şikâyet etti, ne de mektup yazdı.

Aylar boyu huzur görmedi, geceleri uyumadı,
Dini bütün biri ziyâretine geldi dayanamadı.

Dedi: *"Sen sanırsam milletin malını yemedin,*
Başına ne geldi, neden oldu da zindana girdin?"

Dedi: *"Ey hâlden anlar, kutsal nefesli arkadaş!*
Hîle yapıp kimsenin malını yemedim, arkadaş,

Hapse düşmüş bir zavallı gördüm, gönlü yaralı,
Hapse girmemden başka, kurtuluş yolu kapalı.

Düşündüm kendimce, dedim 'bu doğru değil',
Ben özgürüm bir başkası hapiste, bu âdil değil."

Öldü sonunda civanmert, adı kaldı yadigâr,
Ne mutlu ona ki, öldü ama adı kaldı pâyidâr.

Toprağın altında yatan gönlü diri bir ölü,
Bir dünyâ canlıdan üstündür, ölüyse gönlü.

Bir gönül yaşıyorsa eğer, olmaz helâk asla,
Gönlü diri bir beden, ölse de yok olmaz asla.

HİKÂYE

Adamın biri, bir çölde, gördü susuz bir köpek,
Ölmesine ramak kalmış, can çekişen bir köpek.

Çıkardı külâhını, kova yaptı iyi huylu kişi,
Sarığını ip yerine külâhına bağladı bu kişi,

Kolları sıvadı işe koyuldu, kuyudan çekti su,
Külâhıyla zavallı köpeğe verdi bir yudum su.

Öldükten sonra adam, peygamber haber verdi,
"Allah, bu yüzden, günâhlarını affetti" dedi.

Ey insanoğlu! Zulmettiysen, sonunu düşün,
Vefâlı ol, civanmertlik yap, hep iyilik düşün.

Yékî bâ segî nîkuî gom nekerd,
Kocâ gom şeved xéyr bâ nîk-merd?

Kerem kon çonan két ber âyed zé dest,
Cihan-ban der-é xéyr ber kes nebest. [1285]

Bé qıntâr zer bexş kerden zé genc,
Nebâşed ço qıyrâtî ez dest-renc.

Bered her kesî bâr der xord-é zûr,
Géran est pây-é melex pîş-é mûr.

GOFTÂR ENDER GERDÉŞ-É RÛZÉGÂR

To bâ xalq sehlî kon éy nîk-bext,
Ké ferdâ negîred Xodâ ber to sext.

Ger ez pâ der âyed, nemâned esîr,
Ké oftâdegan râ buved dest-gîr.

Bé âzâr ferman medéh ber rehî,
Ké bâşed ké ofted bé ferman-déhî. [1290]

Ço temkîn o câhet buved ber devâm,
Mekon zûr ber za'f-é dervîş o 'âm.

Ké ofted ké bâ câh o temkin şeved,
Ço béydaq ké nâgâh ferzîn şeved.

Nesîhet şidov merdom-é dûr-bîn,
Nepâşend der hîç dél toxm-é kîn.

Xodâvend-é xermen ziyan mî koned,
Ké ber xûşé-çîn ser géran mî koned.

Netersed ké ni'met bé miskin dehend,
Ve'z an bâr-é ğem ber dél-é in nehend? [1295]

Besâ zûrmendâ ké oftâd sext,
Bes oftâdé râ yâverî kerd bext.

Dél-é zîr-destan nebâyed şikest,
Mebâdâ ké rûzî şevî zîr-dest.

Adamın köpeğe yaptığı iyilik, olmadı zâyî,
İyi bir insana iyilik yaparsan, olur mu zâyî?

Elinden geldiği sürece durmadan hayır işle,
Cihan korucusu, bu kapıyı kapamadı kimseye.

Kuruş bağışlamak el emeği ile kazanılandan,
Yeğ, kantarla altın bağışlasan devlet malından.

Her insan, ancak gücü ölçüsünde yük götürür,
Karıncaya çekirge bacağı ağırdır, zor götürür.[15]

ZAMANIN DÖNÜŞÜ HAKKINDA SÖZ

Ey şanslı kişi! Halkına kolaylık göster bugün,
Darda kalırsan, Tanrı sert davranmasın o gün.

İyi insan, elden ayaktan kalsa da, esir olmaz,
Düşenin elinden tutan, düşse de aciz kalmaz.

Haşin olma, köleni incitme, verme sert emir,
Devrandır, belli olmaz, gün gelir o olur emîr.

Mevkiim, makamım, gücüm var diye bugün,
Halka ve düşkün fukarâya zulmetme bugün.

Devrandır bu. Bir bakmışsın onu başa getirir,
Bir bakarsın piyâde, vezir işini yerine getirir.[16]

İleri görüşlülerle, öğüde kulak veren kişiler,
Hiçbir gönle kin ve nefret tohumu ekmezler.

Başakçıya:[17] "*Defol*" derse harman sahibi eğer,
Farkına varmaz. Sonunda, kendisi zarar eder.

Tanrı fakire de nimet verir diye korkmaz mı?
Onun derdini kendine verir diye korkmaz mı?

Pek çok güç kudret sahibi düşmemiş midir?
Düşkünlere de şans yardım etmemiş midir?

Emrin altında olanların kalbini kırmamalısın,
Allah etmesin, emir altına girip yanmamalısın.

HİKÂYET DER MA'NÎ-YÉ RAHMET BER ZA'ÎFAN VE ENDÎŞÉ DER 'ÂQIBET

Bénâlîd dervîşî ez za'f-é hâl,
Ber-é tendorostî xodâvend-é mâl.

Ne dînâr dâdeş siyeh-dél ne dâng,
Ber û zed bé ser bârî ez téyré bâng.

Dél-é sâil ez covr-é û xûn girift,
Ser ez ğem ber âverd o goft: *"Éy şigift!* [1300]

Tevanger toroş-rûy, bârî çérâst?
Meger mî netersed zé telxî y-yé xâst?

Béfermûd kûteh-nezer tâ ğolâm,
Berandeş bé xârîy yo zecr-é temâm.

Bé nâ kerden-é şukr-é Pherverdgâr,
Şénîdem ké ber geşt ez û rûzigâr.

Bozorgîş ser der tebâhî nihâd,
'Utârid-é qalem der siyâhî nihâd.

Şeqâvet berehné nişândeş ço sîr,
Ne bâreş rehâ kerd o ne bârgîr. [1305]

Fişandeş qezâ ber ser ez fâqé xâk,
Muşe'bid-sıfet, kîsé vo dest pâk.

Serâpây-é hâleş digergûné feşt,
Ber in mâcerâ muddetî ber gozeşt.

Ğolâmeş bé dest-é kerîmî futâd,
Tevanger-dél o dest o rûşen-nihâd.

Bé dîdâr-é miskîn-é âşofté-hâl,
Çonan şâd bûdî ké miskîn bé mâl.

Şebangeh yékî ber dereş loqmé cost,
Zé sextî keşîden qademhâş sost. [1310]

DÜŞKÜNLERE MERHAMETLE YAKLAŞMA VE İŞİN SONUNU DÜŞÜNME HAKKINDA HİKÂYE

Yoksulun biri açtı, perişandı, ağlayıp inledi,
Sağlığı yerinde, zengin birine gidip ünledi.

Bir lira değil, bir kuruş bile vermedi fakire,
Kızdı, bağırıp çağırdı, hakâretler etti fakire.

Dilencinin gönlüne kan oturdu bu sözlerden,
Üzüntü içinde kederle başını kaldırdı yerden. [1300]

Dedi: *"Sen çok zenginsin niye yüz asıyorsun?*
Bir gün fakir düşerim diye korkmuyor musun?"

Kızdı dar görüşlü zengin, kölesine buyurdu,
Kölesi hakâret edip, dövdü kapıdan savurdu.

Tanrı'ya şükretmedi, hep ona sırtını döndü,
Duydum ki, dara düştü, tâlihi tersine döndü.

Gün geldi, büyüklük hastalığı onu batırdı,
Utârid,[18] kalemini siyah mürekkebe batırdı.

Bedbahtlık, onu sarımsak gibi çıplak bıraktı,
Elinde ne yük hayvanını, ne de yükü bıraktı. [1305]

Allah'ın takdiri, giderek onu yoksul bıraktı,
Sihirbaz misâli, elinde sadece torbası kaldı.

Baştan ayağa ne varsa, her şey tersine döndü,
Olayın üzerinden zaman geçti, devran döndü.

Kölesi, civanmert bir efendinin eline düştü,
Gönlü zengin, eli açık, temiz kalpliye düştü.

Perîşan hâlli bir fakir gördüğünde sevinirdi,
Mal bulmuş yoksul gibi, gönülden sevinirdi.

Bir gece, fakirin biri gelip ekmek dilendi,
Açlıktan, yoksulluktan dermânı tükenmişdi. [1310]

Béfermûd sâhib-nezer bendé râ,
Ké: *"Xoşnûd kon merd-é dermendé râ."*

Ço nezdîk bordeş zé xân behreî,
Ber âverd bî xîşten na'réî.

Şikesté dél âmed ber-é xâcé bâz,
'İyan kerdé eşkeş bé dîbâcé râz.

Béporsîd sâlâr-é ferxundé-xûy,
Ké: *"Eşket zé covr-é ké âmed bé rûy?"*

Bégoft: *"Enderûnem béşûrîd sext,*
Ber ehvâl-é in pîr-é şûrîdé-hâl. [1315]

Ké memlûk-é véy bûdem ender qadîm,
Xodâvend-é esbâb o emlâk o sîm.

Ço kûtâh şod desteş ez 'izz o nâz,
Koned dest-é xâhéş bé derhâ dérâz."

Béxandîd o goft: *"éy péser cevr nîst,*
Sitem ber kes ez gerdéş-é devr nîst.

Ne an tond-rûy est bâzârgân,
Ké bordî ser ez kibr ber âsıman?

Men ânem ké an rûzem ez der bérând,
Bé rûz-é meneş devr-é giytî nişând. [1320]

Nigeh kerd bâz âsıman sû-yé men,
Furû şost gerd-é ğem ez rûy-é men."

Xodây er bé hikmet bébended derî,
Goşâyed bé fazl o kerem dîgerî.

Besâ muflés-é bînevâ sîr şod,
Besâ kâr-é mun'im zeber zîr şod.

Civanmert adam, kölesini çağırıp buyurdu,
Köleye: *"Biçârenin karnını doyur"* buyurdu.

Aldı mutfaktan yemek, gitti yanına adamın,
Çığlık attı birden, sanırsın aklı çıktı adamın.

Perîşan hâlde, efendisinin yanına koşuyordu,
Akan gözyaşından, pek çok şey anlaşılıyordu.

İyi huylu efendi, merak edip sordu köleye,
"Niçin ağlıyorsun?" diyerek sordu köleye.

Dedi: *"Adamı görünce allak bullak oldum,*
Şansı dönmüş adamı görünce perîşân oldum. [1315]

Onun bir kölesi idim, geçmişte bir zamanlar,
O da mal, mülk, para sahibiydi bir zamanlar.

Malını mülkünü kaybetmiş, itibârı kalmamış,
Bir lokma ekmek dilenip, kapıları tıklarmış."

Efendi güldü, dedi: *"Evlat! Zulüm değildir,*
Bu zulüm, zamânın değişmesinden değildir.

Bu adam, hani o asık suratlı tüccar değil mi?
Kibirden başı göklere değen tüccar değil mi?

Hatırlar mısın, hani o gün beni kapıdan kovdu,
Feleğin cilvesi işte, onu benim yerime koydu. [1320]

Gün geçti, devran döndü, şans bana da güldü,
Sıkıntılı günlerim geçti, felek yüzüme güldü."

Evet, Tanrı bir sebeple gümüş kapıyı kapar,
Ama rahmetiyle, faziletiyle, altın kapıyı açar.

Nice yoksul vardır ki, nimetiyle karnı doydu,
Nice zengin vardır ki, işleri darmadağın oldu.

HİKÂYET

Yékî sîret-é nîk-merdan şinov,
Eger nîk-bextiy yo merdâné-rov.

Ké Şiblî zé hânût-é gendom-furûş,
Bé déh bord enbân-é gendom bé dûş. [1325]

Nigeh kerd o mûrî der an ğullé dîd,
Ké ser-geşté her gûşéî mî dovîd.

Zé rahmet ber û şeb neyârest xoft,
Bé me'vâ-yé xod bâzeş âverd o goft:

"Muruvvet nebâşed ké in mûr-é rîş,
Perâgendé gerdânem ez cây-é xîş."

Derûn-é perâgendegan cem' dâr,
Ké cem'iyyetet bâşed ez rûzigâr.

Çé xoş goft Firdovsî-yé pâk-zâd,
Ké rahmet ber an turbet-é pâk bâd. [1330]

"Meyâzâr mûrî ké dâné-keş est,
Ké can dâred o cân-é şîrîn xoş est."

Siyâh-enderun bâşed o seng-dél,
Ké xâhed ké mûrî şeved teng-dél.

Mezen ber ser-é nâtevan dest-é zûr,
Ké rûzî bé pâyeş der oftî ço mûr.

Nebaxşûd ber hâl-é pervâné şem',
Nigeh kon ké çon sûxt der bîş-é cem'.

Giriftem zé to nâtevanter besîst,
Tevânâter ez to hem âxer kesîst. [1335]

HİKÂYE

Erkekçe yürüyen iyi biri, bir yiğitsen eğer,
İyilerin tavrını anlatacağım, dinlemeye değer.

Şiblî,[19] buğdaycıdan bir dağar buğday almış,
Sırtına atıp, yürüye yürüye köyüne varmış. [1325]

Eve geldiğinde dağarı açınca, bak ne görmüş,
Karıncanın biri sersem sepelek dolaşıyormuş.

Karıncaya acımış, sabaha kadar uyuyamamış,
Almış onu, yurduna yuvasına geri götürmüş.

"*Yaralı karıncayı yurdundan ayırdım*" demiş,
"*Yuvadan ayırmak mürüvvete sığmaz*" demiş.

Gönlü perîşanları kollamalı, teselli etmelisin,
Ki felek de bunaldığında seni perîşan etmesin.

Ne güzel demiş asil Firdevsî,[20] kabri nur olsun,
O temiz türbesi, Tanrı'nın rahmetiyle dolsun: [1330]

"*İncitme karıncayı, yuvaya dane çekmededir,*
Çünkü onun da canı var ve can çok şîrindir."

Bir karıncayı bile inciten taş kalplinin biridir,
Karıncayı sıkıntıya sokan kara gönüllü biridir.

Güçlüyüm diye vurma zayıfın kafasına, sakın,
Bir gün karınca gibi ayağına düşmekten sakın.

Mum, pervânenin yanmasına acıdı mı bir bak,
Herkesin önünde nasıl kavrulduğuna bir bak.

Tut ki, pek çoktur senden daha zayıf olan kişi,
Unutma ki, bulunur senden daha güçlü bir kişi. [1335]

GOFTÂR ENDER SEMERÉ-YÉ CEVANMERDÎ

Bébaxş éy péser k'âdemî-zâdé séyd,
Bé ihsan tevan kerd o vahşî bé qéyd.

'Adûv râ bé eltâf gerden bébend,
Ké netvan borîden bé tîğ in kemend.

Ço duşmen kerem bîned o lutf o cûd,
Neyâyed zé toxm-é bedî bâr-é nîk.

Mekon bed ké bed bînî ez yâr-é nîk,
Neyâyed diger xubs ez û der vucûd.

Ço bâ dûst duşxâr gîriy yo teng,
Nexâhed ké bîned to râ naqş o reng. [1340]

Ve ger xâcé bâ duşmenan nîk-xûst,
Besî ber neyâyed ké gerdend dûst.

HİKÂYET DER MA'NÎ-YÉ SÉYD KERDEN-É DÉLHÂ BÉ İHSAN

Bé reh der yékî pîşem âmed cevan,
Béteg der péyeş gûsfendî devan.

Bédû goftem: *"İn rîsmân est o bend,*
Ké mî âred ender péyet gûsfend."

Sebok tovq o zencîr ez û bâz kerd,
Çep o râst pûyîden âğâz kerd.

Henûz ez péyeş tâziyan mî devîd,
Ké cov xordé bûd ez kef-é merd o xevîd. [1345]

Ço bâz âmed ez 'éyş o bâzî bé cây,
Merâ dîd o goft: *"Éy xodâvend-é rây,*

Ne in rîsman mî bered bâ meneş,
Ké ihsân kemend est der gerdeneş.

Bé lutfî ké dîdést pîl-é deman,
Neyâred hemî hamlé ber pîlban."

CÖMERTLİĞİN KAZANCI HAKKINDA SÖZ

Ey oğul! Eli açık ol, insan iyilikle avlanır,
Hayvan avlamak istersen, o tuzakla avlanır.

İyilik yapıp, düşmanın boynuna kement tak,
Bu kemendi kılıç bile kesmez o zaman, bak.

Düşman görürse senden lûtuf ve cömertlik,
Korkma artık ondan, yapmaz bir nâmertlik.

Kötülük yapma, dosttan bile kötülük görürsün,
Kötü tohum ekersen, kötü mahsul götürürsün.

Dostuna zorluk çıkarır, sıkıntı verirsen eğer,
O da seni görmek istemez, sana vermez değer. [1340]

Eğer bir kişi, dostça davranırsa düşmanlarına,
Çok geçmeden düşmanları döner, dostlarına.

GÖNÜLLERİ İYİLİKLE AVLAMA HAKKINDA HİKÂYE

Yolda giderken birden, bir genç çıktı önüme,
Koşuyordu hızla, bir koyun düşmüştü peşine.

Dedim ki: *"Bu tasmayla, ip koşturuyor onu,*
Bunlar olmasa koşturamazsın peşinden onu."

Delikanlı çözdü derhal, tasmasıyla zincirini,
İzledim hayretle, koşa koşa sağa sola gittiğini.

Ağızsız dilsiz hayvan yine peşinden gitmişti,
Zîrâ delikanlının elinden yem ve arpa yemişti. [1345]

Oynadı eğlendi sonra geldi yanıma genç kişi,
Beni onu izlerken görüp dedi: *"Ey akıllı kişi!*

Onu peşim sıra koşturan, sanma ki bu kement,
Ona ettiğim iyiliklerdir, boynundaki kement.

Fil, bakıcısından iyilik görmüşse eğer, şunu bil,
Kükreyip kızsa da, asla saldıramaz sahibine fil."

Bedan râ nevâzéş kon éy nîkmerd,
Ké seg pâs dâred ço nân-é to xerd.

Ber an merd kond est dendân-é yûz,
Ké mâled zeban ber penîreş do rûz. [1350]

HİKÂYET-É DERVÎŞ BÂ RÛBÂH

Yékî rûbehî dîd bî dest o pây,
Furû mand der lutf o sunʿ-é Xodây.

Ké: *"Çon zindégânî bé ser mî bered?*
Bédin dest o pây ez kocâ mû xored?"

Der in bûd dervîş-é şûrîdé-reng,
Ké şîrî ber âmed şeğâlî bé çeng.

Şeğâl-é nigun-bext râ şîr xord,
Bémând ançé rûbâh ez an sîr xord.

Diger rûz bâz ittifâqî futâd,
Ké Rûzî-resan qût-é rûzeş bédâd. [1355]

Yaqîn, merd râ dîdé bînendé kerd,
Şod o tikyé ber Âferînendé kerd.

Ke: *"Z'in pes bé koncî néşînem ço mûr,*
Ké rûzî nexordend pîlan bé zûr."

Zenexdan furû bord çendî bé céyb,
Ké Baxşendé rûzî férésted zé ğéyb.

Ne bîgâné tîmâr xordeş ne dûst,
Ço çengeş reg o ustuxan mând o pûst.

Ço sabreş nemand ez zaʿîfîy yo hûş,
Zé dîvâr-é mihrâbeş âmed bé gûş: [1360]

"Boro şîr-é derrendé bâş, éy değel,
Meyendâz xod râ ço rûbâh-é şel.

Çonan saʿy kon keʾz to mâned ço şîr,
Çé bâşî ço rûbeh, bé vâ mandé sîr?"

Kötüleri bile okşa, iyilik yap ey iyi huylu kişi,
Köpeğin bile ekmeğini yediğiyle olmaz asla işi.

Bir parsa eğer, iki gün yalatırsa peynir bir kişi,
O parsın artık, kişiyi hiçbir zaman kesmez dişi.[21] [1350]

DERVİŞLE TİLKİNİN HİKÂYESİ[22]

Biri elsiz ayaksız bir tilki gördü, şaşırıp kaldı,
Tanrı'nın gücü ve lûtfu karşısında apışıp kaldı.

Dedi: *"Yarabbi! Bu biçare nasıl yaşam sürer?*
Eli yok, ayağı yok nasıl bir şey bulup yer içer?"

Hayretten donakalmış, şaşkın şaşkın bakıyordu,
O sırada bir aslan, pençesinde bir çakal geliyordu.

Aslan açtı, zavallı çakalı oturup afiyetle yedi,
Aslandan arta kalan kırıntılarını da, tilki yedi.

Ertesi gün, bir kez daha böyle bir şey denk geldi,
Herkese rızk veren Tanrı, tilkiye de rızkını verdi. [1355]

Apaçık gerçeği gören dervişin, gönül gözü açıldı,
Çekildi köşesine, tevekkül içinde ibâdete sarıldı.

"Bundan böyle çekileyim köşeme karınca gibi,
Zira zorbalık azık getirmez, istersen ol fil gibi."

Başını önüne eğdi tefekküre daldı uzun bir süre,
Tanrı'dan rızk bekledi, nasıl olsa gönderir diye.

Ne dost hâlini sordu, ne yabancı nasılsın dedi,
Gün geçtikçe döndü bir deri bir kemiğe, eridi.

Zayıflıktan ne aklı kaldı ne sabrı, günler geçti
Mihrâbın duvarından, kulağına bir ses geldi: [1360]

"Miskin herif kalk! Gayretli ol aslanlar gibi,
Olma elden ayaktan düşmüş, zavallı tilki gibi.

Öylesine çalış ki, bir şey kalsın aslanınki gibi,
Olma başkasının artığıyla doyan tilki gibi."

Ço şîr an ké râ gedenî ferbéh est,
Ger ofted ço rûbeh, seg ez véy béh est.

Bé çeng âr o bâ dîgeran nûş kon,
Ne ber fazlé-yé dîgeran gûş kon.

Boxor tâ tevânî bé bâzû-yé xîş,
Ké sa'yet buved der terâzû-yé xîş. [1365]

Ço merdan béber renc o râhet resan,
Muxannes xored dest-renc-é kesan.

Bégîr éy cevan dest-é dervîş-é pîr,
Ne xod râ biyefgen ké destem gîr.

Xodâ râ ber an bendé bexşâyéş est,
Ké xalq ez vucûdeş der âsâyéş est.

Kerem verzed an ser ké meğzî de ûst,
Ké dûn himmetânend bî meğz o pûst.

Kesî nîk bîned bé her do serây,
Ké nîkî resâned bé xalq-é Xodây. [1370]

HİKÂYET

Şénîdem ké merdîst pâkîzé-bûm,
Şinâsâ vo rehrov der eqsâ-yé Rûm.

Men o çend sâlûk-é sehrâ-neverd,
Béreftîm qâséd bé dîdâr-é merd.

Ser o çéşm-é her yék bébûsîd o dest,
Bé temkîn o 'izzet nişând o nişest.

Zereş dîdem o zér' o şâgérd o rext,
Velî bî muruvvet ço bî ber dırext.

Bé lutf o lebeq germ-rev merd bûd,
Velî dîgdâneş 'aceb serd bûd. [1375]

Hemé şeb nebûdeş qerâr-é hucû',
Zé tesbîh o tehlîl o mâ râ zé cû'.

Aslan gibi ensesi kalın biri zayıf düşerse eğer,
Tilkiye benzer. Bir köpek bile ondan çok eder.

Çalış, çabala, kazan, ye, iç, eğlen dostlarınla,
Kimseden bir şey bekleme, avunma el artığıyla.

Gücün olduğu sürece, alın terinle kazanıp ye,
Kendi çabanla elde ettiklerin senindir. Onu ye. [1365]

Sen erkekçe çalış, kazan, başkalarına da ver,
Çünkü namussuzlar başkasının kazancını yer.

Yaşlı yoksula yardım et ey genç, elinden tut,
Muhtaç düşüp de deme kimseye: "*Elimden tut.*"

Tanrı o tür kulunu hoş görür, esirger, bağışlar,
Çünkü o kişi, halkın huzuru için yapar bağışlar.

Aklı olan kişi eli açıktır. Cömertliği âdet edinir,
Alçak yaradılışlılar, içsiz, kof bir kabuk gibidir.

Allah'ın yarattığına iyilik yapan kişilerdir onlar,
Her iki dünyâda da, iyilik bulan kişilerdir onlar. [1370]

HİKÂYE

Rum ülkesinde anlayışlı bir şeyh var dediler,
Hem tarîkat ehli, hem de çok tanınmış dediler.

Birkaç gezgin dervişle birlikte yanına gittik,
Hep birlikte, özellikle, ziyâret etmeye gittik.

Vardığımızda evine, öptü yüzümüzü, elimizi,
Güleryüz gösterdi, saygıyla, oturttu hepimizi.

Kuruldu karşımıza. Parası, malı, uşağı çok,
Ama mürüvveti yoktu, ağacında meyve yok.

Yakınlık göstermede, iltifatta, üstüne yoktu,
Ama tencere soğuk, aş ekmekten haber yoktu. [1375]

Açlıktan, sabaha kadar gözümüzü kırpmadık,
O, tesbîh ve tehlîlden,[23] biz açlıktan uyumadık.

Sehergeh miyan best o der bâz kerd,
Heman lutf o porsîden âğâz kerd.

Yékî bud ké şîrîn o xoş teb‘ bûd,
Ké bâ mâ musâfir der an rub‘ bûd.

“Merâ bûsé goftâ bé tashîf déh,
Ké dervîş râ tûşé ez bûsé béh.

Bé xıdmet menéh dest ber kefş-é men,
Merâ nan déh o kefş ber ser bézen.” [1380]

Bé îsâr merdan sebeq bordéend,
Ne şeb zindé-dârân-é dél-mordéend.

Hemin dîdem ez pâsbân-é tetâr,
Dél-é mordé vo çéşm-é şeb-zindé-dâr.

Kerâmet cevanmerdi yo nan déhîst,
Meqâlât-é bîhûdé tebl-é tohîst.

Qıyâmet kesî bînî ender béhéşt,
Ké ma‘nî taleb kerd o da‘vî bé héşt.

Bé ma‘nî tevan kerd da‘vî dorost,
Dem-é bî qadem tikyégâhîst sost. [1385]

HİKÂYET-É HÂTEM-É TÂÎ VE SIFET-É CEVANMERDÎ-YÉ Û

Şénîdem der éyyâm-é hâtem ké bûd,
Bé xéyl endereş bâd-pâyî ço dûd.

Sebâ sur‘etî, ra‘d bâng edhemî,
Ké ber berq pîşî giriftî hemî.

Bé teg jâlé mî rîxt ber kûh o deşt,
To goftî meger ebr-é nîysan gozeşt.

Yékî séyl-reftâr-é hâmun-neverd,
Ké bâd ez péyeş bâz mandî ço gerd.

Zé ovsâf-é Hâtem bé her berr o bûm,
Bégoftend berxî bé sûltân-é Rûm. [1390]

Sabah olunca tekrar açtı kapımızı iltifat etti,
İlgi gösterdi, hâl, hatır sordu: *"Nasılsınız?"* dedi.

Şeyhin konağında vardı nüktedan, bir kişi,
O da konuktu bizim gibi. Tok sözlü bir kişi.

"Şeyh efendi!" dedi. *"Bize tashîf*[4] *ile ver bûse,*
Çünkü fakirler için bûseden daha değerlidir tûşe

Saygı göstereceğim diye öpme pabucumu,
Bana aş, ekmek ver de, çal başıma pabucumu." [1380]

Yarışı kazanan kimse, varını veren insandır,
Geceleri uyanık olup, gönlü ölü olmayandır.

Aynı şeyi, Tatar bekçide gördüm, gözü açık,
Gönlü ölmüş, gece sabaha kadar gözü açık.

Kerâmet cömertliktedir. Fakir doyurmaktadır,
Anlamsız söz, içi boş davul gibi çalmaktadır.

Kıyâmet günü görürsün cennette o kimseyi,
Ki mânâ âlemi uğruna terk etmiştir iddiâyı.

Mânâya yönelmekle, iddiâ ispat edilebilir,
Amelsiz sözse, gevşek bir dayanak gibidir. [1385]

HÂTEM-İ TÂÎ VE CİVANMERTLİĞİNİN HİKÂYESİ

Duydum ki bir zamanlar, Hâtem-i Tâî[25] vardı,
Yılkısında duman rengi, yel gibi, bir atı vardı.

Rüzgâr misâli hızlı, gök gürültüsü sesli, kara at,
Koşmaya başlayınca şimşeğe nal toplatan bir at.

Koştuğunda teri, çiğ olup yağardı, dağa, ovaya,
Sanki nisan bulutu, yağıyordu dağa, taşa toprağa.

Coşarak gelen, ovayı süpüren bir seldi sanki,
Rüzgâr koşup, ardından nal topluyordu sanki.

Yayılmıştı dört bir yana, Hâtem'in özellikleri,
Rum kayzerine de anlatılmıştı bazı güzellikleri. [1390]

Ké hemtâ-yé û der kerem merd nîst,
Ço esbeş bé cevlân o nâverd nîst.

Biyâban-neverdî ço keştî ber âb,
Ké bâlâ-yé séyreş neperred ʻoqâb.

Bé destûr-é dânâ çénin goft şâh,
Ké: *"Davi' xıcâlet buved bî govâh.*

Men ez Hâtem an esb-é tâzî-nihâd,
Béxâhem, ger û mekrumet kerd o dâd.

Bédânem ké der véy şukûh-é méhîst,
Ve ger red koned bâng-é tabl-é tohîst." [1395]

Resûlî hunermend-é ʻâlim bé téy,
Revan kerdé vo deh merd hemrâh-é véy.

Zemin mordé vo ebr giryan ber û,
Sebâ kerdé bâr-é diger can der û.

Bé menzilgeh-é Hâtem âmed furûd,
Ber âsûd çon teşné ber Zindérûd.

Sımâtî biyefgend o esbî békoşt,
Bé dâmen şéker dâdişan, zer bé moşt.

Şeb ancâ bébûdend o rûz-é diger,
Bégoft ançé dânist sâhib-xeber. [1400]

Hemî goft o Hâtem périyşan ço mest,
Bé dendan zé hasret hemî kend dest.

Ké: *"Éy behréver mu'bed-é nîk-nâm,*
Çérâ pîş ez înem negoftî péyâm?

Men an bâd-reftâr-é Duldul-şitâb,
Zé behr-é şomâ dûş kerdem kebâb.

Ké dânistem ez hevl-é bârân o séyl,
Neşâyed şoden der çerâgâh-é xéyl.

Bé novʻî diger rûy o râhem nebûd,
Coz û ber der-é bârgâhem nebûd. [1405]

Muruvvet nedîdem der âyîn-é xîş,
Ké mihman béxosbed dél ez fâqé rîş.

Demişlerdi: *"Cömertlikte üstüne kimse yoktur,*
Koşuda atına yetişecek herhangi bir at yoktur.

Çölleri ovaları geçer, sanırsın denizdeki gemi,
Ona yetişecek bir kartalın bile, yoktur seyri."

Kayzer bilge vezirine dedi: *"Bu lafla olmaz,*
İspatlanmayan iddia utandırır, tanıksız olmaz.

Ondan Arap atını isteyeyim, bakalım, görelim,
Verir mi vermez mi, cömert mi, değil mi bilelim.

Verirse eğer, anlarız ki saygındır, civanmerttir,
Vermezse de, çok ses veren davuldan ibarettir." [1395]

Bilgili, hünerli bir elçisini gönderdi Hâtem'e,
Yanına on kişi kattı gönderdi Hâtem-i Tâî'ye.

Toprak ölü, yağmur yağar üstüne bir yandan,
Sabâ rüzgârı esip, yeniden bağışlamış ona can.

Elçi indi böyle bir günde, Hâtem'in konağına,
Rahat etti Zinderûd'dan[26] su içen toprakcasına.

Hâtem, bir sofra kurdurdu, bir de at kestirdi,
Etek dolusu şeker sundu, ellerine altın verdi.

Geceyi geçirdiler konakta, sabahı bekledi elçi,
Kayzer'in sözlerini Hâtem'e iletti saygıyla elçi. [1400]

Hâtem dinledi elçiyi, sarhoş gibi perîşân oldu,
Şaşırmıştı, hayıflana hayıflana elini ısırıyordu.

"Ey bilge elçi! Ey her şeyden haberi olan kişi!
Neden haberi önce vermedin? Geciktirdin işi?

Ben, rüzgâr gibi esen, Düldül[27] gibi koşan o atı,
Dün gece, kesip kebap yaptırdım sizin için o atı.

Yağmur yağıyordu, sel gelir diye korkuyordum,
Sürünün olduğu otlağa gitmekten korkuyordum.

Size ikram etmek için başka bir yolum yoktu.
Evde kesmek için ondan başka hayvanım yoktu. [1405]

Benim geleneklerime, göreneklerime uymazdı.
Konuğumun aç yatması insanlığıma sığmazdı.

Merâ nâm bâyed der iqlîm fâş,
Diger merkeb-é nâmver gû mebâş."

Kesan râ direm dâd o teşrîf o esb,
Tabî'atîst exlâq-é nîkû ne kesb.

Xeber şod bé Rûm ez cevanmerd-é Tey,
Hezâr âferîn goft ber teb'-é vey.

Zé Hâtem bédin nukté râzî meşov,
Ez in xûbter mâcerâî şinov. [1410]

HİKÂYET DER ÂZMÛDEN-É PÂDŞÂH-É YÉMEN HÂTEM RÂ BÉ ÂZÂD-MERDÎ

Nedânem ké goft in hikâyet bé men,
Ké bûdest fermandéhî der Yemen.

Zé nâm-âverân gûy-é dovlet rubûd,
Ké der genc-baxşî nazîreş nebûd.

Tevan goft û râ sehâb-é kerem,
Ké desteş ço bâran fişândî direm.

Kesî nâm-é Hâtim nebordî bereş,
Ké sevdâ nereftî ez û ber sereş:

Ké: *"Çend ez meqâlât-é an bâd-senc,*
Ké ne mulk dâred ne ferman ne genc." [1415]

Şénîdem ké céşnî mulûkâné sâxt,
Ço çeng ender an bezm xalqî nevâxt.

Der-é zikr-é Hâtim kesî bâz kerd,
Diger kes senâ kerden âğâz kerd.

Hased merd râ ber ser-é kîné dâşt,
Yékî râ bé xûn xordeneş ber gomâşt.

Ké tâ hest Hâtim der éyyâm-é men,
Nexâhed bé nîkî şoden nâm-é men.

Bélâ-cûy râh-é Benî Téy girift,
Bé koşten cevanmerd râ péy girift. [1420]

Benim bir adım var ülkemde, böyle kalsın isterim,
Rüzgâr gibi bir atım, olmazsa da olmasın derim."

Konuklara hil'at, para, at verip gönderdi oradan,
İyi huy Allah vergisidir, kazanılmaz sonradan.

Haber ulaştı Rum Ülkesine Tây'ın cömerdinden,
Binlerce övgü sözü geldi Rum'un Kayzeri'nden.

Sevgili okur! Hâtem'in bu hikâyesiyle yetinme,
Anlatacağım bundan daha tatlı, macerasını dinle. [1410]

YEMEN TOBBAININ[28] HÂTEM'İN CÖMERTLİĞİNİ SINAMASININ HİKÂYESİ

Bu hikâyeyi, bilmiyorum bana kim anlattı,
Bir zamanlar Yemen'de bir hükümdar vardı.

Cömertlikte bütün ülkede, eşi benzeri yoktu,
Ünlüler arasından sıyrılıp gelen tobba' oydu.

Denilebilir ki o, bir kerem bulutuydu sanki,
Elinden yağmur misâli para saçardı sanki.

Hiç kimse yanında Hâtem'den söz edemezdi,
Adını duyunca, kan beynine sıçrar, kükrerdi:

"Laf kalabalığından başka neyi var onun?"
"Ne mülkü var, ne saltanatı, ne parası onun." [1415]

Duydum ki, pâdişahlar gibi meclis kurdu,
Yedirip, içirip insanların gönlünü hoş tuttu.

Bu arada biri Hâtem'den söz etmeye başladı,
Yanındaki biri övüp, Hâtem'i göklere çıkardı.

Tobba', çileden çıktı hasetinden, doldu kinle,
O an birini görevlendirdi Hâtem'i öldürmekle.

Dedi: *"Hâtem sağ oldukça benim devrimde,*
Adım iyilikle anılmayacak benim devrimde."

Kiralık katil, Tây Kabilesi'nin yolunu tuttu.
Bol elli Hâtem'i öldürmek için yola koyuldu. [1420]

Cevânî bé reh pîşbâz âmedeş,
K'ez û bûy-é unsî ferâz âmedeş.

Nikû-rûy o dânâ vo şîrin-zeban,
Ber-é xîş bord an şebeş mîhman.

Kerem kerd o ğem xord o pûzéş numûd,
Bed-endîş râ dél bé nîkî rubûd.

Nihâdeş seher bûsé ber dest o pây,
Ké: "*Nezdîk-é mâ çend rûzî bépây.*"

Bégoftâ: "*Neyârem şod in câ muqîm,*
Ké der pîş dârem muhimmî 'azîm." [1425]

Bégoft: "*Er néhî bâ men ender miyan,*
Ço yârân-é yék dél békûşem bé can."

"*Bé men dâr goft, éy cevanmerd gûş,*
Ké dânem cevanmerd râ perdé-pûş.

Der in bûm Hâtim şinâsî meger,
Ké ferxundé-rây est o nîkû-siyer?

Sereş pâdişâh-é Yemen xâstest,
Nedânem çé kîn der miyan xâstest!

Gerem reh numâî bédan câ ké ûst,
Hemin çéşm dârem zé lutf-é to dûst." [1430]

Béxandîd burnâ ké: "*Hâtim menem,*
Ser iynek codâ kon bé tîğ ez tenem.

Nebâyed ké çon sobh gerded séfîd,
Gezendet resed yâ şevî nâ umîd."

Ço Hâtim bé âzâdegî ser nihâd,
Cevan râ ber âmed xurûş ez nihâd.

Bé xâk ender oftâd o ber pây cest,
Geheş xâk bûsîd o geh pây o dest.

Biyendâxt şemşîr o terkeş nihâd,
Ço bîçâregan dest ber kreş nihâd. [1435]

Ké: "*Ger men golî ber vucûdet zenem,*
Bé nezdîk-é merdan ne merdem, zenem."

Giderken Tây'a, karşısına çıktı bir delikanlı,
Dost tavırlı, iyi niyetli, samimi bir delikanlı.

Güzel yüzlü, tatlı dilli, alımlı biri, bilgi dolu,
Evine götürüp ağırladı, gece konuk etti onu.

İkramlarda bulundu, dertleşti, özürler diledi,
Kötü niyetlinin gönlünü çeldi, iyiye çevirdi.

Sabah olunca, saygıyla, öptü ayağını, elini,
"Biraz daha burada kal, konuğum ol!" dedi.

Konuk dedi: *"Ne yazık ki burada kalamam."*
Önemli bir işim var, buralarda duramam." [1425]

Dedi: *"Lûtfedip söylersen bana nedir işini,*
Candan dostlar gibi çalışır hâllederim işini."

Konuk dedi: *"Ey genç adam! Kulak ver bana,*
Bilirim civanmertsin. Demezsin sırrı yabana.

Tanır mısın? Bu ülkede Hâtem adında birini,
İyi huylu, iyi niyetli, cömert mi cömert birini?

Yemen hükümdarı, Hâtem'in kellesini istiyor,
Neden bilmem kin tutmuş, ölmesini istiyor!

Bana yerini gösterirsen, çok mutlu olurum,
Bu iyiliğini unutmam, minnettârın olurum." [1430]

Delikanlı gülerek dedi: *"Hâtem-i Tâî benim.*
Kılıcını çıkar, ayır başımı tenimden benim.

Günün ağarmasını bekleyip zaman yitirme,
Ne olur ne olmaz, yakaladığın fırsatı yitirme."

Hâtem, pervasızca başını adama teslim etti,
Adam vicdanının sesiyle, acı acı feryat etti.

Şaşırdı ne yapacağını, yere düştü, kalktı.
Kâh yeri öptü, kâh eline, ayağına yapıştı.

Kılıcını bir yana, sadağını öbür yana fırlattı,
Çaresizler gibi, elini göğsüne koyup baktı. [1435]

"Sana bir gül yaprağı değdirirsem n'olayım,
Bana da erkek demesinler, kancık olayım."

Do çeşmeş bébûsîd o der ber girift,
Ve'z an câ tarîq-é Yemen ber girift.

Melik der miyân-é do ebrû-yé merd,
Bédâdist hâlî ké kârî nekerd.

Bégoftâ: *"Biyâ tâ çé dârî xeber,*
Çérâ ser nebestî bé fitrâk ber?

Meger ber to nâm-âverî hamlé kerd,
Neyâverdî ez za'f tâb-é neberd?" [1440]

Cevanmerd-é şâtır zemin bûsé dâd,
Melik râ senâ goft o temkin nihâd.

Ké: *"Der yâftem Hâtim-é nâm-cûy,*
Hunermend o xoş-menzer o xûb-rûy.

Cevanmerd o sâhib-xıred dîdemeş,
Bé merdânegî fovq-é xod dîdemeş.

Merâ bâr-é lutfeş do tâ kerd poşt,
Bé şemşîr-é ihsan o fazlem békoşt."

Bégoft ançé dîd ez keremhâ-é véy,
Şehinşeh senâ goft ber Âl-é Téy. [1445]

Féréstâdé râ dâd mohrî direm,
Ké: *"Mohrest ber nâm-é Hâtim-é Téy*

Mer û râ sezed ger govâhî dehend,
Ké ma'nîy yo âvâzéeş hemrehend."

HİKÂYET-É DOXTER-É HÂTİM DER RÛZGÂR-É PÉYGAMBER (S)

Şénîdem ké Téy den zemân-é Resûl,
Nekerdend menşûr-é îman qabûl.

Féréstâd leşker beşîr-é nezîr,
Giriftend ez iyşan gurûhî ésîr.

"Béfermûd koşten bé şemşîr-é kîn,
Ké nâ pâk bûdend o nâ pâk-dîn." [1450]

Dedi, gözlerinden öpüp, Hâtem'i bastı bağrına,
Veda edip ayrıldı, çıktı doğru Yemen yoluna.

Tobba' bakınca fedâisinin yüzünden anladı,
Adamının bir şey yapmadan geldiğini anladı.

Dedi: *"Gel bakalım. Bana ne getirdin haber,*
Terkinde Hâtem'in kellesinden yok bir haber.

Yoksa ünlü savaşçının biri mi saldırdı sana?
Çâresiz mi kaldın, gücün mü yetmedi ona?" [1440]

Çevik delikanlı saygıyla eğildi, el etek öptü,
Saygı gösterdi efendisine, hükümdarını övdü.

Dedi ki: *"Pâdişâhım! Buldum ünlü Hâtem'i,*
Hünerli, yakışıklı, güler yüzlü buldum Hâtem'i.

Civanmert, akıllı, üstün nitelikli buldum onu,
Mertlikte, benden çok daha üstün buldum onu.

Lûtufkâr davranışlarının yükü, belimi büktü.
Beni erdemli tavır ve ihsan kılıcıyla öldürdü."

Hâtem'in cömertliklerini anlattı, her ne var,
Tây hanedanına övgüler yağdırdı hükümdar. [1445]

Fedâîsine verdi ağzı mühürlü bir kese dirhem,
Dedi: *"Hâtem'in adına tescil edilmiştir kerem.*

Cömertlikle anılmak, artık sadece ona yaraşır.
Yaptıklarıyla hak etmiştir. Bu ün ona yaraşır."

PEYGAMBER(S) ZAMANINDA HÂTEM'İN KIZININ HİKÂYESİ

Duydum ki, Tây kabilesi peygamberin devrinde,
İslâmiyet'i kabul etmemişlerdi Resûl döneminde.

Beşîr ve de nezîr[29] olan peygamber asker yolladı,
Askerler, Tây kabilesinden pek çok esir topladı.

"Kin kılıcıyla, hepsi öldürülsün" diye emretti Resûl,
"Ne kendileri, ne de dinleri temiz değil" dedi Resûl. [1450]

Zenî goft: *"Men doxter-é Hâtim'em,*
Béxâhîd ez in nâmver hâkimem.

Kerem kon bé cây-é men éy muhterem,
Ké movlâ-yé men bûd ez ehl-é kerem."

Bé fermân-é Péyğam-ber-é nîk-rây,
Goşâdend zencîreş ez dest o pây.

Der an qovm-é bâqî nihâdend tîğ,
Ké rânend séylâb-é xun bî derîğ.

Bé zârî bé şemşîr-zen goft zen:
"Merâ nîz bâ cumlé gerden bézen." [1455]

Muruvvet nebînem rehâî zé bend,
Bé tenhâ vo yârânem ender kemend."

Hemî goft o giryan ber ıxvân-é Téy,
Bé sem'-é Resûl âmed âvâz-é véy.

Bébaxşîdeş an qovm o dîger 'etâ,
Ké hergiz nekerd asl o govher xetâ.

HİKÂYET-É HÂTİM-É TÂÎ

Zé bungâh-é Hâtim yékî pîr-merd,
Taleb deh direm seng-é fânîd kerd.

Zé râvî çonan yâd dârem xeber,
Ké pîşeş féréstâd tengî şéker. [1460]

Zen ez xéymé goft: *"İn çé tedbîr bûd?*
Heman deh direm hâcet-é pîr bûd."

Şénîd in soxen nâm-bordâr-é Téy,
Béxandîd o goft: *"Éy dél-ârâm-é Hey.*

Ger û der xor-é hâcet-é xîş xâst,
Cevanmerdî-yé âl-é Hâtim kocâst?"

Ço Hâtim bé âzâd-merdî diger,
Zé dovrân-é gîtî neyâyed meger.

Kadının biri kalkıp dedi: *"Ben Hâtem'in kızıyım,*
O ünlü başkanınıza söyleyin. Ne diyorsa razıyım.

Benim hakkımda lûtufkâr ol ey saygıdeğer kişi,
Çünkü babam da lûtufkâr biri idi. Erkek bir kişi."

İyiliksever Peygamber: *"Çözün"* dedi zincirini,
Çözdüler ellerindeki, ayaklarındaki zincirlerini.

Kabilenin kalanlarını kılıçtan geçirmek istediler,
Acımadan öldürüp, sel gibi kan akıtmak istediler.

Kadın o an ağlayarak önüne attı cellâdın kendini,
"Herkesle birlikte benim de başımı kes" diye ünledi. [1455]

"Bu durumda özgür kalmayı civanmertlik saymam,
Ben özgür, onlar esir, bunu civanmertlik saymam."

Diyerek, ağlıyordu felâketine kabîle kardeşlerinin,
Ulaştı kadının sesi, kulağına İslâm peygamberinin.

Lûtfedip peygamber, bağışladı tüm Tây kabilesini,
Çünkü soylu kimseler her zaman gösterir cevherini.

HÂTEM-İ TÂÎ'NİN HİKÂYESİ

Yaşlı bir adam, Hâtem'in kapısına geldi,
Ondan on dirhem civârında şeker istedi.

Hatırladığıma göre, anlatan şöyle demişti:
"Hâtem, ona bir çuval şeker göndermişti." [1460]

Karısı seslendi çadırdan Hâtem'in: *"Hey!*
Adamın ihtiyâcı sadece on dirhemdi bey."

Duydu karısının dediğini Tây'ın ünlüsü,
Gülerek dedi: *"Ey kabîlenin gönül süsü!*

İhtiyar ihtiyacı kadar istedi. Bu doğru,
Doğru da, Hâtem'in cömertliği ne oldu?

Hâtem gibi bir cömert gelmez mi sandın?
Dünyâya onun gibi biri gelmez mi sandın?

Ebû Bekr-é Sa'd an ké dest-é nevâl,
Nehed himmeteş ber dehan-é suâl.

Ra'ïyyet penâhâ délet şâd bâd,
Bé sa'yet muselmânî âbâd bâd.

Ser efrâzed in xâk-é ferxundé bûm,
Zé 'adlet ber ıqlîm-é Yûnân o Rûm.

Ço Hâtim, eger nîstî kâm-é véy,
Nebordî kes ender cihan nâm-é Téy.

Senâ mand ez an nâm-ver der kitâb,
To râ hem senâ mâned o hem sevâb.

Ké Hâtim bédan nâm o âvâzé xâst,
To râ sa'y o cehd ez berâ-yé Xodâst.

Tekelluf ber-é merd-é dervîş nîst,
Vasiyyet hemin yék soxen bîş nîst.

Ké çendan ké cehdet buved xéyr kon,
Zé to xéyr mâned zé Sa'dî soxon.

HİKÂYET

Yékî râ xerî der gél oftâdé bûd,
Zé sevdâş xun der dél oftâdé bûd.

Biyâbân o bârân o sermâ vo séyl,
Furû hişté zulmet ber âfâq zéyl.

Hemé şeb der in ğussé tâ bâmdâd,
Saqat goft o néfrîn o duşnâm dâd.

Ne duşmer bérest ez zebâneş ne dûst,
Ne sultan ké in bûm o ber z'an-é ûst.

Qezâ râ Xodâvend-é an pehn deşt,
Der an hâl-é munker ber û ber gozeşt.

Şénîd in soxenhâ-yé dûr ez sevâb,
Ne sabr-é şénîden, ne rûy-é cevâb.

Ebû Bekr-i Sa'd-ı Zengidir devrin Hâtem'i,
Himmetiyle susturur ihtiyacı olan kimseyi.

Ey halkın sığınağı! Gönlün hep şâd olsun,
Gayretinle İslâm âlemi sürekli âbâd olsun.

Bu kutsal topraklar adlinle âbâd olmaktadır,
Yönetimin Rum'la Yunan'a örnek olmaktadır.

Unutma ki olmasaydı eğer Hâtem gibi biri,
Anılmazdı Tây Kabilesiyle Hâtem gibi biri.

Böyle iken, adı kaldı onun bugün kitaplarda,
Oysa sana övgü ile sevap kalacak dünyâda.

Hâtem, cömertlikle ün salmak istedi dünyâya,
Senin çalışıp çabalaman hizmet için Hüdâ'ya.

Yoksul olan kişi mütevazıdır, özentisi olmaz,
Sa'dî'nin vasiyeti de bir sözden fazla olmaz.

Gücünün yettiğince iyilik et, iyiliğin kalsın,
Sa'dî'den bu sözler, senden de iyilik kalsın.

HİKÂYE

Adamın birinin eşeği çamura saplanmıştı,
Üzüntüsünden, yüreğini sıkıntı kaplamıştı.

Yazının ortasındaydı, soğuktu, yağmurluydu,
Seller geliyordu, ufka karanlık çöküyordu.

Eşeğin sahibi bu dertle bütün gece uyumadı,
Lânet etti, ağzına geleni söyledi, sövüp saydı.

Sövüp saymadığı, ne dost kaldı ne düşman,
Herkes aldı nasibini, hatta ülkenin sahibi sultan.

Ülkenin hükümdarı, kazârâ oradan geçiyordu,
Adamın söylediği sözlerin hepsini duyuyordu.

Aslı astarı olmayan bu sözlerin hepsini işitti,
Duymaya gücü kalmadı, saçmalık canına yetti.

Ne çeşm-é siyâset der û béngerîst,
Ké: *"Sevdâ-yé in ber men ez behr-é çîst?"*

Yékî goft: *"Şâhâ bétîğeş bézen,*
Zé rûy-é zemin bîx-é 'omreş béken." [1480]

Nigeh kerd sultân-é 'âlî-mehel,
Xodeş der bâlâ dîd o xer der vehel.

Bébexşûd ber hâl-é miskîn-é merd,
Furû xord xeşm-é soxenhâ-yé serd.

Zereş dâd o esb o qebâ pûstîn:
"Çé nîkû buved méhr der vaqt-é kîn."

Yékî gofteş: *"Éy pîr-é bî 'aql o hûş,*
'Aceb restî ez qatl?" Goft: *"Xemûş!*

Eger men bénâlîdem ez derd-é xîş,
Véy in'âm fermûd der xord-é xîş." [1485]

Bedî râ bedî sehl bâşed cézâ,
Eger merdî ahsin ilâ men esnâ.

HİKÂYET

Şénîdem ké mağrûrî ez kibr mest,
Der-é xâné ber rûy-é sâil bébest.

Bé koncî derun reft o bénşest merd,
Ciger germ o âh ez tef-é sîné serd.

Şénîdeş yékî merd-é pûşîdé çeşm,
"Béporsîdeş ez mucib-é kîn o xeşm."

Furû goft o bégrîst ber xâk-é kûy,
Cefâî ke'z an şexs âmed bé rûy. [1490]

Bégoft: *"Éy fulan terk-é âzâr kon,*
Yék imşeb bé nezd-é men iftâr kon."

Bé xulq o férîbeş gérîban keşîd,
Bé xâné der âverdeş o xan keşîd.

Cezâlandırayım şunu diye, kızgın kızgın baktı,
Sonra dedi: "*Bu adam acaba neden bana taktı?*"

Biri dedi: "*Sultanım! Vurdurun başını hemen,*
Öldürtün, yeryüzünden kökünü kazıtın hemen."

Haşmetli sultan, durup baktı adamın hâline,
Çamura batan eşeğine, adamın perîşan hâline.

Bağışladı ihtiyar adamı, perîşan hâline baktı,
Kötü sözden doğan kızgınlığı bir yana bıraktı.

Para verdi ihtiyara, at verdi, kürk kaftan verdi
"*Kızgınlık ânında da bağışlamak iyidir!*" dedi.

Birisi: "*Ucuz kurtuldun akılsız ihtiyar, ölümden,*
Döndün" deyince eşekçi: "*Sus!*" dedi derinden.

"*Ben derdimden, ağlayıp, inleyip, âh ettimse,*
O da hediye verdi, yaraşan şeyi yaptı kendine."

Sana kötülük yapanı, kolaydır cezâlandırmak,
Mertlikse, sana kötülük yapana iyilik yapmak.

HİKÂYE

Duyduğuma göre, gurur sarhoşu zenginin teki,
Kapadı dilencinin yüzüne kapıyı, gösterdi tepki.

Zavallı dilenci çekildi bir köşeye, yere oturdu,
Bağrı yanıyor, aczinden derin bir âh çekiyordu.

Tesadüfen bir kör geçiyordu oradan, sesini duydu,
"*Bu kızgınlığın, kinin sebebi nedir?*" diye sordu.

Anlattı dilenci olayı, gözyaşıyla yerleri suladı,
Adamdan gördüğü kötülükleri bir bir sıraladı.

Kör dedi: "*Üzülme, unut olup biteni, sabırlı ol,*
Bu akşam bana gel, iftarda benim konuğum ol,"

Teselli etti dilenciyi, tatlı dille elinden tuttu,
Evine götürdü, evde bulunanlarla sofra kurdu.

Ber âsûd dervîş-é rûşen nihâd,
Bégoft: *"Îyzedet rûşenâî dehâd."*

Şeb ez nérgiseş qatré çendî çekîd,
Seher dîdé ber kerd o 'âlem bédîd.

Hikâyet bé şehr ender oftâd o hûş,
Ké: *"An bî basar dîdé ber kerd dûş."* [1495]

Şénîd in soxen xâcé-yé seng-dél,
Ké ber geşt dervîş ez teng-dél.

Bégoftâ: *"Hikâyet kon éy nîk-bext,*
Ké çon sehl şod ber to in kâr-é sext?

Ké ber kerdet in şem'-é gîtî-furûz?"
Bégoft: *"Éy sitemkâr-é ber geşté rûz.*

To kûteh-nezer bûdiy yo sost-rây,
Ké meşğûl geştî bé Coğd ez Humây.

Bé rûy-é men in der kesî kerd bâz,
Ké kerdî to ber rûy-é û, der ferâz. [1500]

Eger bûsé ber xâk-é merdan zenî,
Bé merdî ké pîş âyedet rûşenî.

Kesânî ké pûşîdé çéşm-é délend,
Hemânâ k'ez in tûtiyâ ğâfilend."

Ço ber geşté-dovlet melâmet şénîd,
Ser-engoşt-é hasret bé dendan gezîd.

Ké: *"Şehbâz-é men séyd-é dâm-é to şod,*
Merâ bûd dovlet bé nâm-é to şod."

Kesî çon bé dest âvered hurré-bâz,
Furû bordé çon mûş dendan bé âz? [1505]

Elâ, ger talebkâr-é ehl-é délî,
Zé xıdmet mekon yék zeman ğâfilî.

Xoréş déh bé Goncéşk o Kebk o Hemâm,
Ké yék rûzet ofted Humâî bé dâm.

Kalbi aydınlık dilenci rahatladı, ona duâlar etti,
"Allah sana da aydınlık versin" diye duâ etti.

Gece, körün gözlerinden birkaç damla yaş aktı,
Sabah olduğunda dünyâya gören gözlerle baktı.

Olay duyuldu bütün her yerde, şehir çalkalandı,
"Dün gece körün gözü açılmış" sözü dalgalandı. [1495]

Duydu bu olayı, yoksulu inciten taş kalpli varsıl,
Hani var ya, kapısından eli boş dönmüştü yoksul.

Eski köre: *"Bu ne şans! Anlat bakalım ne oldu?*
Bu dertten nasıl kolayca kurtuldun, nasıl oldu?

Dünyâyı sana aydınlık yapan kandili kim yaktı?"
Eski âmâ adama: *"Ey bedbaht zâlim!"* dedi baktı,

"Sen dar görüşlünün biri, düşüncesizin tekisin,
Sen Hümâ'yı[30] *bırakıp, Baykuş'u düşünen birisin.*

Bana bu kapıyı, senin kapıdan kovduğun biri açtı,
Sen kapıdan kovduğunda onu, gözleri dolu yaştı. [1500]

Yiğit adamların, eğer öpersen kapısının eşiğini,
Yiğitlik üzerine ant olsun ki aydınlatırlar eşiğini.

Ne yazık ki, gönül gözü kapalı olan gâfil kişiler,
Tûtyâ[31] *nedir, ne işe yarar, hiç bilmez bu kişiler."*

Bahtı kara zengin, duydu sitemleri, dondu kaldı,
Ne yapacağını bilemedi, parmağı ağzında kaldı.

Dedi: *"Ne yazık ki, doğanım senin toruna düştü.*
Sahip olduğum devlet, varlık, senin payına düştü."

Bir kimse ki fare gibi hırsla küçük şeyleri avlar,
O kimse nasıl olur da, iri ve erkek doğanı avlar? [1505]

Bir gönül eri bulmak istiyorsan eğer arkadaş!
Hizmetten bir sâniye bile uzak kalma dadaş!

Serçeye de, Kekliğe de, Güvercine de ver dane,
Bir gün, Hümâ da düşer tuzağına yemeye dane.

Ço her gûşé tîr-é niyâz efgenî,
Umîdest nâgeh ké séydî zenî.

Durî hem ber âyed zé çendin sedef,
Zé sed çûbé âyed yékî ber hedef.

HİKÂYET

Yékî râ péser gom şod ez râhilé,
Şebangeh bégerdîd der qâfilé. [1510]

Zé her xéymé porsîd o her sû şitâft,
Bé târîkî an rûşenâî biyâft.

Ço âmed ber-é merdom-é kârvan,
Şénîdem ké mî goft bâ sârvaṇ:

"Nedânî ké çon râh bordem bé dûst?
Her an kes ké pîş âmedem goftem ûst."

Ez an ehl-é dél der péy-é her kesend,
Ké bâşed ké rûzî bé merdî resend.

Berend ez berây-é délî bârhâ,
Keşend ez berây-é golî xârhâ. [1515]

HİKÂYET

Zé tâc-é melik-zâdéî der Melâx
Şebî la'lî oftâd der senglâx.

Péder gofteş: *"Ender şeb-é tîré-reng,*
Çé dânî ké govher kodâm est o seng?

Hemé senghâ pâs dâr éy péser,
Ké la'l ez miyâneş nebâşed bé der."

Der evbâş, pâkân-é şûrîdé-reng,
Heman cây-é târîk o la'lend o seng.

Ço pâkîzé-nefsan o sâhib-délan,
Ber âmîxtestend bâ câhilan. [1520]

Durmadan niyaz oklarını atarsan dört bir yana,
Ansızın gider okun, günün birinde avdan yana.

Yüz oktan hedefe rastlar, her hâlde bir tanesi,
Yüz sedeften de, her hâlde çıkar bir inci tanesi.

HİKÂYE

Bir adam kervanla giderken oğlunu kaybetti,
Gece boyunca, kâfilede her yeri kolaçan etti.

Her tarafa koştu, çadırlardaki herkese sordu,
Sonunda, karanlıkta, gözünün nûrunu buldu.

Dönüp dolaşıp geldiği zaman kervanın yanına,
Duyduğuma göre şöyle diyordu kervanbaşına:

"Oğlumu nasıl bulduğumu, biliyor musun?
Karşılaştığım herkesi o sandım biliyor musun?"

Gönül eri bu yüzden onun bunun peşine düşer,
Ola ki bir gün, kısmetine bir gönül eri düşer.

Bir gönül eri bulmak için zahmete katlanırlar.
Bir gül koklayabilmek için dikene katlanırlar.

HİKÂYE

Melâh'ta,[32] karanlıkta bir şehzâdenin tâcından,
Çakıllar arasına düştü bir la'l parçası, tâcından.

Babası dedi: *" Evlat! Zifiri karanlık gecede,*
Bilemezsin hangisi çakıl, hangisi la'l, gecede.

En iyisi, bütün çakılları yanında götürmendir,
Çünkü la'l oradadır, onların dışında değildir."

Ayak takımı arasındaki meczup, içi arı insanlar,
Karanlıkta, çakıl arasında la'l gibidir o insanlar.

Dikkat et, içi her şeyden arınmış, gönül erleri,
Câhillerle iç içe, kardeşçe yaşar o gönül erleri.

Bé rağbet békeş bâr-é her câhilî,
Ké oftî bé ser vaqt-é sâhib-délî.

Kesî râ ké bâ dûstî ser xoş est,
Nebînî ké çon bâr-é duşmen-koş est?

Béderred ço gol câmé ez dest-é xâr,
Ké xun der dél oftâdé xanded ço nâr.

Ğem-é cumlé xor der hevâ-yé yékî,
Murâ'et-é sed kon berây-é yékî.

Kesî râ ké nezdîk-é zannet bed ûst,
Çé dânî ké sâhib-velâyet xod ûst. [1525]

Der-é ma'rifet ber kesânîst bâz,
Ké derhâst ber rûy-é iyşan ferâz.

Besâ telx-'éyşan o telxî-çéşan,
Ké âyend der hullé dâmen-keşan.

Bébûsî geret 'aql o tedbîr hest,
Melik-zâdé râ der nevâ-xâné dest.

Ké rûzî burun âyed ez şehr-bend,
Bulendîyt baxşed ço gerded bulend.

Mesûzan dırext-é gol ender harîf,
Ké der nov-behâret numâyed zarîf. [1530]

HİKÂYET-É PÉDÉR-É BAXÎL O PÉSÉR-É LÂUBÂLÎ

Yékî zehré-yé xarc kerden nedâşt,
Zereş bûd o yârâ-yé xorden nedâşt.

Ne xordî ké xâtır ber âsâyedeş,
Ne dâdî ké ferdâ bé kâr âyedeş.

Şeb o rûz der bend-é zer bûd o sîm,
Zer o sîm der bend-é merd-é laîm.

Bédânist rûzî péser der kemîn,
Ké mumsik kocâ kerd ze der zemîn.

Yüksünme, bütün câhillere de katlan seve seve,
Ki bir gün, gönül eri bir kişi sana da denk gele.

Görmez misin, seven sevdiğine nasıl katlanır,
Sevdiği cevretse de, hatırı var deyip katlanır?

Gül misâli, dikeniyle elbise gibi yırtar, parçalar,
İçi kan ağlasa da seven, yeni açmış gül gibi güler.

Ulaşmak için birine, katlan herkesin cevrine,
Yüz kişiye iyi davran, biri devâ olur derdine.

Bir kimsenin, kötü olduğunu da düşünebilirsin,
Onun bir velî olup olmadığını, nereden bilirsin? [1525]

Marifet kapısı, sadece o kimselere açıktır,
Bütün kapılar yüzlerine kapananlara açıktır.

Zorluk çekmiş, acı içinde yaşamış nice kişiler,
Cennette salına salına, gururla gezer o kişiler.

Aklın ve ferâsetin varsa eğer, öpersin elini,
Hapisteki şehzâdenin, zayıf olduğu zaman elini

Ki günün birinde kavuşursa özgürlüğüne eğer,
Tahta çıktığı zaman hatırlasın seni, versin değer.

Sonbahardır diye, gül ağacını yakma ki göresin,
Onu koru ki bahar geldiğinde güllerini deresin. [1530]

CİMRİ BABA İLE LAUBÂLÎ OĞLUNUN HİKÂYESİ

Adamın birinin para harcamaya cesâreti yoktu,
Parası çoktu, yiyecek ve yedirecek yüreği yoktu.

Hayattan zevk alayım diyerek, ne kendisi yiyordu,
Ne de öteki dünyâda işime yarar diye yediriyordu.

Gece gündüz, parasını pulunu hesap ediyordu,
Parası pulu da, bu cimri herifi tutsak ediyordu.

Oğlu pusuya yattı, babasının ne yaptığını gördü,
Cimrinin altınları götürüp yere gömdüğünü gördü.

Zé xâkeş ber âverd o ber bâd dâd,
Şénîdem ké sengî der an câ nihâd. [1535]

Cevanmerd râ zer beqâî nekerd,
Bé yék desteş âmed, bé dîger béxerd.

K'ez in kem-zenî bûd nâpâk-rov,
Kulâheş bé bâzâr o miyzer grov.

Nihâdé péder çeng ber nây-é xîş,
Péser çengi yo nâyi âverdé pîş.

Péder zâr o giryan hemé şeb nexoft,
Péser bâmdâdan béxandîd o goft:

"*Zer ez behr-é xorden buved é y péder,*
Zé behr-é nihâden çé seng o çé zer. [1540]

Zer ez seng-é xârâ burun âverend,
Ké bâ dûsitan o 'azîzan xorend."

Zer ender kef-é merd-é dunyâ-perest,
Henûz éy berâder bé seng ender est.

Ço der zéndégânî bedî bâ 'eyâl,
Geret merg xâhend, ez iyşan menâl.

Ço çéşmâru angeh xorend ez to sîr,
Ké ez bâm-é penceh gez oftî bé zîr.

Baxîl-é tevanger bé dînâr o sîm,
Tılısmîst bâlâ-yé gencî muqîm. [1545]

Ez an sâlhâ mî bémâned zereş,
Ké lerzed tılısmî çénin ber sereş.

Bé seng-é ecel nâgeheş béşkenend,
Bé âsûdegî genc qısmet konend.

Pes ez borden o gérd kerden ço mûr,
Béxor pîş ez an két xored kérm-é gûr.

Soxenhâ-yé Sa'dî misâl est o pend,
Bé kâr âyedet ger şevî kâr-bend.

Derîğ est er in rûy ber tâften,
K'ez in rûy dovlet tevan yâften. [1550]

Çıkardı paraları oğul, har vurup, harman savurdu,
Babasının hazîne çukurunu da, taşla doldurdu. [1535]

Delikanlı çok cömertti, elinde para durmadı.
Bir eliyle aldığını, derhal öbür eliyle harcadı.

Babasının iflas ettiği, el âlemin diline düştü,
Külâhı pazara çıktı, donuna kadar rehine düştü.

Baba hırsından ağlıyor, saçını başını yoluyordu,
Oğul çengle, neyle, çalıp, çağırıp eğleniyordu.

Baba sabaha kadar uyuyamadı, ağlayıp, inledi,
Oğul sabahleyin gülerek, babasına şöyle gürledi:

"Babacığım! Para yiyip, içip, yaşamak içindir,
Saklamak için, ister taş olsun, ister altın, birdir. [1540]

Altını kayalardan büyük zahmetle çıkarırlar,
İnsan, dostlarıyla yesin, içsin diye çıkarırlar."

Dünyâ malına tapan insanların elindeki altın,
Düşün arkadaş! Hâlâ kayanın içindedir o altın.

Çoluğuna çocuğuna kötü davranıyorsan eğer,
Ölümünü isterlerse onlar, şikâyetin boşa gider.

Çoluk çocuğun çeşmârû[33] töreninde doyasıya yer,
Elli arşın yüksekliğinde olunca düşüp öldüğün yer.

Zengin cimri yemez, parasının üstüne oturur,
Tılsımlı hazînenin üstündeki yılan gibi oturur. [1545]

O para pulun üstünde tılsım yıllar yılı durur,
Çünkü tılsım, paranın üstünde titreyip durur.

Ecelin taşı geldiğinde aniden, tılsım çözülür,
Varisler gelip, ne var ne yoksa kolayca bölüşür.

Karınca gibi çalışıp, kazandın. Şimdi onları ye,
Yarın kurtlar seni mezarda yemeden malını ye.

Sa'dî'nin sözleri temsil ve öğütlerden ibarettir,
Eğer can kulağıyla dinler, uygularsan, hakikattir.

Eğer dinlemez, yüz çevirirsen, çok yazık olur,
Çünkü bu sözleri dinleyip uygulayan mutlu olur. [1550]

HİKÂYET

Cevânî bé dângî kerem kerdé bûd,
Temennâ-yé pîrî ber âverdé bûd.

Bé xorremî girift âsıman nâgeheş,
Féréstâd sultan bé koştengeheş.

Tekâbûy-é turkân o govgâ-yé 'âm,
Temâşâ-konan ber der o kûy o bâm.

Ço dîd ender âşûb dervîş-é pîr,
Cevan râ bé dest-é xelâyıq ésîr,

Déleş ber cevanmerd-é miskin béxest,
Ké bârî dél âvordé bûdeş bé dest. [1555]

Ber âverd zârî ké: *"Sultan bémord,*
Cihan mand o xûy-é pesendîdé bord."

Bé hem ber hemî sûd dest-é derîğ,
Şénîdend turkân-é âhîxté tîğ.

Bé féryâd ez iyşan ber âmed xurûş,
Tepançé-zenan ber ser o rûy o dûş.

Piyâdé bé ser tâ der-é bârgâh,
Dovîdend o ber text dîdend şâh.

Cevan ez miyan reft o bordend pîr,
Bé gerden ber-é text-é sultan ésîr. [1560]

Bé hevleş béporsîd o héybet numûd,
Ké: *"Merg-é menet xâsten çé bûd?*

Ço nîk est xûy-é men o râstî,
Bed-é merdom âxer çérâ xâstî?"

Ber âverd pîr-é délâver zeban,
Ké: *"Éy halqé der gûş-é hukmet cihan.*

Bé qovl-é durûği ké sultan bémord,
Nemordiy yo bîçârêî can bébord."

Melik z'in hikâyet çonan ber şikoft,
Ké curmeş bébexşîd o çîzî negoft. [1565]

HİKÂYE

Delikanlının biri, birkaç dang[34] bağışta bulundu,
Bir ihtiyarın dileğini kırmadı, iyilikte bulundu.

Bir suç işledi delikanlı yakalanıp hapse atıldı,
Sultânın emriyle, gencin ölüm fermânı yazıldı.

Cellâtlar koşuşuyor, ahali çığlıklar atıyordu,
Halk, damdan, bacadan, kapıdan bakıyordu.

Yoksul ihtiyar, gencin başına geleni görünce,
Gencin, halkın eline esir düştüğünü görünce,

Acıdı zavallı delikanlıya, parçalandı yüreği,
Çünkü bir zamanlar, görmüştü ondan iyiliği. [1555]

İhtiyar birden: *"Pâdişah öldü"* diye bağırdı.
"O iyi insan gitti, dünyâ kaldı" diye bağırdı.

Ellerini ovuşturup, bir yandan dövünüyordu,
Duyan yalınkılıç cellâtlar, bağırıp duruyordu.

Çığlıklar attılar, ağlayıp inlediler, şaşırdılar,
Başlarına, döşlerine vura vura koşuştular.

Telaş içinde, dövünerek sarayın yolunu tuttular,
Vardıklarında, pâdişahı tahtta oturuyor buldular.

Bu kargaşada kaçtı delikanlı, ihtiyarı tuttular,
Yakaladılar onu, sultan tahtının önüne attılar. [1560]

Sultan gazaba geldi, ürkütücü bir sesle sordu,
"Niçin benim ölümümü istedin?" diye sordu.

"Bir yandan iyi biri diyorsun bana, övüyorsun,
Öte yandan niçin benim kötülüğümü istiyorsun?"

Cesur ihtiyar, başını kaldırıp konuşmaya başladı,
"Ey herkese hükmeden sultan!" diye söze başladı.

"Bir yalan sözle sultana bir şey olmadı, ölmedi,
O yalan bir delikanlının canını kurtardı, ölmedi."

Bu söz, çok hoşuna gitti sultânın, bir şey demedi,
Bağışladı ihtiyarın suçunu, ona bir şey söylemedi. [1565]

Ve'z in cânib oftân o xîzan cevan,
Hemî reft bîçâré her sû devan.

Yékî gofteş: *"Ez çâr-sûy-é qısâs,*
Çé kerdî ké âmed bé cânet xelâs?"

Bé gûşeş furû goft ké: *"Éy hûşmend,*
Bé câniy yo dângî rehîdem zé bend."

Yékî toxm der xâk ez an mî nehend,
Ké rûz-é furû mandégî ber dehend.

Covî bâz dâred bélâyî doroşt,
'Esâyî şénîdî ké 'Ûcî békoşt. [1570]

Hadîs-é durust âxer ez Mustefâ'st,
Ké: *"Bexşâyiş o xéyr def'-é belâst."*

'Edû râ nebînî der in buq'-é pây,
Ké Bû Bekr-é Sa'd est kişver-xodây.

Bégîr éy cihânî bé rûy-é to şâd,
Cihânî ké şâdî bé rûy-é to bâd.

Kes ez kes bé dovr-é to bârî nebord,
Kolî der çemen covr-é xârî nebord.

Toî sâyé-yé lutf-é Haq ber zemîn,
Peyamber-sıfet rahmetu'l 'âlemîn. [1575]

To râ qadr eger kes nedâned çé ğem?
Şeb-é qadr râ mî nedânend hem.

HİKÂYET DER MA'NÎ-YÉ SEMERÂT-É NÎKÛ-KÂRÎ DER ÂXİRET

Kesî dîd sehrâ-yé mahşer bé xâb,
Mis-é tefté rûy-é zemîn z'âfitâb.

Hemî ber felek şod zé merdom xurûş,
Dimâğ ez tebiş mî ber âmed bé cûş.

Yékî şexs ez in cumlé der sâyéî,
Bé gerden ber ez xuld pîrâyéî.

Öte yanda genç, düşe kalka durmadan kaçıyordu,
Öyle koşuyordu ki, topukları kıçını dövüyordu,

Biri dedi: *"Kısas meydanından nasıl kurtuldun?*
Ne yaptın da ölüm cezâsından sağ kurtuldun?"

Delikanlı dedi: *"Birkaç dange kurtardım arkadaş,*
Canımı sadece birkaç dange kurtardım arkadaş."

İnsanoğlu toprağa, mahsul almak için tohum atar,
Aciz kaldığında mahsul versin diye tohum atar,

Bir arpalık gümüş, büyük belânın önünde durdu,
Duymadın mı Musâ asâ ile koskoca Ûc'u[35] vurdu. [1570]

Öyle ya da böyle, doğru sözü Mustafâ söylemiştir,
"Cömertlik ve hayır, belâları defeder"[36] demiştir.

Göremezsin bu memlekete düşmanın girdiğini,
Çünkü Ebû Bekr-i Zengî'dir bu ülkenin efendisi.

Ey pâdişah! Ülkendekileri her zaman tut hoş,
Ki onlar da seni desteklesinler, tutsunlar hoş.

Senin devrinde hiç kimse kimseden incinmedi,
Gül bahçesinde bir gül bile dikenden incinmedi.

Sen, yeryüzündeki Allah'ın lûtuf gölgesisin,[37]
Peygamber misali, rahmeten li'l-'âlemînsin.[38] [1575]

Kadrini bilmezse bilmesin kimse, ne önemi var,
Kadir gecesini de bilen biri yok,[39] ne önemi var.

İYİLİĞİN ÂHİRETTEKİ MEYVESİ HAKKINDA HİKÂYE

Adamın biri, rüyasında mahşer gününü gördü,
Dünyâyı güneşte kızmış bakır tepsi gibi gördü.

Kıyâmet kopuyor, çığlıklar göğe yükseliyordu,
Kafaları içinde insanların beyinleri kaynıyordu.

Bir adam, kalabalıktan ayrı, gölgeye çekilmişti,
Dinleniyordu orada, cennet giysileri giyinmişti.

Béporsîd k': *"Éy meclis-ârây merd,*
Ké bûd ender in mecliset pâymerd?" [1580]

Rezî dâştem ber der-é xâné" goft,
"Bé sâyé dereş nîkmerdî béxoft.

Der an vaqt-é novmîdî an merd-é râst,
Gunâhem zé Dâdâr-é Dâver béxâst.

Ké yâreb ber in bendé bexşâyişî,
K'ez û dîdéem vaqtî âsâyişî."

Çé goftem ço hal kerdem in râz râ?
"Beşâret xodâvend-é Şirâz râ.

Ké cumhûr der sâyé-yé himmeteş,
Muqîmend o ber sofré-yé ni'meteş." [1585]

Dırextîst merd-é kerem, bâr-dâr,
Ve'z û bogzerî hîzom-é kûhsâr.

Hateb râ eger tîşé ber péy zenend,
Dırext-é burûmend râ kéy zenend?

Besî pây dâr, éy dırext-é huner,
Ké hem mîvé dârî yo hem sâyéver.

Bégoftem der bâb-é ihsan besî,
Ve lîken ne şart est bâ her kesî.

Boxor merdom-âzâr râ xûn o mâl,
Ké ez morğ-é bed kendé béh perr o bâl. [1590]

Yékî râ ké bâ xâcé-yé tost ceng,
Bé desteş çérâ mî déhî çûb o seng?

Ber endâz bîxî ké xâr âvered,
Dırextî béperver ké bâr âvered.

Kesi râ bédéh pâyé-yé méhteran,
Ké ber kéhteran ser nedâred géran.

Mebexşây ber her kocâ zâlimîst,
Ké rahmet ber û covr ber 'âlemîst.

Rüyayı gören sordu adama: *"Ey saygıdeğer kişi?*
Kimdi sana bu kalabalıkta şefâat eden o kişi?"

Dedi: *"Evimin kapısında vardı bir asma ağacı,*
Gölgesinde uyudu iyi biri, gölge etti asma ağacı.

Buraya geldiğimde ümitsizdim, bu doğru adam,
Tanrı'ya, bağışlanmam için duâ etti bu adam."

Dedi: *"Yâ Rabbî! Bu kulunu esirgeyip bağışla,*
Bir zaman gölgesinde dinlendim, onu bağışla."

Keşfedince bu sırrı, bilir misin ona ne söyledim
"Şîrâz'ın hükümdarına müjdeler olsun!" dedim.

"Çünkü halk, himmetinin gölgesinde huzurlu,
Onun nimet sofrasında oturmaktan gururlu."

Kerem sahibiyse bir kişi, meyveli ağaç gibidir,
Onu bir yana bırakırsan, geri kalan odun gibidir.

Odunluk ağacın köküne balta vurursan eğer,
Meyveli ağacı hep korumalısın. Buna değer.

Hem hünerlisin, hem kerem sahibi, çok yaşa,
Hem meyven, hem gölgen var ağaç! Çok yaşa.

İhsanla ilgili dünyâlar kadar söz söyledik,
Ama her insan buna layık değildir dedik.

Zâlimlerin hem kanını dök, hem malını ye,
Yumurtlamayan tavuğun tüyünü yol, etini ye.

Senin efendinle arası yoksa, kavgalıysa bir kişi,
Niye eline taş ya da sopa veriyorsun ey âkil kişi?

Diken veren ağacı yaşatma, kökünden söküp at,
Meyve veren ağaç yetişsin diye, tohumunu at.

Yücelik unvanıyla pâyesini ver o kimseye,
Hor görmesin küçüğü, ağırlık etmesin kimseye.

Nerde olursa olsun hiç acıma zâlim kimseye,
Çünkü ona acımak, zulmetmektir her kimseye.

Cihan-sûz râ koşté béhter çerâğ,
Yékî béh der âtéş ké xalqî bé dâğ. [1595]

Her an kes ké ber dozd rahmet koned,
Bé bâzû-yé xod kârvan mî zened.

Cefâ-pîşégan râ bédréh ser bé bâd,
Sitem ber sitem-pîşé 'adl est o dâd.

HİKÂYET

Şénîdem ké merdî ğem-é xâné xerd,
Ké zenbûr ber saqf-é û lâné kerd.

Zeneş goft: "*Ez iyşan çé xâhî? Meken,*
Ké miskîn périyşan şevend ez veten."

Béşod merd-é dânâ pes-é kâr-é xîş,
Giriftend yék rûz zen râ bé nîş. [1600]

Zen-é bî xıred ber der o bâm o kûy,
Hemî kerd féryâd o mî goft şûy:

"*Mekon ber merdom éy zen rûy toroş,*
To goftî ké zenbûr-é miskîn mekoş."

Késî bâ bedan nîkuî çon koned?
Bedan râ tehammul, bed-efzun koned.

Ço ender serî bînî âzâr-é xalq,
Bé şemşîr-é tîzeş biyâzâr halq.

Seg âxer ké bâşed ké xâneş nehend?
Béfermây tâ ustuxâneş dehend. [1605]

Çé nîkû zedest in mesel pîr-é déh,
"*Sutûr-é leged-zen géran-bâr béh.*"

Eger nîk-merdî numâyed 'ases,
Neyâred bé şeb xoften ez dozd kes.

Néy-é néyzé der halqé-yé kârzâr,
Bé qıymetter ez néyşéker sed hezâr.

En iyisi, dünyâyı yakanın gözünü kör etmektir,
Herkesi dağlamaktansa, onu ateşe odun etmektir.

Eğer bir hırsıza, merhamet ederse bir kişi,
Kendi eliyle kervanı soymuş sayılır o kişi.

Zulmeden kişilerin, kafasını kesmek gerek,
Zâlime zulmetmek, adâlet, hak olsa gerek.

HİKÂYE

Derler ki adamın biri evi için dertleniyordu,
Arılar çatısına yuva yaptı diye söyleniyordu.

Karısı dedi: *"Ne istiyorsun zavallılardan?*
Yapma bir şey. Ayırma onları yuvalarından."

Bilge adam her günkü gibi gitti işinin başına,
Günün birinde arılar üşüştüler kadının başına.

Akılsız kadın, acı çekiyor, bağırıp çağırıyordu,
Kapı, baca, her yerde, kocası ise şöyle diyordu:

"Boşu boşuna bağırıp çağırıp, yüzünü ekşitme,
Bana sen demiştin o gün, zavallı arıları incitme?"

Kötülere bir insan nasıl ve neden iyilik eder?
Kötüye katlanmak, onu azdırır, bin beter eder.

Eğer birinin, inciteceğini sezersen insanları,
Keskin kılıçla vur başını, kurtar bu insanları.

Köpek kim oluyor ki ziyâfet sofrası kurulsun?
Söyle atsınlar önüne bir kemik, kemirip dursun.

Bilge köylü ne kadar güzel bir söz söylemiş!
"Çifteli atlara ağır yük vurmak gerekir" demiş.

Gece bekçisi, eğer işini savsaklamaya kalkarsa,
Hırsız korkusuyla insanlar korkarlar uyumaya.

Savaş meydanında bir mızrak kamışı yeğdir,
Yüz bin şekerkamışından mızrak kamışı yeğdir.

Ne her kes sezâvâr bâşed bé mâl,
Yékî mâl xâhed, yékî gûşmâl.

Ço gorbé nevâzî kebûter bered,
Ço ferbéh konî gorg, Yûséf dered. [1610]

Binâî ké mohkem nedâred esâs,
Bulendeş mekon, ve'r konî z'û herâs.

Çé xoş goft Behrâm-é sehrâ-néşîn,
Ço yékrân-é tevsen zedeş ber zemîn.

"Diger esbî ez gellé bâyed girift,
Ké ger ser keşed bâz şâyed girift."

Bébend éy péser Diclé der âb kast,
Ké sûdî nedâred ço séylâb xâst.

Ço gorg-é xabîs âmedet der kemend,
Békoş ve'r né dél ber ken ez gûsfend. [1615]

Ez İblîs hergiz neyâyed sucûd,
Ne ez bed-goher nîkuî der vucûd.

Bed-endîş râ câh o fursat medéh,
'Edûv der çeh o dîv der şîşé béh.

Meger şâyed in mâr koşten bé çûb,
Ço ser zîr-é seng-é to dâred békûb.

Qalem-zen ké bed kerd bâ zîr-dest,
Qalem béhter û râ bé şemşîr dest.

Mudebbir ké qânûn-é bed mî nehed,
To râ mî bered tâ bé dûzex dehed. [1620]

Megû mulk râ in mudebbir bes est,
Mudebbir mexâneş ké mudbir kes est.

Sa'îd âvered qovl-é Sa'dî bécây,
Ké tertîb-é mulk est o tedbîr-é rây.

Herkese değmez ihsanda bulunmak, mal vermek,
Bazısına mal vermek, bazısının kulağını çekmek.

Güvercinlerine saldırır kediyi okşayıp seversen,
Yûsuf'u[40] parçalar, kurdu besleyip, semirtirsen. [1610]

Temeli sağlam değilse, binaya başka kat çıkma,
Bir kat kazanacağım diye hayatını tehlikeye atma.

Ne güzel demiş kırda yaşayan Behrâm,[41] düşünce,
Zapt edemediği atından tepetaklak yere düşünce:

"Sürüden, daha yumuşak başlı bir at bulmalı,
İnatlaştığında zapt edilebilecek bir at almalı."

Ey oğul! Dicle'nin önüne, suyu azken yap bent,
Suyu coşkunken yapmaya kalkma. Yıkılır bent.

Hâin kurdu düşürürsen kemende, derhal öldür,
Yoksa sakın unutma, acımaz koyunlarını öldürür. [1615]

İblîsten secde etmesini bekleme, asla etmez,[42]
Sütü bozuk kimseden de iyilik bekleme, gelmez.

Kötü düşünceliye fırsat ve aman vermeyin sakın,
Düşmanın mezarda, devin şişede olmasına bakın.

"Yılanı öldürmek mümkün" deme sakın sopayla,
Başı, taşının altındayken durma, ez başını kayayla.

Kalem erbâbı eğer incitirse ihtiyaç sahibi birini,
Görevde kalmasından, kılıçla kesmek yeğdir elini.

Düşünüp taşınmadan kötü kanunlar çıkaranlar,
Seni de günâha sokarlar, cehenneme yollarlar. [1620]

Bu müdebbir, ülke yönetimi için yeterlidir deme,
O müdbirin[43] biridir. Ona müdebbir kişidir deme.

Mutlu hükümdarlar Sa'dî'nin sözünü tutarlar,
Onun dediklerine uyanlar, ileri adımlar atarlar.

Bâb-é Sevvom / Üçüncü Bâb
Der ʻÉşq o Mestî-Yo Şûr
(Aşk, Sarhoşluk ve Coşku Hakkında)

Xoşâ vaqt-é şûrîdégân-é ğemeş,
Eger zaxm bînend o ger merhemeş.

Gédâyânî ez pâdişâhî nefûr,
Bé ummîdeş ender gdâî sebûr

Demâdem şerâb-é elem der keşend,
Ve ger telx bînend dem der keşend. [1625]

Bélâ-yé xumârest der ʻéyş-é mol,
Silahdâr-é xârest bâ şâx-é gol.

Ne telx est sabrî ké ber yâd-é ûst,
Ké telxî şéker bâşed ez dest-é dûst.

Melâmet-keşânend mestân-é yâr,
Sebokter bered oştor-é mest bâr.

Ésîreş nexâhed rahâî zé bend,
Şikâreş necûyed xelâs ez kemend.

Selâtîn-é ʻuzlet gédâyân-é hey,
Menâzil-şinâsân-é gom-kerdé péy. [1630]

Bé ser vaqtişan xalq kéy reh berend,
Ké çon Âb-é Heyvan bé zulmet derend.

Ço Béytu'l-Mukaddes derun por qıbâb,
Rehâ kerdé dîvâr-é bîrun xerâb.

Ço pervâné âtéş bé xod der zenend,
Ne çon kérm-é pîlé bé xod ber tenend.

Délârâm der ber, délârâm-cûy,
Leb ez teşnégî xoşk, ber terf-é cûy.

Negûyem ké ber âb qâdér neyend,
Ké ber Şâti-yé Nîl mustasqiyend. [1635]

Ne mutlu O'nun gamıyla coşup taşanlara!
Ne mutlu O'ndan yara alanlar, devâ bulanlara!

Pâdişahlıktan hiç hoşlanmayan, o dilencilerdir,
Hakk'a varmak için sabreden, o dilencilerdir.[1]

Hiç durmadan, elem şarabı içenler onlardır,
Acı da olsa tatlı da, ses çıkarmayan onlardır. [1625]

Şarap içmek zevktir, ama mahmurluğu vardır,
Gül güzeldir, ama dalında çekili kılıcı vardır.

Dosttan söz edilirken, sabır[2] insana acı gelmez,
Dostun sunduğu acı, şekere döner, acı gelmez.

Yârinden sarhoş olan, melâmet şarabını içer,[3]
Sarhoş deve ise, yükünü çok daha rahat çeker.

Ona esir olan, kurtulmak istemez zincirinden,
Ona avlanan, kurtulmak istemez kemendinden.

Kabilelerinde dilenci, uzlette ise sultandır onlar,
Hedefe giden yolda izlerini kaybedenlerdir onlar. [1630]

Halkın onların vecd hâlini anlaması ne mümkün?
Zulmetteki bengisu[4] gibidir, bulmak ne mümkün?

Beytü'l-mukaddes[5] gibi içi kubbelerle doludur,
Dış duvarına bakarsan, yıkık dökük olmuştur.

Pervâne gibi, bedenlerini cesurca ateşe atarlar,
İpekböceği gibi, kendilerini koza ile sarmazlar.

Sevgilileri yanlarında olsa da, sevgiliyi ararlar,
Irmağın kenarındadırlar, dudakları kuru yatarlar.

Irmağın kenarındalar, su içemezler demiyorum,
Nil'in suyunu içseler bile, kanmazlar diyorum. [1635]

TAQRĪR-Ė ʿEŞQ-Ė MECĀZĪ YO QUVVET-Ė AN

To râ ʿéşq-é hemçon xodî z'âb o gél,
Rubâyed hemî sabr o ârâm-é dél.

Bé bîdâriyeş fitné ber xadd o xâl,
Bé xâb endereş pây-bend-é xıyâl.

Bé sıdqeş çonan ser néhî ber qadem,
Ké bînî cihan bâ vucûdeş ʿadem.

Ço der çéşm-é şâhid neyâyed zeret,
Zer o xâk yéksan nubâyed beret.

Diger bâ keset ber neyâyed nefes,
Ké bâ û nemâned diger cây-é kes. [1640]

To gûyî bé çéşm endereş menzil est,
Ve ger dîdé ber hem néhî, der dél est.

Ne endîşé ez kes ké rusvâ şevî,
Ne quvvet ké yék dem şekîbâ şevî.

Geret can béxâhed bé leb ber néhî,
Ve ger tîğ ber ser nehed ser néhî.

DER MUHABBET-E RÛHÂNÎ

Ço ʿéşqî ké bunyâd-é an ber hevâst,
Çénin fitné-engîz o ferban-revâst,

ʿAceb dârî ez sâlikân-é tarîq,
Ké bâşend der bahr-é maʿnî ğarîq? [1645]

Bé sevdâ-yé cânan zé can muştağél,
Bé zikr-é habîb ez cihan muştağél.

Bé yâd-é Hak ez xalq bogrîxté,
Çonan mest-é sâqî ké méy rîxté.

Neşâyed bé dârû devâ kerdşan,
Ké kes muttaliʿ nîst ber derdşan.

Elest ez ezel hemçonanşan bé gûş,
Bé féryâd-é "Qâlû: Belâ" der xurûş.

MECÂZÎ AŞK VE GÜCÜ HAKKINDA

Hamuru çamur olana aşk, seni senden alıyorsa,
Dünyevî aşk, altüst edip, seni senden çalıyorsa,

Uyanıkken, her an yanağındaki beni anıyorsan,
Yattığında rüyâlarında hep hayâlini görüyorsan,

Sadâkatine güveniyor, ayaklarına kapanıyorsan,
O yoksa dünyâ da olmasın diye düşünüyorsan,

Paraya değer vermiyor, seni sen diye seviyorsa,
Sen de değer vermezsin altın mı, toprak mı mala.

Artık başka kimseyle düşüp kalkmak istemezsin,
Çünkü o var, gönlümde başkasına yer yok dersin. [1640]

Onun durduğu yer, gözümün bebeğidir diyorsan,
Gözlerini kapadığında, hayâli gönlümde diyorsan,

İnsanların seni kınamasından kaygılanmıyorsan,
Ve de bir an bile ayrı kalmaya katlanamıyorsan,

Canını istese, seve seve vermeye razı oluyorsan,
Öldürmeye kalkarsa, kılıcına boyun uzatıyorsan,

RÛHÂNÎ MUHABBET HAKKINDA

Dayanağı dünyevî olan sevgi seni senden alıyorsa,
Gönlünü allak bullak edip, sana hükmediyorsa,

Tarîkat erbâbının tavırlarına neden şaşıyorsun?
Mânâ denizine gark olanlara neden şaşıyorsun? [1645]

Onlar, cânan sevgisiyle canlarından geçenlerdir,
Dosta varmak için dünyâdan, halktan kaçanlardır.

Hakk'ı anmak için toplumdan uzaklaşmışlardır,
Sâkîyi[6] görünce mest olmuş, şarabı dökmüşlerdir.

İlaçlarla otamak müyesser olmaz, gönül erlerini,
Hiç kimse dertlerini bilmez, göremez gönüllerini.

"*Elestu birabikum*",[7] hitabı tâ ezelden kulaklarında,
"*Kâlû: Belâ.*" Sedasıyla kaynayıp, coşup taşmakta.

Gurûhî ‘amel-dâr-é ‘uzlet-néşîn,
Qademhâ-yé xâkî, dem-é âtéşîn. [1650]

Bé yék ne‘ré kûhî zé câ ber kenend,
Bé yék nâlé şehrî béyem ber zenend.

Ço bâdend pénhan o çâlâk-pûy,
Ço sengend xâmûş o tesbîh-gûy.

Seherhâ bégiryend çendan ké âb,
Furû şûyed ez dîdéşan kuhl-é xâb

Feres koşté ez bes ké şeb rândéend,
Sehergeh xurûşan ké vâ mândéend.

Şeb o rûz der bahr-é sevdâ vo sûz,
Nedânend z’âşoftégi şeb zé rûz. [1655]

Çonan fitné ber husn-é sûret nigâr,
Ké bâ husn-é sûret nedârend kâr.

Nedâdend sâhib-délan dél bé pûst,
Ve ger eblehî dâd bî meğz k’ûst.

Méy-é sırf-é vahdet kesî nûş kerd,
Ké dunyâ vo ‘uqbâ ferâmûş kerd.

HİKÂYET DER MA‘NÎ-YÉ TEHAMMUL-É MUHİBB-É SÂDIQ

Şénîdem ké vaqtî gédâ-zâdéî,
Nezer dâşt bâ pâdişâ-zâdéî.

Hemî reft o mî poxt sevdâ-yé xâm,
Xıyâleş furû bordé dendan bé kâm. [1660]

Zé meydanş xâlî nebûdî ço mîl,
Hemé vaqt pehlû-yé esbeş ço pîl.

Déleş xun şod o râz der dél bémand,
Velî pâyeş ez giryé der gél bémand.

Raqîban xeber yâftendeş zé derd,
Diger bâré goftendeş: “*İn câ megerd.*”

Uzlete çekildiği hâlde her şeyi yapanlardır onlar,
Toprak zeminde yürüseler de ateş neslidir onlar.

Bir nara attıklarında dağları yerlerinden sökerler,
Bir tek iniltiyle, şehirlerin altını üstüne getirirler.

Hissedilmeyen bir rüzgârdır onlar, esip savururlar,
Taş gibidirler, sessizce Allah'ı tesbih[8] ederler onlar.

Seher vakitlerinde ağlarlar, akıttıkları gözyaşları,
Siler süpürür, uyku sürmesini gözden gözyaşları.

Öylesine sürmüşlerdir ki çatlamıştır atları onların,
Sabah: *"Yine geç kaldık!"* çığlığı duyulur onların.

Gece gündüz aşk ve ateş denizine dalarlar onlar,
Şaşırıp kalır, geceyi gündüzden ayıramaz onlar.

Ezelî Nakkâş'ın[9] güzelliğine öyle dalmıştır onlar
Ki yüz güzelliğine bakmayı düşünmezler onlar.

Gönül ehli asla vermemiştir kıymet dış güzelliğe,
Ahmaktır, dangalaktır kıymet veren dış güzelliğe.

Vahdet şarabını,[10] sadece o kimseler bulup içtiler,
Ki hem dünyâ, hem ukbâdan bir anda vaz geçtiler.

SADIK SEVGİLİNİN KATLANMA GÜCÜ HAKKINDA HİKÂYE

Duydum ki yoksul birinin çocuğu âşık olmuş,
Gönül bu, gitmiş şehzâdenin birine vurulmuş.

Gittiği yere gider, olmayacak hayaller kurarmış.
Bütün benliğiyle beynini, kuruntular kaplarmış.

Şehzâdenin meydanında[11] hedef taşı olurmuş,
Satrançtaki fil gibi, hep atın yanında dururmuş.[12]

Açılamamış sevdiğine, gönlüne kan oturmuş,
O kadar çok ağlamış ki bastığı yer göl olmuş.

Rakipleri anlamış derdini çocuğun, demişler,
"Artık buralarda dolaşma, uzaklaş!" demişler.

Demî reft o yâd âmedeş rûy-é dûst,
Diger xéymé zed ber ser-é kûy-é dûst.

Ğolâmî şikesteş ser o dest o pây,
Ké bârî negoftîmet éyder mepây. [1665]

Diger reft o sabr o qerâreş nebûd,
Şekîbâî ez rûy-é yâreş nebûd.

Meges-vâreş ez pîş-é şékker bé cevr,
Bérandendi yo bâz geştî bé fevr.

Kesî gofteş: *"Éy şûx-é dîvâné-reng,*
'Aceb sabr dârî to ber çûb o seng!"

Bégoft: *"İn cefâ ber men ez dest-é ûst,*
Ne şart est nâlîden ez dest-é dûst.

Men iynek dem-é dûstî mî zenem,
Ger û dûst dâred ve ger duşmenem. [1670]

Zé men sabr bî û tevaqqu' medâr,
Ké bâ û hem imkân nedâred qerâr.

Ne nîrû-yé sabrem ne cây-é sitîz,
Ne imkân-é bûden ne pây-é gorîz.

Megû z'in der-é bârgeh ser bétâb,
Ve ger ser ço mîxem nehed der tenâb.

Ne pervâné can dâdé der pây-é dûst,
Béh ez zindé der konc- târîk-é dûst?"

Bégoft: *"Er xorî zaxm-é çovgân-é ûy?"*
Bégoftâ: *"Bé pâyeş der oftem ço gûy."* [1675]

Bégoftâ: *"Seret ger béborred bé tîğ,"*
Bégoft: *"İn qader nebved ez véy derîğ.*

Merâ xod zé ser nîst çendan xeber,
Ké tâc est ber târekem yâ teber.

Mekon bâ men-é nâ şekîbâ 'itîb,
Ké der 'éşq sûret nebended şekîb.

Ço Ye'qûbem er dîdé gerded sepîd,
Neborrem zé dîdâr-é Yûséf umîd.

Bir süre uzaklaşmış, yüzünü hatırlamış dostun,
Duramamış, dönüp yerleşmiş sokağına dostun.

Kölesi çıkıp, kafasını, kolunu bacağını kırmış,
"Bir daha buralara gelme demedik mi?" demiş. [1665]

Tekrar uzaklaşmış oradan, sabrı kararı kalmamış,
Sevgiliden uzak kalmaya bir türlü dayanamamış.

Şekerin üstünden sinek kovar gibi kovuyorlarmış,
Dayanamayıp hemen geliyormuş, dövüyorlarmış.

Birisi:*"Be adam! Arsız mısın, deli misin?"* demiş,
"Taşa, sopaya ne çok dayanıklıymışsın!" demiş.

Çocuk dillenmiş: *"Bu cefâ dosttandır"* demiş,
"Dost cefâ da etse sızlanmamak gerek" demiş.

"Ben sevdiğimi söylüyorum. Saydım onu dost,
O beni ister düşman bilir, ister sever, bilir dost. [1670]

O yoksa eğer, sabırlı olmamı bekleme benden,
Çünkü varken bile sabrım, kararım gidiyor elden.

Ne sabra gücüm kaldı, ne de uğraşacak hâlim,
Ne kaçıp kurtulacak ayağım, ne kalacak hâlim.

Otağının kapısından uzaklaşmamı isteme benden,
Razıyım. İsterse çadır ipine kazık yapsınlar benden.

Pervâne sevgilisinin ayaklarında can vermedi mi?
Karanlık köşede yaşamaktan, ölmek evlâ değil mi?"

Dediler:*"Onun çevgeni yaralarsa seni ne olacak?"*
Dedi: *"Ayağına düşerim gûy misâli ne olacak!"* [1675]

Dediler: *"Peki başını keserse kılıçla ne olacak?"*
Dedi: *"O da onun yoluna fedâ olsun. Ne olacak?"*

"Görmüyor musun ne akıl, ne fikir kaldı başımda?
Öyleyse, olsa ne olur balta, ya da taç başımda?

Sabrı, kararı olmayan bu zavallı fakiri ayıplama,
Çünkü âşıkta sabır olmaz, bu yoksulu hiç kınama.

Ya'kûb gibi gözlerim kör olsa bile vazgeçmem,[13]
Güzel Yûsuf'u görme ümidinden asla vazgeçmem.

Yékî râ ké ser xoş buved bâ yékî,
Neyâzâred ez véy bé her endekî." [1680]

Rikâbeş bébûsîd rûzî cevan,
Ber âşoft o ber tâft ez véy 'inan.

Béxandîd o goftâ: "'*İnan ber mepîç,*
Ké sultan 'inân ber nepîçed zé hîç.

Merâ bâ vucûd-é to hestî nemand,
Bé yâd-é toem xod-perestî nemand.

Gerem curm bînî mekon 'éyb-é men,
Toî ser ber âvordé ez céyb-é men.

Bédan zehré destet zedem der rikâb,
Ké xod râ neyâverdem ender hésâb. [1685]

Keşîdem qalem der ser-é nâm-é xîş,
Nihâdem qadem ber ser-é kâm-é xîş.

Merâ xod koşed tîr-é an çéşm-é mest,
Çé hâcet ké ârî bé şemşîr dest?"

To âtéş bé néy der zen o der gozer,
Ké ne xoşk der bîşé mâned ne ter.

HİKÂYET DER MA'NÎ-YÉ EHL-É MUHABBET

Şénîdem ké ber lahn-é xunyâgerî,
Bé raqs ender âmed périî-péykerî.

Zé délhâ-yé şûrîdé pîrâmuneş,
Girift âtéş-é şem' der dâmeneş. [1690]

Perâgendé xâtır şod o xeşmnâk,
Yékî gofteş: "*Dûstdârân çé bâk?*"

To râ âtéş éy yâr dâmen bésûxt,
Merâ xod bé yék bâré xermen bésûxt.

Eger yârî ez xîşten dem mezen,
Ké şirk est bâ yâr o bâ xîşten.

Eğer bir kişi, birine, bir şekilde olmuşsa âşık,
Ne olursa olsun, incinmez asla sevdiğinden âşık." [1680]

Günlerden bir gün, delikanlı öptü onun üzengisini,
Şehzâde sinirlendi, döndü, gence sırtını çevirdi.

Delikanlı tebessümle dedi: "*Bana sırtını dönme!*
Sultanlar sırt çevirmez bir hiçe, sen de çevirme.

Senin olduğun yerde ben bir hiçim, ben yokum,
Senin anıldığın yerde bencillik yok, ben yokum.

Bir kusur işlediysem hoş gör, ayıplama beni,
Dikkatli bak, görürsün yakamdan çıkan seni.

Bundan cesâret alarak el atıp, öptüm üzengini,
Zîrâ kendimi hesâba katmadan öptüm üzengini. [1685]

Çizdim adımın üstünü, kendimi yok saydım,
Bütün arzularımı yere atıp, ayakaltına aldım.

O mahmur gözlerin öldürmek için çekti kılıcı,
Zahmete katlanıp, ne gerek var çekmeye kılıcı?"

Sen kamışlığa bir kıvılcım atarak, geçip git,
Sazlıkta ne kuru kalır, ne de yaş. Sen geçip git.

SEVENLER HAKKINDA HİKÂYE

Duydum ki müzik icra ediyordu bir şarkıcı,
Galeyana gelip, raks etti peri yüzlü bir dansçı.

Âşık gönüller şaşkın, sardılar etrafını birden,
Mumun ateşi, dansçının eteğine değdi birden. [1690]

Eteği tutuştu rakkasın, kızdı, bağırdı, çağırdı,
Birisi: "*Âşıklarından korkma!*" diye haykırdı.

Ey sevgili! Ateş, senin sadece eteğini yaktı,
Benimse bütün varlığımı, harmanımı yaktı.

Eğer âşıksan, asla kendinden söz etme, asla,
Şirktir. Sevgilinin yanında kendini anma asla.

Çénin dârem ez pîr-é dânendé yâd,
Ké şûrîdéî ser ber sehrâ nihâd.

Péder der firâqeş nexord o nexoft,
Péser râ melâmet kerdend o goft: [1695]

"Ez angeh ké yârem kes-é xîş xand,
Diger bâ kesem âşinâî nemand.

Bé haqqeş ké tâ Haq cemâlem numûd,
Diger her çé dîdem xıyâlem nebûd."

Neşod gom ké rûy ez xelâyıq bétâft,
Ké gom kerdé-yé xîş râ bâz yâft.

Perâgendégânend zîr-é felek,
Ké hem ded tevan xândşan hem melek.

Zé yâd-é melik çon melek nâremend,
Şeb o rûz çon ded zé merdom remend. [1700]

Qavî-bâzuvânend o kûtâh dest,
Xıredmend-é şéydâ vo huşyâr-é mest.

Geh âsûdé der gûşéî xırqé-dûz,
Geh âşofté der meclisî xırqé-sûz.

Ne sevdâ-yé xodşan ne pervâ-yé kes,
Ne der konc-é tovhîdişan cây-é kes.

Perîşîdé 'aql o perâgendé hûş,
Zé qovl-é nasîhatger âgendé-gûş.

Bé déryâ nexâhed şoden bat ğarîq,
Semender çé dâned 'ezâbu'l-harîq? [1705]

Tohîdest merdan-é por hovsılé,
Biyâban-neverdân-é bî qâfilé.

Nedârend çéşm ez xelâyıq pesend,
Ké iyşan pesendîdé-yé Hak besend.

'Azîzân-é pûşîdé ez çéşm-é xalq,
Ne zunnâr-dârân-é pûşîdé delq.

Por ez mîvé vo sâyé-ver çon rezend,
Ne çon mâ siyeh-kâr o ezraq-rezend.

Yaşlı bilge hikâyeyi şöyle anlatmıştı bana,
Âşığın biri gitmiş, düşmüştü çöle, yabana.

Babası ayrılık acısıyla yemiyor, içmiyordu,
Çocuk kınayıp, ayıplayanlara şöyle diyordu: [1695]

"Sevgilim beni kendi adamı saydığından beri,
Gönlümün, başka hiçbir tanıdığa yoktur yeri.

Allah'a ant olsun ki, güzelliğini göstereli beri,
Başka ne gördüysem, bende hayal gibiydi yeri."

İnsanlardan uzaklaşan kimse kayıplara karışmaz,
Yitirdiğini bulmuştur, artık başkasıyla uğraşmaz.

Dağılmıştır bütün âşıklar gök kubbenin altında,
Vahşî de desen, melek de, hepsi uygun onlara.

Meliki anmaktan geri durmazlar melekler gibi,
Gece gündüz kaçarlar insanlardan vahşiler gibi. [1700]

Pazıları güçlüdür, ama saldırgan değildir onlar,
Akıllı çılgınlardır, hem ayık hem sarhoştur onlar.

Bir bakarsın, bir köşede sessizce hırka yamarlar,
Gün gelir, cezbeye gelip mecliste hırka yakarlar.

Ne kendilerini düşünür, ne kimseden çekinirler,
Ne de tevhit köşelerinde başkasına yer verirler.

Akılları perîşan, fikirleri darmadağındır onların,
Kulakları, öğüt verenlere kapanmıştır onların.

Denizde ördek, asla korku duymaz batmaktan,
Semender,[14] hiç acı çekmez ateşte yanmaktan. [1705]

Çöllere düşmüş, sabır küpü yoksullardır onlar,
Çölde, kervansız yola giden yiğitlerdir onlar.

Halkın kendilerini beğenmesini beklemez onlar,
Çünkü Hakk'ın beğenisiyle yetinenlerdir onlar.

Halkın gözünden ırak yaşayan azîzlerdir onlar,
Cübbelerinin altına zünnâr[15] bağlamazlar onlar.

Asma gibi hem meyveli, hem gölgelidir onlar,
Bizim gibi mavi giyen[16] günâhkâr değildir onlar.

Bé xod ser furû bordé hemçon sedef,
Ne mânend-é déryâ ber âverdé kef. [1710]

Ne merdom hemin ustuxânend o pûst,
Ne her sûretî cân-é ma'nî der ûst.

Ne sultan xarîdâr-é her bendéîst,
Ne der zîr-é her jindéî zindéîst.

Eger jâlé her qatréî dur şodî,
Ço xer-mohré bâzâr ez û por şodî.

Ço ğâzî bé xod ber nebendend pây,
Ké mohkem reved pây-yé çûbîn zé cây.

Herîfân-é xalvet-serây-é elest,
Bé yék cur'é tâ nefxé-yé Sûr est. [1715]

Bé tîğ ez ğaraz ber negîrend çeng,
Ké perhîz o 'éşq âbgînést o seng.

HİKÂYET DER MA'NÎ-YÉ ĞALEBÉ-YÉ VECD O SALTANAT-É 'EŞQ

Yékî şâhidî der semerqand dâşt,
Ké goftî bé cây-é semer qand dâşt.

Cemâlî gırov bordé ez âfitâb,
Zé şûxîş bunyâd-é taqvâ xerâb.

Te'âl'Allah ez husn tâ ğâyetî,
Ké pendârî ez rahmetest âyetî.

Hemî reftî yo dîdéhâ der péyeş,
Dél-é dûstan kerdé can ber xéyeş. [1720]

Nazar kerdî in dûst der véy nohoft,
Nigeh kerd bârî bé tondiy yo goft:

Ké: *"Éy xıyré-ser çend pûyî péyem,*
Nedânî ké men morğ-é dâmet néyem?

Geret bâr-é dîger bébînem bé tîğ,
Ço duşmen béborrem seret bi derîğ."

Denizler gibi köpük köpük taşmamışlardır onlar,
İstiridye misâli kabuklarına çekilmişlerdir onlar.

İnsanoğlu, sadece et ve kemikten ibaret değildir,
Her canlı varlık, mânâ diriliğine sahip değildir.

Sultan eğer gerçek sultansa, her köleyi satın almaz,
Her eski püskü giysinin içinde diri gönül bulunmaz.

Her çiğ tanesi, ya da yağmur damlası inci olsaydı,[17]
Katırboncuğu gibi, çarşı pazar dolup dolup taşardı.

Erenler takmaz ayağına cambaz gibi ağaçtan bacak,
Çünkü bilirler, kolayca çıkar ayaktan takma bacak.

Elest meclisine katılan, elest şarabından içenler,
Sûr[18] üflenene kadar ayılmaz, bir yudum içenler.

Kılıç zoruyla bile, amaçlarından vazgeçmez onlar,
Çünkü korku ile aşkı, sırça ve taşla bir tutar onlar.

VECDİN GALEBESİ VE AŞKIN SALTANATI HAKKINDA HİKÂYE

Semerkant'ta adamın birinin bir sevgilisi vardı.
Sanırsın ki dilinde söz değil, tatlı şeker vardı.

Tanrı lûtfu, güzelliğini güneşten ödünç almıştı,
Cilvesiyle, takvâyı temelinden söküp atmıştı.

Hâşâ! Sümme hâşâ! Güzellikte sanki bir ilahtı,
Sanırsın ki Tanrı'nın güzelliğinden bir nişandı.

Yolda giderken peşine düşerdi tüm gözler onun,
Bütün sevenlerin kalbi yoluna fedâ olurdu onun.

Bu yüzden âşık da, onu gizlice temaşa ediyordu,
Bunu fark eden mâşuk, âşıka sert sert bakıyordu.

Dedi: *"Şaşkın! Nereye kadar izleyeceksin beni,*
Bilmez misin kuş gibi tuzağa düşüremezsin beni?

Bir daha görmeyeyim bu mahallede dolandığını,
Düşman bilirim, kılıçla koparırım başcağızını."

Kesî gofteş: *"Eknun ser-é xîş gîr,*
Ez in sehlter metlebî pîş gîr.

Nependârem in kâm hâsél konî,
Mebâdâ ké can der ser-é dél konî." [1725]

Ço meftûn-é sâdıq melâmet şénîd,
Bé derd ez derun nâléî ber keşîd.

Ké: *"Bogzâr tâ zaxm-é tîğ-é helâk,*
Béğeltânedem lâşé der xûn o xâk.

Meger pîş-é duşmen bégûyend o dûst,
Ké in koşté-yé dest o şemşîr-é ûst.

Némî bînem ez xâk-é kûyeş gorîz,
Bé bidâd gû âbrûyem merîz.

Merâ tovbé fermâî é y xod-perest,
To râ tovbé z'in goft ovlîter est. [1730]

Bébexşây ber men ké herç û koned,
Ve ger qasd-é xûn est nîkû koned.

Bésûzânedem her şebî âtéşeş,
Seher zindé gerdem bé bûy-é xoşeş.

Eger mîrem imrûz der kûy-é dûst,
Qıyâmet zenem xéymé pehlû-yé dûst."

Medéh tâ tevânî der in ceng poşt,
Ké zindest Sa'dî ké 'éşqeş békoşt.

HİKÂYET DER FEDÂ ŞODEN-É EHL-É MUHABBET VE ĞANÎMET ŞOMORDEN

Yékî teşné mî goft o can mî sipord,
"Xonok nîk-bektî ké der âb mord." [1735]

Bédû goft nâ bâliğî k"*é y 'aceb,*
Ço mordî çé sîrâb o çé xoşk-leb."

Bégoftâ: *"Ne âxer dehan ter konem,*
Ké tâ cân-é şîrînş der ser konem?"

Bu arada birisi âşığa dedi: *"Al başını, çek git,*
Akıllı davran, ulaşabilecek şeyin peşinden git.

İstediğin şeye asla ulaşamamandan korkarım,
Gönlüne uyup, canından olmandan korkarım." [1725]

Bu sitemli sözleri duydu, inledi candan âşık,
Can evinden vuruldu, derin bir âh çekti âşık.

Dedi: *"Bırak da kılıç yarası öldürsün beni,*
Çamur, çaylak, kan revan içinde koysun beni.

Dost, düşman herkesin yanında şöyle desinler:
Âşık, aşkı uğruna, mâşuk kılıcıyla öldü desinler.

Görmüyor musun, mahallenden ayrılamıyorum,
O zâlime söyleyin, şerefimle oynamasın diyorum.

Ey kendini beğenmiş! Bana tövbe et diyorsun,
Bu sözden vazgeçmen daha evlâdır biliyorsun. [1730]

Beni bağışla dostum. O bana her ne ederse etsin,
İyi eder. İsterse kanıma girsin, canıma kastetsin.

Gece sabaha dek, ateşiyle cayır cayır yanıyorum,
Sabah olunca, güzel kokusuyla tekrar diriliyorum.

Bugün ölürsem eğer, dostun kapısının eşiğinde,
Kıyâmet günü çadır kurarım, kapısının eşiğinde."

Gücün yettiğince ayak dire, çaba göster aşkın için,
Sa'dî zindedir hâlâ. Çünkü o da ölmüştür aşk için.

AŞK EHLİNİN KENDİNİ FEDÂ ETMESİ VE BU İŞİ GANÎMET SAYMASININ HİKÂYESİ

Biri susuzluktan ölürken şöyle söyleniyordu: [1735]
"Suda boğularak ölenlere ne mutlu!" diyordu.

Bir çocuk: *"Ölürken bu söz ne kadar tuhaf?"* dedi.
"Ölürken, susuz, suya kansan ne fark eder?" dedi.

Adam: *"Görmez misin onun uğruna veriyorum can.*
Hiç olmazsa ağzımı ıslatayım, dudağım bulsun can."

Futed teşné der âbdân-é ʻamîq,
Ké dâned ké sîrâb mîred ğarîq.

Eger ʻâşıqî dâmen-é û bégîr,
Ve ger gûyedet:"Cân bédéh."Gû:"*Bégîr.*"

Béhéşt-é ten-âsânî angeh xerî,
Ké ber dûzex-é nîstî bogzerî. [1740]

Dél-é toxm-kârân buved renc-keş,
Ço xermen ber âyed béxosbend xeş.

Der in meclis an kes bé kâmî resîd,
Ké der dovr-é âxer bé câmî resîd.

HİKÂYET-E SABR
O SEBÂT-E REVENDEGAN

Çénin naql dârem zé merdân-é râh,
Faqîrân-é munʻim, gédâyân-é şâh.

Ké pîrî bé deryûzé şod bâmdâd,
Der-é mescidî dîd o âvâz dâd.

Yékî gofteş: "*İn xâné-yé xalq nîst,*
Ké çîzî dehendet, bé şûxî meîst." [1745]

Bédû goft: "*K'in xâné-yé kîst pes,*
Ké bexşâyişeş nîst ber hâl-é kes?"

Bégoftâ: "*Xemûş, in çé lafz-é xetâst,*
Xodâvend-é xâné Xodâvend-é mâst."

Nigeh kerd o qandîl o mihrâb dîd,
Bé sûs ez ciger naʻraî ber keşîd.

Ké: "*Héyf est ez in câ ferâter şoden,*
Derîğ est mahrûm ez in câ şoden.

Nereftem bé mahrûmî ez hîç kûy,
Çérâ ez der-é Haq şevem zerd-rûy? [1750]

Hem in câ konem dest-é xâhiş dérâz,
Ké dânem negerdem tohî-dest bâz."

Suda boğulanın suya kandığını bilir susuz kişi,
Bu yüzden girer içmek için derin suya o kişi.

Âşıksan eğer, peşinden git, eteğine yapış sevgilinin,
"Canını ver" dese, *"Al"* de. Yap dediğini sevgilinin.

Huzur cennetine varmanın var, sadece bir tek yolu,
Evet, yokluk cehenneminden geçmektir onun yolu. [1740]

Çiftçiler ektiğini biçmek için aylarca zahmet çeker,
Harman vakti hasat ettiklerinde, derin uyku çeker.

Bu mecliste sadece o kimse zevkin doruğuna ulaştı,
Ki sâkînin son devrinde,[19] sonuncu kadeh eline ulaştı.

ALLAH ADAMLARININ SABIR VE SEBÂTI HAKKINDA HİKÂYE

Gönlü zengin yoksullarla, sultan dilenciler,
Allah yolunun yolcuları şöyle rivâyet ettiler:

Sabahleyin, dilenmeye çıktı ihtiyarın biri,
Bir mescidin kapısına gelince seslendi içeri.

Biri dedi: *"Efendi! Burası değil insanoğlu evi,*
Boşuna bekleme. Kimse vermez sana bir şeyi." [1745]

İhtiyar: *"Öyleyse söyle. Bu evin sahibi kim?*
Neden kimseye yardım etmiyor? Sahibi kim?"

Adam dedi: *"Nasıl bir sözdür bu? Kes sesini.*
Evin sahibi, hem evin, hem hepimizin efendisi."

İçeriye bakınca kandille mihrâbı gördü ihtiyar,
Ciğeri yandı, tâ derinden bir âh çekti ihtiyar.

Dedi: *"Buradan uzaklaşırsam çok yazık olur,*
Bu kapıdan da eli boş dönersem çok yazık olur.

Gittiğim hiçbir mahalleden dönmedim eli boş,
O halde niye Tanrı'nın evinden döneyim eli boş? [1750]

Gitmem bir yere, burada kalır açarım avucum,
Bilirim ki burada, kesinlikle boş kalmaz avucum."

Şénîdem ké yék sâl mecâvir nişest,
Ço feryâd-xâhan ber âverd dest.

Şöbî pây-é ʻomreş furû şod bé gél,
Tepîden girift ez zaʻîfîş dél.

Seher bord şexsî çerâğeş bé ser,
Ramaq dîd ez û çon çerâğ-é seher.

Hemî goft ğulğul-konan ez fereh:
"Ve men daqqa bâbe'l-kerîmi infeteh." [1755]

Talebkâr bâyed sebûr o hemûl,
Ké neşnîdéem kîmyâger melûl.

Çé zerhâ bé xâk-é siyeh der konend,
Ké bâşed ké rûzî misî zer konend.

Zer ez behr-é çîzî xerîden nikûst,
Nexâhî xerîden béh ez yâd-é dûst.

Ger ez dilberî dél bé teng âyedet,
Diger ğemgosârî bé çeng âyedet.

Meber telx-ʻéyşî zé rûy-é toroş,
Bé âb-é diger âtéşeş bâz koş. [1760]

Velî ger bé xûbî nedâred nazîr,
Bé endek dél-âzâr terkeş megîr.

Tevan ez kesî dél béperdâxten,
Ké dânî ké bî û tevan sâxten.

HİKÂYET

Şénîdem ké pîrî şebî zindé dâşt,
Seher dest-é hâcet bé Haq ber ferâşt.

Yékî hâtéf endâxt der gûş-é pîr.
Ké: *"Bî hâsılî, rov ser-é xîş gîr."*

*"Ber in der duʻâ-yé to maqbûl nîst,
Bé xârî borov yâ bé zârî béîst."* [1765]

Duyduğuma göre, bir yıl mücâvir kaldı orada,
Sadaka isteyen dilenci gibi yakardı, el açtı orada.

Gecenin birinde, ecel kapısını çalmaya başladı,
Zayıf düştü, zayıflıktan kalbi teklemeye başladı.

Seher vakti, biri götürdü başucuna yanan kandili,
Ramak kalmıştı ölmesine, sönüyordu can kandili.

Mutluluktan uçuyordu sanki ihtiyar, şöyle diyordu:
"Herkim çalarsa, cömerdin kapısı açılır" diyordu. [1755]

Dilek sahibinin sabırlı ve dayanıklı olması gerek,
Usanç duyan kimyâger duymadım. Sebat gerek.

Bakırı, bir gün altın yapacaklarını sanmışlardır,
Bunun için çalışmış, pek çok altın harcamışlardır.

Altın, para, pul, bir şeyler satın almak için iyidir,
Dosta kavuşmaksa, satın alınabilecek en iyi şeydir.

Eğer bir güzel, canından bezdirecek olursa seni,
Tez elden, yeni bir sevgili bulmak kurtarır seni.

Ekşi suratlı biri için rahatını, huzurunu kaçırma,
Yaktığı ateşi söndür, başkasının suyuyla, durma. [1760]

Ancak, güzellikte, iyilikte benzeri yoksa eğer,
Ufak bir kırgınlık yüzünden terk etmemeye değer.

Gönlünü alıp bir kimseden, terk edebilirsin onu,
Ancak eğer unutur, gönlünden çıkarabilirsen onu.

HİKÂYE

Derler ki, pîrin[20] biri sabaha kadar ibâdet etmiş,
Seher vakti, ellerini açıp, yaradanına duâ etmiş.

O sırada gâipten bir ses, ona şöyle seslenmiş:
"Yaptığın işte bereket yok, yoluna git!" demiş.

*"Bu kapıda senin duâların kabul edilmeyecek,
İster defol git, ister yalvar. Kabul edilmeyecek."* [1765]

Şeb-é dîger ez zikr o tâʿet nexoft,
Murîdî zé hâleş xeber yâft, goft:

"Ço dîdî kʾez an rûy bestest der,
Bé bî hâsılî saʿy-é çendan meber."

Bé dîbâcé ber eşk-é yâqût-fâm,
Bé hasret bébârîd o goft: *"Éy ğolâm!*

Bé novmîdî angeh bégerdîdemî,
Ez in reh ké râhî diger dîdemî.

Mependâr ger véy ʿinan ber şikest,
Ké men bâz dârem zé gitrâk dest. [1770]

Ço xâhendé mahrûm geşt ez derî,
Çé ğem ger şinâsed der-é dîgerî?

Şénîdem ké râhem der in kûy nîst,
Velî hîç râh-é diger rûy nîst."

Der in bûd ser ber zemin-é fidâ,
Ké goftend der gûşeş nidâ:

"Qabûl est eger çé huner nîsteş,
Ké coz mâ penâhî diger nîsteş."

HİKÂYET

Yékî der Nişâbûr dânî çé goft,
Ço ferzendeş ez farz-é xoften béxoft? [1775]

"Tevaqquʿ medâr éy péser ger kesî,
Ké bî saʿy hergéz bé menzil resî.

Semîlan ço ber mî negîred qadem,
Vucûdîst bî menfaʿat çon ʿadem.

Temeʿ dâr sûd o béters ziyan,
Ké bî behré bâşend fârığ ziyan."

Pîr, ertesi geceyi de sabaha dek ibâdetle geçirmiş,
Durumdan haberi olan bir mürit ona şöyle demiş:

"Pîrim! Görmez misin bu kapı kapanmış sana,
Boşuna çabalayıp durma. Açılmayacak sana."

Pîr duyunca bu sözü, dökmüş kanlı yaşları gözü,
Hasretle gözyaşı döküp demiş: *"Ey şeyhinin gözü!*

Ümitsizliğe ancak ve ancak o zaman düşerdim,
Bu yoldan başka bir yol bilseydim ona giderdim.

O benim ipimi bıraksa da, ben onu bırakmam,
Asılırım terkisine, giderim, onu asla bırakmam. [1770]

Dilenci, çaldığı kapıdan eli boş dönerse eğer,
Başka bir kapıyı çalmasında ne sakınca var?

Anladım ki, bu mahallede artık bana yer yok,
Ama buradan başka da, gidebilecek yerim yok."

Secdeye kapanıp, huşû ile böyle söylerken pîr,
Bir ses geldi can kulağına gâipten, dedi *"Ey pîr!"*

"Kabul ettik. Bize layık, dişe değer bir hünerin yok,
Çünkü belli oldu artık, bizden başka sığınağın yok."

HİKÂYE

Bilir misin Nişâbur'da adamın biri oğluna ne dedi?
Oğlu yatsı namazını kılmadan yatınca ona ne dedi? [1775]

"Eğer adamsan, çalışmadan, asla bir şey bekleme,
Çalışıp, çabalamadan, bir yere varmayı bekleme.

Batağa saplanan kimse ayağını kaldırıp gidemez,
Vücudu yokmuş gibi olur, yararsızdır, yürüyemez.

Sen çalış, kârlı olmak için gayret et, ziyandan kork,
Amaçsız yaşayanların, kısmetsiz kalmasından kork."

HİKÂYET DER SABR BER CEFÂ-YÉ AN KÉ EZ Û SABR NETEVEN KERD

Şikâyet koned nov ʿerûsî cevan,
Bé pîrî zé dâmâd-é nâ méhriban,

"Ké mepsend çendin ké bâ in péser,
Bé telxî reved rûzigârem bé ser. [1780]

Kesânî ké bâ mâ der in menzilend,
Nebînem ké çon men périyşan délend.

Zen o merd bâ hem çonan dûstend,
Ké gûyî do meğz o yékî pûstend.

Nedîdem der in muddet ez şûy-é men,
Ké bârî béxandîd der rûy-é men."

Şénîd in soxen pîr-é ferxundé-fâl.
Soxen-dan buved merd-é dîrîné-sâl.

Yékî pâsoxeş dâd şîrîn o xeş,
Ké: *"Ger xûbrûy est bâreş békeş.* [1785]

Derîğ est rûy ez kesî tâften,
Ké dîger neşâyed çon û yâften.

Çérâ ser keşî z'an ké ger ser-keşend,
Bé harf-é vucûdet qalem der keşend."

Yékom rûz ber bendéî dél bésûxt,
Ké mî goft o fermandéheş mî furûxt.

"To râ bendé ez men béh ofted besî,
Merâ çon to dîger neyofted kesî."

HİKÂYET

Tabîbî périî-çéhré der Merv bûd,
Ké der bâğ-é dél qâmeteş serv bûd. [1790]

Ne ez derd-é délhâ-yé rîş xeber,
Ne ez çéşm-é bîmâr-é xîşeş xeber.

HASRETİNE DAYANILAMAYANIN CEFÂSINA SABRETME HAKKINDA HİKÂYE

Gencecik tâze gelin şikâyet ediyordu kocasını,
İhtiyarın birine, sevgi göstermeyen kocasını.

"Bu çocukla yaşadığımı o kadar da hoş görme,
Günlerim çok mutsuz geçiyor, olur böyle deme. [1780]

Mahallemizde yaşayan öteki evli komşular,
Benim gibi mutsuz ve perîşan değil komşular.

Kadın erkek bilmezsin nasıl mutlu, sevişiyorlar,
Sanki bir kabukta ikiz badem içi gibi yaşıyorlar.

Evlendik evleneli yüzünün güldüğünü görmedim,
Bir kerecik olsun yüzüme güldüğünü görmedim."

Nur yüzlü ihtiyar dinledi tâze gelinin dediklerini,
Yaşlı kişi bilge olur, söz bilir, dinletir dediğini.

Tatlı tatlı konuştu. Güzel sözlerle öğütler verdi,
"Güzel yüzlü ve yakışıklı ise katlan kocana" dedi. [1785]

"Çok çok yazık olur birine yüz çevirmek hemen,
Çünkü belki onun gibisini bulamazsın hemen.

İsyan etme, sonra der ki hesaba almadın beni.
Çünkü ayrılır ayrılmaz, siler defterinden seni."

Günün birinde kölenin birine içim yanmıştı,
Çünkü efendisi, onu köle pazarında satmıştı.

Köle:*"Sen benim gibi köle çok bulursun diyordu,*
Ama ben, senin gibi bir efendi bulamam diyordu."

HİKÂYE

Merv'de[21] vardı güzel yüzlü, yakışıklı bir tabip,
Boyu, posu, gönül bahçesindeki servi, bir tabip. [1790]

Ne ona yanıp tutuşanların derdinden haberi vardı,
Ne de mahmur bakışlarının etkisinden haberdardı.

Hikâyet koned derdmendî ğarîb,
Ké xoş bûd çendî serem bâ tabîb.

Némî xâstem tendurustiy-yé xîş,
Ké dîger neyâyed tabîbem bé pîş.

Besî ʿaql-é zûr-âver-é çîr-dest,
Ké sevdâ-yé ʿéşqeş koned zîr-dest.

Ço sevdâ xıred râ bémâlîd gûş,
Neyâred diger ser ber âvered hûş. [1795]

HİKÂYED DER MAʿNÎ-YÉ İSTİYLÂ-YÉ ʿEŞQ BER ʿAQL

Yékî pencé-yé âhenîn râst kerd,
Ké bâ şîr zûr-âverî xâst kerd.

Ço şîreş bé ser pencé der xod keşîd,
Diger zûr der pencé-yé xod nedîd.

Yékî gofteş: *"Âxer çé xosbî ço zen?*
Bé ser-pecé-yé âhenîneş bézen."

Şénîdem ké miskîn der an zîr goft:
"Neşâyed bédin pencé bâ şîr goft."

Ço ber ʿaql-é dânâ şeved ʿéşq çîr.
Heman pencé-yé âhenîn est o şîr. [1800]

To der pencé-yé şîr-é merd evjenî,
Çé sûdet koned pencé-yé âhenî?

Ço ʿéşq âmed ez ʿaql dîger megûy,
Ké der dest-é çovgan ésîrest gûy.

Garip adamın biri anlatıyordu kendi hikâyesini,
Bir süre tabibe delice âşık olduğunun hikâyesini.

Sağlığıma kavuşmayı hiç mi hiç istemiyordum,
İyileşirsem, bir daha ziyâretime gelmez, diyordum.

Ne çok güçlü ve akıllı kişi aşka yenik düşmüştür!
Aşkın havasına uyup, yüksekten yere düşmüştür!

Âşık olup, ateş bacayı sararsa bir gün, akıllı kişi,
Tekrar aklını başına devşiremez akıllı da olsa kişi. [1795]

AŞKIN AKLA GALEBE ÇALMASININ HİKÂYESİ

Adamın biri demirden bir pençe yaptı,
Bununla, bir aslanla dövüşmeye kalktı.

Aslan bir pençe attı, adamın üstüne yattı,
Adam bir şey yapamadı, yerin dibine battı.

Birisi seslendi: *"Ne yatıyorsun karılar gibi?*
Demir pençen var, saldırsana aslanlar gibi."

Aslanın altında zavallı adam şöyle inliyordu:
"*Bu pençeyle aslanla savaşılmaz*" diyordu.

Aşkın, bilgin kişinin aklını yenmesi gibidir bu,
Aynen demir pençeli ile aslanın cengi gibidir bu. [1800]

Sen, aslanın pençesine düşmüşsün be adam,
Senin demir pençen kaç para eder be adam?

Aşk kapıdan girince, akıldan eser arama artık,
Çünkü o, çevgenin önündeki esir toptur artık.

HİKÂYET DER MA'NÎ-YÉ 'İZZET-É MEHBÛB DER NEZER-É MUHİBB

Miyân-é do 'em-zâdé vuslat futâd,
Do xorşîd-sîmây-yé méhter-nejâd.

Yékî râ béğâyet xoş oftâdé bûd,
Diger nâfir o serkeş oftâdé bûd.

Yékî xulq o lutfî périvâr dâşt,
Yékî rîy der rûy-é dîvâr dâşt. [1805]

Yékî xîşten râ biyârâstî,
Diger merg-é xîş ez Xodâ xâstî.

Péser râ nişândend pîrân-é déh,
Ké: *"Méhret ber û nîst mehreş bédéh."*

Béxandîd o goftâ: *"Bé sed gûsfend,*
Teğâbun nebâşed rehâî zé bend."

Bé nâxon périî-çéhré mî kend pûst,
Ké: *"Hergéz bédin kéy şekîbem zé dûst.*

Ne sed gûsfendem ké sî sed hezâr,
Neyâyed bé nâ dîden-é rûy-é yâr." [1810]

To râ her çé meşğûl dâred zé dûst,
Eger râst xâhî délârâmet ûst.

Yékî pîş-é şûrîdé-hâlî nébéşt,
Ké: *"Dûzex temennâ konî yâ béhéşt?"*

Bégoftâ: *"Mepors ez men in mâcerâ,*
Pesendîdem ânç û pesended merâ."

ÂŞIKIN GÖZÜNDEKİ MÂŞUKUN DEĞERİ HAKKINDA HİKÂYE

Bir amcaoğlu ile amcakızı birbiriyle evlendiler,
Güneş yüzlü, soylu iki kişi birbiriyle evlendiler.

Kız çok memnundu, âdetâ mutluluktan uçuyordu,
Oğlansa hiç hoşnut değildi, huysuzluk ediyordu.

Kız iyi huyluydu. Peri gibi lûtufkâr davranıyordu,
Oğlan huysuzdu, evde yüzünü duvara dönüyordu. [1805]

Kız, giyinip kuşanıyordu, süslenip püsleniyordu,
Oğlan: *"Allah canımı alsa da kurtulsam"* diyordu.

Sorunu çözmek için, ihtiyarlar bir araya geldiler.
"Madem sevmiyorsun, başlık parasını ver" dediler.

Oğlan: *"Boşanmak için, isterlerse veririm"* dedi,
"Yüz koyun bile versem, zararlı sayılmam" dedi.

Kız, saçını başını yoluyor, yüzünü tırmalıyordu,
"Asla olmaz. Bu acıya nasıl dayanırım?" diyordu.

"Yüz değil, isterse üç yüz bin versin, katlanamam,
Onun yüzünü görmemeye bir gün bile dayanamam." [1810]

Şu söze kulak ver, doğrusunu istiyorsan arkadaş!
"Sevdiğin, seni sevdiğinden alıkoyandır!" arkadaş!

Bir kişi, bir meczuba, bir mektup yazıp sordu,
"Cennet mi istersin, Cehennemi mi?" diye sordu.

"Bu soruyu bana sorma, ben bilemem" dedi.
"Tanrı bana hangisini layık görürse, odur" dedi.

HİKÂYET-É MECNUN VE SIDQ-É MUHABBET-É Û

Bé Mecnun kesî goft k:*'ey nîk péy,*
Çé bûdet ké dîger neyâyî bé Hey?

Meger der seret şûr-é Léylî nemând,
Xıyâlet diger geşt o méylî nemând?" [1815]

Ço béşnîd bîçâré bégrîst zâr,
Ké: *"Éy xâcé destem zé dâman bédâr.*

Merâ xod délî derdmend est rîş,
To nîzem nemek ber cerâhet merîş

Ne dîrî-yé delîl-é sebûrî buved,
Ké bis yâr dûrî zarûrî buved.

Bégoft: *"Éy vefâdâr-é fer xundé-xûy,*
Péyâmî ké dârî bé Léylî bégûy."

Bégoftâ: *"Meber nâm-é men pîş-é dûst,*
Ké héyf est nâm-é men an câ ké ûst." [1820]

HİKÂYET-É SULTAN MEHMÛD VE SÎRET-É EYÂZ

Yékî xordé ber şâh-é Ğaznîn girift,
Ké hûsnî nedâred Eyâzî şégéft:

"Golî râ ké ne reng bâşed ne bûy,
Ğarîb est sevdâ-yé bolbol ber ûy!"

Bé Mehmûd goft in hikâyet kesî,
Bépîçîd ez endîşé ber xod besî.

Ké: *"'Éşq-é man éy xâcé ber xûy-é ûst,*
Ne ber qadd o bâlâ-yé nîkû-yé ûst."

Şénîdem ké der tengnâî şotor,
Biyoftâd o béşkest sendûq-é dor. [1825]

Bé yeğmâ melik âstîn ber fişând,
Ve z'an câ béta'cîl merkeb bérând.

MECNÛN VE SEVGİSİNDEKİ SADÂKATİNİN HİKÂYESİ

Kabileden biri Mecnûn'a dedi: *"Mübârek adam!*
Ne oldu de, artık kabîleye gelmiyorsun be adam?

Yoksa Leylâ'ya olan aşkın söndü, küllendi gitti mi?
Başka hayallere daldın, O'na olan sevgin bitti mi?" [1815]

Duyunca bu sözü Mecnûn, hüngür hüngür ağladı,
"Efendi! Ne olur benimle uğraşma!" deyip ağladı.

"Gönlüm zâten üzüntüyle dolu, yaralı, beni kasma,
Bu sözlerinle incitme, bir de sen yarama tuz basma.

Sabırlı davranmak değildir katlanmak, ayrılığa,
Pek çok ayrılan da, çâresiz, zorunludur ayrılığa."

Adam dedi: *"Ey mübârek ve vefâkâr âşık, söyle,*
Leylâ'ya iletmek istediğin bir sözün varsa, söyle."

Dedi: *"Sevgilimin yanında, adımı anma sakın,*
Onun olduğu yerde, yazıktır, adımı anma sakın." [1820]

GAZNELİ SULTAN MAHMUD[22] VE AYAZ'IN[23] HUYUNUN HİKÂYESİ

Adamın biri Gazneli sultan Mahmud'u eleştirdi,
Ayaz'ın aman aman güzelliği de yok diye eleştirdi.

"Kokusu ve de rengi olmayan güle, nasıl âşık olur!
Şaşılacak şey, bülbül böyle bir güle nasıl âşık olur!"

Mahmud'a yetiştirdi biri, yapılan bütün tenkitleri,
Mahmud çok üzüldü duyunca bu haksız tenkitleri.

Dedi: *"Efendi! Ayaz'a olan sevgim onun huyunadır,*
Onun endâmına, boyuna, posuna değil, huyunadır."

Duydum ki dar bir geçitte yol alırken, yıkıldı deve,
Mücevher dolu sandık kırıldı, inciler saçıldı yere. [1825]

Sultan Mahmud: *"Yağmala!"* emri verdi, sürdü atını,
"Kapışın, hepsi sizin, helâl olsun!" dedi, sürdü atını.

Sevâran péy-é durr o mercan şodend,
Zé sultan bé yeğmâ périyşan şodend.

Nemând ez vuşâqân-é gerden-ferâz,
Kesî der qefâ-yé melik coz eyâz.

Nigeh kerd k: *"Éy délber-é pîç pîç,*
Zé yeğmâ çé âverdéî?" Goft: *"Hîç"*

Men ender qefâ-yé to mî tâxtem,
Zé xıdmet bé ni'met neperdâxtem." [1830]

Geret qurbetî hest der bârgâh,
Bé xıl'et meşov ğâfil ez pâdişâh.

Xılâf-é tarîqat buved k'ovliyâ,
Temennâ konend ez Xodâ coz Xodâ.

Ger ez dûst çéşmet ber ihsân-é ûst,
To der bend-é xîşî ne der bend-é dûst.

To râ tâ dehen bâşed ez hırs bâz,
Neyâyed bé gûş-é dél ez ğéyb râz.

Heqâyıq serâyîst ârâsté,
Hevâ vo heves gerd-é ber xâsté. [1835]

Nebînî ké câyî ké ber xâst gerd,
Nebîned nezer gerçé bînâst merd.

HİKÂYET

Qezâ râ men o pîrî ez Fâryâb,
Resîdîm der xâk-é mağrib bé âb.

Merâ yék direm bûd ber dâştend,
Bé keştiy yo dervîş boğzâştend.

Séyyâhan bérandend keştî ço dûd,
Ké an nâxodâ nâ Xodâ-ters bûd.

Merâ giryé âmed zé tîmâr-é coft,
Ber an giryé qahqahé béxandîd o goft: [1840]

Atlılar, inci, mercan peşine düşüp, dağılıp gittiler,
Sultanı unuttular, dağıldılar, yağmalamaya gittiler.

Sultanın etrafında kalmadı kerli ferli bir tek uşak,
Ayaz'dı sadece sultana hizmet için bağlayan kuşak.

Baktı Mahmud Ayaz'a dedi ki: *"Ey nazlı sevgili!*
Yağmadan ne kaptın?" dedi: *"Hiçbir şey ey sevgili!*

Yağma sırasında, sultanımın peşinden koşuyordum,
Hizmet etmek için, nimet peşinden koşmuyordum." [1830]

Sarayda, sultan hizmetinde çalışıyorsan, onu sakın,
Mal, mülk uğruna, asla yanından uzaklaşma sakın.

Tarîkat âdâbına aykırıdır, erenlerin araması efendi,
Allah'tır mutlak efendi. Aramazlar ondan başka efendi.

Eğer dostluk kurarken, onun bağışlarında ise gözün,
Sevgiliyi değil, sadece menfaatini görmektedir gözün.

Gözünü mal hırsı bürümüşse, toprak doyursun gözünü,
Gönül kulağın duymaz, gelse de gayb âleminin sözünü.

Gerçekler, iyi bakarsan, benzer süslü bir saraya,
Hava ve heves, rüzgârda kalkan tozdur havaya. [1835]

Bilmez misin ki, sapasağlam olsa da insanın gözü,
Toz kalktığında havaya, göremez artık insanın gözü.

HİKÂYE

Kazârâ bir gün karşılaştık, Fâryâblı[24] yaşlı biriyle,
Mağrib'de,[25] sahile geldik Fâryâblı yaşlı kişiyle.

Benim bir dirhem param vardı, ihtiyarda para yok,
Beni aldılar gemiye, fakirin binmek için yolu yok.

Allah'tan korkmaz gibi kaptan: *"Tam yol"* dedi,
Zenci kürekçiler, uçurdular gemiyi suda yel gibi.

Yoldaşım için üzüldüm. Beni bir ağlamadır tuttu,
İhtiyar ağladığımı gördü, kahkahayla gülmesi tuttu. [1840]

"Mexor ğem berây-é men éy por-xıred,
Merâ an kes âred ké keştî bered."

Bégosterd seccâdé ber rûy-é âb,
Xıyâl est pendâştem yâ bé xâb.

Zé medhûşiyem dîdé an şeb nexoft,
Nigeh bâmdâdan bé men kerd o goft:

"Aceb mandî éy yâr-é ferxundé-rây,
To râ keştî âverd o mâ râ Xodây."

Çérâ ehl-é da'vî bédin nigrend,
Ké ebdâl der âb o âteş revend? [1845]

Ne tıflî k'ez âteş nedâred xeber,
Nigeh dâredeş mâder-é méhrver?

Pes ânân ké der vecd mustağreqend,
Şeb o rûz der 'éyn-é hıfz-é Hakend.

Nigeh dâred ez tâb-é âteş Xalîl,
Ço Tâbût-é Mûsî zé ğerqâb-é Nîl.

Ço kûdek bé dest-é şinâver ber est,
Netersed ve ger Diclé pehnâverest.

To ber rûy-é déryâ qadem çon zenî,
Ço merdan ké ber xoşk ter-dâmenî? [1850]

GOFTÂR DER MA'NÎ-YÉ FENÂ-YÉ MOVCÛDÂT DER MA'RAZ-É VUCÛD-É BÂRÎ

Reh-é 'aql coz pîç ber pîç nîst,
Ber-é 'ârifan coz Xodâ hîç nîst.

Tevan goften in bâ heqâyıq-şinâs,
Velî xordé gîrend ehl-é qıyâs.

Ké: *"Pes âsıman o zemîn çîstend?*
Benî Âdem o dâm o ded kîstend?

Pesendîdé porsîdî éy hûşmend,
Bégûyem ger âyed cevâbet pesend.

"Akıllı dostum benim, üzülme benim için" dedi,
"Gemiyi yüzdüren, beni de getirir düşünme" dedi.

Kalktı, suyun üstüne seccade serdi, ben baktım,
Hayal miydi, yoksa rüyâda mıydım? Donup kaldım.

Şaşkınlıktan, o gece sabaha kadar yıldızları saydım,
Ertesi sabah fakîri karşımda görünce, hayal sandım.

"Şaşılacak bir şey yok sevgili dostum bunda" dedi,
"Seni gemi getirdi buraya, beni getirdi Allah" dedi.

Akılcılıktan yana olanlar, nasıl bir türlü inanmazlar?
Abdal su ve ateş üste yürüyebilir, niye inanmazlar? [1845]

Çocuk çocuktur, ateşin yaktığından haberi var mı?
Ancak şefkatli annesi, onu hep ateşten korumaz mı?

O hâlde unutma ki, coşup, taşıp, vecde gark olanlar,
Gece gündüz, hep Yaradan'ın korumasındadır onlar.

Halil İbrahim'i, ateşin azabından koruyan da O'dur.
Musâ'nın selesini[26] Nil'de batırmayan da O'dur.

Bir çocuk, eğer onu geçiriyorsa iyi yüzme bilen biri,
Korkmadan geçer karşıya, geniş olsa da Dicle nehri.

Sen ey arkadaş! Karada bile kirlenmiş eteğinin ucu,
Nasıl erenler gibi üstünde yürüyüp geçeceksin suyu? [1850]

ULU TANRI'NIN VARLIĞI KARŞISINDA HER ŞEYİN FÂNİ OLDUĞUNU ANLATAN KONUŞMA

Akılcıların yolu, dönemeçli, dolambaçlı bir yoldur,
Âriflerin izlediği yolda, Allah'tan başkası yoktur.

Sadece Hak yolundan gidenlere söylenebilir bu söz,
Akılcılar kabul etmez. İtirazlarını mucip olur bu söz.

"Bu gökyüzü, bu yer nedir?" diye sorular sorarlar,
"Bu insan, hayvan, yabani varlıklar nedir?" derler.

"Çok iyi söyledin, iyi ki sordun bunları ey akıllı kişi!
Dinleyip beğenirsen, cevap veririm sana ey akıllı kişi.

Ne hâmûn o déryâ vo kûh o felek,
Périî yo âdemî-zâd o dîv o melek. [1855]

Hemé her çé hestend ez an kemterend,
Ké bâ hestiyeş nâm-é hestî berend.

'Azîm est pîş-é to déryâ bé movc,
Bulend est xorşîd-é tâban bé ovc.

Velî ehl-é sûret kocâ péy berend,
Ké erbâb-é ma'nî bé mulkî derend.

Ké ger âfitâb est yék zerré nîst,
Ve ger heft déryâst yék qatré nîst.

Ço sultân-é 'izzet 'alem ber keşed,
Cihan ser bé céyb-é 'adem der keşed. [1860]

HİKÂYET-É DÉHQAN DER LEŞKER-É SULTAN

Reîs-é déhî bâ péser der rehî,
Gozeştend ber qalb-é şâhinşehî.

Péser çâvuşan dîd o tîğ o teber,
Qebâhâ-yé atlas, kemerhâ-yé zer.

Yelân-é kemlandâr-é naxçîr-zen,
Ğolâmân-é terkeş-keş-é tîr-zen.

Yékî der bereş penniyân-é qubâh,
Yékî ber sereş xosrovânî kulâh.

Péser k'an hemé şovket o pâyé dîd,
Péder râ béğâyet furû-mâyé dîd. [1865]

Ké hâleş bégerdîd o rengeş bérîxt,
Zé héybet bé péyğûlêî der gorîxt.

Péser gofteş: *"Âher bozorg-é déhî,*
Bé serdârî ez ser-bozorgân méhî.

Çé bûdet ké bobrîdî ez can umîd,
Bélerzîdî ez bâd-é héybet ço bîd?"

"Belî." Goft. *"Sâlâr o fermandéhem,*
Velî 'izzetem hest tâ der déhem."

Dağlarla denizler, sahralarla ovalar, yer ve gökler,
İnsanoğulları ile şeytanlar, periler ve de melekler. [1855]

Her ne, her kim olurlarsa olsunlar, ondan eksiktirler,
Çünkü onlar, sadece O'nun varlığıyla varım derler.

Deniz, dalgalarıyla senin gözünde çok çok vasîdir,
Güneş, parlayan yüzüyle senden çok çok yücededir.

Görünüşe değer verenler, bunu nasıl fark ederler?
Mânâ erenleri nerededirler, bunu nasıl idrâk ederler?

Çünkü bu ülkede Güneş, zerre kadar bile değildir,
Yedi denizin suyu,[27] *bir damla kadar bile değildir.*

Yüceler yücesi Tanrı, bayrak açacak olursa bir gün,
Tüm dünyâ ve dünyâlılar, yok olup giderler o gün." [1860]

SULTANIN ORDUSU ARASINA DÜŞEN KÖYLÜNÜN HİKÂYESİ

Bir köy ağası, oğluyla birlikte gidiyordu bir yolda,
Tesâdüfen, kaldılar pâdişahın askerlerinin arasında.

Çocuk subaylar gördü, kılıçlar ve baltalar gördü,
Atlastan yapılmış elbiseler, altın kemerler gördü.

Avcı yiğitler, yayları ellerinde pehlivanlar gördü,
Sırtlarında sadakları okçularla, nişancılar gördü.

Birisi giymişti sırtına nakışlı ipekten parlak kaftanı,
Öteki giymişti başına, şatafatlı pâdişahvâr külâhını.

Çocuk, bütün bu debdebeyi, bu şaşaayı görüp şaştı,
"Bunların yanında babam çok küçük!" deyip şaştı. [1865]

Baba hâlden hâle girdi, benzi sarardı, rengi kaçtı,
Bu debdebe, bu heybetten korkup bir köşeye kaçtı.

Oğlu dedi: *"Babacığım! Sen de köyün büyüğüsün,*
Büyüklükse, sen bütün büyüklerden daha büyüksün.

Ne oldu da korkup sindin, canından ümidi kestin?
Heybet rüzgârına kapılıp gittin, söğüt gibi titredin?"

"Evet!" dedi baba. *"Ben de başım. Sözüm geçer.*
Benim büyüklüğüm, sözüm, ancak köyümde geçer."

Bozorgân ez an dehşet-âlûdéend,
Ké der bârgâh-é melik bûdéend.

To éy bî xeber hemçonan der déhî,
Ké ber xîşten mansıbî mî néhî.

Negoftend harfî zebân-âveran,
Ké Sa'dî misâlî negûyed ber an.

Meger dîdé bâşî ké der bâğ o râğ,
Bétâbed bé şeb kérmekî çon çerâğ.

Yékî gofteş: *"Éy kérmek-é şeb-furûz,*
Çé bûdet ké bîrun neyâyî bé rûz?"

Bébîn k'âtéşî kérmek-é xâk-zâd,
Cevâb ez ser-é rûşenâî çé dâd.

Ké: *"Men rûz o şeb coz bé sehrâ neyem,*
Velî pîş-é xorşîd péydâ neyem."

HİKÂYET

Bé şehrî der ez Şâm ğovğâ futâd,
Giriftend pîrî mubârek-nihâd.

Henûz an hadîsem bé gûş ender est,
Ço qéydeş nihâdend ber pây o dest.

Ké goft: *"Er ne sultan işâret koned,*
Ké râ zehré bâşed ké ğâret koned?

Bébâyed çénin duşmenî dûst dâşt,
Ké mî dânemeş dûst ber men gomâşt.

Eger 'izzo câh est o ger zull o qéyd,
Men ez hak-şinâsem, ne 'Amr o Zéyd."

Zé 'illet medâr, éy xıredmend bîm,
Ço dârû-yé telxet férésted hekîm.

Boxor her çé âyed zé dest-é habîb,
Ne bîmâr dânâter est ez tabîb.

Büyükler, şu sebeplerle hep korku içinde yaşarlar,
Sultan köşkünde yaşarlar, bu yüzden korku taşırlar.

Senin dünyâdan haberin yok. Bir köyde yaşıyorsun,
Köydeki konumuna göre, kendine pâye veriyorsun.

Söz sanatına vakıf olanların dedikleri her ne varsa,
Sa'dî, bunlara bir örnek getirmiştir. Her ne varsa.

Her hâlde görmüşsündür dağda, bağda ateşböceği,
Geceleri parlar bir ışık gibi, o küçücük ateşböceği.

Birisi ateşböceğine: *"Ey gece parlayan küçük böcek!*
"Neden gündüzleri gözükmüyorsun, minicik böcek?"

Deyince, bak ne cevap verdi topraktan doğan böcek,
Ne kadar anlamlı bir cevap verdi o minnacık böcek:

"Ben gece gündüz, kırlardayım, dağda, bağdayım,
Ama güneş varsa eğer, ben her zaman yoklardayım."

HİKÂYE

Şâm şehirlerinden birinde bir kargaşa oldu,
Zaptiyeler, kutlu bir ihtiyarın yakasını tuttu.

İhtiyarın ellerini ayaklarını bağladıklarında dedi,
Bugün gibi hatırlıyorum, o anda şunları söyledi:

"Kim sultanın fermânı olmadan bir iş yapabilir?
Kim emir almadan kendi başına yağma yapabilir?

Böylesi düşmanı yermek değil, sevmek gerekir,
Çünkü O görevlendirmiştir onu, sevmek gerekir.

İster izzet, ister zillet, ister makam, ya da zincir,
Ben Hak'tan bilirim. Ahmet'le Mehmet kimdir?"

Ey akıllı kişi! Hastalandım diye korkma hiç,
Tabip acı ilaç verse de, çekinmeden hemen iç.

Dost elinden her ne gelirse gelsin durma ye, iç,
Çünkü tabip, hastadan daha iyi bilir. İlacını iç.

HİKÂYET-E SÂHİB-NEZER-E PÂRSÂ

Yékî râ ço men dél bé dest-é kesî,
Gırov bûd o mî bord xârî besî.

Pes ez hûşmendiy yo frzânegî,
Bé def ber zedendeş bé dîvânegî. [1885]

Zé duşmen cefâ bordî ez behr-é dûst,
Ké tiryâk-é ekber buved zéhr-é dûst.

Qefâ xordî ez dest-é yârân-é xîş,
Ço mismâr pîşânî âverdé pîş.

Xıyâleş çonan ber ser âşûb kerd,
Ké bâm-é demâğeş leged-kûb kerd.

Nebûdeş zé teşnî'-é yâran xeber,
Ké ğarqé nedâred zé bGaran xeber.

Kérâ pây-é xâtér ber âmed bé seng,
Neyendîşed ez şîşé-yé nâ o neng. [1890]

Şebî dîv xod râ périçehré sâxt,
Der âğûş-é in merd o ber véy bétâxt.

Sehergeh mecâl-é nemâzeş nebûd,
Zé yâran kes âgeh zé râzeş nebud.

Bé âbî furû reft nezdîk-é bâm,
Ber û besté sermâ derî ez ruxâm.

Nasîhetgerî levmeş âğâz kerd,
Ké: *"Xod râ békoştî der in âb-é serd."*

Zé burnâ-yé munséf ber âmed xurûş,
Ké: *"Éy yâr, çend ez melâmet? Xemûş."* [1895]

Merâ pénc rûz in péser dél férîft,
Zé méhreş çonânem ké netvan şekîb.

Neporsîd bârî bé xulq-é xoşem,
Bébîn tâ çé bâreş bé can mî keşem.

GÖRÜŞ SAHİBİ PERHİZKÂRIN HİKÂYESİ

Birisi de, benim gibi, bir güzele tutulmuştu,
Gönlünü kaptırmış, sürekli zillet çekiyordu.

Aklı başında, faziletli biri idi bir zamanlar,
Tefe koymuşlardı onu, deli diyorlardı insanlar. [1885]

Dost hatırına düşman kahrı çekiyordu sürekli,
Zira dostun zehriydi, panzehirler içinde en etkili.

Eşi, dostu ensesine o kadar çok yumruk vurmuştu,
Ki başı önüne düşmüştü, eğilmiş çivi gibi olmuştu.

Olmayacak hayallere kapılmış, beyni sulanmıştı,
Başındaki hayaller tepinmiş beynini zonklatmıştı.

Dostlarının kınamalarının farkında bile değildi,
Çünkü suda boğulanın, yağmur umurunda değildi.

Gönlünü kaptırdıysa biri, hiçbir şeye aldırmaz,
Ar ve nâmus şişesi kırılacakmış, ona da aldırmaz. [1890]

Bir gece Şeytan, peri yüzlü biri olup koynuna girdi,
Sarıp sarmaladı genç, atladı üstüne, günâha girdi.

Hayallere daldı, sabah olduğunda hamamcı oldu,
Dost, düşman kimsenin olanlardan haberi yoktu.

Gusletmek için, evinin yakınındaki havuza daldı,
Soğuktan, mermer gibi buz tutmuş havuza daldı.

Öğüt veren biri: *"Sen delirdin mi, ne yapıyorsun?"*
Buzlu suya girip, kendini öldürmek mi istiyorsun?"

Sabrı tükenen delikanlı feryat, figan çığlıklar attı,
"Sus. Kınama beni!" diye ortalığı birbirine kattı. [1895]

Bu oğlan bir süreden beri benim gönlümü çeldi,
Onun aşkı yüzünden yandım, canım ağzıma geldi.

Bir kez bile olsun, yüz vermedi, sormadı hatırımı,
Görmez misin nasıl çekerim, ta gönülden kahrını?

Pes an râ ké şaxsem zé xâk âferîd,
Bé qudret der û cân-é pâk âferîd.

'Aceb dârî er bâr-é hukmeş berem,
Ké dâim bé ihsân o fazleş derem.

GOFTÂR ENDER SEMA'-YÉ EHL-É DÉL O TAQRÎR-É HAQ VE BÂTIL-É AN

Eger merd-é 'éşqî kem-é xîş gîr,
Ve ger né reh-é 'âfîyet pîş gîr. [1900]

Meters ez muhabbet ké xâket koned,
Ké bâqî şevî ger helâket koned.

Nerûyed nebât ez hubûb-é dorost,
Meger hâl ber vév negerded noxost.

To râ bâ Haq an âşinâî dehed,
Ké ez dest-é xîşet rehâî dehed.

Ké tâ bâ xodî der xodet râh nîst,
Ve'z in nukté coz bî xod âgâh nîst.

Ne mudrib ké âvâz-é pây-é sutûr,
Semâ est eger 'éşq dâriy yo şûr. [1905]

Meges pîş-é şûrîdé-dél per nezed,
Ké û çon meges dest ber ser nezed.

Ne bem dâned âşofté-sâmân ne zîr,
Bé âvâz-é morğî bénâled faqîr.

Serâyendé xod mî negerded xemûş,
Ve lîken ne her vaqt bâz est gûş.

Ço şûrîdégan méy-perestî konend,
Ser-âvâz-é dûlâb mestî konend.

Bé çerx ender âyend dôlâb-vâr,
Ço dôlâb ber xod bégiryend zâr. [1910]

Bé teslîm ser der gérîban berend,
Ço tâet nemâned gérîban derend.

O hâlde beni topraktan yaratanın emrine uyuyorsam,
Kudretiyle temiz ruh verenin buyruğuna uyuyorsam,

Onun buyruğunu yerine getiriyorum diye şaşılır mı?
Bir ömür O'nun lûtfuyla yaşıyorum, buna şaşılır mı?

GÖNÜL EHLİ OLANLARIN SEMÂİ[28] VE ONUN DOĞRU VE YANLIŞ YANLARI HAKKINDA HİKÂYE

Alçakgönüllü ol, eğer bir aşk eriysen,
Git keyfini sür eğer aşk eri değilsen. [1900]

Toprak seni mahveder diye korkma,
Yok edince seni, sonsuzlaşırsın. Korkma.

Ortamı yoksa sağlam tohum bile yeşermez,
Değişime uğramadıkça, tohum yeşermez.

Seni ancak o kimse Tanrı ile âşinâ kılar,
Ki seni benliğinden kurtarıp, âzât kılar.

Benliğinden soyunmadıkça bulamazsın yolu,
Bu ince nükteden haberdâr olan, bulur yolu.

Eğer aşkın ve cezben varsa semâ' edersin,
Müziğe ne hâcet, ayak sesiyle raks edersin. [1905]

Meczup, sinek bile kanat çırpsa semâ' eder,
Sesi duyduğunda, sinek gibi eli başına gider.

Ne sesin tizine, ne de pesine bakar o meczup,
Bir kuşun ötüşüyle coşar, feryat eder meczup.

Evreni çınlatan müzik, hiçbir zaman susmaz,
Ama kulak her zaman açık değildir, duymaz.

Cezbeli âşıklar, içince çabuk sarhoş olurlar,
İçmeseler bile, çıkrık sesiyle sarhoş olurlar.

Dolap gibi oldukları yerde dönüp dururlar,
Dolap gibi döndükçe, için için ağlar dururlar. [1910]

Teslimiyet içinde başlarını yakalara gömerler,
Takatleri bitince yakalarını parça parça ederler.

Mekon ʻéyb-é dervîş-é medhûş-é mest,
Ké ğarq est ez an mî zened pâ vo dest.

Negûyem semâʻ éy berâder ké çîst,
Meger mustemiʻ râ bédânem ké kîst.

Ger ez burc-é maʻnî pered téyr-é û,
Férêşté furû mâned ez séyr-é û.

Ve ger merd-é lehv est o bâziy yo lâğ,
Qavîter şeved dîveş ender dimâğ. [1915]

Çé merd-é semâʻ est şehvet-perest?
Bé âvâz-é xoş xofté xîzed, ne mest.

Périyşan şeved gol bé bâd-é seher,
Ne hîzom ké neşkâfedeş coz teber.

Cihan por semâʻ est o mestîy yo şûr,
Ve lîken çé bîned der âyîné kûr?

Nebînî şotor ber nevâ-yé ʻarab,
Ké çoneş bé raqs ender âred tarab?

Şotor râ ço şûr-é tarab der serest,
Eger âdemî râ nebâşed xer est. [1920]

HİKÂYET

Şéker-leb cevânî néy âmûxtî,
Ké délhâ der âtéş ço néy sûxtî.

Péder bârhâ bâng ber véy zedî,
Bé tondiy yo âtéş der an néy zedî.

Şebî ber edâ-yé péser gûş dâd,
Semâʻeş périyşan o medhûş kerd.

Hemî goft o ber çehré efkendé xéy,
Ké: *"Âtéş bé men der zed in bâr néy."*

Nedânî ké şûrîdé-hâlân-é mest,
Çérâ ber fişânend der raqs dest? [1925]

Vecde gelmiş, sarhoş dervişi ayıplama hiç,
O gark olduğu için çırpınır. O bir hiçtir hiç.

Bak kardeşim! Semâ' nedir, anlatmam onu,
Dinleyen kimdir bilmeden, anlatamam onu.

Eğer mânâ burcundan kanatlanırsa dinleyen,
Âciz kalır, melek bile olsa onun seyrinden.

Eğer dinleyenin işi oyun ise, eğlence veya şaka,
Kafasındaki Şeytan azar, her şey olur bambaşka. [1915]

Şehvet düşkünü olanlar, hiç semâ' eri olur mu?
Güzel sesle uyuyan uyanır. Sarhoş ayık olur mu?

Seher rüzgârı bile gülü etkiler, bağrını yarar,
Odunu ise sadece ve sadece balta darbesi yarar.

Her yer müzik, coşku, sarhoşluk dolu dünyâda,
Ama körler, bakınca ne görebilirler ki aynada?

Görmez misin Arab'ın yalellisi nasıl oynatır?
Şevke getirir deveyi, şarkısıyla nasıl oynatır?

Deveyi aşka getirip oynatan, bir tür cezbedir,
Cezbe yoksa eğer insanda, adam değil, eşektir. [1920]

HİKÂYE

Şeker dudaklı bir genç ney öğreniyordu,
Ney gibi, gönülleri ateşe verip kavuruyordu.

Babası defalarca çocuğa bağırıp, çağırdı,
Hoşgörüsüz davrandı, neyi ateşe atıp yaktı.

Bir gece, oğul ney üflerken kulak verdi,
Coşup semâya başladı, aklı başından gitti.

Ter içinde semâ' yaparken, şöyle diyordu:
"*Bu kez, ney beni ateşlerde yaktı*" diyordu.

Cezbeye kapılıp semâ' edenler el çırparlar,
Bilir misin onlar niye dönerken el çırparlar? [1925]

Goşâyed derî ber dél ez vâridât,
Fişâned ser-é dest ber kâinât.

Helâleş buved raqs ber yâd-é dûst,
Ké her âstînîş cânî der ûst.

Giriftem ké merdâneî ned şinâ,
Berehné tevânî zeden dest o pâ.

Béken xırqé-yé nâm o nâmûs o rezq,
Ké ʻâciz buved merd bâ câmé ğerq.

Teʻalluq hicâb est o bî hâsılî,
Ço péyvendhâ bogsilî vâsılî. [1930]

HİKÂYET-É PERVÂNÉ VO SIDQ-É MUHABBET-É Û

Kesî goft pervâné râ: *"Kéy haqîr,*
Borov dûstî der xor-é xîş gîr.

Rehî rov ké bînî tarîq-é recâ,
To vo méhr-é şemʻ ez kocâ tâ kocâ?

Semender neî gérd-é âtéş megerd,
Ké merdânegî bâyed angeh neberd.

Zé xorşîd pénhan şeved mûş-é kûr,
Ké cehl est bâ âhenîn pencé zûr.

Kesî râ ké dânî ké xasm-é to ûst,
Ne ez ʻaql bâşed giriften bé dûst. [1935]

To râ kes negûyed nikû mî konî,
Ké can der ser-é kâr-é û mî konî.

Gédâî ké ez pâdişeh xâst doxt,
Qefâ xord o sevdâ-yé bîhudé poxt.

Kocâ der hésâb âred û çon to dûst,
Ké rûy-é mulûk o selâtîn der ûst?

Mependâr kʼû der çonan meclisî,
Mudârâ koıned bâ ço to muflisî.

Tanrı katından gönüllerine ilhamlar gelir,
Bu yüzden kol açar, tüm yaratılana el verir.

Âşık, yaratanını anarak raks etse, helâldir,
Çünkü her yen silkmesinde, bir can vardır.

Varsayalım ki sen, suda çok iyi yüzersin,
Unutma ki, suda sadece çıplakken yüzersin.

O hâlde şöhret, nâmus, riyâ hırkasını çıkar,
Çünkü suya elbiseli düşen, âciz kalıp, batar.

Dünyâ bağımlılığı, verimsizdir, ayak bağıdır,
Dünyâdan kopmak, Tanrı'ya ulaşma yoludur. [1930]

PERVÂNENİN İÇTEN SEVGİSİNİN HİKÂYESİ

Biri pervâneye dedi: *"Ey mini minnâcık!*
Git kendine uygun birini bul hemencecik.

Öyle bir yola git ki, ulaşma ümidin olsun,
Seninle mum arasında bir aşk nasıl olsun?

Semender değilsen, ateşin etrafında dolaşma,
Dövüş tekniğini bilmeden, kimseyle dalaşma.

Köstebek güneşten kaçar, saklanır karanlığa,
Câhil olma, kalkma demir pençeliye vurmağa.

Hasmın olduğunu bilirsen bir kimsenin,
Dost olamayacağını bilirsin o kimsenin. [1935]

Sana hiç kimse 'Aferin iyi yaptın!' demez,
'Aferin, bu yolda canını fedâ etti!' demez.

Bir dilenci pâdişâha derse: 'Kızını bana ver!'
Ham hayal kurmuş olur, ensesine tokadı yer.

Pâdişah kızı, senin gibi âşıkı hesâba alır mı?
Emîrler, sultanlar varken, seni hesâba alır mı?

Böyle bir mecliste, sana lûtfedeceğini sanma,
Senin gibi bir müflise iltifat edeceğini sanma.

Ve ger bâ hemé xalq nermî koned,
To bîçârêî bâ to germî koned." [1940]

Nigeh kon ké pervâné-yé sûznâk,
Çé goft: *"Éy 'aceb ger bésûzem çé bâk?*

Merâ çon Xalîl âtéşî der dél est,
Ké pendârî in şu'lé ber men gol est.

Ne dél dâmen-é délsitan mî keşed,
Ké méhreş gérîban-é can mî keşed.

Ne xod râ ber âtéş béxod mî zenem,
Ké zencîr-é şovq est der gerdenem.

Merâ hemçonan dûr bûdem ké sûxt,
Ne in dem ké âtéş bé men der furûxt. [1945]

Ne an mî koned yâr der şâhidî,
Ké bâ û tevan goften ez zâhidî.

Ké 'eybem koned ber tevellâ-yé dûst?
Ké men râzıyem koşté der pây-é dûst.

Merâ ber telef hırs dânî çérâst?
Ço û hest eger men nebâşem revâst.

Bésûzem ké yâr-é pesendîdé ûst,
Ké der véy sirâyet koned sûz-é dûst.

Merâ çend gûyî ké der xord-é xîş,
Herîfî bé dest âr hemderd-é xîş. [1950]

Bédan mâned enderz-é şûrîdé-hâl,
Ké gûyî bé kejdom gezîdé 'menâl'

Yékî râ nasîhat megû éy şigéft,
Ké dânî ké der véy nexâhed girift.

Zé kef refté bîçârêî râ ligâm,
Negûyend k'âhesté ran éy ğolâm.

Çé neğz âmed in nukté der Sindbâd,
Ké éşq âtéş est éy péser, pend, bâd.

Bé bâd âtéş-é tîz berter şeved,
Peleng ez zeden kînéverter şeved. [1955]

Etrafındaki herkesin yüzüne gülse, iltifat etse de,
Senin gibi bir zavallıya iltifat etmesini bekleme." [1940]

Yanmakta olan pervâne nasıl cevap verdi bir bak:
"Şaşma! Korkum yok yanıp olsam da kül, toprak.

İçimde, Halil İbrâhim'in ateşi gibi kor bir ateş var,
Sanırsın o ateşin alevi değil, karşımda bir gül var.

Gönül, kendine çekmez tutup sevgilinin eteğinden,
Çünkü dostun sevgisi çeker onu, tâ yüreğinden.

Ben, kendi irâdemle kendimi ateşe atmıyorum,
Boynumda iştiyak zinciri var, peşinden gidiyorum.

O beni, ben ondan uzaklarda iken yakıp bitirdi,
Sanma ki şu an ateş alevlenip, beni yakıp bitirdi. [1945]

Sevgiliyle oynaşırken zâhitlikten söz edilmez,
Sevgili zâhitlikten söz edilmesine izin vermez.

Dosta âşık oldum diye kim kınayabilir ki beni?
Ben râzıyım. İsterse ayakaltında öldürsün beni.

Mahvolmayı niye göze aldığımı biliyor musun?
O varken, ben olmasam da olur, biliyor musun?

Ben yanıyorum. Çünkü beğenilen sevgili odur,
Âşıkın yanışı, belki de onun üzerinde etkili olur.

Bana daha ne kadar 'uygun birini bul' diyeceksin?
'Kafadar birini bul' diyerek öğütler vereceksin? [1950]

Cezbeye kapılana durmadan öğüt vermek, nedir?
Akrep sokmuşa: 'sızlanma' demek değilse nedir?

Etkilenmeyecek olana boşu boşuna öğüt verme,
Etkilenmeyeceğini sezdiğin kişiye öğüt verme.

Dizginleri elinden kaçırmış zavallıya demezler,
'Evlat! Arabayı yavaş sür!' diye seslenmezler.

Sindbâdnâme'deki[29] *şu nükte ne kadar güzeldir,*
'Evlat! Aşk ateştir, öğütse yel!' sözü ne güzeldir.

Rüzgârla harlı ateş daha fazla coşar, alevlenir,
Yaralanan kaplan daha çok kinlenir, sinirlenir. [1955]

Ço nîket bédîdem bedî mî konî,
Ké rûyem ferâ çon xodî mî konî.

Zé xod béhterî cûy o fursat şomâr,
Ké bâ çon xodî gom konî rûzigâr.

Péy-é çon xodî xod-perestan revend,
Bé kûy-é xaternâk mestan revend.

Men evvel ké in kâr ser dâştem,
Dél ez ser bé yék bâr ber dâştem.

Ser-endâz der ʿâşıqî sâdıq est,
Ké bed zehré ber xîşten ʿâşıq est. [1960]

Ecel nâgehî der kemînem koşed,
Heman béh ké an nâzenînem koşed.

Ço bî şek nébéştest ber ser helâk,
Bé dest-é délârâm xoşter helâk.

Ne rûzî bé bîçârégî can déhî,
Pes an béh ké der pây-é cânan déhî."

MUXÂTEBÉ-YÉ ŞEMʿ O PERVÂNÉ

Şebî yâd dârem ké çéşmem nexoft,
Şénîdem ké pervâné bâ şemʿ goft:

Ké: *"Men ʿâşıqem ger bésûzem revâst,*
To râ giryé vo sûz bârî çérâst?" [1965]

Bégoft: *"Éy hevâdâr-é miskîn-é men,*
Béreft engebîn-yâr-é şîrîn-é men.

Ço şîrînî ez men bé der mî reved,
Ço Ferhâdem âtéş bé ser mî reved."

Hemî goft o her lehzé séylâb-é derdo,
Furû mî dovîdeş bé ruxsâr-é zerd.

Ké: *"Éy meddeʿî éşq kâr-é to nîst,*
Ké ne sabr dârî ne yârâ-yé îst."

Ben seni iyi bildim. Oysa sen kötülük ediyorsun,
Yüzümü, eşdeğerim birine çevireyim istiyorsun.

Kendinden üstün birini ara, bulursan, fırsat bil,
Kendin gibi biriyle geçirdiğin zamanı, ziyan bil.

Kendi gibi olanların peşinden benciller gider,
Tehlikeli yerlere, kendini bilmez sarhoşlar gider.

Ben, bu işe baş koyalı beri, başımdan vazgeçtim,
O an gönlümü çıkardım gözden, ondan vazgeçtim.

Aşk yolunda başından vazgeçen, sadık âşıktır,
Unutma ki ödlek olan kimse, kendisine âşıktır. [1960]

Ecel pusuya yatmış. Ansızın öldürecek bir gün,
Nazlı sevgilimin öldürmesi evlâ değil mi bugün?

Alnımızda yazılı, kesin öleceğiz, öyle yada böyle,
Ölmek, çok daha iyi değil midir sevgilinin eliyle?

Bir gün, nasıl olsa, kaderde var acz içinde ölmek,
Öyleyse daha iyidir yârin ayağında can vermek."

MUM İLE PERVÂNENİN KONUŞMASI

Hatırladığıma göre, bir gece uyku tutmamıştı,
Mum ile pervâne, aralarında şöyle tartışmıştı.

Pervâne: *"Ben âşığım. Yansam da yeridir. Sen,*
Sen niye yanıyorsun? Sürekli ağlaman neden?" [1965]

Mum dedi: *"Ah benim zavallı, candan âşığım!*
Benim de vardı çok tatlı, bal gibi bir âşığım.

Şirîn misâli, benden ayrılıp gidince uzaklara,
Ferhat gibi yaktı başımı ateşlere sevdâsıyla."

Mum böyle diyerek akıtıyordu gözyaşını sel gibi,
Sapsarı yanaklarında süzülüyordu yaşlar sel gibi.

"Ey iddialı kişi! Aşk sana uygun değil" diyordu.
Çünkü senin ne sabrın, ne direncin var" diyordu.

To bogrîzî ez pîş-é yék şu'lé-yé xâm,
Men istâdem tâ bésûzem temâm. [1970]

To râ âtéş-é éşq eger per bésûxt,
Merâ bîn ké ez pây tâ ser bésûxt.

Hemé şeb der in goft o gû bûd şem',
"Bé dîdâr-é û vaqt-é eshâb cem."

Nerefté zé şeb hemçonan behréî,
Ké nâgeh békoşteş périî-çéhréî.

Hemî goft o mî reft dûdeş bé ser,
"Hemin bûd pâyân-é 'éşq, é y péser."

Reh în est eger xâhî âmûxten,
Bé koşten ferec yâbî ez sûxten." [1975]

Mekon giryé ber gûr-é maqtûl-é dûst,
Qul: *"Elhamdu lilleh ké maqbûl-é ûst."*

Eger 'âşıqî ser meşûy ez maraz,
Ço Sa'dî furû şûy dest ez ğaraz.

Fedâî nedâred zé maqsûd çeng.
Ve ger ber sereş tîr bârend o seng.

"Bé déryâ merov goftemet zînhâr,
Ve ger mî revî ten bé tûfan sépâr."

Sen, korkup kaçıyorsun karşısından bir tek alevin,
Bense, bitene kadar yakmasını bekliyorum alevin. [1970]

Eğer, senin sadece kanadını yakıyorsa aşkın ateşi,
Bana bir baksana! Baştan ayağa yakıyor aşk ateşi.

Gece boyunca bu sözleri söyledi yanarken mum,
"Meclisleri aydınlatan yüzüme bakma" dedi mum.

Gecenin bir bölümünün henüz gelmemişti sonu,
Ansızın peri yüzlü bir güzel geldi, söndürdü mumu.

Mum, başından duman yükselirken şöyle diyordu:
"Bak evlâdım! Aşkın sonu, işte budur!" diyordu.

"Öğrenmek istiyorsan eğer, tutacağın yol budur,
Âşık yanmaktan, ancak öldüğü zaman kurtulur." [1975]

Sevgilisi tarafından öldürülenin kabrinde ağlama,
"Allah'a çok şükür. Ne mutlu ona!" de, ağlama.

Âşıksan eğer, bundan kurtulmak için çâre arama,
Sa'dî gibi garazsız ol, her şeyde bir garaz arama.

Fedâi, başından vazgeçmiştir bir kez, geri dönmez,
Başına taş da yağsa, ok da, hedefinden vazgeçmez.

Diyorum ki: *"Aklını başına devşir, denize açılma!*
Bir kez açıldıktan sonra da, fırtınadan kaçınma."

Bâb-é Çehârom / Dördüncü Bâb
Der Tevâzu‘
(Tevâzu‘ Hakkında)

Ez xâk âferîdet Xodâvend-é pâk,
Pes éy bendé oftâdégî kon ço xâk. [1980]

Harîs o cihan-sûz o serkeş mebâş,
Zé x^ük âferîdendet âtéş mebâş.

Ço gerden keşîd âtéş-é hevl-nâk,
Bé bîçâregî ten biyendâxt xâk.

Ço an ser-ferâzî numûd, in kemî,
Ez an dîv kerdend, ez in âdemî.

HİKÂYET DER İN MA'NÎ

Yékî qatré bâran zé ebrî çekîd,
Xacil şod ço pehnâ-yé déryâ bédîd.

Ké: *"Câyî ké déryâst, men kîstem?*
Ger û hest hakkâ ké men nîsem." [1985]

Ço xod râ bé çéşm-é heqâret bédîd,
Sedef der kénâreş bécan perverîd.

Sipéhreş bé câyî resânîd kâr,
Ké şod nâmver lu'lu'-é şâhvâr.

Bulendî ez an yâft k'û pest şod,
Der-é nîstî kûft tâ hest şod.

HİKÂYET DER MA'NÎ-YÉ NAZAR-É MERDAN DER XOD BÉ HEQÂRET

Cevânî xıredmend- é pâkîz é-bûm,
Zé déryâ ber âmed bé derbend- é Rûm.

Der û fazl dîdend o faqr o temîz,
Nihâdend rexteş bé câyî 'azîz. [1990]

Méh-é 'âbidan goft rûzî bé merd,
Ké: *"Xâşâk-é mesdid biyefşan zé gerd."*

Heman k'in soxen merd-é rehrov şénîd,
Burun reft o bâzeş nişan kes nedîd.

Yüce Tanrı, seni topraktan yarattı, toprak,[1]
O hâlde ey kul! Alçakgönüllü ol aynı toprak.

Hırsa kapılma, zulmetme, isyankâr olma,
Unutma, topraktan yaratıldın, ateş olma![2]

Ateş harlanmış, alevler göklere çıkmıştı,
Ama toprak, yine alçakgönüllü davranmıştı.

Birisi kibre kapıldı, biri mütevâzı davrandı,
Birinciden Şeytan, ikinciden İnsan yaratıldı.

BU KONUDA HİKÂYE

Buluttan denize bir katre yağmur damladı,
Engin denizi gördü, küçüklüğünden utandı.

Dedi: "*Denizin olduğu bir yerde ben kimim?*
Onun olduğu yerde, gerçekten ben bir hiçim."

Damla kendisini hâkir görünce, bir istiridye,
Aldı koynuna, canıyla besledi onu istiridye.

Felek de yapacağını yaptı, oldu koca bir inci,
Sonunda oldu, şahlara yaraşır koskoca bir inci.

Alçakgönüllü davrandı, onun için değer buldu,
Yokluk kapısını çaldığından dolayı var oldu.

İNSANLARIN KENDİLERİNİ HÂKİR GÖRMELERİ HAKKINDA HİKÂYE

Akıllı, asil bir delikanlı, temiz soylulardan,
Rum[3] sahilinde karaya çıktı deniz yolundan.

Erdemli, akıllı, anlayışlı buldular delikanlıyı,
Sahip çıktılar, güzelce ağırladılar delikanlıyı.

Âbidlerin büyüğü bir gün delikanlıya dedi:
"*Mescidin tozunu toprağını temizle!*" dedi.

Sülûk yolcusu genç, duyar duymaz bu sözü,
Kaçtı, bir daha görmedi onu, kimsenin gözü.

Ber an haml kerdend yârân o pîr,
Ké pervâ-yé xıdmet nedâred faqîr.

Diger rûz xâdim girifteş bé râh,
Ké: *"Nâ xûb kerdî bé rây tebâh."*

Nedânistî é y kûdek-é xod-pesend,
Ké merdan zé hıdmet bé câyî resend. [1995]

Girîsten girift ez ser-é sıdq o sûz,
Ké: *"Éy yâr-é can-perver-é dél-furûz.*

Ne gerd ender an buq'é dîdem ne xâk,
Men âlûdé bûdem der an câ y-é pâk.

Giriftem qadem lâcerem bâz pes,
Ké pâkîzé béh mescid ez xâk o xes."

Tarîqet coz in nîst dervîş râ,
Ké efgendé dâred ten-é xîş râ.

Bulendît bâyed tevâzu' gozîn,
Ké an bâm râ nîst sullem coz in. [2000]

HİKÂYET-É BÂYEZÎD-É BİSTÂMÎ

Şénîdem ké vaqtî sehergâh-é 'éyd,
Zé germâbé âmed burun bâyezîd.

Yékî deşt-é xâkestereş bî xeber,
Furû rîxtend ez serâyî bé ser.

Hemî goft şûlîdé destâr o mûy,
Kef-é dest-é şukrâné mâlan bé rûy.

Ké: *"Éy nefs, men der xor-é âtéşem,*
Bé xâkesterî rû y der hem keşem?"

Bozorgan nekerdend der xod nigâh,
Xodâ-bînî ez xîşten-bîn mexâh. [2005]

Bozorgî bé nâmûs o goftâr nîst,
Bulendî Bé da'vîy yo pendâr nîst.

Şeyh ile müritleri, kayıtsızlığına yordular,
"Hizmet düşüncesi yok" diye konuştular.

Ertesi gün, müritlerden biri rastladı yolda,
Dedi: *"İyi yapmadın, hata ettin bu yolda."*

Kendini beğenmiş dostum! Bilmez misin?
İnsan hizmetle bir yere varır. Bilmez misin? [1995]

Delikanlı, yana yakıla ağlamaya başladı,
"Gözümün nûru dostum!" diye diye ağladı.

"Mescit temizdi, ne toz gördüm, ne toprak,
O tertemiz yerde, sadece ben değildim pâk.

Bu yüzden, hemen uzaklaşıp gittim oradan,
Mescit temiz kalsın diyerek kaçtım oradan."

Tarikatta derviş, kendini hâkir görmelidir,
Alçakgönüllü olmalıdır, böbürlenmemelidir.

Yücelmek istiyorsan eğer, hâkir gör kendini,[4]
Çünkü yoktur o damın ondan başka merdiveni. [2000]

BÂYEZÎD-İ BİSTÂMÎ'NİN[5] HİKÂYESİ

Duyduğuma göre bir bayram sabahı Bâyezîd,
Çıktı sabah erken, hamamdan dışarı Bâyezîd.

Tertemiz gidiyordu yolda, yanağı parlayan gül,
Aniden, bir evden döktüler başına bir leğen kül.

Saçı, sarığı, üstü başı küle bulanmış gidiyordu,
Şükredip, elini yüzüne sürerek, şöyle diyordu:

"Ey nefis! Ateş dökselerdi keşke. Buna layığım,
Kül döktüler diye kızar, hiç surat asar mıyım?"

Büyükler dönüp bakmazlar asla kendilerine,
Tanrı'yı görmezler, bakanlar kendilerine. [2005]

Büyüklük, dürüstlükte ya da lafta değildir,
Yücelik, gösteriş ya da kasılmakta değildir.

Tevâzu‘ ser-é ref ‘et efrâzedet,
Tekebbur bé xâk ender endâzedet.

Bé gerden futed serkeş-é tond-xûy,
Bulendîyt bâyed bulendî mecûy.

Zé meğrûr-é dunyâ reh-é dîn mecûy,
Xodâ-bînî ez xîşten-bîn mecûy.

Geret câh bâyed, mekon çon xesan,
Bé çéşm-é héqâret nigeh der kesan. [2010]

Geman kéy bered merdom-é hûşmend,
Ké der ser-gerdânî est qadr-é bulend.

Ez in nâmverter mahallî mecûy,
Ké xânend xalqet: *“Pesendîdé-xûy.”*

Ne ger çon toî ber to kibr âverd,
Bozorgeş nebînî bé çéşm-é xıred.

To nîz er tekebbur konî hemçonan,
Numâî ké pîşet tekebbur konan.

Ço istâdéî ber meqâmî bulend,
Ber oftâdé ger hûşmendî mexend. [2015]

Besâ îstâdé der âmed zé pây,
Ké oftâdegâneş giriftend cây.

Giriftem ké xod hestî ez ‘eyb pâk,
Ta‘annut makon ber men-é ‘éyb-nâk.

Yékî halqé-yé Ka‘bé dâred bé dest,
Yékî der xerâbâtî oftâdé mestü.

Ger an râ béxâned ké negzâredeş?
Ve’r in râ bérâned ké bâz âredeş?

Ne mustazhar est an bé a‘mâl-é xîş,
Ne in râ der-é tovbé bestest pîş. [2020]

Alçakgönüllülük, yücelttikçe yüceltir seni,
Gurur, alçaltır, küçültür, yerle bir eder seni.

Kötü huylularla dik başlılar, olur tepetakla,
Yücelmek istiyorsan eğer, üstünlük taslama.

Dünyâ nimetlerine aldananlarda, din arama,
Kendini beğenmişlerde Allah sevgisi arama.

Yücelmek istiyorsan, alçaklar gibi davranma,
Onlar gibi, insanlara hakâret gözüyle bakma. [2010]

Akıllı kişiler, böyle bir yanlışa inanırlar mı?
Yüceliğin kurulmakta olduğunu sanırlar mı?

"İyi huylu bir adam" dedilerse insanlar sana,
Bundan daha büyük ve şerefli bir pâye arama.

Seninle akran olan, büyüklük taslarsa sana,
Akıl gözüyle, büyük diye bakar mısın ona?

Sen de kalkıp, büyüklük taslarsan onlar gibi,
Kurum satanlardan olursun sen de onlar gibi.

Yüksek bir makâma gelmişsen eğer, arkadaş,
Aklın başındaysa, düşkünü hor görme arkadaş. [2015]

Gözden düşmüştür pek çok makam sahibi,
Düşkünler yükselip almıştır onların yerini.

Tutalım ki senin hiçbir kusurun yok, pîr ü pâksın,
Ben kusurluyum, beni hor görme, sen de insansın.

Biri vardır, sıkı sıkı Kâbe'nin halkasına asılır,
Bir başkası, meyhânede, sarhoş olup yere yıkılır.

Halkaya yapışan, Cennet'te yer kapamamıştır,
Şarapta boğulan sarhoş, tamâmen batmamıştır.

Kâbe'deki, ameliyle yerini sağlamlaştırmamıştır,
İçip sarhoş olana da, tövbe kapısı kapanmamıştır. [2020]

HİKÂYET-E ʻÎSÎ (A.S.) YO ʻÂBİD O NÂ-PÂRSÂ

Şénîdestem ez râviyân-é kelâm,
Ké der ʻehd-é ʻÎsî ʻaleyhi's-selâm.

Yékî zéndégânî telef kerdé bûd,
Bé cehl o zelâlet ber âverdé bûd.

Délîrî siyeh-nâméî sext-dél,
Zé nâpâkî İblis der véy xacil.

Bé ser bordé éyyâm, bî hâsılî,
Neyâsûdé tâ bûdé ez véy délî.

Sereş xâlî ez ʻaql o por z'ihtişam,
Şikem ferbéh ez loqméhâ-yé herâm. [2025]

Bé nâ râstî dâmen-âlûdéî,
Bé nâ dâştî dûdé endûdéî.

Ne pâyî ço bînendégân râst-rov,
Ne gûşî ço merdom nasîhet-şinov.

Ço sâl-é bed ez véy xelâyıq nefûr,
Numâyan bé hem çon meh-é nov zé dûr.

Hevâ vo heves xermeneş sûxté,
Covî nîk-nâmî neyendûxté.

Siyeh-nâmé çendan tene'um bérând,
Ké der nâmé cây-é nébéşten nemând. [2030]

Gunehkâr o xod-rây o şehvet-perest,
Bé ğaflet şeb o rûz mexmûr o mest.

Şénîdem ké ʻÎsî der âmed zé deşt,
Bé maqsûré-yé ʻâbidî ber gozeşt.

Bé zîr âmed ez ğurfé xalvet-néşîn,
Bé pâyeş der oftâd ser ber zemîn.

Gunehkâr-é ber-geşté axter zé dûr,
Ço pervâné héyran der iyşan zé nûr.

Teemmul bé hasret-konan şerm-sâr,
Ço dervîş der dest-é sermâyé-dâr. [2035]

Hz. 'İSÂ, 'ÂBİD VE GÜNÂHKÂRIN HİKÂYESİ

Hikâye anlatıcıları şöyle anlatmışlardı,
Demişlerdi ki: Hazret-i İsâ zamanıydı.

Birisi ömrünü boşu boşuna heder etmişti,
Cehâlet ve sapkınlıkla ömür geçirmişti.

Taş kalpli, kara vicdanlı, korkusuz idi,
Günâhkârlığı yanında İblîs, mahcup idi.

Ömrü boyunca yararlı bir iş yapmamıştı,
Etrafındaki hiç kimse huzur bulamamıştı.

Burnu çok büyük, kafasının içi boştu,
Koca karnı, haram lokma ile dolmuştu. [2025]

Yalan dolanla lekelenmiş, bir kötü kişi,
Yani, ailesine yüz karası olmuş bir kişi.

Ne doğruların gittiği yoldan gidiyordu,
Ne nasihat edenlerin sözünü dinliyordu.

Herkes, kıtlık yılı gibi ondan nefret ederdi,
Hilal gibi, insanlar parmakla gösterirlerdi.

Bir ömür hava ve heves peşinden koşmuş,
İnsanlara, bir arpa kadar iyilik yapmamış.

Kara vicdanlı, safâhatla bir ömür geçirmiş,
Amel defterinde yazacak bir yer kalmamış. [2030]

Günâhkâr, mağrur, şehvet düşkünüymüş,
Gece gündüz sarhoş, ya da mahmurmuş.

Duydum ki İsâ, şehir dışından geliyormuş,
Âbidin ovadaki çardağında birazcık durmuş.

Uzlette yaşayan âbid, çardağından çıkmış,
Gelip, Hazret-i İsâ'nın ayaklarına kapanmış.

Mutsuz günâhkâr, onları uzaktan izliyormuş,
Işığa bakan pervâne gibi, hayran bakıyormuş.

Utanç içinde düşünüp, özlemle bakıyormuş,
Zenginin eline bakan fakir gibi bakıyormuş. [2035]

Xacil zîr-é leb ʻozr-xâhan bé sûz,
Zé şebhâ-yé der ğaflet âverdé rûz.

Séréşk-é ğem ez dîdé bâran ço mîğ,
Ké:"*Omrem bé ğaflet gozeşt éy derîğ!*

Ber endâxtem naqd-é ʻomr-é ʻazîz,
Bé dest ez nikûî neyâverdé çîz.

Ço men zindé hergéz mebâdâ kesî,
Ké mergeş béh ez zéndégânî besî.

Bérest an ké der ʻehd-é tıflî bémord,
Ké pîrâné-ser şermsârî nebord. [2040]

Gunâhem bébaxş éy Cihan-âferîn,
Ké ger bâ men âyed ʻfebiʾse'l-qarîn.'

Der in gûşé nâlan gunehkâr-é pîr,
Ké: "*Féryâd-é hâlem res éy dest-gîr.*"

Nigun mândé ez şermsârî sereş,
Revan âb-é hasret bé şéyb o bereş.

Ve'z an nîmé ʻâbid serî por ğurûr,
Toroş kerdé bâ fâsıq ebrû zé dûr.

Ké: "*İn mudbir ender péy-é mâ çérâst?*
Nigun-baxt-é câhil çé der xord-é mâst?" [2045]

Bé gerden bé âtéş der oftâdéî,
Bé bâd-é hevâ ʻomr ber dâdéî.

Çé xéyr âmed ez nefs-é ter dâmeneş,
Ké sohbet buved bâ Mesîh o meneş?

Çé bûdî ké zahmet nebordî zé pîş,
Bé dûzex béreftî pes-é kâr-é xîş.

Hemî rencem ez talʻat-é nâ xoşeş,
Mebâdâ ké der men futed âtéşeş.

Bé mahşer ké hâzır şevend encumen,
Xodâyâ to bâ û mekon haşr-é men." [2050]

Der in bûd ké vahy ez Celîlu's-sıfât,
Der âmed bé ʻÎsî ʻaleyhi's-selât.

Utanç içinde, fısıldayarak özürler dilemiş,
Gaflet içinde geçirdiği gecelerden nâdimmiş.

"Yazık! Ömrüm gaflet içinde geçti" diyormuş,
Istırap yaşları gözlerinden sel gibi akıyormuş.

"Ne yazık ki, bütün ömrümü boşa geçirdim,
İyilik namına herhangibir şey ele geçiremedim.

Hiç kimse, dilerim asla benim gibi yaşamaz,
Ölümü, yaşamasından hayırlıysa yaşamaz.

Çocukken ölenler, günâhsız göçüp gittiler,
Yaşayıp yaşlananlar gibi utanç çekmediler. [2040]

Günâhlarımı bağışla, ey yeri göğü yaratan!
Benimle gelen, kötü yoldaş[6] olur ey yaratan?"

Günâhkâr ihtiyar, köşesinde böyle inliyordu,
"İmdâdıma yetiş yâ rabbî!" diye ağlıyordu.

Utançtan başını önüne eğmiş, hıçkırıyordu,
Gözyaşı, yanağından, sakalından süzülüyordu.

Öte yanda âbid, başı dik, gururla bakıyordu,
İhtiyar fâsıka uzaktan, çatık kaşla bakıyordu.

"Bu bedbaht, ne geziyor buralarda?" diyordu,
"Bu talihsiz câhil yaraşır mı bize?" diyordu. [2045]

"Gırtlağına kadar günâha batmışsın be adam!
Boşu boşuna, ömrünü yele vermişsin be adam!

Kirli nefsinde ne hayır var ki yanımıza gelirsin?
Mesih'le ya da benimle ne konuşmaya gelirsin?

Bizi rahatsız etmeden çekip gitseydin ne olurdu?
Günâhın ardından Cehenneme gitsen ne olurdu?

O çirkin suratını görmekten rahatsız oluyorum,
Pisliği sıçrar, beni de yakar diye korkuyorum.

Mahşer gününde herkes toplandığında yâ rabbî,
Beni onunla birlikte diriltme ne olur yâ rabbî!" [2050]

Âbid böyle konuşurken, vahiy geldi Tanrı'dan,
Hazret-i İsâ Peygambere vahiy indi Tanrı'dan.

Ké: *"Ger ʿâlim est in ve ger véy cehûl,*
Merâ daʿvet-é her do âmed qabûl.

Tebeh kerdé eyyâm-é ber geşté rûz,
Bénâlîd ber men bé zâriy yo sûz.

Bé bîçârégî her ké âmed berem,
Neyendâzemeş zʾâsitân-é kerem.

ʿAfû kerdem ez véy ʿamelhâ-yé zéşt,
Bé inʿâm-é xîş âremeş der béhéşt. [2055]

Ve ger ʿâr dâred ʿibâdet-perest,
Ké der xuld bâ véy buved hem nişest,

Bégû neng ez û der qıyâmet medâr,
Ké ân râ bé Cennet berend in bé nâr.

Ké an râ ciger xun şod ez sûz o derd,
Ger in tékyé ber tâʿet-é xîş kerd.

Nedânist der bârgâh-é ğanî,
Ké bîçârégî béh zé kibr o menî."

Kérâ câmé pâk est o sîret pelîd,
Der-é dûzexeş râ nebâyed kilîd. [2060]

Ber in âsitan ʿacz o miskîniyet,
Béh ez tâʿet o xişten-bîniyet.

Ço xod râ zé nîkan şomordî bedî,
Némî gonced ender Xodâî xedî.

Eger merdî ez merdi-yé xod megûy,
Ne her şehsevârî bé der bord gûy.

Piyâz âmed an bî huner cumlé pûst,
Ké pendâşt çon pésté meğzî der ûst.

Ez in novʿ tâʿet neyâyed bé kâr,
Borov ʿozr-é taqsîr-é tâʿet biyâr. [2065]

Çé rind-é périyşan-é şûrîdé-bext,
Çé zâhid ké ber xod koned kâr sext.

Bé zuhd o vereʿ kûş o sıdq o sefâ,
Ve lîken meyefzây ber Mustefâ.

Dedi: "*Birisi âlim, öteki câhil de olsa kabul ettim,*
Her ikisinin de duâları bana ulaştı ve kabul ettim.

O, bütün ömrünü dünyâ zevkleriyle telef edeni,
Yanıp yakılarak, ağlaya sızlaya yanıma geleni.

Kim olursa olsun, pişmanlık duyarak bana geleni,
Asla kovmam keremimin eşeğinden, bana geleni.

Bütün çirkin hareketlerini hoşgörü ile karşıladım,
Affettim günâhlarını, onu Cennet'imde karşıladım. [2055]

Âbid, Cennet'te onunla beraber olmak istemiyorsa,
O günâhkârla Cennet'i paylaşmaktan utanıyorsa,

Söyle ona, Kıyâmet gününde ondan hiç utanmasın,
O Cennet'e, âbid Cehennem'e gidecek unutmasın.

Çünkü onun, pişmanlık ve dertten içi kan ağladı,
Âbid ise ibâdetlerine güvendi, onlara bel bağladı.

Tanrı katında tevâzuun üstünlüğünü kavrayamadı,
Tevâzu, kibir ve benlikten üstündür, anlayamadı."

Giyim kuşamı temiz, ahlakı pis olanadır Cehennem,
Kapısı anahtarsızdır onların girmesi için Cehennem. [2060]

Çünkü Tanrı katında aczini beyan etmektir makbûl,
Tevâzu, ibâdetten de, bencillikten de daha makbûl.

Eğer kendini iyilerden sayarsan, kötü olursun,
Tanrı katında bencillik olmaz, bedbaht olursun.

Yiğitsen, yiğitliğinden söz etme hiçbir zaman,
Her binici, topu[7] çizgiden geçiremez her zaman.

Fıstık gibi, içinde öz var sandı o hünersiz zavallı,
Oysa soğan gibi, kabuk kabuk üstüneydi zavallı!

İbâdetin de böyle ise eğer, bilesin ki yaramaz işe,
Sen git, ibâdette yaptığın kusurlar için özür dile. [2065]

İsterse, bahtı perîşan, darmadağın bir rint ol sen,
İster, bütün işlerini zora sokan bir zâhid ol sen.

Züht ve takvâ ile meşgul ol mutlak, her zaman,
Ama Mustafâ'dan öteye geçme hiçbir zaman.

Nexord ez ʻibâdet ber an bî xıred,
Ké bâ Haq nikû bûd o bâ xalq bed.

Soxen mâned ez ʻâqılan yâdigâr,
Zé Saʻdî hemin yék soxen yâd dâr:

"Gunehkâr-é endîşnâk ez Xodây,
Béh ez pârsâ-yé ʻibâdet-numây." [2070]

HİKÂYET-É DÂNİŞMEND

Faqîhî kohen-câméî teng-dest,
Der éyvân-é qâzî bé sef ber nişest.

Nigeh kerd qâzî der û tîz tîz,
Muʻarrif girift âstîneş ké xîz.

Nedânî ké berter meqâm-é to nîst,
Furûter néşîn, yâ borov, yâ béîst.

Ne her kes sezâvâr bâşed bé sadr,
Kerâmet bé fazl est o rutbet o qadr.

Diger reh çé hâcet bé pend-é keset,
Hemin şermsârî ʻuqûbet beset. [2075]

Bé ʻizzet her an kû furûter nişest,
Bé xârî neyofted zé bâlâ bé pest.

Bé câ-yé bozorgân delîrî mekon,
Ço ser pençeet nîst şîrî mekon.

Co dîd an xıredmend-é dervîş-reng,
Ké bénşest o ber xâst baxteş bé ceng.

Ço âtéş ber âverd bîçâré dûd,
Furûter nişest ez meqâmî ké bûd.

Faqîhan tarîq-é cedel sâxtend,
Lim u lâ usellim der endâxtend. [2080]

Goşâdend ber heh der-é fitné bâz,
Bé lâ vo naʻam kerdé gerden dérâz.

Akılsız kişi, yaptığı ibâdetin semeresini görmedi,
Hakk'a iyi, halka kötü davrandı, faydasını görmedi.

Söz kalır yâdigâr insanoğluna akıllı kişilerden,
Sadece şu söz yadigâr kalsın Sa'dî'-i Şîrâzîden:

"Gösteriş için ibâdet eden âbitten daha iyidir,
Tanrı'dan korkan günâhkâr, âbitten daha iyidir." [2070]

BİLGİN'İN[8] HİKÂYESİ

Yırtık, pırtık elbiseli, yoksul biri fâkihlerden,
Kadı'nın huzurunda yanına oturdu bilmeden.

Kadı, tanımadığı yoksul fâkihe baktı dik dik,
Muarrif,[9] yakaladı kolundan dedi: *"Dışarı çık.*

Oturduğun yer sana uygun değil. Kalk ve git
Ya aşağıda bir yere otur, ya dikil, ya da git.

Herkes başköşede oturmaya layık değildir,
Hürmet, fazîlete, makâma, rütbelere göredir.

Artık seni uyarmaya gerek var mı bir daha?
Cezâ olarak, bu kadarlık utanç yeter sana. [2075]

Saygılı davranıp, arka sıraya oturan kimseler,
Horlanmaz, mahcup olup, aşağıya çekilmezler.

Bir daha uluların yanında büyüklük taslama,
Aslan gibi bir pençen yoksa aslanlık taslama."

Yoksul görünümlü, ama akıllı kişi olanı gördü,
Daha oturmadan bahtının savaş açtığını gördü.

Huzuru kaçtı, çok derinden, ateşli bir âh çekti,
Oturduğu yerden kalkıp, aşağıda bir yere geçti.

Fâkihler bir konuda çetin bir tartışmaya girdiler,
"Kabul etmem!", *"Neden etmezsin?"* dediler. [2080]

Uzun uzun tartıştılar, bir türlü anlaşamadılar,
Bazıları: *"Evet!"*, bazıları: *"Hayır!"* dediler.

To goftî xurûşân-é şâtır bé ceng,
Futâdend der hem bé minqâr o çeng.

Yékî bî xod ez xeşmnâkî ço mest,
Yékî ber zemin mî zened her do dest.

Futâdend der ʿuqdéî bîç pîç,
Ké hall-é an reh nebordend bé hîç.

Kohen-câmé der sef-é âxerterîn,
Bé ğorréş der âmed ço şîr-é ʿarîn. [2085]

Bégoft: *"Éy senâdîd-é şerʿ-é Resûl,*
Bé iblâğ-é tenzîl o6 fıqh o usûl.

Delâyil qavî bâyed o maʿnevî,
Ne reghâ-yé gerden bé huccet qavî.

Merâ nîz çovgân-é laʿb est o gûy."
Bégoftend: *"Eger nîk dânî, bégûy."*

Bé kilk-é fesâhet béyânî ké dâşt,
Bé délhâ ço naqş-é nigîn ber nigâşt.

Ser ez kûy-é sûret bé maʿnî keşîd,
Qalem der ser-é harf-é daʿvî keşîd. [2090]

Bégoftend ez her kénâr âferîn,
Ké: *"Ber ʿaql o tabʿet hézâr âferîn."*

Semend-é soxen tâ bé câyî bérând,
Ké qâzî ço xer der vehel bâz mand.

Burun âmed ez tâq o destâr-é xîş,
Bé ikrâm o lutfeş féréstâd pîş.

Ké: *"Heyhât qadr-é to neşnâxtîm,*
Bé şukr-é qudûmet neperdâxtîm.

Derîğ âmedem bâ çénin mâyéî,
Ké bînem to râ der çénin pâyéî." [2095]

Muʿarrif bé déldâri âmed bereş,
Ké destâr-é qâzî nehed ber sereş.

Bé dest o zeban menʿ kerdeş ké: *"Dûr,*
Menéh ber serem pây-bend-é ğurûr.

Dövüş horozları gibi olmuşlardı sanki yarıştılar,
Gagalarıyla, pençeleriyle birbirleriyle kapıştılar.

Biri öfkeden çılgına dönmüş bas bas bağırıyordu,
Öteki haykırıyor, elleriyle yeri yumrukluyordu.

Özetle, karmaşık bir meseleyi tartışıyorlardı,
Çözümü içinse herhangi bir yol bulamıyorlardı.

Alt saflara oturtulan yoksul adam söze karıştı,
Aslan gibi kükredi, sonra konuşmaya başladı. [2085]

Dedi: *"Ey Peygamberin şeriatını bilen büyükler!*
Kur'ân'ı, fıkhı, usûlü[10] *bilip öğretecek büyükler!*

Sorunu çözmek için, geçerli ve sağlam delil gerek,
Boyun damarlarını kabartmak değil, hüccet[11] *gerek.*

Benim de bu konularda söyleyecek sözüm var,"
Dediler: *"Söyle bakalım ne biliyorsun, neyin var."*

Fâkih söze başladı, yüzük kaşı işliyordu sanki,
Etkili sözleriyle, kalplere nakış işliyordu sanki.

Sözü dış âlemden aldı, mânâ âlemine götürdü,
Ortaya atılan iddiâyı, kesin delillerle çürüttü. [2090]

Mecliste bulunanların hepsi fâkihi takdir ettiler,
"Kutlarız, aklına, irfânına bin âferin!" dediler.

Fâkih, söz atını şaha kaldırdı, dörtnala sürdü,
Kadı kalakaldı, çamura saplanan eşeğe döndü.

Kalktı yerinden, koca sarığını, cübbesini çıkardı,
Saygıyla, meseleyi çözen fâkihin yanına yolladı.

Özürler diledi: *"Ne yazık ki, seni tanıyamadık,*
Senin gibi birini, layık olduğunca ağırlayamadık.

Senin gibi bir âllâmenin yeri, orası olmamalı,
İlminle, irfânınla mütenâsip bir makâmın olmalı." [2095]

Muarrif, koşarak geldi teselli için, yanı başına,
Gönlünü alsın, kadının sarığını koysun başına.

Hem diliyle, hem eliyle: *"Yaklaşma bana!"* dedi,
Bağırdı: *"Gurur sarığını takma başıma!"* dedi.

Ké ferdâ şeved ber kohen-méyzeran,
Bé destâr-é penceh gezem ser géran.

Ço movlâm xânend o sadr-é kebîr,
Numâyend merdom bé çéşmem haqîr.

Tefâvut koned hergéz âb-é zulâl,
Gereş kûzé zerrîn buved yâ sofâl? [2100]

Xıred bâyed ender ser-é merd o meğz,
Nebâyed merâ çon to destâr-é neğz.

Kes ez ser-bozorgî nebâşed bé çîz,
Kedû ser-bozorg est o bî meğz nîz.

Meyefrâz gerden bé destâr o rîş,
Ké destâr pembést o sublet haşîş.

Bé sûret kesânî ké merdom-veşend,
Ço sûret heman béh ké dem der keşend.

Bé qadr-é huner cost bâyed mahal,
Bulendiy yo nehsî mekon çon Zuhal. [2105]

Néy-é bûryâ râ bulendî nikûst,
Ké xâssiyyet-é néyşéker xod der ûst.

Bédin ʿaql o himmet nexânem keset,
Ve ger mî reved sed ğolâm ez péyet.

Çé xoş goft xer-mohréî der gélî,
Ço ber dâşteş por temeʿ câhilî.

Merâ kes nexâhed xarîden bé hîç,
Bé dîvânégî der harîrem mepîç.

Xebezdû heman qadr dâred ké hest,
Ve ger der miyân-é şeqâyıq nişest. [2110]

Ne munʿim bé mâl ez kesî béhter est,
Xer er cull-é atlas bépûşed xer est."

Bédin şîvé merd-é soxen-gûy-é çost,
Bé âb-é soxen kîné ez dél béşost.

Dél âzordé râ sext bâşed soxon,
Ço xasmet biyoftâd sostî mekon.

"Yarın olduğunda, köhne elbiselilere bakınca,
Elli arşınlık sarıkla, başım ağırlaşmasın, takınca.

İnsanlar bana derse, efendi, ya da sadr-ı kebîr,[12]
Burnum büyür, ben de insanları görürüm hakîr.

Temiz ise eğer su, durduğu kap hiç fark eder mi?
Testi altın, ya da topraktan olsa hiç fark eder mi? [2100]

İnsan dediğin sahip olmalı başında fikir ve akla,
Benim ihtiyacım yok, değerli sarığın gibi sarığa.

Kafası iri diye hiç kimse asla bir yere varmaz,
Bal kabağı da kocamandır ama içi dolu olmaz.

Koca kavuğum, uzun sakalım var diye şişinme,
Sarık pamuk, sakal kıldır. Onlarla böbürlenme.

İnsanlar eğer gerçek insansa, insanca davranır,
Üstün olmak için resimlerdeki gibi sessiz kalır.

İnsanoğlu, hünerince, yeteneğince yer istemeli,
Zuhal gibi yücelerden, uğursuzluk getirmemeli. [2105]

Hasır kamışına baksana ne kadar boylu boslu,
Ama şekerkamışının içi, şeker hassasıyla dolu.

Bu akılla, bu himmetle, adam demem sana ben,
Yüz köle peşin sıra gelse, adam demem sana ben.

Câhil tamahkâr, çamurda katır boncuğu bulmuş,
Alınca yerden, boncuk bir nasîhatte bulunmuş:

'Değer verip, beni kimse beş paraya almaz' demiş,
'Eşeklik edip de beni ipeklere sarma sakın' demiş.

Bokböceği, şakayık arasında olsa da değersizdir,
Bokböceğinin ne değeri varsa, o kadar değerlidir. [2110]

Zengin kişi, malı, mülküyle kimseden üstün olmaz,
Eşeğe atlas palan vursalar, eşeklikten kurtulmaz."[13]

Ağır konuştu tok sözlü fâkih, içini döküp rahatladı,
İçini kemiren kîni, söz suyuyla yıkayıp, ferahladı.

Kalbi kırılan, incinen adam, ne gelirse söyler ağzına,
Sen de, hasmın düşerse, sakın hoşgörülü davranma.

Ço destet resed meğz-é duşmen ber âr,
Ké fursat furû şûyed ez dél ğobâr.

Çonan mând qâzî bé covreş ésîr,
Ké goft: *"İnne hâze'l-yevmun 'asîr."* [2115]

Bé dendan gezîd ez ta'accub yedéyn,
Bémandeş der û dîdé çon ferqatéyn.

Ve'z an câ cevan rûy-é himmet bétâft,
Burun reft o bâzeş nişan kes neyâft.

Ğarîv ez bozorgân-é meclis béxâst,
Ké: *"Gûyî çénin şûx-çéşm ez kocâst?"*

Naqîb ezpéyeş reft o her sû dovîd,
Ké: *"Merdî bédin na't o sûret ké dîd?"*

Yékî goft: *"Ez in nov' şîrin nefes,*
Der in şehr Sa'dî şinâsîm o bes." [2120]

Ber an sed hezâr âferîn K'in bégoft,
Haqq-é telx bîn tâ çé şîrin bégoft.

HİKÂYET-É TOVBE KERDEN-E MELİK-ZÂDE-YE GENCE

Yékî pâdişeh-zâdé der Gencé bûd,
Ké dûr ez to nâpâk o ser-pencé bûd.

Bé mescid der âmed serâyân o mest,
Méy ender ser o sâtgînî bé dest.

Bé maqsûré der pârsâî muqîm,
Zibânî délâvîz o qalbî sélîm.

Tenî çend ber goft-é û muctemi',
"Ço 'âlim nebâşî kem ez mustemi'." [2125]

Ço bî 'izzetî pîşé kerd an herun,
Şodend an 'azîzan xerâb-enderun.

Ço munkir buved pâdişeh râ qadem,
Ké yâ red zed ez emr-é ma'rûf dem,

Fırsat varken, darmadağın et, ez düşmanın başını,
Fırsat verirsen, zaman siler hırsını, düşmanlığını.

Kadı, fâkihin sözleri karşısında şaşırıp, dondu kaldı,
Ve: *"İşte o gün zorlu bir gündür!"*[14] âyetini dile aldı. [2115]

Kadı bilemedi ne yapacağını, parmaklarını ısırdı,
Gözleri dikildi bir noktaya, Ferkadeyn[15] gibi kaldı.

Genç fâkih, döndü kadıya sırtını, gitti oradan,
Nereye gittiğini görmedi kimse, çekildi aradan.

Meclisteki büyükler, bağırıp çağırmaya başladılar,
"Bu küstah da nereden çıktı?" diye çığlık attılar.

Muarrif fırladı peşinden, koşuşturdu sağa, sola,
"Şu evsafta birini gören var mı?" dedi ona buna.

Nihayet adamın biri dedi: *"Dediğin gibi biri var.*
Bu şehirde, tatlı diliyle tanınan, sadece Sa'dî var." [2120]

Böylesine özlü sözler söyleyene binlerce aferin,
Acı gerçekleri,[16] böylesine tatlı ifâde edene, aferin.

GENCELİ ŞEHZÂDENİN TÖVBESİNİN HİKÂYESİ

Gence şehrinde huysuz bir şehzâde vardı,
Sizden ırak, hem zâlim, hem de küstahtı.

Sarhoştu, şarkı söyleyerek mescide daldı,
Kafası dumanlıydı, elindeyse kadeh vardı.

Mescidin maksûresinde,[17] dini bütün biri,
Temiz kalpli,[18] tatlı dilli, dini bütün biri.

Birkaç kişi toplanmış dinliyordu bu zâtı,
Derler: *"Âlim değilsen, dinle âlim zevâtı."* [2125]

Saygısızlık yapmaya başlayınca şehzâde,
Dini bütün zevâtın, gölge düştü gönlüne.

Pâdişah olunca münker,[19] ne yapılabilirdi?
Emri bi'l-ma'rûf'a kim cesaret edebilirdi?

Tehakkum koned sîr ber bûy-é gol,
Furû mâned âvâz-é çeng ez dohol.

Geret nehy-é munker ber âyed zé dest,
Neşâyed ço bî dest o pâyan nişest.

Ve ger dest-é qudret nedârî, bégûy,
Ké pâkîzé gerded bé enderz xûy. [2130]

Ço dest o zeban râ nemâned mecâl,
Bé himmet numâyend merdî ricâl.

Yékî pîş-é dânâ-yé xalvet-néşîn,
Bénâlîd o bégrîst ser ber zemîn.

Ké: *"Bârî ber in rind-é nâpâk o mest,*
Du'â kon, mâ bî zebânîm o dest.

Demî sûznâk ez délî bâ xeber,
Qavîter ké heftâd tîğ o teber."

Ber âverd merd-é cihan-dîdé dest,
Çé goft: *" Éy Xodâvend-é bâlâ vo pest.* [2135]

Xoş est in péser vaqteş ez rûzigâr,
Xodâyâ, hemé vaqt-é û xoş bédâr!"

Kesî goftеş: *"Éy qudvé-é râstî,*
Ber in bed çérâ nîkuî xâstî?

Ço bed 'ehd râ nîk xâhî zé behr,
Çé bed xâstî ber ser-é xalq-é şehr?"

Çénin goft bînendé-yé tîz-hûş:
"Ço sırr-é soxen der neyâbî mecûş.

Bé tâmât meclis neyârâstem,
Zé Dâd-âferîn tovbéeş xâstem. [2140]

Ké her geh ké bâz âyed ez xûy-é zéşt,
Bé 'eyşî resed câvidan der béhéşt.

Hemin pénc rûz est 'éyş-é modâm,
Bé terk endereş 'éyşhâ-yé modâm."

Hadîsî ké merd-é soxen-sâz goft,
Kesî z'an miyan bâ melik bâz goft.

Sarımsak kokusu, gülün kokusunu bastırır,
Çengin sesi, davul çalınca duyulmaz olur.

Tut ki elinde nehy-i münker'e mecâlin var,
Elsiz, ayaksızlar gibi oturmaya ne gerek var?

Elinde bunu yapacak gücün yoksa eğer söyle,
Çünkü insanın huyu temizlenir öğütlü sözle. [2130]

Ancak, elde ve dilde mecal kalmamışsa eğer,
Ulu kişiler, yürekten himmet göstermeliler.

Âlimi dinleyenlerden bir kişi söze başladı,
Başını öne eğdi, inleyerek, ağlamaya başladı.

Dedi: *"Şu kendini bilmeze bir hayır duâ et,*
Bizde ne el var, ne dil, bâri sen hayır duâ et.

Dini bütün kişinin yanık nefesi çok etkilidir,
Yetmiş kılıçtan da baltadan daha kuvvetlidir."

El açtı göklere görmüş, geçirmiş bilge kişi:
"Ey yerlerin ve göklerin sahibi!" dedi kişi. [2135]

"Günlerini güzel geçiriyor bu genç, yarabbi!
Her gününü bugünkü gibi mutlu kıl yarabbi!"

Biri dedi: *"Ey doğruların öncüsü efendi!*
Niye ona kötülük değil, iyilik diledin efendi?

Efendi! Kötülük yapan kişiye iyilik diledin,
Niye böyle yapıp, herkesin başına belâ ettin?"

Kıvrak zekâlı bilgin sâkin sâkin cevap verdi:
"Madem anlamadın sözün özünü, kızma" dedi.

"Ben bu sözlerle, mecliste tâmât[20] *söylemedim,*
Tanrı'dan, tövbesini kabul etmesini diledim. [2140]

Çünkü kişi, pişmanlık duyarsa yaptıklarından,
Mutluluğa erer cennette, dönerse hatalarından.

Şarabın zevki, bilemedin üç, beş gün sürecektir.
Terk ettiğinde ise zevk, sonsuza dek sürecektir."

Bu hikmetli sözü söyleyenin sözünü bir kişi,
Gidip, iletti şehzâdeye, mecliste olan bir kişi.

Zé vecd âb der çéşmeş âmed ço mîğ,
Bébârîd ber çehré séyl-é derîğ.

Bé nîrâné-é şovq enderûneş bésûxt,
Heyâ dîdé ber poşt-é pâyeş bédûxt. [2145]

Ber-é nîk-mehzer féréstâd kes,
Der-é tovbé kûban ké: *"Féryâd res.*

Qadem rencé fermây tâ ser nehem,
Ser-é cehl o nâ râstî ber nehem."

Nasîhatger âmed bé éyvân-é şâh,
Nezer kerd der soffé-yé bârgâh.

Şéker dîd o 'innâb o şem' o şerâb,
Déh ez ni'met âbâd o merdom xerâb.

Yékî ğâyib ez xod, yékî nîm-mest,
Yékî şi'r-gûyan, surâhî bé dest. [2150]

Zé sûyî ber âverdé mutrib xurûş,
Zé dîger sû âvâz-é sâqî ké nûş!

Herîfan xerâb ez méy-é la'l-reng,
Ser-é çengî ez xâb der ber ço çeng.

Nebûd ez nedîman-é gerden-ferâz,
Bé coz nérgis ancâ kesî dîdé bâz.

Def o çeng bâ yékdiger sâzgâr,
Ber âderdé zîr ez miyan nâlé zâr.

Béfermûd o der hem şikestend xord,
Mubeddel şod in 'éyş-é sâfî bé dord. [2155]

Şikestend çeng o gosestend rûd,
Bé der kerd gûyendé ez ser surûd.

Bé méyxâné der seng ber den zedend,
Kedû râ nişândend o gerden zedend.

Méy-é lâlé-gûn ez bat-é ser-nigûn,
Revan hemçonan k'ez bat-é koşté xun.

Xom abésten-é xamr-é noh mâhé bûd,
Der an fîtné doxter biyendâxt zûd.

Genç duyunca bu sözleri coştu, gözleri doldu,
Döküldü yanağına, pişmanlık gözyaşı sel oldu.

Ateş düştü gönlüne, iştiyak ateşleriyle yandı,
Utandı yaptıklarından, başı önüne düşüp kaldı. [2145]

O iyi kalpli âbidin yanına bir adam gönderdi,
Tövbe etmek istedi: *"Yardım et bana!"* dedi.

"Lûtfedip evimi şereflendirsin, sevindirsin beni,
Câhil, yanlış davranışlarımdan arındırsın beni."

Nasîhatçi bilgin, kalkıp geldi şâhın sarayına,
Girdi içeri, yaklaşıp baktı selamlık sofasına.

Sofrada şeker vardı, hünnap, mum ve şarap,
Köy dünyâ nimetleri ile dolu, halkı ise harap.

Çakır keyifti kimi, geçmişti kendinden kimi,
Elinde şarap sürahisi, şarkı söylüyordu kimi. [2150]

Bir tarafta müzisyen etrafa veriyordu neşe,
Bir yanda sâkî, kadeh elde, diyordu: *"Şerefe!"*

Konuklar, lal rengi şarapla kendinden geçmiş,
Çengî'nin,[21] uykusuzluktan başı önüne düşmüş.

Anlı şanlı işret arkadaşları arasında yoktu biri,
Nergisten başka, mecliste kalan gözü açık biri.

Tef ile çeng, tam bir ahenk içinde çalıyordu,
Ney derinden, yanık sesiyle eşlik ediyordu.

Şah görünce âbidi: *"Dağıtın sofrayı!"* dedi,
Her şey kırılıp döküldü, muhabbet sona erdi. [2155]

Çengi parça parça edip, rûdu[22] kırıp döktüler,
Çalıp çağırmaktan vazgeçip, sustu sazendeler.

Şaraphanelerdeki şarap küplerini taşa tuttular,
Şarap kabağının,[23] mücrim gibi başın vurdular.

Tepetakla ördekten[24] lâle renkli şarap akıyordu,
Ördek kesilmişti sanki boğazından kan akıyordu.

Küp, sanırsın dokuz aylık hamileydi şaraba,
Düşürdü birden kız çocuğunu[25] o karmaşada.

Şikem tâ bé nâfeş derîdend meşk,
Qadeh râ ber û çéşm-é xûnî por eşk. [2160]

Béfermûd tâ seng-é sahn-é serây,
Békendend o kerdend nov bâz cây.

Ké golgûné-yé xamr-é yâqût-fâm,
Bé şosten némî şod zé rûy-é ruxâm.

'Aceb nîst bâlu'é ger şod xerâb,
Ké xored ender an rûz çendan şerâb.

Diger her ké barbat giriftî bé kef,
Qefâ xordî ez dest-é merdom ço def.

Ve ger fâsıqî çeng bordî bé dûş,
Bémâlîdî û râ ço tenbûr gûş. [2165]

Cevan râ ser es kibr o pendâr mest,
Ço pîran bé konc-é 'ibâdet nişest.

Péder bârhâ gofté bûdéş béhevl,
Ké: *"Şâyesté-rov bâş o pâkîzé qavl."*

Cefâ-yé péder bord o zindan o bend,
Çonan sûdmendeş neyâmed ké pend.

Gereş sext goftî soxengûy-é sehl,
Ké: *"Bîrun kon ez ser cevâniy yo cehl,"*

Xıyâl o ğurûreş ber an dâştî,
Ké derviş râ zindé negzâştî. [2170]

Siper nefgened şîr-é ğorran zé ceng,
Neyendişed ez tîğ-é borran peleng.

Bé nermî zé duşmen tevan kerd dûst,
Ço bâ dûst sextî konî duşmen ûst.

Ço sindan kesî sext-rûyî nekerd,
Ké xâyésk-é te'dîb ber ser nexerd.

Bé goften doroştî mekon bâ emîr,
Ço bînî ké sextî koned, sost gîr.

Bé exlâq bâ her ké bînî bésâz,
Eger zîr-dest est ve ger ser ferâz. [2175]

Tulumun[26] karnını, göbeğine kadar yardılar,
Kadehin gözlerinden kanlı yaşlar akıttılar.

Şehzâde emretti, saray meydanının taşlarını,
Söküp yeniden döşediler meydanın taşlarını.

Zira mermer, boyanmıştı yakut rengi şaraptan,
Mermer yıkamakla temizlenmiyordu şaraptan.

Lağım çukuru dolup taştıysa, buna şaşılmaz,
Çünkü bütün şarabı o içti o gün, buna şaşılmaz.

O günden sonra, her kim kopuzunu alsa eline,
Herkesten tokat yiyordu tef miş gibi, ensesine.

Sapkının biri eğer sırtında çeng ile dolaşırsa,
Kulağını bükerlerdi tambur gibi akort yaparcasına.

Bir zamanlar tafrasından geçilmeyen delikanlı,
Yaşlılar gibi çekildi ibâdet köşesine delikanlı.

Babası defalarca tatlı sert çıkışmıştı canı oğluna,
"Olgun davran, doğru sözlü ol demişti" oğluna.

Babası kızmıştı oğluna, zindana bile göndermişti,
Ama ne yaptıysa hiç biri, öğüt gibi etkilememişti.

Vaktiyle bir derviş bile, ona iyilikle öğüt verse,
"Delikanlı! Akıllı ol. Taşkınlık yapma!" dese

Coşup taşar, kızgınlıktan kan beynine sıçrardı,
Gururu incinir, zavallı dervişi sağ bırakmazdı.

Kükreyen bir aslan, asla kavgadan kaçınmaz,
Panter, kılıç keskin diye ondan asla sakınmaz.

Ilımlı davranıp, düşmanı dost yapmak mümkün,
Dosta sert davranıp, düşman yapmak da mümkün.

Herkim, örs gibi sert ve inatçı davrandıysa eğer,
Hiç durmadan kafasına ya balyoz ya da çekiç yer.

Devlet büyüğü ile konuşurken, sert sözden sakın,
O sert davranırsa, sen alttan al, hışmından sakın.

Herkesi olduğu gibi kabul et, huyuna suyuna git,
İster küçüğün olsun, ister büyüğün, suyunca git.

Ké in gerden ez nâzokî ber keşed,
Bé goftâr-é xoş v'an ser ender keşed.

Bé şîrin zebânî tevan bord gûy,
Ké péyvesté telxî bered tond-xûy.

To şîrin zebânî zé Sa'dî bégîr,
Toroş-rûy râ gû: *"Bé telxî bémîr."*

HİKÂYET

Şéker-xahdéî engebîn mî furûxt,
Ké délhâ zé şîrîniyeş mî bésûxt.

Nebâtî miyan besté çon néyşéker,
Ber û muşterî ez meges bîşter. [2180]

Ger û zehr ber dâştî fi'l-mesel,
Béxordendî ez dest-é û çon 'asel.

Gérânî nezer kerd der kâr-é û,
Hesed bord ber rûz-é bâzâr-é û.

Diger rûz şod gérd-é gîtî devan,
'Asel ber ser o sirké ber ebruvan.

Besî geşt feryâd-xân, pîş o pes,
Ké nenşest ber engebîneş meges.

Şebangeh ço naqdeş neyâmed bé dest,
Bé délteng rûyî bé koncî nişest. [2185]

Ço 'âsî toroş kerdé rûy ez va'îd,
Ço ebrû-yé zindâniyan rûz-é 'éyd.

Zenî goft bâzî-konan şûy râ:
"'Asel telx bâşed toroş-rûy râ."

Bé dûzex bered merd râ xûy-é zéşt,
Ké exlâq-é nîk âmedest ez béhéşt.

Borov âb-é germ ez leb-é cûy xor,
Ne cullâb-é serd-é toroş-rûy xor.

Büyükler, tatlı dil karşısında tepeden bakmazlar,
Küçükler, yakınlık görünce dik başlılık yapmazlar.

Tatlı dildir insanı yücelten, götüren başarıya,
Sert tabiatsa, sıkıntı verir, sürükler hep acıya.

Sen tatlı dillilik nasıl olurmuş öğren Sa'dî'den,
Asık suratlıya şöyle de: *"Çatla sen hasedinden!"*

HİKÂYE

Şeker gibi tatlı gülüşlü bir delikanlı bal satıyordu,
Hem bal, hem kendi tatlılığıyla canlar yakıyordu.

Boğum boğum, şekerkamışını andırıyordu boyu,
Bala üşüşen sinekler gibi, etrafı müşteriyle dolu. [2180]

Bu delikanlı bal değil de zehir bile satsaydı eğer,
Alıp yerlerdi elinden onun, zehir satsaydı eğer.

Haset herifin teki, kem gözle baktı gencin işine,
Kıskandı, nazar etti delikanlının iyi giden işine.

Ertesi gün, sokağa çıkıp bütün gün dolaşıp durdu,
Başında bal tepsisi, kaşları çatık, koşturup durdu.

Her tarafı dolaştı, *"Bala gel bala!"* diye bağırdı,
Ancak ne yazık ki, balına bir sinek bile konmadı.

Akşam oldu, kuruş bile kazanamadı zavallı adam,
Canı sıkkın, yorgun argın, çöktü bir köşeye adam. [2185]

Cezâlandırılmaktan korkan suçlu gibi çöküp kaldı,
Bayram günü hapiste kalanlar gibi yüzü asık kaldı.

Adamın hâlini gören karısı, şaka yollu şöyle dedi:
"Yüzü turşu satan adamın balı acı olurmuş" dedi.

Kötü huy, insanı Cehennem'e götürür, unutma,
İyi huy ise Cennet'ten çıkmadır, bunu da unutma.

Susadıysan eğer, gidip iç derenin sıcak suyundan,
İçme, asık suratlının soğuk gül şerbeti şurubundan.

Herâmet buved nân-é an kes çeşîd,
Ké çon sofré ebrû béhem der keşîd.

Mekon xâcé ben xîşten kâr sext,
Ké bed-xûy bâşed nigun-sâ bext.

Giriftem ké sîm o zeret çîz nîst,
Ço Sa'dî zebân-é xoşet nîz nîst?

HİKÂYET DER MANİ'-YÉ TEVÂZU'-YÉ NÎK-MERDAN

Şénîdem ké ferzânéî haq-perest,
Gérîban girifteş yékî rind-é mest.

Ez in tîré-dél merd-é sâfî-derun,
Qefâ xord o ser ber nekerd ez sukun.

Yékî gofteş: *"Âxer ne merdî to nîz?*
Tehammul derîğ est ez in bî temîz."

Şénîd in soxen merd-é pâkîzé-xûy,
Bédû goft: *"Ez in nov' dîger megûy,*

Dered mest-é nâdan gérîbân-é merd,
Ké bâ şîr-é cengî ségâled neberd.

Zé huşyâr-é 'âqıl nezîbed ké dest,
Zened der gérîbân-é nâdan-é mest."

HİKÂYET DER MANİ'YÉ 'İZZET-É NEFS-É MERDAN

Segî pây-é sehrâ-néşînî gezîd,
Bé xaşmî ké zéhreş zé dendan çekîd.

Şeb ez derd bîçâré xâbeş nebord,
Bé xéyl endereş doxterî bûd xord.

Péder râ cefâ kerd o tondî numûd,
Ké: *"Âxer to râ nîz dendan nebûd?"*

Pes ez giryé merd-é perâkendé-rûz,
Béxandîd: *"K'éy mâmek-é dél-furûz.*

Asık suratlının sofrasına oturup, karnını doyurma,
Yediğin ekmek haram olur, orada karın doyurma.

Durup dururken dünyâ işlerini zora sokma efendi!
Çünkü kötü huylunun, şansı da kötü olur efendi!

Tutalım ki altın, gümüş cinsinden bir şeyin yok,
Be adam, Sa'dî'ninki gibi tatlı sözün de mi yok?

İYİLERİN ALÇAKGÖNÜLLÜLÜĞÜ HAKKINDA HİKÂYE

Derler ki, sarhoş bir rind düşmüştü arkasına,
Temiz kalpli bir bilginin yapışmıştı yakasına.

Ne yaptığını bilmez adamdan eziyet görüyordu,
Ama sükûnetini bozmuyor, sesini çıkarmıyordu.

Birisi dedi: *"Be adam! Sen erkek değil misin?*
Yazık böyle birine katlanmaya, bilmez misin?"

Temiz huylu bilgin, duydu adamın sözlerini,
Dedi: *"Duymak istemiyorum bu tür sözlerini,*

Kendini bilmez sarhoş, yırtar insan yakasını,
Kızgın aslana saldırır, bozmak ister fiyakasını.

Aklı başında biri yapışmaz yakasına sarhoşun,
Yakışık almaz yapışmak yakasına sarhoşun."

YİĞİTLERİN ONURU HAKKINDA HİKÂYE

Köpeğin biri bir konargöçerin ayağını ısırdı,
Ama ne ısırma? Sanki dişinden zehir akardı.

Gece boyu, acısından zavallıyı uyku tutmadı,
Çadırında konuşkan, küçücük bir kızı vardı.

Kızdı babasına, sert sözlerle çıkıştı, sitem etti,
"*Dişin yok mu? Sen de onu ısırsaydın*" dedi.

Ağlarken güldü adam: *"Canım yanıyor benim,*
Gönlümü huzurla dolduran biricik kızım benim.

Merâ gerçé hem saltanat bûd o bîş,
Derîğ âmedem kâm o dendân-é xîş.

Muhâl est eger tîğ ber ser xorem,
Ké dendan bé pây-é seg ender berem."

Tevan kerd bâ nâkesan bed-regî,
Ve lîken neyâyed zé merdom segî. [2205]

HİKÂYET-É XÂCE-YÉ NÎKÛ-KÂR VE BENDÉ-YÉ NÂ-FERMAN

Bozorgî hunermend-é âfâq bûd,
Ğolâmeş nikûhîdé exlâq bûd.

Ez in xafreqî mûy-kâlîdéî,
Bedî, sirké der rûy mâlîdéî.

Ço su'bâneş âlûdé dendan bé zehr,
Grov bordé ez zéşt rûyân-é şehr.

Modâmeş bé rûy âb-é çéşm-é sebel,
Dovîdî zé bûy-é piyâz-é beğel.

Géréh vaqt-é poxten ber ebrû zedî,
Ço poxtend bâ xâcé zânû zedî. [2210]

Demâdem bé nan xordeneş hem-nişest,
Ve ger mordî âbeş nedâdî bé dest.

Ne goft ender û kâr kerdî ne çûb,
Şeb o rûz ez û xâné der kend o kûb.

Gehî xâr o xes der reh endâxtî,
Gehî mâkiyan der çeh endâxtî.

Zé sîmâş vahşet ferâz âmedî,
Nereftî bé kârî ké bâz âmedî.

Kesî goft: *"Ez in bendé-yé bed-xisâl,*
Çé xâhî? Edeb yâ huner yâ cemâl? [2215]

Neyerzed vucûdî bédin nâxoşî,
Ké covreş pesendiy yo bâreş keşî.

Ben ondan daha güçlüydüm, dişim de vardı,
Ama dişimin, damağımın da bir şerefi vardı.

Başımı kesmeye kalksalar bile iti ısırmazdım,
Olmazdı, imkânsızdı, itin ayağını ısırmazdım."

Soysuzlara soysuzluk yapmak mümkündür,
Ama insanın köpeklik yapması mümkün müdür? [2205]

İYİ EFENDİ İLE İTAATSİZ KÖLENİN HİKÂYESİ

Efendinin biri, başarılı, ünlü, çok iyi biri idi,
Kölesiyse tersine kötü huylu, inatçı biri idi.

Eli yüzü kir pas içinde, saçları darmadağın,
Suratı sirke satar, her şeye bükerdi dudağın.

Dişleri kazma gibi, sanki zehirli bir ejderha,
Şehirdeki çirkinler arasında, güreşirdi başa.

Koltukaltında, sanki çürük soğan saklardı,
Kokusundan yanaklarına gözyaşları akardı.

Kaşlarını çatardı mutfakta yemek yaparken,
Efendisiyle sofraya çökerdi servis yaparken. [2210]

Yemek için sofraya birlikte oturduğu kişiye,
Ölse bile, bir yudum su vermezdi o kişiye.

Ne dayaktan anlardı kendisi, ne acı sözden,
Gece gündüz, evde geçilmezdi gürültüden.

Bazen, etrafı kirletir, her yere çerçöp atardı,
Bazen de sebepsiz, tavukları kuyuya atardı.

Yüzünü gören herkese, bir ürküntü gelirdi,
Bir yere, bir işe gitse, mutlaka geç gelirdi.

Biri dedi: *"Ne beklersin bu huysuz köleden?*
Saygı, hüner, güzellik, ne umarsın bu köleden? [2215]

Bu pis herifin varlığına katlanmaya değer mi?
Adamın yaptıkları, hoş görülmeye değer mi?

Menet bendéî xûb o nîkû-siyer,
Bé dest ârem, in râ bé nexxâs ber.

Ve ger yék peşîz âvered ser mepîç,
Gérân est eger râst xâhî bé hîç."

Şénîd in soxen merd-é nîkû nihâd,
Béxandîd: *"K'ey yâr-é ferrux nejâd.*

Bed est in péser teb' o xûyeş velî,
Merâ zû tabî'at şeved xûy-é nîk. [2220]

Ço zû kerdé bâşem tehammul besî,
Tevânem cefâ borden ez her kesi."

Tehammul ço zehr est numâyed noxost,
Velî şehd gerded ço der teb' rost.

HİKÂYET-E MA'RÛF-E KERXÎ VE MUSÂFİR-E RENCÛR

Kesî râh-é Ma'rûf-é Kerxî bécost,
Ké bénhâd ma'rûfî ez ser noxost.

Şénîdem ké mihmâneş âmed yékî,
Zé bîmâriyeş tâ bé merg endekî.

Sereş mûy o rûyeş sefâ rîxté,
Bé mûyîş can der ten âvîxté. [2225]

Şeb ancâ biyefgend o bâliş nihâd,
Revan dest der bang o nâliş nihâd.

Ne xâbeş giriftî şeban yék nefes,
Ne ez dest-é feryâd-é û xâb-é kes.

Nihâdî périşân o teb'î doroşt,
Némî mord o xalqî bé huccet békoşt.

Zé féryâd o nâlîden o xoft o xîz,
Giriftend ez û xalq râh-é gorîz.

Zé déyyâr merdom der an buq'é kes,
Heman nâ tevan mând o Ma'rûf o bes. [2230]

Sana iyi huylu, söz dinler bir köle bulurum ben,
Bunu köleciye sat, becerikli birini bulurum ben.

Bir kuruş verseler bile, hiç durma hemen sat.
Bedava alsalar bile pahalı sayılır, durma sat."

Temiz kalpli adam, bütün söylenenleri dinledi,
Gülerek: *"Benim sevgili ve asil dostum!"* dedi.

"Bu çocuk iyi huylu değil, kötü yanları vardır,
Ama iyi huylu biri olmamda, çok yararı vardır. [2220]

Onun huysuzluklarına katlanırken öğreniyorum,
Herkesin huysuzluğuna dayanmayı öğreniyorum."

Tahammül etmek, başlangıçta zehir gibi acıdır,
Ancak benliğine yerleşince, baldan daha tatlıdır.

MA'RÛF-İ KERHÎ[27] VE HASTA YOLCUNUN HİKÂYESİ

Birisi, Ma'rûf'un yolundan gitmek istiyordu,
Ancak, önce marufluğu[28] unutması gerekiyordu.

Duyduğuma göre, Ma'rûf'u ziyarete geldi biri,
Çok ağır hasta, ölümüne ramak kalmış bir kişi.

Saçları dökülmüş, beti benzi solmuş, sararmış,
Eriyip kıla dönmüş, canı bir kıla tutunup kalmış. [2225]

Zavallı, gece orada kaldı, kendini yatağa attı,
İnlemekten, sızlamaktan, her yeri birbirine kattı.

Sabaha kadar, bir an bile, ne kendisi uyuyabildi,
Ne de feryatlarından başkaları uykuya dalabildi.

Üstelik sert tabiatlıydı ve huysuzluk ediyordu,
Ölmüyordu, haşin sözlerle herkesi öldürüyordu.

Evdeki herkes, bağırıp çağırmasından usandılar,
Birer ikişer kaçtılar, bu ıstıraptan kurtuldular.

Evde misafir olan, bir tek yabancı bile kalmadı,
Hasta adamla Ma'rûf'tan başka kimse kalmadı. [2230]

Şénîdem ké şebhâ zé xıdmet nexoft,
Ço merdan miyan best o kerd ançé goft.

Şebî ber sereş leşker âverd xâb,
Ké çend âvered merd-é nâ xofté tâb?

Bé yék dem ké çéşmanş xoften girift,
Musâfir perâgendé goften girift.

Ké: "*La'net ber in nesl-é nâ pâk bâd,*
Ké nâmend o nâmûs o zerqend o bâd.

Pelîd i'tiqâdân-é pâkîzé-pûş,
Féribendé-yé pârsâî-furûş. [2235]

Çé dâned let enbânî ez xâb-é mest,
Ké bîçâréî dîdé ber hem nebest?"

Soxenhâ-yé munker bé Ma'rûf goft,
Ké yék dem çérâ ğâfil ez véy béxoft.

Furû xord şéyx in hadîs ez kerem,
Şénîdend pûşîdégân-é harem.

Yékî goft Ma'rûf râ der nohoft:
"*Şénîdî ké dervîş-é nâlan çé goft?*

Borov z'in sépes gû ser-é xîş gîr,
Gérânî mekon cây-é dîger bémîr. [2240]

Nikûiy yo rahmet bé cây-é xod est,
Velî bâ bedan nîk-merdî bed est.

Ser-é siflé râ gérd bâliş menéh,
Ser-é merdom-âzâr ber seng béh.

Mekon bâ bedan nîkî éy nîk-bext,
Ké der şûré nâdan nişâned dırext.

Negûyem murâ'ât-é merdom mekon,
Kerem pîş-é nâ merdoman gom mekon.

Bé exlâq, nermî mekon bâ doroşt,
Ké seg râ nemâlend çon gorbé poşt. [2245]

Ger insâf xâhî, seg-é haq-şinâs,
Bé sîret béh ez merdom-é nâ sipâs.

Ma'rûf gece boyu hizmet etti hastaya, uyumadı,
Dediği her şeyi yaptı, hastanın rahatını sağladı.

Bir gece yorgunluktan uyku bastırdıkça bastırdı,
Uyumayan kişi, uykusuzluğa ne kadar dayanırdı?

Göz kapakları ağırlaştı, kısa bir süre uyuya kaldı,
Hasta misafir, saçma sapan konuşmaya başladı:

"Bu pis sofulara lânet olsun!" diye bağırıyordu,
"Bunlar riyakâr, gösteriş meraklısıdır" diyordu.

"Temiz giyimlidir, ama kötü inançlıdırlar bunlar,
Sofuluk taslayıp şişinir, herkesi kandırır bunlar. [2235]

Yemekten ve uyumaktan başka bir şey bilmezler,
Bir bîçarenin gözünü bile kırpmadığını bilmezler."

Bu minval üzere, Ma'rûf'a demediğini bırakmadı,
Bir an uyudu ve hastayı unuttu diye sövüp saydı.

Şeyh kerem gösterdi, bütün bu sözleri sineye çekti,
Olup bitenler içerdeki kadınların dikkatini çekti.

Biri Ma'rûf'u kenara çekip, gizlice şöyle dedi:
"Duymadın mı bu hasta derviş sana neler dedi?

Artık git de ona, git kendi başının çaresine bak,
Rahatsız etme, git başka bir yerde ölmeye bak. [2240]

İyiliğin de ölçüsü var, merhamet bir yere kadar,
Ancak iyilikten anlamayana iyilik, nereye kadar?

Aşağılık kişiyi ağırlama, verme ona yorgan yastık,
İnsana rahat vermeyenin başında taş olmalı yastık.

Kötülere iyilik yapma boşu boşuna ey kutlu kişi!
Çorak toprağa ağaç dikmek, sadece câhillerin işi.

Ben sana demiyorum ki insan hakkına riâyet etme,
Sadece yaptığın iyiliği, namertler için hebâ etme.

Kabalık edenlere yumuşak huyunla iyi davranma,
Köpeğe kedi gibi davranılmaz, itin sırtını okşama. [2245]

Doğrusunu söylememi istersen, sadık bir köpek,
Kadirbilmez bir adamdan daha değerli olsa gerek.

Bé berf-âb rahmet mekon ber xasîs,
Ço kerdî mukâfât ber yex nivîs.

Nedîdem çénin pîç ber pîç kes,
Mekon hîç rahmet ber in hîç kes."

Béxandîd o goft: *"Ey dél-ârâm-é coft,*
Périyşan meşov z'in périyşan ké goft.

Ger ez nâ-xoşî kerd ber men xurûş,
Merâ nâ-xoş ez véy xoş âyed bé gûş. [2250]

Cefâ-yé çénin kes nebâyed şunûd,
Ké netvâned ez bî qerârî ğunûd."

Ço xod râ qavî-hâl bîyniy yo xeş,
Bé şukrâné bâr-é za'îfan békeş.

Eger xod hemin sûretî çon tılısm,
Bémîriy yo ismet bémîred ço cism.

Ve ger perverânî dırext-é kerem,
Ber-é nîk-nâmî xorî lâ-cerem.

Nebînî ké der Kerx turbet besîst,
Bé coz gûr-é Ma'rûf, ma'rûf nîst. [2255]

Bé dovlet kesânî ber efrâxtend,
Ké tâc-é tekebbur biyendâxtend.

Tekebbur koned merd-é haşmet-perest,
Nedâned ké haşmet bé hilm ender est.

HİKÂYET DER MA'NÎ-YE SEFÂHET-E NÂ EHLAN

Teme' bord şûxî bé sâhib-délî,
Nebûd an zeman der miyan hâsılî.

Kemer-bend o desteş tohî bûd o pâk,
Ké zer ber fişandî bé rûyeş ço xâk.

Burun tâxt xâhendé-yé xıyré-rûy,
Nikûhîden âğâz kerdeş bé kûy. [2260]

Aşağılık bir adama, karlı su verip de çekme naz,
Eğer iyilik yaptınsa, sevabını da buzun üstüne yaz.

Ben böylesine münâsebetsiz birini daha görmedim,
Bu aşağılık herife, iyilik yapmanı hiç istemedim."

Ma'rûf güldü ve: "*Gönlümün sultanı eşim üzülme,*
O saçma sapan konuştu diye boş yere de üzülme.

O, hasta olduğu için bağırıp çağırdıysa bana,
Onun kötü sözleri bile, hoş sözler gibi geldi bana. [2250]

Bu konumdaki birinin kusuruna bakmamak gerek,
Hasta olduğu için uyuyamayanı hoş görmek gerek."

Kendini güçlü, sağlıklı ve mutlu görüyorsan eğer,
Buna şükretmek için, sağlıksıza katlanmaya değer.

Eğer tılsım gibi sadece şekilden ibâret isen sen,
Hem cismin, hem adınla ölüp, yok olacaksın sen.

Ancak dikersen kerem ağacının ölümsüz fidanını,
Yersin bir gün meyvesini, anarlar senin iyi adını.

Görmüyor musun, Kerh'te[29] ne kadar çok kabir var?
Ama içlerinde ma'rûf, bir tek Ma'rûf'un kabri var. [2255]

Kibir tâcını başlarından çıkarıp atanlar yüceldiler,
Devlet buldular, halk içinde büyüyüp yüceldiler.

Kendini beğenen mağrur kimseler tafra satarlar,
Ancak büyüklük yumuşaklıktadır, bunu anlamazlar.

HÂLDEN ANLAMAYANLARIN AŞAĞILIĞI HAKKINDA HİKÂYE

Gönül erinin birinden bir şey istedi küstahın teki,
Evde bir şey yoktu, vermeye yetmiyordu elindeki.

Ne kemerinde bir şeyi vardı, ne elinde, avucunda,
Toprak gibi altın saçardı gelenin başına yoksa ânında.

Utanmaz, arlanmaz, küstah herif fırladı o an dışarı,
Kötüledi gönül erini küstahça, dolaştı çarşı, pazarı. [2260]

Ké: *"Zinhâr ez in kejdomân-é xemûş,*
Pelengân-é derrendé-yé sûf-pûş.

Ké çon gorbé zânû bé dél ber nehend,
Ve ger séydî ofted ço seg der cehend.

Suy-î meccid âvordé dukkân-é şéyd,
Ké der xâné kemter tevan yâft séyd.

Réhé kârvan şîr-merdom zenend,
Velî câmé-yé merdom înan kenend.

Sépîd o siyeh pâré ber dûxté,
Bézâ'et nihâdé zer endûxté. [2265]

Zéhî cov furûşân-é gendom-numây,
Cihangerd-é şebkûk-é xermen-gédây.

Mebin der 'ibâdet ké pîrend o sost,
Ké der raqs o hâlet cevânend o çost.

Çérâ kerd bâyed nemâz ez nişest,
Ço der raqs ber mî tevânend cest?

'Esâ-yé Kelîm'end bîsyâr xâr,
Bé zâhir çénin zerd-rûy o nizâr.

Ne perhîzgâr o ne dânişverend,
Hemin bes ké dunyâ bé dîn mî xerend. [2270]

'Abâî Belîlâné der ten konend,
Bé daxl-é Habeş câmé-yé zen konend.

Zé sunnet nebînî der iyşan eser,
Meger xâb-é pîşîn o nân-é seher.

Şikem tâ ser âgendé ez loqmé teng,
Ço zenbîl-é deryûzé heftâd reng."

Nexâhem der in vasf ez in bîş goft,
Ké şun'et buved sîret-é xîş goft.

Furû goft ez in şîvé nâ dîdé gûy,
Nebîned huner dîdé-yé 'éyb-cûy. [2275]

Yékî kerdé bî âbrûyî besî,
Çé ğem dâredeş z'âbru-yé kesî?

Şöyle diyordu: *"Bu sessiz akreplerden sakının ha!*
Sof giyinmiş yırtıcı böyle panterlerden sakının ha!

Bunlar, kedi gibi yatar, patilerini altlarına alırlar,
Av gördükleri an, köpek gibi avın üstüne atlarlar.

Madrabazlık dükkânını açarlar, câminin karşısına,
Çünkü kolay kolay av düşmez evlerinin kapısına.

Keser kervanların yolunu, aslan gibi delikanlılar,
Fakir fukaranın elbisesini bunun gibiler soyarlar.

Ondan bundan aldıkları aklı, karalı parçaları dikerler,
Pâre pâre elbise giyip, altını gümüşü keseye çekerler. [2265]

Aferin onlara! Buğday gösterip arpa sokuştururlar,
Dilencidir onlar, cerrar[30] olup arpa, buğday toplarlar.

İbâdette, hâlsiz ve ihtiyar göründüklerine aldanma,
Delikanlı kesilirler cezbe ile raksa geldiğinde sıra.

Semâ' ederken, keklik gibi sekerler böyle adamlar,
Namaz kılarken de, ne hikmetse oturur bu adamlar!

Oburlukta, sanırsın Musâ'nın Asâsı'dır[31] bu adamlar,
Ama görünüşte, sararıp solmuştur böyle adamlar.

Ne takvâ sahibidirler, ne bilgi sahibidir bu adamlar,
Dünyâ malı için, din ticareti yapar böylesi adamlar.[32] [2270]

Kendileri Bilâl-i Habeşî[33] gibi sâde abalar giyerler,
Karılarına da, Habeş işi kumaştan entâri giydirirler.

Peygamberin sünnetlerinden hiç birine uymazlar,
Sahurdan ve öğlen uykusundan başkasına uymazlar.

Boğazlarına kadar, ne bulurlarsa tıka basa yerler,
Kırk parçalı dilenci zembili gibi, her yemeği yerler."

Bu konuda bundan daha fazla söz söylemeyeceğim,
Kişi kendinden söz etmez, ayıptır, söylemeyeceğim.

İşin aslını bilmeyen dilenci konuştu, dedi sözünü,
Kusur bulmak isteyen kişi görmez hünerin özünü. [2275]

Ar damarı çatlamışsa, arsızlığı ele almışsa bir kişi,
Başkalarının şerefini düşünür mü hiç, böyle bir kişi?

Murîdî bé şéyx in soxen naql kerd,
Ger insâf porsî, ne ez ʻaql kerd.

Bedî der qefâ ʻéyb-é men kerd o xoft,
Béter z'û qarînî ké âverd o goft.

Yékî tîrî efgend o der reh futâd,
Vucûdem neyâzord o rencem nedâd.

To ber dâşti yo âmedî suy-é men,
Hemî der supûzî bé pehlû-yé men. [2280]

Béxandîd sâhib-dél-é nîk-xûy,
Ké: *"Sehl est ez in saʻbter gu bégûy.*

Henûz ançé goft ez bedem endekîst,
Ez anhâ ké men dânem in sed yékîst.

Zé rûy-é geman ber men inhâ ké best
Men ez xod yaqîn mî şinâsem ké hest.

Véy imsâl péyvest bâ mâ visâl,
Kocâ dânedem ʻéyb-é heftâd sâl?

Béh ez men kes ender cihan ʻéyb-é men,
Nedâned bécoz ʻâlimu'l-ğéyb-é men. [2285]

Nedîdem çénin nîk-pendâr kes,
Ké pendâşt ʻéyb-é men in est o bes.

Bé mahşer govâh-é gunâhem ger ûst,
Zé dûzex netersem ké kârem nikûst.

Gerem ʻéyb gûyed bed-endîş-é men,
Biyâ gû béber nusxé ez pîş-é men."

Kesan merd-é râh-é Xodâ bûdéend,
Ké bercâs-é tîr-é bélâ bûdéend.

Zebun bâş tâ pûstînet derend,
Ké sâhib-délan bâr-é şûxan berend. [2290]

Ger ez xâk-é merdan sebûî konend,
Bé sengeş melâmet-konan béşkenend.

Müritlerden biri dilencinin dediklerini şeyhe iletti,
Doğrusu yaptığı iş, hiç de akıllıca değildi, kötü etti.

Aşağılık herifin teki her yerde beni çekiştirip durmuş,
Bir dostum daha kötüsünü yapmış, söz taşıyıcı olmuş.

Adamın biri bir ok atmış, sonra kendi yoluna gitmiş,
Bedenim farkında bile olmamış, canım incinmemiş.

Sen almışsın oku, koştura koştura bana getiriyorsun,
Marifet yapmış gibi, bir de oku böğrüme sokuyorsun. [2280]

İyi huylu gönül eri güldü: *"Bunlar önemsiz şeyler,*
Daha kötü neyim varsa söyle, hepsini söylesinler.

Söylediği şeyler, benim kötülüklerimin çok azıdır,
Benim bildiklerimin yanında bu, belki yüzde biridir.

Onun söyledikleri, sâdece tahmîne dayanmaktadır,
Oysaki benim bildiklerim, doğruyu yansıtmaktadır.

O, benimle bu yıl tanıştı. Kusurlarımı nereden bilecek,
Yetmiş yılda işlediğim kusurlarımı nereden bilecek?

Dünyâda, benden iyi kim bilebilir kusurlarımı?
Sadece 'âlimü'l-gayb[34] *bilir, bütün kusurlarımı.* [2285]

Görmedim benim hakkımda, bu kadar iyi düşüneni,
Çünkü kusurlarımı bu kadar sandı, o kadar söyledi.

Kıyâmet gününde, bu adam bana şahâdet eder ise,
Cehennemden korkmam, günâhlarım bu kadar ise.

Hakkımda kötü düşünen, günâhlarımı sayıp döktüyse,
Söyle ona, gelsin götürsün günâh defterimi öyleyse."

Çok vardır Allah yoluna baş koyan cesur yiğitler,
Belâ oklarına hedef tahtası olur bu cesur yiğitler.

Sen alçakgönüllü davran da, ne derlerse desinler,
Çünkü gönül sahibi olanlar, küstahları hoş görürler. [2290]

Allah yolunda olanların toprağından testi yapsalar,
Kusur arayanlar acımazlar, taş atıp onu parçalarlar.

HİKÂYET

Melik Sâlih ez pâdişâhân-é Şâm,
Burun âmedî sobh-dem bâ ğolâm.

Bégeştî der etrâf-é bâzâr o kûy,
Bé resm-é 'Arab nîmé ber besté rûy.

Ké sâhib-nezer bûd o dervîş-dûst,
Her an k'in do dâred melik sâlih ûst.

Do dervîş der mescidî xofté yâft,
Périyşan-dél o xâtır âşofté yâft. [2295]

Şeb-é serdişan dîdé nâ bordé xâb,
Ço hırbâ teemmul-konan âfitâb.

Yékî z'an do mî goft bâ dîgerî,
Ké: *"Hem rûz-é mahşer buved dâverî.*

Ger in pâdişâhân-é gerden-ferâz,
Ké der lehv o 'éyşend o bâ kâm o nâz.

Der âyend bâ 'âcizan der béhéşt,
Men ez gûr ser ber negîrem zé xéşt.

Béhéşt-é berin mulk o me'vâ-yé mâst,
Ké bend-é ğem imrûz ber pây-é mâst. [2300]

Hem 'omr ez iynan çé dîdî xeşî,
Ké der âxıret nîz zahmet keşî?

Eger sâlih an câ bé dîvâr-é bâğ,
Ber âyed bé kefşeş béderrem demâğ."

Ço merd in soxen goft o sâlih şénîd,
Diger bûden an câ mesâlih nedîd.

Demî reft tâ çéşmé-yé âfitâb,
Zé çéşm-é xelâyıq furû şost xâb.

Devan her do râ kes féréstâd o xând,
Bé héybet nişest o bé hurmet nişând. [2305]

Ber iyşan bébârîd bârân-é cûd,
Furû şostişan gerd-é zull ez vucûd.

HİKÂYE

Şam pâdişahlarından Melik Sâlih[35] adlı biri vardı,
Her sabah seher vakti, bir kölesiyle dışarı çıkardı.

Arap geleneklerince kapatırdı yüzünün yarısını,
Dolaşırdı Şam'ın her tarafını, pazarını, çarşısını.

Hem ileri görüşlü idi, hem fakir, fukarâ dostu,
Her kim bu özelliklere sahip ise, pâdişah oydu.

Bir gece, bir mescitte yatan iki yoksul kişi gördü,
Gönülleri perîşan, dertle dolu olduklarını gördü.

Soğuktu, bîçareleri bir türlü uyku tutmuyordu,
Kertenkele gibi güneşin doğması bekleniyordu.

Zavallılardan biri öbürüne dönüp, şöyle diyordu:
"Mahşer gününde de mahkeme olacak" diyordu.

Bu anlı, şanlı pâdişahlar da gelirlerse eğer oraya,
Varlık içinde, yiyip, içip eğlenenler gelirse oraya,

Pâdişahlar, garibanlarla birlikte giderse Cennet'e,
Mezardan başımı çıkarmam gitmek için Cennet'e.

Cennet-i âlâ, bizim hakkımızdır, bizim yuvamız,
Çünkü dünyâda, gam zincirine bağlıdır ayağımız.

Bütün ömrünce, hiç iyiliğini gördün mü bunların?
Ki ahrette de katlanasın zahmetlerine bunların?

Sâlih eğer uzatırsa Cennet'in duvarından başını,
Acımam, ayakkabımla vururum, yararım o başını."

Adamın dediklerini durup dinledikten sonra Sâlih,
Orada daha fazla kalmayı uygun bulmadı Sâlih.

Döndü sarayına, bir zaman geçti, doğdu güneş,
Bütün varlıkların gözünden uykuyu aldı güneş.

Hükümdar adam gönderdi dervişlerin yanına,
Getirtti saraya, kuruldu tahtına, oturttu karşısına.

İkramlarda bulundu onlara, hediyelere boğdu,
Üstlerindeki zillet tozunu silkti, adam yerine koydu.

Pes ez renc-é sermâ vo bârân o séyl,
Nişestend bâ nâmdârân-é xéyl.

Gédâyân-é bî câmé şeb kerdé rûz,
Mu'attar konan câmé ber 'ûd sûz.

Yékî goft ez iyşan melik râ nihan,
Ké: *"Éy halqé der gûş-é hukmet cihan.*

Pesendîdégan der bozorgî resend,
Zé mâ bendégânet çé âmed pesend?" [2310]

Şehinşeh zé şâdî ço gol ber şikoft,
Béxandîd der rûy-é dervîş o goft:

"Men an kes néyem k'ez ğurûr-é haşem,
Zé bîçârégan rûy der hem keşem.

To hem bâ men ez ser béném xûy-é zéşt,
Ké nâ sâzgârî konî der béhéşt.

Men imrûz kerdem der-é sulh bâz,
To ferdâ mekon der bé rûyem ferâz."

Çénin râh eger muqbilî pîş gîr,
Şeref bâyedet dest-é dervîş gîr. [2315]

Ber e şâx-é Tûbâ kesî ber nedâşt,
Ké imrûz toxm-é irâdet nekâşt.

İrâdet dedârî se'âdet mecûy,
Bé çovgân-é xıdmet tevan bord gûy.

To râ kéy buved çon çerâğ iltihâb,
Ké ez xod perî hemço qındîl ez âb?

Vucûdî dehed rûşenâî bé cem',
Ké sûzîş der sîné bâşed ço şem'.

Soğuk, yağmur, sel sıkıntısı bir anda yok oldu,
Dervişler, şahın namlı adamlarıyla oturur oldu.

Üstte başta yok, titreşerek ederlerdi geceyi sabah,
Şimdi öd ağacıyla kokulandırılmış üstleri ferah.

Bu arada gizlice pâdişaha döndü dervişlerden biri,
"Ey bütün dünyâya hükmeden sultanım!" dedi.

"Büyüklüğe, makbûl kişiler ulaşırlar, beğenilen,
Kullarının nesini beğendin, nesi var beğenilen?" [2310]

Şah mutlu oldu, sevinçten güller açtı yanağında,
Dervişin yüzüne bakıp güldü, şöyle dedi sonunda:

"Ben büyüklük hastalığına kapılmış biri değilim,
Hâlden anlamayan, fakire surat asan biri değilim.

Sen de artık huysuzluk edip, tatsızlık çıkarma,
Cennet'te bana kötü davranma, uyumsuz olma.

Baksana, bugün ben barış kapısını açtım sana,
Sen de yarın Cennet'in kapılarını kapama bana."

İkbal sahibi biriysen, insana insan gibi davran,
Şerefli olmak istiyorsan, fakirlere de iyi davran. [2315]

Bu dünyâda iyilik tohumları ekmeyen bir kişi,
Cennet'te Tûbâ[36] dalından meyve yiyemez o kişi.

Böyle bir düşüncen yoksa mutlu olurum sanma,
Hizmet etmediğin sürece bir yere varırım sanma.

Sen ne zaman bir kandil misali nur saçacaksın?
Su dolu kandil gibi olursan nasıl parlayacaksın?

Bilir misin kim toplumu aydınlatmayı başarır?
Sadece mum gibi kor ateşte için için yanan başarır.

HİKÂYET DER MEHRÛMÎ-YÉ XÎŞTEN-BÎNAN

Yékî der nucûm endekî dest dâşt,
Velî ez tekebbur serî mest dâşt.

Ber-é Gûşyâr âmed ez râh-é dûr,
Délî por irâdet, serî por ğurûr.

Xıredmend ez û dîdé ber dûxtî,
Yékî harf der véy neyâmûxtî.

Ço bî behré ʿazm-é sefer kerd bâz,
Bédû goft dânâ-yé gerden-ferâz:

"To xod râ geman bordéî por xıred,
İnâî ké por şod diger çon bered?

Zé daʿvî porî z'an tohî mî revî,
Tohî ây tâ por meʿânî şevî."

Zé hestî der âfâq Saʿdî-sıfet,
Tohî gerd o bâz ây por maʿrifet.

HİKÂYET

Bé xaşm ez melik bendéî ser bétâft,
Béfermûd costen keseş der neyâft.

Ço bâz âmed ez râh-é xeşm o sitîz,
Bé şemşîr-zen goft: *"Xûneş bérîz."*

Bé xun teşné cellâd-é nâ méhriban,
Burun kerd dişné ço teşné-zeban.

Şénîdem ké goft ez dél-é teng-é rîş,
"Xodâyâ! Béhél kerdemeş xûn-é xîş."

"Ké péyvesté der niʿmet o nâz o nâm,
Der iqbâl-é û bûdréem dûstkâm.

Mebâdâ ké ferdâ bé xûn-é meneş,
Bégîrend o xorrem şeved duşmeneş."

KENDİNİ BEĞENMİŞLERİN YOKSUN KALMASININ HİKÂYESİ

Adamın biri, az buçuk astroloji biliyordu,
Ama kibrinden, gururundan, geçilmiyordu.

Çok uzak yollardan gelip Gûşyâr'ı[37] buldu,
Gûşyâr'a saygılıydı ama çok gururluydu.

Gûşyâr bu mağrur adamı görmezden geldi,
Orada kaldığı sürede, bir harf bile öğretmedi.

Adam sonunda eli boş, dönmeye karar verdi,
Tam giderken saygıdeğer Gûşyâr şöyle dedi:

"Sen geldiğinde kendini bilgiyle dolu sandın,
Dolu olan bir kap, nasıl başka bir şey alsın?

İddiâlı geldin, bu yüzden eli boş gidiyorsun,
Öğrenmek için boş gel ki kesen bilgi dolsun."

Sa'dî gibi mütevazı, bilgiye aç, dünyâyı dolaş,
Kesen marifetle dolduktan sonra ülkene ulaş.

HİKÂYE

Kölenin biri pâdişaha kızdı, sırra kadem bastı,
Pâdişah bulmalarını emretti, ama bulunamadı.

Sakinleşti köle, inadından vaz geçti, eve geldi,
Şah sinirlendi: *"Vurun kellesini hemen!"* dedi.

Kana susamış, acımasız cellât, çekti hançerini,
Susamışın dili gibi, kınından çıkardı hançerini.

Duydum ki köle, derin bir âh çekip şöyle ünledi:
"Tanrım! Kanımı pâdişaha helâl ettim" dedi.

"Çünkü bir ömür boyu onun iyiliğini gördüm,
Varlık içinde, gönlümce mutlu bir hayat sürdüm.

Kanım için, yarın yakasına yapışsınlar istemem,
Benim yüzümden düşmanları sevinsin istemem."

Melik râ goft-é véy âmed bé gûş,
Diger dîg-é xeşmeş neyâverd cûş.

Besî ber sereş dâd o ber dîdé bûs,
Xodâvend-é râyet şod o tebl o kûs.

Bé rıfq ez çonan sehmgen câygâh,
Resânîd dehreş bédan pâygâh. [2335]

Ğaraz z'in hadîs an ké goftâr-é nerm,
Ço âb est ber âtéş-é merd-é germ.

Tevâzu' kon éy dûst bâ xesm-é tond,
Ké nermî koned tîğ-é borrendé kond.

Nebînî ké der me'rez-é tîğ o tîr,
Bépûşend xeftân-é sed tu harîr.

HİKÂYET DER MA'NÎ-YÉ TEVÂZU' VE NİYÂZMENDÎ

Zé vîrânéî 'ârifî jindé-pûş,
Yékî râ nubâh-é seg âmed bé gûş.

Bé dél goft: *"Kûy-é seg incâ çérâst?"*
Der âmed ké: *"Dervîş-é sâlih kocâst?"* [2340]

Nişân-é seg ez pîş o pes nedîd,
Bécoz 'ârif an câ diger kes nedîd.

Xacil bâz gerdîden âğâz kerd,
Ké şerm âmedeş bahs-é an râz kerd.

Şénîd ez derun 'ârif âvâz-é pây,
"Helâ goft ber der çé pâyî? Derây.

Nependârî éy dîdé-yé rûşenem,
K'ez éyder seg âvâz kerd, in menem.

Ço dîdem ké bîçârégî mî xored,
Nihâdem zé ser kibr o rây o xıred. [2345]

Ço seg ber dereş bâng kerdem besî,
Ké miskinter ez seg nedîdem kesî."

Kölenin dedikleri, kulağına ulaşınca pâdişahın,
Gazap kazanının altı söndü, öfkesi geçti şahın.

Kucaklayıp öptü başını, gözünü, bağrına bastı,
Köleyi sancak, davul, kös sahibi[38] bir emîr yaptı.

Yumuşak tavrı onu korkunç sondan kurtardı,
Mevkiini yüceltti, saygınlığını doruğa çıkardı. [2335]

Bu hikâyeyi anlatmaktan maksadımız şudur:
Tatlı söz, kızgın adamın ateşine dökülen sudur.

Hasmın kızgınsa, sen yumuşak davran arkadaş!
Çünkü sükûnet, kesen kılıçları kör eder arkadaş!

Görmez misin savaşçılar niye ipek kaftan[39] giyerler,
Kılıç kesmez, ok işlemez diye yüz kat ipek giyerler.

TEVÂZU VE İHTİYAÇ HAKKINDA HİKÂYE

Yırtık pırtık elbiseli dervişin biri viranede yaşardı,
Birisi oradan geçerken virânede köpek sesi vardı.

Kendi kendine: *"Burada köpek ne arar ki?"* dedi,
"Bir bakayım sâlih derviş orada ne yapar?" dedi. [2340]

Baktı her tarafa, köpeğe benzer bir şey göremedi,
Orada dervişten başka bir Allah'ın kulunu göremedi.

Utandı kendinden, çekine çekine geri dönmek istedi,
Dervişin sırrını öğrenip utandı, faş etmek istemedi.

Duydu gelen adamın ayak sesini, derviş içerideydi.
"Niye kapıda duruyorsun arkadaş, içeri gel" dedi.

"Köpek havladı sanma sakın, gözümün nuru benim,
Burada köpek yok, köpek gibi ses çıkaran benim.

Allah'ın görünce alçakgönüllülükten hoşlandığını,
Attım başımdan kibri, varlığı, düşünceyi ve de aklı. [2345]

Baktım etrafa, köpekten daha zavallısını görmedim,
Bu yüzden kapısında köpek gibi havlayıp, inledim."

Ço xâhî ké der qadr-é vâlâ resî,
Zé şîyb-é tevâzu‘ bé bâlâ resî.

Der in hazret ânan giriftend sedr,
Ké xod râ furûter nihâdend qedr.

Ço séyl ender âmed bé hevl o nehîb,
Futâd ez bulendî bé ser der neşîb.

Ço şebnem biyoftâd miskîn o xord,
Bé méhr-é âsımâneş bé ‘eyyûq bord. [2350]

HİKÂYET-E HÂTİM-E ESEMM

Gurûhî ber ânend ez ehl-é soxon,
Ké Hâtim esemm bûd, bâver mekon.

Ber âmed tenîn-é meges bâmdâd,
Ké der çenber-é ‘ankebûtî futâd.

Hemé za‘af o xâmûşiyeş kîd bûd,
Meges qand pendâşteş qéyd bûd.

Nigeh kerd şéyx ez ser-é i‘tibâr,
Ké: *“Éy pây-bend-é teme‘ pây dâr.”*

“Ne her câ şéker bâşed o şehd o qend,
Ké der gûşéhâ dâmyârest o bend.” [2355]

Yékî goft ez an halqé-yé ehl-é rây,
“‘Aceb dârem éy merd-é râh-é Xodây.

Meges râ to çon fehm kerdî xurûş,
Ké mâ râ bé duşvârî âmet bé gûş?

To âgâh geştî bé bâng-é meges,
Neşâyed esemm xândenet z’in pes.”

Tebessum-konan goft: “ *Ey tîz-huş,*
Esemm béh ké goftâr-é bâtıl niyûş.

Kesânî ké bâ mâ bé xalvet derend,
Merâ ‘éyb-pûş o senâ gosterend. [2360]

İstiyorsan eğer saygıdeğer, yüce mertebelere çıkmak,
Her şeyden önce, tevâzuun inişinden geçmek gerek.

Unutma ki Hakk'ın huzurunda başköşeye geçenler,
Kendilerini olduklarından daha küçük gösterirler.

Sel, korkunç heybetiyle aktığı için baş aşağı düşer,
Yükseklerden aşağılara doğru akıp baş aşağı düşer.

Çiğ tanesi çok mini minnacık olduğu için yüceldi,
Bu yüzden gök sevgiyle alıp onu ayyuka yöneldi. [2350]

HÂTİM-İ ESEMM'İN[40] HİKÂYESİ

Ediplerden bazıları der ki: Hâtim'in kulağı sağır,
Onlar öyle dese de inanma, Hâtim değildir sağır.

Bir sabah ağa düşen bir sineğin vızıltısı duyuldu,
Örümceğin tuzağına düşmüş, sineğin sesiydi bu.

Örümceğin zaafı ve sessizliği tümüyle hile idi,
Sineğin bal sanıp üştüğü ise, ölümcül tuzak idi.

Hâtim ibretle, hayretle olup bitene bakıyordu,
"Ey tamah tuzağına düşen! Dayan" diyordu.

"Sanma ki her yerde şeker, ya da bal vardır,
Çünkü bazen de köşe bucakta bir tuzak vardır." [2355]

Meclisteki aklı başında olanlardan biri ünledi:
"Ey Allah yolunun yolcusu, şaşıyorum" dedi.

"Sen sağırsın, nasıl duydun sineğin vızıltısını,
Biz sağlam kulağımızla zorla duyduk sızıltısını.

Sen bir sineğin vızıltısını bile duyduğuna göre,
Sana sağır denilemez her hâlde bundan böyle."

Hâtim gülümseyerek dedi: *"Ey zeki kardeşim!*
Bâtılı duymaktan, sağır olmak yeğdir kardeşim.

Söz gelimi, hep birlikte olduğumuz dostlarımız,
Kusurlarımızı söylemezler, över bizi dostlarımız. [2360]

Ço pûşîdé dârend exlâq-é dûn,
Koned hestiyem zîr, teb‘ zebûn.

Ferâ mî numâyem ké mî neşnevem,
Meger k’ez tekelluf muberrâ şevem.

Ço kâliv dânend ehl-é nişest,
Bégûyend nîk o bedem her çé hest.

Eger bed şénîden neyâyed xoşem,
Zé kirdâr-é bed dâmen ender keşem.”

Bé habl-é sitâyiş ferâçé meşov,
Ço Hâtim esemm bâş o ‘éybet şinov. [2365]

HİKÂYET-É ZÂHİD-É TEBRÎZÎ

‘Azîzî der eqsâ-yé Tebrîz bûd,
Ké hemvâré bîdâr o şeb-xîz bûd.

Şebî dîd câyî ké dozdî kemend,
Bépîçîd o ber terf-é bâmî figend,

Kesan râ xeber kerd o âşûb xâst,
Zé her cânibî merd bâ çûb xâst.

Ço nâ-merdom âvâz-é merdom şénîd,
Miyân-é xater cây-é bûden nedîd.

Nehîbî ez an gîr o dâr âmedeş,
Gorîz-é bé vaqt ıxtıyâr âmedeş. [2370]

Zé rahmet dél-é pârsâ mûm şod,
Ké şeb dozd-é bîçâré mahrûm şod.

Bé târîkî ez péy ferâz âmedeş,
Bé râhî diger pîşbâz âmedeş.

Ké: *“Yârâ merov k’âşinâ-yé toem,*
Bé merdânegî xâk-é pây-é toem.

Nedîdem bé merdânegî çon to kes,
Ké cengâverî ber do nov‘ est o bes.

Kötü alışkanlıklarımı görmezden gelirse onlar,
Gurura kapılırım, nefsime yenik düşürür onlar.

Bu yüzden, duysam da onları duymazdan gelirim,
Bu tuzağa düşmemek için, duymazdan gelirim.

Dostlarım beni sağır bildikleri için rahat olurlar,
Hakkımda iyi, kötü ne varsa, her şeyi konuşurlar.

Söyledikleri kötü şeyler hoşuma gitmezse şayet,
O kötülükleri yapmaktan kaçınmamı sağlar elbet."

Etrafındakilerin övgü ipiyle sakın kuyuya inme,
Hâtim gibi sağırlığa vur, kendi kusurlarını dinle. [2365]

TEBRİZLİ ZÂHİDİN HİKÂYESİ

Tebriz yöresinde, mübârek bir zat vardı,
Geceleri uyumaz, sabaha dek ibâdet ederdi.

Gecenin birinde bir hırsız rızkını arıyordu,
Doladığı kemendi bir evin damına atıyordu.

Seslenip uyardı herkesi bir velveledir koptu,
Sopasını kapan halk hırsızın peşinden koştu.

Alçak hırsız insanların sesini duyunca kaçtı,
Canını tehlikede görünce, hiç durmadı kaçtı.

O kargaşada hırsızın, korkudan ödü patladı,
Can tehlikesi vardı, hemen kaçmaya başladı. [2370]

Zahidin, merhametten gönlü mum gibi eridi,
Çünkü o gece hırsız iş yapmamıştı, eli boş idi.

Karanlıkta hırsızın peşinden koşmaya başladı,
Bir başka yoldan dolanarak, hırsızı karşıladı.

"*Dur arkadaş!*" dedi. "*Dur yabancı değilim.*
Yiğitlikte, kesip attığın tırnak bile değilim.

Mertlikte, senin gibi bir delikanlı görmedim,
Delikanlılık iki türlüdür, başkasını görmedim.

Yékî pîş-é xesm âmeden merd-vâr,
Dovom can bé der borden ez kâr-zâr. [2375]

Bédin her do xaslet ğolâm-é toem,
Çé nâmî ké mevlâ-yé nâm-é toem?

Geret rây bâşed, bé hukm-é kerem,
Bé câyî ké mî dânemet reh berem.

Serâyîst kûtâh o der besté sext,
Nependârem ancâ xodâvend-é rext.

Kelûxî do bâlâ-yé hem ber nehîm,
Yékî pây ber dûş-é dîger nehîm.

Bé çendan ké der destet ofted bésâz,
Ez an béh ké gerdî tohîdest bâz." [2380]

Bé dél-dâri yo çâplûsiy yo fen,
Keşîdeş suy-é xâné-yé xîşten.

Cevanmerd-é şeb-rev furû dâşt dûş,
Bé kitfeş ber âmed xodâvend-é hûş.

Bé ğeltâq o destâr o rextî ké dâşt,
Zé bâlâ bé dâmân-é û der gozâşt.

Ve'z an câ ber âverd ğovğâ ké dozd,
"*Sevâb éy cevânan o yâriy yo mozd.*"

Bé der cest ez âşûb dozd-é değel,
Devan, câmé-yé pârsâ der beğel. [2385]

Dél âsûdé şod merd-é nîk i'tiqâd,
Ké ser-geştéî râ ber âmed murâd.

Xabîsî ké ber kes terahhum nekerd,
Bébexşûd ber véy dél-é nîk-merd.

'Aceb nâyed ez sîret-é béxredan,
Ké nîkî konend ez kerem bâ bedan.

Der éqbâl-é nîkan bédan mî ziyend,
Ve ger çé bedan ehl-é nîkî niyend.

Birincisi korkusuzca hasmın karşısına çıkmak,
İkincisi canını kurtarmak için, sıvışıp kaçmak. [2375]

Her iki haslette de senin kulun, kölen olurum,
İsmini bağışla yiğidim, adına kurban olurum.

Kerem edip, uygun görürsen, bir fikrim var,
Rehberlik edip, götürebileceğim bir yer var.

Bu civarda, kapısı kapalı, tek katlı bir ev var,
Sahibinin evde olmadığını sandığım bir ev var.

Duvarı aşmak için, iki kerpici üst üste koyarız,
Ulaşamazsak, birimiz birimizin omzuna basarız.

Az ya da çok, eline ne geçerse onunla yetin,
Eli boş dönmektense, az da olsa olanla yetin." [2380]

Zâhid, hırsızın gönlünü alıp, ona diller döktü,
Ustalıkla, tatlı dille, onu kendi evine götürdü.

Genç hırsız çöktü, bassın diye eğilip omuz verdi,
Akıllı zâhid bastı ayağını, duvarın üstüne geldi.

Üstünde ne varsa, kaftanını, sarık ve hırkasını,
Duvarın üstünden genç hırsızın kucağına attı.

Ardından, feryat figan bağırıp çağırmaya başladı,
"Hırsız var yetişin!" diye bağırmaya başladı.

Çığlıkları duyan hırsız, dönüp kaçmaya başladı,
Koltuğunda zâhidin kıvır zıvırı kaçmaya başladı. [2385]

Yaptığından, iyi niyetli zâhid huzura kavuştu,
Çünkü o zavallı da böylece murâdına kavuştu.

Kimseye, zerrece merhameti olmayan o pisliğe,
İyi niyetli bir kişi, üzüldü, merhamet etti o pisliğe.

Aklı başında olanların iyilik yapmasına şaşılmaz,
Kerem sahibinin, kötüye iyilik yapmasına şaşılmaz.

İyilerin iyi niyetli davranışlarıyla kötüler de yaşar,
Kötüler, iyiliğe asla lâyık olmasalar da yaşar.

HİKÂYET DER MA'NÎ-YÉ İHTİMÂL EZ DUŞMEN EZ BEHR-É DÛST

Yékî râ ço Sa'dî délî sâdé bûd,
Ké bâ sâdé-rûyî der oftâdé bûd.

Cefâ bordî ez duşmen-é sext-gûy,
Zé çovgan-é sextî béxestî ço gûy.

Zé kes çîn ber ebrû neyendâxtî,
Zé yârî bé tondî neperdâxtî.

Yékî gofteş: *"Âxer to râ neng nîst?*
Xeber z'in hemé sîlî yo seng nîst?

Ten-é xîşten soğbé dûnan konend,
Zé duşmen tehammul zebûnan konend.

Neşâyed zé duşmen xetâ der gozâşt,
Ké gûyend yârâ vo merdî nedâşt."

Bédû goft şéydâ-yé şûrîdé-ser,
Cevâbî ké şâyed nébéşten bé zer.

"Délem xâné-yé méhr-é yâr est o bes,
Ez an mî negonced der an kîn-é kes."

Çé xoş goft Behlûl-é ferxundé-xûy,
Ço bogzeşt ber 'ârifî ceng-cûy:

"Ger in muddeî dûst béşnâxtî,
Bé péykâr-é duşmen neperdâxtî.

Ger ez hesti-yé Haq xeber dâştî,
Hemé xalq râ nîst pendâştî."

SEVGİ UĞRUNA KÖTÜYE KATLANMA HAKKINDA HİKÂYE

Sa'dî gibi kalbi temiz, iyi niyetli biri vardı,
Nasıl olduysa gönlünü bir güzele kaptırdı. [2390]

Düşmanlarının kırıcı sözlerine katlanıyordu,
Çevgen topu gibi sitemlerden yaralanıyordu.

Sitemlerden dolayı kimseye kaş çatmıyordu,
Üzülse de, sevgilisine kötü davranmıyordu.

Nihayet biri dedi: *"Sende hiç utanma yok mu?"*
Bunca sitemden, taşlamadan haberin yok mu?

Aşağılanmaya katlananlar, zayıf karakterlidir,
Düşmana karşı koymayanlarsa, aciz kişilerdir.

Düşmanın yanlışını görmezden gelmek olmaz,
Çünkü erkek değil, ödlek biri derler, yakışmaz." [2395]

Çılgın âşığın cevabına kulak vermek gerek,
Söylediği sözü altın harflerle yazmak gerek:

"Benim gönlümde sadece sevgiliye yer var,
Öyleyse, başkalarının kini oraya nasıl sığar?"

Ne güzel söylemiş, güzel huylu Behlül-i Dânâ,[41]
Kavgacı, iddialı bir ârifle geldiğinde yan yana:

"Bu kendini beğenmiş adam dostunu tanısaydı,
Düşmanla savaşmaya, çekişmeye kalkışmazdı.

Eğer Allah'ının varlığından haberdar olsaydı,
Bütün mahlûkâtı, halkın tümünü yok sayardı." [2400]

HİKÂYET-É LOQMAN HÉKÎM

Şénîdem ké Loqman siyeh-fâm bûd,
Ne ten-perver o nâzok-endâm bûd.

Yékî bendé-yé xîş pendâşteş,
Zebun dîd o der kâr-é gél dâşteş.

Cefâ dîd o bâ cevr o qahreş bésâxt,
Bé sâlî serâyî zé behreş bésâxt.

Ço pîş âmedeş bendé-yé refté bâz,
Zé Loqmâneş âmed nehîbî ferâz.

Bé pâyeş der oftâd o pûzéş numûd,
Béxandîd Loqman ké: *"Pûzéş çé sûd?"* [2405]

"Bé sâlî zé cevret ciger xun konem,
Bé yék sâ'et ez dél bé der çon konem?

Velî hem bebexşâyem éy nîk-merd,
Ké sûd-é to mâ râ ziyânî nekerd.

To âbâd kerdî şebistân-é xîş,
Merâ hikmet o ma'rifet geşt bîş.

Ğolâmîst der xéylem éy nîk-bext,
Ké fermâyemeş vaqthâ kâr-é sext.

Diger reh neyâzâremeş sext, dél,
Ço yâd âyedem sexti-yé kâr-é gél." [2410]

Her an kes ké cevr-é bozorgan nebord,
Nesûzed déleş ber za'îfân-é xord.

Ger ez hâkiman saxtet âyed soxon,
To ber zîr-destan doroştî mekon.

LOKMAN HEKÎM'İN[42] HİKÂYESİ

Anlatıldığına göre Lokman kara yağız biriymiş,
Yemeğe içmeye düşkün değil, zayıf biriymiş.

Biri Lokman'ı kendi kölelerinden biri sanmış,
Âciz olduğunu görünce de inşaatında çalıştırmış.

Adamın zahmetine, kahrına, cefâsına katlanmış,
Bir yıl kadar çalışmış, onun için bir ev yapmış.

Bir yıl sonra, kaçan köle tekrar evine dönmüş,
Efendi hatâsını anlamış, Lokman'dan korkmuş.

Pişman olmuş, eline ayağına düşüp özür dilemiş,
Lokman gülerek: "*Özür neye yarar ki?*" demiş. [2405]

"*Yıl boyu verdiğin sıkıntılardan içime oturdu kan,*
Mümkün mü bu sıkıntıları unutup gitmek şu an?

Ama ne olursa olsun, yine de bağışladım seni,
Çünkü senin ettiğin kâr, zarara uğratmadı beni.

Sen bilmeden çalıştırdın beni, mamur ettin evini,
Ben ilim ve hikmet öğrenip geliştirdim kendimi.

Benim de hizmetimde bir kölem var arkadaş,
Bazen, ben de zor işler yaptırırım ona arkadaş.

Bundan böyle zora koşup onu, gönlünü kırmam,
İnşaatın zor bir iş olduğunu gördüm, unutmam." [2410]

Büyüklerin kahrını çekmeyen bir kişinin kalbi,
Küçüklere ve düşkünlere acımaz, katı olur kalbi.

Eğer ağırına gidiyorsa üstünün verdiği buyruk,
Sen de elinin altındakilere ona göre ver buyruk.

HİKÂYET-É CUNÉYD O SÎRET-É Û DER TEVÂZU‘

Şénîdem ké der Deşt-é San‘â Cunéyd,
Segî dîd ber kendé dendân-é séyd.

Zé nîrû-yé ser-pencé-yé şîr-gîr,
Furû mandé ‘âciz ço rûbâh-é pîr.

Pes ez ğorm o âûv giriften bé péy,
Leged xordî ez gûsfendân-é héy. [2415]

Ço miskîn o bî tâqeteş dîd o rîş,
Bédû dâd yék nîmé ez zâd-é xîş.

Şénîdem ké mî goft o xoş mî girîst,
“Ké dâned ké béhter zé mâ her do kîst?

Bé zâhir men imrûz ez in béhterem,
Diger tâ çé râned qezâ ber serem?

Gerem pây-é îman neleğzed zé cây,
Bé ser ber nehem tâc-é afv-é Xodây.

Ve ger kisvet-é ma‘rifet der berem,
Nemâned, bé bisyâr ez in kemterem. [2420]

Ké seg bâ hemé zéşt-nâmî ço mord,
Mer û râ bé dûzex nexâhend bord.”

Reh în est Sa‘dî ké merdân-é râh,
Bé ‘izzet nekerdend der xod nigâh.

Ez an ber melâyik şeref dâştend,
Ké xod râ béh ez seg nependâştend.

HİKÂYET-E ZÂHİD O BARBET-ZEN

Yékî barbetî der beğel dâşt mest,
Bé şeb der ser-é pârsâyî şikest.

Ço rûz âmed an nîk-merd-é sélîm,
Ber-é seng-dél bord yék moşt sîm. [2425]

CÜNEYD[43] VE ONUN TEVÂZU HAKKINDAKİ TAVRININ HİKÂYESİ

Anlatılana göre Cüneyd-i Bağdâdî San'â çölünde,
Dişleri dökülmüş bir köpek gördü San'â çölünde.

Yıpranmıştı, zavallının pençeleri de tutmuyordu,
Yaşlanmış âciz tilkiler gibi bir köşede oturuyordu.

Eskiden, koşturup dağ keçisi ve ceylan avlıyordu,
Şimdi ise obadaki koyunlardan bile tekme yiyordu. [2415]

Cüneyd görünce köpeği böylesine zayıf ve yaralı,
Azığında ne varsa çıkarıp zavallı köpekle paylaştı.

Duydum ki bir ara ağlarken şöyle mırıldanıyordu,
"Allah nezdinde o mu iyi, ben mi iyiyim?" diyordu.

"Görünüşe bakılırsa, bugün ben ondan daha iyiyim.
İleride kader başıma ne getirecek, nereden bilirim?

Eğer imanımın ayağı kaymazsa günün birinde,
Tanrı'nın af tâcını başıma takarım günü geldiğinde.

Bu marifet kisvesi sırtımda kalmazsa ne olurum?
Çok geçmez, bu köpekten daha değersiz olurum. [2420]

Köpek kötü şöhretine rağmen Cehennem'e gitmez,
O da ölür ama öldükten sonra Cehennem'e gitmez."

Yol budur Sa'dî! Hakk'ın yolcuları ardına bakmaz,
Adam olan adam da kendine, şişine şişine bakmaz.

Saygın kişiler kendilerini köpekten üstün görmediler,
Bu sebeple meleklerden daha üstün yerlere geldiler.

ZÂHİDLE KOPUZCUNUN HİKÂYESİ

Kopuzcu, yolda gidiyordu, koltuğunda kopuz vardı,
Gece, ne olduysa, kopuzu bir zâhidin başında kırdı.

Gece geçti, sabah oldu, temiz kalpli zâhit çıkageldi,
Bir avuç gümüşle, taş kalpli adamın yanına geldi. [2425]

Ké: "*Dûşîné me'zûr bûdiy yo mest,*
To râ vo merâ barbet o ser şikest.

Merâ béh şod an zexm o ber xâst bîm,
To râ béh nexâhed şod illâ bé sîm."

Ez in dûstân-é Xodâ ber serend,
Ké ez xalq bisyâr ber ser xorend.

HİKÂYET-É SABR-É MERDAN BER CEFÂ

Şénîdem ké der xâk-é Vexş ez méhan,
Yékî bûd der konc-é xalvet nihan.

Mucerred bé ma'nî ne 'ârif bé delq,
Ké bîrun koned dest-é hâcet bé xalq. [2430]

Se'âdet goşâdé derî sû-yé û,
Der ez dîgeran besté ber rûy-é û.

Zeban-âverî bî xıred sa'y kerd,
Zé şûxî bé bed goften-é nîk-merd.

Ké: "*Zinhâr ez in mekr o destân o rîv,*
Bé cây-é Suleyman nişesten ço dîv.

Demâdem béşûyend çon gorbé rûy,
Teme' kerdé der séyd-é mûşân-é kûy.

Riyâzet-keş ez behr-é nâm o ğurûr,
Ké tebl-é tohî râ reved bâng dûr." [2435]

Hemî goft o xalqî ber û encumen,
Ber iyşan teferruc-konan merd o zen.

Şénîdem ké bégrîst dânâ-yé Vexş,
Ké: "*Yâreb mer in şexs râ tovbé bexş.*

Ve ger râst goft éy Xodâvend-é pâk,
Merâ tovbé déh tâ negerdem helâk.

Pesend âmed ez éyb-cûy-é xodem,
Ké me'lûm-é men kerd xûy-é bedem.

Dedi: *"Gece sarhoştun, bu yüzden özürlü sayılırsın,*
Benim başım, senin kopuzun kırıldı, kopuzsuz kaldın.

Benim başım iyileşti, şükür korkulacak bir şey kalmadı,
Senin iyileşmen için para bulmaktan başka çare kalmadı."

İşte bu yüzden Tanrı dostları el üstünde tutulurlar,
Çünkü ömür boyu insanların cefâsına katlanırlar.

CEFÂ KARŞISINDA YİĞİTLERİN SABRI HAKKINDA HİKÂYE

Duydum ki Vahş[44] şehrinde büyük bir zat varmış,
İnsanlardan uzak, tek başına, bir köşede yaşarmış.

Sofu elbisesi giyip sofuluk taslayanlardan değilmiş,
Bu yolla halkı aldatıp dilenen bir ham softa değilmiş. [2430]

Samimi olduğu için, saâdet kapıları yüzüne açılmış,
Ama o, halvete çekilmiş, kapısını herkese kapamış.

Günlerden bir gün, dili uzun, aklı kısa biri çıkmış,
Küstahça, iyi kalpli adam için kötü şeyler söylemiş.

"Bu düzenbaz, hilekâr, yalancıdan sakının" demiş,
"Şeytan gibi, Süleyman'ın tahtına oturmuş" demiş.

"Bunlar, kediye benzerler, bazen yıkarlar yüzlerini,
Avlamak için, yörenin farelerine dikerler gözlerini.

Şöhret olmak, kurum satmak için riyâzet çekerler,
Boş davul sesinin uzaktan da duyulduğunu bilirler." [2435]

Adam konuştukça birçok insan etrafına toplanmış,
Kadın erkek herkes, bunu bir çeşit eğlence sanmış.

Vahşlı bilgin bu sözleri duyunca ağlamaya başlamış,
"Yârab! Bu adamın tövbesini kabul et!" diye yakarmış.

"Tanrı'm! eğer bu adam doğru söylüyorsa," demiş,
"Tövbe etmeyi nasip et de helak olmayayım" demiş.

"Tanrı'm! Adamın hatalarımı söylemesi hoşuma gitti,
Çünkü öğrenmemi sağladı kötü huylarımı söyledi gitti."

Ger ânî ké duşmenet guyed, merenc,
Ve ger nîstî, gû: *"Borov bâd senc."* [2440]

Eger eblehî: *"Moşk râ gendé"* goft,
To mecmu' bâş û perâgendé goft.

Ve ger mî reved der piyâz in soxon,
"Çénîn est gû." Gendé-meğzî mekon.

Negîred xıredmend-é rûşen-zamîr,
Zeban bend-é duşmen zé héngâmé gîr.

Ne âyîn-é 'aql est o rây-é xıred,
Ké dânâ férîb-é muş'abid xored.

Pes-é kâr-é xîş an ké 'âqıl nişest,
Zebân-é bed-endîş ber xod bébest. [2445]

To nîkû-reviş bâş tâ bed-ségâl,
Neyâbed bé naqs-é to goften mecâl.

Ço duşvâret âmed zé duşmen soxon,
Niger tâ çé 'éybet girift, on mekon.

Coz an kes nedânem nikû-gûy-é men,
Ké rûşen koned ber men âhû-yé men.

HİKÂYET-É EMİR'EL-MU'MİNÎN 'ALÎ VE SÎRET-É PÂK-É Û

Kesî muşkilî bord pîş-é 'Alî,
Meger meşkileş râ koned muncelî.

Emîr-é 'aduv-bend-é muşkil-goşây,
Cevâbeş bégoft ez ser-é 'ilm o rây. [2450]

Şénîdem ké şexsî der an encumen,
Bégoftâ: *"Çenin nîst yâ Ba'l-Hasen,"*

Nerencîd ez û Heyder-é nâm-cûy,
Bégoft: *"Er to dânî ez in béh bégûy."*

Begoft ançé dânist o bâyesté goft,
Bé gél çéşmé-yé xor neşâyed nohoft.

Eğer düşmanlarının söylediği gibiysen, hiç dert etme,
Ama değilsen, *'Hadi ordan sen de!'* deyip hiç üzülme. [2440]

Dangalağın teki kalkıp da derse *'misk kötü kokuyor'*,
Aldırma ona, belli ki adam saçma sapan konuşuyor.

Eğer bu sözü soğan hakkında söylediyse, buna inan,
'Evet, doğru söylüyorsun!' de, inatlaşma, ona inan.

Aklı başında olanlarla, ne yaptığını bilen kimseler,
Falcılardan, düşmana büyü yapmasını beklemezler.

Aklı başında olanlara göre değildir gözbağcılık,
Bilgili kişiyi aldatamaz hiçbir zaman gözbağcılık.

Aklı başında olan kişiler işlerinin peşinden giderler,
Böylece kötü düşünenlerin sesini, soluğunu keserler. [2445]

Sen iyi ol, iyi davran ki kötü düşünenler sussunlar,
'Kusuru şudur' diyecek bir şey bulamayıp sussunlar.

Düşmanların dile getirdiği sözler gidiyorsa ağırına,
Dikkatli ol, bundan böyle o işleri yapmaya kalkma.

Hakkımda iyiliğimi söyleyen kişiyi şöyle tanırım,
Yanlışımı açıkça söyleyen dostu, dost diye tanırım.

EMİRÜ'L-MÜ'MİNÎN ALİ VE HUYU HAKKINDA HİKÂYE

Adamın birinin bir sorunu vardı, Ali'ye anlattı,
Ola ki sorununa çare bulur diye. Ali'ye anlattı.

Düşmanları bağlayıp sorunları hâlleden ulu emîr,
Bilgi ve düşüncesi ölçüsünde sorunu çözdü emîr. [2450]

Duydum ki mecliste bulunanlardan biri şöyle dedi:
"Yâ Ebe'l-Hasan![45] *O sorun böyle çözülmez"* dedi.

Ünlü Haydar,[46] bu itirazdan dolayı incinmemiştir,
Madem ki daha iyisini biliyorsun, söyle demiştir.

Adam söylemiş bildiğini, dediği daha uygunmuş,
Çok ünlü deyimdir; güneş balçıkla sıvanmazmış.

Pesendîd ez û şâh-é merdan cevâb,
Ké: *"Men ber xetâ bûdem, û ber sevâb."*

Béh ez men soxen goft o dânâ yékîst,
Ké bâlâter ez ʻilm-é û ʻilm nîst. [2455]

Ger imrûz bûdî xodâvend-é câh,
Nekerdî xod ez kibr der véy nigâh.

Bé der kerdî ez bârgeh hâcibeş,
Furû kûftendî bé nâ vâcibeş.

Ké: *"Min baʻd bî âbrûyî mekon,*
Edeb nîst pîş-é bozorgan soxon."

Yékî râ ké pendâr der ser buved,
Mependâr hergéz ké Haq beşneved.

Zé ʻilmeş melâl âyed ez vaʻz neng,
Şeqâyıq bé bâran nerûyed bé seng. [2460]

Geret durr-é déryâ-yé fazl est, xîz,
Bé tezkîr der pây-é dervîş rîz.

Nebînî ké ez xâk-é oftâdé xâr,
Bérûyed gol o béşkofed nov-behâr?

Merîz éy hakîm âstînhâ-yé dor,
Ço mî bînî ez xîşten xâcé por.

Bé çéşm-é kesan der neyâyed kesî,
Ké ez xod bozorgî numâyed besî.

Megû tâ bégûyend şukret hezâr,
Ço xod goftî ez kes teveqquʻ medâr. [2465]

Şâh-ı merdan[47] dinlemiş adamı, dediğini beğenmiş,
"Haklısın, ben hatalıydım, doğrusu budur!" demiş.

Gerçekte tek bir bilgi sahibi vardır, o da Allah'tır,
İlminin üstünde ilim olmayan tek varlık Allah'tır. [2455]

Olay o zaman değil de günümüzde olsaydı eğer,
Makâmıyla şişinen der miydi: *'Düşünmeye değer.'*

Attırırdı makâmından dışarıya, karga tulumba,
Görevlilerden haksız yere yiyeceği dayak da caba.

"Bundan sonra aklını başına topla, ukalalık etme,"
Derlerdi. *"Haddini bil. Efendine saygısızlık etme."*

Bir kişi eğer gurûra kapılmış, satıyorsa afra tafra,
Kesin olarak, asla doğruyu bulabileceğini sanma.

Böyleleri öğrenmeye çalışmaz, öğüdü ar sayarlar,
Yağmur yağdı, su var diye taşta bitmez şakayıklar. [2460]

Erdem denizinin incilerine sahip olsan da dadaş,
Onları öğüt yoluyla dervişin ayağına dök arkadaş.

Görmez misin hâkir gördüğün toprakta gardaş?
Rengârenk güller yetişir, çiçekler açar arkadaş?

Ey bilge! Muhatabın kibirle kasıyorsa kendini,
Hebâ etme, dökme boş yere dağarcığındaki incini.

İşi gücü böbürlenmek ise muhatabın olan kişinin,
Aklı başında olan için, hiçbir değeri yok o kişinin.

Vazgeç kendini övmekten, bırak övsün başkaları,
Kendini översen de, bekleme övsün seni başkaları. [2465]

HİKÂYET

Gédâî şénîdem ké der teng-cây,
Nihâdeş 'Omer pây ber poşt-é pây.

Nedânist bîçâré dervîş ké ûst,
Ké rencîdé duşmen nedâned zé dûst.

Ber âşoft ber vév ké: *"Kûrî meger?"*
Bédû goft sâlâr-é 'âdil Omer,

Ne kûrem ve lîken xetâ reft kâr,
Nedânistem ez men guneh der gozâr.

Çé munséf bozorgân-é dîn bûdéend,
Ké bâ zîr-destan çénin bûdéend. [2470]

Furû-ten buved hûşmend-i gozîn,
Nehed şâx-é por mîvé ser ber zemîn.

Bénâzend ferdâ tevâzu'-konan,
Nigun ez xıcâlet ser-é gerdenan.

Eger mî bétersî zé rûz-é şomâr,
Ez an k'ez to tersed xetâ der gozâr.

Mekon xıyré ber zîr-destan sitem,
Ké destîst bâlâ-yé dest-é to hem.

HİKÂYET

Yékî xûb-kirdâr, xoş-xûy bûd,
Ké bed-sîretan râ nikû-gûy bûd. [2475]

Bé xâbeş kesî dîd çon der gozeşt,
Ké bârî hikâyet kon ez ser-gozeşt.

Dehânî bé xandé ço gol bâz kerd,
Ço bolbol bé sovtî xoş âğâz kerd.

Ké ber men nekerdend sextî besî
Ké men sext negiriftemî bâ kesî.

HİKÂYE

Duydum ki Ömer,[48] dar bir sokaktan geçiyormuş,
Farkına varmadan bir dilencinin ayağına basmış.

Zavallı dilenci, onun kim olduğunu bilmiyormuş,
Canı yanmış, dost, düşman demeden haykırmış:

"*Be adam kör müsün, görmüyor musun?*" demiş.
Adâletiyle ünlü halife durup şöyle cevap vermiş:

"*Kör değilim şükür, ama bir hatâdır oldu*" demiş.
"*Bilmeden bastım ayağına, beni bağışla*" demiş.

Eskiden, ne kadar insaflı din büyükleri varmış!
Yönettikleri halka ne kadar insaflı davranırlarmış. [2470]

Aklı başında seçkin kişiler, alçakgönüllü olurlar,
Çünkü meyve dolu ağaçlar dallarını yere salarlar.

Bugün alçakgönüllü olanlar, yarın böbürlenecekler,
Kurum kurum kurulanlarsa yerin dibine girecekler.

Kıyâmet gününde ne olacak diye korkuyorsan eğer,
Senden korkanların hatalarını hoş görmeye değer.

Yönetiminde olanlara acımasız davranmaya kalkma,
'*El elden üstündür*'[49] deyimini, hiç aklından çıkarma.

HİKÂYE

Hem dürüst, hem de iyi huylu biri vardı,
Kötüleri bile her zaman iyilikle anardı. [2475]

Öldükten sonra onu rüyasında gördü biri,
Başından geçenleri anlat bize bir bir dedi.

Taze açan gül misali, açtı gülerek ağzını,
Bülbül gibi şakıdı, anlattı son macerasını.

Bana anlayış gösterip, sert davranmadılar,
Kimseyi kırmadığım için, iyi davrandılar.

HİKÂYET-É ZU'N-NÛN-É MISRÎ

Çénin yâd dârem ké seqqâ-yé Nîl,
Nekerd âb ber Mısr sâlî sébîl.

Gurûhî suy-é kûhsâr şodend,
Bé féryâd-xâhân-é bârân şodend. [2480]

Girîstend o ez giryé cûyî revan,
Biyâyed meger giryé-yé âsıman.

Bé Zu'n-nûn xeber bord ez iyşan kesî,
Ké: *"Ber xalq renc est a zahmet besî.*

Furû mândégan râ dû'âyî bokon,
Ké maqbûl râ red nebâşed soxon."

Şénîdem ké Zu'n-nûn bé Medyen gorîxt,
Besî ber neyâmed ké bâran bérîxt.

Xeber şod bé Medyen pes ez rûz-é bîst,
Ké ebr-é siyeh-dél ber iyşan girîst. [2485]

Sebok 'azm-é bâz âmeden kerd pîr,
Ké por şod bé séyl-é behâran ğadîr.

Béporsîd ez û 'ârifî der nohoft,
"Çé hikmet der in reftenet bûd?" Goft:

"Şénîdem ké ber morğ o mûr o dedan,
Şeved teng-rûzî zé fi'l-é bedan.

Der in kişver endîşé kerdem besî,
Périşanter ez xod nedîdem kesî.

Béreftem mebâdâ ké ez şerr-é men,
Bébended der-é xéyr ber encumen." [2490]

Béhî bâyedet lutfkon k'an béhan,
Nedîdendî ez xod béter der cihan.

To angeh şevî pîş-é merdom 'azîz,
Ké mer xîşten râ negîrî bé çîz.

Bozorgî ké xod râ bé merdom şomord,
Bé dunyâ vo 'uqbâ bozorgî bébord.

ZÜNNÛN-İ MISRÎ'NİN[50] HİKÂYESİ

Hatırladığıma göre yılın birinde Nil nehri,
Bol su ile doyurmadı Mısırlıları Nil nehri.

O yıl insanlar, toplu hâlde dağlara çıktılar,
Ağlayıp inleyerek yağmur duâsına çıktılar.

Hıçkırıp, seller sular gibi gözyaşı döktüler,
Böylece, gökyüzünü de ağlatmak istediler.

Birileri Zünnûn-i Mısrî'ye haber verdiler,
"Mısır halkı perişan, sıkıntı içinde" dediler.

"Ne olur, şu çâresizler için duâ et" dediler,
"Makbûl olanların duâsı kabul olur" dediler.

Zünnûn'un Medyen'e kaçtığını söylediler,
Çok geçmeden yağmur yağdığını dediler.

Yirmi gün sonra Medyen'e[51] haber getirdiler,
"Kara bulutlar Mısır için ağladı" dediler.

Zünnûn, haberi duyup dönme kararı almış,
Çünkü bahar seliyle havuzlar suyla dolmuş.

Ârifin biri Zünnûn'a sormuş gizli gizli,
"Medyen'e gitmende hangi hikmet gizli?"

Zünnûn demiş: *"Kuşu, karıncası, vahşisi,*
Rızık bulamamış, müsebbibi kötü bir kişi.

Çok düşündüm, acaba kim ülkedeki bu kişi,
Aradım, taradım, yoktu benden kötü bir kişi.

Hayır kapıları benim yüzümden mi kapandı,
Dedim ve kaçtım, duracak yüzüm kalmadı."

Yücelmek istiyorsan, lûtufkâr ol her zaman,
Kötü görür büyükler kendilerini başkasından.

İnsanların nezdinde ne zaman değer bulursun?
Kasılmayı bıraktığın zaman değer bulursun.

Kendini büyük görmeyen büyük, büyüktür,
Hem dünyâda, hem öteki dünyâda büyüktür.

Ez in xâk-dan bendéî pâk şod,
Ké der pây-é kemter kesî xâk şod.

Elâ éy ké ber xâk-é mâ bogzerî,
Bé cân-é ʿazîzan ké yâd âverî. [2495]

Ké ger xâk şod Saʿdî, ez û çé ğem?
Ké der zéndégî xâk bûdést hem.

Bé bîçârégî ten ferâ xâk dâd,
Ve ger gérd-é ʿâlem ber âmed ço bâd.

Besî ber neyâyed ké xâkeş xored,
Diger bâré bâdeş bé ʿâlem bered.

Meger tâ goléstân-é maʿnî şikoft,
Ber û hîç bolbol çénin xoş negoft.

ʿAceb ger bémîred çénin bolbolî,
Ké ber ustuxâneş nerûyed golî. [2500]

Bir kul, amel defteri temiz olarak nasıl gider?
Çok küçük olana bile saygı göstererek gider.

Ey bizim mezarımızı ziyârete gelen yoldaş!
Azîzlerin hakkı için, bizi de hatırla arkadaş. [2495]

Sa'dî toprak olduysa bugün, üzüntülü değil,
Hayatta iken de topraktı o, başka bir şey değil.

Yel gibi bütün dünyâyı gezip tozsa da Sa'dî,
Sonunda, âcizce kendini toprağa verdi Sa'dî.

Çok geçmeden toprak onu yiyip toza çevirir,
Rüzgâr yeniden, tozunu alıp dünyâya savurur.

Manânın gül bahçesi açıldığından beri bülbül,
Orada, böylesine güzel şakımadı hiçbir bülbül.

Böyle güzel öten bülbül ölürse, şaşılmaz mı?
Kemikleri üzerinde gül bitmezse şaşılmaz mı? [2500]

Bâb-é Péncom / Beşinci Bâb
Der Rızâ
(Rızâ Hakkında)

Şebî zéyt-é fikret hemî sûxtem,
Çerâğ-é belâğet mî efrûxtem.

Perâgendé-gûyî hadîsem şénîd,
Coz ahsent goften tarîqî nedîd.

Hem ez xubs nov'î der an derc kerd,
Ké nâçâr féryâd xîzed zé derd.

Ké: *"Fikreş belîğ est o râyeş bulend,*
Der in şivé-é zuhd o tâmât o pend.

Ne der xéşt o kûpâl o gorz-é géran,
Ké an şîvé xatm est ber dîgeran." [2505]

Nedâned ké mâ râ ser-é ceng nîsbt,
Ve ger né mecâl-é soxen teng nîst.

Biyâ tâ der in şîvé çâliş konîm,
Ser-é xesm râ seng, bâliş konîm.

Se'âdet bé bexşâyiş-é Dâver est,
Ne der ceng o bâzû-yé zûr-âver est.

Ço dovlet nebaxşed sipéhr-é bulend,
Neyâyed bé merdânégî der kemend.

Ne saxtî resîd ez za'îfî bé mûr,
Ne şîran bé ser pencé xordend o zûr. [2510]

Ço netvan ber eflâk dest âxten,
Zarûrîst bâ gerdéşeş sâxten.

Geret zéndégânî nébéştest dîr,
Ne mâret gezâyed, ne şemşîr o şîr.

Ve ger der heyâtet nemandest behr,
Çonânet koşed nûşdârû, ké zehr.

Ne Rustem ço pâyân-é rûzî béxerd,
Şeğâd ez nihâdeş ber âverd gerd.

Bir gece, düşünce kandilini yakmıştım,
Belâgat şimşeğini çakmaya başlamıştım,

Boşboğazın teki duymuştu dediklerimi,
Çâresiz âferin diyor, övüyordu sözlerimi.

Aşağılık adamın biriydi, beni iğneliyordu,
Yarası olduğu için sürekli gocunuyordu.

"Sa'dî'nin fikri beliğdir, çok ince düşünür,
Sözleri züht, tâmât ve öğütlerle yüklüdür.

Mızrak, topuz ve gürzlü şiirlerde acemidir,
Çünkü bu tarzda, başkaları çok mahirdir." [2505]

Ama bilmez ki biz savaş sevdalısı değiliz,
Söz meydanında vuruşuruz, silahsız değiliz.

Güveniyorsan kendine, bu alanda savaşalım,
Düşmanın başını yastık yerine kullanalım.

Mutluluk, Tanrı'nın inâyetiyle olur hâsıl,
Zorbanın gücü ya da parasıyla olmaz hâsıl.

Yaratırken kişiyi vermediyse devlet, İlah,
Yiğitlik işe yaramaz ve kement gibi silah.

Ne karınca güçsüz biri olduğu için aç kalır,
Ne de aslan, gücüyle, pençesiyle azığın alır. [2510]

Ne yapsan, feleğin dönmesine karışamazsın,
Dönüşüne uymaktan başka çâre bulamazsın.

Eğer uzun ömür süreceğin yazılmışsa alnına,
Yılan sokmaz, kılıç da ok da etki etmez sana.

Eğer kalmadıysa yaşayacak başka bir günün,
Panzehir zehir kesilir, ânında kararır günün.

Rüstem'in bile nasibi kesilince ölmedi mi?
Şeğâd,[1] bir hîle ile onu tuzağa düşürmedi mi?

HİKÂYET

Merâ der Sépâhan yékî yâr bûd,
Ké cengâver o şûx o ʻeyyâr bûd.

Modâmeş bé xun dest o xancer xızâb,
Ber âtéş dél-é xesm ez û çon kebâb.

Nedîdemş rûzî ké terkeş nebest,
Zé pûlâd-é péykâneş âtéş necest.

Délâver bé ser-pencé-yé gâv-zûr,
Zé hevleş bé şîran der oftâdé şûr.

Bé daʻvî çonan nâvek endâxtî,
Ké ʻEzrâ bé her yék do endâxtî.

Çonan xâr der gol nedîdem ké reft,
Ké péykân-é û der séperhâ-yé ceft.

Nezed târek-é ceng-cûî bé xéşt,
Ké xûd o sereş râ ne der hem séréşt.

Ço goncéşk rûz-é melex der neberd,
Bé koşten çé goncéşk pîşeş çé merd.

Gereş ber Férîdun budî tâxten,
Emâneş nedâdî bé tîğ âxten.

Pelengâneş ez zûr-é ser pencé zîr,
Furû bordé çengâl der meğz-é şîr.

Giriftî kemer-bend-é ceng-âzmây,
Ve ger kûh bûdî békendî zé cây.

Zéréh-pûş râ çon teberzîn zedî,
Gozer kerdî ez merd o ber zîn zedî.

Ne der merdî û râ ne der merdomî,
Dovom der cihan kes şénîd âdemî.

Merâ yék dem ez dest negzâştî,
Ké bâ râst tebʻan serî dâştî.

Sefer nâgehem z'an zemin der rubûd,
Ké bîşem der an buqʻé rûzî nebûd.

HİKÂYE

İsfahan'da sevdiğim, yakın bir ahbabım vardı,
Savaşçıydı, hoşsohbetti, gözü pek bir adamdı.

Eli de hançeri de, her an, kınalı gibi kanlıydı.
Düşmanlarının yüreği de kebap gibi kanlıydı.

Sırtında sadak yoksa evden çıktığını görmedim,
Temreninin kıvılcım saçmadığı günü görmedim.

Hem cesurdu, hem de bir boğa kadar güçlüydü,
Heybetinden korkan aslanlar, süklüm püklümdü.

Savaşırken öyle bir ustalıkla ok atardı ki sorma,
Azrâ[2] misâli vururdu iki kişiyi attığı bir tek okla.

Görmedim, diken bile güle böyle kolay batmaz,
Kalın kalkanlar bile onun temrenine dayanmaz.

Kafasına vurup da yere yıkmadığı yiğit olmadı,
Kafatasıyla tolgasını birbirine katmadığı kalmadı.

Savaşta, çekirge istilasındaki serçeden farkı yoktu,
Savaşırken onun için adamla serçenin farkı yoktu.

Savaştaki rakibi Ferîdûn bile olsa aman vermezdi,
Çok atikti, kılıcını bile çekmeye fırsat vermezdi.

Bir yumruk vurunca panterleri bile alt ederdi,
Pençe attığında pençesi aslanın beynini delerdi.

Savaşçıları kemerinden yakalar, kaldırıp atardı,
İsterse dağ gibi adam olsun kaldırıp yere atardı.

Zırhlı bile olsa düşmana vurunca savaş baltasını,
Adamı ikiye böler, atın eyerine saplardı baltasını.

Hem mertlikte, hem insanlıkta yoktu eşi benzeri,
İkinci birini görmedi kimse dünyâda onun benzeri.

Bir an bile yanımdan ayrılmaz, beni bırakmazdı,
Zevk sahibiydi, şair tabiatlı insanları bırakmazdı.

Ancak ansızın İsfahan'dan gitmem gerekti bir gün,
Orada daha fazla nasibim kalmamıştı sanki o gün.

Qezâ naql kerd ez 'Irâq'em bé Şâm,
Xoş âmed der an xâk-é pâkem moqâm. [2530]

Me'a'l-qıssé çendî bébûdem muqîm,
Bé renc o bé râhet, bé ummîd o bîm.

Diger por şod ez Şâm péymânéem,
Keşîd ârzûmendî-yé xânéem.

Qezâ râ çonan ittifâq ûftâd,
Ké bâzem gozer ber Iraq ûftâd.

Şebî ser furû şod bé endîşéem,
Bé dél ber gozeşt an huner-pîşéem.

Nemek rîş-é dîrînéem tâzé kerd,
Ké bûdem nemek-xordé ez dest-é merd. [2535]

Bé dîdâr-é véy der Sıpâhan şodem,
Bé méhreş talebkâr o xâhan şodem.

Cevan dîdem ez gerdéş-é dehr, pîr,
Xadengeş keman, erğevâneş zerîr.

Ço kûh-é sepîdî ser ez berf-é mûy,
Devan âbeş ez berf-é pîrî bé rûy.

Felek dest-é quvvet ber û yâfté,
Ser-é dest-é merdîş ber tâfté.

Bé der kerdé gîtî ğurûr ez sereş,
Ser-é nâtevânî bé zânû bereş. [2540]

Bédû goftem: *"Éy server-é şîr-gîr,*
Çé fersûdé kerdet ço rûbâh-é pîr?"

Béxandîd k': *"Ez rûz-é ceng-é Teter,*
Bé der kerdem an cengcûyî zé ser.

Zemin dîdem ez néyzé çon nésitan,
Girifté 'alemhâ ço âtéş der an.

Ber engîxtem gerd-é héycâ ço dûd,
Ço dovlet nebâşed tehevvur çé sûd?

Men ânem ké çon hamlé âverdemî,
Bé remh ez kef engoxterî bordemî. [2545]

Kaderim alıp götürdü, Irak'tan[3] Şam'a sürükledi,
O kutlu yerde yaşamak beni son derece mutlu etti.

Uzatmayayım, uzunca bir süre Şam'da yaşadım,
Azap çektim, rahat ettim, korktum, ümitle yaşadım.

Şam'da yeterince kaldım, vatana döneyim dedim,
Ev ocak burnumda tüttü, evime döneyim dedim.

Kaderin cilvesine bak ki yolum yine Irak'a düştü,
Pek çok yeri dolaştım, yolum yine Irak'a düştü.

Bir gece uyuyamadım, derin düşüncelere daldım,
O çok hünerli, becerikli, yiğit dostumu hatırladım.

Onunla düşüp kalkmış, aşını, ekmeğini yemiştim,
Bu yüzden, dostluk hatırına ziyârete gelmiştim.

Dostumu görmek için, kalkıp İsfahan'a gittim,
Onu sevip saydığım için, kalkıp ziyâretine gittim.

Tanıdığım genç gitmiş, yerine bir ihtiyar gelmişti,
Benzi sararmış, beli kıvrılıp yay şekline girmişti.

Başı karlı bir dağ başıydı sanki bembeyaz olmuş,
Yaşlılıktan zayıflamış, gözünden yaş akar olmuş.

Felek galebe çalmış gence, yerden yere vurmuş,
Âciz bırakmış delikanlıyı, yiğitliğine toz konmuş.

Zaman, bütün gururunu silip, süpürüp götürmüş,
İhtiyarlık ve güçsüzlük, elden ayaktan düşürmüş.

Görünce dedim: *"Ey aslan avcılarının başı yiğit!*
Seni kocamış tilki hâline getiren nedir babayiğit?"

Güldü ve dedi: *"Moğolların saldırısından beri,*
Savaşmayı attım kafamdan, çektim kendimi geri.

O gün, yeryüzü kargılardan bir sazlığa dönmüştü,
Sancaklar, sazlığı ateşe veren alevlere dönmüştü.

Olan biteni görünce atıldım, tozu kattım dumana,
Baht yar değilse atılman neye yarar o yana bu yana?

Ben ki saldırınca düşmana, vurduğumu yıkardım,
Mızrağımla parmağındaki yüzüğünü kapardım.

Velî çon nekerd axterem yâverî,
Giriftend gérdem ço engoşterî.

Ğanîmet şomordem tarîq-é gorîz,
Ké nâdan koned bâ qezâ pencé tîz.

Çé yârî koned miğfer o cevşenem,
Ço yârî nekerd axter-é rûşenem?

Kélîd-é zafer çon nebâşed bé dest,
Bé bâzû der-é feth netvan şikest.

Gurûhî peleng-efgen-é pîl-zûr,
Der âhen ser-é merd o somm-é sutûr. [2550]

Heman dem ké dîdîm gerd-é sépâh,
Zéréh-câmé kerdîm o miğfer kulâh.

Ço ebr esb-é tâzî ber engîxtîm,
Ço bâran belâlek furû rîxtîm.

Do leşker bé hem ber zedend ez kemîn,
To goftî zedend âsıman ber zemîn.

Zé bârîden-é tîr hemçon tegerg,
Bé her gûşé ber xâst tûfân-é merg.

Bé séyd-é huzebran-é porxâş-sâz,
Kemend ejdehâ-yé dehen kerdé bâz. [2555]

Zemin âsıman şod zé gerd-é kebûd,
Ço encom der û berq-é şemşîr o xûd.

Sevârân-é duşmen ço der yâftîm,
Piyâdé séper der séper bâftîm.

Bé tîr o sénan mûy béşkâftîm,
Ço dovlet nebud rûy ber tâftîm.

Çé zûr âvered pencé-yé cehd-é merd,
Ço bâzû-yé tovfîq yârî nekerd?

Ne şemşîr-é kondâveran kond bûd,
Ké kîn-âverî z'axter-é tond bûd. [2560]

Kes ez leşker-é mâ zé héycâ burun,
Neyâmed coz âğéşté xæftan bé xun.

Ama kişinin şansı yâver gitmezse ne gelir elden,
Etrâfımı kuşattılar yüzük gibi dört bir yerden.

Baktım olacak gibi değil, kaçmayı ganîmet saydım,
Kadere karşı koyup, direnmeyi câhillik saydım.

Bahtımın yıldızı ne yazık ki yardım etmedi bana,
Silah, tolga ve zırhın nasıl yardımı olsun bana?

Başarı anahtarı elde olmayınca, elden ne gelir?
Kol gücüyle fetih kapısı kırılamaz, elden ne gelir?

Panterle savaşan, fil gibi kuvvetli bir sürü insan,
Başında demir miğfer, atları nallı bir sürü insan. [2550]

Orduların tozunu görür görmez silahlandık hemen,
Zırhlarımızı kuşandık, tolgalarımızı taktık hemen.

Arap atlarımıza atlayıp rüzgâr hızıyla saldırdık,
Yağmur misâli düşmanın üstüne oklar yağdırdık.

İki ordu da karargâhlarından çıkıp saldırdı birden,
Sanırsın o an gökyüzü ile yeryüzü çarpıştı birden.

Ok yağmuru, dolu oldu düşmanın başına düştü,
Sanki ölüm tufânı çıktı, vurulan asker yere düştü.

Kement, savaşçı aslanları avlamak için ağız açtı,
Sanırsın ejderhalar avına saldırırken ağız açtı. [2555]

Her yer toz topraktan karardı, kara geceye döndü,
Miğfere çarpan kılıcın kıvılcımları yıldıza döndü.

Düşman süvârileriyle karşılaşınca yere indik,
Kılıç ve kalkanla göğüs göğüse savaşa girdik.

Kılıçlarımızla, oklarımızla kılı bile ikiye yardık,
Şans yâver gitmeyince, çekilmek zorunda kaldık.

Başarı için Tanrı yardım etmezse, elden ne gelir?
Bilek zoruyla insan ne yapabilir, elinden ne gelir?

Oysaki yiğit savaşçılarımızın kılıcı kör değildi,
Ama ne yazık ki şans yoktu, bahtımız yâr değildi. [2560]

Savaştan çıkan ordumuzda herkes yaralı bereliydi,
Hepsi al kanlar içinde kalmıştı, yaralı bereliydi.

Ço sed dâné mecmu' der xûşéî,
Futâdîm her dânéî gûşéî.

Bé nâmerdî ez hem bédâdîm dest,
Ço mâhî ké bâ cevşen ofted bé şest.

Kesan râ neşod nâvek ender harîr,
Ké goftem bédûzend sindan bé tîr.

Ço tâlî' zé mâ rûy ber pîç bûd,
Séper pîş-é tîr-é qezâ hîç bûd." [2565]

Ez in bu'l-'acebter hadîsî şinov,
Ké bî bext kûşéş neyerzed do cov.

HİKÂYET-É TÎR-ENDÂZ-É ERDEBÎLÎ

Yékî âhenîn pencé der Erdebîl,
Hemî bogzerânîd pîlek zé pîl.

Nemed-pûşî âmed bé cengeş ferâz,
Cevânî cihan-sûz-é péykâr-sâz.

Bé porxâş costen ço Behrâm-é Gûr,
Kemendî bé kitfeş ber ez xâm-é gûr.

Ço dîd Erdebîlî nemed-pâré-pûş,
Keman der zéh âverd o zéh râ bé gûş. [2570]

Bé pencâh tîr-é xadengeş bézed,
Ké yék çûbé bîrun nereft ez nemed.

Der âmed nemed-pûş çon Sâm-é gord,
Bé xemm-é kemendeş der âverd o bord.

Bé leşkergeheş bord o der xéymé dest,
Ço dozdân-é xûnî bé gerden bébest.

Şeb ez ğéyret o şermsârî nexoft,
Sehergeh perestârî ez xéymé goft:

"To k'âhen bé nâvek bédûziyy yo tîr,
Nemed-pûş râ çon futâdî esîr?" [2575]

Biz, yüz dane barındıran başak gibiydik sanki,
Dağılıp, her birimiz başka yere düşmüştük sanki.

Üstüne üstlük, namertçe, birbirimizden ayrı düştük,
Zırhlı giysisine rağmen ağa düşen balığa döndük.

Oklarımız ipeğe bile işlemez oldu, etkisiz kaldı,
Dedim şu işe bak, sanki ok, örse çarpıp etkisiz kaldı.

Uzun lafın kısası, şansımız terse döndü, yüz çevirdi
Kalkanlarımızı, kazâ okları karşısında çula çevirdi." [2565]

Şimdi, bundan daha garip bir hikâye anlatacağım,
Bahtsızın çabasının beş para etmediğini anlatacağım.

ERDEBİLLİ OKÇUNUN HİKÂYESİ

Erdebil'de[4] demir pençeli bir okçu vardı,
Çatal ağızlı okunu attığında filleri avlardı.

Günün birinde keçe giysili biri çıkageldi,
Meydan okuyan, savaşçı bir genç çıkageldi.

Savaşçılıkta Behrâm-ı Gûr'u[5] andırıyordu,
Omzunda, zebra derisi kement taşıyordu.

Erdebilli görünce keçe giysili yiğit genci,
Oku yaya yerleştirdi, çekti kulağına kirişi. [2570]

Elli tane ok attı, biri bile keçeye işlemedi,
Bütün oklar hedefi buldu, keçeye işlemedi.

Delikanlı, pehlivan Sâm[6] gibi çıktı ortaya,
Kement attı, yakaladı, götürdü karargâha.

Ordugâhlarına götürüp bir çadıra kapadı,
Kanlı hırsız gibi kollarını omzuna bağladı.

Gece boyu hırslandı utançtan tutmadı uyku,
Sabah olduğunda çadırdaki hizmetli sordu:

"Sen ki okunla, mızrağınla delerdin demiri,
Nasıl oldu da bir keçe giysilinin oldun esiri?" [2575]

Şénîdem ké mî goft o xun mî girîst:
"Nedânî ké rûz-é ecel kes nezîst?

Men ânem ké der şîvé-yé ta'n o zarb,
Bé Rustem der âmûzem âdâb-é harb.

Ço bâzû-yé baxtem qavî hâl bûd,
Setberiy yi pîlem nemed mî numûd.

Kunûnem ké der pencé ıqbîl nîst,
Nemed pîş-é tîrem kem ez pîl nîst."

Bé zûr-é ecel néyzé cevşen dered,
Zé pîrâhen-é bî ecel negzered. [2580]

Ké râ tîğ-é qahr-é ecel der qefâst,
Berehnest eger cevşeneş çend lâst.

Vereş baxt yâver buved, dehr poşt,
Berehné neşâyed bé sâtur koşt.

Ne dânâ bé sa'y ez ecel can bébord,
Ne nâdan bé nâsâz xorden bémord.

HİKÂYET-É TABÎB O KURD

Şebî Kurdî ez derd-é pehlû nexoft,
Tabîbî der an nâhiyet bûd o goft:

"*Ez in dest k'û berg-é rez mî xored,*
'Aceb dârem ez şeb bé pâyan bered. [2585]

Ké der sînė péykân-é tîr-é tetâr,
Béh ez noql-é mekûl-é nâsâzgâr.

Ger ofted bé yék loqmé der rûdé pîç,
Hemé 'omr-é nâdan ber âyed bé hîç."

Qezâ râ tabîb ender an şeb bémord,
Çihil sâl ez in reft o zindést Kurd.

Duyduğuma göre Erdebilli kan ağlıyordu,
"*Eceli gelen ölür, bilmez misin?*" diyordu.

"Savaşmayı da, vuruşmayı da çok iyi bilirim,
Bu konuda Zaloğlu Rüstem'e ders verebilirim.

Şansım yâver gittiği zaman bileğim güçlüydü,
Filin derisi, gücüm karşısında keçe görünürdü.

Gücüm kalmadı şimdi, bahtım tersine döndü,
Okumun karşısında keçe, filin derisine döndü."

Ecel gelip çattığında çelik zırhları deler bir ok,
Vâde yetmemişse, gömleği bile delemez o ok.

Ecelin kılıcı kişinin ensesinde ise kişi çıplaktır,
Kat kat zırh giyinse bile, yine de çırılçıplaktır.

Ancak kişinin bahtı yâverse, felek ardında ise,
Çıplak durumda olsa da, öldürülemez satırla bile.

Bilgin ne yaparsa yapsın, ölümden kurtulamaz,
Câhil, yenmeyecekleri yese bile canından olmaz.

TABİPLE KÜRDÜN HİKÂYESİ

Böğrü ağrıyordu, gece uyuyamadı Kürdün biri,
O yakınlarda bulunan tabibin biri şöyle dedi:

"*Bu türden asma yaprağı yiyen kişiye şaşarım,*
Bu kadar çok yiyip de, sabaha çıkarsa şaşarım.

Göğse saplanan Tatar oku bile ondan iyidir,
Abur cubur, ağır yemek yemekten daha iyidir.

Uygunsuz lokma bile bağırsağını burar kişinin,
Cehâlet yüzünden birden ömrü sona erer kişinin."

Bu sözleri söyleyen tabip o gece göçüp gitti,
Kürt ise hâlâ hayatta, üstünden kırk yıl geçti.

HİKÂYET

Yékî rûstâî saqat şod xereş,
'Alem kerd ber tâk-é bustan sereş.

Cihan-dîdé pîrî ber û ber gozeşt,
Çénin goft xendan bé nâtûr-é deşt: [2590]

"Mependâr cân-é péder k'in himâr,
Koned def'-é çéşm-é bed ez kéştzâr.

Ké in def'-é çûb ez der-é kûn-é xîş,
Némî kerd tâ nâtevan mord o rîş.

Çé dâned tabîb ez kesî renc bord,
Ké bîçâré xâhed xod ez renc mord?"

HİKÂYET

Şénîdem ké dînârî ez muflisî,
Biyoftâd o miskîn bécosteş besî.

Bé âxer ser-é nâ umîdî bétâft,
Yékî dîgereş nâ taleb kerdé yâft. [2595]

Bé bed-baxti yo nîk-baxtî qalem,
Béreftest o mâ hemçonan der şekem,

Ne rûzî bé ser-pencegî mî xorend,
Ké ser-pencegân teng-rûzîter end.

Besâ çâré-dânâ bé saxtî bémord,
Ké bîçâré gûy-é selâmet bébord.

HİKÂYE

Köylünün birinin eşeği öldü, terk-i dünyâ etmiş,
Köylü eşekbaşını asmanın dalına nazarlık etmiş.

Görmüş geçirmiş bir yaşlı adam oradan geçmiş,
Gülümseyerek bahçenin bekçisine şöyle demiş: [2590]

"Evlat! Bu eşeğin nazarı defedeceğini sanma,
Tarlandan kem gözleri defedeceğine inanma.

Bu zavallı kendi kıçından sopayı defedememiş,
Sonunda da zavallı, yaralı bereli göçüp gitmiş.

Tabip hastanın çektiği acının derecesini ne bilir,
O da bir gün ölecek. Istırabı nasıl dindirebilir?"

HİKÂYE

Duyduğuma göre züğürdün biri bir dinar yitirdi,
Çok aradı, ama bulamadı, aramaktan gına getirdi,

Sonunda aramaktan vazgeçti, ümidini bitirdi,
Adamın biri, aramadığı hâlde parayı ele geçirdi. [2595]

Mutlu ya da mutsuz olacağımızı kalem yazmıştır,
Biz ana karnındayken kalem alnımıza yazmıştır.[8]

Bilek gücüyle geçimini sağlayan insan az olur,
Çünkü bileği güçlü olan kimselerin rızkı az olur.

Çare bulduğunu sanan nice tabip ölüp gitmiştir,
Pek çok zavallı da sağ salim ömür geçirmiştir.

HİKÂYET

Furû goft pîrî péser râ bé çûb,
Bégoft: *"Éy péder, bî gunâhem mekûb.*

Tevan ber to ez cevr-é merdom girîst,
Velî çon to cevrem konî çâré çîst?" [2600]

Bé Dâver xurûş, éy xodâvend-é hûş,
Ne ez dest-é Dâver ber âver xurûş.

HİKÂYET-É MERD-É DERVÎŞ O HEMSÂYÉ-YÉ TEVANGER

Bulend-axteri nam-é û Baxtéyâr,
Qavî destgeh bûd o sermâyédâr.

Bé kûy-é gédâyan dereş xâné bûd,
Zereş hemço gerdom bé péymâné bûd.

Ço dervîş bîned tevanger bé nâz,
Déleş bîş sûzed bé dâğ-é niyâz.

Zenî ceng péyvest bâ şûy-é xîş,
Şebangeh ço refteş tohîdest, pîş. [2605]

Ké: *"Kes çon to bed-bext, dervîş nîst,*
Ço zenbûr-é sorxet coz in nîş nîst.

Biyâımûz merdî zé hemsâyégan,
Ké âxer néyem qahbé-yé râygân.

Kesan râ zer o sîm o mulk est o rext,
Çérâ hemço iyşan neî nîk-bext."

Ber âverd sâfî dél-é sûf-pûş,
Ço tebl ez tohîgâh-é xâlî xurûş.

Ké: *"Men dest-é qudret nedârem bé hîç,*
Bé ser pencé dest-é qezâ ber mepîç. [2610]

Nekerdend der dest-é men ıxtıyâr,
Ké men xîşten râ konem baxtéyâr.

HİKÂYE

İhtiyarın biri oğlunu sopa ile dövüyordu,
Oğlu: *"Bir suçum yok, dövme?"* diyordu.

"Başkası dövse, gelir sana şikâyet ederim,
Sen dövüyorsun, ben şimdi kime giderim?" [2600]

Ey akıllı kişi! Şikâyetin varsa Allah'a ilet,
Ondan şikâyet etme, huzurunda teeddüp et.

FAKİR ADAM VE ZENGİN KOMŞUSUNUN HİKÂYESİ

Şansı yâver gitmiş biri vardı, adı Bahtiyar,
Zengin mi zengin, mutlu biriydi bahtı yâr.

Yoksulların mahallesinde bir konağı vardı,
Evinin içinde, buğday ölçeğiyle altını vardı.

Fakir kişi zengini varlık içinde yüzerken görür,
İhtiyaç ateşiyle dağlanır yüreği, eti, canı erir.

Fakir adam, evine o akşam eli kolu boş geldi,
Karısı bağıra çağıra, kocasının yanına geldi. [2605]

"Senin kadar bedbaht bir başka fakir yok,
Eşekarısı gibi iğnenden başka bir şeyin yok.

Komşulara bir bak, iş öğren, yiğitlik öğren,
Benim bedâva bir orospu olmadığımı öğren.

El âlemin malı mülkü var, parası, eşyası var,
Sen niye onlar gibi şanslı değilsin? Nen var?"

Sof giysili, saf kalpli adam derin derin âh etti,
Boş binada çalan davul misâli ortalığı inletti:

"Evet, bir şey yapmaya gücüm yok karıcığım,
Bilek gücüyle kadere karşı gelinmez karıcığım, [2610]

Neyleyim, ta ezelden vermediler elime ihtiyar,
Gönlümce yaşayıp, edeyim kendimi bahtiyar."[9]

HİKÂYET

Yékî merd-é dervîş der xâk-é Kîş,
Nikû goft bâ hemser-é zéşt-é xîş:

"Ço dest-é qezâ zéşt rûyet séréşt,
Meyendây golgûné ber rûy-é zéşt.

Ké hâsıl koned nîk-bextî bé zûr?,
Bé surmé ké bînâ koned çéşm-é kûr?

Neyâyed nikû-kârî ez bed-regan,
Muhâl est dûzéndégî ez segan. [2615]

Hemé feylesufân-é Yûnân o Rûm,
Nedânend kerd engebîn ez zaqûm.

Zé vahşî neyâyed ké merdom şeved,
Bé sa'y ender û terbiyet gom şeved.

Tevan pâk kerden zé zeng âyiné,
Ve lîken neyâyed zé seng âyiné.

Bé kûşiş nerûyed gol ez şâx-é bîd,
Ne zengî bé germâbé gerded sépîd.

Ço red mî negerded xadeng-é qezâ,
Séper nîst mer bendé râ coz rızâ." [2620]

HİKÂYET-E KERKES BÂ ZEĞEN

Çénin goft pîş-é zeğen kerkesî,
Ké:*"Nebved zé men dûr-bînter kesî"*

Zeğen goft: "*Ez in der neşâyed gozeşt,*
Biyâ tâ çé bînî ber etrâf-é deşt."

Şénîdem ké mıqdâr-é yék rûzé râh,
Békerd ez bulendî bé pestî nigâh.

Çénin goft: "*Dîdem geret bâverest,*
Ké yék dâné gendom bé hâmun ber est."

HİKÂYE

Fakir adamın biri yaşıyordu Kiş[10] Adası'nda,
Ne güzel söz söyledi bir gün çirkin karısına:

"Tanrı seni çirkin yaratmış, boşuna delilenme,
Üstüne üstlük o berbat yüze bir de allık sürme.

İnsanoğlu mutluluğu, zorla elde edebilir mi?
Körün gözünü sürme sürüp kimse açabilir mi?

Kanı bozuklardan asla kimseye iyilik gelmez,
Köpek mümkün değil, terzi olup dikiş dikemez. [2615]

Tüm Yunan ü Rûm Filozofları bir araya gelse,
Zakkumdan bal yapamaz hepsi bir araya gelse.

Yırtıcı hayvanlar asla insana dönüştürülemezler,
Her tür çalışma boşa gider, terbiye edilemezler.

Aynanın pasını silip parlatmak elbette mümkün,
Ancak taştan ayna yapmak değildir mümkün.

Ne yaparsan yap söğüt dalında çiçek açmaz,
Hamama gitmekle de zencinin rengi ağarmaz.

Kaza oku hiçbir zaman hedefini şaşırmaz,
Kadere rızâdan başka bir şey, kulu kurtarmaz." [2620]

AKBABA İLE ÇAYLAĞIN HİKÂYESİ

Akbabanın biri çaylağın yanında övünüyordu,
"Uzağı görmede benden üstünü yok" diyordu.

Çaylak: *"Söylemekle olmaz deneyelim"* dedi,
"Gel bakalım ovada neler görüyorsun?" dedi.

Duyduğuma göre bir günlük mesâfeden baktı,
Dağların doruğundan ovanın düzlüğüne baktı.

Dedi ki: *"İnanır mısın bilmem ovada gördüm,*
Bir buğday tanesi var orada, buradan gördüm."

Zeğen râ nemând ez ta'accub şekîb,
Zé bâlâ nihâdend ser der neşîb. [2625]

Ço kerkes ber-é dâné âmed ferâz,
Géréh şod ber û pây-bend-é dérâz.

Nedânist ez an dâné ber xordeneş,
Ké dehr efgened dâm der gerdeneş.

Ne âbésten-é dur buved her sedef,
Ne her bâr şâtır zened ber hedef.

Zeğen goft: *"Ez an dâné dîden çé sûd,*
Ço bînâi-yé dâm-é xasmet nebûd?"

Şénîdem ké mî goft o gerden bé bend,
Nebâşed hazer bâ qader sûdmend. [2630]

Ecel çon bé xûneş ber âverd dest,
Qezâ çéşm-é bârîk-bîneş bébest.

Der âbî ké péydâ negerded kénâr,
Ğurûr-é şinâver neyâyed bé kâr.

HİKÂYET

Çé xoş goft şâgérd-é mensûc-bâf,
Ço 'anqâ ber âverd o pîl o zerâf:

"Merâ sûretî ber neyâyed zé dest,
Ké naqşeş mu'allim zé bâlâ nebest."

Geret sûret-é hâl bed yâ nikûst,
Nigârendé-yé dest-é taqdîr, ûst. [2635]

Der in nov'î ez şirk pûşîdé hest,
Ké Zéyd'em biyâzord o 'Amr'em béxest.

Geret dîdé baxşed Xodâvend-é emr,
Nebînî diger sûret-é Zeyd o 'Amr.

Nependârem er bendé dem der keşed,
Xodâyeş bé rûzî qalem der keşed.

Cihân-âferînet goşâyéş dehâd,
Ké ger véy bébended neşâyed goşâd.

Çaylak şaşakaldı, sınamak için sabırsızlandı,
Ovaya doğru süzüldüler, hızlandıkça hızlandı. [2625]

Akbaba o hızla tanenin yanına indiği anda,
Farkına varmadı, tuzağa yakalandı bir anda.

Taneyi yiyeceğim derken tuzağı göremedi,
Feleğin boynuna kement attığını bilemedi.

Unutma ki her istiridyede sedef bulunmaz,
Nişancı da, her defâsında attığını vuramaz.

Çaylak: *"Taneyi gördün ama neye yaradı?*
Kemendi göremedikten sonra, neye yaradı?"

Akbaba, boynunda kementle şöyle inliyordu:
"Kaderden kaçmanın imkânı yok"[11] diyordu. [2630]

Ecel gelmiş, akbabanın kanına el uzatmıştı,
Kazâ da, o an akbabanın gözünü bağlamıştı.

Kıyısı görünmeyen suda yüzücü, âciz kalır,
İyi yüzerim diye böbürlense de çaresiz kalır.

HİKÂYE

Kumaşta çıkınca, ankâ, fil ve zürâfa resmi,
Dokumacı çırağı ne kadar güzel söyledi:

"Yukarıdaki usta bu nakışları işlemeseydi,
Bunları yapmak benim elimden gelmezdi."[12]

Senin yaptıkların iyi de olsa kötü de olsa,
Tanrı'nın takdir eliyle çizilmiştir her ne olsa. [2635]

Öyleyse bu ifâde var olan gizli bir tür şirktir,
"Beni Ali incitti, Veli yaraladı" sözü şirktir.

Tanrı vermişse sana gerçekleri gören bir göz,
Ali'nin, Veli'nin[13] şeklini görmez artık o göz.

Kul yakınsa da, Tanrı kulundan el çekmez,
Sanmam, Tanrı kulun rızkına kalem çekmez.

Dilerim ki Tanrı sana bütün kapıları açsın,
Zira onun kapadığını olası mı başkası açsın?

MESEL

Şotor-beççé bâ mâder-é xîş goft:
"Bes ez reften, âxer zemânî béxoft." [2640]

Bégoft: *"Er bé dest-é menestî mehâr,*
Nedîdî kesem bâr-keş der qetâr."

Qezâ keştî an câ ké xâhed bered,
Ve ger nâxodâ câmé ber ten dered.

Bekon Sa'diyâ dîdé ber dest-é kes,
Ké baxşendé Perverdgâr est o bes.

Eger Haq-perestî zé derhâ beset,
Ké ger véy bérâned nexâned keset.

Ger û tâcdâret koned ser ber âr,
Ve ger né ser-é nâ umîdî béxâr. [2645]

GOFTÂR ENDER IXLÂS O BEREKET-É AN O RİYÂ VO ÂFET-É AN

'İbâdet bé ıxlâs-é niyyet nikûst,
Ve ger né, çé âyed zé bî meğz pûst?

Çé zunnâr-é moğ ber miyânet çé delq,
Ké der pûşî ez behr-é pendâr-é xelq.?

"Mekon goftemet merdi-yé xîş fâş,
Ço merdî numûdî muxannes mebâş."

Bé endâzéî bûd bâyed numûd,
Xıcâlet nebord an ké nenmûd o bûd.

Ké çon 'âriyet ber kenend ez sereş,
Numâyed kohen câméet der bereş. [2650]

Eger kûtehî pây-é çûbîn mebend,
Ké der çéşm-é tıflan numâyî bulend.

Ve ger noqré endûdé bâşed nuhâs,
Tevan xarc kerden ber-é nâ-şinâs.

MESEL

Dönüp annesine şöyle dedi tüylü potuk,
"Çok yol aldın, yoruldun, dinlen artık." [2640]

Deve dedi: *"Yularım olsaydı eğer elimde,*
Kimse görmezdi beni yükle kervancı elinde."

Kazâ, gemiyi nereye isterse oraya götürür,
Kaptan üstünü başını paralasa da götürür.

Ey Sa'dî! Sen sen ol, kimsenin eline bakma,
Tanrı herkese rızk verir, boş yere yakınma.

Hakk'a tapıyorsan eğer, başka kapı arama,
Adam saymayıp, kovsa da başka kapı arama.

Tanrı sana verirse bir taç, onu başında taşı,
Vermezse, yapacak bir şey yok, enseni kaşı. [2645]

İHLÂSIN BEREKETİ VE RİYÂNIN FELÂKETİ HAKKINDA SÖZ

İyi niyetle yapılmayan ibâdetten ne çıkar,
Özü yoksa, içsiz, kof kabuktan ne çıkar?

Halkı aldatmak için giyinmişsen elbiseyi,
Fark eder mi hırka ya da ateşperest kemeri?

Sana dedim ki: *"Mertliğini açığa vurma!*
Bir kez erkeğim dediysen, ibnelik yapma!"

Sahip olduğun kadarını göstermek gerek,
Varını, yoğunu gösteren, utanmasa gerek.

Çünkü göstermelik üstlüğü çıkardıklarında,
Alttaki eski giysilerin ortaya çıkar bir anda. [2650]

Boyun kısa ise, ayağına tahta ayak takma,
Çocuklara uzun görünmek için hile yapma.

Gümüş kaplama bakırı gümüş ustası yutmaz,
Sahteyi anlamayana sat, gümüş ustası yutmaz.

Menéh cân-é men âb-é zer ber peşîz,
Ké serrâf-é dânâ negîred bé çîz.

Zer-endûdégan râ bé âteş berend,
Pedîd âyed angeh ké mis yâ zerend.

Nedânî ké Bâbâ-yé Kûhî çé goft,
Bé merdî ké nâmûs râ şeb nexoft? [2655]

Borov cân-é bâbâ der ıxlâs pîç,
Ké netvânî ez xelq resten bé hîç.

Kesânî ké fi'let pesendîdé end,
Henûz ez to naqş-é burun dîdé end.

Çé qadr âvered bendé-yé hûr-dîs,
Ké zîr-é qebâ dâred endâm-é pîs?

Neşâyed bé destan şoden der béhéşt,
Ké bâzet reved çâdor ez rûy-é zéşt.

HİKÂYET

Şénîdem ké nâ bâliğî rûzé dâşt,
Bé sed mihnet âverd rûzî bé çâşt. [2660]

Bé kuttâbeş an rûz sâiq nebord,
Bozorg âmedeş tâ'et ez tıfl-é xord.

Péder dîdé bûsîd o mâder sereş,
Fişandend bâdâm o zer ber sereş.

Ço ber véy gozer kerd yék nîmé rûz,
Futâd ender û z'âteş-é mi'dé, sûz.

Bé dél goft: *"Eger loqmé çendî xorem,*
Çé dâned péder ğéyb yâ mâderem?"

Ço rûy-é péser der péder bûd o qavm,
Nihan xord o péydâ bé ser bord savm [2665]

Ké dâned ço der bend-é Haq nîstî,
Eger bî vuzu' der nemâz îstî?

Gözümün nuru! Bakırı batırma altın suyuna,
Çünkü bilgili sarraf gelmez senin oyununa.

Altın suyuna batırılmış şeyleri ateşe tutarlar,
Altın mıdır, yoksa bakır mı hemen anlarlar.

Âbit görünmek için gece uyumayan biri varmış?
Bilir misin, Baba Kûhî[14] zavallı adama ne demiş?

Canımın içi! Samîmî ol, git ihlâs kapısını çal,
Halktan bir şey edinemezsin, ihlâs kapısını çal.

Senin yaptığını, ettiğini beğenen bazı kimseler,
Şimdilik sadece senin dış yüzünü görebildiler.

Hûrî görünümlü köle kusurluysa, kaç para eder?
Elbisesinin altında teni alacalıysa kaç para eder?

Hile yaparsan Cennet'e girmene izin vermezler,
Orada çirkin yüzündeki peçeyi açıp rezil ederler.

HİKÂYE

Dediler ki bir çocuk oruç tutmaya kalkmış,
Yüz türlü güçlükle kuşluğa kadar dayanmış.

Mürebbîsi o gün çocuğu okula götürmemiş,
Küçücük çocuğun ibâdeti değerlidir demiş.

Babası gözlerinden, annesi alnından öpmüş,
Çocuğun başına altınlar, bâdemler saçmış.

Böylece birkaç saat geçmiş gün orta olmuş,
Çocuk acıkmış, midesi kazınmaya başlamış.

İçinden: "*Bir iki lokma yesem kim anlar ki?*
Babamla annem yediğimi nasıl anlarlar ki?"

Demiş ve babası ve âilesine yaranmak için,
Gizlice yemiş, orucu açıkça tamamlamak için.

Senin inançlı olup olmadığını kim bilebilir?
Abdestsiz namaza dursan bunu kim bilebilir?

Pes in pîr ez an tıfl nâdanter est,
Ké ez behr-é merdom bé tâ'et der est.

Kilîd-é der-é dûzex est an nemâz,
Ké der çéşm-é merdom gozârî dérâz.

Eger coz bé Hak mî reved câddeet,
Der âtéş fişânend seccâdeet.

HİKÂYET

Siyehkârî ez nerdibânî futâd,
Şénîdem ké hem der nefes can bédâd. [2670]

Péser çend rûzî giristen girift,
Diger bâ herîfan nişesten girift.

Bé xâb endereş dîd o porsîd hâl,
Ké: *"Çon restî ez haşr o neşr o suâl?"*

Bégoft: *"Éy péser qıssé ber men mexan,*
Bé dûzex der oftâdem ez nerdiban."

Nikû-sîretî bî tekelluf burun,
Béh ez nîk-nâmî xerâb-enderun.

Bé nezdîk-é men şeb-rov-é râhzen,
Béh ez fâsıq-é pâsrâ-pîrehen. [2675]

Yékî ber der-é xalq renc-âzmây,
Çé mozdeş dehed der qıyâmet Xodây?

Zé 'Amr éy péser çéşm-é ucret medâr,
Ço der xâné-yé Zéyd bâşî bé kâr.

Negûyem tevâned resîden bé dûst,
Der in reh coz an kes ké rûyeş der ûst.

Reh-é râst rov tâ bé menzil resî,
To der reh neî, z'in qıbel vâ pesî.

Ço gâvî ké 'essâr çéşmeş bébest,
Devan tâ bé şeb, şeb heman câ ké hest. [2680]

Böyle ibâdet eden yaşlı, çocuktan da câhildir,
Gösteriş için ibâdet eden kişi, daha da câhildir.

Halkın önünde uzun uzadıya kıldığın namaz,
Cehennemin kapısının anahtarı olur o namaz.

Yol değiştirip giderse Tanrı'dan başka yöne,
Yarın seccâdesini ateşe fırlatırlar döne döne.

HİKÂYE

Günâhkârın biri bir merdivenden düşmüş,
Duyduğuma göre, düşer düşmez de ölmüş. [2670]

Oğlu ardından birkaç gün gözyaşı dökmüş,
Bir süre sonra eşi, dostu ile düşüp kalkmış.

Rüyâsında görmüş babasını, hâlini sormuş,
"Haşir, neşirden nasıl kurtuldun?" demiş.

Demiş: *"Ey oğul! Ne olup bittiğini sorma,*
Merdivenden cehenneme düştüm, hiç sorma!"

Giyimi özentisiz ama içi temiz kişi üstündür,
İçi kötü, ama adı iyiden her zaman üstündür.

Bence ibâdetini aksatmayan harâmî üstündür,
Âbid kılıklı bozguncudan çok daha üstündür. [2675]

Dünyâda başkasına hizmet edene ne verir?
Böyle bir kişiye Tanrı, kıyâmette ne verir?

Eğer Ahmet'in evinde çalışıyorsan ey oğul,
Mehmet'in para vermesini bekleme ey oğul.

Bu yolda herkes Tanrı'ya ulaşabilir diyemem,
Yüzü ona dönükten başkası ona ulaşır diyemem.

Menzile varmak istiyorsan doğru yoldan git,
Doğru yolda değilsin, geri kalmışsın, doğru git.

Yol aldığını sanıyorsun, dolap beygiri gibisin,
Gözün bağlı, bakıyorsun yine olduğun yerdesin. [2680]

Kesî ger bétâbed zé mihrâb rûy,
Bé kufreş govâhî dehend ehl-é kûy.

To hem poşt ber qıbleî der nemâz,
Geret der Xodâ nîst rûy-é niyâz.

Dırextî ké bîxeş buved ber qerâr,
Béperver ké rûzî dehed mîve bâr.

Geret bîx-é ıxlâs der bûm nîst,
Ez in ber kesî çon to mahrûm nîst.

Her an k'efgened toxm ber rûy-é seng,
Covî vaqt-é daxleş neyâyed bé çeng. [2685]

Menéh âbrûy-é riyâ râ mehel,
Ké in âb der zîr dâred vehel.

Ço der xofyé bed bâşem o xâksâr,
Çé sûd âb-é nâmûs ber rûy-é kâr?

Bé rûy o riyâ xırqé sehl est dûxt,
Gereş bâ Xodâ der tevânî furûxt.

Çé dânend merdom ké der câmé kîst?
Névîsendé dâned ké der nâmé çîst.

Çé vezn âvered câyî enbân-é bâd,
Ké mîzân-é 'adl est o dîvân-é dâd? [2690]

Murâî ké çendin vere' mî numûd,
Bédîdend o hîçeş der enban nebûd.

Konend ebré pâkîzéter z'âster,
Ké in der hicâb est o an der nezer.

Bozorgan ferâğ ez nezer dâştend,
Ez an perniyân âster dâştend.

V'er âvâzé xâhî der ıqlîm fâş,
Burun hullé kon gû derun xeşv bâş.

Bé bâzî negoft in soxen Bâyezîd,
Ké ez munkér îmenterem k'ez murîd. [2695]

Kesânî ké sultan o şâhinşehend,
Serâser gédâyân-é in dergehend.

Bir kimse eğer mihraptan yüzünü çevirirse,
Mahalleli kâfir ilan eder onu, yüz çevirirse,

Sen yakarırken çevirmezsen yüzünü Tanrı'ya,
Sırtın kıbleye dönük niyaz edersen Tanrı'ya.

Kök salmış ağaç bir gün meyve verir sana,
Ona iyi bak. Köksüzden hayır gelmez sana.

Tarlana ekip biçtiğinde eğer yoksa samîmiyet,
Hiç kimse senin kadar çekmez mahrumiyet.

Kişi eğer taşlık arâziye tohum atarsa bir gün,
Bir arpa bile geçmez eline hasat yapılan gün. [2685]

Riyâkârlıkla elde ettiğin şan ve şerefe kanma,
Zîrâ bu şan ve şöhretin altı balçıktır, kanma.

Kendim gizli gizli kötülük yaptıktan sonra,
Dış görünüşüm şerefli, şanlı olsa ne fayda?

Aldatmacayla, hırka dikmek çok kolaydır,
Eğer bu hırkayı Tanrı'ya satabilirsen kolaydır.

İnsanlar elbisenin altında kim var ne bilir?
Mektubun içeriğini sadece onu yazan bilir.

Mahşerde adâlet dîvânı ve terâzî kurulduğunda,
Hava dolu tuluğun ağırlığı nedir tartıldığında? [2690]

Dindar gözüken mürâînin foyası ortaya çıkar,
Tuluğunun[15] boş olduğu, hemen ortaya çıkar.

Elbisenin yüzünü astarından güzel yaparlar,
Çünkü astar gözükmez, yüzü güzel yaparlar.

Büyükler dış görünüşe asla önem vermezler,
Bu sebeple giysinin astarını ipekten yaparlar.

Şan, şöhret sahibi olmak istiyorsan yurdunda,
Üstünü hulle[16] giy, içinde eski püskü olsa da.

Ben müritlerden çok münkirlere inanırım dedi,
Sanma ki Bâyezîd[17] bu sözü şaka yollu söyledi. [2695]

İster sultan olsun, ister şahlar şâhı herkes,
Herkim varsa bu dergâhın dilencisidir herkes.

Teme‘ der Xodâ, merd-é me‘nî nebest,
Neşâyed giriften der oftâdé dest.

Heman béh ger âbésten-é govherî,
Ké hemçon sedef ser bé xod der berî.

Ço rûy-é perestîdenet der Xodâst,
Eger Cibriîlet nebîned revâst.

To râ pend-é Sa‘dî bes est éy péser,
Eger gûş gîrî ço pend-é péder. [2700]

Ger imrûz goftâr-é mâ neşnevî,
Mebâdâ ké ferdâ péşîman şevî.

Ez in béh nasîhatgerî bâyedet,
Nedânem pes ez men çé pîş âyedet!

Mânâ adamı olan, fakirden bir şey ummaz,
Düşkünlerin karşısında el açmak yakışmaz.

İçinde varsa inci, istiridye gibi kapanırsın,
Bir cevherin varsa eğer, kapını kapatırsın.

İbâdet ederken yüzün Tanrı'ya yönelikse,
Bir sakıncası yok Cebrâil bile seni görmese.

Ey oğul! Sa'dî'nin öğüdü yeter de artar sana,
Dinlersen eğer babanın öğüdü gibi yeter sana. [2700]

Bugün bizim sözümüzü dinlemezsen, korkarım,
Yarın ah, vah edip pişmân olmandan korkarım.

Bundan daha iyi bir nasihatçi arıyorsan eğer,
Benden sonra ne olur bilmem, beklemeye değer.

Bâb-e Şişom / Altıncı Bâb
Der Qenâet
(Kanaat Hakkında)

Xodâ râ nedânist o tâ'et nekerd,
Ké ber bext o rûzî qenâ'et nekerd.

Qenâ'et tevanger koned merd râ,
Xeber kon harîs-é cihangerd râ.

Sukûnî bé dest âver éy bî sebât,
Ké ber seng-é gerdan nerûyed nebât. [2705]

Meperver ten er merd-é rây-o huşî,
Ké û râ ço mî perverî mî koşî.

Xıredmend merdom huner-perverend,
Ké ten-perveran ez hener lâğerend.

Kesî sîret-é âdemî gûş kerd,
Ké evvel seg-é nefs xâmûş kerd.

Xor o xâb tenhâ tarîq-é ded est,
Ber in bûden âyîn-é nâ béxred est.

Xonok nîk-bextî ké der gûşéî,
Bé dest âred ez ma'rifet tûşéî. [2710]

Ber ânan ké şod sırr-é Haq âşikâr,
Nekerdend bâtıl ber û ıxtıyâr.

Ve lîken ço zulmet nedâned zé nûr,
Çé dîdâr-é dîveş çé ruxsâr-é hûr.

To xod râ ez an der çé endâxtî,
Ké çeh râ zé reh bâz neşnâxtî.

Ber ovc-é felek çon pered curré-bâz,
Ké der şehpereş bestéî seng-é âz?

Gereş dâmen ez çeng-é şehvet rehâ,
Konî, reft tâ Sidretü'l-müntehâ. [2715]

Bé kem xorden ez 'âdet-é xîş xerd,
Tevan xîşten râ melek-xûy kerd.

Kocâ séyr-é vahşî resed der melek,
Neşâyed perîd ez serâ ber felek?

Noxost âdemî sîretî pîşé kon,
Pes angeh melek xûyî endîşé kon.

Herkim ki tâlihine ve rızkına şükretmez,
Sanki Allah'ı tanımaz, O'na ibâdet etmez.

Dünyâyı dolaşan gözü doymaza şöyle de:
"Kanaattir insanı varlıklı kılan şey!" de.

Ey yerinde duramayan! Sakin ol, kıl sebat,
Şunu bil ki, yuvarlanan taşta bitmez nebat. [2705]

Aklın varsa, mantıklıysan vücut besleme,
Çünkü çok beslersen, çabuk gider ölüme.

Akıllı kişiler hüner sahibi olan kişilerdir,
Vücut besleyenler ise hünersiz kişilerdir.

İnsan olmak isteyen kişi, insana kulak verir,
Bu amaç için, önce nefis köpeğini sindirir.

Yiyip yatmak, sadece yabanî hayvan işidir,
Bu yolda gitmek, akılsız kişilerin gidişidir.

Bir köşeye çekilip bilgi biriktirene ne mutlu,
Bilgi azığıyla heybesini doldurana ne mutlu. [2710]

Bilgi ile Hakk'ın sırrına vâkıf olan kişiler,
Hiçbir zaman bâtılı Hakk'a yeğlemediler.

Ama karanlıkla aydınlığı ayıramayan kişiler,
Şeytanla hûrinin yüzünü nasıl ayırt etsinler.

Sen de yol neresi, kuyu neresi anlayamadın,
Bu yüzden hatâlı gittin, kendini kuyuya attın.

Göğün yücelerine nasıl uçsun erkek doğan,
Kanadında hırs taşı bağlı, nasıl uçsun doğan?

Şehvetin pençesinden kurtarırsan bu kuşu,
Ta Sidretü'l-müntehâ'da[1] görürsün uçuşunu. [2715]

İnsanoğlu yerse alışık olduğundan az yemek,
Zamanla melek huylu bir kişi olabilir, melek.

Vahşi hayvan nasıl melek seviyesine ulaşır?
Yerden göğe uçmak nasıl mümkün olabilir?

Sen, önce insan gibi davranmayı öğren,
Ondan sonra melek huylu olmaya özen.

To ber kurré-yé tevsenî ber kemer,
Niger tâ nepîçed zé hukm-é to ser.

Ké ger pâleheng ez kefet der gosîxt,
Ten-é xîşten koşt o xûn-é to rîxt. [2720]

Bé endâzé xor zâd eger merdomî,
Çénin por şikem, âdemî yâ xomî?

Derun cây-é qût est o zikr o nefes,
To pendârî ez behr-é nân est o bes.

Kocâ zikr gonced der enbân-é âz?
Bé sextî nefes mî koned pâ dérâz.

Nedârend ten-perveran âgehî,
Ké por mi'dé bâşed zé hikmet tohî.

Do çéşm o şikem por negerded bé hîç,
Tohî béhter in rûdé-yé pîç pîç. [2725]

Ço dûzex ké sîreş konend ez veqîd,
Diger bang dâred ké: *"Hel min mezîd?"*

Hemî mîredet 'Îsî ez lâğerî,
To der bend-é ânî ké xer perverî.

Bé dîn éy furû-mâyé dunyâ mexer,
To xer râ bé İncîl-é Îsî mexer.

Meger mî nebînî ké ded râ vo dâm,
Neyendâxt coz hırs-é xorden bé dâm?

Pelengî ké gerden keşed ber vuhûş,
Bé dâm ofted ez behr-é xorden ço mûş. [2730]

Ço mûş an ké nân o pénîreş xorî,
Bé dâmeş der oftiy yo tîreş xorî.

Bir zapt olmaz tayın üstünde, bir yamaçtasın,
Çok dikkatli ol, tay kontrolünden çıkmasın.

Çünkü gemi azıya alırsa o tay, canına kıyar,
Kendi canıyla beraber, senin de canına kıyar. [2720]

Eğer adamsan yemeğini ölçülü yemeye bak,
Bu göbekle adam mısın yoksa küp mü bir bak?

İnsan bedeninin içi besin, zikir, nefes yeridir,
Sen sanıyorsun ki orası sadece yemek yeridir.

Oburun karnında Tanrı'yı anmaya yer var mı?
Karnın tıka basa dolu, nefes alacak yer var mı?

Can beslemeyi marifet sananlar asla bilmezler,
Midesi dolu olanın hikmeti olmaz, bilmezler.

Doymaz bir şeyle insanın iki gözüyle midesi,
Kıvrım kıvrım bağırsak, boş kalsın daha iyi. [2725]

Cehennemi yakacakla doldurduklarında ne der,
Tamu doymaz bir türlü: "*Daha yok mu?*"[2] der.

Zayıflıktan İsâ erimiş, çöpe dönmüş, ölüyor,
Sense eşek besliyorsun, sanki açlıktan ölüyor.

Soysuz herif! Dini verip dünyâyı satın alma,
İsâ'nın İncil'ini satıp da eşeğine yem alma.

Kurt, kuş nasıl tuzağa düştü, görmez misin?
Sadece yeme hırsı yakalattı, görmez misin?

Bütün yırtıcılara kafa tutan koca bir panter,
Boğazı için, fare misâli tuzağa düşer panter. [2730]

Fare gibi, birinin ekmeğini peynirini yersen,
Bir gün kapana yakalanır, onun okunu yersin.

HİKÂYET

Merâ hâciî şâné-yé âc dâd,
Ké rahmet ber exlâq-é Huccâc bâd.

Şénîdem ké bârî segem xândé bûd,
Ké ez men bé nov'î déleş mandé bûd.

Biyendâxtem şâné k'in ustuxan,
Némî bâyedem dîgerem seg mexan.

Mependâr çon sirké-yé xod xorem,
Ké covr-é xodâvend-é helvâ berem. [2735]

Qenâ'et kon éy nefs ber endekî,
Ké sultan o dervîş bînî yékî.

Çérâ pîş-é xosrov bé xâhéş revî,
Ço yék sû nihâdî teme', xosrovî.

Ve ger xod-perestî şikem teblé kon,
Der-é xâné-yé in o an qıblé kon.

HİKÂYET

Yékî por teme' pîş-é Xârezmşâh,
Şénîdem ké şod bâmdâdî pegâh.

Ço dîdeş bé xıdmet do tâ geşt o râst,
Diger rûy ber xâk mâlîd o xâst. [2740]

Péser gofteş: *"Éy bâbek-é nâm-cûy,*
Yékî muşkilet mî béporsem bégûy.

Negoftî ké qıblést râh-é Hicâz,
Çérâ kerdî imrûz ez in sû nemâz?"

Meber tâ'et-é nefs-é şehvet-perest,
Ké her sâ'eteş qıblé-yé dîgerest.

Qenâet ser efrâzed éy merd-é hûş,
Ser-é por teme' ber neyâyed zé dûş.

Teme' âbrû-yé teveqqur bérîxt,
Berây-é do cov dâmenî dur bérîxt. [2745]

HİKÂYE

Bizim hacılar arasında vardır bir gelenek,
Hacılardan biri, verdi bana fildişi tarak.

Duydum ki bir gün bana köpek demiş,
Herhangi bir sebeple benden incinmiş.

Derhal tarağı fırlatıp: *"Bu kemik"* dedim,
"Bana lâzım değil, bana it deme!" dedim.

İnan ki helva verenin bile kahrını çekmem,
Evdeki sirkeyi içer, onun kahrını çekmem. [2735]

Ey nefis! Azla yetinmesini bil, ey nefis!
Ki sultanla dilenciyi bir göresin ey nefis!

Bir dilek için şâhın katına neden çıkarsın?
Tamahkâr olma sen de pâdişahlığa erersin.

Hem kendini beğenmiş, hem de obursan,
Onun ya da bunun kapısını kıble sanırsın.

HİKÂYE

Dediler, tamahkârın biri sabah erken gelmiş,
Dileği için Harzemşâh'ın[3] huzuruna yönelmiş.

Şahı görünce, yerlere kadar eğilip kalkmış,
Yetmemiş, yeri öpüp, tekrar ayağa kalkmış. [2740]

Adamın oğlu: *"Ünlü babacığım söyler misin?*
Bir müşkülüm var, sorsam sana cevaplar mısın?

Sen demedin mi ki kıblenin yönüdür Hicaz,
O hâlde neden bugün başka yöne ettin niyaz?"

Şehvete tapan nefse itâat etmekten vazgeç,
Her an kıblesi değişen nefse itâatten vazgeç.

Kanâat insanı yüceltir, ey aklı başında kişi,
Başı hep öne eğik durur tamahkâr olan kişi.

Çünkü tamahkârlık insanlık onurunu zedeler,
İki arpa için bir etek dolusu inciyi ziyân eder. [2745]

Ço sîrâb xâhî şoden z'âb-é cûy,
Çérâ rîzî ez behr-é berf, âb-é-rûy?

Meger ez tene'um şekîbâ şevî,
Ve ger né zarûret bé derhâ şevî.

Borov xâcé kûtâh kon dest-é âz,
Çé mî bâyedet z'astîn-é dérâz?

Kesî râ ké derc-é teme' der névéşt,
Nebâyed bé kes 'abd o xâdém nébéşt.

Teveqqu' bérâned zé her mecliset,
Béran ez xodeş tâ nerâned keset. [2750]

HİKÂYET

Yékî râ teb âmed zé sâhib-délan,
Kesî goft: *"Şékker béxâh ez fulan."*

Bégoft: *"Éy péser, telxi-yé mordenem,*
Béh ez cevr-é rûy-é toroş bordenem."

Şéker 'âqıl ez dest-é an kes nexerd,
Ké rûy ez tekebbur ber û sirké kerd.

Merov ez péy-é her çé dél xâhedet,
Ké temkîn-é ten nûr-é can-kâhedet.

Koned merd râ nefs-é emmâré xâr,
Eger hûşmendî 'azîzeş medâr. [2755]

Eger her çé bâşed murâdet xorî,
Zé devran besî nâ murâdî berî.

Tenûr-é şikem dem bé dem tâften,
Musîbet buved rûz-é nâ yâften.

Bé tengî bérîzânedet rûy reng,
Ço vaqt-é ferâxî konî mi'dé teng.

Kéşed merd-é por xâré bâr-é şikem,
Ve ger der neyâbed kéşed bâr-é ğem.

Şikem-bendé bisyâr bînî xacil,
Şikem pîş-é men teng béhter ké dél. [2760]

Sen ırmağın suyundan kana kana içebilirsin,
O hâlde kar bulmak için niye yüzsuyu dökersin?

Tek yolun var, neyin varsa onunla yetinmek,
Yoksa zorunludur kapı kapı ekmek dilenmek.

Öyleyse efendi! Hırstan el çek, olanla yetin,
Yoksa ne işine yarayacak uzun kollu yenin?

Tamahkârlık defterini dürüp kenara atan kişi,
Artık kimseye: *"Kulun, kölenim"* demez o kişi.

Tamahkârsan, her tür toplumdan dışlanırsın,
Onu kov kendinden ki kimse seni dışlamasın. [2750]

HİKÂYE

Gönül erlerinden biri sıtmaya yakalanmış,
Bir adam: *"Git falandan şeker iste!"* demiş.

Gönül eri: *"Bak evlat!"* demiş. *"Ölüm acısı,*
Çekmek yeğdir, çekmekten ekşi surat acısı."

Akıllı kişiler herkesin elinden şeker yemezler,
Suratı sirke satan mağrûrun şekerini yemezler.

Canın çekiyor diye her şeyin peşinden gitme,
Sen nefsine uydukça, ruhun nuru azalır, etme.

İnsanları zelil eden nefs-i emmâredir[4] unutma,
Eğer aklın varsa, nefsini hoş tutmaya uğraşma. [2755]

Eğer canının çektiği her şeyi yersen arkadaş,
Zaman içinde, çok sıkıntı çekersin arkadaş.

Mide tandırını sürekli sıcak tutarsan dadaş,
Darlık günlerin hepten musîbet olur arkadaş.

Bolluk döneminde ha bire doldurursan mideni,
Kıtlık gününde açlık kaçırır yüzünün rengini.

Obur insan yedikçe karnındakinin hamalıdır,
Yiyecek bulamadığı zamanlarda hep gamlıdır.

Midesinin kölesi olan kişi çok utanç duyar,
Gönül darlığındansa, bana mide darlığı uyar. [2760]

HİKÂYET DER MEZELLET-É BİSYÂR XORDEN

Çé âverdem ez Basré dânî ʿaceb?
Hadîsî ké şirînterest ez ruteb.

Tenî çend der xırqé-yé râstan,
Gozeştîm ber terf-é xurmâsitan.

Yékî der miyân miʿdé-enbâr bûd,
Ez in teng-çéşmî şikem-xâr bûd.

Miyan best miskîn o şod ber dırext,
Veʾzan câ bé gerden der oftâd sext.

Réîs-é déh âmed ké: "İn râ ké koşt?"
Bégoftem: *"Mezen bâng ber mâ doroşt.* [2765]

Şikem dâmen ender keşîdeş zé şâx,
Buved teng-dél rûdegânî ferâx.

Ne her bâr xurmâ tevan xord o bord,
Let enbâr bud ʿâqıbet xord o mord."

Şikem, bend-é dest est o zencîr-é pây,
Şikem-bendé nâdér perested Xodây.

Serâser şikem şod melex lâ cerem,
Bé pâyeş kéşed mûr-é kûçék şikem.

HİKÂYET

Şikem sûfiî râ zebun kerd o ferc,
Do dînâr ber her dovan kerd xerc. [2770]

Yékî gofteş ez dûstan der nohoft:
"Çé kerdî bédin her do dînâr?" Goft:

"Bé dînârî ez poşt randem neşât,
Bé dîger, şikem râ keşîdem sımâd.

Furûmâyégî kerdem o eblehî,
Ké in hemçonan por neşod vʾan tohî."

ÇOK YEMENİN MEZELLETİ HAKKINDA

Biliyor musun Basra'dan sana ne getirdim?
Hurmadan daha da tatlı bir hikâye getirdim.

Doğruların hırkasını giymiş birkaç kişi idik,
Yol üstü bir hurmalığın yanından geçiyorduk.

Yoldaşlardan biri doymak bilmez bir oburdu,
Açgözlüydü, ne bulsa midesine doldururdu.

Derhal eteğini sığayıp tırmandı bir hurmaya,
Çok geçmeden tepetakla, kötü düştü toprağa.

Köyün ağası gelip dedi: *"Kim öldürdü bunu?"*
Dedim: *"Bağırıp durma bilmeden ne olduğunu.* [2765]

Onu midesindeki eteğinden çekip, etti alaşağı,
Yüreği dar olur kişinin, eğer genişse bağırsağı.

Durmaksızın çok hurma yedi, hem de götürdü,
Sonunda oburluğunun kurbanı oldu ve öldü."

İnsanın karnı elinin bağı, ayağının zinciridir,
Midesinin kulu olan kişi, ibâdette kusurludur.

Çekirgeye bak, baştanbaşa karından ibâret,
Minik karınlı karınca sürükler onu, al ibret.

HİKÂYE

Açlıkla kadınsızlık, sûfînin birini perîşân etti,
İki dînârının birini yemeğe, birini kadına verdi. [2770]

Dostlarından biri yavaşça kulağına doğru eğildi:
"İki dinarın vardı senin, ne oldu onlar?" dedi.

Dedi: *"Bir dinarla şehvet ateşini söndürdüm,*
Ötekiyle de aç karnımı yiyecekle doldurdum.

Aptallık ettim, sütü bozuklar gibi davrandım,
Bir yandan boşalmadım, öte yandan doymadım."

Ğezâ ger latîf est o ger serserî,
Ço dîret bé dest ûfted xoş xerî.

Ser angeh bé bâlîn néhed hûşmend,
Ké xâbeş bé qahr âvered der kemend. [2775]

Mecâl-é soxen tâ neyâbî megûy,
Ço méydan nebînî nigeh dâr gûy.

V'ez endâzé bîrun, merov pîş-é zen,
Ne dîvâneî tîğ ber xod mezen.

Bé bî rağbetî şehvet engîxten,
Bé rağbet buved xûn-é xod rîxten.

Borov enderûnî bé dest âr pâk,
Şikem por nexâhed şod illâ bé xâk.

HİKÂYET DER 'İZZET-É QENÂET

Yékî néyşéker dâşt der téyferî,
Çep o râst gerdîdé ber muşterî. [2780]

Bé sâhib-délî goft der konc-é déh,
Ké: "*Béstân o çon dest yâbî bédéh.*"

Bégoft an xıredmend-é zîbâ-séréşt,
Cevâbî ké ber dîdé bâyed nébéşt.

"*To râ sabr ber men nebâşed meger,*
Ve lîken merâ bâşed ez néy-şéker."

Helâvet nedâred şéker der néyeş,
Ço bâşed teqâzâ-yé telx der péyeş.

Yiyecekler ister lezzetli olsun, isterse tatsız,
Çok açsan eğer lezizdir, isterse olsun tatsız.

Akıllı kişi sadece o zaman başını yastığa koyar,
Uyku bastırıp, gücü kalmayınca uykuya dalar. [2775]

Bir konuda yetkin değilsen bir şey söyleme,
Uygun ortam bulmadan kimsenin topuna girme.

Cinsel ilişkide hiçbir zaman ölçüyü kaçırma,
Çılgın değilsen eğer, kendine bıçak saplama.

İyice istek duymadan cinsel ilişkiye girmek,
Bilir misin nedir? Kasten kendi kanına girmek.

Git, çalış, gönlünü arındır, olsun pîr ü pâk,
Karın asla doymaz. Onu doyurur sadece toprak.

KANAATIN DEĞERİ HAKKINDA HİKÂYE

Birisi tablasında şeker kamışı dolaşıyordu,
Sağa sola koşturuyor, müşteri kolluyordu. [2780]

Köyün köşesinde bir gönül erine denk geldi:
"Şimdi al da, paran olunca verirsin" dedi.

Mayası temiz, akıllı derviş bir söz söyledi,
Göze yazılması gerekecek bir cevap verdi:

"Sen belki sabredemezsin alacağını almadan,
Bense, uzun süre dayanırım şeker yemeden."

Şekerkamışının, borca yersen tadı olur mu?
Yedikten sonra başa kakılırsa tadı olur mu?

HİKÂYET

Yékî râ zé merdân-é rûşen-zamîr,
Emîr-é Xoten dâd tâqî harîr.

Zé şâdî ço golberg-é xendan şikoft,
Nepûşîd o desteş bébûsîd o goft:

"Çé xûb est teşrîf-é mîr-é Xoten,
Ve'z û xûbter xırqé-é xîşten."

Ger âzâdéî ber zemin xosb o bes,
Mekon behr-é qâlî zemin-bûs-é kes.

HİKÂYET

Yékî nân xoréş coz piyâzî nedâşt,
Ço dîger kesan berg o sâzî nedâşt.

Kesî gofteş: *"Éy soğbé-yé xâksâr,*
Borov tebxî ez xân-é yeğmâ biyâr.

Béxâh o medâr éy péser şerm o bâk,
Ké maqtû'-é rûzî buved şerm-nâk."

Qebâ best o çâpok neverdîd dest,
Qebâyeş derîdend o desteş şikest.

Hemî goft o ber xîşten mî girîst,
Ké: *"Mer xîşten kerdé râ çâré çîst?*

Bélâ-cûy bâşed giriftâr-é âz,
Men o xâné min be'd o nân o piyâz.

Covînî ké ez sa'y-é bâzû xorem,
Béh ez meydé ber xân-é ehl-é kerem.

Çé délteng xoft an furûmâyé dûş,
Ké ber sofré-yé dîgeran dâşt gûş.

HİKÂYE

Aydınlık gönüllü adamlardan birine,
Hoten emîri ipek bir hil'at[5] verince,

Yüzünde güller açtı, sevinçten sanki uçtu,
Giyinmedi hil'atı, emîrin ellerinden öptü.

Dedi: *"Emîrin hediyesi gerçekten güzel,*
Ama benim hırkam, ondan daha güzel!"

Özgür olmak istersen azla yetin, yat yerde,
Bir halı uğruna kimsenin önünde yeri öpme.

HİKÂYE

Birinin soğandan başka katığı yoktu,
Başkaları gibi çeşit çeşit azığı yoktu.

Birisi görüp dedi: *"Ey zavallı maskara!*
Gidip hân-ı yağmadan[6] yemek alsana!

Git yemek iste evlat, sakın hiç utanma,
Utangaç kişinin rızkı kesilir, utanma."

Fakir hırkasını giydi, kollarını sıvadı,
Koştu oraya hırkası yırtıldı, kolu kırıldı.

Zavallı ağlıyordu ve şöyle söyleniyordu:
"Kendim ettim kendim buldum" diyordu:

"Hırsa kapılanın başı belâdan kurtulmaz,
Evimle soğan ekmek dışında işim olmaz.

El emeği yediğim arpa ekmeği çok leziz,
Zenginin ikrâmını yemekten daha leziz."

O soysuz, dün gece ne kadar dertli yattı,
Çünkü çalışmadan başkalarının eline baktı.

HİKÂYET

Yékî gorbé der xâné-yé zâl bûd,
Ké ber geşté éyyâm o bed hâl bûd.

Devan şod bé mihman-serây-é emîr,
Ğolâmân-é sultan zedendeş bé tîr.

Çekan xûneş ez ustuxan mî dovîd,
Hemî goft o ez hevl-é can mî dovîd.

"Eger cestem ez dest-é in tîr-zen,
Men o mûş o vîrâné-yé pîr-zen." [2800]

Neyerzed 'asel cân-é men zaxm-é nîş,
Qenâ'et nikûter bé dûşâb-é xîş.

Xodâvend ez an bendé xorsend nîst,
Ké râzî bé qısm-é Xodâvend nîst.

HİKÂYET-É MERD-É KÛTEH-NEZER O ZEN-É 'ÂLÎ HİMMET

Yékî tıfl dendan ber âvordé bûd,
Péder ser bé fikret furû bordé bûd.

Ké: *"Men nân o berg ez kocâ âremeş?*
Muruvvet nebâşed ké bogzâremeş."

Ço bîçâré goft in soxen pîş-é coft,
Niger tâ zen û râ çé merdâné goft: [2805]

"Mexor hevl-é İblîs tâ can dehed,
Heman kes ké dendan dehed nan dehed.

Tevânâst âxer Xodâvend-é rûz,
Ké rûzî resâned, to çendîn mesûz.

Nigârendé-yé kûdek ender şikem,
Nivîsendé-yé 'omr o rûzîst hem.

Xodâvendgârî ké 'abdî xerîd,
Bédâred fekéyf an ké 'abd âferîd.

HİKÂYE

Yaşlı bir kadının evinde vardı bir kedi,
Zamanla kadın hastalandı, hâli kötüledi.

Kedi koşa koşa emîrin konukevine gitti,
Ancak et yerine, muhafızın okunu yedi.

Zavallının kemiğinden kan damlıyordu,
Can havliyle kaçıyordu ve söyleniyordu:

"Şu okçunun elinden kurtulursam eğer,
Bana bir sıçan bir de ihtiyarın evi yeter." [2800]

Bal yemek, arı iğnesi yemeğe değer mi?
Pekmezinle yetinmek daha iyi değil mi?

Bir kişi razı olmazsa Allah'ın verdiğinden
Allah da razı olmaz böylesi bendesinden.

DAR GÖRÜŞLÜ ADAMLA İYİ NİYETLİ KADININ HİKÂYESİ

Çocuğun biri yeni yeni diş çıkarmıştı,
Babası kara kara düşüncelere dalmıştı.

"Aşı ekmeği nerden bulurum?" diyordu,
"Terk etsem, insanlığa sığmaz" diyordu.

Zavallı adam bu sözleri karısına söyledi,
Bak bakalım karısı erkek gibi ne söyledi: [2805]

"Şeytan'dan korkma, o fakirlikle korkutur,
Ona can ve diş veren Hak, rızkını da verir.

Her şeyin sahibinin, gücü yeter her şeye,
Herkesin rızkını veren, ona niçin vermeye.

Her çocuğa ana karnında şekil veren odur,[7]
Çocuğa ömür veren odur, rızk veren odur.

Bir kişi bir köle satın aldıysa, ona bakar,
Aynı şekilde yaratan da yarattığına bakar.

To râ nîst in tikyé ber Kirdgâr,
Ké memlûk râ ber Xodâvendgâr." [2810]

Şénîdî ké der rûzgâr-é qadîm,
Şodî seng der dest-é ebdâl sîm?

Nependârî in qovl me'qûl nîst,
Ço râzî şodî sîm o senget yékîst.

Ço tıfl enderun dâred ez hırs pâk,
Çé moştî zereş pîş-é himmet çé xâk.?

Xeber déh bé dervîş-é sultan-perest,
Ké sultan zé dervîş miskînter est.

Gédâ râ koned yék direm sîm sîr,
Férîdun bé mulk-é 'acem nîm-sîr. [2815]

Nigehbâni-yé mulk o dovlet bélâst,
Gédâ pâdişâh est o nâmeş gédâst.

Gédâî ké ber xâtıreş bend nîst,
Béh ez pâdşâhî ké xorsend nîst.

Béxosbend xoş rûstâiy yo coft,
Bé zovqî ké sultan der éyvan nexoft.

Eger pâdişâh est o ger pîné-dûz,
Ço xoftend gerded şeb-é her do rûz.

Ço séyl-âb-é xâb âmed o merd bord,
Çé bir text-é sultan, çé ber deşt-é kord. [2820]

Ço bînî tevanger ser ez kibr mest,
Borov şukr-é Yezdan kon éy teng-dest.

Nedârî bihamdilleh an dest-res,
Ké ber xîzed ez destet âzâr-é kes.

Köle efendisine güven besler. Doğru mu?
Öyleyse, senin Tanrı'na güvenin yok mu?" [2810]

Eski zamanlarda neler olurmuş duydun mu?
Ermişin elinde taş, gümüş olurmuş duydun mu?

Sakın, bu sözün akla uygun olmadığını sanma,
Kadere razı olursan, taşla gümüş birdir aslında.

Kalbi temiz olan çocuğun içinde hırs yoktur,
Bu yüzden onun için, altınla toprağın farkı yoktur.

Koş, sultana tapan, çıkarcı yoksula haber ver,
Sultan ondan daha muhtaç biridir, haber ver.

Dilenciyi bir dirhemlik gümüş bile doyurur,
Ferîdûn ise tüm acem mülküyle yarı toktur. [2815]

Saltanat ve devleti korumak tam bir belâdır,
Dilenci yoksuldur ama gerçekte pâdişahtır.

Sorunsuz dilencilik, pâdişahlıktan yeğdir,
Dilenci, olanla yetinmeyen şahtan yeğdir.

Köylü, tatlı tatlı uyur kulübede karısıyla,
Pâdişah sarayda rahat uyuyamaz tasasıyla.

İster pâdişah olsun ister eskici, uyuduğunda,
İkisinin de gecesi gündüz olur uyuduğunda.

Uyku bastırıp uyuduklarında ikisi de birdir,
Tahtta yatan pâdişahla, ovadaki Kürt birdir. [2820]

Zengini gururdan sarhoş görünce git şükret,
Ey fakir! "*Sana çok şükür yarabbi!*" de, şükret.

Allah'a hamt et ki elinden bir şey gelmiyor,
İnsanları kırmak, incitmek elinden gelmiyor.

HİKÂYET

Şénîdem ké sâhib-délî nîk-merd,
Yékî xâné ber qâmet-é xiş kerd.

Kesî goft: "*Mî dânemet dest-res,*
K'ez in xâné béhter konî."Goft:"*Bes.*

Çé mî xâhem ez târem efrâşten?
Hemînem bes ez behr-é bogzâşten." [2825]

Mekon xâné ber râh-é séyl éy ğolâm,
Ké kes râ negeşt in 'imâret temâm.

Ne ez ma'rifet bâşed o 'aql o rây,
Ké ber reh koned kârvânî serây.

HİKÂYET

Yékî seltenet-rân-é sâhib-şukûh,
Furû xâst reft âfitâbeş bé kûh.

Bé şéyxî der an buq'é kişver gozeşt,
Ké der dûdé qâyim-meqâmî nedâşt.

Ço xalvet-néşîn kûs-é dovlet şénîd,
Diger zovq der koncé xalvet nedîd. [2830]

Çep o râst leşker keşîden girift,
Dél-é por-délan z'û remîden girift.

Çonan sext-bâzû şod o tîz-çeng,
Ké bâ ceng-cûyan taleb kerd ceng.

Zé qavm-é perâgendé xalqî békoşt,
Diger cem' geştend o hem-rây o poşt.

Çonan der hisâreş keşîdend teng,
Ké 'âciz şod ez tîr-bâran o seng.

Ber-é nîk-merdî féréstâd kes,
Ké "*Sa'bem furû mandé, feryâd res.* [2835]

HİKÂYE

Duyduğuma göre gönül eri, iyi kalpli biri,
Kendine yetecek büyüklükte yaptırdı evi,

Biri dedi: *"Daha iyisini yaptırabilirdin,*
Biliyorum, bunu yapmaya muktedirsin."

Adam dedi: *"Bu yeterli, yüksekte ne var?*
Bırakıp gideceğim, göğe çıkmak neye yarar?" [2825]

Dere yatağına sakın ha ev yapma evlat,
Böyle bir evi kimse tamamlayamadı evlat!

Kervancının yol üstüne ev yapması olmaz,
Böyle bir iş, akla, mantığa ve bilgiye uymaz.

HİKÂYE

Bir zamanlar görkemli bir pâdişah vardı,
Ama ömrünün güneşi ha battı, ha batacaktı.

Ne yazık ki yoktu yerine geçecek velîahdı,
Bu yüzden ülkeyi oradaki bir şeyhe bıraktı.

Şeyh tahta geçti çalınan devlet kösünü duydu,
Halvet köşesindeki zikirden zevk almaz oldu. [2830]

Sağa, sola her yere asker salıp savaşa başladı,
Yürekli insanlar bile ondan ürkmeye başladı.

Zamanla pazısı güçlü, yumruğu sert biri oldu,
Giderek, devrin ünlü pehlivanları ile vuruştu.

Dağınık kavminden, pek çok insanı yok etti,
Geri kalanlar ona karşı birleşti hemfikir etti.

Hepsi birden öyle bir kuşattılar ki pâdişâhı,
Saldırıda taş ve ok yağmuru altında bunaldı.

İyi huylu, sözü geçen birine haber gönderdi.
"Âciz kaldım yardım et!" diye ulak gönderdi. [2835]

Bé himmet medet kon ké şemşîr o tîr,
Ne der her veğâ-yé buved dest-gîr."

Ço béşnîd 'âbid béxandîd o goft:
"Çérâ nîm nânî nexord o nexoft?"

Nedânist Kârûn-é ni'met-perest,
Ké genc-é selâmet bé konc ender est.

GOFTÂR DER SABR BER NÂ TEVÂNÎ BÉ UMÎD-É BÉHÎ

Kemâl est der nefs-é merd-é kerîm,
Gereş zer nebâşed çé noqsân o sîm?

Mependâr eger séflé Qârun şeved,
Ké teb'-é laîmeş digergun şeved. [2840]

Ve ger der neyâbed kerem-pîşé, nan,
Nihâdeş tevanger buved hemçonan.

Muruvvet zemîn est o sermayé zer',
Bédéh k'asl xâlî nemâned zé fer'.

Xodâî ké ez xâk merdom koned,
'Aceb bâşed er merdomî gom koned.

Zé ni'met nihâden bulendî mecûy,
Ké nâ-xoş koned âb-é istâdé bûy.

Bé baxşendégî kûş k'âb-é revan,
Bé séyleş meded mî resed z'âsıman. [2845]

Ger ez câh o dovlet biyofted laîm,
Diger bâré nâdér şeved mustaqîm.

Ve ger qıymetî govherî, ğem medâr,
Ké zâyi' negerdânedet rûzigâr.

Kelûx er çé oftâdé bînî bé râh,
Nebînî ké der véy koned kes nigâh.

Ve ger xordé-yé zer zé dendân-é gâz,
Biyofted, bé şem'eş bécûyend bâz.

"Her mücâdelede kılıç ya da ok işe yaramıyor,
Âcizim, kurtuluşum senin himmetine kalıyor."

Âbid duyunca ulağın dediklerini güldü ve dedi:
"Niçin yarım ekmekle yetinip yatmadı?" dedi.

Ömrü boyunca hep paraya pula tapmıştı Kârûn,
Selâmet hazînesi kanâatte idi, bilemedi Kârûn.

GÜÇSÜZLÜĞE SABIR VE İYİLEŞME ÜMİDİ HAKKINDA SÖZ

Cömert insanın nefsinde olgunluk vardır,
Altını, gümüşü olmasa da olgunluk vardır.

Sütü bozuk, Kârûn'da olsa huyu değişmez,
Aşağılık olan huyu hiçbir zaman değişmez. [2840]

Cömert zengindir, aş, ekmek bulamasa da,
Onun gönlü zengindir ekmek bulamasa da.

Sermâye ekindir, insanlık benzer tarlaya,
Mahsulü ikrâm et ki ekinsiz kalmasın tarla.

Biliyorsun ki, topraktan insan yarattı Tanrı,
Senin ettiğin insanlığı nasıl unutur Tanrı?[8]

Para pul biriktirince yüceleceğini sanma,
Durgun suyun kokusu güzel olmaz unutma.

İyilik yapmaktan geri durma, çünkü akarsu,
Gökten gelen yardımla coşar, taşar akarsu. [2845]

Bir gün varlığını yitirirse paraya tapanlar,
Bir daha çok nâdir bellerini doğrulturlar.

Eğer değerli bir cevher gibiysen gam yeme,
Felek bile seni yabana atamaz gam yeme.

Yolunun üzerine düşmüş bir kesek varsa,
O orada durur, kimse dönüp bakmaz ona.

Ama düşse altın kırıntısı makasın ağzından,
Bulmak için mum yakıp dolaşırlar ardından.

Bé der mî konend âbgîné zé seng,
Kocâ mâned âyîné der zîr-é zeng?

Huner bâyed o fazl o dîn o kemâl,
Ké gâh âyed o geh reved câh o mâl.

HİKÂYET DER MA'NÎ-YÉ ÂSÂNÎ PES EZ DUŞVÂRÎ

Şénîdem zé pîrân-é şîrin-soxen,
Ké bûd ender in şehr pîrî kohen.

Besî dîdé şâhân o devrân o emr,
Ser âverdé 'omrî zé târîx-é 'amr.

Dırext-é kohen mîvé-yé tâzé dâşt,
Ké şehr ez nikûî por âvâzé dâşt.

'Aceb der zenexdan-é an dél-férîb,
Ké hergéz nebûdest ber serv sîb.

Zé şûxîy yo merdom xerâşîdeneş,
Ferec dîd der ser terâşîdeneş.

Bé Mûsî, kohen 'omr-é kûteh-umîd,
Sereş kerd çon dest-é Mûsî sepîd.

Zé ser-tîzî an âhenin-dél ké bûd,
Bé 'éyb-é perî-rux zeban ber guşûd.

Bé mûyî ké kerd ez nikûyîş kem,
Nihâdend hâlî sereş der şikem.

Ço çeng ez xıcâlet ser-é xûb-rûy,
Nigûnsâr o der pîşeş oftâdé mûy.

Yékî râ ké xâtır der û refté bûd,
Ço çéşmân-é dél-bendeş âşofté bûd.

Kesî goft: "*Cevr âzmûdîy yo derd,*
Diger gérd-é sevdâ-yé bâtıl megerd.

Zé méhreş bégerdan ço pervâné poşt,
Ké mıqrâz, şemé'-é cemâleş békoşt."

Bilinen bir gerçektir, sırçayı taştan çıkarırlar,
Ama aynayı da asla pas içinde bırakmazlar. [2850]

İnsana gereken erdem, din, olgunluk ve hüner,
Mevkî ile mal denilen şey, bir gelir bir gider.

SIKINTI SONRASI RAHATLAMA HAKKINDA HİKÂYE

Tatlı dilli ihtiyarlar şöyle anlatmışlardı,
Bir zamanlar bu şehirde yaşlı biri vardı.

Nice pâdişahlar, emîrler, olaylar görmüştü,
Amr'ın[9] tarihi gibi uzun bir ömür sürmüştü.

Bu adamcağızın, genç bir çocuğu varmış.
Güzelliğinin ünü bütün şehre yayılmış.

Dilberin çenesine bakan hayran kalıyormuş,
Servi ağacı, asla elma vermez diyormuş.[10] [2855]

Çok câzibeliymiş, halkı tahrik ediyormuş,
Babası, çâreyi saçlarını kazımakta bulmuş.

Ömrü uzun, ümidi kısa ihtiyar usturayla,
Çocuğun başını döndürmüş Yed-i beyzâ'ya.[11]

Keskin ağzını açmış özü demir olan ustura,
Peri yüzlüyü, güzeli çirkinleştirmiş ustura.

Çocuğun saçını kestiği için utanmış ustura,
İşi bitince de tekrar kınına konulmuş ustura.

Gencin başı utançtan çeng gibi öne düşmüş,
Kesilen saçları tutam tutam önüne düşmüş. [2860]

Çocuğa gönül kaptıranlardan birisine,
Sevgilisinin gözleri gibi mahmur birisine,

Biri haber vermiş: "*Boş hayallere kapılma,*
Çok azap çektin, dert çektin, hayâle dalma.

Pervâne gibi, onu sevmekten vazgeç artık,
Makas kesti saçı, güzellik mumu söndü artık."

Ber âmed xurûş ez hevâdâr-é çost,
Ké: *"Ter-dâmenan râ buved 'ehd sost."*

Péser xoş menéş bâyed o xûb-rûy,
Péder gû bé cehleş biyendâz mûy. [2865]

Merâ can bé méhreş ber âmîxtest,
Ne xâtér bé mûyî der âvîxtest.

Ço rûy-é nikû dârî enduh mexer,
Ké mûy er biyofted bérûyed diger.

Ne péyvesté rez xûşé-yé ter dehed,
Gehî berg rîzed, gehî ber dehed.

Bozorgan ço xor der hicâb ûftend,
Hesûdan ço axger der âb ûftend.

Burun âyed ez zîr-é ebr âfitâb,
Bé tedrîc o axger bémîred der âb. [2870]

Zé zulmet meters éy pesendîdé dûst,
Ké mumkin buved k'Âb-é heyvan der ûst.

Ne gîtî pez ez conbéş ârâm yâft?
Ne Sa'dî sefer kerd tâ kâm yâft?

Dél ez bî murâdî bé fikret mesûz,
Şeb âbésten est éy berâder bé rûz.

Duyunca sadık âşık, çığlık çığlığa haykırmış,
"İffetsizler vefâsız olur ancak!" diye bağırmış:

"Çocuk çok iyi huylu ve güzel yüzlü biri,
Câhil babası saçını kesmiş olsa da iyi biri. [2865]

Onun sevgisiyle yoğruldu benim can çamurum,
Saçının teline takılmadı sadece benim gönlüm."

Eğer yüzün güzelse, boşu boşuna üzülme,
Kesilen saç tekrar çıkar, boş yere üzülme.

Asma her zaman vermez ter ü taze üzüm,
Bazen yaprak döker, bazen de verir üzüm.

Büyükler, bulutun ardındaki gün gibidir,
Kıskançlar ise, suya düşen kıvılcım gibidir.

Bulut gidince güneş yeniden ortaya çıkar,
Kıvılcımsa suya düşer düşmez ölür gider. [2870]

Sevgili arkadaşım, karanlıktan hiç korkma,
Âb-ı hayat belki oradadır, öyleyse korkma.

Dünyâ çalkalandıktan sonra durulmadı mı?
Sa'dî arzusuna ulaşana kadar dolaşmadı mı?

Murâda eremedim diye üzülmekten ne çıkar?
Geceler gebedir, gün doğmadan neler doğar.

Bâb-é Heftom / Yedinci Bâb
Der ʻÂlem-é Terbiyet
(Terbiye Hakkında)

Soxen der selâh est o tedbîr o xûy,
Ne der esb o méydân o çovgân o gûy.

To bâ duşmen-é nefs hem-xânéî,
Çé der bend-é péykâr-é bîgânéî? [2875]

'İnân bâz-pîçân-é nefs ez harâm,
Bé merdî zé Rustem gozeştend o Sâm.

To xod râ ço kûdek edeb kon bé çûb,
Bé gorz-é géran meğz-é merdan mekûb.

Vucûd-é to şehrîst por nîk o bed,
To sultân o destûr-é dânâ xıred.

Rızâ vo vere': Nîk-nâmân-é hur,
Hevâ vo heves: reh-zen o kîsé-bor.

Ço sultan 'inâyet koned bâ bedan,
Kocâ mâned âsâyéş-é béxredan? [2880]

To râ şehvet o hırs o kîn o hased,
Ço xun der regânend o can der césed.

Hevâ vo heves râ nemâned sitîz,
Ço bînend ser-pencé-yé 'aql tîz.

Réîsî ké duşmen siyâset nekerd,
Hem ez dest-é duşmen riyâset nekerd.

Nexâhem der in nov' in goften besî,
Ké harfî bes er kâr bended kesî.

GOFTÂR ENDER FAZÎLET-É XÂMÛŞÎ

Eger pây der dâmen ârî ço kûh,
Seret z'âsıman bogzered der şukûh. [2885]

Zeban der keş éy merd-é bisyâr-dan,
Ké ferdâ qalem nîst ber bî zeban.

Sedef-vâr govher-şinâsân-é râz,
Dehan coz bé lu'lu' nekerdend bâz.

At, meydan, top, çevgen üstüne değil bu söz,
İyilik, tedbir ve iyi ahlak hakkındadır bu söz.

Sen sana düşman olan nefsinle aynı evdesin,
Öyleyse neden sürekli başkasıyla didişirsin? [2875]

Nefislerinin dizginini haramdan kaçıranlar,
Yiğitlikte Rüstem'den geç, onlar Sâm'dırlar.[1]

Ağır gürzü düşmanın başına vurmadan önce,
Sopayla kendini çocuklar gibi terbiye et önce.

Bedenin iyilik ve kötülüklerle dolu bir şehir,
Sen oranın sultanısın, akıl orada bilgili vezir.

Rızâ ve takvâ, özgür ruhun temsilcisi orada,
Havâ ve heves, eşkıyâ ile yankesicidir orada.

Sultan kötüleri koruyup kollarsa bir ülkede,
Akıllı kimselerin huzuru kalır mı o ülkede? [2880]

Sende şehvet, hırs, kin ve haset kan gibidir,
Damarlarındaki kan, bedeninde can gibidir.

Ama akıl devreye girip hükümrân olunca,
Hava ve heves başkaldıramaz böyle olunca.

Eğer bir hükümdar etmezse düşmanını tedip,
Sonunda, kendisi düşman eliyle edilir tedip.[2]

Bu konuda çok söz söylemeyeceğim anlayana,
Bir söz yeter de artar bile, dinleyip uygulayana.

SUSMANIN ERDEMİ HAKKINDA

Dağ gibi, ayağını eteğine çekersen arkadaş,
Heybetinden başın göklere ulaşır arkadaş. [2885]

Dilini tutmasını bil, ey her şeyi bilen kişi!
Çünkü ahrette dilsizle kimsenin yoktur işi.

Sırra vâkıf olanlar, istiridye gibi açmaz ağız,
Çünkü onlar inciden başkasına açmaz ağız.

Ferâvan soxen bâşed âgendé gûş,
Nasîhat negîred meger der xemûş.

Ço xâhî ké gûyî nefes ber nefes,
Nexâhî şénîden meger goft-é kes?

Nebâyed soxen goft nâ sâxté,
Neşâyed borîden neyendâşxté. [2890]

Teemmul konan der xetâ vo sevâb,
Béh ez jâj-xâyân-é hâzır-cevâb.

Kemâl est der nefs-é insan soxon,
To xod râ bé goftâr nâqıs mekon.

Kem-âvâz hergéz nebînî xacél,
Covî moşk béhter ké yék tûdé gél.

Hazer kon zé nâdân-é deh-merdé-gûy,
Ço dânâ yékî gûy o perverdé gûy.

Sed endâxtî tîr o her sed xetâst,
Eger hûşmendî yék endâz o râst. [2895]

Çérâ gûyed an çîz der xofyé merd,
Ké ger fâş gerded şeved rûy zerd?

Mekon pîş-é dîvar ğéybet besî,
Buved k'ez peseş gûş dâred kesî.

Derûn-é délet şehr-bend est râz,
Niger tâ nebîned der-é şehr bâz.

Ez an merd-é dânâ dehan dûxtest,
Ké bîned ké şem' ez zeban sûxtest.

Çenesi düşük olanların kulakları tıkalıdır,
Suskunların ise kulağı nasîhatlere açıktır.

Nefes nefese konuşmaya kalkarsan arkadaş,
Başkasının dediklerini duymazsın arkadaş.

İyice düşünüp taşınmadan konuşmamalı,
İyice ölçmeden de biçmeye kalkışmamalı. [2890]

Düşünüp taşınıp ayıranlar yanlışı doğrudan,
Kesin üstündür hazırcevap boşboğazlardan.

İnsan nefsinin olgunluğu anlaşılır sözünden,
Sen sen ol, eksikliğini belli etme sözünden.

Sesi az çıkan hiçbir zaman mahcup olmaz,
Bir yığın kil, asla bir zerre misk gibi olmaz.

On kişi kadar söz söyleyen câhilden sakın,
Âlimce bir söyle, pir söyle, çok sözden sakın.

Yüz ok attın yüz tanesi birden hedefi şaştı,
Akıllıysan eğer bir ok at, ama hedefe karşı. [2895]

İnsan olan sözlerini gizli gizli söylemez,
Çünkü duyulduğu zaman yüzü kızarmaz.

Hiç kimseyi çekiştirme önünde bir duvarın,
Biri kulak kabartabilir arkasında o duvarın.

Kalbin, içi sırlarla dolu bir zindandır arkadaş,
Dikkat et, zindan kapısı açık kalmasın arkadaş.

İşte bu sebeple bilgin kişi hep dilini tutmuştur,
Çünkü bilir o, mum hep dilinden tutuşmuştur.

Tekeş bâ ğolâman yékî râz goft,
Ké: *"İn râ nebâyed bé kes bâz goft."* [2900]

Bé yék sâleş âmed zé dél ber dehan,
Bé yék rûz şod munteşir der cihan.

Béfermûd cellâd râ bî derîğ,
Ké: *"Ber dâr serhâ-yé înan bé tîğ."*

Yékî z'an miyan goft o zinhâr xâst,
"Mekoş bendégan k'in gunâh ez to xâst.

To evvel nebestî ké ser-çéşmé bûd,
Ço séylâb şod pîş besten çé sûd?"

To péydâ mekon râz-é dél ber kesî,
Ké û xod negûyed ber-é her kesî. [2905]

Cevâhir bé gencîné-dâran sépâr,
Velî râz râ xişten pâs dâr.

Soxen tâ negûyî ber û dest hest,
Ço gofté şeved yâbed û ber to dest.

Soxen dîv-é bendîst der çâh-é dél,
Bé bâlâ-yé kâm o zebâneş mehél

Tevan bâz dâden reh-é nerré-dîv,
Velî bâz netvan giriften bé rîv.

To dânî ké çon dîv reft ez qafes,
Neyâyed lâ havl-é kes bâz pes. [2910]

Yékî tıfl ber gîred ez Rexş bend,
Neyâyed bé sed Rustem ender kemend.

Megûy an ké ger ber melâ ûfted,
Vucûdî ez an der bélâ ûfted.

Bé déhqân-é nâdan çé xoş goft zen:
"Bé dânéş soxen gûy yâ dem mezen."

Megûy ançé tâqet nedârî şunûd,
Ké cov kéşté gendom nexâhî durûd.

SULTAN TEKEŞ[3] VE SIR SAKLAMANIN HİKÂYESİ

Sultan Tekeş, kölelerine bir sır vermiş,
"*Bu sırrı kimseye söylemeyin*" demiş.

Bu sır kalbinden ağzına bir yılda gelmiş,
Ama bir günde bütün dünyâya yayılmış.

Cellada: "*Sakın acıma bunlara!*" demiş,
"*Derhal vur şunların boynunu!*" demiş.

O arada biri gelip sultandan aman dilemiş,
"*Köleleri öldürme, bu suç senin!*" demiş:

"*Bu söz bir göze iken sen tutmadın önünü,*
Pınar coştu sele döndü. Alamazsın önünü."

Sen sen ol, açma sırrını herhangi kimseye,
O da gidip söylemesin bir başka kimseye.[4]

Korkma emânet et mücevherini hazîneciye,
Ancak sakın söyleme sırrını bir kimseye.

Söylemediğin sürece sensin söze hâkim,
Ağzından çıkınca da söz sana olur hâkim.[5]

Gönül kuyusunda hapis olan söz devine,
İzin verme sakın çıksın damağına, diline.

Dev'e yol vermek her zaman mümkündür,
Hile yapıp tekrar tutmak mümkün müdür?

Bilirsin ki cin çıkmışsa şişesinden bir kere,
Lâhavle çekmekle asla dönmez çıktığı yere.

Bir çocuk bile çözer Rahş'ın[6] ayak bağını,
Ama yüz Rüstem kementle tutamaz ayağını.

Duyulduğunda başını belaya sokacak sözü,
Söyleme duyulunca sorun yaratacak sözü.

Bak, câhil köylüye ne güzel demiş kadını,
"*Ya bilerek konuş, ya da sus!*" demiş kadını.

İşitmeye katlanamayacağın sözü söyleme,
Arpa ekersen tarlaya, buğday gelmez eline.

Çé nîkû zedest in mesel Berhemen:
"Buved hurmet-é her kes ez xîşten." [2915]

Ço duşnâm gûyî du'â neşnevî,
Bé coz kéşté-yé xîşten nedrevî.

Megûy o menéh tâ tevânî qadem,
Ez endâzé bîrun o z'endâzé kem.

Nebâyed ké bisyâr bâzî konî,
Ké mer qıymet-é xîş râ béşkenî.

Ve ger tond bâşî bé yék bâr o tîz,
Cihan ez to gîrend râh-é gorîz.

Ne kûtâh destiy yo bîçârégî,
Ne zecr o tetâvul bé yék bârégî. [2920]

HİKÂYET DER MA'NÎ-YÉ SELÂMET-É CÂHİL DER XÂMÛŞÎ

Yékî xub-xolq-é xalaq-pûş bûd,
Ké der Mısr yék çend xâmûş bûd.

Xıredmend merdom zé nezdîk o dûr,
Bé gérdeş ço pervâné cûyân-é nûr.

Tefekkur şebî bâ dél-é xîş kerd,
Ké: *"Pûşîdé zîr-é zebân est merd.*

Eger hemçénin ser bé xod der berem,
Çé dânend merdom ké dâniş-verem?"

Soxen goft o duşmen bédânist o dûst,
Ké der Mısr nâdanter ez véy hemûst. [2925]

Huzûreş périşan şod o kâr zéşt.
Sefer kerd o ber tâq-é mescid nébéşt:

"Der âyîné ger xîşten dîdemî,
Bé bî dânişî perdé nedrîdemî.

Çénin zéşt ez an perdé ber dâştem,
Ké xod râ nikû-rûy pendâştem."

Şu sözü ne kadar güzel söylemiş Brehmen,[7]
"İnsan kendini saygın kılar" demiş Brehmen. [2915]

Küfür edersen insanlara, iyi söz işitemezsin,
Ne yapsan, ektiğinden başkasını biçemezsin.

Ne çok konuş ne de ileri git becerebiliyorsan,
Ölçünün dışına çıkma, eğer becerebiliyorsan.

Her şeyi oyun sanma, her sözü şaka sanma,
Kendi değerini bil ve de koru, haddini aşma.

Eğer kızıp parlarsan durup dururken birden
Çevrendekiler uzaklaşır, kaçarlar senden.

Ne aczini göster, ne zavallılar gibi davran,
Ne bir kimseyi incit, ne de saldırgan davran. [2920]

CÂHİLİN SUSARAK KURTULUŞU HAKKINDA HİKÂYE

Mısır'da iyi huylu, eski giysili biri vardı.
Bu zat uzun bir süre kimseyle konuşmadı.

Akıllı birçok kişi her taraftan geliyordu,
Pervâne gibi başında dönüyor, nur arıyordu.

Bir gece kendi gönlüyle uzun uzun konuştu,
"Kişi dilinin altında gizlidir"[8] diye konuştu.

"Eğer böyle içime kapanıp konuşmazsam,
Halk nereden bilsin ki bilgili midir bu adam?"

Ağzını açar açmaz bildi bütün dost, düşman,
Mısır'da ondan daha câhil yine odur bulunan. [2925]

Ortalık karıştı, işi bozuldu, huzuru kalmadı,
Giderken mescidin kemerine şunları yazdı:

"Eğer aynaya bakıp kendimi görebilseydim,
Câhil gibi davranıp kendimi ele vermezdim.

Kendimi güzel sandığım için açtım perdeyi,
Aptalca davrandım, çirkince açtım perdeyi."

Kem-âvâz râ bâşed âvâzé tîz,
Ço goftiy yo rovneq nemandet gorîz.

To râ xâmuşî éy xodâvend-é hûş,
Veqâr est o nâ ehl râ perdé-pûş. [2930]

Eger ʻâlimî héybet-é xod meber,
Ve ger câhilî perdé-yé xod meder.

Zamîr-é dél-é xîş menmây zûd,
Ké her geh ké xâhî tevânî numûd.

Ve lîken ço péydâ şeved râz-é merd,
Bé kûşéş neşâyed nihan bâz kerd.

Qalem sırr-é sultan çé nîkû nohoft,
Ké tâ kârd ber ser nebûdeş, negoft.

Behâyim xemûşend o gûyâ beşer,
Zeban besté béhter ké gûyâ bé şer. [2935]

Ço merdom soxen goft bâyed bé hûş,
Ve ger né şoden çon behâyim xemûş.

Bé nutq est o ʻaql âdemî-zâdé fâş,
Ço tûtî soxen-gûy-é nâdan mebâş.

HİKÂYET

Yékî nâ sezâ goft der vaqt-é ceng,
Gérîban derîdend véy râ bé çeng.

Qefâ xordé giryan o ʻuryan nişest,
Cihan-dîdéî gofteş: *"Éy xod-perest!"*

Ço ğonçé geret besté bûdî dehen,
Derîdé nedîdî ço gol pîrehen." [2940]

Serâsîmé gûyed soxen ber gezâf,
Ço tanbûr-é bî meğz-é bisyâr-lâf.

Nebînî ké âteş zebân est o bes,
Bé âbî tevan koşteneş der nefes?

Az konuşan kişinin şöhreti dünyâyı sarar,
Konuşan rezil olur, başka diyarlara kaçar.

Ey akıllı kişi! Susmak seni vakarlı yapar,
Câhil ise susarak, bir miktar saygı kapar. [2930]

Eğer bilginsen kendi saygınlığını yitirme,
Eğer câhilsen, kendini el âleme rezil etme.

Gönlünden geçenleri hemen vurma açığa,
Çünkü istediğin zaman vurabilirsin açığa.

Ancak ortaya çıkarsa bir kez adamın sırrı,
Kişi çabalayarak saklayamaz artık o sırrı.

Sultanın sırlarını ne güzel sakladı kalem,
Çünkü ucu açılmadan yazı yazmadı kalem.

İnsanoğlu konuşur, suskundur dört ayaklı,
Saçmalayan insandan üstündür dört ayaklı. [2935]

İnsansan dengeli, yerinde konuşmak gerek,
Saçmalamaktansa, hayvan gibi susmak gerek.

İnsanoğlu konuşmasıyla, aklıyla tanınır,
Papağan dediğini anlamaz, taklitçi tanınır.

HİKÂYE

Biri kavga sırasında söyledi kötü sözler,
Yakasını yırttılar, onu bir güzel dövdüler.

Perîşan oldu adam, çıplak kalıp ağladı,
Orada bulunan bir dünyâ görmüş vardı.

Dedi: *"Kapasaydın ağzını bir gonca gibi,*
Yırtılmazdı gömleğin yeni açmış gül gibi." [2940]

Kendini bilmezler saçma sapan konuşurlar,
İçi boş tambur misâli fazla ses çıkartırlar.

Görmez misin ki ateş baştanbaşa yalındır,
Suyu görünce söner, bakarsın ki yalandır?

Eger hest merd ez huner behré-ver,
Huner xod bégûyed ne sâhib-huner.

Eger moşk-é xâlés nedârî megûy,
Veret hest xod fâş gerded bé bûy.

Bé sovgend goften ké zer Mağribîst,
Çé hâcet? Mihek xod bégûyed ké çîst. [2945]

HİKÂYET-É 'AZUD VE MORĞÂN-É XOŞ-ÂVÂZ

'Azud râ péser sext rencûr bûd,
Şekîb ez nihâd-é péder dûr bûd.

Yékî pârsâ gofteş ez rûy-é pend,
Ké: *"Bogzâr morğân-é vahşî zé bend."*

Qafeshâ-yé morğ-é seher-xân şikest,
Ké der bend mâned ço zindan şikest?

Nigeh dâşt ber tâq-é bustan-serây,
Yékî nâm-ver bolbol-é xoş-serây.

Péser sobh-dem sûy-é bustan şitâft,
Coz an morğ ber tâq-é éyvan neyâft. [2950]

Béxandîd k'*Éy bolbol-é xoş-nefes,*
To ez goft-é xod mandéî der qafes.

Nedâred kesî bâ to nâ gofté kâr,
Ve lîken ço goftî delîleş biyâr.

Ço Sa'dî ké çendî zeban besté bûd,
Zé ta'n-é zebân-âveran resté bûd."

Kesî gîred ârâm-é dél der kénâr,
Ké ez sohbet-é xalq gîred kénâr.

Mekon 'éyb-é xalq éy xıredmend fâş,
Bé 'éyb-é xod ez xalq meşğûl bâş. [2955]

Ço bâtél serâyend megmâr gûş,
Ço bî setr bînî basîret bépûş.

Eğer bir kişide biraz hisse varsa hünerden,
Hüner kendini gösterir hissedarsa hünerden.

Miskim var deme eğer hâlis değilse miskin,
Eğer varsa, kokusu kendini ele verir miskin.

Benim altınım hâlistir diye yemin etme,
Mihenk taşı söyler ne olduğunu, yemin etme. [2945]

ADUD[9] VE GÜZEL SESLİ KUŞLARIN HİKÂYESİ

Adududdevle'nin oğlu ağır hastalanmıştı,
Babada artık sabredecek hâl kalmamıştı.

Âbidin biri nasîhat ederek şöyle söyledi:
"Kafesteki evcil olmayan kuşları sal" dedi.

Kırdı kafesleri; saldı bütün ötücü kuşları,
Hapishane yıkılınca hiç mahkûm kalır mı?

Sadece bahçe köşkünün tâkında bir bülbülü,
Salmamıştı bu güzel sesli, meşhur bülbülü.

Oğlu sabahleyin koşa koşa bahçeye geldi,
Köşkün tâkında, bülbülden başka kuş görmedi. [2950]

Gülerek şöyle dedi: *"Ey güzel sesli bülbül,*
Sen dilin yüzünden burada kaldın ey bülbül.

Uğraşmazdı kimse seninle güzel ötmeseydin,
Ancak konuşunca kanıtını da göstermeliydin.

Tıpkı Sa'dî gibi. O uzun süre dilini tutmuştu,
Böylece dedikoducuların dilinden kurtulmuştu."

Gönül huzuru arayanlar çekilirler bir kenara,
Herkesle sıkı fıkı olmazlar, çekilirler kenara.

Ey akıllı kişi! İnsanların kusurunu açık etme,
Kendi kusurlarını görüp düzelt. Gıybet etme. [2955]

Batıl konuşsalar da onlara kulak asma, duyma,
Birini çıplak görürsen gözlerini kapa, bakma.[10]

HİKÂYET

Şénîdem ké der bezm-é turkân-é mest,
Murîdî def o çeng-é mutréb şikest.

Ço çengeş keşîdend hâlî bé mûy,
Ğolâmân o çon def zedendeş bé rûy.

Şeb ez derd-é çovgân o sîlî nexoft,
Diger rûz pîreş bé ta'lîm goft:

"Nexâhî ké bâşî ço def rûy rîş,
Ço çeng éy berâder ser endâz pîş." [2960]

HİKÂYET

Do kes gerd dîdend o âşûb o ceng,
Perâgendé na'lîn o perrendé seng.

Yékî fitné dîd ez teref ber şikest,
Yékî der miyân âmed o ser şikest.

Kesî xoşter ez xîşten-dâr nîst,
Ké bâ xûb o zéşt-é kes kâr nîst.

To râ dîdé der ser nihâdend o gûş,
Dehen cây-yé goftâr o dél cây-é hûş.

Meger bâz dânî neşîb ez ferâz,
Negûyî ké in kûteh est, an dérâz. [2965]

HİKÂYET DER FAZÎLET-É XÂMÛŞÎ VE ÂFET-É BİSYÂR SOXEN

Çénin goft pîrî pesendîdé dûş,
Xoş âyed soxenhâ-yé pîran bé gûş.

Ké der Hind reftem bé koncî ferâz,
Çé dîdem? Pelîdî siyâhî dérâz.

To goftî ké 'İfrît-é Belqîs bûd,
Bé zéştî numûdâr-é İblîs bûd.

HİKÂYE

Duydum ki sarhoş Moğollar içki sofrası kurmuş,
İşgüzar mürit, müzisyenin tefini, çengini kırmış.

Moğollar kızmış, yakalayıp müridi saçını çekmiş,
Yüzünü tef yerine koyup bir güzel tokat aşk etmiş.

Mürit tokatların, değneğin acısından uyuyamamış,
Ertesi gün şeyhi çağırıp ona şöyle bir öğüt vermiş:

"Evlat! Yüzüme tef gibi vurmasınlar diyorsan eğer,
Sakin olup, çeng gibi başını önüne eğmeye değer." [2960]

HİKÂYE

İki kişi toz, toprak, kargaşa ve kavga gördüler,
Ayakkabı fırlatıldığını, taş atıldığını gördüler.

Birisi kargaşayı görünce, derhal kirişi kırdı,
Ötekisi kavgayı önleyeyim derken kafayı kırdı.

Kendine hâkim olmaktan daha iyi bir şey yok,
Başkasının işine burnunu sokmamak gibisi yok.

Görüp duyman için sana gözle kulak vermişler,
Konuşmaya ağız, düşünmek için gönül vermişler.

Bunları sana yokuşla inişi ayırman için vermişler,
Bu uzundur, bu kısadır dememen için vermişler. [2965]

SUSKUNLUĞUN FAZİLETİ VE ÇOK KONUŞMANIN FELÂKETİ HAKKINDA HİKÂYE

Olgun ihtiyar, dün gece anlattı bir hikâye,
Kulağa hoş gelir yaşlıların anlattığı hikâye.

Bir tarihte Hindistan'da bir yere gitmiştim,
Pasaklı, uzun boylu bir zenci görmüştüm.

Sanırsın Belkıs'ın devi[11] idi. Bir heyulaydı.
Çirkinlikte, sanki İblîs'in[12] bir kopyasıydı.

Der âğûş-é véy doxterî çon qamer,
Furû bordé dendan bé lebhâş der.

Çonan tengeş âverdé ender kénâr,
Ké pendârî el'leylu yu'şiy'in-nehâr. [2970]

Merâ emr-é ma'rûf dâmen girift,
Fuzûl âtéşî geşt o der men girift.

Taleb kerdem ez pîş o pes çûb o seng,
Ké: *"Éy nâ Xodâ-ters-é bî nâ o neng.!"*

Bé teşyi' o duşnâm o âşûb o zecr,
Sépîd ez siyeh farq kerdem ço fecr.

Şod an ebr-é nâ xoş zé bâlâ-yé bâğ,
Pedîd âmed an béyzé ez zir-é zâğ.

Zé lâ havlem an dîv-héykel bécest,
Peri-péyker ender men âvîxt dest. [2975]

Ké: *"Éy zerq seccâdé-yé zerq-pûş,*
Siyehkâr-é dunyâ xer-é din-furûş.

Merâ 'omrhâ dél zé kef refté bûd,
Be in şexs o can ber véy âşofté bûd.

Kunun poxté şod loqmé-yé xâm-é men,
Ké germeş bé der kerdî ez kâm-é men."

Tezallum ber âverd o féryâd xând,
Ké: *"Şefqat ber oftâd o rahmet nemând.*

Nemand ez cevânan kesî dest-gîr?
Ké béstânedem dâd ez in merd-é pîr? [2980]

Ké şermeş neyâyed zé pîrî hemî,
Zeden dest der sitr-é nâ mahremî."

Hemî kerd féryâd o dâmen bé çeng,
Merâ mandé ser der gérîban zé neng.

Furû goft 'aqlem bé gûş-é zamîr,
Ké: *"Ez câmé bîrun revem hemço sîr."*

Ne xasmî ké bâ û ber âyî bé dâv,
Bégerdânedet gérd-é gîtî bé gâv.

Ay parçası gibi bir kızı almıştı kucağına,
Karasakız gibi sımsıkı yapışmıştı dudağına.

Olanca gücüyle bu kızı bağrına basıyordu,
Sanki gecenin karanlığı gündüzü kaplıyordu.[13] [2970]

Gayrete gelip emr-i ma'rûf[14] yapmaya kalktım,
Ukalâlık ettim, kızıp adamı dövmeye kalktım.

Sağdan soldan bir miktar taş ve sopa buldum,
"Allahtan korkmaz, utanmaz adam!" dedim.

Küfrederek, kavga dövüş, adama saldırdım,
Fecir zamanı misâli siyahla beyazı ayırdım.

O kapkara bulut bahçenin üzerinden uzaklaştı,
Karganın altındaki yumurta gün yüzüne çıktı.

Dev cüsseli herif, La havle dememden kaçtı,
Zenciden kurtardığım peri yüzlü kız bana çattı. [2975]

"Ey riyâ seccâdeli! Ey mavi cübbeli[15] herif!
Ey din ticareti yapıp dünyâ alan riyakâr herif!

Bir ömürdür gönlümü bu adama vermiştim,
Yıllarca, onun aşkıyla kavrulup pişmiştim.

Çiğ lokmayı pişirmiş, sofraya oturmuştum,
Sıcak lokmamı ağzımdan aldın, kalakaldım."

Bağırıp çağırmaya, imdat istemeye başladı:
"Şefkat bitti, merhamet kalmadı" diye ağladı.

"Yardım edecek kimse kalmadı mı gençlerden?
Yardım etsin, intikâmımı alsın şu ihtiyardan? [2980]

Yaşından başından, aksakalından utanmıyor,
Bir de nâmahremin namusuna el uzatıyor."

Eteğime yapışmış, haykırıyordu durmadan,
Benimse başım önüme düşmüştü utancımdan,

İçimden bir ses: *"Cübbeni bırak da kaç"* dedi.
"Sarımsak gibi kabuğundan kurtul, kaç" dedi.

Karşısına çıkma aşık atamayacağın düşmanın,
Seni öküze bindirip dünyâyı gezdirir düşmanın.[16]

Berehné devan reftem ez pîş-é zen,
Ké der dest-é û câmé béhter ké men. [2985]

Pes ez muddetî kerd ber men gozâr,
Ké: *"Mî dâniyem?"* Goftemeş: *"Zinhâr!"*

"Ké men tovbé kerdem bé dest-é to ber
Ké gérd-é fuzûlî negerdem diger.

Kesî râ neyâyed çénin kâr pîş,
Ké 'âqıl néşîned pes-é kâr-é xîş

Ez an şun'et in pend ber dâştem,
Diger dîdé nâ dîdé ingâştem."

Zeban der keş er 'âql dârîy yo hûş,
Ço Sa'dî soxen gûy ver né xemûş. [2990]

HİKÂYET DER XÂSSİYET-É PERDÉ-PÛŞÎY YO SELÂMET-É XÂMÛŞÎ

Yékî pîş-é Dâvûd-é Tâî nişest,
Ké: *"Dîdem fulan sûfî oftâdé mest.*

Qéy âlûdé destâr o pîrâheneş,
Gurûhî segan halqé pîrâmuneş."

Ço pîr ez cevan in hikâyet şénîd,
Bé âzâr ez û rûy der hem keşîd.

Zemânî ber âşoft o goft: *"Ey refîq,*
Bé kâr âyed imrûz yâr-é şefîq.

Borov z'an meqâm-é şeni'eş biyâr,
Ké der şer' nehy est o der xırqé 'âr. [2995]

Bé poşteş der âver ço merdan ké mest,
'İnân-é selâmet nedâred bé dest."

Niyûşendé şod z'in soxen teng-dél,
Bé fikret furû reft çon xer bé gél.

Ne zehré ké ferman negîred bé gûş,
Ne yârâ ké mest enden âred bé dûş.

Üstlüğümü bırakıp kurtuldum, don paça kaçtım,
Elinde benim yerime elbise kalsın deyip kaçtım.

Bir süre sonra, o kızla karşı karşıya geldim,
"Tanıdın mı beni?" diye sordu. *"Asla!"* dedim.

"Sayende gereksiz işler yapmamaya ant ettim,
Başkalarının işlerine karışmaya tövbe ettim.

Akıllılar, kendi işlerinin başında oturmuştur,
Bu yüzden derde girmemiş, huzur bulmuştur.

O rezâletten gerekli öğüdü aldım, akıllandım,
Gördüklerimi görmezden gelmeyi öğrendim."

Aklın, fikrin varsa eğer, dilini tutmasını bil,
Ya Sa'dî tarzında konuş ya da susmasını bil.

KUSURU GÖRMEZDEN GELMENİN ERDEMİ VE SUSKUNLUĞUN SELÂMETİ HAKKINDA HİKÂYE

Müritlerden biri Dâvûd-i Tâî'nin[17] yanına geldi,
"Falan mürit sarhoş olup yere yıkılmış" dedi:

"İstifrağ etmiş, sarığı, cübbesi kusmuk içinde,
Köpekler etrafında toplanmış, o halka içinde."

Dâvûd-i Tâî duyunca bu hikâyeyi genç sofudan,
Huzuru kaçmış, rahatsız olmuş konuşulandan.

Bir süre öfkelenip, sakinleştikten sonra demiş:
"Arkadaş! Şefkatli dost bugün gerekli" demiş.

"Kalk git oraya, o pis yerden kaldır, getir onu,
Şerîatta yasak, tarîkatta ayıp olsa da getir onu.

Sarhoş olduğu için, erkekler gibi sırtına al onu,
Kendi irâdesiyle gelemez, sen sırtla getir onu."

Bunları duyan dervişin keyfî kaçtı, canı sıkıldı,
Balçığa saplanmış eşek gibi düşünceye daldı.

Ne şeyhin dediğini yapmamaya cesâreti vardı,
Ne sarhoş birini sırtlayıp getirecek gücü vardı.

Zemânî bépîçîd o derman nedîd,
Reh-é ser keşîden zé ferman nedîd.

Miyan best o bî ıxtıyâreş bé dûş,
Der âverd o şehrî ber û ʿâm cûş. [3000]

Yékî taʿné mî zed ké *"Dervîş bîn,*
Zéhî pârsâyân-é pâkîzé-dîn!"

Yekî: *"Sûfiyan bîn ké méy xordé end,*
Muraqqaʿ bé sîkî grov kerde end."

İşâret konan in o an râ bé dest,
Ké: *"An ser gérân est o in nîm mest."*

Bé gerden ber ez cevr-é duşmen husâm,
Béh ez şunʿet-é şehr o cûş-é ʿevâm.

Bélâ dîd o rûzî bé mihnet gozeşt,
Bé nâ kâm bordeş bé câyî ké dâşt. [3005]

Şeb ez fikret o nâ murâdî nexoft,
Diger rûz pîreş bé taʿlîm goft:

"Merîz âbrûy-é berâder bé kûy,
Ké dehret nerîzed bé şehr âbrûy."

GOFTÂR ENDER ĞÉYBET O XALELHÂYÎ KÉ EZ VÉY SÂDÉR ŞEVED

Ed ender hak-é merdom-é nîk o bed,
Megûy éy cevanmerd-é sâhib-xıred.

Ké bed merd râ xasm-é xod konî,
Ve ger nîk-merd est bed mî konî.

To râ her ké gûyed: *"Fulan kes bed est"*,
Çonan dan ké der pûstîn-é xod est. [3010]

Ké fiʿl-é fulan râ bébâyed béyan,
Veʾz in fiʿl-é bed mî ber âyed ʿiyan.

Bé bed goften-é xalq çon dem zedî,
Eger râst gûyî soxen hem bedî.

"Ne yapacağım şimdi?" diye kıvranıp durdu,
Şeyhin dediğini yapmaktan başka çâresi yoktu.

İşe koyuldu, ister istemez omzuna aldı sarhoşu,
Onları gören ahâlinin her biri bir türlü konuştu. [3000]

Biri: *"Şu dervişin hâline bak!"* diye kınadı onu,
"Aşk olsun dini bütün âbitlere!" diye kınadı onu.

Bir başkası:*"Şu dervişlere bakın şarap içmişler,*
Hırkalarını da meyhâneciye rehine vermişler."

Ötekisi eliyle teker teker her birini gösteriyordu,
"Bu körkütük sarhoş, öteki çakırkeyif" diyordu.

Düşman zulmüyle kılıca baş uzatmak daha iyidir,
Şehir halkına rezil olmaktansa, ölmek daha iyidir.

Derviş o gününü güç belâ sıkıntılar içinde geçirdi,
Oflaya puflaya sarhoş dervişi sırtında evine getirdi. [3005]

Gece sabah dek, utanç ve düşünceden uyuyamadı,
Ertesi gün şeyhi, nasîhat etmek için yanına çağırdı:

"Bulunduğun bölgede sen kardeşini etme mahcup,
Ki felek de seni bütün şehirde etmesin mahcup."

ARKADAN KONUŞMA VE ONUN VERDİĞİ ZARARLAR HAKKINDA SÖZ

İyi ya da kötü insan hakkında kötü söyleme,
Ey aklı başında olan civanmert kötü söyleme.

Söylersen kötüyü kendine düşman edersin,
İyi adamı ise durup dururken kötü edersin.

Eğer biri sana derse: *"Falan kimse kötüdür"*
Şunu hep aklında bulundur, kendisi kötüdür. [3010]

Çünkü iddiâ sahibi sözünü ispat etmelidir,
Oysaki iddiâ edenin kötü olduğu tescillidir.

Eğer insanlar hakkında bir şey söylersen kötü,
Unutma, doğru da söylesen, derler: *"Özü kötü!"*

Zeban kerd şaxsî bé ğéybet dérâz,
Bédû goft dânendéî ser-ferâz.

Ké: "*Yâd-é kesan pîş-é men bed mekon,*
Merâ bed goman der haq-é xod mekon.

Giriftem zé temkîn-é û kem bébûd,
Nexâhed bé câh-é to ender fuzûd." [3015]

Kesî goft o pendâştem téybet est,
Ké: "*Dozdî bé sâmanter ez ğéybet est.*"

Bédû goftem: "*Éy yâr-é âşofté-hûş,*
Şigéft âmed in dâstânem bé gûş.

Bé nâ-râstî der çé bîniy béhî,
Ké ber ğéybeteş mertebet mî néhî?"

"*Belî*" Goft."*Dozdan tehevvur konend,*
Bé bâzû-yé merdî şikem por konend.

Zé ğéybet çé mî xâhed an sâdé merd,
Ké dîvan siyeh kerd o çîzî nexerd." [3020]

HİKÂYET

Merâ der Nizâmiyyé édrâr bûd,
Şeb o rûz telqin o tekrar bûd.

Mer ustâd râ goftem:"*Éy por xıred,*
Fulan yâr ber mer hased mî bered."

Şénîd in soxen pîşvâ-yé edeb,
Bé tondî ber âşoft o goft: "*Éy 'aceb!*

Hesûdî pesendet neyâmed zé dûst,
Ké me'lûm kerdet ké ğéyben nikûst?

Ger û râh-é dûzex girift ez xesî,
Ez in râh-é dîger to der véy resî" [3025]

Adamın biri, birinin arkasından konuştu,
Bakalım bilge kişi onunla nasıl konuştu.

"Yanımda kimsenin aleyhinde konuşma!
Senin hakkında kötü düşünmeye zorlama.

Varsay ki o adamı küçülttü söylediklerin,
Ama seni de asla yüceltmez söylediklerin." [3015]

Biri: *"Hırsızlık gıybetten daha iyidir"* dedi,
İnanamadım, şaka yapıyor sandım bu kişi.

Ona dedim ki: *"Ey aklı karışık dostum!*
Söylediklerinle beni şaşırttın azîz dostum.

Hırsızlıkta nasıl bir meziyet görüyorsun?
Bunu nasıl gıybetten daha üstün tutuyorsun?"

Dedi: *"Evet, hırsızlar acımasız davranırlar,*
Ancak bilek gücüyle karınlarını doyururlar.

Dedikoducular günâh defterlerini karalarlar,
Gıybet yaparlar, ama karın doyuramazlar." [3020]

HİKÂYE

Nizâmiye Medresesi'ndeyken[18] maaşım vardı,
Gece gündüz çalışıyordum, tekrarlarım vardı.

Bir gün hocama: *"Affedersiniz sayın hocam,*
Falan kimse beni kıskanıyor muhterem hocam!"

Deyince, terbiyede örnek bir kişilik olan hocam,
Birden kızıp köpürdü: *"Acâyip!"* dedi hocam:

"Arkadaşın kıskandı diye bundan hoşlanmadın,
Bu yüzden gıybetin iyi bir şey olduğunu sandın.

Dostun yanlış yaptı, tuttu cehennemin yolunu,
Sense başka bir şekilde tutuyorsun onun yolunu." [3025]

HİKÂYET

Kesî goft: *"Haccâc xunxârêîst,*
Déleş hemço seng-é siyeh-pârêîst.

Netersed hemî zé âh o féryâd-é xalq,
Xodâyâ to béstan ez û dâd-é xayq."

Cihan-dîdéî pîr-é dîrîné-zâd,
Cevan râ yékî pend-é pîrâné dâd:

K'*"Ez û dâd-é mazlûm-é miskîn-é û,*
Nexâhend o zé dîgeran kîn-é û.

To dest ez véy o rûzigâreş bédâr,
Ké xod zir-é desteş koned rûzigâr. [3030]

Ne bîdâd ez û behrémend âyedem,
Ne nîz ez to ğéybet pesend âyedem."

Bé dûzex bered mudbirî râ gunâh,
Ké péymâné por kerd o dîvan siyâh.

Diger kes bé ğéybet péyeş mî deved,
Mebâdâ ké tenhâ bé dûzex reved.

HİKÂYET

Şénîdem ké ez pârsâyan yékî,
Bé tıybet béxandîd bé kûdekî.

Diger pârsâyân-é xalvet-néşîn,
Bé 'éybeş futâdend der pûstîn. [3035]

Bé âxer nemând in hikâyet nohoft,
Bé sâhéb-nezer bâz goftend o goft:

"Meder perdé ber yâr-é şûrîdé-hâl,
Ne tıybet herâm est o ğéybet helâl!"

HİKÂYE

Biri dedi: *"Haccâc*[19] *kan dökücü bir kişidir,*
Zâlimdir, kalbi kara bir taş parçası gibidir.

Ahlarından, feryatlarından korkmaz halkın,
Tanrım! İntikamlarını sen al ondan halkın."

Güngörmüş yaşlı bir bilge bir öğüt vermiş,
Delikanlıyı karşısına alıp şunları söylemiş:

"Ahrette Haccâc'ın zulümlerinin öcü alınır,
Ama ona kin besleyenlere de hesap sorulur.

Sen Haccâc ve yaptıklarıyla uğraşmayı bırak,
Çünkü felek mutlaka ona atacaktır bir şaplak. [3030]

Ben onun yaptığı zulümleri beğenmiyorum,
Ama senin yaptığın gıybeti de beğenmiyorum."

Bedbaht kişiyi günâhları cehenneme götürür,
Vâdesi yeteni, âmâl defterini karartanı götürür.

Bazıları da gıybet yapıp onun peşinden koşar,
Cehenneme tek başına gitmesin diye coşar.

HİKÂYE

Duyduğuma göre âbitlerden bir âbit,
Şaka yollu bir çocuğa gülümsedi âbit.

Halvette oturan diğer âbitler gördüler,
Onu çekiştirip, ayıplamaya başladılar. [3035]

Sonunda olup biteni açığa vurdular,
Gittiler, olan biteni şeyhe anlattılar.

Dedi: *"Perîşan dostunuzu utandırmayın,*
Şaka helâl, gıybet haramdır unutmayın!"

HİKÂYET-E RÛZE DER HÂL-E TUFÛYLİYYET

Bé tıflî derem rağbet-é rûzé xâst,
Nedânistemî çep kodâm est o râst.

Yékî ʿâbid ez pârsâyân-é kûy,
Hemî şosten âmûxtem dest o rûy.

Ké: *"Bismilleh evvel bé sunnet bégûy,*
Dovom niyyet âver, sevom kef béşûy. [3040]

Pes angeh dehen şûy o bînî sé bâr,
Menâxér bé engoşt-é kûçék béxâr.

Bé sebbâbé dendân-é pîşîn bémâl,
Ké nehy est der rûzé baʿd ez zevâl.

Veʾz an pes sé moşt âb ber rûy zen,
Zé rostengeh-é mûy-é ser tâ zeqen.

Diger desthâ tâ bé mirfaq béşûy,
Zé tesbîh o zikr ançé dânî bégûy.

Diger mesh-é ser, baʿd ez an ğasl-é pây,
Hemîn est o xatmeş bé nâm-é Xodây. [3045]

Kes ez men nedâned der in şîvé béh,
Nebînî ké fertût şod pîr-é déh."

Bégoftend bâ déhxodây ançé goft,
Féréstâd péyğâmeş ender nohoft:

Ké: *"Éy zéşt-kérdâr-é zîbâ-soxon,*
Noxost ançé gûyî bé merdom bokon.

Ne misvâk der rûzé goftî xetâst,
Benî Âdem-é mordé xorden revâst?

Dehen gû zé nâ goftenîhâ noxost,
Béşûy éy ké ez xordenîhâ béşost." [3050]

Kesî râ ké nâm âmed ender miyan,
Bé nîkûterin nâm o naʿteş béxan.

ÇOCUKLUKTA TUTULAN ORUCUN HİKÂYESİ

Çocukluğumda oruç tutmaya özeniyordum,
Ancak henüz sağımı, solumu bilmiyordum.

Mahallemizde vardı âbit bir hoca efendi,
Bana el, yüz yıkamayı, abdest almayı öğretti.

Dedi: *"Sünnettir, başlarken çek besmeleyi,*
Sonra niyet et abdest almağa, yıka ellerini. [3040]

Ardından, tam üç kez ağzınla burnunu yıka,
Küçük parmakla burnunun deliklerini pakla.

Şahâdet parmağıyla ön dişler ovulmalıdır,
Çünkü oruçken misvak yapmak yasaklıdır.

Sonra üç kez yıka avuç dolusu suyla yüzünü,
Saçın başladığı yerden çeneye kadar yüzünü.

Daha sonra kollarını yıka dirseklerine kadar,
Bu arada, duâ ya da zikir, oku bildiğin kadar.

Sonunda başını mesh edip, ayağını yıkarsın,
Allah'ın adını anarak abdestini tamamlarsın.[20] [3045]

Bu köyde benden daha iyi bilen yoktur bu işi,
Görmüyor musun hoca bunadı, unuttu bu işi?"

Biri âbidin dediklerini köyün muhtarına anlattı,
Muhtar gizlice haber yolladı âbid'e hatırlattı:

"Ey güzel sözlü, kötü düşünceli aşağılık herif!
İnsanlara söylediklerini önce sen yap pis herif.

Sana göre oruçluya doğru değil misvak sürmek,
Pekâlâ, dinimizde caiz midir ölü eti çiğnemek?[21]

Dedikoducu önce söylenmeyecekleri söylemesin,
Sonra da ağzındaki yemek artıklarını temizlesin." [3050]

Bir sohbet ortamında adı geçen bir kişiyi,
En iyi, en güzel yönleriyle an, öv o kişiyi.

Ço hemvâré gûyî ké: *"Merdom xerend,"*
Meber zan ké nâmet ço merdom berend.

Çonan gûy sîret bé kûy enderem,
Ké goften tevânî bé rûy enderem.

Ve ger şermet ez dîdé-yé nâzır est,
Neî bî basar, ğéyb-dan hâzır est?

Neyâyed hemî şermet ez xîşten,
K'ez û fâréğ o şerm dârî zé men? [3055]

HİKÂYET

Tarîqat-şinâsân-é sâbit-qadem,
Bé xalvet nişestend çendî béhem.

Yékî z'an miyan ğéybet âğâz kerd,
Der-é zikr-é bîçâréî bâz kerd.

Kesî gofteş *"Éy yâr-é şûrîdé-reng,*
To hergéz ğezâ kerdéî der fereng?"

Bégoft: *"Ez pes-é çâr-dîvâr-é xîş,*
Hemé 'omr nenihâdéem pây pîş."

Çénin goft dervîş-é sâdıq-nefes:
"Nedîdem çénin bext-ber geşté kes. [3060]

Ké kâfer zé péykâreş îmen nişest,
Muselman zé covr-é zebâneş nerest."

Çé xoş goft dîvânéî Merğezî,
Hadîsî k'ez û leb bé dendan gezî:

"Men er nâm-é merdom bé zéştî berem,
Negûyem bécoz ğéybet-é mâderem.

Ké dânend perverdgârân-é xıred,
Ké tâ'et heman béh ké mâder bered."

Refîqî ké ğâyéb şod éy nîk-nâm,
Do çîz est ez û ber refîqan herâm. [3065]

İnsanlara hep: *"Bunlar eşek!"* deyip durma,
Sonra da onların sana insan demelerini umma.

Mahallede ne söylediysen hakkımda benim,
Aynen yüzüme de söyleyebilmelisin benim.

Sen utanıyorsan yüzüne bakanın gözünden,
Arsız mısın, utanmaz mısın gaybı bilenden?

Nasılsa, kendi yaptıklarından utanmıyor musun,
Ama bunu unutup, benden nasıl utanıyorsun? [3055]

HİKÂYE

Tarîkat mensubu birkaç kişi bir araya gelmişti,
Tekkede bir süre beraberce halvete çekilmişti.

Onlardan biri bir kişi hakkında gıybete başladı,
Zavallının birini ardından çekiştirmeye başladı.

Bir başkası dedi: *"Ey kendini bilmez arkadaş!*
Sen hiç gayrimüslimlerle savaştın mı arkadaş?"

Dedi: *"Dört duvarımdan dışarı adım atmadım,*
Bir ömür bu şehirden dışarı adımımı atmadım."

Şöyle cevap verdi gerçekleri konuşan derviş:
"Görmedim böylesine bahtı yâr olmayan derviş. [3060]

Kâfir bile onunla savaşmaktan canını kurtardı,
Ama o, bir Müslümanın dilinden kurtulamadı."

Mervli çılgın adam bak ne güzel söylemiş,
Öyle bir söz ki duyanlar dudağını dişlemiş.

"Bir kimsenin ardından konuşursam" demiş,
"Sadece anamın ardından konuşurum" demiş:

"Çünkü aklı başında olan kimseler iyi bilirler,
Sevabın anneye bağışlanması evlâdır derler."[22]

Eğer bir dostunuz göçmüşse, yoksa aranızda,
Onunla ilgili iki şey haramdır dostlar arasında. [3065]

Yékî an ké mâleş bé bâtıl xorend,
Dvom an ké nâmeş bé ğéybet berend.

Her an k'û bered nâm-é merdom bé 'âr,
To xéyr-é xod ez véy tevaqqu' medâr.

Ké ender qefâ-yé to gûyed heman,
Ké pîş-é to goft ez pes-é merdoman.

Kesî pîş-é men der cihan 'âqél est,
Ké meşğûl-é xod v'ez cihan ğâfél est.

GOFTÂR ENDER KESÂNÎ KÉ ĞÉYBET-É İYŞAN REVÂ BÂŞED

Sé kes râ şénîdem ké ğéybet revâst,
Ve'z in der gozeştî çehârom xetâst. [3070]

Yékî pâdişâhî melâmet-pesend,
K'ez û ber dél-é xalq bînî gezend.

Helâl est ez û naql kerden xeber,
Meger xalq bâşend ez û ber hazer.

Dovom perdé ber bî heyâî meten,
Ké xod mî dered perdé ber xîşten.

Zé hovzeş medâr éy berâder nigâh,
Ké û mî der ofted bé gerden bé çâh.

Sevom kej terâzû-yé nâ-râst-xûy,
Zé fi'l-é bedeş her çé dânî bégûy. [3075]

HİKÂYET-E DOZD O SÎSTÂNÎ

Şénîdem ké dozdî der âmed zé deşt,
Bé dervâzé-yé Sîstan ber gozeşt.

Bédozdîd beqqâl ez û nîm dang,
Ber âverd dozd-é siyehkâr bâng:

"Xodâyâ to şebrev bé âtéş mesûz,
Ké reh mî zened Sîstânî bé rûz."

Biri mallarını har vurup harman savurmak,
İkincisi de şu, arkasından kötü konuşmak.

Eğer kişi başkasını kötülerse, iyilik ummasın,
Başkasının da kendisini iyi anmasını ummasın.

Bir kişi bir başkasını sana çekiştiriyorsa eğer,
Kesinlikle senin ardından da kötü şeyler söyler.

Dünyâda ben sadece o kimseyi akıllı sayarım,
Dünyâ değil, kendisiyle uğraşanı akıllı sayarım.

GIYBETİNİN YAPILMASI UYGUN OLAN KİMSELER HAKKINDA SÖZ

Rivâyete göre üç kişinin gıybeti câizdir,
Bu üçü dışında dördüncüsü câiz değildir. [3070]

Birincisi, halka huzur vermeyen pâdişah,
Kıyıcıdır, ülke insanına sağlamaz refah.

Böyle bir pâdişahı çekiştirmek helâldir,
Şerrinden sakındırmak için halkı, helâldir.

İkincisi hayâsız kişidir. O ele verir kendini,
Onun için örtmeye kalkma onun pisliklerini.

Böylesine karışma, bırak düşsün çamura,
Zaten kendisi düşecektir baş aşağı çukura.

Üçüncüsü hileli terâzi kullanan dükkâncı,
Kötülüğünden ne biliyorsan söyle acı acı. [3075]

HIRSIZ İLE SÎSTANLININ HİKÂYESİ

Duyduğuma göre, çöl eşkıyâsının biri,
Günün birinde Sîstan[23] kapısına geldi.

Bakkalın biri ondan yarım dang[24] çaldı,
Günâhkâr hırsız bağırdı, kıyâmeti kopardı:

"Tanrım! Gece hırsızlarını yakma ateşte,
Sîstanlı gündüz gözüyle çalıyor gör işte."

HİKÂYET ENDER NİKÛHEŞ-E ĞEMMÂZÎ VE MEZELLET-E ĞEMMÂZAN

Yékî goft bâ sûfîî der sefâ,
"Nedânî fulânet çé goft ez qefâ?"

Bégoftâ: *"Xemûş éy berâder béxoft,*
Nedânisté béhter kré duşmen çé goft. [3080]

Kesânî ké péyğâm-é duşmen berend,
Zé duşmen hemânâ ké duşmenterend.

Kesî qovl-é duşmen biyâred bé dûst,
Cok an kes ké der duşmenî yâr-é ûst.

Neyârest duşmen cefâ goftenem,
Çonan k'ez şénîden bélerzed tenem.

To duşmenterî k'averî ber dehan,
Ké duşmen çénin goft ender nihan."

Soxen-çîn koned tâzé ceng-é qadîm,
Bé xeşm âvered nîk-merd-é sélîm. [3085]

Ez an hemnéşîn tâ tevânî gorîz,
Ké mer fitné-é xofté râ goft xîz.

Siyeh-çâl o merd ender û besté pây,
Béh ez fitné ez cây borden bé cây.

Miyân-é do ten ceng çon âtéş est,
Soxen-çîn-é bed-bext hîzom-keş est.

HİKÂYET-É FÉRÎDÛN O VEZÎR O ĞEMMÂZ

Férîdun vezirî pesendîdé dâşt,
Ké rûşen-dél o dûr-bîn dîdé dâşt.

Rızâ-yé Haq evvel nigeh dâştî,
Diger pâs-é fermân-é şeh dâştî. [3090]

Nehed 'âmil-é siflé ber xalq renc,
Ké: *"Tedbîr-é mulk est o tovfîr-é genc."*

GAMMAZLIĞIN YERİLMESİ VE GAMMAZLARIN ZİLLETİ HAKKINDA HİKÂYE

Biri temiz kalpli bir sofunun yanına geldi,
"Filan arkandan ne dedi biliyor musun?" dedi.

Sofu cevap verdi: *"Sus! Bilmemek daha iyi.*
Düşmanın ne dediğini bilmemek daha iyi. [3080]

Düşmanın dediğini nakledenler kötüdür,
Hattâ düşmanın kendisinden daha kötüdür.

Kişi düşmanın sözlerini söylemez dostuna,
Düşmanın işbirlikçisi değilse iletmez dostuna.

Düşman bile incineceğim sözü söylemez,
Duyunca titreyeceğim sözü yüzüme söylemez.

Sen düşmandan daha büyük düşman olmalısın,
Çünkü gelip: 'Düşmanın şöyle dedi.' diyorsun."

Söz taşıyıcı eski düşmanlıkları alevlendirir,
Halim selim adamı ateşler, galeyâna getirir. [3085]

Bu türden arkadaşlardan mümkünse kaçın,
Onlar uyuyan fitneyi uyandırır,[25] ondan sakın.

Söz taşıyanın ayağı zincirli, zindanda olsun,
Söz taşıyıp fitne çıkaracağına hapiste olsun.

Kavga, iki kişi arasında çıkmış bir yangındır,
Söz götürüp getirense bu ateşe odun taşıyandır.

FERÎDÛN, VEZİR VE GAMMAZ'IN HİKÂYESİ

Ferîdûn'un çok değerli bir veziri vardı,
İleri görüşlü, aydın gönüllü veziri vardı.

Her şeyde önce Allah'ın rızâsını arardı,
Daha sonra pâdişahın fermânına uyardı. [3090]

Aşağılık bir mâliyeci halka zulmederdi,
"Bu vergiler, hazîne için gerekli" derdi.

Eger cânéb-é Haq nedârî nigâh,
Gezendet resâned hem ez pâdişâh.

Yékî reft pîş-é melik bâmdâd,
Ké: *"Her rûzet âsâyéş o kâm bâd.*

Ğaraz meşnov ez men nasîhat pezîr,
To râ der nihan duşmen est in vezîr.

Kes ez xâs-é leşker nemândest o 'âm,
Ké sîm o zer ez véy nedâred bé vâm. [3095]

Bé şartî ké çon şâh-é gerden-ferâz,
Bémîred, dehend an zer o sîm bâz.

Nexâhed to râ zindé in xod-perest,
Mebâdâ ké naqdeş neyâyed bé dest."

Yékî sûy-é destûr-é dovlet-penâh,
Bé çéşm-é siyâset nigeh kerd şâh.

Ké: "*Der sûret-é dûstan pîş-é men,*
Bé xâtér çérâî bed-endîş-é men?"

Zemin pîş-é texteş bébûsîd o goft:
"Neşâyed ço porsîdî eknun nohoft." [3100]

Çénin xâhem éy nâm-ver pâdşâh,
Ké bâşend xalqet hemé nîk-xâh.

Ço mevtet buved va'dé-yé sîm-é men,
Beqâ bîş xâhendet ez bîm-é men.

Nexâhî ké merdom bé sodq o niyâz,
Seret sebz xâhend o 'omret dérâz.

Ğanîmet şomârend merdan du'â,
Ké cevşen buved pîş-é tîr-é bélâ."

Pesendîd ez û şehriyâr ançé goft,
Gol-é rûyeş ez tâzegî ber şikoft. [3105]

Zé qadr o mekânî ké destûr dâşt,
Mekâneş biyefzûd o qadreş ferâşt.

Bed-endîş râ zecr o te'dîb kerd,
Péşîmânî ez gofté-yé xîş kerd.

Yaptığın işten Tanrı râzı gelmezse eğer,
Bir gün gelir, bizzat pâdişah seni döver.

Bir sabah, bir adam huzuruna çıktı şâhın,
Dedi: *"Allah murâdını versin, huzurlu olasın.*

Söyleyeceğimde garaz yok, nasîhatimdir,
Şu vezir var ya, o vezir gizli düşmanındır.

Büyük, küçük orduda hiç kimse kalmadı,
Orduda borç vermediği asker kalmadı. [3095]

Yüce pâdişahımız öldüğünde ödenecek,
Şartını koştu, paralar o zaman ödenecek.

Bu bencil adam senin yaşamanı istemiyor,
Verdiğim paraları alamam diye istemiyor."

Pâdişah, devleti temsil eden vezire baktı,
O anda iki bir demeden öldürmeye kalktı.

Dedi: *"Görünüşte dostum gibi duruyorsun,*
Öyleyse neden kötülüğümü düşünüyorsun?"

Vezir tahtın önüne kadar geldi, öptü yeri:
"Sorduğuna göre, saklamak olmaz" dedi. [3100]

"Ey ünlü pâdişah! Böyle yapıp şunu istedim,
Halkının senin iyiliğini istemesini istedim.

Paranın vadesini senin ölüm tarihine verdim,
Benden korkup senin bekânı istesinler dedim.

İstemez misin halkın samimi davranmasını?
'Sağlıklı olsun, ömrü uzun olsun' duâlarını?

İnsanlar duâyı iyi karşılar, ganîmet sayarlar,
Duâyı belâ oku karşısında kalkan sayarlar."[26]

Hükümdar vezîrin dediklerinden hoşlandı,
Kızgınlığını unuttu, yüzünde tâze güller açtı. [3105]

Vezirin zâten yanında yüksek bir yeri vardı,
Onu terfi ettirdi, daha yüksek mevkîlere atadı.

Gammazlık yapanı cezâlandırıp yola getirdi,
Adam perîşân oldu, pişmanlığını dile getirdi.

Nedîdem zé ğemmâz ser-geştéter,
Nigun tali‘ o bext-ber geştéter.

Zé nâdânî yo tîré-râyî ké ûst,
Xılâf efgened der miyân-é do dûst.

Konend în o an xoş diger bâré dél,
Véy ender miyan kûr-bext o xacél. [3110]

Miyân-é do kes âtéş efrûxten,
Ne ‘aql est o xod der miyan sûxten.

Ço Sa‘dî kesî zovq-é xalvet çéşîd,
Ké ez her ké ‘âlem zeban der keşîd.

Bégûy ançé dânî soxen sûdmend,
Ve ger hîç kes râ neyâyed pesend.

Ké ferdâ péşîman ber âred xurûş,
Ké âvex çérâ haq nekerdem gûş?

GOFTÂR ENDER PERVERÉŞ-É ZENAN O ZİKR-É SELÂH O FÉSÂD-É İYŞAN

Zen-é xûb-é ferman-ber-é pârsâ,
Koned merd-é dervîş râ pâdişâ. [3115]

Borov pénc novbet bézen ber deret,
Ço yârî muvâfıq buved ber deret.

Hemé rûz eger ğem xorî ğem medâr,
Ço şeb ğemgosârî buved der kénâr.

Ké râ xâné âbâd o hemxâbé dûst,
Xodâ râ bé rahmet nezer sûy-é ûst.

Ço mestûr bâşed zen o xûb-rûy,
Bé dîdâr-é û der béhéşt est şûy.

Kesî ber girift ez cihan kâm-é dél,
Ké yék-dél buved bâ véy ârâm-é dél. [3120]

Eger pârsâ bâşed o xoş-soxon,
Nigeh der nikûîy yo zéştî mekon.

Ben gammazdan daha kötüsünü görmedim,
Bu kadar talihi ters, kötü bahtlısını görmedim.

Hem çok câhildi, hem kötü düşünceli biriydi,
Yok yere dostlar arasına nifak sokan biriydi.

Dostlar daha sonra barışırlar, gönül alırlar,
Gammazlar rezil olur, utanç içinde kalırlar. [3110]

İki kişi arasında ateş yakmak akıl kârı değildir,
O arada da kendini yakmak, akıl kârı değildir.

İki âlemden el çekenler uzletin zevkine erdi,
Sa'dî gibi kimseye karışmayanlar rahata erdi.

Yararlı sandığın bir sözün varsa durma söyle,
Sözünü kimse beğenmese de sen yine söyle.

Seni dinlemeyen yarın pişmân olur bağırır,
Doğru sözü neden dinlemedim diye bağırır.

KADINLARIN YETİŞTİRİLMESİ, ONLARIN İYİ VE KÖTÜ YANLARI HAKKINDA SÖZ

Bir kadın dindarsa, üstelik de itaatkâr,
Yoksul da olsa kocasını pâdişah yapar. [3115]

Uygun bir eş bulduysan eğer arkadaş,
Kapında beş vakit nöbet çaldır[27] dadaş.

Gün boyu sıkıntı çeksen de dertlenme,
Koynunda gam ortağın oldukça üzülme.

Bir kişinin evi düzgün, karısı da dostsa,
Tanrı da o kişiye rahmetle bakar dostça.

Kadın hem güzel yüzlü ve de namuslu ise,
Erkek ona baktıkça yaşamaktadır cennette.

Dünyâda sadece o kişi murâdına ermiştir,
Gönülleri bir, kalbi sevgilisiyle birliktedir. [3120]

Kadın namuslu ve de iyi huylu ise aldırma,
Böylesi kadın güzelmiş, çirkinmiş aldırma.

Zen-é xoş-menéş dél nişanter ké xûb,
Ké âmîzgârî bépûşed ʻuyûb.

Bébord ez périˆ çéhré-yé zéşt-xûy,
Zen-é dîv-sîmâ-yé xoş-tebʻ, gûy.

Ço helvâ xored sirké ez dest-é şûy,
Ne helvâ xored sirké endûdé rûy.

Délârâm bâşed zen-é nîk-xâh,
Ve lîken zen-é bed, Xodâyâ penâh! [3125]

Ço tûtî kelâğeş buved hem-nefes,
Ġanîmet şomâred xelâs ez qafes.

Ser ender cihan néh bé âvârégî,
Ve ger né béneh dél bé bîçârégî.

Tohî pây reften béh ez kefş-é teng,
Bélâ-yé sefer béh ké ner xâné ceng.

Bé zindan-é qâzî giriftâr béh,
Ké der xâné dîden ber ebrû géréh.

Sefer ʻéyd bâşed ber an kedxodây,
Ké bânû-yé zéşteş buved der serây. [3130]

Der-é xorremî ber serâyî bébend,
Ké bâng-é zen ez véy ber âyed bulend.

Ço zen râh-é bâzâr gîred bézen,
Ve ger né to der xâné bénşîn ço zen.

Eger zen nedâred suy-é merd gûş,
Serâvîl-é kuhliş der merd pûş.

Zenî râ ké cehl est o nârâstî,
Bélâ ber ser-é xod ne zen xâstî.

Ço der kîlé yék cov emânet şikest,
Ez enbâr-é gendom furû şûy dest. [3135]

Ber an bendé Haq nîkuî xâstest,
Ké bâ û dél o dest-é zen râstest.

Ço der rûy-é bîgâné xandîd zen,
Diger merd gû lâf-é merdî mezen.

Güzel huylusu daha da çekicidir güzelden,
Uyum ve anlayışı, örter kusurlarını hepten.

Çirkin yüzlü, iyi huylu kadın yarışı kazandı,
Peri yüzlü, kötü huylu kadın gerilerde kaldı.

Böyle kadın sirke alsa koca, yer helva diye,
Suratı sirke satandan, helva yemez boş yere.

Eşinin iyiliğini isteyen kadın huzur verir,
Kötü karı, Allah korusun, eşe cefâ çektirir. [3125]

Papağanla karga bir kafese konulursa eğer,
Papağan kafesten kaçmayı ganimet sayar.[28]

Eşin kötüyse, hedefsiz bir âvâre olursun,
Uzaklaşamıyorsan zavallının teki olursun.

Dar ayakkabı yerine yalınayak daha iyidir,
Evde kavga yerine, yol zahmeti daha iyidir.

Evde çatık kaş görmek kişiye ölümden beter,
Evde durmaktansa hapiste yatmayı tercih eder.

Çirkin karısı olan ere, kaçmak seyran olur.
Seyâhate çıkmak ise tam bir bayram olur. [3130]

Bir kadın sesi yükseliyorsa eğer bir evde,
Mutluluk kapısını kapa, hayır yok o evde.

Çarşı pazar dolaşıyorsa eğer döv o kadını,
Dövemiyorsan evde otur, sen ol ev kadını.

Erkeğinin sözünü dinlemiyorsa bir kadın,
Onun mavi şalvarını sen giy, ol bir kadın.

Câhil ve de kötü niyetli bir kadın alırsan,
Kadın değil, kendi başına bir belâ alırsın.

Koruyamazsa kadın evdeki bir kile arpayı,
Zâyî ettim say bir ambar dolusu buğdayı. [3135]

Karısının eli ve de kalbi doğru olan kuluna,
Öyle bil ki Hüdâ lûtufta bulunmuştur kuluna.

Yabancıya güler yüz gösteriyorsa karısı,
Söyle artık erkeklikten söz etmesin kocası.

Zen-é şûx çon dest der qalyé kerd,
Borov gû béněh pencé ber rûy-é merd.

Ço bînî ké zen pây ber cây nîst,
Sebât ez xıredmendiy yo rây nîst.

Gorîz ez kefeş der dehân-é neheng,
Ké merdî béh ez zéndégânî bé neng. [3140]

Bépûşâneş ez çéşm-é bîgâné rûy,
Ve ger neşneved çé zen angeh çé şûy.

Zen-é xûb-é xoş teb‘ genc est o yâr,
Rehâ kon zen-é zéşt-é nâsâzgâr.

Çé neğz âmed in yék soxen z’an do ten,
Ké bûdend ser-geşté ez dest-é zen.

Yékî goft: *“Kes râ zen-é bed mebâd,”*
Diger goft: *“Zen der cihan xod mebâd.”*

Zen-é nov kon éy dûst her nov-behâr,
Ké taqvîm-é pârî neyâyed bé kâr. [3145]

Kesî râ ké bînî giriftâr-é zen,
Mekon Sa‘diyâ ta‘né ber véy mezen.

To hem covr bînîy yo bâreş keşî,
Eger yék seher der kénâreş keşî..

HİKÂYET

Cevânî zé nâsâzgâriy-yé coft,
Ber-é pîr-merdîbénâlîd o goft:

“Géran-bârî ez dest-é in xasm-é çîr,
Çonan mî berem kâsyâ-seng-é zîr.”

“Bé saxtî béněh” Gofteş *“Éy xâcé dél,*
Kes ez sabr kerden negerded xacél. [3150]

Bé şeb seng-é bâlâî éy xâné-sûz,
Çérâ seng-é zîrîn nebâşî bé rûz?

Tenceredeki yemeğe el uzatırsa arsız kadın,
Kocasının yüzünü kara çıkartır hep o kadın.

Kadın yerinde durmuyorsa, sen de durma,
Akla, fikre sığmaz, artık onu evinde tutma.

Kafesten kaç, istersen timsahın ağzına atla,
Utançla yaşamaktan daha iyidir, ölüme atla. [3140]

Yabancıların yanında karının yüzünü örttür,
Dinlemezse, kocanın karıdan ne farkı kalır?

İyi huylu güzel kadın bir dosttur, servettir,
Uyumsuz çirkin kadını ise terk et, felâkettir.

İki kişi karılarının elinden gınâ getirdiler,
Bak bakalım kadınlar hakkında ne dediler:

Biri: *"Allah kimseye kötü kadın vermesin."*
Ötekisi: *"Dünyâda kadın hepten olmasın."*

Her bahar başında yeni bir kadın al arkadaş!
Geçen yılın takvimi işe yaramaz arkadaş! [3145]

Birisini düşmüş görürsen karısının ağına,
Sakın kınama onu Sa'dî, garibi ayıplama.

Sen de şikâyet ediyor, ama katlanıyorsun,
Çünkü bazı geceler ona sarılıp yatıyorsun.

HİKÂYE

Bir delikanlı eşinin huysuzluğundan yakındı,
Dünyâ görmüş yaşlı birine karısından yakındı:

"Hasmını ezen güçlü düşman gibi eziyor beni,
Değirmenin alt taşıyım sanıyor, eziyor beni."

İhtiyar dedi: *"Bu sıkıntıya katlan be evlat,*
İnsan sabrettiği için utanmamıştır be evlat, [3150]

Geceleri oluyorsun da değirmenin üst taşı,
Gündüzleri niçin olmuyorsun altındaki taşı?

Ço ez golbonî dîdé bâşî xoşî,
Revâ bâşed er bâr-é xâreş keşî.

Dırextî ké péyvesté bâreş xorî,
Tehammul kon angeh ké xâreş xorî."

GOFTÂR ENDER PERVERDEN-É FERZENDAN

Péser çon zé deh ber gozeşteş sinîn,
"Zé nâ-mahreman gû ferâter néşîn."

Ber-é penbé âtéş neşâyed furûxt,
Ké tâ çéşm ber hem zenî xâné sûxt. [3155]

Ço xâhî ké nâmet bémâned bé cây,
Péser râ xıredmendî âmûz o rây.

Ké ger ʿaql o tebʿeş nebâşed besî,
Bémîriy yo ez to nemâned kesî.

Besâ rûzigârâ ké saxtî bered,
Péser çon péder nâzokeş pervererd.

Xıredmend o perhîzgâreş ber âr,
Gereş dûst dârî bénâzeş medâr.

Bé xordî dereş zecr o taʿlîm kon,
Bé nîk o bedeş vaʿdé vo bîm kon. [3160]

Nov âmûz râ zikr o tahsîn o zéh,
Zé tovbîx o tehdîd-é ustâd béh.

Biyâmûz perverdé râ dest-renc,
Ve ger dest dârî ço Kârûn bé genc.

Mekon tékyé ber destgâhî ké hest,
Ké bâşed ké niʿmet nemâned bé dest.

Bé pâyân resed kîsé-yé sîm o zer,
Negerded tohî kîsé-yé pîşé-ver.

Çé dânî ké gerdîden-é rûzigâr,
Bé ğurbet bégerdânedet der diyâr. [3165]

Her kim ki bahçesinde açan gülden hoşlanır,
Güzel sözdür: 'Gülü seven dikenine katlanır.'

Durmadan bir ağacın meyvesini yiyorsan eğer,
Dikeni batttığı zamanda ses etmemeye değer."

ÇOCUKLARI YETİŞTİRME HAKKINDA SÖZ

On yaşını geçince çocuk, tembih et ona,
"Nâmahremden uzak dur!" de çocuğa.

Çünkü pamuğun yanında ateş yakılmaz,
Bir anda ev tutuşur, işin içinden çıkılmaz. [3155]

Adın, sanın kalsın istiyorsan dünyâda,
Akıllı ve terbiyeli olmayı öğret oğluna.

Hem anlayışlı, hem hünerli değilse oğlun,
Öldüğünde yerini alabilir sanma oğlun.

Nâz ü niyâz içinde yetiştirirsen oğlunu,
Çoğu zaman sıkıntıya sokarsın oğlunu.

Hem akılcı, hem terbiyeli yetiştir onu,
Eğer seviyorsan, şımarık yetiştirme onu.

Çocukken zora koş, çok iyi yetiştir onu,
Başarılıysa öv, hatâlıysa cezâlandır onu. [3160]

Öğrenciye aferin demek, onu övmek iyidir,
Hocanın azarlaması, korkutmasından iyidir.

Ne olursa olsun çocuğuna bir meslek öğret,
Kârûn kadar zengin olsan da meslek öğret.

Zenginim, her şeyim var diye güvenme,
Hepsini kaybedebilirsin, kalmaz elinde.

Altınla, gümüşle dolu kese boşalır bir gün,
Zanaatkârın kesesi boş kalmaz hiçbir gün.

Devrin değişmeyeceğini nereden bilirsin?
Seni gurbete atmayacağını nasıl bilirsin? [3165]

Ço ber pîşéî bâşedeş dest-res,
Kocâ dest-é hâcet bered pîş-é kes?

Nedânî ké Sa'dî murâd ez kocâ yâft?
Ne hâmûn néveşt o ne déryâ şikâft.

Bé xordî béxord ez bozorgan qefâ,
Xodâ dâdeş ender bozorgî sefâ.

Her an kes ké gerden bé ferman nehed,
Besî ber neyâyed ké ferman dehed.

Her an tıfl kû cevr-é âmûzgâr,
Nebîned, cefâ bîned ez rûzigâr. [3170]

Péser râ nikû dâr o râhet resan,
Ké çéşmeş nemâned bé dest-é kesan.

Her an kes ké ferzend râ ğam nexerd,
Diger kes ğameş xord o bed-nâm kerd.

Nigeh dâr ez âmîzgâr-é bedeş,
Ké bed-bext o bî reh koned çon xodeş.

HİKÂYET

Şebî da'vetî bûd der kûy-é men,
Zé her cins merdom der û encumen.

Ço âvâz-é mutréb ber âmed zé kûy,
Bé gerdun şod ez 'âşıqan hâ o hûy. [3175]

Pérî-peykerî bûd mahbûb-é men,
Bédû goftem: *"Éy lu'bet-é xûb-é men.*

Çérâ bâ refîqan neyâyî bé cem',
Ké rûşen konî meclis-é mâ çon şem'?

Şénîdem sehî qâmet-é sîmten,
Ké mî reft o mî goft bâ xîşten:

"Mehâsén ço merdan nedârî bé dest,
Ne merdî buved pîş-é merdan nişest."

Varsa eğer mesleğin, çalışır kazanırsın,
Hiçbir zaman kimseye muhtaç olmazsın.

Biliyor musun nasıl murâdına erdi Sa'dî?
Çölleri geçmedi, denizleri yarmadı Sa'dî,

Çocukken tokat yedi büyüklerinden Sa'dî,
Allah'ın izniyle büyüyünce safa buldu Sa'dî.

Çocukken buyruklara boyun eğen her kişi,
Çok geçmeden olur buyruk veren bir kişi.

Hocasının cevrine katlanmayan bir çocuk,
Ömür boyu, felekten cefâ çeker o çocuk. [3170]

Oğlunu hoş tut, rahatını sağla hep onun,
Ki onun, bunun eline bakmasın oğlun.

Herkim ki kaygılanmaz kendi oğlu için,
Baştan çıkarır, başkası kaygılanır oğlu için.

Kötülerle düşüp kalkmasına izin verme,
Kötü yoldan çıkarır kendi gibi, izin verme.

HİKÂYE

Bizim mahallede bir gece dâvet vardı.
Her türden insan orada toplanmıştı.

Müzisyenlerin sesi yükselince evden,
Âşıkların çığlıkları göklere çıktı birden. [3175]

Sanki peri, vardı ay yüzlü bir sevdiğim,
Ona: *"Benim güzel bebeğim!"* dedim:

"Neden dostlarınla gelmiyorsun meclise,
Niye mum gibi ışık saçmıyorsun meclise?"

Servi boylu, gümüş tenli sevgili gidiyordu,
Öte yandan kendi kendine şöyle diyordu:

"Dostum! Erkekler gibi bir sakalın yoksa,
Kendini erkek sanıp da erkeklerle oturma."

Siyeh-nâméter ez muhannes mexâh,
Ké pîş ez xateş rûy gerded siyâh.

Ez an bî hamiyyet bébâyed gorîxt,
Ké nâ merdiyeş âb-é merdan bérîxt.

Péser kû miyân-é qalender nişest,
Pder gû: *"Zé xéyreş furû şûy dest."*

Derîğeş mexor ber helâk o telef,
Ké pîş ez péder, mordé béh nâ xalef.

GOFTÂR ENDER PERHÎZ KERDEN EZ SOHBET-É EHDÂS

Xerâbet koned şâhid-é xâné-ken,
Borov xâné âbâd gerdan bé zen.

Neşâyed heves bâxten bâ golî,
Ké her bâmdâdeş buved bolbolî.

Ço xod râ bé her meclisî şem' kerd,
To dîger ço pervâné gérdeş megerd.

Zen-é xûb-é xoş-xûy-é ârâsté,
Çé mâned bé nâdân-é nov-xâsté?

Der û dem ço ğonçé demî ez vefâ,
Ké ez xandé ofted ço gol der qefâ.

Ne çon kûdek-é pîç ber pîç şeng,
Ké çon muql netvan şikesten bé seng.

Mebîn dél férîbeş ço hûr-é béhéşt,
K'ez an rûy-é dîger ço ğûl est zéşt.

Gereş pây bûsî nedâredet pâs,
Vereş xâk bâşî nedâden sipâs.

Ser ez meğz o dest ez direm kon tohî,
Ço xâtır bé ferzend-é merdom déhî

Mekon bed bé ferzend-é merdom nigâh,
Ké ferzend-é xîşet ber âyed tebâh.

Muhannesten[29] daha kara bahtlı insan yoktur,
Sakalı bitmeden yüzü kararandan kötü yoktur.

Böylesi şerefsiz erkeklerden kaçmak gerek,
Onun namertliği şeref kırar, kaçmak gerek.

Eğer kalenderlerle[30] düşüp kalkıyorsa oğul,
Babaya de: *"Unut onu, olmasın böyle oğul!"*

Böylesi evladın gebermesine hayıflanma,
Soysuz senden önce ölürse de yasını tutma.

YENİ YETMELERDEN UZAK DURMA HAKKINDA HİKÂYE

Ev yıkan oğlan seni de eder perîşan,
Evlen, eğer evinde düzen istiyorsan.

Her sabah dalında bir bülbül ötüyorsa,
Doğru değildir, böyle güle bel bağlama.

Her meclisi aydınlatıyorsa mum gibi,
Artık dolanma etrafında pervâne gibi.

Kadın güzel ve de bezenmişse iyi huyla,
Hiç benzer mi yeni yetmiş câhil oğlana?

Kadına dersen eğer: *"Sen bir goncasın."*
Yüzünde güller açar, sen iyi bir kocasın.

Huysuz ve de arsız oğlana benzemez,
Ebucehil karpuzu[31] gibi taşla kırılmaz.

Onun hûrîye benzer görünüşüne aldanma,
Gerçek yüzü şeytanca çirkindir, aldanma.

Ayaklarına da kapansan kıymet bilmez,
Yoluna toprak da olsan, saygı duymaz.

Birinin oğluna gönlünü kaptırırsan eğer,
Başındaki aklın da elindeki para da gider.

Kötü gözle bakma asla el âlemin oğluna,
Böyle davranıp kötülük etme kendi oğluna.

HİKÂYET

Der in şehr bârî bé sem'em resîd,
Ké bâzârgânî ğolâmî xerîd.

Şebangeh meger dest bordeş bé sîb,
Bé ber der keşîdeş bé nâz o 'etîb. [3195]

Pérî-çéhré herç ûftâdeş bé dest,
Zé rext o evânîş der ser şikest.

Ne her câ ké bînî xatî dél-férîb,
Tevânî teme' kerdeneş der ketîb.

Govâ kerd ber xodr Xodây o Resûl,
Ké dîger negerdem bé gérd-é fuzûl.

Rahîl âmedeş hem der an hefté pîş,
Dél-efgâr o ser besté vo rûy rîş.

Ço bîrun şod, ez Kâzirun yék do mîl,
Bé pîş âmedeş senglâxî mehîl. [3200]

Béporsîd k'*in qullé râ nâm çîst?*
Ké bîsyâr bîned 'aceb her ké zîst."

Kesî gofteş: "*În râh râ v'in meqâm,*
Bécoz Teng-é Turkan nedânîm nâm."

Bérencîd çon Teng-é Turkan şénîd,
To goftî ké dîdâr-é duşmen bédîd.

Siyeh râ béfermûd k'*Éy nîkbext,*
Hem in câ ké hestî biyendâz rext.

Ne 'aql est o ne ma'rifet yék covem,
Eger men diger Teng-é Turkan revem. [3205]

Der-é şehvet-é nefs-é kâfer bébend,
Ve ger 'âşıqî let xor o ser bébend.

Ço mer bendéî râ hemî perverî,
Bé heybet ber âreş k'ez û ber xorî.

Ve ger seyyideş leb bé dendan gezed,
Demâğ-é xodâvendgârî pezed.

HİKÂYE

Bu şehirde bir kez şöyle bir olay olmuş,
Tüccarlardan biri pazardan bir köle almış.

Gece olunca oğlanın çenesini okşamış,
Sevmek için sarılıp şevkle bağrına basmış. [3195]

Köle kızmış, tası tabağı kafasına fırlatmış,
Kızgınlıkla efendinin başını gözünü yarmış.

Câzibesi olan herkese gönül verilmez,
Benim olmalıdır diye peşinden gidilmez.

Tâcir, Tanrı ve Resûle: *"Şâhidim ol!"* demiş,
"Artık uygunsuz iş yapmayacağım" demiş.

Aynı hafta içinde tâcir bir seyahate çıkmış,
Gönlü kırık, başı sarılı, yüzü yaralı çıkmış.

Kâzirûn'dan bir iki kilometre uzaklaşmış,
Gide gide karşısına sarp kayalar çıkmış. [3200]

"Bu kayalığın adı nedir?" diye sormuş,
"Çok yaşayan, çok şeyler görür" demiş.

Kervandan biri tacire şu cevap vermiş:
"Buraya Teng-i Türkân[32] *derler"* demiş.

Teng-i Türkân sözünü duyunca incinmiş,
Düşmanın yüzünü görmüş gibi ürpermiş.

Kölesine: *"Burada dur!"* diye bağırmış,
"Şuracığa indir bütün eşyayı!" buyurmuş.

Bir daha Teng-i Türkân'a gelir miyim hiç,
Zerre kadar aklım varsa gelir miyim hiç. [3205]

Âşıksan eğer, dayağı ye, otur bağla başını,
Kapat hepten kâfir nefsin şehvet kapısını.

Bir köleyi eğitmeye kalkışıyorsan eğer,
Korkuttuğun zaman, senin suyuna gider.

Eğer efendisi ısırırsa kölesinin dudağını,
Köle de kalkıp kırar efendisinin kafasını.

Ğolâm âb-keş bâyed o xéşt-zen,
Buved bendé-yé nâzenîn moşt-zed.

Gurûhî néşînend bâ xoş péser,
Ké mâ pâk-bâzîm o sâhib-nezer. [3210]

Zé menz pors fersûdé-yé rûzigâr,
Ké ber sofré hasret xored rûzé-dâr.

Ez an toxm-é xurmâ xored gûspend,
Ké qofl est ber teng-é xormâ vo bend.

Ser-é gâv-é ʻessâr ez an keh est,
Ké ez koncideş rîsman kûteh est.

HİKÂYET-É DERVÎŞ-É SÂHİB-NEZER VE BOQRÂT HÉKÎM

Yékî sûretî dîd sâhib-cemâl,
Bégerdîdeş ez şûréş-é ʻéşq hâl.

Ber endâxt bîçâré çendîn ʻaraq,
Ké şebnem ber ordîbéhéştî varaq. [3215]

Gozer kerd Boqrât ber vév sevâr,
Béporsîd k*"İn râ çé oftâd kâr?"*

Kesî gofteş: *"İn ʻâbidî pârsâst,*
Ké hergéz xetâî zé desteş nexâst.

Reved rûz o şeb der biyâbân o kûh,
Zé sohbet gorîzan, zé merdom sutûh.

Rubûdest xâtır-féribî déleş,
Furû refté pây-é nezer der géleş.

Ço âyed zé xalqeş melâmet bé gûş,
Bégiryed ké çend ez melâmet? Hemûş. [3220]

Megûy er bénâlem ké maʻzûr nîst,
Ké féryâdem ez ʻilletî dûr nîst.

Köle dediğin çalışır, su taşır, kerpiç döker,
Şımartılan köle, kafa göz kırar, kan döker.

Bazıları güzel oğlanlarla düşüp kalkarlar,
Sonra da, biz kötü niyet beslemeyiz derler. [3210]

İşin aslını, kulağı kesikten sor, benim gibi,
Çünkü yemeğe hasret çeker oruç tutan kişi.

Hurma çekirdeğini şu sebeple yer koyun,
Çünkü hurma torbasına bağlanmıştır boyun.

Yağcı öküzü neden saman yer bilir misin?
İpi kısadır. Susama ulaşamaz. Nasıl yesin?

GÜZELLİĞE ÂŞIK DERVİŞ VE HİPPOCRATES[33]

Dervişin biri bir dünyâ güzeli gördü,
Güzelliğin etkisiyle hâlden hâle girdi.

O anda heyecandan kaldı kan ter içinde,
Sanırsın baharda yaprak kaldı çiy içinde. [3215]

Tesâdüfen Hipokrat at üstünde geçiyordu,
Birine: *"Ne oldu bu adama?"* diye sordu.

Biri dedi: *"Bu adam, dini bütün bir âbittir,*
Ömrü boyunca hiçbir hatâ işlememiştir.

Gece gündüz dağlarda, kırlarda dolaşır,
Sohbetten kaçınır, insanlardan uzaklaşır.

Bu günlerde gönlünü bir güzele kaptırdı,
O yüzden aklı fikri çamura saplanıp kaldı.

İnsanlar kınıyor onu, o da bunları duyuyor,
Ağlaya ağlaya: 'Yeter artık, susun!' diyor. [3220]

"İnliyorsam bilin ki benim mazeretim var,
Feryatlarımın makul, mantıklı sebebi var.

Ne in naqş dél mî rubâyed zé dest,
Dél an mî rubâyed ké in naqş best."

Şénîd in soxen merd-é kâr-âzmây,
Kohen-sâl-é perverdé-yé poxté-rây.

Bégoft: *"Er çé sıyt-é nikûî reved,*
Ne bâ her kesî her çé gûyî reved."

Nigârendé râ xod hemin naqş bûd,
Ké şûrîdé râ dél bé yeğmâ rubûd. [3225]

Çérâ tıfl-é yék-rûzé hûşeş nebord?
Ké sun' dîden çé bâléğ çé xord.

Muhaqqıq heman bîned ender ibil,
Ké der xûbrûyân-é Çîn o Çigil.

Niqâbîst her setr-é men z'in kétîb,
Furû hişté ber 'ârızî dél-férîb.

Me'ânîst der zîr-é harf-é siyâh,
Ço der perdé me'şûq o der mîğ mâh.

Der ovqât-é Sa'dî negonced melâl,
Ké dâred pes-é perdé çendîn cemâl. [3230]

Merâ k'in soxenhâst meclis-furûz,
Ço âteş der û rûşenâiy yo sûz.

Nerencem zé xesman eger ber tepend,
K'ez in âteş-é pârsî der tepend.

GOFTÂR ENDER SELÂMET-É GÛŞÉ-NÉŞÎNÎ VE SABR BER İYZÂ-É XALQ

Eger der cihan ez cihan resteîst,
Der ez xalq ber xîşten bestéîst.

Kes ez dest-é cevr-é zebânhâ nerest,
Eger xod-numây est o ger haq-perest.

Eger ber perî çon melek z'âsıman,
Bé dâmen der âvîzed bed-geman. [3235]

Gönlümü çalıp giden bu güzellik değildir,
Onu bu güzelliklerle yoğurup gönderendir."

Görmüş, geçirmiş bilge duydu bu sözleri,
Yaşlı, başlı filozof, dinledi bütün sözleri.

"*Bu adam iyi bir ad peşinde koşuyor*" dedi,
"*Ama söylediklerin herkese uymaz*" dedi.

Yüce Tanrı, sadece bu dilberi mi yarattı?
Bu dervişin gönlünü çalan güzeli mi yarattı? [3225]

Neden bir günlük bebek gönlünü çalmadı?
Tanrının sanatı büyükle küçükte farklı mı?

Muhakkık[34] devede bile aynı güzelliği görür,[35]
Çin ü Çigil[36] güzellerindeki güzelliği görür.

Kitabımın her satırında bir anlam gizlidir,
Her satır, bir güzelin yüzündeki peçe gibidir.

Her kara harfin altına bir anlam gizlenmiştir,
Sanki sevgili perdeye, ay buluta gizlenmiştir.

Bu perdenin arkasında bunca güzel bir arada,
Sa'dî'yi okuyan sıkılır mı hiç okuduğu sırada? [3230]

Benim sözlerim meclis aydınlatan bir ışıktır,
Ondaki ateş, hem yakıcı, hem aydınlatıcıdır.

Hasımlarım hasetten çatlasalar da incinmem,
Fars ateşi[37] yakıyor onları. O hâlde incinmem.

BİR KÖŞEYE ÇEKİLMENİN SELÂMETİ VE HALKIN EZİYETİNE SABIR GÖSTERME HAKKINDA SÖZ

Dünyâda dünyâ cefâsından kurtulan kimdir?
Bir köşeye çekilip, kapısını kapatan kişidir.

Halkın dilinden kurtulan insan olmamıştır,
Doğru ya da riyakâr kimse kurtulamamıştır.

İstersen melek misâli göklerde uçan biri ol,
Kötü niyetliler eteğini bırakmazlar emîn ol. [3235]

Bé kûşéş tevan diclé râ pîş best,
Neşâyed zebân-é bed-endîş râ best.

Ferâhem néşînen ter-dâmenan,
Ké: *"İn zuhd-é xoşk est o an dâm-é nan."*

To rûy ez perestîden-é Haq mepîç,
Béhél tâ negîrend xalqet bé hîç.

Ço râzî şod ez bendé Yazdân-é pâk,
Ger inhâ negerdend râzî çé bâk?

Bed-endîş-é xalq ez Haq âgâh nîst,
Zé ğovğâ-yé xalqeş bé Hak râh nîst. [3240]

Ez an reh bé câyî neyâverdéend,
Ké evvel qadem péy ğalat kerdéend.

Do kes ber hadîsî gomârend gûş,
Ez in tâ bédan, z'Ehrîmen tâ Surûş.

Yékî pend gîred diger nâ pesend,
Neperdâzed ez harf-gîrî bé pend.

Furû mandé der konc-é târîk cây,
Çé der yâbed ez câm-é gîtî-numây?

Mependâr eger şîr o ger rûbehî,
K'ez înân bé merdiy yo hîylet rehî. [3245]

Eger konc-é xalvet gozîned kesî,
Ké pervâ-yé sohbet nedâred besî.

Mezemmet konendeş ké: *"Zerq est o rîv,*
Zé merdom çonan mî gorîzed ké dîv."

Ve ger xandé-rûy est o âmîzgâr,
'Afîfeş nedânend o perhîzgâr.

Ğanî râ bé ğéybet békâvend pûst,
Ké: *"Fir'ovn eger hest der 'âlem ûst."*

Ve ger bî nevâî bégiryed bésûz,
"Nigun-bext xânendeş o tîré-rûz." [3250]

Ve ger kâmrânî der âyed zé pây,
Ğanîmet şomârend o fazl-é Xodây.

Çalışarak Dicle'nin önünü kesmek mümkün,
Kötü niyetlinin önünü kesmek ne mümkün?

Kötü niyetliler hep bir araya gelip konuşurlar:
"Bu kuru sofudur, şu para peşindedir" derler.

Sen sen ol, Tanrı'ya ibâdetten geri durma,
Bırak seni adam saymasınlar, sen aldırma.

Tanrı kulundan râzı olduktan sonra korkma,
Onlar senden râzı olmazsa olmasın, aldırma.

Halkın kötülüğünü isteyen Tanrı'dan habersiz,
Onunla bununla uğraşırlar Tanrı'dan habersiz. [3240]

Onlar bu yüzden bir yere varamamışlardır,
Çünkü işin başında hatâlı davranmışlardır.

Söylenen her yeni söze iki kişi verir kulak,
Biri şeytan biri melek, budur aralarındaki fark.

Biri öğüt çıkarır aynı sözden, öteki beğenmez,
Kusur arar o, hisse çıkarmaya fırsat bulamaz.

Kapkaranlık yerde oturan dünyâyı göremez,
Câm-ı Keyhüsrev'e[38] baksa da bir şey göremez.

Aslan da olsan tilki de kurtulamazsın bunlardan,
Zorla da hile ile de kaçamazsın dedikodulardan. [3245]

Eğer kaçıp selâmet köşesine çekilirse bir kişi,
İnsanlarla düşüp kalkmaktan uzaklaşırsa kişi,

"Riyakârın tekidir o, hilekârlık yapıyor" derler,
"Şeytan gibi insanlardan uzağa kaçıyor" derler.

Güler yüzlü davranır, insanla kaynaşırsan eğer,
Bu sefer de: *"Namussuz, dinsiz, imansız"* derler.

Zenginin dedikodusunu yapıp derisini yüzerler,
"Dünyâ'da Firavun varsa, işte budur!" derler.

Sızlanıp ağlamaya görsün zavallı bir fakir,
Be kez de derler: *"Ne kadar zavallı şu fakir!"* [3250]

Mutlu yaşayan biri mutsuzluğa düşerse eğer,
"Allah'ın hikmeti!" derler. Ganîmet sayarlar.

"Ké tâ çend ez in câh o gerden-keşî?
Xoşî râ buved der qefâ nâ-xeşî."

Ve ger teng-destî tonok-mâyéî,
Se'âdet bulendeş koned pâyéî,

Béxâyendeş ez kîné dendan bé zehr,
Ké: *"Dûn-perver est in furû-mâyé dehr."*

Ço bînend kârî bé destet der est,
Harîset şomârend o dunyâ-perest. [3255]

Ve ger dest-é himmet bédârî zé kâr,
"Gédâ-pîşé xânendet o poxté-xâr."

Eger nâtıqî: *"Tebl-é por-yâveî,"*
Ve ger xâhuşî: *"Naqş-é germâvéî."*

Tehammul-konan râ nexânend merd,
Ké: *"Bîçâré ez bîm ser ber nekerd."*

Ve ger der sereş hevl o merdânégîst,
Gorîzend ez û k'*"În çé dîvânégîst?"*

Te'annut konendeş ger endek xorîst,
Ké mâleş meger rûzî-yé dîgerîst. [3260]

Ve ger nez o pâkîzé bâşed xoreş,
Şikem-bendé xânend o ten-pervereş.

Ve ger bî tekulluf ziyed mâl-dâr,
Ké zîyet ber ehl-é temîz est 'âr.

Zeban der nehendeş bé iyzâ ço tîğ,
Ké: *"Bed-bext zer dâred ez xod derîğ."*

Ve ger kâx o éyvan munaqqeş koned,
Ten-é xîş râ késvetî xoş koned,

Bé can âyed ez ta'né ber véy zeban,
Ké: *"Xod râ biyârâst hemçon zenan."* [3265]

Eger pârsâî séyâhet nekerd,
Sefer kerdégâneş nexânend merd.

Ké: *"Nâ refté bîrun zé âğûş-é zen,*
Kodâmeş huner bâşed o rây o fen?"

"Bu debdebeli hayat bir gün bitecekti" derler,
"Mutluluğun ardından mutsuzluk gelir" derler.

Şansı güler de bir yerlere gelirse yoksulun biri,
Yoksulluktan kurtulup, varlıklı kişi olursa biri.

"Bu adam nasıl buraya geldi?" diye diş bilerler,
"Alçak dünyâ zâten soysuzlara yâr olur" derler.

Eğer elinden bir şeyler geldiğini görecek olsalar,
Sana: *"Hırslı bu, dünyâ malına tapıyor"* derler. [3255]

İşten güçten el çekip de çekilsen bir kenara,
O zaman da: *"Dilenci, miras yedi"* derler adama.

Güzel konuşursan: *"Kuru gürültücü"* olursun,
Susarsan da: *"Hamam duvarının süsü"* olursun.

Hoşgörülü davranırsan sana erkek demezler,
"Zavallı korkudan gıkını çıkaramadı" derler.

Sen babayiğitsen, heybetli görünüyorsan eğer,
Ürkerler: *"Deli herifin teki bu adam!"* derler.

Az yersen: *"Yemeye kıyamıyor"* diye hor görürler,
Ardından: *"Yemeyenin malını yerler"* der gülerler. [3260]

Lezzetli ve de sağlıklı yiyecekler tüketirsen eğer,
Bu kez de: *"Midesinin kölesi, pisboğaz!"* derler.

Kişi malı mülkü olup da giyinip kuşanmıyorsa,
Hani kendini bilenler için süslenmek ayıptır ya.

Onu incitmek için, kılıç gibi dillerini uzatırlar,
"Bedbaht, malını kendinden esirgiyor" derler.

Görkemli, süslü konaklar yaptırmaya kalksa,
Pahalı kumaştan elbiseler içinde fiyaka satsa,

Kınayıcılar: *"Karılar gibi süsleniyor"* derler,
Arkasından atıp tutarlar, canından bezdirirler. [3265]

Bir âbid gidip, diyar diyar dolaşmamışsa eğer,
Ülkeler gezmiş âbidler, ona değer vermezler.

"Karısının koynundan çıkmamış" der gülerler,
"Onda bilgi, hüner, düşünce ne arar?" derler.

Cihan-dîdé râ hem béderrend pûst,
Ké: *"Ser-geşté-yé bext-ber-geşté ûst.*

Gereş haz ez éqbâl bûdiy yo behr,
Zemâné nerandî zé şehreş bé şehr."

'Ezeb râ nikûhiş koned xordé-bîn,
Ké: *"Mî renced ez xoft o xîzeş zemîn."* [3270]

Ve ger zen koned gûyed: *"Ez dest-é dél,*
Bé gerden der oftâd çon xer bé gél."

Ne ez cevr-é merdom rehed zéşt-rûy,
Ne şâhéd zé nâ merdom-é zéşt gûy.

Geret ber kened xaşm rûzî zé cây,
"Serâsîmé xânendet o tîré-rây."

Ve ger bord-bârî konî ez kesî,
Bégûyend: *"Ğéyret nedâred besî."*

Sexî râ bé enderz gûyen: *"Bes.*
Ké ferdâ do destet buved pîş o pes." [3275]

Ve ger qâni' yo xîşten-dâr geşt,
Bé Teşnî'-é xalqî giriftâr geşt.

Ké: *"Hemçon péder xâhed in siflé mord,*
Ké ni'met rehâ kerd hasret bébord."

Ké yâred bé konc-é selâmet nişest?
Ké péyğamber ez xubs-é iyşan nerest.

Xodâ râ ké mânend o enbâz o coft,
Nedâred, Şénîdî ké tersâ çé goft?

Rehâî neyâbed kes ez dest-é kes,
Giriftâr râ çâré sabr est o bes. [3280]

Gezip görmüş adamı da tefe koyar çekiştirirler,
"Dünyâdaki en bahtsız adam işte bu!" derler.

"Bahtı biraz yâver gitseydi, nasîbi olsaydı eğer,
Felek onu diyardan diyâra sürmezdi" derler.

Bahâne arayanlar, bekâr olanları da yererler,
"Yatıp kalkmalarından yer bile incinir" derler. [3270]

Evlenmeye yeltense: *"Gönlüne uydu"* derler,
"Kendi gidip eşek gibi çamura saplandı" derler.

Çirkinler asla kurtulamaz insanların dilinden,
Güzeller ise çirkin huylu insanların sözünden.

Biri bir gün sinirlenip yerinden kalkarsa eğer,
"Serseri, kendini bile kontrol edemiyor" derler.

İnsanlara karşı hoşgörülü davranırsan eğer,
Bu sefer de: *"Zayıf kişiliklinin teki!"* derler.

Cömerde öğüt verir, çok dağıtmamasını söylerler,
"Yarın ellerini önüne, arkana tutacaksın."[39] derler. [3275]

Tutumlu ile savurgan olmayan da kurtulamaz,
Halkın yermesinden hiçbir zaman kurtulamaz.

"Babası gibi yarı aç, yarı tok geberecek" derler,
"Babası gibi dünyâdan hasretle gidecek" derler.

Hiç kimse selâmet köşesinde rahat oturamamıştır,
Peygamber bile halkın şerrinden kurtulamamıştır.

Eşi, benzeri, ortağı olmayan Tanrı için ne dediler?
Duymadın mı kâfirler O'nun için neler söylediler?

İnsanoğlu insanoğlunun elinden kurtulamaz asla,
Dile düşen ya da düşmeyen herkese sabırdır devâ. [3280]

HİKÂYET

Cevânî hunermend o ferzâné bûd,
Ké der v'az çâlâk o merdâné bûd.

Nikû-nâm o sâhib-dél o Haq-perest,
Xat-é 'ârızeş xoşter ez xat-é dest.

Qavî der belâğât o der nahv çost,
Velî harf-é ebced negoftî dorost.

Yékî râ bégoftem zé sâhib-délan,
Ké: *"Dendan-é pîşîn nedâred fulan."*

Ber âmed zé sevdâ-yé men sorx-rûy,
K'*"Ez in cins bîhûdé dîger megûy.* [3285]

*"To der véy heman 'éyb dîdî ké hest,
Zé çendan huner çéşm-é 'aqlet bébest.*

*Yaqîn béşnov ez men ké rûz-é yaqîn,
Nebînend bed, merdom-é nîk-bîn.*

*Yékî râ ké 'aql est o ferheng o rây,
Gereş pây-é 'ismet béxîzed zé cây.*

*Bé yék xordé mepsend ber véy cefâ,
Bozorgan çé goftend: Xuz mâ sefâ."*

Buved xâr o gol bâ hem éy hûşmend,
Çé der bend-é xârî to? Gol desté bend. [3290]

Ké râ zéşt-xûyî buved der séréşt,
Nebîned zé tâvûs coz pây-é zéşt.

Sefâyî bé dest âver éy xîré-rûy,
Ké nenmâyed âyîné-yé tîré, rûy.

Tarîqî taleb k'ez 'uqûbet rehî,
Ne harfî ké engoşt ber véy néhî.

Menéh éyb-é xalq éy xıredmend pîş,
Ké çéşmet furû dûzed ez éyb-é xîş.

Çérâ dâmen-âlûdé râ had zenem,
Ço der xod şinâsem ké ter-dâmenem? [3295]

HİKÂYE

Aklı başında, bilgili, hünerli bir genç vardı,
İyi vaaz verir, bütün cemâati başına toplardı.

İyi bilinir, gönül sahibi ve âbid bir kişi idi,
Yüz hatları, hattat yazısından bile güzel idi.

Cümle bilgisi ve hitâbette çok güçlü biriydi,
Ama ebced'i doğru dürüst telaffuz edemezdi.[40]

Gönül sahibi biriyle sohbet ederken ünledim:
"*Bu gencin ön dişleri yok her hâlde!*" dedim.

Böyle der demez adamcağızın yüzü kızardı,
"*Saçma sapan söz söyleme!*" diye haykırdı. [3285]

"*Onun sadece bu küçük kusurunu görüyorsun,*
Onca hüneri var, onları neden görmüyorsun?

Bu sözü benden duy. Kıyâmetin koptuğu gün,
İyiyi görenler, kötülük görmeyeceklerdir o gün.

Eğer bir kimsenin aklı, şuuru ve fazîleti varsa,
Bu kimsenin ayağı herhangi bir sebeple kaysa,

Bir kusur için ona sırtını çevirme, onu kınama,
Peygamber ne demiş bilir misin? 'Huz mâ safâ.' "[41]

Ey âkil kişi, gül hep dikenle berâber baksana,
Dikenle uğraşacağına, gülden demet yapsana! [3290]

Yaratılışta kişinin doğasında bir çirkinlik varsa,
Tavusun çirkin ayağından başkasını görmez asla.

Başkasına değil, önce kalbine cilâ ver ey şaşkın,
Çünkü sırrı dökülmüş ayna göstermez, şaşkın.

Azaptan kurtulmak istiyorsan eğer bir yol ara,
Onun bunun kusurunu bulmak için çabalama.

Ey akıl sahibi! Başkasının ayıbını sayıp dökme,
Bu durum kendi ayıbını görmeni engeller. Etme.

Kendimin de iffetsiz olduğunu iyi biliyorum,
Peki, niye başkasına şerîat kırbacı vuruyorum? [3295]

Neşâyed ké ber kes doroştî konî,
Ço xod râ bé te'vîl poştî konî.

Ço bed nâ pesend âyedet xod mekon,
Pes angeh bé hemsâyé gû:"*Bed mekon.*"

Men er Haq-şinâsem o ger xod-numây,
Burun bâ to dârem derun bâ Xodâ.

Ço zâhér bé 'iffet biyâyâstem,
Tasarruf mekon der kej o râstem.

Eger sîretem xûb o ger munker est,
Xodâyem bé sırr ez to dânâter est. [3300]

To xâmûş eger men béhem yâ bedem,
Ké hemmâl-é sûd o ziyân-é xodem.

Kesî râ bé kérdâr-é bed kon 'ezâb,
Ké çéşm ez to dâred bé nîkî sevâb.

Nikû-kârî ez merdom-é nîk-rây,
Yékî râ bé deh mî névîsed Xodây.

To nîz éy 'aceb her ké râ yék huner,
Bébînî, zé deh 'éybeş ender gozer.

Ne yék 'éyb-é û râ ber engoşt pîç,
Cihânî fazîlet ber âver bé hîç. [3305]

Ço duşmen ké der şi'r-é Sa'dî, nigâh,
Bé nefret koned v'enderûn-é tebâh.

Nedâred bé sed nukté-yé neğz gûş,
Ço zehfî bébîned ber âred xurûş.

Coz in 'illeteş nîst k'an bed-pesend,
Hased dîdé-yé nîk-bîneş békend.

Ne mer xalq râ sun'-é bârî séréşt,
Siyâh o sepîd âmed o xûb o zéşt.

Ne her çéşm o ebrû ké bînî nikûst,
Béxor pésté meğz o biyendâz pûst. [3310]

Kendine gelince yorum yapıp koruyorsan eğer,
Yaraşmaz. Başkalarına da sert davranma, yeter.

Sana kötü geliyorsa bir şey, yapmaya kalkma,
Ondan sonra komşuna de ki: *"Yanlış yapma!"*

Ben Hakk'a tapsam veya hep gösteriş yapsam,
Dışım sana, içim Tanrı'ya açıktır her ne yapsam.

Eğer dış görünüşümü süslemişsem iyiliklerle,
Sen bakma artık benim doğrularıma, eğrilerime.

İsterse güzel, isterse çirkin olsun hareketlerim,
Allah indinde ayan beyandır bütün hareketlerim.[42] [3300]

Ben iyi de olsam, kötü de olsam, sen ses etme,
Kâr ya da zarar, hamalı benim,[43] sen dırdır etme.

Kötü olduğu hâlde senden iyilik umana acıma,
Bir kimse eğer hatâlıysa cezâlandır, ona acıma.

İyi kimselerden biri iyi bir iş yaptıysa dünyâda,
Allah onun karşılığını on kat verir öbür dünyâda.[44]

Sen de, bir kişide bir hüner görürsen arkadaş,
On tane kusurunu bile görmezden gel arkadaş.

Bir kusurunu görünce onu parmağına dolama,
Bir dünyâ erdemi, bir şey uğruna yabana atma. [3305]

Sa'dî'nin şiirine nefretle bakanlar gibi olma,
Şiirime kötü niyetle bakan düşman gibi olma.

Yüzlerce güzel nükteyi görmezden gelir onlar,
Bir küçük kusur bulunca kıyâmeti koparır onlar.

Bu tutumun sebebi, olsa olsa sâdece şu olabilir,
Kıskançlık, iyiyi gören gözünü çıkarmış olabilir.

Tanrı insanları çeşit çeşit, kimini kara yaratmış,
Kimini ak, kimini güzel, kimini çirkin yaratmış.

Her gördüğün kaş ya da göz güzel mi bir bak,
Kabuğunu atıver. Sen fıstığın içini yemeğe bak. [3310]

Bâb-e Heştom / Sekizinci Bâb
Der Şukr Ber ʻÂfiyet
(Sağlığa Şükür Hakkında)

Nefes mî neyârem zed ez şukr-é dûst,
Ké şukrî nedânem ké der xord-é ûst.

'Etâîst her mûy ez û ber tenem,
Çégûné bé her mûy şukrî konem?

Sitâyéş Xodâvend-é baxşendé râ,
Ké movcûd kerd ez 'adem bendé râ.

Ké râ quvvet-é vasf-é ihsân-é ûst?
Ké evsâf mustağraq-é şân-é ûst.

Bedî'î ké şexs âferîned zé gél,
Revân o xıred baxşed o hûş o dél. [3315]

Zé poşt-é péder tâ bé pâyân-é şéyb,
Niger tâ çé teşrîf dâdet zé ğéyb.

Ço pâk âferîdet bé huş bâş o pâk,
Ké neng est nâ pâk reften bé xâk.

Péyâpéy biyefşan ez âyîné gerd,
Ké misqal negîred ço zengâr xerd.

Ne der ibtidâ bûdî âb-é menî?
Eger merdî ez ser bé der kon menî.

Ço rûzî bé sa'y âverî sûy-é xîş,
Mekon tikyé ber zûr-é bâzû-yé xîş. [3320]

Çérâ Haq némî bînî éy xod-perest?
Ké bâzû bé gerdéş der âverd o dest?

Ço âyed bé kûşîdenet xéyr pîş,
Bé tovfîq-é Haq dan ne ez sa'y-é xîş.

To qâim bé xod nîstî yék qadem,
Zé ğéybet meded mî resed dem bé dem.

Ne tıfl-é zeban-besté bûdî zé lâf?
Hemî rûzî âmed bé cevfeş zé nâf.

Ço nâfeş borîdend rûzî gosest,
Bé péstân-é mâder der âvîxt dest. [3325]

Ğarîbî ké renc âredeş dehr pîş,
Bé dârû dehend âbeş ez şehr-é xîş.

Tanrı'ya şükretmek için kelime bulamıyorum,
Ona yaraşır tarzda bir şükür yolu bilmiyorum.

Vücudumdaki her kıl, onun bir lûtfudur bana,
Her bir kıl için nasıl şükredeyim Yaradan'a?

Övgü sadece ve sadece bağışlayan Allah'adır,
İnsanı yoktan var eden, yegâne ulu Allah'adır.

Onun ihsanını hangi güç, kim edebilir tavsif?
Çünkü onun şanında garkolur her türlü tavsif.

Allah, insanı bir parça çamurdan yaratmıştır,[1]
Onu ruh, akıl, iz'an ve gönül ile donatmıştır.[2] [3315]

Babanın belinden, kocayana dek beslemiş seni,
Bak, gayb hazînesinden ihsanla beslemiş seni.

Seni temiz yarattı O, hep temiz ol, gözünü açıp,
Çünkü toprağa kirli gitmek, ayıptır, hem çok ayıp.

Hiç birikmeden sürekli temizle aynanın tozunu,[3]
Ayna paslanır, saykal götürmez almazsan tozunu.

Başlangıçta değil miydin bir damlacık meni?
Eğer adam gibi adamsan, at kafandan benliğini.

Rızkını çalışıp çabalayarak çıkarabildiğine göre,
Ey mağrur insan! Bileğinin gücüne güvenme. [3320]

Ey mağrur adam, neden Hakk'ı görmüyorsun?
Eline, koluna hareket vereni niye görmüyorsun?

Eğer çalışıp, çabalayıp hayırlı bir iş yaptıysan,
Tanrı'nın seni başarılı kıldığını çıkarma aklından.

Sen kendi başına ayak üste bir adım atamazsın,
Unutma ki her an gaybdan yardım almaktasın.

Bir zamanlar gıdanı göbekten almıyor muydun?
O zaman ağzı, dili bağlı bir bebek değil miydin?

Doğdun, göbek bağı kesilince gıdadan kesildin,
Ellerinle ve iştahla annenin memesine sarıldın. [3325]

Bir yabancı gurbette hastalanacak olsa bir gün,
Doğum yerinden gelen suyla ilaç içirirler o gün.[4]

Pes û der şikem pervereş yâftest,
Zé unbûb-é mi'dé xoreş yâftest.

Do péstan ké imrûz dél-xâh-é ûst,
Do çeşmé hem ez pervereşgâh-é ûst.

Kénâr o ber-é mâder-é délpezîr,
Béhéşt est o péstan der û cûy-é şîr.

Dırextîst bâlâ-yé can-pervereş,
Veled mîvé-yé nâzenîn ber bereş. [3330]

Né reghâ-yé péstan derûn-é dél est?
Pes er béngerî şîr xûn-é dél est.

Bé xûneş furû bordé dendan ço nîş,
Séréşté der û méhr-é xun-xâr-é xîş.

Ço bâzû qavî kerd o dendan setber,
Ber endâyedeş dâyé péstan bé sabr.

Çonan sabreş ez şîr xâmuş koned,
Ké péstan-é şîrîn ferâmuş koned.

To nîz éy ké der tovbéî tıfl-é râh,
Bé sabret ferâmûş gerded gunâh. [3335]

HİKÂYET

Cevânî ser ez rây-é mâder bétâft,
Dél-é derdmendan bé âzer bétâft.

Ço bîçâré şod pîşeş âverd mehd,
Ké: *"Éy sost méhr-é furâmûş 'ehd.*

Ne der mehd nîrû-yé hâlet nebûd?
Meges randen ez xod mecâlet nebûd?

To ânî k'ez an yék meges rencéî,
Ké imrûz sâlâr o ser-pencéî.

Bé hâlî şevî bâz der qa'r-é gûr,
Ké netvânî ez xîşten def'-é mûr. [3340]

O hâlde çocuk, anasının karnından beslenmiştir,
Anasının yiyip de sindirdiklerinden beslenmiştir.

Şimdi büyük bir iştahla yapıştığı o iki meme,
Önceden beslendiği yerden dışarı akan çeşme.

Ana bağrı ve de ana kucağı, çocuğun cenneti,
Memesi ise cennette akmakta olan süt çeşmesi.[5]

Anne, can besleyen çok yüce bir ağaç gibidir,
Çocuksa, o ulu ağacın çok lezzetli meyvesidir.[6] [3330]

Memeyi besleyen damar kalbe bağlı değil mi?
Derin düşünürsen, süt yüreğin kanı değil mi?

Kan emer, diş geçirdiği annenin memesinden,
Ana acı çeker ama katlanır çocuğa sevgisinden.

Çocuğun kolu güçlenip dişi keskinleşince dadı,
Sütten keser, sabır otu[7] sürer memelerine dadı.

Sabır otu yüzünden çocuk süt emmeyi bırakır,
Öyle ki, tatlı memeye yapışmayı unutur, bırakır.

Ey sabır yolunda çocuktan farkı olmayan kardeş!
Sabır gösterirsen günâhların unutulur be kardeş. [3335]

HİKÂYE

Delikanlının biri annesinin sözünden çıktı,
Annesinin dertli yüreğini ateşlerde yaktı.

Anne çaresiz kalınca, beşiğini önüne aldı:
"Çocukluğunu unutan yavrum!" diye baktı.

"Üç gün önce beşikte çaresiz değil miydin?
Sineğini bile kovmaktan âciz değil miydin?

Küçükken bir sinekten bile incinen sendin,
Şimdi gücünle dünyâyı titreten yine sensin.

Yarın kabre girince öyle bir hâle geleceksin,
Ki karıncayı bile yanından kovamayacaksın. [3340]

Diger dîdé çon ber furûzed çerâğ,
Ço kérm-é lehed xord pîh-é demâğ?

Ço pûşîdé çéşmî bébînî ké râh,
Nedâned hemî vaqt-é reften bé çâh.

To ger şukr kerdî ké bâ dîdéî,
Ve ger né, to hem çéşm pûşîdéî."

GOFTÂR ENDER SUN'-É BÂRÎ -'AZZE İSMUHU-DER TERKÎB-É XILQAT-É ÎNSAN

Bébîn tâ yék engoşt ez çend bend,
Bé sun'-é Îlâhî béhem der fîgend.

Pes âşoftégî bâşed o eblehî,
Ké engoşt ber harf-é sun'eş néhî. [3345]

Teemmul kon ez behr-é reftâr-é merd,
Ké çend ustuxân péy zed o vasl kerd?

Ké bî gerdéş-é ka'b o zânû vo pây,
Neşâyed qadem ber giriften zé cây.

Ez an secdé ber âdemî sext nîst,
Ké der sulb-é û mohré yék lext nîst.

Do sed mohré der yékdiger sâxtest,
Ké gél mohréî çon to perdâxtest.

Reget ber ten est éy pesendîdé-xûy,
Zemînî der û sî sed o şest cûy. [3350]

Basar der ser o fikr o rây o temîz,
Cevârih bé dél, dél bé dâniş 'azîz.

Behâyém bé rûy ender oftâdé xâr,
To hemçon elif ber qademhâ sevâr.

Nigun kerdé iyşan ser ez behr-é xer,
To ârî bé 'izzet xoréş pîş-é ser.

Nezîbed to râ bâ çénin serverî,
Ké ser coz bé tâ'et furûd âverî.

Mezar kurdu beynini yerken ne yapacaksın?
Yine gözündeki kandilleri parlatacak mısın?

Düzle çukuru anlamayan bir kör görürsen,
Yolda tökezleyen bu köre yardım edersen,

O zaman: '*Senin gören bir gözün var*' derim,
Değilse: '*Sen de gözlerini kapamışsın*' derim."

TANRI'NIN -ONUN ADI AZÎZDİR- İNSANI HALKEDİŞİ HAKKINDA SÖZ

Gözünü aç da bak insanı nasıl yarattı Tanrı,
İyi bak, bir parmağı kaç boğum yaptı Tanrı!

Öyleyse, ahmaklıktır Tanrı'ya dil uzatmak,
Deliliktir O'nun sanatı hakkında konuşmak. [3345]

Düşünsene, bir insanın yürüyebilmesi için,
Kaç kemiği sinirlerle bağlamıştır bunun için?

Topuk diz ve ayağın kıpırdamazsa hep birden,
Bir adım bile ileri gidemezsin olduğun yerden.

Bu sebeple omurga tek parça hâlinde değildir,
Dolayısıyla da secde insan için zor değildir.

Tanrı çamurdan senin gibi birini yaratmıştır,
Yaparken, iki yüz kemiği birbirine çatmıştır.

Arkadaş! Bedenin bir ülkedir, üstünde damar,
Sanırsın bu ülkede üç yüz altmış ırmak akar. [3350]

Başına göz, düşünme, algılama yerleştirmiş,
Uzuvları gönle bağlamış, gönlü azîz kılmış.

Hayvanlar hor görülüp, yürürken başı önde,
Sen yürüyorsun elif[8] gibi ayakların üstünde.

Onlar başlarını öne eğiyor yemek için bir şeyi,
Sense yüceltip başına götürüyorsun yiyeceği.

Böylesine yüce birisin. Baş eğmek yaraşmaz,
İbâdet dışında, başını eğmek sana yaraşmaz.

Bé in'âm-é xod dâné dâdet ne kâh,
Nekerdet ço en'âm ser der giyâh.

Ve lîken bédin sûret-é dél-pvzîr,
Férîfté meşov sîret-é xûb gîr.

Reh-é râst bâyed ne bâlâ-yé râst,
Ké kâfer hem ez rûy sûret ço mâst.

Xıredmend-teb'ân-é minnet-şinâs,
Bédûzend ni'met bé mîx-é sipâs.

HİKÂYET ENDER MA'Nİ-YÉ ŞUKR-É MUN'İM

Melik-zâdéî z'esb-é edhem futâd,
Bé gerden dereş mohré ber hem futâd.

Ço pîleş furû reft gerden bé ten,
Negeştî sereş tâ negeştî beden.

Pézéşkan bémandend héyran der in,
Meger fîlsufî zé Yûnan-zemîn.

Sereş bâz pîçîd o reg râst şod,
Ve ger véy nebûdî zemin xâst şod.

Diger novbet âmed bé nezdîk-é şâh,
Bé 'éyn-é 'inâyet nekerdeş nigâh.

Xıredmend râ ser furû şod bé şerm,
Şénîdem ké mî ref o mî goft nerm:

"Eger déy nepîçîdemî gerdeneş,
Nepîçîdî imrûz rûy ez meneş."

Féréstât toxmî bé dest-é rehî,
Ké: *"Bâyed ké ber 'ûd sûzeş nehî."*

Melik râ yékî 'atsé âmed zé dûd,
Ser o gerdeneş hemçonan ké bûd.

Bé 'ozr ez péy-é merd béştâftend,
Bécıstend bisyâr o kem yâftend.

Yemen için sana saman değil, buğday vermiş,
Seni hayvan gibi otlamaya muhtaç etmemiş.

Ancak bu güzel görünüşe aldanmamalısın,
Gerçeği görüp sürekli iyi huylar edinmelisin.

İnsana elif gibi boy değil, doğru yol gerek,
Kâfirler de zâhiren bizim gibi olsalar gerek.

Tanrı'ya minnet duygusu besleyen akıllılar,
Allah'ın nimetlerini, şükür çivisiyle çakarlar.

İYİLİK YAPILANIN ŞÜKRÜ HAKKINDA HİKÂYE

Bir şehzâde yağız atından tepetakla düşmüş,
Ağırlığıyla boyun kemikleri birbirine geçmiş.

Sanki bir fil gibi kafası vücuduna yapışmış,
Vücudunu çevirmeden kafası dönmüyormuş.

Durum karşısında ülkedeki tabipler şaşırmış,
Yunan ülkesinden ulu bir bilge kişi gelmiş.

Başını çevirmiş, damarları yerine oturtmuş,
O filozof el vurmasaymış yatalak olacakmış.

Bir süre geçmiş, bilge şahın huzuruna çıkmış,
Ancak pâdişah bilgeye teveccüh göstermemiş.

Bilge kişi saraydan başı önünde uzaklaşmış,
Duydum ki giderken yavaşça şöyle sızlanmış:

"Ben onun boynunu çevirmeseydim eğer dün,
O da kalkıp, bana sırtını çevirmezdi bugün."

Bilge bir hizmetçiyle şaha bir tohum göndermiş,
"Öd ağacıyla birlikte tütsü yapsın şah!" demiş.

Hükümdarı tütsüden şiddetli bir aksırık tutmuş,
Başı ve de boynu yeniden sakat hâline dönmüş.

Özür dilemek için bilgenin peşinden koşmuşlar,
Aramışlar, sorup soruşturmuşlar, bulamamışlar.

Mekon, gerden ez şukr-é mun'im mepîç,
Ké rûz-é pesîn ser ber ^trî bé hîç.

Şénîdem ké pîrî péser râ bé xeşm.
Melâmet hemî kerd k'*"Éy şûx-çéşm.* [3370]

To râ tîşé dâdem ké hîzom şiken,
Negoftem ké dîvâr-é mescéd béken."

Zeban âmed ez behr-é şukr o sipâs,
Bé ğéybet negerdânedeş Haq-şinâs.

Gozergâh-é Kur'ân o pend est gûş,
Bé buhtân o bâtél şénîden mekûş.

Do çéşm ez péy-é sun'-é Bârî nikûsk,
Zé 'éyb-é berâder furû gîr o dûst.

GOFTÂR ENDER GOZÂRDEN-É ŞUKR-É NÍ'METHÂ

Şeb ez behr-é âsâyéş-é tost o rûz,
Meh-é rûşen o méhr-é gîtî-furûz. [3375]

Eger bâd o berf est o bârân o mîğ,
Ve ger ra'd çovgan zened, berq tîğ.

Hemé kârdârân-é ferman-berend,
Ké toxm-é to der xâk mî perverend.

Eger teşné mânî zé sextî mecûş,
Ké seqqâ-yé ebr âbet âred bé dûş.

Sebâ hem zé behr-é to ferrâş-vâr,
Hemî gosterâned besât-é behâr.

Zé xâk âvered reng o bûy o te'âm,
Temâşâgeh-é dîdé o meğz o kâm. [3380]

'Asel dâdet ez nahl o menn ez hevâ,
Ruteb dâdet ez nexl o nexl ez nevâ.

Hemé nexl-bendan béxâyend dest,
Zé héyret ké nexlî çénin kes nebest.

Yapma! Allah'a şükretmeyi sakın ihmal etme,
Kıyâmette elin boş olmasın, her şeyi heba etme.

Duydum ki ihtiyarın biri oğluna çıkışıyordu,
"Ey ne yaptığını bilmeyen şaşkın!" diyordu. [3370]

Sana balta verdimse odun kırman için verdim,
"Gidip de caminin duvarını yık!" demedim.

Tanrı hamt etmek, şükretmek için yarattı dili,
Allah'ı bilen, gıybet etmek için kullanmaz dili.

Kulak, *Kur'ân* ve de öğüdün geçiş noktasıdır,
İftirâyı da bâtıl olan şeyleri de duymamalıdır.

Tanrı'nın sonsuz gücünü görmek içindir göz,
Dostla kardeşin kusuruna kapamak içindir göz.

TANRI'NIN NİMETLERİNE ŞÜKÜR HAKKINDA SÖZ

Geceleri parlayan ay seni rahat ettirmek içindir,
Gündüz dünyâyı aydınlatan güneş senin içindir.[9] [3375]

Yağmur, kar, sis ve rüzgâr niye var bilir misin?
Gök gürültüsü ve şimşek neden var bilir misin?

Bunların hepsi Tanrı'nın buyruklarıyla oluşurlar,
Senin toprağa attığın tohumu beslemeye çalışırlar.

Susuz kaldıysan bir süre, kızıp kükreme hemen,
Bulutlar sırtlarında, saka gibi su getirirler hemen.

Saba yeline gelince o, ferrâş[10] gibi çalışır, çabalar,
Baharın o rengârenk yaygısını sermeye çabalar.

Topraktan çıkarır bin türlü koku, tat ve renkler,
Gözün, dimağın ve damağın bayram etsin ister. [3380]

Arıya bal, havadan kudret helvası[11] verdirir sana,
Ağacından hurma, çekirdekten fidan verir sana.

Öyle ki bütün nahlbedler[12] parmak ısırırlar buna,
Şaşırarak: *"Kimse böyle süs yapamaz"* der buna.

Xor o Mâh o Pervîn berây-é toend,
Qenâdîl-é saqf-é serây-é toend.

Zé xâret gol âverd o ez nâfé moşk,
Zer ez kân o berg-é ter ez çûb-é xoşk.

Bé dest-é xodet çéşm o ebrû nigâşt,
Ké mahrem bé eğyâr netvan gozâşt. [3385]

Tevânâ ké û nâzenîn pervered,
Bé elvân-é ni'met çénin pervered.

Bécan goft bâyed nefes ber nefes,
Ké şukreş ne kâr-é zebân est o bes.

Xodâyâ délem xun şod o dîdé rîş,
Ké mî bînem in'âmet ez goft bîş.

Negûyem ded o dâm o mûr o semek,
Ké fovc-é melâyik ber ovc-é felek.

Henûzet sipâs endekî goftéend,
Zé bîver hezâran yékî goftéend. [3390]

Borov Sa'diyâ dest o defter béşûy,
Bé râhî ké pâyan nedâred mepûy.

GOFTÂR ENDER BEXŞÂYÉŞ BER NÂ TEVÂNÂN O ŞUKR-É NÏ'MET-É HAQ DER TEVÂNÂÎ

Nedâned kesî qadr-é rûz-é xeşî,
Meger rûzî ofted bé sextî-keşî.

Zéméstân-é dervîş der teng-sâl,
Çé sehl est pîş-é xodâvend-é mâl.

Selîmî ké yék çend nâlan nexoft,
Xodâvend râ şukr-é sıhhat negoft.

Ço merdâné-rov bâşî o tîz-pây,
Bé şukrâné bâ kond-pâyan bépây. [3395]

Bé pîr-é kohen ber bébaxşed cevan,
Tevânâ koned rahm ber nâ-tevan.

Güneş, Ay ve Ülker, senin için yaratılmışlardır,
Sarayının tavanına kandil diye yaratılmışlardır.[13]

Senin için dikenden gül yaratmış, nâfeden misk,[14]
Madenden altın, yaprak kupkuru daldan, tazecik.

Kaşını gözünü, yüzüne kendi elleriyle nakşetmiş,
Mahrem işin yapılmasını yabancıya terk etmemiş. [3385]

Mutlak güç sahibi Tanrı, seni nazlı yetiştirmiş,
Rengârenk nimetlerle besleyip nazlı yetiştirmiş.[15]

Onun nimetlerine dille teşekkür edebilir misin?
Hayır! Her nefeste sâdece canınla ödeyebilirsin.

Ulu Tanrı'm! Gönlüm yaralı, gözümde fer yok,
Çünkü görüyorum ki nimetlerin haddinden çok.

Diyemem, yırtıcılar, balıklar, karıncalar, evciller,
Felekteki tüm melekler bile sana şükredebildiler,

Sana lâyık olan şükrün pek azını söyleyebildiler,
Binlercesinden sadece bir tanesini dillendirdiler. [3390]

Haydi, ey Sa'dî! Uğraşıp durma, defterini kapa,
Ucu bucağı olmayan bu yolda koşturup durma.

GÜÇSÜZLERE YARDIM VE ZENGİNLİKTE HAKK'IN NİMETLERİNE ŞÜKRETME HAKKINDA SÖZ

İyi günlerin kıymetini bilmez bir kişi,
Günün birinde sıkıntı çekmezse o kişi.

Kıtlık yılında çok zor geçer fakirin kışı,
Mal mülk sahibi ise kolayca atlatır kışı.

Sağlıklı kişi bir süre inleyerek yatmadan,
Sağlıklı oluşuna şükretmez hastalanmadan,

Şükret Tanrı'ya yiğitsen, ayağına çabuksan,
Yavaş yürüyenlerin zahmetine de katlan. [3395]

Gençler yaşlı insanlara yardım ederler,
Güçlüler ise zayıflara merhamet ederler.

Çé dânend Ceyhûniyan qadr-é âb,
Zé vâ mandégan pors der âfitâb.

'Arab râ ké der Diclé bâşed qu'ûd,
Çé ğem dâred ez teşnégân-é Zerûd.

Kesî qıymet-é tendorostî şinâxt,
Ké yék çend bîçâré der teb godâxt.

To râ tîré-şeb kéy numâyed dérâz,
Ké ğaltî zé pehlû bé pehlû-yé nâz? [3400]

Ber endîş ez oftân o xîzân-é teb,
Ké rencûr dâned dérâzâ-yé şeb.

Bé bang-é dohol xâcé bîdâr geşt,
Çé dâned şeb-é pâsban çon gozeşt?

HİKÂYET-É SULTAN TOĞROL VE HİNDU-YÉ PÂSBAN

Şénîdem ké Toğrol şebî der xezan,
Gozer kerd ber Hindu-yé pâsban.

Zé bârîden-é berf o bârân o séyl,
Bé lerzéş der oftâdé hemçon Suhéyl.

Déleş ber véy ez rahmet âverd cûş,
Ké: *"İynek qebâ-pûstînem bépûş.* [3405]

Demî muntazér bâş ber terf-é bâm,
Ké bîrun féréstem bé dest-é ğolâm."

Der in bûd o bâd-é sabâ ber vezîd,
Şehinşeh der éyvân-é şâhî xezîd.

Vuşâqî périî-çéhré der xéyl dâşt,
Ké teb'eş bédû endekî méyl dâşt.

Temâşâ-yé turkeş çonan xoş futâd
Ké Hindû-yé miskîn bérefteş zé yâd.

Qebâ-pûstînî gozeşteş bé gûş,
Zé bed-baxtiyeş der neyâmed bé dûş. [3410]

Ceyhun kenarında yaşayan bilmez kıymetini,
Güneşte kalanlara sor sen, suyun kıymetini.

Dicle kenarındaki Arap susuzluğu bilir mi?
Zerûd[16] çölündeki susuz için kaygılanır mı?

Sağlığının kıymetini bir kişi ne zaman bilir?
Bir süre hastalanıp ateş içinde yanınca bilir.[17]

Rahat döşeğinde nazlı nazlı yatıyorsun sen,
Karanlık gece uzun mudur, anlamazsın sen? [3400]

Bir düşün ateşler içinde yanıp kıvrananları,
Çünkü hasta bilir, gece uzun mudur kısa mı?

Davul sesiyle uyanan efendi bilebilir mi?
Bekçi geceyi nasıl geçirmiştir bilebilir mi?

SULTAN TUĞRUL VE HİNDÛ BEKÇİNİN HİKÂYESİ

Duydum ki Tuğrul[18] bir sonbahar gecesi,
Yolunun üstünde gördü bir gece bekçisi,

Adamcağız yağmur, kar altında kalmıştı,
Süheyl[19] gibi titriyordu, çünkü ıslanmıştı.

Tuğrul görünce zavallıyı, yüreği sızladı,
"*Şu kürkümü sen giy de biraz ısın!*" dedi. [3405]

"*Şu binanın yanında birazcık bekle hadi,*
Köleye verip göndereceğim, bekle!" dedi.

Bu sırada sabah rüzgârı esmeye başlamıştı,
Şahlar şahı, koşa koşa hemen saraya sızdı.

Köleleri arasında peri yüzlü bir uşak vardı,
Tuğrul'un da bu uşağa birazcık ilgisi vardı.

Şah görünce bu dilberi, seyrine dalıp gitti,
Zavallı Hindu bekçiyi, öylece unutup gitti.

Bir ara bir kürk sözü çalınmıştı kulağına,
Şanssızlığa bak, bir türlü alamadı omzuna. [3410]

Meger renc-é sermâ ber û bes nebûd,
Ké cevr-é sipéhr intizâreş fuzûd.

Nigeh kon ço sultan bé ğaflet béxoft,
Ké çûbek-zeneş bâmdâdan çé goft:

"Meger nîk-baxtet ferâmûş şod,
Ço destet der âğûş-é Âğûş şod?

To râ şeb bé 'éyş o tereb mî reved,
Çé dânî ké ber mâ çé şeb mî reved?"

Furû bordé ser-kârvânî bé dîg,
Çé ez pâ furû-reftégâneş bé rîg? [3415]

Bédâr éy xodâvend, zevrak ber âb,
Ké bîçârégan râ gozeşt ez ser, âb.

Tevaqquf konîd éy cevânân-é çost,
Ké der kârvânend pîrân-é sost.

To xoş xofté der hevdec-é kârvan,
Mehâr-é şotor der kef-é sârvan.

Çé hâmûn o kûhet, çé seng o rimâl,
Zé reh bâz pes-mandégan pors hâl.

To râ kûh péyker heyun mî bered,
Piyâdé çé dânî ké xun mî xored? [3420]

Bé ârâm-é dél xoftégan der buné,
Çé dânend hâl-é kom-é gorosné?

HİKÂYET

Yékî râ 'ases dest ber besté bûd,
Hemé şeb périşan o dél-xasté bûd.

Bé gûş âmedeş der şeb-é tîré-reng,
Ké şexsî hemî nâled ez dest-é teng.

Şénîd in soxen dozd-é meğlûl o goft:
"Zé bîçârégî çend nâlî? Béxoft."

Soğuk havanın ıstırabı yetmiyormuş gibi,
Bu acıya felek, bir de bekleme acısı ekledi.

Pâdişah o gece uykuya daldı gaflet içinde,
Bakalım bekçi sabah ne dedi ıstırap içinde:

"Kürk bekleyen bekçi Nikbahtı[20] *unuttun mu*
Elin Âgûş'un[21] *koynuna girince unuttun mu?*

Sen geceleri zevk ü safa içinde geçiriyorsun,
Geceleri biz nasıl geçiriyoruz biliyor musun?"

Deve üstünde yemeğini yiyerek giden yolcu,
Hiç düşünür mü ayağı kuma saplananı o yolcu? [3415]

Derhal durdur şu kayığını ey kayığın sahibi,
Zira zavallıların boyunu aştı suyun derinliği,

Ey atik delikanlılar, ne olur biraz bekleyin,
Kervanda hâlsiz yaşlılar var biraz bekleyin.

Sen taht-ı revanda[22] rahat rahat uyuyorsun,
Devenin yuları devecinin elinde, bilmiyorsun.

Dağ, taş, dere, ova veya kum sana gelir mi zor,
Yolların durumunu bir de yaya gidenlere sor!

Seni dev cüsseli koca bir deve taşıyor sırtında,
Biçare yayalar bilir misin neler çekiyor yolda? [3420]

Evlerinde huzur içinde rahat rahat uyuyanlar,
Karnı aç olan fakirlerin hâlinden ne anlarlar?

HİKÂYE

Ases bir hırsızın ellerini bağlamıştı,
Hırsız sabaha dek inleyip ağlamıştı.

Karanlık gecede kulağına bir ses geldi:
Adamın biri: *"Elim çok dar!"* diye inledi.

Eli, ayağı zincirli hırsız duyup şöyle dedi:
"Sızlanıp duracağına git evine yat!" dedi.

Borov şukr-é Yezdan kon éy teng-dest,
Ké destet ʻases teng ber hem nebest. [3425]

Mekon nâlé ez bînevâî besî,
Ço bînî zé xod bînevâter kesî.

HİKÂYET

Berehné tenî yék direm vâm kerd,
Ten-é xîş râ kisvetî xâm kerd.

Bénâlîd kʻ*Éy tâliʻ-é bed-ligâm,*
*Bé germâ bépoxtem der in zîr-é xâm.*ʼ

Ço nâ-poxté âmed zé sextî bé cûş,
Yékî gofteş ez çâh-é zindan: ʻ*Xemûş.*

Bé cây âver éy xâm şukr-é Xodây,
*Ké çon mâ neî ber dest o pây.*ʼ [3430]

HİKÂYET

Yékî Kurd ber pârsâî gozer,
Bé sûret Cuhûd âmedeş der nezer.

Qefâî furû kûft ber gerdeneş,
Bébaxşîd dervîş pîrâheneş.

Xacél goft: kʻ*Anç ez men âmed xetâst,*
*Bébexşây ber men, Çé cây-é ʻetâst?*ʼ

Bé şukrâné goftâ: ʻ*Bé ser bîstem,*
*Ké ânem ké pendâştî nîstem.*ʼ

Fakir kardeş, git evine Allah'ına şükret,
Ases elini bağlamadı diye Allah'a şükret. [3425]

Kendinden yoksul birini görünce yakınma,
Şükret, yoksulum diye çok fazla yakınma.

HİKÂYE

Yoksulun teki bir yerden bir dirhem borç aldı,
Kalkıp işlenmemiş deriden kendine elbise yaptı.

Sonra da *"Talihsizim!"* diye inlemeye başladı,
"Ham derinin içinde piştim" demeye başladı.

Sıkıntıya düşen ham adam yanıp, yakınınca,
Zindanda yatan biri: *"Sus!"* diye bağırdı ona:

"Ey ham herif! Şükredip Allah'a, otur yerinde,
Bizim gibi bağlı değilsin, otur oturduğun yerde." [3430]

HİKÂYE

Kürdün biri bir âbidin yanından geçiyordu,
Âbit, nedense gözüne Yahudi gibi göründü.

Hiçbir sebep yokken ensesine bir şaplak atdı,
Âbid o an hırkasını çıkarıp adama bağışladı.

Kürt utandı: *"Yaptığım çok yanlıştı"* dedi,
"Hırka bağışlama bana, beni bağışla!" dedi:

"Şükretmek için, 'tepe üstü dur' de dururum,
Sandığım gibi değilim diye şükürde bulunurum."

HİKÂYET

Zé reh bâz pes mandé î mî girîst,
Ké: *"Miskînter ez men der in deşt kîst?"* [3435]

Cihan-dîdéî gofteş: *"Éy hûşyâr,*
Eger merdî in yék soxen gûş dâr.

Borov şukr kon çon bé xer ber neî,
Ké âxer benî âdemî, xer neî."

HİKÂYET

Faqîhî ber oftâdé mestî gozeşt,
Bé mestûrî-yé xîş mağrûr geşt.

Zé naxvet ber û iltifâtî nekerd,
Cevan ser ber âverd k*"Éy pîr-merd.*

Tekubbur mekon çon bé ni'met derî,
Ké mahrûmî âyed zé mustekbirî. [3440]

Yékî râ ké der bend bînî mexand,
Mebâdâ ké nâgeh der oftî be bend.

Ne âxer der imkân-é taqdîr hest,
Ké ferdâ ço men bâşî oftâdé mest?"

To râ âsıman xat bé mescéd nébéşt,
Mezen ta'né ber dîgerî der kénéşt.

Bébend éy muselman bé şukrâné dest,
Ké zunnâr-é moğ ber miyânet nebest.

Ne xod mi reved her ké cûyân-é ûst,
Bé 'unfeş keşan mî bered lutf-é dûst. [3445]

HİKÂYE

Çölün birinde yolda kalan biri şöyle diyormuş:
"Bu çölde benden zavallısı var mı?" diyormuş.

Güngörmüş bir bilge: *"İnsansan aklın var"* demiş:
"Adam gibi adamsan sözlerime kulak ver!" demiş

Eşeğe binmedim diye üzülme, şükret Tanrı'na,
Sen bir insansın, eşek değil, şükret yaratanına."

HİKÂYE

Sarhoşun biri yıkılmış, yerlerde yatıyordu,
Oradan geçen fâkih, takvasıyla şişiniyordu.

Gururundan dönüp sarhoşa bakmadı bile,
Kaldırdı başını delikanlı dedi mağrur fâkihe:

"Bak ihtiyar! Gururlanma varlıklıyım diye,
Gurura kapılmak atar insanı mahrumiyete.

Birisini zincirlenmiş görürsen gülme sakın,
Sen de bir gün zindana düşebilirsin, sakın.

Sonunda, sen de benim gibi düşmez misin?
Takdir böyle ise, sarhoş olup düşmez misin?"

Ey Müslüman! Felek seni mescide yollamış,
Sakın kınama, başkasını da kinişte[23] yollamış.

Tanrı beline zünnar bağlamadı ey Müslüman,
Buna şükretmek için, el bağla ey Müslüman!

Tanrı'yı arayan kendi kendine gitmez bu yola,
Dostun lûtfu, çeke çeke götürür onu bu yola.

NEZER DER EBSÂB-É VUCÛD-É ʿÂLEM

Nihâdest Bârî şifâ der ʿasel,
Ne çendan ké zûr âvered bâ ecel.

ʿAsel xoş koned zindégan râ mizâc,
Velî derd-é merdan nedâred ʿilâc.

Remeq mandéî râ ké can ez beden,
Ber âmed, çé sûd engebîn der dehen?

Yékî gurz-é pûlâd ber meğz xerd,
Kesî goft: "Sendel bémâleş bé derd.

Zé pîş-é xater tâ tevânî gorîz,
Ve lîken mekon bâ qezâ pencé tîz. [3450]

Derun tâ buved qâbél-é şurb o ekl,
Beden tâzé-rûy est o pâkîzé-şékl.

Xerâb angeh in xâné gerded temâm,
Ké bâ hem nesâsend tebʿ o teʿâm.

Tabâyiʿ ter o xoşk o germ est o serd,
Murekkeb ez in çâr tebʿ est merd.

Yékî z'in ço ber dîgerî yâft dest,
Terâzû-yé ʿadl-é tebiʿet şikest.

Eger bâd-é serd-é nefes negzered,
Tef-é miʿdé can der xurûş âvered. [3455]

Ve ger dîg-é miʿdé necûşed teʿâm
Ten-é nâzenin râ şeved kâr xâm.

Der înan nebended dél, ehl-é şinâxt,
Ké péyvesté bâ hem nexâhend sâxt.

Tevânâi-yé ten medan ez xoréş,
Ké lutf-é Haqet mî dehed pervéş.

Bé Haqqeş ké gerdîdé ber tîğ o kârd,
Néhî, Haqq-é şukreş nexâhî gozârd.

Allah Teâlâ, balın içine çok şifa katmıştır,
Ancak eceli alt edecek kadar katmamıştır.

Balın tadı canlıların damağına çok hoş gelir,
Ama kesinlikle ölüm derdinin ilacı değildir.

Ölmesine ramak kalmış birinin ağzında bal,
Ne yarar sağlar ölecek olanın ağzındaki bal?

Birisi başına çelik bir gürz darbesi yemişti,
Birisi: *"Sandal*[24] *sür ağrın dinsin!"* demişti.

Tehlikenin önünden kaç eğer imkân varsa,
Ancak asla kazaya karşı koymaya kalkma. [3450]

İçin aldığı sürece yiyecek içecek yararlıdır,
Beden taze, şekli düzgün, hayat anlamlıdır.

Bilir misin bu güzel ev ne zaman harap olur?
Mizaçla yenilenler uyuşmuyorsa harap olur.

İnsanoğlunun mizacı şu dört unsurdan oluşur:
Yaşlık, kuruluk, sıcaklık, soğukluktan oluşur.

Bunlardan bir tanesi öbürüne galebe çalarsa,
Tabiatın dengesi, o zaman olur paramparça.[25]

Geçmezse eğer nefesin soğuk rüzgârı, eritir,
Midenin harâreti kişinin canını ağzına getirir. [3455]

Mide eğer hazmedemezse yediğin yemekleri,
Nazlı bedeninin boşanır birden zemberekleri.

Aklını kullananlar bunlara bel bağlamazlar,
Çünkü bunlar her zaman birbiriyle uyuşmazlar.

Bedenin sadece yiyerek güçleneceğini sanma,
Bunu Tanrı'nın lûtfunun sağladığını unutma.

Allah'a ant olsun ki gözünü kılıca ve bıçağa,
Tutsan da karşılık veremezsin şükür borcuna.

Ço rûyî bé tâ'et néhî ber zemîn,
Xodâ râ senâ gûy o xod râ mebîn. [3460]

Gédâîst tesbîh o zikr o huzûr,
Gédâ râ nebâyed ké bâşed ğurûr.

DER SÂBIQÉ-YÉ HUKM-É EZEL VE TOVFÎQ-É XEYR

Noxost û irâdet bé dél der nihâd,
Pes in bendé ber âsitan ser nihâd.

Ger ez Haq ne tovfîq-é xéyrî resed,
Kéy ez bendé çîzî bé ğéyrî resed?

Zeban râ çé bînî ké iqrâr dâd,
Bébîn tâ zeban râ ké goftâr dâd.

Der-é ma'rifet dîdé-yé âdemîst,
Ké bogşûdé ber âsıman o zemîst. [3465]

Kéyet fehm bûdî neşîb o ferâz,
Ger in der nekerdî bé rûy-é to bâz?

Ser âverd o dest ez 'adem der vucûd,
Der in cûd bénhâd o der véy sucûd.

Ve ger né kéy ez dest-é cûd âmedî?
Muhâl est k'ez ser sucûd âmedî.

Bé hikmet zeban dâd o gûş âferîd,
Ké bâşend sendûq-é dél râ kilîd.

Eger ne zeban qıssé berdâştî,
Kes ez sırr-é dél kéy xeber dâştî? [3470]

Ve ger nîstî sa'y-é câsûs-é gûş,
Xeber kéy resîdî bé sultân-é hûş?

Merâ lafz-é şîrîn-é xânendé dâd,
To râ sem'-é derrâk-é dânendé dâd.

Modâm in do çon hâciban ber derend,
Zé sultan bé sultan xeber mî berend.

İbâdet etmek için alnını secdeye koyduğunda,
Allah'a şükret, kendini unut namaz kıldığında. [3460]

Tespih, zikir ve huzur bizim aczimizdendir,
Âcize yaraşan ise asla böbürlenmemesidir.

EZELÎ HÜKÜM VE BAŞARININ HAYRI HAKKINDA

Önce kalbine ibâdet şevkini veren O'dur,
Kul, ondan sonra eşiğine baş koymuştur.

Tanrı eğer başarılı kılmasaydı bir kulunu,
Kul nasıl uzatırdı iyilik olsun diye kolunu?

Sen bakma konuşmakta olan dilin ikrârına,
Sen onu konuşturanına bak, konuşturanına!

Yere ve göğe açılan gözüdür insanoğlunun.
Marifete açılan kapı gözüdür insanoğlunun, [3465]

Tanrı açmamış olsaydı eğer sana bu kapıyı,
Nasıl ayırt edebilirdin inişleri ve yokuşları?

Başını da elini de yoktan var etti, can verdi,
Birine cömertlik, ötekine secde gücü verdi.

Öyle olmasaydı, el nasıl cömertlik ederdi?
Öyle olmasaydı, baş asla secde edemezdi.

Hikmetiyle insanlara dil verdi, kulak verdi,
Gönül sandığına anahtar olsun diye verdi.

Dil eğer anlatmasaydı gönlün hikâyesini,
Kim çözebilirdi ki gönlün gizli hikâyesini? [3470]

Eğer kulak casusluk yapmaya kalkmasaydı,
Aklın sultanının kulağına haber ulaşır mıydı?

Tanrı'm bana tatlı tatlı anlatma gücü verdi,
Sana da hemen kavrayan bilgin kulağı verdi.

Bu ikisi saraydaki perdedâr[26] gibidir her an,
Sultandan sultana haber iletirler durmadan.

Çé endîşî ez xod ké fi'lem nikûst?
Ez in der nigeh kon ké tovfîq-é ûst.

Bered bûstan-ban bé éyvân-é şâh,
Bé nov-bâvé gol hem zé bustân-é şâh. [3475]

HİKÂYET-É SEFER-É HİNDÛSTAN O ZELÂLET-É BUT-PERESTAN

Butî dîdem ez 'âc der Sûmenât,
Murassa' ço der câhiliyyet menât.

Çonan sûret besté timsâlger,
Ké sûret nebended ez an xûbter.

Zé her nâhiyet kârvanhâ revan,
Bé dîdâr-é an sûret-é bî revan.

Teme'kerdé râyân-é Çîn o Çigil,
Ço Sa'd'i vefâ z'an but-é sext-dél.

Zeban-âveran refté ez her mekan,
Tazarru'-konan pîş-é an bî zeban. [3480]

Furû mandem ez keşf-é an mâcerâ,
Ké: *"Hayy, cemâdî perested çérâ?"*

Moğî râ ké bâ men ser o kâr bûd,
Nikû-gûy o hem hucré o yâr bûd.

Bé nermî béporsîdem: *"Éy Berhemen,*
'Aceb dârem ez kâr-é in buq'é men.

Ké medhûş-é in nâ tevan péykerend,
Muqayyed bé çâh-é zelâl enderend.

Ne nîrû-yé desteş, ne reftâr-é pây,
V'ereş béfgenî, ber nexîzed zé cây. [3485]

Nebînî ké çéşmâneş ez kehrubâst?
Vefâ costen ez seng-çéşman xetâst."

Ber in goftem an dûst duşmen girift,
Ço âtéş şod ez xeşm o der men girift.

Niye ben iyi işler yaparım diye düşünürsün?
Başka açıdan bak, başarı O'ndandır görürsün.

Bahçıvanın şaha sunduğu güller neredendir?
Nereden olacak, o pâdişahın bahçesindendir. [3475]

HİNDİSTAN YOLCULUĞU VE PUTPERESTLERİN SAPKINLIKLARI HAKKINDA

Sûmenât'ta[27] gördüm fildişinden mamul bir put,
Câhiliye[28] devrindeki Menât[29] gibi süslü bir put.

Öylesine güzel yapmıştı ki putu heykeltıraş,
Ondan daha güzelini yapamazdı heykeltıraş.

Her taraftan kervanlarla ziyârete gelirlerdi,
Akın akın o cansız heykeli görmeye gelirlerdi.

Çin ü Çigil[30] Râyları[31] da putu görmek istediler,
Sa'dî gibi onlar da bu puttan medet beklediler.

Ağzı laf yapan insanlar dört bir yandan geldi,
O dilsiz putun karşısına yalvarmak için geldi. [3480]

Bu olayı görünce hayret ettim, şaşırıp kaldım,
"Canlı niye cansıza tapar?" diye şaşakaldım.

Ahbap olduğum, ateşperest[32] bir dostum vardı,
Güzel konuşurdu, dostum ve oda arkadaşımdı.

İyi niyetle arkadaşa: "*Bak Brehmen!*" dedim,
"Buranın insanının işine şaşıyorum" dedim:

"Huşû içinde, şu cansız heykele tapıyorlar,
Dalâlet kuyusunun içinde bağlı yaşıyorlar!

Ne elinde bir güç, ne de yürüyecek ayağı var,
Ne de tutup atsan yere, kalkacak ayağı var! [3485]

Baksana, gözlerine kehribardan[33] yapılmıştır,
Taş gözlü birinden medet ummaksa yanlıştır."

Bu sözlerim üstüne dostum, düşman kesildi,
Öfkeden kızardı yüzü, üstüme üstüme geldi.

Moğan râ xeber kerd o pîrân-é déyr,
Nedîdem der an encumen rûy-é xéyr.

Futâdend gebran-é pâzend-xan,
Ço seg der men ez behr-é an ustuxan.

Ço an râh-é kej pîşişan râst bûd,
Reh-é rast der çéşmişan kej numûd. [3490]

Ké merd er çé dânâ vo sâhib-dél est,
Bé nezdîk-é bî dânişan câhil est.

Furû mandem ez çâré hemçon ğarîq,
Burun ez mudârâ nedîdem tarîq.

Ço bînî ké câhil bé kîn ender est,
Selâmet bé teslîm o lîn ender est.

Méhîn-berhemen râ sutûdem bulend,
Ké: *"Éy pîr-é tefsîr-é Ustâ vo Zend.*

Merâ nîz bâ naqş-é in but xoş est,
Ké şéklî xoş o qâmetî dél-keş est. [3495]

Bedî' âyedem sûreteş der nezer,
Ve lîken zé me'nî nedârem xeber.

Ké sâlûk-é in menzilem 'an qarîb,
Bed ez nîk kemter şinâsed ğarîb.

To dânî ké ferzîn-é in buq'éî,
Nasîhetger-é şâh-é in buq'éî.

Çé me'nîst der sûret-é in sanem?
Ké evvel perestendégâneş menem.

'İbâdet bé taqlîd gomrâhî est,
Xonok rehrovî râ ké âgâhî est." [3500]

Berehmen zé şâdî ber efrûxt rûy,
Pesendîd o goft: *"Éy pesendîdé-gûy.*

Suâlet sevâb est o fi'let cemîl,
Bé menzil resed her ké cûyed delîl.

Besî çon to gerdîdem ender sefer,
Butan dîdem ez xîşten bî xeber.

Manastırın ululara, Muğlara haber verdi,
Bana bu kalabalıkta hayırlı bir iş yok gibi geldi.

Pâzend[34] okuyan kâfirler üstüme saldırdılar,
O kemik parçası için, köpek gibi saldırdılar.

Çünkü o eğri yol, onlar için en doğru yoldu,
Dosdoğru yol ise gözlerine eğri görünüyordu. [3490]

Farz et ki kişi hem bilgili, hem gönül ehlidir,
Bilgisizlerin yanında o da kara câhilin tekidir.

Denizde boğulan biriymiş gibi çâresiz kaldım,
Alttan almaktan başka çıkar yol bulamadım.

Câhil birini kızgın ve kinlenmiş görürsen eğer,
Selâmet için yumuşayıp, teslim olmaya değer.

Baş Brehmen'i yüksek sesle övmeye başladım,
"Ey Avesta ve Zend'in yüce müfessiri!" dedim.

"Bu putun görüntüsü benim de hoşuma gitti,
Boyu posu, şekli şemâili güzel, hoşuma gitti. [3495]

Dış görünüşü gerçekten çok çok güzel putun,
Ama anlayamadım, bâtınındaki nedir putun?

Çok kısa bir süre önce geldim sizin ülkenize,
Garip anlayamaz hemen iyi nedir, kötü nice.

Bu sâhanın vezîri sensin, sen kesin bilirsin,
Bu memleketin pâdişahına öğüt veren sensin.[35]

Bu güzel putun içindeki gizli anlam, sır nedir?
Bilirsem, ona ilk tapacak olan benim, nedir?

Taklit yoluyla yapılacak ibâdet sapkınlıktır,
Mutluluk bir yolda bilerek gidenlerin hakkıdır." [3500]

Beğendi sözlerimi Brehmen, tebessüm etti,
Dönerek: *"Ey güzel sözler söyleyen!"* dedi.

"Sorduğun şeyler mantıklı, hareketlerin güzel,
Kılavuz arayan ulaşır gideceği yere bir güzel.

Ben de senin gibi pek çok yer gezip gördüm,
Kendinden bile habersiz yüzlerce put gördüm.

Coz in but ké her sobh ez in câ ké hest,
Ber âred bé Yezdân-é dâdâr dest.

Ve ger xâhî ibşeb hemin câ bébâş,
Ké ferdâ şeved sırr-é in ber to fâş." [3505]

Şeb ancâ bébûdem bé fermân-é pîr,
Ço Bîjen bé çâh-é bélâ, der emîr.

Şebî hemço rûz-é qıyâmet dérâz,
Moğan gérd-é men bî vuzû der nemâz.

Keşîşân-é hergéz neyâzordé âb,
Beğelhâ ço mordâr der âfitâb.

Meger kerdé bûdem gunâhî 'azîm,
Ké bordem der an şeb 'ezâbî elîm.

Hemé şeb der in qéyd-é ğem mubtelâ,
Yékom dest ber dél, yékî ber du'â. [3510]

Ké nâgeh dohol-zen furû kûft kûs,
Béxand ez fezâ-yé Berehmen xorûs.

Xatîb-é siyeh-pûş-é şeb bî xılâf,
Ber âhîxt şemşîr-é rûz bî ğılâf.

Futâd âtéş-é sobh der sûxté
Bé yék dem cihânî şod efrûxté.

To goftî ké der xıtté-yé Zengibâr,
Zé yék gûşé nâgeh der âmed Tetâr.

Moğân-é tebeh-rây-é nâ-şosté rûy,
Bé déyr âmedend ez der o deşt o kûy. [3515]

Kes ez merd der şehr o ez zen nemand,
Der an butkedé cây-é derzen nemand.

Men ez ğussé rencûr o ez xâb mest,
Ké nâgâh timsâl ber dâşt dest.

Bé yék bâr ez inhâ ber âmed xurûş,
To goftî ké déryâ ber âmed bé cûş.

Ço butxâné xâlî şod ez encumen,
Berehmen nigeh kerd xendan bé men.

Bu put onlar gibi değil. Bu her sabah el açar,
Yakarır âdil Tanrı'ya, duâ için Allah'a el açar.

Görmek istiyorsan olacağı, gece burada kal,
Bu işin sırrını çözmek için sabaha kadar kal." [3505]

İhtiyarın sözü uyarınca gece orada kaldım,
Belâ kuyusundaki Bîjen[36] gibi tutsak kaldım.

Kıyâmet günü gibi uzun bir geceydi, vardılar,
Muğlar her yanımda abdestsiz namaz kıldılar.

Muğlar, dinleri gereği, suya asla ilişmiyordu,
Koltukları, güneşte kalmış leş gibi kokuyordu.

Her hâlde ben, çok büyük bir günâh işlemiştim,
Bu yüzden gece sabaha kadar azap çekmiştim.

Buradan kurtulmak için sabaha dek duâ ettim,
Bir elim kalbimin üstünde, bir elimle duâ ettim. [3510]

Derken sabah olduğunu bildiren kösü çaldılar,
Dört bir yandan horozlar ötmeye başladılar.

Kara cüppeli gece hatîbi, kılıç çekti kavgasız,
Gündüz kılıcını çıkardı o an kınından apansız.

Güneş doğunca her taraf aydınlandı birden,
Dünyâyı sardı, her yanı nura gark etti birden.

Sanırsın Zengibâr[37] toprağını işgal etti Tatarlar,[38]
Bir köşeden ansızın baskın yapmıştı Tatarlar.

Yüzü yıkanmamış, batıl inançlı muğlar geldiler,
Dereden, tepeden, evlerden sökün edip geldiler. [3515]

Şehirde kadın, erkek gelmeyen kimse kalmadı,
Ve de tapınakta iğne atacak kadar yer kalmadı.

Ben uykusuzdum, perîşan, sıkıntıdan patlarken,
Puthânedeki o büyük put elini kaldırdı birden.

Puthânedeki herkes hep birden bir çığlık attı,
Sanırsın insan değil, o an denizler coşup taştı.

Âyin bitip puthâne boşalınca Brehmen kalktı,
Mütebessim bir edâ ile yaklaşıp yüzüme baktı.

Ké: *"Dânem to râ bîş muşkil nemand,*
Haqîqet 'eyan geşt o bâtıl nemand." [3520]

Ço dîdem ké cehl ender û mohkem est,
Xıyâl-é muhâl ender û mudğem est,

Neyârestem ez haq diger hîç goft,
Ké: *"Haq z'ehl-é bâtıl bébâyed nohoft."*

Ço bînî zéberdest râ zûr-é dest,
Ne merdî buved pencé-yé xod şikest.

Zemânî bé sâlûs giryan şodem,
Ké men z'ançé goftem péşîman şodem.

Bé giryé dél-é kafiran kerd méyl,
'Aceb nîst seng er bégerded bé séyl. [3525]

Dovîdend xıdmet-konan sûy-é men
Bé 'izzet giriftend bâzû-yé men.

Şodem 'ozr-gûyan ber-é şexs-é 'âc,
Bé kursiy-yé zer kûft ber text-é sâc.

Butek râ yékî bûsé dâd bé dest
Ké la'net ber û bâd o ber but-perest.

Bé taqlîd kâfer şodem rûz-é çend,
Berehmen şodem der meqâlât-é Zend.

Ço dîdem ké der déyr geştem emîn,
Negoncîdem ez xorremî der zemîn. [3530]

Der-é déyr mohkem bébestem şebî,
Dovîdem çep o râst çon 'aqrebî.

Nigeh kerdem ez zîr-é text o zé ber,
Yékî perdé dîdem mukellef bé zer.

Pes-é perdé metrânî âzer-perest,
Mucâvér ser-é rîsmânî bé dest.

Bé fevrem der an hâl me'lûm şod,
Ço Dâvûd k'âhen ber û mûm şûd.

Ké nâçâr çon der keşed rîsman,
Ber âred sanem dest, féryâd-xân. [3535]

"Sanıyorum artık bir sorunun kalmadı" dedi.
"Batıl kalktı ortadan, gerçek ayân oldu" dedi. [3520]

Câhilliği saplantı hâlindeydi, bunu gördüğümde,
Olmaz hayaller peşinde koştuğunu gördüğümde,

Artık, bir şey söyleyecek cesâreti bulamadım,
"Bâtıla inanandan hakkı gizlemek gerek" dedim.

Güçlü birinin karşısında güç gösterisi yapılmaz,
Erkeklik yapacağım diye kol, bacak kırdırılmaz.

Riyakârca davranıp yalancıktan biraz ağladım,
Söylediklerim için durumu pişmanlığa bağladım.

Ağladığımı görünce kâfirlerin kalbi yumuşadı,
Hiç selin taşları yuvarlamasına şaşılır mıydı? [3525]

Saygı göstererek, koşa koşa, yanıma geldiler,
İkramlarda bulunup, sevgiyle koluma girdiler.

Abanozdan yapılmış, altın kakmalı tahta gittim.
Özür dileyip, tahttaki fildişi putun yanına gittim.

Hem puta, hem putperestlere lânet, elini öptüm,
Lânet okudum, o putcağızın elini bir kez öptüm.

Bir süre kendimi kâfir gibi göstermeye çalıştım,
Zend hükümlerine göre Brehmen biri sayıldım.

Artık bu mabette emniyette olduğumu anladım,
Canımı kurtardım, sevinçten yerimde duramadım. [3530]

Bir gece, mabedin kapısını sıkı sıkı kapadım,
Akrep gibi o tarafa, bu tarafa koşmaya başladım.

Putun durduğu tahtın altına, üstüne iyice baktım,
Alt tarafında, altın işlemeli bir perdeye takıldım.

Perdenin arkasında bir putperest rahip mücâvir,[39]
Oturmuş, elinde bir ipin ucunu tutuyordu kâfir.

Onu orada o hâlde görür görmez hemen anladım,
Dâvud[40] demiri nasıl mum yaptı, hemen anladım.

Belli ki bu adam gerektiği zaman ipi çekiyordu,
O anda da putun kolu birden yukarı kalkıyordu. [3535]

Berehmen şod ez rûy-é men şermsâr,
Ké şun'et buved bexyé ber rûy-é kâr.

Bétâzîd o men der péyeş tâxtem,
Nigûneş bé çâhî der endâxtem.

Ké dânistem er zindé an Berhemen,
Bémâned, koned sa'y der xûn-é men.

Pesended ké ez men ber âred demâr,
Mebâdâ ké sırreş konem âşikâr.

Ço ez kâr-é mufséd xaber yâftî,
Zé desteş ber âver ço der yâftî. [3540]

Ké ger zindéeş mânî, an bî huner,
Nexâhed to râ zindégânî diger.

Ve ger ser bé xıdmet nehed ber deret,
Eger dest yâbed béborred seret.

Férîbendé râ pây der péy menéh,
Ço reftiy yo dîdî emâneş medéh.

Temâmeş békoştem bé seng an xabîs,
Ké ez mordé dîger neyâyed hadîs.

Ço dîdem ké ğovğâî engîxtem,
Rehâ kerdem an bûm o bogrîxtem. [3545]

Ço ender néyistânî âtéş zedî,
Zé şîran béperhîz eger béxredî.

Mekoş beççé-yé mâr-é merdom-gezây,
Ço koştî der an xâné dîger mepây.

Ço zenbûr xâné biyâşûftî,
Gorîz ez mahallet ké germ ûftî.

Bé çâpokter ez xod meyendâz tîr,
Ço oftâd, dâmen bé dendan bégîr.

Der ovrâq-é Sa'dî çenîn pend nîst,
Ké çon pây-é dîvâr kendî meîst. [3550]

Bé Hind âmedem ba'd ez an restxîz,
V'ez an câ bé râh-é Yemen tâ Hicîz.

Brehmen beni görünce şaşırıp kaldı, çok utandı,
Büyük rezâlet ortaya çıktı, gizli bir şey kalmadı.

O anda koşarak kaçmaya başladı, peşine gittim,
Tuttum Brehmen'i, tepetakla bir kuyuya ittim.

Çünkü eğer kalsaydı sağ, bu sahtekâr Brehmen,
Beni öldürmek için her şeyi yapardı o Brehmen.

Anamı ağlatmak için, elinden ne gelirse yapardı,
Sırrını ifşa etmeyeyim diye her kötülüğü yapardı.

Bir müfsidin hîlesini yakalarsan asla aman verme,
Fırsatını bulursan sakın ha, o adama aman verme! [3540]

Çünkü eğer olursan o düzenbazı sağ bırakacak,
O hilekâr seni yok etmek için, her şeyi yapacak.

Eğer yaltaklanıp gelse de kapına hizmet etmeye,
Fırsat bulur bulmaz kalkar senin başını kesmeye.

Biri seni aldattıysa eğer, sakın onun izini sürme,
Peşinden gidip hilesini görünce de, fırsat verme.

Habis herifi, taşla kafasına vura vura geberttim,
Ölü bir daha konuşamaz diye acımadım, giriştim.

Kimse görmese de, bir Brehmen öldürmüştüm,
Kaçtım derhal, terk ettim orayı, yollara düştüm. [3545]

Kamışlığı ateşe verdiysen hemen etrafına bakın,
Aklın varsa durma orda aslan çıkmasından sakın.

Sakın insan sokan yılanın yavrusunu öldürme,
Öldürdüysen eğer, sakın ha, kalma artık o evde.

Arı kovanını çomakladıysan eğer, kaç oradan,
O bölgede durma yanarsın, hemen kaç oradan.

Senden atik davranan kişiye ok atmaya kalkma,
Bu hatayı yapmışsan eğer, hemen tabanları yağla.

Sa'dî'nin yazıları içinde bundan iyi öğüt arama,
Bir duvarın dibini kazmışsan, sakın orada durma. [3550]

Sumenât'taki kıyâmetten sonra Hind'e geldim,
Oradan çıkıp, Yemen üzerinden Hicaz'a geldim.

Ez an cumlé sextî ké ber men gozeşt,
Dehânem coz imrûz şîrin negeşt.

Der iqbâl o te'yîd-é Bu Bekr-é Sa'd,
Ké mâder nezâyed çonû qabl o ba'd.

Zé cevr-é felek dâd-xâh âmedem,
Der in sâyé-goster penâh âmedem.

Du'â-gûy-é in dovletem bendé-vâr,
"Xodâyâ to in sâyé pâyendé dâr. [3555]

Ké merhem nihâdem ne der xord-é rîş,
Ké der xord-é in'âm o ikrâm-é xîş.

Kéy in şukr-é ni'met bé câ y âverem,
Ve ger pâ y gerded bé xıdmet serem?"

Ferec yâftem ba'd ez an bendhâ,
Henûzem bé gûş est ez an pendhâ.

Yékî ân ké her geh ké dest-é niyâz,
Ber ârem bé dergâh-é dânâ-yé râz.

Bé yâd âyed an lu'bet-é Çîniyem,
Koned xâk der çéşm-é xod-bîneyem. [3560]

Bédânem ké destî ké ber dâştem,
Bé nîrû-yé xod ber neyefrâştem.

Ne sâhib-délan dest ber mî keşend,
Ké ser rişté ez ğéyb der mî keşend.

Der-é xéyr bâz est o tâ'et ve lîk,
Ne her kes tevânâst ber fî'l-é nîk.

Hemin est mâni' ké der bârgâh,
Neşâyed şoden coz bé fermân-é şâh.

Kilîd-é qader nîst der dest-é kes,
Tevânâ-yé mutlaq Xodây est o bes. [3565]

Pes éy merd-é pûyendé ber râh-é râst,
To râ nîst minnet, Xodâvend râst.

Ço der ğéyb nîkû nihâdet séréşt,
Neyâyed zé xûy-é to kérdâr-é zéşt.

Yaşadığım onca zahmetten sonra yandı ağzım,
Pek çok sıkıntıdan sonra, bugün tatlandı ağzım.

Bu tat, Sa'd'ın saltanatı sayesinde geldi ancak,
Bir ana böyle evlat doğurmadı, doğurmayacak.

Feleğin cefâsından bıktım, hak aramaya geldim,
Yüce sultanın gölgesine sığınmak için geldim.

Ben bir kul gibi bu devletin duâcısı bir kişiyim,
"Ya rab! Bu gölgeyi ebedî kıl!" diyen kişiyim. [3555]

"O layık olmasam da yaralarıma merhem sürdü,
Kendine yaraşır bol ikramlarla gönlümü gördü.

Bütün bu ikramların altından nasıl kalkarım?
Başımı ayak gibi kullansam bile nasıl kalkarım?"

Pek çok sıkıntı çektikten sonra huzura kavuştum,
Sıkıntılardan aldığım derslerle huzura kavuştum.

Bu derslerden biri şuydu: Ne zaman niyaz etsem,
Sırları bilen Hakk'a ne zaman el açıp niyaz etsem.

Her defa Çin'de gördüğüm o güzel gelir aklıma,
Bencilliğimin gözüne toprak tıkışı gelir aklıma. [3560]

Bilirim ki kaldırdığım el, benim irâdemle değil,
O eli o an havaya kaldıran, benim irâdem değil.

Gönül erleri duâ için kendileri el kaldırmazlar,
Sadece gayb âleminden ipi çekilince kaldırırlar.

Hem hayır, hem ibâdet kapısı kapalı değildir,
Ama herkes iyi işler yapmaya muktedir değildir.

Bu işte bir engel vardır, dergâhına girmek için,
Pâdişâhın izni gerekir huzuruna girebilmek için.

Herhangi birinin elinde değildir kaderin anahtarı,
Mutlak güç Allah'ın elindedir her şeyin anahtarı. [3565]

O hâlde ey doğru yolu bulmak için koşan adam!
Sen kendine değil, Tanrı'ya minnet et be adam!

Hamurunu gayb âleminde iyi yoğurmuş senin,
Bu yüzden kötülük yapmak gelmez elinden senin.

Zé zenbûr kerd an helâvet pedîd,
Heman kes ké der mâr zéhr âferîd.

Ço xâhed ké mulk-é to vîran koned,
Noxost ez to xalqî périşan koned.

Ve ger bâşedeş ber to bexşâyişî,
Resâned bé xalq ez to âsâyişî. [3570]

Tekebbur mekon ber reh-é râstî,
Ké destet giriftend o ber xâstî.

Soxen sûdmendest eger béşnevî,
Bé merdan resî ger tarîqat-revî.

Meqâmî biyâbî geret reh dehend,
Ké ber xân-é 'izzet simâtet nehend.

Ve lîken nebâyed ké tenhâ xerî,
Zé dervîş-é dermendé yâd âverî.

Férestî meger rahmetî der péyem,
Ké ber kerdé-yé xîyş vâsıq néyem [3575]

Oysa Tanrı, irâdesiyle arının ağzından bal akıttı,
Aynı Tanrı, bu kez yılanın dişinden zehir akıttı.

O, bir gün saltanatını virân etmek isterse eğer,
Önce hükmettiğin ülkenin halkını perîşân eder.

Öncelikle, sana bir şekilde lûtfedecekse eğer,
Sana güç verir, halkın senin sâyende rahat eder. [3570]

Doğruluk yolundayım diyerek gurura kapılma,
Elinden tuttuğu için yerden kalktığını unutma.

Kulak verecek olursan eğer, sözlerim yararlıdır,
Bu yolu tutarsan eğer, bu yol erkeklerin yoludur.

Yol verirlerse eğer, yüce makamlara ulaşırsın,
Oraya varınca dâvetler, ziyâfetlerle ağırlanırsın.

Ancak oraya vardığında, sakın tek başına yeme,
Bu âciz fakîri de aklından çıkarma, yalnız yeme.

Bu fakir kendi yaptıklarına güvenemiyor çünkü,
Hiç olmazsa arkasından bir rahmet okursun belki. [3575]

Bâb-é Nohom / Dokuzuncu Bâb
Der Tovbé ve Râh-é Sevâb
(Doğru Yol ve Tövbe Hakkında)

Biyâ éy ké ʻomret bé heftâd reft,
Meger xofté bûdî ké ber bâd reft?

Hemé berg-é bûden hemî sâxtî,
Bé tedbîr-é reften neperdâxtî.

Qıyâmet ké bâzâr-é Mînû nehend,
Menâzél bé eʻmâl-é nîkû dehend.

Bézâet bé çendan ké ârî berî,
Ve ger muflisî şermsârî berî.

Ké bâzâr çendan ké âgendéter,
Tohî-dest râ dél perâgendéter. [3580]

Zé penceh direm pénc eger kem şeved,
Délet rîş-é ser-pencé-yé ğem şeved.

Ço pencâh sâlet burun şod zé dest,
Ğanîmet şomor benc rûzî ké hest.

Eger mordé miskin zeban dâştî,
Bé féryâd o zârî fiğan dâştî.

Ké: *"Éy zindé çon hest imkân-é goft,*
Leb ez zikr çon mordé ber hem mexoft.

Ço mâ râ bé ğaflet béşod rûzigâr,
To bârî demî çend fursat şomâr." [3585]

HİKÂYET-É PÎR-MERD O TEHAŞŞUR-É Û BER RÛZİGÂR-É CEVÂNÎ

Şebî der cevâniy yo téyb-é niʻem,
Cevânan nişestîm çendî béhem.

Ço bolbol serâyân, ço gol tâzé-rûy,
Zé şûxî der efgendé ğolğol bé kûy.

Cihan-dîdé pîrî zé mâ ber kénâr,
Zé dovr-é felek léyl-é mûyeş nehâr.

Ço fındıq dehan ez soxen besté bûd,
Ne çon mâ leb ez xandé çon pésté bûd.

Gel buraya ey yaşı yetmişi geçmiş arkadaş!
Uyumuş muydun ki ömrün boşa geçti dadaş?

Bütün ömrünce dünyâlık yapmaya çalıştın,
Ama öteki dünyâ için hiç mi hiç çalışmadın.

Kıyâmet günü Cennet pazarı kurulduğu zaman,
Yaptığın iyi işler için makam verilir o zaman.

Getirdiğin sermâyen kadar karşılık alırsın,
Elin boş gelirsen bil ki, bu yolda utanırsın.

Çarşı, pazarda mal ne kadar çoksa arkadaş,
Züğürdün gönlü o kadar perişan olur arkadaş. [3580]

Elindeki elli dirhemden beşi eksilse üzülürsün,
Param eksildi diyerek siyahlara bürünürsün.

Ömrünün elli yılı uçup gittiğine göre elinden,
Kalan beş günü ganîmet say, geliyorsa elinden.

Eğer bîçâre ölüler dillenip konuşabilselerdi,
Yana yakıla feryât eder, inim inim inlerlerdi:

"Ey yaşayan insanlar! İmkânın varken konuş,
Ölüler gibi ağzına kilit vurma, zikret, konuş.

Bizim ömrümüz ne yazık ki geçti gaflet içinde,
Hiç olmazsa sen değerini bil kalan nefesinde." [3585]

YAŞLI ADAM VE GENÇLİK GÜNLERİNE DUYDUĞU ÖZLEMİN HİKÂYESİ

Güzellikler dönemi, gençliğimizde bir gece,
Birkaç delikanlı bir araya gelmiştik bir gece.

Güller gibi tazeydik, bülbül gibi şakıyorduk,
Şakalaşıyorduk, gürültü, patırtı çıkarıyorduk.

Yanı başımızda görmüş, geçirmiş bir ihtiyar,
Ömür sürmüş, saçına kar yağmış bir ihtiyar.

Oturuyordu, ağzına kilit vurmuş, aynı fındık,
Bizim ağzımız kulağımızdaydı sanırsın fıstık.

Cevânî ferâ reft k"*Éy pîr-merd,*
Çé der konc-é hasret néşînî bé derd? [3590]

Yékî ser ber âr ez gérîban-é ğem,
Bâram-é dél bâ cevânan béçem."

Ber âverd ser sâl-xord ez nohoft,
Cevâbeş niger tâ çé pîrâné goft:

"Ço bâd-é sebâ ber gulésten vezed,
Çemîden dırext-é cevan râ sezed.

Çemed tâ cevân est o ser-sebz xevîd,
Şikesté şeved çon bé zerdî resîd.

Behâran ké bîd âvered bîd-é moşk,
Bérîzed dırext-é geşen berg-é xoşk. [3595]

Nezîbed merâ bâ cevânan çemîd,
Ké ber ʿârızem sobh-é pîrî demîd.

Bé qéyd enderem curré-bâzî çé bûd,
Demâdem ser-é rişté xâhed rubûd.

Şomâr est novbet ber in xân nişest,
Ké mâ ez teneʿum béşostîm dest.

Ço ber ser nişest ez bozorgî ğobâr,
Diger çéşm-é ʿéyş-é cevânî medâr.

Merâ berf bârîdé ber perr-é zâğ,
Neşâyed ço bolbol temâşâ-yé bâğ. [3600]

Koned cilvé tâvûs-é sâhib-cemâl,
Çé mî xâhî ez bâz-é ber kendé-bâl?

Merâ ğullé teng ender âmed dırov,
Şomâ râ kunun mî demed sebzé nov.

Gulistân-é mâ râ terâvet gozeşt,
Ké gol desté bended ço pejmordé geşt?

Merâ tikyé cân-é péder, ber ʿesâst,
Diger tikyé ber zéndégânî xetâst.

Musellem cevan râst ber pây cest,
Ké pîran berend istiʿânet bé dest. [3605]

Gencin biri yaklaştı adama dedi: *"Ey İhtiyar!*
Niçin dertli dertli oturup, bakıyorsun İhtiyar! [3590]

Bir an olsun o hüzünlü dünyâdan çık artık,
Gençlerle düşüp kalk, gönlünü hoş kıl artık."

Yaşlı çınar istifini bozmadan kaldırdı başını,
Bak ne güzel verdi kendine yaraşan cevabını:

"Sabah rüzgârı esince gül bağında salınmak,
Genç fidanlara yakışır salım salım salınmak.

Başı yeşilse, gençse salınır buğday başakları,
Sararınca olgunlaşır, kırılır buğday başakları.

Sultânî kavak[1] *ilkbahar geldiğinde filiz verir,*
Kocamış ağaçlar ise kuru yaprağını yele verir. [3595]

Gençlerle aşık atmam, yakışık almaz benim,
Görmüyor musun sakalım apak olmuş benim?

Ruhum, ayağı bağlı bir doğan gibi çırpınıyor,
Ara sıra ipten kurtulup kaçmak için çabalıyor,

Bizler, artık yiyip, içip, eğlenmekten el çektik,
Sofrada yiyip, içme sırası sizin, bizler el çektik.

Yaşlanıp saç, baş ağarınca uzak durmak gerek,
Gençlerle düşüp kalkmaya özenmemek gerek.

Bir bak, kuzgun kanadı rengi saçıma yağdı kar,
Bülbül gibi, gül bağında uçup, ötmek bana ar. [3600]

Renkli kanadıyla tavus, hem güzel, hem cilveli,
Tüyleri yolunmuş bir doğandan ne beklemeli?

Benim ekinimin biçilme zamanı çok yaklaştı,
Oysaki sizin sakal ve bıyığınız yeni boy attı.

Bizim gül bahçemizdeki güller, sararıp soldu,
Kim onlardan buket yapar? Hepsi sararıp soldu.

Babasının canı! Benim dayanağım artık asâdır,
Bundan sonra dünyâya bel bağlamak ise hatâdır.

Atlayıp zıplamak gençlere mahsus hareketlerdir,
Biz ihtiyarlar tutunarak ayağa kalkabilmektedir. [3605]

Gol-é sorx-é rûyem niger zerr-é nâb,
Furû reft, çon zerd şod âfitâb.

Heves poxten ez kûdek-é nâ-temâm,
Çonan zéşt nebved ké ez pîr-é xâm.

Merâ mî bébâyed ço tıflan girîst,
Zé şerm-é gunâhan, ne tıflâné zîst.

Nikû goft Loqman ké nâ zîsten,
Béh ez sâlhâ ber xetâ zîsten.

Hem ez bâmdâdan der-é kulbé best,
Béh ez sûd o sermâyé dâden zé dest." [3610]

Cevan tâ resâned sipâhî bé nûr,
Bered pîr-é miskin sepîdî bé gûr.

HİKÂYET

Kohen-sâlî âmed bé nezd-é tabîb,
Zé nâlîdeneş tâ bé morden qarîb.

Ké:"*Destem bé reg ber néh, éy nîk-rây,*
Ké pâyem hemî ber neyâyed zé cây.

Bédin mâned in qâmet-é xoftéem,
Ké gûyî bé gél der furû reftéem."

"*Borov*"Goft."*Dest ez cihan ber gosél,*
Ké pâyet qıyâmet ber âyed zé gél. [3615]

Neşât-é cevânî zé pîran mecûy,
Ké âb-é revan bâz nâyed bé cûy.

Eger der cevânî zedî dest o pây,
Der éyyâm-é pîrî bé huş bâş o rây.

Ço dovrân-é 'omr ez çihil der gozeşt,
Mezen dest o pâ k'âbet ez ser gozeşt."

Neşât ez men angeh remîden girift,
Ké şâmem sépîdé demîden girift.

Yüzüme bak, gül pembe iken, sarardı altın gibi,
Sararan güneşin batmasının yakın olduğu gibi.

Toy delikanlının hevese kapılması ayıp sayılmaz,
Ham ihtiyarın heveslenmesi gibi çirkin sayılmaz.

Bana bu günlerde çocuklar gibi ağlamak yaraşır,
Utanıp günâhlardan, çocukluk yapmamak yaraşır.

Lokman Hekîm bu konuda ne güzel söz söylemiş:
'Hatalı yaşamaktansa, yaşamamak evlâdır' demiş.

Dükkânın kapısını sabahın körü kapamak yeğdir,
Kârla birlikte sermâyeyi de kaybetmekten yeğdir." [3610]

Gencin saçı ağarıncaya kadar çok zaman geçer,
Zavallı ihtiyarsa başındaki aklarla mezâra göçer.

HİKÂYE

Yaşını başını almış biri doktorun birine gitti,
İniltilerinden ölüme çok yaklaştığı belliydi.

Dedi: *"Bir bak bakalım nabzım nasıl atıyor?*
Çünkü bir türlü ayağım yerinden kalkmıyor.

Belim neredeyse iki büklüm oldu düzelmiyor,
Çamura batmış gibi ayağım yerden kalkmıyor."

Doktor dedi: *"Bırak dünyâ işlerini bir tarafa,*
Ki kıyâmette ayağın çamurdan çıksın dışarıya. [3615]

İhtiyarlarda gençlik coşkusunu olmaz, arama,
Akan su ırmağa asla bir daha dönmez, arama.

Gençlik yıllarında yeterince oynayıp zıpladın,
Yaşlılığında akıllı ve mantıklı davranmalısın.

Yaşın kırkı geçtikten sonra yüzmeye çalışma,
Su boyunu aşmaktadır, yüzmek için uğraşma."

Gün geldi, ömür geçti, saçıma beyazlar düştü,
Gülüp eğlenme o an ürktü benden uzağa düştü.

Bébâyed heves kerden ez ser bé der,
Ké dovr-é heves-bâzî âmed bé ser. [3620]

Bé sebzî kocâ tâzé gerded délem,
Ké sebzî béxâhed demîd ez gélem?

Teferruc-konan der hevâ vo heves,
Gozeştîm ber xâk-é bisyâr kes.

Kesânî ké dîger bé ğéyb enderend,
Biyâyend o ber xâk-é mâ bogzerend.

Derîğâ ké fasl-é cevânî béreft,
Bé lehv o la'ib zéndégânî béreft.

Derîğâ çonan rûh-perver zeman,
Ké bogzeşt ber mâ ço Berq-é Yémân. [3625]

Zé sevdâ-yé an pûşem o in xorem,
Neperdâxtem tâ ğem-é dîn xorem.

Derîğâ ké meşğûl-é bâtél şodîm,
Zé Haq dûr mandîm o ğâfél şodîm.

Çé xoş goft bâ kûdek âmûzgâr,
Ké: *"Kârî nekerdîm o şod rûzigâr."*

GOFTÂR ENDER ĞANÎMET ŞOMORDEN-É CEVÂNÎ PÎŞ EZ PÎRÎ

Cevânâ, reh-é tâ'et imrûz gîr,
Ké ferdâ cevânî neyâyed zé pîr.

Ferâğ-é délet hest o nîrû-yé ten,
Ço méydan ferâx est gûyî bézen. [3630]

Men in rûz râ qadr neşnâxtem,
Bédânéstem eknun ké der bâxtem.

Qezâ rûzigârî zé men der rubûd,
Ké her rûzî ez véy şebî Qadr bûd.

Çé kûşéş koned pîr-xer zîr-é bâr?
To mî rov ké ber bâd-pâyî sevâr.

Artık gülüp eğlenmeyi baştan atmak gerek,
Günü gün etme düşüncesi bitti demek gerek. [3620]

Vakti geldi artık, toprağımda çimen bitecek,
Bu durumda çimen beni nasıl mutlu edecek?

Hayatımızı yaşarken basmadık yer kalmadı,
Ölüp gidenin üstünde basmadık yer kalmadı.

Gayb âleminde olanlar da bir gün gelecekler,
Gülüp oynayacaklar, üstümüzde tepinecekler.

Ne yazık ki gençlik çağımız kuş gibi uçup gitti,
Ömür kadehimiz oyunla, eğlenceyle dolup bitti.

Heyhât! Cana can katan zamanlar geçip gitti,
Sanırsın Yemen şimşeğiydi,[2] çakıp çakıp geçti. [3625]

Bir ömür, şunu giyip, bunu yiyeyim dedim,
Ne yazık ki dini düşünmeyi akıl edemedim.

Ne yazık ki, bir ömür batıllarla meşgul olduk,
Hak'tan uzak kaldık, gaflet deryasına daldık.

Bak ne kadar güzel söylemiş bilge öğretmen:
"Doğru dürüst bir iş yapmadan geçti zaman."

YAŞLANMADAN ÖNCE GENÇLİĞİN KIYMETİNİ BİLME HAKKINDA SÖZ

Ey delikanlı, bugünden ibâdet etmeye başla,
Yarın yaşlandığında, gençlik ele geçmez asla.

Bugün gönlün huzur dolu, gücün kuvvetin var,
Meydan çok geniş, at koşturmayacak ne var. [3630]

Ben, ne yazık ki, o günlerin değerini bilmedim,
Bugünse pek çok şeyler kaybettiğimi öğrendim.

Kader, bir çağımı çalıp götürdü, anlayamadım,
Her gün Kadir gecesi imiş meğer, anlayamadım.

Ağır yük altındaki kocamış eşek ne halt etsin?
Sense rüzgâr gibi hızlı ata binmişsin, sür gitsin.

Şikesté qadeh ver bébendend çost,
Neyâverd xâhed behâ-yé dorost.

Kunun k'ûftâdet bé ğaflet zé dest,
Tarîqî nedâred meger bâz best. [3635]

Ké goftet: *"Bé Céyhun der endâz ten?"*
Ço oftâd, hem dest o pâyî bézen.

Bé ğaflet bédâdî zé dest âb-é pâk,
Çé çâré kunun coz tene'um bé xâk?

Ço ez çâbokân der dovîden gırev,
Nebordî, hem oftân o xîzan bérev.

Ger an bâd-pâyan béreftend tîz,
To bî dest o pây ez nişesten béxîz.

HİKÂYET DER MA'Nİ-YÉ İDRÂK PÎŞ EZ FOVT

Şebî xâbem ender Biyâbân-é Féyd,
Furû best pây-é dovîden bé qéyd. [3640]

Şotorbânî âmed bé hevl o sitîz,
Zémâm-é şotor ber serem zed ké; *"Xîz."*

"Meger dél ninâdî bé morden zé pes,
Ké ber mî nexîzî bé bang-é ceres?

Merâ hemço to xâb-é xoş der ser est,
Ve lîken biyâban bé pîş ender est."

To k'ez xâb-é nûşin bé *"bang-é rahîl,"*
Nexîzî, diger kéy resî der sebîl?

Furû kûft tebl-é şotor sârvan,
Bé menzél resîd evvel-é kârvan. [3645]

Xonok hûşyâran-é ferxundé-bext,
Ké pîş ez dohol-zen bésâzend rext.

Bé reh xoftégan tâ ber ârend ser,
Nebînend reh-reftégan râ eser.

Kırık kadeh güzelce yapıştırılsa yeni olur mu?
Sağlam kadehin değeri kadar değer bulur mu?

Dalgından, düştü elinden güzelim billur kadeh,
Çaresiz, yapıştıracaksın ki tekrar oluşsun kadeh.

Sana kim dedi ki: *"Git Ceyhun'a at kendini?"*
Madem ki atladın suya, yüzerek kurtar kendini.

Gaflete düşüp tertemiz suyu elinden kaçırdın,
Başka çâre yok, şimdi teyemmüm yapacaksın.

Yarışmada hızlı koşanların önüne geçemedin,
Ama düşe kalka da olsa bu yarışı bitireceksin.

Rüzgâr gibi koşanlar, son hızla gittiler çoktan,
Sen de eli kolu bağlı oturma, kalk hiç yoktan.

ÖLÜMDEN ÖNCEKİ İDRAK HAKKINDA HİKÂYE

Bir gece Feyd[3] Çölü'nde birden uyku bastırdı,
Sanki uyku adlı biri, ipleriyle ayağıma sarıldı.

Bir deveci bağıra çağıra, öfkeyle geldi yanıma,
"Kalk!" dedi, devenin yularını vurdu başıma:

"Canına mı kastın var kardeşim ki yatıyorsun?
Kervan kalkıyor diye çalan çanı duymuyorsun.[4]

Benim de senin gibi uyku gözlerimden akıyor,
Ama önümüzde, geçeceğimiz çöl bize bakıyor."

Tatlı uykunda: *"Errahîl!"*[5] Sesini duymuyorsun,
Kervan gidince, nasıl yetişeceğini sanıyorsun?

Kervancı göç davulunu çalalı çok zaman oldu,
Kervanın başı neredeyse sonraki konağı buldu.

Yükünü davuldan önce yükleyene ne mutlu!
Aklını kullanan o kutlu insanlara ne mutlu!

Yolda uyuyakalanlar, uyanınca bulamayacak,
Giden kervanın sadece ayak izlerini bulacak.

'Sabaq bord rehrov ké ber xâst zûd,'
Pes es naql bîdâr bûden çé sûd?

Kunun bâyed éy xofté bîdâr bûd,
Ço merg ender âred zé xâbet, çé sûd?

Ço şéybet der âmed bé rûy-é şebâb,
Şebet rûz şod dîdé ber ken zé xâb. [3650]

Men an rûz ber kendem ez 'omr umîd,
Ké oftâdem ender siyâhî sépîd.

Derîğâ ké bogzeşt 'omr-é 'azîz,
Béxâhed gozeşt in demî çend nîz.

Gozeşt ançé der nâ sevâbî gozeşt,
Ver in nîz hem der neyâbî gozeşt.

Kunun vaqt-é toxm est eger perverî,
Ger ummîdvârî ké xermen berî.

Bé şehr-é qıyâmet merov teng-dest,
Ké vechî nedâred bé hasret nişest. [3655]

Geret çéşm-é 'aql est tedbîr-é gûr,
Kunun kon ké çéşmet nexordest mûr.

Bé mâyé tevan éy péser sûd kerd,
Çé sûd ofted an râ ké sermâyé xerd?

Kunun kûş k'âb ez kemer der gozeşt,
Ne vaqtî ké séyl-âbet ez ser gozeşt.

Kunûnet ké çéşm est eşkî bébâr,
Zeban der dehan est 'ozrî biyâr.

Ne péyvesté bâşed revan der beden,
Ne hemvâré gerded zeban der dehen. [3660]

Zé dânendégan béşnov imrûz qavl,
Ké ferdâ Nekîret béporsed bé hevl.

Ğanîmet şomâr in gérâmî nefes,
Ké bî morğ qıymet nedâred qafes.

Mekon 'omr zâyi' bé: *"Efsûs o héyf,"*
Ké fursat 'azîz est o el-vaqtu séyf.

'*Erken kalkan yol alır*' derler, bilmez misin?
Göç sonrası kalkmak neye yarar bilmez misin?

Ey uyuyan kişi! Şimdi uyanırsan bir yararı var,
Ölüm seni uyarmışsa, uyanmanın ne yararı var?

Gençliğin soldu gitti, iki kat oldun yaşlılıktan,
Saçın, sakalın ağardı, uyan gaflet uykusundan. [3650]

Ben saçlarım ağarınca kestim ümidi hayattan,
Sakalım ağardı, korkmaya başladım mematttan.

Ne yazık ki bu güzel yaşam böylece sona erdi,
Kalan birkaç nefes de geçecek, ömür sona erdi.

Pek çok hatâ yaptın, ömrün böylece geçip gitti.
Kalanın değerini bilmezsen, o da hebâ olup gitti.

Harman kaldırmak istiyorsan tohum ekeceksin,
Şimdi ekim zamanıdır, ektiğine iyi bakacaksın.

Kıyâmet şehrine sakın eli boş gitmeye kalkma,
Oraya azıksız gidip de herkese hasretle bakma.[6] [3655]

Akıl gözün varsa eğer, bugünden tedbirini al,
Karınca yemeden gözünü mezarda, tedbirini al.

Sermâyen varsa eğer, kâr edebilirsin be yavrum,
Sermâyeden yiyenin eline ne geçer be yavrum?

Su henüz bel hizasındayken yap ne yapacaksan,
Sel gelip boyunu aştıktan sonra ne yapacaksın?

Ağlayacaksan, gözün varken şimdi gözyaşı dök,
Konuşacaksan, dilin varken şu an af için dil dök.

Canın sonsuza kadar bedeninde kalmayacaktır,
Dilin dilediğinde, dilediğin gibi dönmeyecektir. [3660]

Bilenlerin sözlerine bugün kulak kesil, iyi dinle,
Çünkü yarın Nekîr'in[7] sorgusu çok zordur, dinle.

Nefes aldığın şu anın kıymetini bil, say ganîmet,
Çünkü kuş yoksa bir kafeste, vermezler kıymet.

Ömrü hayıflanarak: "*Tüh be!*" diyerek geçirme,
Fırsat değerlidir, zamansa keskin kılıç, yerinme.

HİKÂYET

Qezâ zindéî râ reg-é can borîd,
Diger kes bé mergeş gérîban derîd.

Çénin goft bînendéî tîz-hûş,
Ço féryâd o zârî resîdeş bé gûş: [3665]

"Zé dest-é şomâ mordé ber xîşten,
Gereş dest bûdî derîdî kefen.

Ké:Çendîn zé tîmâr o derdem mepîç,
Ké rûzî do pîş ez to kerdem besîç.

Ferâmûş kerdî meger merg-é xîş,
Ké merg-é menet nâvevan kerd o rîş?"

Muhaqqıq ço ber mordé rîzed géleş,
Ne ber véy ké ber xod bésûzed déleş.

Zé hicrân-é tıflî ké der xâk reft,
Çé nâlî? Ké pâk âmed o pâk reft. [3670]

To pâk âmedî ber hazer bâş o pâk,
Ké neng est nâ-pâk reften bé xâk.

Kunun bâyed in morğ râ pây best,
Ne angeh ké ser-rişté bordet zé dest.

Nişestî bé cây-é diger kes besî,
Néşîned bé cây-é to dîger kesî.

Eger pehlevâniy yo ger tîğ-zen,
Nexâhî bé der borden illâ kefen.

Xer-é vahş eger bogselâned kemend,
Ço der rîg mâned şeved pây-bend. [3675]

To râ nîz çendan buved dest-é zûr,
Ké pâyet nereftest der rîg-é gûr.

Menéh dél ber in sâl-xordé mekan,
Ké gonbed nepâyed ber û gérdekan.

Ço déy reft o ferdâ neyâmed dest,
Hésâb ez hemin yék nefes kon ké hest.

HİKÂYE

Takdîr-i ilâhî, birinin can damarı yırtılmıştı,
Bir yakını, ölümden dolayı yakasını yırtmıştı.

Adamın ağlayıp inlemesini duymuştu birisi,
Olayın tanığı kıvrak zekâlı kişi şöyle demişti: [3665]

"*Ölen adam senin bu sızlanmalarını duysaydı,*
Mümkün olsa, senin yüzünden kefenini yırtardı.

'*Benim için bu denli kendini parçalama*' derdi,
'*Senden sadece iki gün önce yola çıktım*' derdi.

'*Kendinin de öleceğini unuttun her hâlde*' derdi,
'*Çünkü benim için kendini paralıyorsun*" derdi.

Bir ölünün üzerine toprak atarken muhakkik,[8]
Ölen için değil şahsı için yanar, ağlar hık hık.

Toprağa gömdüğün o çocuk için ağlama boşa,
Çünkü o temiz geldi, temiz gitti inleyip durma. [3670]

Sen temiz geldin dünyâya, dikkat et kal temiz,
Toprağa pis gitmek utanç verir, temiz kal temiz.

Bu nefis adlı kuşun ayağını şimdi bağlamalısın,
İpin ucunu kaçırdıktan sonra ne yapabilirsin?

Oturdun sağken, uzun süre başkalarının yerine,
Senden sonra başkaları oturacak senin yerine.

İster pehlivan ol, istersen kılıç eri, gideceksin,
Giderken de sadece bir kefen götüreceksin.

Yaban eşeği çabalayarak eğer kırarsa kemendi,
Kuma batar kaçarken, kum olur onun kemendi. [3675]

Gücüm yerinde, istediğimi yaparım diyorsun,
Çünkü ayağın mezâra girmedi, öyle sanıyorsun.

Sen sen ol, bu yıllanmış yere asla gönül verme,
Çünkü kubbe üzerinde ceviz durmaz, güvenme.

Dün geçti cancağızım, yarındansa haber yok,
Öyleyse şu anın hesabını yap, başka çâre yok.

HİKÂYET DER MA'NÎ-YÉ BÎDÂRÎ EZ XÂB-É ĞAFLET

Furû reft Cem râ yékî nâzenin,
Kefen kerd çon kérmeş ebrîşemin.

Bé daxmé ber âmed pez ez çend rûz,
Ké ber véy bégiryed bé zâriy yo sûz. [3680]

Ço pûsîdé dîdeş harîrin kefen,
Bé fikret çénin goft bâ xîşten:

"Men ez kérm ber kendé bûdem bé zûr,
Békendend ez û bâz kérmân-é gûr."

Do béytem ciger kerd rûzî kebâb,
Ké mî goft gûyendéî bâ rebâb:

"Derîğâ ké bî mâ besî rûzigâr,
Bérûyed gol o béşkofed nov-behâr.

Besî tîr o dév-mâh o ordîbéhéşt,
Ber âyed ké mâ xâk bâşîm o xéşt." [3685]

HİKÂYET

Yékî pârsâ sîret-é Haq-perest,
Futâdeş yékî xéşt-é zerrin bé dest.

Ser-é hûşmendeş çonan xîyré kerd,
Ké sevdâ dél-é rûşeneş tîré kerd.

Hemé şeb der endîşé k*"În genc o mâl,*
Der û tâ ziyem reh neyâbed zevâl.

Diger qâmet-é 'aczem ez behr-é xâst,
Neyâbed ber-é kes do tâ kerd o râst.

Serâyî konem pây-besteş ruxâm,
Dırextân-é saqfeş hemé 'ûd-é xâm [3690]

Yékî hucré xâs ez péy-é dûstan,
Der-é hucré ender serâ bûstan,

GAFLET UYKUSUNDAN UYANMA HAKKINDA HİKÂYE

Cem'in nazlı bir çocuğu hayata vedâ etmişti,
İpekböceği gibi, ibrişim kefenle defnetmişti.

Birkaç gün sonra çocuğunun mezarına gitti,
Kabrin başında yana yakıla ağlamak istemişti.

İpekten dokunmuş kefen eskimiş, çürümüştü,
Durumu görünce, içinden şöyle düşünmüştü:

"İpeği ipekböceğinin elinden almıştım zorla.
Şimdi mezar kurtları çocuktan almışlar zorla."

Günün birinde şarkıcı rebap[9] çalıp söylüyordu,
Söylediği iki beyit benim ciğerimi dağlıyordu:

"Ne yazık ki bizden sonra çok uzun bir zaman,
Taze çiçekler bitecek, güller açacak bir zaman.

Nice nice Tîr, Deymâh ve Ordîbehişt[10] *geçecek,*
Gün gelecek bizler, kerpiç ya da toprak olacak."[11]

HİKÂYE

Bir zamanlar Hakk'a tapan, âbid biri varmış,
Nasıl olduysa, eline bir altın kerpiç geçmiş.

Akıllı biriymiş ancak ne yapacağını şaşırmış,
Kurduğu hayallerden aydınlık gönlü kararmış.

Bütün gece uyku tutmamış, hayallere dalmış,
"Ömür boyu bana yeter bu, bitmez" demiş.

"Artık muhtaç biri gibi birşey istemeyeceğim,
Kimsenin karşısında eğilip, bükülmeyeceğim.

Bir ev yaptırırım önce, zemini mermer taştan,
Tavanın tahtaları, dolabı halis öd ağacından.

Dostlar, konuklar için özel bir oda yaptırırım,
Kapısı bahçe köşküne açılsın, özel yaptırırım.

Béfersûdem ez ruq'é ber ruq'é dûxt,
Tef-é dîgdan çéşm o meğzem bésûxt.

Diger zîr-destan pezendem xoréş,
Bé râhet dehem rûh râ perveréş.

Bé sextî békoşt in nemed besterem,
Revem z'in sépes 'ebqerî gosterem."

Xıyâleş xıref kerdé k'âlîvé reng,
Bé meğzeş furû bordé xerçeng çeng. [3695]

Ferâğ-é munâcât o râzeş nemand,
Xor o xâb o zikr o nemâzeş nemand.

Bé sehrâ ber âmed ser ez 'işvé mest,
Ké câyî nebûdeş qerâr-é nişest.

Yékî ber ser-é gûr, gél mî séréşt,
Ké hâsél koned z'an gél-é gûr xéşt.

Bé endîşé lextî furû reft pîr,
Ké: *"Éy nefs-é kûteh-nezer pend gîr.*

Çé bendî der in xéşt-é zerrin délet,
Ké yék rûz xéştî konend ez gélet. [3700]

Teme' râ ne çendan dehân est bâz,
Ké bâzeş néşîned bé yék loqmé âz,

Bédâr éy furû-mâyé z'in xéşt dest,
Ké Ceyhun neşâyed bé yék xéşt best.

To ğâfél der endîşé-yé sûd-é mâl,
Ké sermâyé-yé 'omr şod pâymâl.

Ğobâr-é hevâ çéşm-é ğaflet bédûxt,
Semûm-é heves kéşt 'omrem bésûxt.

Békon surmé-yé ğaflet ez çéşm pâk,
Ké ferdâ şevî surmé der çéşm-é xâk." [3705]

Yama yama üstüne giydiğim hırkanın dokusu,
Beynimle gözümü yaktı yanık tencere kokusu.

Bundan böyle aşçı yapsın çorbamı, yemeğimi,
Rahat ettireyim ruhumla, yorgun bedenimi.

Yattığım keçe yatak çok sert, öldürdü beni,
İpek yatak yaptırayım, rahat ettirsin bedenimi."

Bu renkli hayaller, allak bullak etti kafasını,
Sanırsın yengeç beynine saplamıştı kıskacını.

Ne Tanrı'ya yakaracak huzuru kaldı, ne sırrı,
Unuttu yemeyi, uyumayı, zikri, hatta namazı.

Hayaller içinde, kırda, bayırda dolaşıyordu,
Ne yaptığını bilmiyor, yerinde duramıyordu.

Bir adam, mezar başında çamur yoğuruyordu,
Ölü toprağından kerpiç yapmaya çalışıyordu.

İhtiyar düşündü bir süre, dedi kendi kendine:
"Ey dar görüşlü nefis! Hisse çıkar kendine.

Gelecekte toprağın kerpiç olacak biliyorsun.
O hâlde niye altın kerpice bel bağlıyorsun?[12]

O kadar çok açılmıştır ki tamahkârlığın ağzı,
Kapanmaz bir lokmayla tamahkârlığın ağzı.

Şu altın kerpiçten vaz geç, be soysuz herif,
Ceyhun'u durduramazsın kerpiçle be herif.

Sen mal, kâr düşüncesine daldın, gâfil kaldın,
Ömrünün sermâyesi gitti, farkına varamadın.

Heves tozları akıl gözünün önüne perde çekti,
Sam yeli[13] *ömrünün tüm tarlasını kavurup gitti.*

Gözünden bir an önce temizle gaflet sürmesin,
Çünkü yarın senin de sürme olacak kemiklerin."

HİKÂYET-É 'EDÂVET DER MİYÂN-É DO ŞEXS

Miyân-é do ten duşmenî bûd o ceng,
Ser ez kibr ber yékdiger çon peleng.

Zé dîdâr-é hem tâ bé haddî reman,
Ké ber her do teng âmedî âsıman.

Yékî râ ecel der ser âverd céyş,
Ser âmed ber û rûzgâran-é 'éyş.

Bed-endîş-é û râ derun şâd geşt,
Bé gûreş pes ez muddetî ber gozeşt.

Şebéstân-é gûreş der endûdé dîd,
Ké vaqtî serâyeş zer endûdé bûd. [3710]

Xorâman bé bâlîneş âmed ferâz,
Hemî goft bâ xod leb ez xandé bâz.

"Xoşâ vaqt-é mecmu'-é an kes ké ûst,
Pes ez merg-é duşmen der âğûş-é dûst.

Pes ez merg-é an kes nebâyed girîst,
Ké rûzî pes ez merg-é duşmen bézîst."

Zé rûy-é 'edâvet bé bâzû-yé zûr,
Yékî texté ber kendeş ez rûy-é gûr.

Ser-é tâcver dîdeş ender meğâk,
Do çéşm-é cihan-bîneş âgendé xâk. [3715]

Vucûdeş giriftâr-é zendân-é gûr,
Teneş to'mé-yé kérm o târâc-é mûr.

Çonan tengeş âgendé xâk ustuxan,
Ké ez 'âc por tûtyâ surmé-dan.

Zé dovr-é felek bedr-é rûyeş hilâl,
Zé covr-é zeman serv-é qaddeş xélâl.

Kef-é dest o ser-pençé-yé zûrmend,
Codâ kerdé éyyâm bendeş zé bend.

Çonâneş ber û rahmet âmed zé dél,
Ké bésréşt ber xâkeş ez giryé gél. [3720]

İKİ KİŞİ ARASINDAKİ DÜŞMANLIĞIN HİKÂYESİ

İki kişi arasında düşmanlık ve savaş vardı,
Kibirden birbirlerine karşı panter olmuşlardı.

Yüz yüze gelmekten son derece ürküyorlardı,
Çünkü her ikisine de tüm dünyâ dar geliyordu.

Derken bunlardan biri göçüp gitti dünyâdan,
Her şey bitti, kâm alamadı artık dünyâdan.

Düşmanı, rakibi öldü diye ziller takıp oynadı,
Ancak bir süre sonra rakibinin kabrine uğradı.

Baktı, türbesinin kapısı çamurla sıvanmıştı,
Oysa sağken evinin her yanı altın kaplanmıştı. [3710]

Kasım kasım kasıldı, başucuna geldi kabrin,
Ağzı kulaklarında bir şey dedi başında kabrin:

"Huzur ve mutluluk içinde yaşayana ne mutlu!
Düşman öldükten sonra dostla yatana ne mutlu!

Düşmanın ölümünden sonra bir gün yaşayana,
Ölürse eğer, ağlanmaz bir gün fazla yaşayana."

Duyduğu kinle yapıştı mezarın tahtasına birden,
Tahtalardan birini çekip çıkardı olduğu yerden.

Taç giyen başı gördü kabir çukurunun dibinde,
Toprak vardı dünyâyı gören gözlerinin yerinde. [3715]

Bedeni, kabrin zindanına atılmış bir tutsaktı,
Tenini kurtlar yemiş, karıncalar yağmalamıştı.

Toprak, kemiklerin içini öyle doldurmuştu ki,
Fildişi sürmedana, tûtiyâ[14] doldurulmuş gibiydi.

Zamanla, dolunay gibi yüzü dönmüştü bir hilâle,
Zamanın cevri, servi boyunu döndürmüş hilâle.[15]

Günler geçmiş eli, güçlü kollarının eklemleri,
Ayrılmış birbirinden vücudun bütün eklemleri.

Birden acıdı düşmanına gözleri yaşlarla doldu,
Ağlamaktan mezarın toprağı âdeta çamur oldu. [3720]

Péşîman şod ez kerdé vo xûy-é zéşt,
Béfermûd ber seng-é gûreş nébéşt:

"Mekon şâdmânî bé merg-é kesî,
Ké dehret nemâned pes ez véy besî."

Şénîd in soxen 'ârifî hûşyâr,
Bénâlîd k*"Éy qâdér-é kirdigâr."*

"'Aceb ger to rahmet neyârî ber û,
Ké bégrîst duşmen bé zârî-yé û."

Ten-é mâ şeved nîz rûzî çonan,
Ké ber véy bésûzed dél-é duşmenan. [3725]

Meger der dél-é dûst rahm âyedem,
Ço bîned ké duşmen bébexşâyedem.

Bé câyî resed kâr-é ser dîr o zûd,
Ké gûyî der û dîdé hergéz nebûd.

Zedem tîşé yék rûz ber tell-é xâk,
Bé gûş âmedem nâléî dednâk.

Ké: *"Zinhâr eger merdî âhestéter,*
Ké çéşm o bonâgûş o rûy o ser."

HİKÂYET

Şebî xofté bûdem bé 'azm-é sefer,
Péy-é kâvânî giriftem seher. [3730]

Ké âmed yékî sehmgîn bâd o gerd,
Ké ber çéşm-é merdom cihan tîré kerd.

Bé reh der yékî doxter-é xâné bûd.
Bé mi'cer ğobâr ez péder mî zudûd.

Péder gofteş: *"Éy nâzenin çéhré-yé men,*
Ké dârî dél-âşofté-yé méhr-é men.

Ne çendan néşîned der in dîdé xâk,
Ké bâzeş bé mi'cer tevan kerd xâk."

Yaptıklarından ve kötü huyundan pişmân oldu,
Mezar taşıma şöyle yazın diye emir buyurdu:

"Bir kimse öldü diye sevinmeye kalkma sakın,
Çünkü felek seni de yakında alt edecek. Sakın!"

Akıllı bir ârif duydu bu sözleri kaldırdı ellerini,
"Ey kâdir-i mutlak!"[16] diyerek kaldırdı ellerini.

"Düşmanı bile hüngür hüngür ağlarken adama,
Sen rahmet etmezsen eğer şaşarım bu kuluna."

Gün gelecek bizim de bedenimiz toprak olacak,
Gerçekleri gören düşmanların bile içi yanacak. [3725]

Düşmanlarımın bile beni bağışladığını görecek,
O zaman umarım, Tanrı da beni bağışlayacak.

Bütün başlar, er ya da geç, aynı hâlde olacak,
Baktığında, başta göz hiç yokmuş gibi olacak.

Bir gün, bir toprak yığınına kazma vurdum,
Topraktan gelen gamlı, inleyen bir ses duydum.

"Eğer insansan dikkat et, bana yumuşak davran,
Vurduğun yer, kulaktozu, yüz, göz, baş, gerdan."[17]

HİKÂYE

Bir gece, sabah yola çıkmak üzere yattım,
Seher vakti kalktım, bir kervana takıldım. [3730]

Bir fırtına koptu, toz toprak havaya kalktı,
Göz gözü görmez oldu, dört bir yan karardı.

Yolcular arasında, deneyimsiz bir de kız vardı,
Başörtüyle babasının yüzünün tozunu alıyordu.

Babası kızına şöyle dedi: *"Nazlı kızım benim!*
Bana olan sevginden gönlün acı çekiyor senin.

Bir gün bu göze toz toprak dolacak, göreceksin,
Korkarım, o tozu başörtüsüyle silemeyeceksin.

Ber in xâk çendan sebâ bogzered,
Ké her zerré ez mâ bé câyî bered. [3735]

To râ nefs-é re'nâ ço serkeş sutûr,
Devan mî bered tâ ser-é şîyb-é gûr.

Ecel nâgehet bogselâned rekîb,
'İnan bâz netvan girift ez neşîb."

MEV'İZE VE TENBÎH

Xaber dârî éy ustuxânî qafes,
Ké cân-é to morğist nâmeş nefes.

Ço morğ ez qafes reft o bogsest qéyd,
Diger reh negerded bé sa'y-é to séyd.

Nigeh dâr fursat ké 'âlem demîst,
Demî pîş-é dânâ béh ez 'âlemîst. [3740]

Sikender ké ber 'âlemî hukm dâşt,
Der an dem ké bogzeşt o 'âlem gozâşt.

Muyesser nebûdeş k'ez û 'âlemî,
Sitânend o muhlet dehendeş demî.

Béreftend o her kes durûd ançé kéşt,
Nemâned bé coz nâm-é nîkû vo zéşt.

Çérâ dél ber in kârvângeh néhîm?
Ké yâran béreftend o mâ ber rehîm.

Pes ez mâ hemin gol demed bûstan,
Néşînend bâ yékdiger dûstan. [3745]

Dél ender dél-ârâm-é dunyâ mebend,
Ké nenşest bâ kes ké dél ber nekend.

Ço der xâkdân-é lehed xoft merd,
Qıyâmet biyefşâned ez mûy gerd.

Ne çon xâhî âmed bé Şîrâz der?
Ser o ten béşûyî zé gerdo-é sefer?

Bu toprak üzerinde daha çok sabâ yeli esecek,
Her bir parçamızı başka başka yere götürecek.

Mağrur nefis seni serkeş bir at gibi kaçıracak,
Koştura koştura mezarın başına dek götürecek.

Ecel gelecek birden, üzengini parçalayacak,
O zaman dizgini tutmak mümkün olmayacak."

ÖĞÜT VE TENBÎH

Haberin var mı ey göğüs kafesimin kemikleri?
Barındırdığın kuşun adı nefes, haberin var mı?

Kuş ipini koparıp, kafesten uçtu mu tutamazsın,
Ne kadar çalışırsan çalış tekrar yakalayamazsın.

Fırsatı ganîmet say. Çünkü dünyâ tek bir nefes,
Bilge nazarında bir nefes, dünyâdan bile enfes.[18]

Dünyâya hükmeden İskender bile göçüp gitti,
Son nefesini verdiği anda dünyâyı bırakıp gitti.

Nesi var nesi yok verseydi, müyesser olamazdı,
Dünyâyı verse bile bir nefeslik mühlet alamazdı.

Dünyâ'ya gelen gider, insanoğlu ektiklerini biçer,
İyi veya kötü addan başkası kalmaz, her şey biter.

Öyleyse neden bu kervansaraya gönül verelim?
Dostlarımız gittiler, biz de yoldayız, ne edelim?

Gül bahçesinde bizden sonra da bu güller açacak,
Dostlar bir araya gelip yiyecek, içecek, oturacak.

Sen sen ol, dünyâ güzeline bel bağlama arkadaş!
Ciğerini sökmeden kimseye yar olmadı o dadaş!

İnsan yatınca mezarın lahdine, olan her şey biter,
Ondan sonra saçtaki tozu, ancak kıyâmet silker.

Arkadaş! Sen dönüp Şîrâz'a gitmeyecek misin?
Üstündeki yol tozlarını temizlemeyecek misin?

Pes éy xâksâr-é guneh ʻan qarîb,
Sefer kerd xâhî bé şehrî ğarîb.

Béran ez do ser-çéşmé-yé dîdé cûy,
Ve'r âlâyéşî dârî ez xod béşûy.. [3750]

HİKÂYET DER ʻÂLEM-E TUFÛLİYYET

Zé ʻehd-é péder yâdem âyed hemî,
Ké bârân-é rahmet ber û her demî.

Ké der tıfliyem levh o defter xarîd,
Zé behrem yékî xâtem-é zer xarîd.

Bé der kerd nâgeh yékî muşterî,
Bé xurmâî ez destem engoşterî.

Ço neşnâsed engoşterî tıfl-é xord,
Bé şîrînî ez véy tevânend bord.

To hem qıymet-é ʻasr neşnâşxtî,
Ké der ʻéyş-é şîrîn ber endâxtî. [3755]

Qıyâmet ké nîkan ber eʻlâ resend,
Zé qaʻr-é serâ ber Suréyyâ resend.

To râ xod bémâned ser ez neng pîş,
Ké gérdet ber âyed ʻamelhâ-yé xîş.

Berâder, zé kâr-é bedan şerm dâr,
Ké der rûy-é nîkan şevî şerm-sâr.

Der an rûz k'ez fiʻl porsend o qavl,
Ulu'l-ʻazm râ ten bélerzed zé hevl.

Bé câyî ké dehşet xorend enbiyâ,
To ʻozr-é guneh râ çé dârî? Biyâ. [3760]

Zenânî ké taʻet bé rağbet berend,
Zé merdân-é nâ-pârsâ bogzerend.

To râ şerm nâyed zé merdiy-yé xîş,
Ké bâşed zenan râ qabûl ez to bîş?

Ey günâhkâr arkadaş, birazdan şehre gireceksin,
Bilmediğin, sana yabancı bir şehre gireceksin.

Öyleyse akıt gözlerinden seller, sular gibi yaşın,
Eğer varsa üstünde kalmış bir kir, hepsinden arın. [3750]

ÇOCUKLUK DÜNYÂSINDAN BİR HİKÂYE

Rahmet yağmuru hep üstüne yağsın babamın,
Hatırlarım birçok şeyi döneminden babamın.

Rahmetli bir yazı tahtasıyla defter almıştı bana,
Bunlardan başka, altın bir yüzük almıştı bana.

Bir müşteri çıktı, satın aldı bu altın yüzüğümü,
Bir hurma verip, aldı parmağımdan yüzüğümü.

Küçük çocuk bilmediği için değerini yüzüğün,
Bir şekerle kandırıp, alırsın elinden yüzüğün.

Sen de hayatta ömrünün kıymetini bilmedin,
Çünkü bütün ömrünü gezip eğlenerek geçirdin. [3755]

Kıyâmet koptuğunda, iyiler yükseğe çıkacak,
Yerin altından çıkıp Ülker'e kadar yükselecek.

Senin başın ise, utancından hep yere bakacak,
Çünkü yaptığın işler dört yanını birden saracak.

Kötülerin yaptığı kötü işlerinden utan arkadaş,
Yarın iyilerin yüzüne dönüp bakamazsın dadaş!

O gün geldiğinde herkesi sorgu, suale çekerler,
O gün ulu peygamberler bile korkudan titrerler.[19]

O günden nebîler bile korkuyorsa, var hesap et,
Günâhların için senin özrün ne olacak, hesap et. [3760]

İstekle ibâdet eden kadınlar erkekleri geçecek,
Günâh işleyen erkeklerin hep önüne geçecek.

O zaman erkekliğinden utanmayacak mısın?
Kadınlar kabul görünce utanmayacak mısın?

Zenan râ bé ʻozrî muʻayyen ké hest,
Zé tâʻet bédârend geh gâh dest.

To bî ʻozr yék sû néşînî ço zen,
Rov éy kem zé zen, lâf-é merdî mezen.

Merâ xod mebîn éy ʻaceb der miyan,
Bébîn tâ çé goftend pîşîniyan: [3765]

"Ço ez râstî bogzerî xem buved,
Çé merdî buved kʼez zenî kem buved?

Bé nâz o tarab nefs perverdé gîr,
Bé éyyâm duşmen qavî kerdé gîr."

Yékî beççé-yé gorg mî perverîd,
Ço perverdé şod xâcé ber hem derîd.

Ço ber pehlu-yé can siporden béxoft,
Zebân-âverî der sereş reft o goft:

"To duşmen çénin nâzenin perverî,
Nedânî ké nâçâr zaxmeş xerî? [3770]

Ne İblîs der haqq-é mâ taʻné zed,
Kʼez înan neyâyed bé coz kâr-é bed."

Fiğân ez bedîhâ ké der nefs-é mâst,
Ké tersem şeved zann-é İblîs râst.

Ço melʻûn pesend âmedeş qahr-é mâ,
Xodâyeş biyendâxt ez behr-é mâ.

Kocâ ser ber ârîm ez in ʻâr o neng,
Ké bâ û bé sulhîm o bâ Haq bé ceng?

Nezer dûst nâdér koned sûy-é to,
Ço der rûy-é duşmen buved rûy-é to. [3775]

Geret dûst bâyed kʼez û ber xorî,
Nebâyed ké fermân-é duşmen berî.

Revâ dâred ez dûst bîgânégî,
Ké duşmen gozîned bé hem-xâbégî.

Kadınların herkesçe bilinen özürleri vardır,
Bazen ibâdet edememelerinin bir sebebi vardır.

Özrün yokken kadınlar gibi oturuyorsan evde,
Kadından da aşağısın, defol ve erkeğim deme.

Benim dediklerimi yok sayabilirsin arkadaş,
Bak bakalım öncekiler ne demişler arkadaş: [3765]

"Doğrudan uzaklaşırsan, bil ki yolun eğridir,
Kadından da aşağı olan erkek, erkek midir?

Nefsini nâz ü niyâz ile besliyorsan unutma,
Düşmanını güçlü kılarsın bunu asla unutma."

Bir adam bir kurt eniğini beslemeye başladı,
Enik büyüyüp kurt olunca sahibini parçaladı.

Adam aldığı yaralarla ölüm döşeğine yattı,
Söz ustası biri ziyârete gitti başucuna, laf attı.

Dedi: *"Düşmanı nazla besledin, bilmedin mi?*
Günün birinde seni inciteceğini görmedin mi? [3770]

Melun İblîs bir zamanlar bizi yermemiş miydi?
'Bunlardan hayır gelmez' dememiş miydi?"

Nefsimizde olan kötülüklerin elinden elaman!
Şeytan'ın zannı doğru çıkarsa hâlimiz yaman.

O melun biz insanların kötülüğünü istemişti,
Tanrı da bizim için onu Cennet'ten defetmişti.

Biz Tanrı ile savaşıyorken, Şeytanla barışığız,
Bu utanç, bu ardan kendimizi nasıl kurtaracağız?

Yüzün düşmana dönükse, dost sana da bakar,
Ama şunu bil ki candan değil, ara sıra bakar. [3775]

Eğer gerekiyorsa sana yararlı ve samimi dost,
Düşmanın fermânına uymamalısın güzel dost.

Eğer düşmanlarla dostluk kurmaya kalkarsan,
Düşmanlarla aynı sofraya oturup kalkarsan.

Nedânî ké kemter nehed dûst pây,
Ço bîned ké duşmen buved der serây?

Bé sîm-é siyeh tâ çé xâhî xarîd,
Ké xâhî dél ez méhr-é Yûséf borîd.

To ez dûst ger ʻâqılî ber megerd,
Ké duşmen neyâred nigeh der to kerd. [3780]

HİKÂYET

Yékî bord bâ pâdşâhî sitîz,
Bé duşmen sépordeş ké xûneş bérîz.

Giriftâr der dest-é an kîné-tûz,
Hemî goft her dem bé zâriy yo sûz:

"Eger dûst ber xod neyâzordemî,
Kéy ez dest-é duşmen cefâ bordemî?

Bétâ cevr-é duşmen béderredş pûst,
Refîqî ké ber xod biyâzord dûst.

To bâ dûst yék-dél şov o yék soxon,
Ké xod bîx-é duşmen ber âyed zé bon. [3785]

Nependârem in zéşt-nâmî nikûst,
Bé xoşnûdî-yé duşmen âzâr-é dûst.

HİKÂYET

Yékî mâl-é merdom bé telbîs xerd,
Ço ber xâst laʻnet ber İblîs kerd.

Çénin goft İblîs ender rehî,
Ké: "*Hergéz nedîdem çénin eblehî.*

To râ bâ men est é y fulan, âştî,
Çérâ tîğ-é péykâr ber dâştî?"

Derîğ est fermûdé-yé dîv-é zéşt,
Ké dest-é melek bâ to xâhed nébéşt. [3790]

Bilmez misin dostun artık çok az gelir evine?
Düşmanı evde gören artık gelmez ziyâretine.

Kalp para ile neler alabileceğini sanıyorsun,
Ki Yûsuf çehreli dostundan uzaklaşıyorsun?

Aklın başında ise eğer, yüz çevirme dostuna,
Ki düşman cüret edemesin bakmaya suratına. [3780]

HİKÂYE

Bir adam şâhına saygısızlık, itaatsizlik etti,
Pâdişah da kızıp, adamı düşmana teslim etti.

"Vur şunun başını!" dedi kindar düşmanına,
Düşman elindeki adam söylendi yana yakıla:

"Ben yanlış yapıp dostumu gücendirmeseydim,
Ne zaman kinci düşmanımdan cefâ çekerdim?"

Dostu üzeni bırak, başına ne geleceğini görsün,
Hiç karışma, bırak da düşman derisini yüzsün.

Dosta karşı, gönlün de dilin de bir olsun içten,
Ki düşmanın dayanağı sökülsün ta kökünden. [3785]

Düşmanı hoşnut edip, dostu incitmek iyi değil,
Bu çirkin şöhretin iyi anılması mümkün değil.

HİKÂYE

Adamın biri, hile ile onun bunun malını yedi,
Zıkkımlandıktan sonra da: *"Şeytan'a lânet"* dedi.

Şeytan duydu sözlerini, şöyle bir söz söyledi:
"Bu heriften dangalak birini görmedim" dedi.

"Sen hep benimle işbirliği yapıyorsun be herif!
Sonra da kalkıp bana lânet okuyorsun be herif!"

Ne yazık ki sen uydun çirkin Şeytan'ın emrine,
Oysa Kirâmen kâtibîn[20] yazacak bunu defterine. [3790]

Revâ dârî ez cehl o nâ-bâkiyet,
Ké pâkan nivîsend nâ-pâkiyet?

Tarîqî bé dest âr o sulhî bécûy,
Şifî'î ber engîz o 'ozrî bégûy.

Ké yék lehzé sûret nebended eman,
Ço péymâné por şod bé devr-é zeman.

Ve ger dest-é quvvet nedârî bé kâr,
Ço bîçârégan dest-é zârî ber âr.

Geret reft ez endâzé bîrun bedî,
Ço dânî ké bé der reft nîk-âmedî. [3795]

Ferâ şov ço bînî reh-é sulh bâz,
Ké nâgeh der-é tovbé gerded ferâz.

Merov zîr-é bâr-é guneh éy péser,
Ké hemmâl 'âciz buved der sefer.

Péy-é nîk-merdan bébâyed şitâft,
Ké her k'in se'âdet taleb kerd, yâft.

Ve lîken to donbâl-é dîv-é xesî,
Nedânem ké der sâlihan çon resî?

Péyamber kesî râ şefâ'et-ger est,
Ké ber câddé-yé şer'-é péyğamber est. [3800]

Reh-é râst rov tâ bé menzil resî,
To ber reh neî z'in qıbel vâ pesî.

Ço gâvî ké 'essâr çéşmeş bébest,
Devan tâ şeb o şeb heman câ ké hest.

Gél-âlûdéî râh-é mescid giréft,
Zé bext-é nigun tâli' ender şigéft.

Yékî zecr kerdeş ké: "*Tebbet yedâk,*
Merov dâmen-âlûdé ber câ y-é pâk."

Merâ riqqatî der dél âmed ber în,
Ké:"*Pâk est o xorrem béhéşt-é berîn*" [3805]

Cehâletini ve küstahlığını yazmaları uygun mu?
Temiz meleklerin pisliğini yazmaları uygun mu?

Bir yol bulmaya çalış, Tanrı ile barış bir şekilde,
Bir şefâatçi bulmaya çalış, özür dile bir şekilde.

Zaman geçecek, senin de ömür kadehin dolacak,
O zaman ecel sana bir an bile aman vermeyecek.

Tut ki bir şeyler yapmaya gücün, kuvvetin yok,
Çaresizler gibi, el açıp yakarmaya da mı gücün yok?

Yaptığın kötülükler haddini çok aşsa da bilesin,
Farkındaysan, Tanrı'nın huzuruna iyi gidersin. [3795]

Barış kapısını açık bulur bulmaz, o an gir içeri,
Çünkü tövbe kapısı birden kapanabilir, gir içeri.

Günâh yükünün altına girmemeye çalış evlat!
Sırtıyla yük taşıyanlar yolda yorulurlar evlat.

İyi kimselerin peşinden koşmak gerek evlat,
Kim dilediyse, mutluluğu o bulmuştur evlat.

Sen, aşağılık Şeytan'ın peşinden gidiyorsun,
Bu gidişle, bilmem iyilere nasıl yetişeceksin?

Bilir misin, Peygamber kime şefâat edecek?
Şerîat yolundan şaşmayanlara şefâat edecek. [3800]

Doğru yoldan git ki sonunda menzile erişesin,
Sen yoldan çıkmışsın, bu yüzden geridesin.

Yol aldığını sanıyorsun, dolap beygiri gibisin,
Gözün bağlı, bir bakıyorsun olduğun yerdesin.

Çamurlar içinde bir adam mescide gidiyordu,
Kötü talihine küsmüş, şaşkın şaşkın yürüyordu.

"Kir içindesin, tertemiz mescide nasıl gidersin?"
Dedi biri: *"Allah senin bin türlü belanı versin!"*[21]

Bu sözü duyunca içim ezildi birden, düşündüm,
"Cennet de temiz ve sevinçli bir yerdir" dedim. [3805]

Der an cây-é pâkân-é ummîd-vâr,
Gél-âlûdé-yé ma'siyet çé kâr?

Béhéşt an sitâned ké tâ'et bered,
Kérâ naqd bâyed, bézâ'et bered."

Mekon, dâmen ez gerd-é zillet béşûy,
Ké nâgeh zé bâlâ bébendend cûy.

Eger morğ-é dovlet zé qéydet bécest,
Henûzeş ser-é rişté dârî bé dest.

Ve ger dîr şod germ-rov bâş o çost,
Zé dîr âmeden ğem nedâred dorost. [3810]

Henûzet ecel dest-é xâhéş nebest,
Ber âver bé dergâh-é Dâdâr dest.

Mexosb éy guneh-kerdé-yé xofté, xîz,
Bé 'ozr-é gunâh âb-é çéşmî bérîz.

Ço hukm-é zarûret buved k'âb-rûy,
Bérîzend bârî ber in xâk-é kûy.

Ve'r âbet nemâned şefî' âr pîş,
Kesî râ ké hest âb-rûy ez to bîş.

Bé qahr er bérâned Xodây ez derem,
Revân-é bozorgan şefî' âverem. [3815]

HİKÂYET

Hemî yâdem âyed zé 'ehd-é sığer,
Ké 'éydî burun âmedem bâ péder.

Bé bâzîçé meşğûl-é merdom şodem,
Der âşûb-é xalq ez péder gom şodem.

Ber âvordem ez bî qerârî xurûş,
Péder nâgehânem bémâlîd gûş.

Ké: *"Éy şûx-çéşm! Âxıret çend bâr,*
Bégoftem ké destem zé dâmen medâr?"

"Cennet-i âlâ temiz kişilerin gönlündeki yerdir,
Günâh çamuruna bulananların orada işi nedir?

Cennet'e gidecek olan, ibâdetini aksatmayandır,
Ticaret yapmak isteyen, pazara mal taşıyandır."

Durma, çayda su varken üstündeki kirden arın,
Ansızın suyu keserlerse, olduğun gibi kalırsın.

Devlet kuşu elinden kaçmak için çırpınsa bile,
Unutma, ayak bağının bir ucu hâlâ senin elinde.

Geç kaldıysan eğer, yeğin yürü, atak davran,
Dürüst kişi kaygılanmaz asla geç kalmaktan. [3810]

Ecel henüz bağlamamışken yakarı için elini,
Yakarmaya başla, Allah'ın dergâhına aç elini.

Ey uyuyan günâhkâr! Uyuma artık, duâya çök,
Günâhlarından arınmak için biraz gözyaşı dök.

İş işten geçince nasıl olsa dökeceksin yüzsuyunu,
Bâri kendi mahallendeki toprağa dök yüzsuyunu.

Dökecek suyun kalmadıysa, ara şefâatçi birini,
Vakit geçirme, bul senden daha şerefli birini.

Ulu Tanrı eğer kızıp kovarsa beni kapısından,
O zaman şefâat dilerim, büyüklerin ruhundan. [3815]

HİKÂYE

Hiç aklımdan çıkmaz, çocukluğumda bir gün,
Bayramda babamla birlikte sokağa çıktım o gün.

Çocukça koşturup oynarken kalabalığa daldım,
Kalabalıkta kayboldum, babamdan ayrı kaldım.

Ne yapacağımı bilemedim, başladım ağlamaya,
O an babam kulağımı çekip, başladı bağırmaya:

"Yaramaz çocuk! Sana kaç kez söylemedim mi?
Bir yere giderken, elimi bırakma demedim mi?"

Bé tenhâ nedâned şoden tıfl-é xord,
Ké netvâned û râh-é nâ-dîdé bord. [3820]

To hem tıfl-é râhî bé sa'y éy faqîr,
Borov dâmen-é râh-dânan bégîr.

Mekon bâ furû-mâyé merdom nişest,
Ço kerdî, zé héybet furû şûy dest.

Bé fitrâk-é pâkan der âvîz çeng,
Ké 'ârif nedâred zé deryûzé neng.

Murîdan bé quvvet zé tıflan kemend,
Meşâyéx ço dîvâr mustahkemend.

Biyâmûz reftâr ez an tıfl-é xord,
Ké çon isti'ânet bé dîvâr bord. [3825]

Zé zencîr-é nâ-pârsâyan ber est,
Ké der halqé-yé pârsâyan nişest.

Eger hâcetî dârî in halqé gîr,
Ké sultan ez in der nedâred gozîr.

Borov xûşé-çîn bâş Sa'dî-sıfet,
Ké gérd âverî xermen-é ma'rifet.

HİKÂYET-E MEST-E XERMEN-SÛZ

Yékî ğullé mordâd-meh tûdé kerd,
Zé tîmâr-é dév xâtér-âsûdé kerd.

Şebî mest şod o âtéşî ber furûxt,
Nigun-bext-é kâlîvé, xermen bésûxt. [3830]

Diger rûz der xûşé-çînî nişest,
Ké yék cov zé xermen nemandeş bé dest.

Ço ser-geşté dîdend dervîş râ,
Yékî goft perverdé-yé xîş râ:

"Nexâhî ké bâşî çénin tîré-rûz,
Bé dîvangî xermen-é xod mesûz."

Küçük çocuklar tek başına bir yere gidemezler,
Bilmediği yolda ne tarafa gideceğini bilmezler. [3820]

Ey fakir! Sen de bu yola yabancı bir çocuksun,
Öyleyse bir rehberin eteğine yapış, kurtulursun.

Ne idüğü belirsiz, kötü kimselerle düşüp kalkma,
Yaparsan eğer insanlardan saygı görürüm sanma.

Ârifse eğer kişi, dilencilik yapmaktan utanmaz,
Temizlerin atının terkisine binmekten arlanmaz.

Müritler küçük çocuklardan bile daha zayıftırlar,
Şeyhler ise, sapasağlam duvardan farksızdırlar.

Yürüme neymiş yeni ayaklanan çocuktan öğren,
Yürümek için duvara tutunan çocuktan öğren. [3825]

Âbitlerle düşüp kalkan insanlar huzur bulurlar,
Ne idüğü belirsizlerin belâlarından kurtulurlar.

Eğer hâcetin varsa âriflerin halkasına dâhil ol,
Sultanlar bile kaçınamaz bu kapıdan, bilmiş ol.

Marifet harmanından mahsul almak istiyorsan,
Git Sa'dî gibi başak topla yücelmek istiyorsan.

HARMAN YAKAN SARHOŞUN HİKÂYESİ

Adamın biri orak ayı gelince ekinleri biçmişti,
Harmanı savuracak, kış kaygısı çekmeyecekti.

Bir gece çekti kafayı, sarhoş olup ateş yaktı,
Bir anda harman yandı, her şey ortadan kalktı. [3830]

Ertesi gün, çaresiz başakçılık[22] yapmaya başladı,
Çünkü harmanında bir arpa tanesi bile kalmadı.

Zavallı fakîrin hâlini görenler bakıp söyleşti,
Bunlardan bir kişi çocuğuna dönüp, şöyle dedi:

"*Bu adam gibi istemiyorsan oturmak kara çula,*
Bir delilik ederek harman yakma, kendini kolla."

Ger ez dest şod ʻomret ender bedî,
To ânî ké der xermen âtéş zedî.

Fazîhet buved xûşé endûxten,
Pes ez xermen-é xîşten sûxten. [3835]

Mekon cân-é men, toxm-é dîn verz o dâd,
Medéh xermen-é nîk-nâmî bé bâd.

Ço ber geşté bextî der ofted bé bend,
Ez û nîk-bextan bégîrend pend.

To pîş ez ʻuqûbet der-é ʻafv kûb,
Ké sûdî nedâred fiğan zîr-é çûb.

Ber âr ez gérîban-é ğaflet seret,
Ké ferdâ nemâned xacél der beret.

HİKÂYET

Yékî mutteféq bûd ber munkerî,
Gozer kerd ber véy nikû-mehzerî. [3840]

Nişest ez xıcâlet ʻaraq kerdé-rûy,
Ké: *"Âyâ xacél geştem ez şéyx-é kûy!"*

Şénîd in soxen pîr-é rûşen-revan,
Ber û ber béşûrîd o goft: *"Éy cevan!*

Neyâyed hemî şermet ez xîşten,
Ké Haq hâzér o şerm dârî zé men?"

Neyâsâyî ez cânéb-é hîç kes,
Borov cânéb-é Haq nigeh dâr o bes.

Çonan şerm dâr ez Xodâvcend-é xîş,
Ké şermet zé bîgânégan est o xîş. [3845]

Kötülükler yaparak geçtiyse ömrün, çok yazık,
Sen harmana ateş atan adamın tekisin ne yazık.

Kendi harmanını yakıp seyrine bakmak delilik,
Sonra kalkıp başakçılık yapmak hepten rezillik.

Yapma güzel kardeşim! Din ve adâletle uğraş,
İyi şöhret harmanını yele vermemek için uğraş.

Kara bahtlı biri, belâya düşerse günün birinde,
Şanslı olanlar bu belâdan ders alır yerli yerince.

Cezâlandırılmadan önce af kapısını çal dadaş,
Kırbacı yerken bağırmanın yararı yok arkadaş!

Kafanı içine gömdüğün gaflet yakasından çıkar,
Yoksa yarın utanç içinde gözün hep önüne bakar.

HİKÂYE

Delikanlının biri kötü alışkanlıklar edinmişti,
Genç meşgulken yanından geçti iyi huylu biri,

Delikanlı o an utancından kan ter içinde kaldı,
"Mahallenin büyüğüne ayıp oldu!" deyip kaldı.

Duydu delikanlının dediğini aydın kafalı adam,
Birden bağırmaya başlayıp dedi: *"Ey genç adam!*

Her yerde hâzır ve nâzır Tanrı'dan utanmıyorsun,
Kendinden de utanmıyor, benden mi utanıyorsun?"

Tanrı'nın rızâsını kollamazsan rahat edemezsin,
Dost, düşman kimseden rahat yüzü göremezsin.

İster yakın, isterse yabancıdan eğer utanıyorsan,
Seni yaratan Tanrı'dan aynı şekilde utanmalısın.

HİKÂYET-É ZULÉYXÂ BÂ YÛSÉF (A.S.)

Zuléyxâ ço geşt ez méy-é ʻéşq mest,
Bé dâmân-é Yûséf der âvîxt dest.

Çonan dîv-é şehvet rézâ dâdé bûd,
Ké çon gorg der Yûséf oftâdé bûd.

Butî dâşt bânû-yé Mısr ez ruxâm,
Ber û mu ʻtekéf, bâmdâdâ o şâm.

Der an lehzé rûyeş bépûşîd o ser,
Mebâdâ ké zéşt âyedeş der nezer.

Ğem-âlûdé Yûséf bé koncî nişest,
Bé ser ber zé nefs-é sitemkâré dest. [3850]

Zuléyxâ do desteş bébûsîd o pây,
Ké: *"Éy sost-péymân-é ser-keş der ây.*

Bé sindan-délî rûy der hem mekeş,
Bé tondî périşan mekon vaqt-é xeş."

Revan geşteş ez dîdé ber çéhré cûy,
Ké: *"Ber gerd o nâ-pâkî ez men mecûy.*

To der rûy-é sengî şodî şerm-nâk,
Merâ şerm bâd ez Xodâvend-é pâk."

Çé sûd ez péşîmânî âyed bé kef,
Ço sermâyé-yé ʻomr kerdî telef? [3855]

Şerâb ez péy-é sorx-rûyî xorend,
Veʼz û ʻâqıbet zerd-rûyî berend.

Bé ʻozr âverî xâhéş imrûz kon,
Ké ferdâ nemâned mecâl-é soxon.

YÛSUF İLE ZÜLEYHÂ'NIN HİKÂYESİ

Züleyhâ Yûsuf'a âşık oldu aşk şarabıyla sarsıldı,
Kendine hâkim olamadı, Yûsuf'un eteğine asıldı.

Şehvet şeytanı kanına girip Züleyhâ'yı azdırdı,
Aç kurtlar gibi birden Yûsuf'un üzerine saldırdı.

Mısırlı kadının mermerden mamul bir putu vardı,
Gece gündüz yanından ayırmaz, hep ona tapardı.

Yûsuf'a saldırmadan önce üstünü örttü bir bezle,
Yaptığı çirkin işleri putunun gözü görmesin diye.

Yûsuf olanlara üzülmüş bir köşeye oturmuştu,
Zâlim nefsin elinden, yüzünü kapatıp oturmuştu. [3850]

Züleyhâ Yûsuf'un ellerini, ayaklarını öpüyordu,
"*Vefâsız ve söz dinlemez sevgili, sarıl!*" diyordu.

"*Bu kadar taş kalpli olma, yüzünü ekşitme bana,*
Böyle katı davranıp bu güzel anı zehir etme bana."

Bu sırada Yûsuf'un gözünden yaşlar boşalıyordu,
"*Vaz geç! Benden kötü bir iş bekleme!*" diyordu.

"*Sen bir taş parçasından utanıp üstünü örtüyorsun,*
Tanrı'dan utanmamamı benden nasıl bekliyorsun?"

Ömür sermâyeni heder ettin, ne yapıyorsun sen?
Pişman olsan, ne elde edeceğini sanıyorsun sen? [3855]

İnsanlar, yüzlerine renk gelsin diye şarap içerler,
Ama sonunda yüzleri sararır, kendinden geçerler.

Yakaracaksan bugünden yakar özür dilemek için,
Çünkü yarın mecâlin olmayacak af dilemek için.

MESEL

Pelîdî koned gorbé ber cây-é pâk,
Ço zéşteş numâyed bépûşed bé xâk.

To âzâdî ez nâ-pesendîdéhâ,
Netersî ké ber véy futed dîdéhâ.

Ber endîş ez an bendé-yé por gunâh,
Ké ez xâcé mexfî şeved çend gâh. [3860]

Eger ber negerded bé sıdq o niyâz,
Bé zencîr o bendeş biyârend bâz.

Bé kîn-âverî bâ kesî ber sitîz,
Ké ez véy gozîret buved yâ gorîz.

Kunun kerd bâyed 'amel râ hésâb,
Ne vaqtî ké menşûr gerded kitâb.

Kesî gerçé bed kerd hem bed nekerd,
Ké pîş ez qıyâmet ğem-é xîş béxerd.

Ger âyîné ez âh gerded siyâh,
Şeved rûşen âyîné-yé dél bé âh. [3865]

Béters ez gunâhân-é xîş in nefes,
Ké rûz-é qıyâmet netersî zé kes.

HİKÂYET-É SEFER-É HABEŞÉ

Ğarîb âmedem der sevâd-é Habeş,
Dél ez dehr fârığ ser ez 'éyş xeş.

Bé reh ber yékî dekké dîdem bulend,
Tenî çend miskîn ber û pây-bend.

Besîc-é sefer kerdem ender nefes,
Biyâban giriftem ço morğ ez qafes.

Yékî goft k"*İn bendiyan şeb-revend,*
Nasîhet negîrend o haq neşnevend." [3870]

MESEL

Kedi gidip temiz yerlere kakasını yapar,
Çirkinliği görünce, üstünü toprakla kapar.

Sen özgürsün, iyi, kötü her şeyi yaparsın,
Kötü işlerin görülür diye korkmaz mısın?

Kabahat yapmış bir köleyi hatırına getir,
Efendisinden kaçan bir köleyi aklına getir. [3860]

Kendiliğinden pişman olup, af dilemezse,
Zincire vururlar, döve, söve getirirler eve.

Eğer bir kişiye karşı besleyeceksen kin,
Güçlü olmalı, ya da muhtaç olmamalısın.

Yaptığın işleri bu günden hesaplamalısın,
Hesâbı da kıyâmet gününe bırakmamalısın.

Yanlış yapmış kişi, hatâ yapmış sayılmaz,
Kıyâmetten önce düzeltirse, hatâ sayılmaz.

Karşısında âh çekersen eğer ayna kararır,
Oysa âh çekince gönül aynası aydınlanır. [3865]

İşlediğin günâhlardan korkarsan bugün,
Kıyâmette kimseden korkmazsın o gün.

HABEŞİSTAN SEYAHATININ HİKÂYESİ

Vaktiyle Habeşistan'a gitmiştim tek başıma,
Dünyâ dertlerinden uzak, keyifle, tek başıma.

Yolumun üstünde yüksekçe bir bina gördüm,
İçinde zincirlenmiş zavallı insanlar gördüm.

Hiç durmadan yolculuk hazırlığına başladım,
Kafesten kaçan kuş gibi, kendimi çöle attım.

Birisi şöyle dedi:"*Gece hırsızlarıdır bunlar,*
Nasihat dinlemezler, doğru nedir bilmezler." [3870]

Ço ber kes neyâmed zé destet sitem,
To râ ger cihan şihné gîred çé ğem?

Neyâverdé ʻâmél ğeş ender miyan,
Neyendîşed ez refʻ-é dîvâniyan.

Ve ger ʻiffetet râ férîb est o zîr,
Zebân-é hésâbet negerded délîr.

Nikû-nâm râ kes negîred ésîr,
Béters ez Xodây o meters ez emîr.

Ço xıdmet pesendîdé ârem bé cây,
Neyendîşem ez duşmen-é tîré-rây. [3875]

Eger bendé kûşiş konen bendé-vâr,
ʻAzîzeş bédâred Xodâvendégâr.

Ve ger kond-rây est der bendégî,
Zé cân-dârî ofted bé xer-bendégî.

Qadem pîş néh kʼez melek bogzerî,
Ké ger bâz mânî zé ded kemterî.

HİKÂYET

Yékî râ bé çovgan méh-é Dâmğan,
Bézed tâ ço tableş ber âmed fiğan.

Şeb ez bî qerârî neyârest xoft,
Ber û pârsâî gozer kerd o goft: [3880]

"*Bé şeb ger bébordî ber-é şihné, sûz,*
Gunâh âbrûyeş nebordî bé rûz."

Kesî rûz-é mahşer negerded xacél,
Ké şebhâ bé dergeh bered sûz-é dél.

Henûz er ser-é sulh dârî çé bîm?
Der-é ʻozr-xâhan nebended kerîm.

Zé Yezdan-é dâdâr-é dâver béxâh,
Şeb-é tovbé taqsîr-é rûz-é gunâh.

Kimseye zulm etmediysen korkmaya ne gerek,
Şahne[23] tutuklasa herkesi gam çekmeye ne gerek?

Hile yapmayan mâliyeci yaptığından korkmaz,
Âmirim beni azleder diyerek korkuya kapılmaz.

Ancak herhangi bir hile varsa yaptığın hesapta,
Cesur davranamazsın âmirine verdiğin hesapta.

Namusunla çalışırsan kimseden korkma arkadaş,
Doğru ol, emîrden değil Tanrı'dan kork arkadaş.

İşimi doğru dürüst yaparsam, hiç endişe etmem,
Hâince davranan düşmandan bile endişe etmem. [3875]

Kişi görevlerini bilir, çalışırsa can u gönülden,
Yönetici de onu hoş tutar, sever can u gönülden.

Kişi görevini savsaklar, kaçarsa sorumluluktan,
Katırcı yaparlar sonunda atarlar koruculuktan.

Meleklerden de öteye geçmek istiyorsan çalış,
Yırtıcı hayvandan kötü olmamak için çok çalış.

HİKÂYE

Damgan[24] emîri adamın birini sopayla dövdü,
Adamı feryat figan bağırtıncaya kadar dövdü.

Adamcağız ıstıraptan sabaha kadar uyuyamadı,
Yanından geçen bir Allah adamı şöyle fısıldadı: [3880]

"Akşamleyin eğer ağlayıp, sızlasaydın şahneye,
Gerek kalmazdı gündüzün yüzsuyu dökmeye."

Geceleri Tanrı dergâhına yüz sürüp yakaranlar,
Kıyâmet günü geldiğinde asla utanç duymazlar.

Eğer hâlâ Tanrı ile barışma niyeti besliyorsan,
Özür dileyenlere kapıyı asla kapatmaz yaratan.

Tövbe gecesinde, günâh günleri için özür dile,
Hakem, hakîm ü âdil olan Tanrı'dan özür dile.

Kerîmî ké âverdet ez nîst hest,
'Aceb ger biyoftî negîredt dest.

Eger bendéî dest-é hâcet ber âr,
Ve ger şerm-sâr âb-é hasret bébâr.

Neyâmed ber in der kesî 'ozr-xâh,
Ké séyl-é nedâmet neşosteş gunâh.

Nerîzed Xodây âb-rûy-é kesî,
Ké rîzed gunâh âb-é çéşmeş besî.

HİKÂYET

Bé San'â derem tıflî ender gozeşt,
Çé gûyem k'ez ânem çé ber ser gozeşt.

Qezâ naqş-é Yûséf cemâlî nekerd,
Ké mâhîy-yé gûreş ço Yûnés nexerd.

Der in bâğ servî neyâmed bulend,
Ké bâd-é ecel bîxeş ez bon nekend.

Nihâlî bé sî sâl gerded dırext,
Zé bîxeş ber âred yékî bâd-é sext.

'Aceb nîst ber xâk eger gol şikoft,
Ké çendin gol-endâm der xâk xoft.

Bé dél goftem: *"Éy neng-é merdan bémîr,*
Ké kûdek reved pâk o âlûdé pîr."

Zé sevdâ vo âşoftégî ber qadeş,
Ber endâxtem sengî ez merqadeş.

Zé hevlem der an cây-é târîk-é teng,
Béşûrîd hâl o bégerdîd reng.

Ço bâz âmedem z'an teğayyur bé hûş,
Zé ferzend-é délbendem âmed bé gûş:

"Geret vahşet âmed zé târîk cây,
Bé huş bâş o bâ rûşenâî der ây."

Seni yoktan var eden Tanrı seni duymaz mı?
Düştüğün zaman elinden tutup kaldırmaz mı?

Eğer kulsan, kulluğunu bil, yalvar Tanrı'ya,
Eğer utanıyorsan yaptıklarından hasretle ağla.

Kim bu kapıya gelip af dilediyse kabul gördü,
Pişmanlık seli günâhları yıkadı, sildi süpürdü.

Bir kimse günâhları için dökerse gözyaşlarını,
Tanrı asla utandırmaz onu, görür gözyaşlarını.

HİKÂYE

San'a çölünden[25] geçerken bir çocuğum öldü,
Nasıl desem bilmem, bu olay beni çok üzdü.

Yûsuf[26] misâli hangi güzel vardır ki ölmesin?
Yûnus[27] misâli mezar kurtları onu da yemesin?

Mutluluk bahçesinde büyüyüp, serpilemedi,
Onu kökünden söküp götürdü ecelin sert yeli.

Bir fidan, otuz yıl geçtikten sonra ağaç olur,
Sert bir rüzgâr eser, kökünden söküp götürür.

Toprakta gül bitiyor diye hiç şaşılır mı buna?
Nice gül tenli beden yatmadadır onun altında.

İçimden dedim: *"Ey utanç âbidesi adam öl!"*
Çünkü çocuk temiz, yaşlı ise günâh dolu göl."

Çocuğuma olan sevgi yüzünden perîşandım,
O şaşkınlık içinde mezarından bir taş aldım.

O kapkaranlık yeri gördüğümde korkumdan,
Hâlden hâle girdim, rengim kaçtı korkudan.

Bir süre sonra sakinleşip, aklım başıma geldi,
Gözümün nuru, gönlümün sürûru şöyle dedi:

"Babacığım! Ürküyorsan eğer bu karanlıktan,
Aklını başına devşir, ışıkla gel fânî dünyâdan."

Şeb-é gûr xâhî munevver ço rûz,
Ez in câ çerâğ-é ʻamel ber furûz.

Ten-é kâr-kon mî bélerzed zé teb,
Mebâdâ ké naxlaş neyâred ruteb. [3900]

Gurûhî ferâvan temeʻ zan berend,
Ké gendom neyefşandé xermen berend.

Ber an xord Saʻd'i ké bîxî nişand,
Kesî bord xarmen ké toxmî fişand.

Mezar gecesi aydın olsun istersen gündüz gibi,
Gayret et, o dünyâda iken yak amel kandilini.

Görmez misin hurma yetiştiricisi nasıl titrer,
Hurmaları meyve vermez diye korkuyla titrer. [3900]

Birçok tamahkâr kişi ekmeden mahsul umar,
Pek çok kişi buğday ekmeden harman umar.

Ey Sa'dî! Meyveyi ağaç diken yer unutma.
Harmanı tohum saçan kaldırır ancak, unutma.

Bâb-é Dehom / Onuncu Bâb
Der Munâcât o Xatm-é Kitâb
(Münâcât ve Kitabın Sonu)

Biyâ tâ ber ârîm destî zé dél,
Ké netvan ber âverd ferdâ zé gél.

Bé fesl-é xezan der nebînî dırext,
Ké bî berg mâned zé sermâ-yé sext.

Ber âred tohî desthâ-yé niyâz,
Zé rahmet negerded tohîdest bâz. [3905]

Mependâr ez an der ké hergéz nebest,
Ké novmîd gerded ber âverdé dest.

Qezâ xıl'etî nâmdâreş déhed.
Qader mîvé der âstîneş néhed.

Hemé tâ'et ârend o miskîn niyâz,
Biyâ tâ bé dergâh-é miskîn-nevâz.

Ço şâx-é berehné ber ârîm dest,
Ké bî berg ez in bîş netvan nişest.

Xodâvendgârâ, nezer kon bé cûd,
Ké curm âmed ez bendégan der vucûd. [3910]

Gunâh âyed ez bendé-yé xâk-sâr,
Bé ummîd-é 'afv-é Xodâvendgâr.

Kerîmâ, bé rızq-é to perverdéîm,
Bé in'âm o lutf-é to xû kerdéîm.

Gédâ çon kerem bîned o lutf o nâz,
Negerderd zé donbâl-é baxşendé bâz.

Ço mâ râ bé dunyâ to kerdî 'azîz,
Bé 'uqbâ hemin çéşm dârîm nîz.

'Azîziy yo xârî to baxşiy yo bes,
'Azîz-é to xârî nebîned zé kes. [3915]

Xodâyâ, bé 'izzet ké xârem mekon,
Bé zull-é guneh şerm-sârem mekon.

Musellet mekon çon menî ber serem,
Zé dest-é to béh ger 'uqûbed berem.

Bé gîtî béter z'in nebâşed bedî,
Cefâ borden ez dest-é hemçon xedî.

Gel de şimdi can u gönülden açalım el,
Toprağın altına girince açamayacağız el.

Sonbahardaki çıplak ağacı görmez misin?
Soğuk yaprağını dökmüş, görmez misin?

Boş ellerini kaldırsa semâya ihtiyaç sahibi,
Tanrı'nın rahmetinden mutlak alır nasibini. [3905]

El açanlar eli boş döner sanma bu kapıdan,
Yoksun dönmez asla kapanmayan kapıdan.

Kazâ[1] onlara güzel ilkbahar hilatini giydirir,
Kader[2] ellerini çeşitli meyvelerle doldurur.

Herkes ibâdetle gelir, yoksullar niyazla,
Sen de gel yoksulları hoş tutanın tapısına.[3]

Yapraktan yoksun ağaçlar gibi el açalım,
Uzun süre yapraksız kalamayız, el açalım.

Bizlere kereminle nazar et yüce Tanrı'm!
Bütün suç bizden kaynaklanır ulu Tanrı'm, [3910]

Günâh biz kullarından gelir, sen bizi affet.
Affına güvenip günâh işleriz, bizleri affet.

Tanrı'm! Verdiğin rızıkla beslendik biz,
Senin lûtfuna, bağışlarına alıştık hepimiz.

Dilenci iyilik ve cömertliği asla unutmaz,
Cömert kimselerin peşinden asla ayrılmaz.

Madem ki dünyâda sen bizleri kıldın azîz,
Ahirette de böyle olacak diye bekleriz biz.

İtibar da, horlanmak da senden Tanrım,
Senin saygın kıldığın horlanmaz Tanrım.[4] [3915]

Tanrım! Yüceliğin hakkı için horlama beni,
Günâh zilletine bulaştırıp utandırma beni,

Başıma musallat etme benim gibi birini,
Cezâm varsa eğer, kendin cezâlandır beni.

Dünyâda başa gelecek en kötü şey nedir?
Kendin gibi birinin elinden cezâ görmektir.

Merâ şerm-sârî zé rûy-é to bes,
Diger şerm-sârem mekon pîş-é kes.

Gerem ber ser ofted zé to sâyéî,
Sipéhrem buved kéhterîn pâyéî. [3920]

Eger tâc baxşî ser efrâzedem,
To ber dâr tâ kes neyendâzedem.

To dâdî ké miskîn o bîçâréîm,
Furû mandé-yé nefs-é emmâréîm.

Némî tâzed in nefs-é ser-keş çonan,
Ké ʻaqleş tevâned giriften ʻinan.

Ké bâ nefs o Şéytan ber âyed bé zûr?
Mesâf-é pelengan neyâyed zé mûr.

Bé merdân-é râhet ké râhî bédéh,
Ve'z in duşmenânem penâhî bédéh. [3925]

Xodâyâ! Bé zât-é xodâvendiyet,
Bé ovsâf-é bî misl o mânendiyet,

Bé lebbeyk-é huccâc-é Béytu'l-herâm,
Bé medfûn-é Yesrib ʻaléyhis-selâm.

Bé tekbîr-é merdân-é şemşîr-zen,
Ké merd-é veğâ râ şomârend zen.

Bé tâʻât-é pîrân-é ârâsté,
Bé sıdq-é cevânân-é nov-xâsté.

Ké mâ râ der an verté-yé yék nefes,
Zé neng-é do goften bé féryâd res. [3930]

Umîd est ez ânan ké tâʻet konend,
Ké bî tâʻetan râ şefâʻet konend.

Bé pâkân k'ez âlâyişem dûr dâr,
Ve ger zelletî reft meʻzûr dâr.

Bé pîrân-é poşt ez ʻibâdet do tâ,
Zé şerm-é guneh dîdé ber poşt-é pâ.

Ké çéşmem zé rûy-é seʻâdet mebend,
Zebânem bé vaqt-é şehâdet mebend.

Sana karşı yüzüm yok, bu utanç bana yeter,
Başkasının önünde utandırma, bu bana yeter.

Başıma senin gölgen bile düşse, uçarım,
Yeryüzünde durmaz, gökyüzüne çıkarım. [3920]

Taç bağışlarsan bana göğe yükselir başım,
Elimden tutup kaldır ki yerde kalmayayım.

Bilirsin ki biz hem yoksul, hem zavallılarız,
Nefs-i emmâre'nin[5] kötüye sürdüğü kullarız.

Bu azgın nefis koşuyor, azıya almış gemini,
Akılla zapt etmek mümkün değil dizginini.

Tek başına Şeytan ve nefisle baş edilir mi?
Karınca kalkıp da panterle boğuşabilir mi?

Sevgili kullarının yüzü suyu hürmeti için,
Yol göster bu düşmanlardan kurtulmam için. [3925]

Tanrı'm! Tanrılık hakkı için bana yardım et,
Eşsiz ve benzersizliğin hakkı için yardım et.

Beytülharâm'daki hacıların Lebbeyk'i için,
Medine'de yatan ulu Peygamber hakkı için.

Kılıç sallayanların tekbir sesleri hakkı için,
Savaş erlerini kadın sayanların hakkı için.

Temiz kalpli yaşlıların ibâdetleri hakkı için,
Yeni yetme geçlerin içten ibâdeti hakkı için.

O bir nefeslik girdapta yardım et yarabbi!
O gün iki deme utancından kurtar yarabbi! [3930]

İbâdetine yerine getirenlerden şefâat umarız,
İbâdet etmeyenlere şefâat etmelerini umarız.

İyiler hürmetine beni kötülerden uzak tut,
Eğer bir kötülük yaptıysam beni mazur tut.

İbâdetten iki büklüm olanların hürmetine,
Günâh utancıyla önüne bakanların hürmetine.

Mutluluklar karşısında gözlerimi bağlama,
Ölüm anı şahâdet getirirken dilimi bağlama.

Çerâğ-é yaqînem ferâ râh dâr,
Zé bed kerdenem dest kûtâh dâr.

Bégerdan zé nâ dîdenî dîdéem,
Medéh dest ber nâ pesendîdéem.

Men an zerréem der hevâ-yé to nîst,
Vucûd o ʿadem ziʾhtiqârem yékîst.

Zé xorşîd-é lutfet şuʿâî besem,
Ké coz der şuʿâet nebîned kesem.

Bedî râ nigeh kon ké béhter kes est,
Gédâ râ zé şâh iltifâtî bes est.

Merâ ger bégîrî bé insâf o dâd,
Bénâlem ké: "*Afvem ne in vaʿdé dâd.*"

Xodâyâ bé zillet meran ez derem,
Ké sûret nebended derî dîgerem.

Veʾr ez cehl ğâyéb şodem rûz-é çend,
Kunun kʾâmedem der bé rûyem mebend.

Çé ʿozr âverem men zé ter-dâmenî?
Meger ʿacz pîş âverem kʾéy ğanî.

Faqîrem bé curm o gunâhem megîr,
Ğanî râ terehhum buved ber faqîr.

Çérâ bâyed ez zaʿf-é hâlem girîst?
Eger men zaʿîfem penâhem qavîst.

Xodâyâ! Bé ğaflet şikestîm ʿehd,
Çé zûr âvered bâ qezâ dest-é cehd?

Çé ber xîzed ez dest-é tedbîr-é mâ,
Hemin nukté bes ʿozr-é taqsîr-é mâ.

Hemé her çé kerdem to ber hem zedî,
Çé quvvet koned bâ Xodâî xedî?

Ne men ser zé hukmet bé der mî berem.
Ké hukmet çénin mî reved ber serem.

Yakîn lambasını yakıp yolumun üstüne koy,
Kötülük yapmaya kalkarsam ellerimi alıkoy. [3935]

Görülmemesi gerekenlere bakarsam engel ol,
Beğenilmeyenlere uzatırsam elimi engel ol.

Senin sevgi denizinde ben zerre bile değilim,
Varlığımla yokluğum bir. Sanki yok gibiyim.

Senin lûtuf güneşinden bir ışın yeter bana,
İnsanlar senin ışığında görsünler yeter bana.

Yarabbi! İyi biri olsun diye et kötüye nazar,
Pâdişahın bir iltifatı yoksula yeter de artar.

Beni bire bir yargılamaya kalkarsan Tanrı'm,
"Mağfiret vaadin böyle miydi?" diye inlerim. [3940]

Tanrı'm! Aşağılayarak kovma beni kapından,
Bana açılacak başka kapı yok senin kapından.

Câhilce bir süre uzak kalsam da kusura bakma,
Şimdi sana sığındım, kapını yüzüme kapama.

İşlediğim günâhlar için nasıl özür dileyeyim?
Tanrı'm! Sana ancak aczimi beyan edebilirim.

Yoksulun tekiyim. Suçumu, günâhımı bağışla,
Zenginsin, zenginler fakire acır, beni bağışla.

Zayıfım, ama ağlamam gerekmiyor ki benim?
Ben zayıfsam da sığınağım çok güçlü benim. [3945]

Tanrı'm gaflete düşüp, ahdimizi[6] bozduk biz,
Takdir bu, karşısında zorla ne yapabiliriz biz?

Hangi tedbiri alarak önüne geçebiliriz bunun?
Suçumuz için özür dilemektir yöntemi bunun.

Yaptığım şeylerin hepsini altüst eden sensin,
Benim ne gücüm var ki? Kâdir Tanrı sensin.

Ben hiç çıkmıyorum senin hükmünden dışarı,
Senin hükmünle çıkıyorum, çıkarsam dışarı.

HİKÂYET

Siyeh-çerdéî râ kesî zéşt xand,
Cevâbî bégofteş ké héyran bémand. [3950]

"Ne men sûret-é xîş xod kerdéem,
Ké 'eybem şomârî ké bed kerdéem.

To râ bâ men er zéşt rûyem çé kâr?
Ne âxer menem zéşt o zîbâ nigâr."

Ez ânem ké ber ser nébéştî zé pîş,
Ne kem kerdem éy Bendé-perver ne bîş.

To dânâî âxer ké qâdér neyem,
Tevânâ-yé mutlaq toî, men kiyem?

Gerem reh numâî resîdem bé xéyr,
Ve ger gom konî bâz mandem zé séyr." [3955]

Cihan-âferîn ger ne yârî koned,
Kocâ bendé perhîzgârî koned?

Çé xoş goft dervîş-é kûtâh-dest,
Ké şeb tovbé kerd o sehergeh şikest:

"Ger û tovbé baxşed bémâned dorost,
Ké péymân-é mâ bî sebât est o sost."

Bé haqqet ké çéşmem zé bâtél bédûz,
Bé nûret ké ferdâ bé nârem mésûz.

Zé miskîniyem rûy der xâk reft,
Ğobâr-é gunâhem ber eflâk reft. [3960]

To yék novbet éy ebr-é rahmet bébâr,
Ké der pîş-é bâran nepâyed ğobâr.

Zé curmem der in memleket câh nîst,
Ve lîken bé mulkî diger râh nîst.

To dânî zamîr-é zeban-bestégan,
To merhem néhî ber dél-é xastégan.

HİKÂYE

Biri kara yağız adamın birine 'çirkin' dedi.
Ancak aldığı cevap karşısında buz kesildi:

"Rengimi, şeklimi kendim yaratmadım ki!
Çirkin yapmışsın diye ayıplayamazsın ki!

Çirkin bir yüzüm varsa bundan sana ne ki?
Çirkin veya güzel yaratan ben değilim ki!"

Ezelde alnıma ne yazdıysan oyum Tanrı'm,
Onu ben eksiltmedim, artırmadım Tanrı'm.

Mutlak güç sahibi olan sensin, ben kimim?
Her şeyi bilen sensin, bense kâdir değilim.

Rehberlik edersen, hayırlı işlere ulaşırım,
Ama reddedersen şaşırırım, yolda kalırım."[7]

Dünyâyı yaratan uzatmazsa yardım elini,
Kul nasıl sakınır günâh işlemekten kendini?

Nefsine hükmedemeyen derviş güzel demiş,
Akşam tövbe edip, sabah bozunca söylemiş:

"Eğer Tanrı bağışlarsa tövbe sağlam kalır,
Bizim tövbemiz temelsizdir, çabuk dağılır."

Tanrı'm! Varlığın hakkı için bâtıla baktırma,
Nûrun hakkı için yarın beni ateşte yaktırma.

Bîçareliğimden dolayı yüzüm düştü toprağa,
Ama günâhlarımın tozu yükseldi Arş-ı âlâya.

Ey rahmet bulutu! Yağ bir kez dört bir tarafa,
Çünkü yağmur yağar, toz kalmaz bir tarafta.

Günâhkârın tekiyim Tanrı katında yerim yok,
Ama ne yapayım? Gidecek başka yerim yok.

Tanrı'm! Dilsizin gönlünden geçeni bilirsin.
Gönlü yaralıların merhemini de sen verirsin.

Moğî der bé rûy ez cihan besté bûd,
Butî râ bé xıdmet miyan besté bûd.

Pes ez çend sâl an nikûhîdé-kîş,
Qezâ hâletî sa'beş âverd pîş. [3965]

Bé pây-é but ender bé ummîd-é xéyr,
Béğaltîd bîçâré ber xâk-é déyr.

Ké: *"Mandéem, dest gîr éy sanem,*
Bé can âmedem rahm kon ber tenem."

Bézârîd der xıdmeteş bârhâ,
Ké hîçeş bé sâman neşod kârhâ.

Butî çon ber âred muhéyyât-é kes?
Ké netvâned ez xod béranden meges?

Ber âşoft k:*"Éy pây-bend-é zelâl,*
Bé bâtél perestîdemeş çend sâl." [3970]

Muhimmî ké der pîş dârem ber âr,
Ve ger né, béxâhem zé perverdgâr.

Henûz ez but âlûdé rûyeş bé xâk,
Ké kâmeş ber âverd Yezdân-é pâk.

Heqâyéq-şinâsî der in xıyré şod,
Ser-é vaqt-é sâfî ber û tîré şod.

Ké ser-geştéî éy dûn-é Yezdan-perest,
Henûzeş ser ez xamr-é butxâné mest.

Dél ez kufr o dest ez xıyânet neşost,
Xodâyeş ber âverd kâmî ké cost. [3975]

Furû reft xâtér der in muşkéleş,
Ké péyğâmî âmed bé gûş-é déleş.

Ké: "*Pîş-é sanem pîr-é nâqıs 'uqûl,*
Besî goft o govleş neyâmed qabûl.

Ger ez dergeh-é mâ şeved tîz red,
Pes angeh çé farq ez sanem tâ samed?"

MUHTAÇ ATEŞPERESTİN HİKÂYESİ

Ateşperestin biri kapısını halka kapatmıştı,
Ateşe tapıyordu sürekli, kinişte kapanmıştı.

Böylece ibâdetle birkaç yıl geçti zamandan,
Kaderin cilvesi, bir zorlukla karşılaştı bir an. [3965]

Adam hayır umarak putun ayaklarına kapandı,
Yalvarıp yakardı, mâbedin toprağına kapandı.

Dedi: *"Âciz kaldım. Yardım et ey güzel put!*
Canımdan bezdim, merhamet et ey güzel put!"

Ağlayıp inledi karşısında putun uzun zaman,
Ancak işi yoluna girmedi yine, hiçbir zaman.

Üstüne konan sineği bile kovamayan bir put,
İnsanların derdine nasıl devâ olabilir bir put?

Mecusî kızdı: *"Dalâlet ağası yardım et bana*
Bu kadar yıl, can u gönülden taptım sana, [3970]

Şimdi beni bu dertten kurtarmanı istiyorum,
Yoksa terk edip seni, yaratana sığınıyorum."

Henüz silmemişti yüzündeki secde toprağını,
Verdi ulu Tanrı o anda Mecusî'nin murâdını.

Gerçekleri bilen biri olayı görüp şaşakaldı,
Kafası karıştı, zihni bulandı, öylece kalakaldı.

Çünkü bâtıla tapan sapkın bir ateşperestti o,
Henüz puthane şarabından içmiş, sarhoştu o.

Gönlü küfürden, eli ihânetten arınmamıştı,
Ulu Tanrı onun tüm ihtiyâcını karşılamıştı. [3975]

Bu akıl almaz durumu gören adam şaşaladı,
Birdenbire gönül kulağına bir haber ulaştı:

"O akılsız ihtiyar saneme[8] *el açıp yalvardı,*
Çok yakardı, ancak duâları icâbet bulmadı.

Bizin dergâhımızda da kabul görmeseydi,
Samet'le[9] *sanem arasında ne fark kalırdı ki?"*

Dél ender samed bâyed éy dûst best,
Ké ʿâcizterend ez sanem her ké hest.

Muhâl est eger ser ber in der néhî,
Ké bâz âyedet dest-é hâcet tohî. [3980]

Xodâyâ! Muqassér bé kâr âmedîm,
Tohî-dest o ummîdvâr âmedîm.

HİKÂYET

Şénîdem ké mestî zé tâb-é nebîv,
Bé maqsûré-yé mescéd der devîd.

Bénâlîd ber âsitân-é kerem,
Ké: *"Yâ reb bé firdovs-é eʿlâ berem."*

Muezzén gérîban girifteş ké: *"Hin.*
Seg o mescéd! Éy fârégʰ ez ʿaql o dîn.

Çé şâyesté kerdî ké xâhî béhéşt?
Némî zîbedet nâz bâ rûy-é zéşt." [3985]

Bégoft in soxen pîr o bégrîst mest,
Ké: *"Mestem bédâr ez men éy xâcé dest."*

ʿAceb dârî ez lutf-é perverdgâr,
Ké bâşed gunehkârî ummîd-vâr?

To râ mî negûyem ké ʿozrem pezîr,
Der-é tovbé bâz est o Haq dest-gîr.

Hemî şerm dârem zé lutf-é kerîm,
Ké xânem guneh pîş-é ʿafveş ʿazîm.

Kesî râ ké pîrî der âred zé pây,
Ço desteş negîrî nexîzed zé cây." [3990]

Men ânem zé pây ender oftâdé pîr,
Xodâyâ bé fazl-é toem dest gîr.

Negûyem bozorgiy yo câhem bébexş,
Furû mandégiy yo gunâhem bé bexş.

Samet'e gönül bağlamak gerek azîz dostum!
Çünkü herkes puttan daha da âcizdir dostum.

Bu kapıya baş korsan, asla geri çevrilmezsin,
Bu kapıdan hiçbir zaman eli boş dönmezsin. [3980]

Ulu Tanrı'm! Kapına bir sürü kusurla geldik,
Ellerimiz boş ama sana sığınıp, ümitle geldik.

HİKÂYE

Duydum ki, sarhoşun biri şarabın etkisiyle,
Koşa koşa girdi bir mescidin maksûresine.[10]

Tanrı'nın kerem eşiğine kapanıp ağladı inledi:
"Tanrı'm beni Cennet-i âlâ'ya götür!" dedi.

Gördü müezzin gelip yapıştı adamın ensesine,
Dedi: *"Akılsız dinsiz adam! İtin camide işi ne?"*

Yaptığın iyi bir iş var mı ki Cennet istiyorsun?
Bet yüzüne naz yakışmıyor, utanmıyor musun?" [3985]

Müezzin böyle dedi, sarhoş ağlamaya başladı,
"Sarhoşum, uğraşma benimle!" deyip ağladı.

"Allah'ın lûtfuna sığındım, neden şaşırıyorsun?
Günâhkâra da lûtfeder Tanrı, bilmiyor musun?

Kalkıp da sana: 'Özrümü kabul et' demiyorum.
Tövbe kapısı açık, Tanrı'dan yardım diliyorum.

Ne kadar büyük günâhım olduğunu biliyorum,
Ondan çok utanıyorum, O'ndan af diliyorum.

Elden ayaktan düşen ihtiyar yerden kalkamaz,
Yardım elini uzatmazsan yerinden kalkamaz." [3990]

Ben elden ayaktan kesilmiş olan o ihtiyarım,
Senin faziletine sığındım, elimden tut Tanrı'm!

Bana makam, mevki bağışlamanı istemiyorum,
Aczimi hoş gör, günâhlarımı bağışla diyorum.

Eger yârî endek zelel dânedem,
Bé nâ-béxredî şohré gerdânedem.

To bînâ vo mâ xâif ez yékdiger,
Ké to perdé-pûşiy yo mâ perdé-der.

Ber âverdé merdom zé bîrun xurûş,
To bâ bendé der perdé o perdé-pûş. [3995]

Bé nâdânî er bendégan ser keşend,
Xodâvendigâran qalem der keşend.

Eger curm bexşî bé méqdâr-é cûd,
Nemâned gunehkârî ender vucûd.

Ve ger xeşm gîrî bé qadr-é gunâh,
Bé dûzex férést o terâzû mexâh.

Gerem dest gîrî bé câyî resem,
Ve ger béfgenî ber negîred kesem.

Ké zûr âvered ger to yârî déhî?
Ké gîred ço to restgârî kesî? [4000]

Do xâhend bûden bé mahşer farîq,
Nedânem kodâman dehendem tarîq.

'Aceb ger buved rêhem ez dest-é rast,
Ké ez dest-é men coz kejî ber nexâst.

Délem mî déhed vaqt vaqt in umîd,
Ké: "*Haq şerm dâred zé mûy-é séfîd.*"

'Aceb dârem er şerm dâred zé men,
Ké şermem némî âyed ez xîşten.

Ne Yûséf ké çendan bélâ dîd o bend,
Ço hukmeş revan geşt o qadreş bulend? [4005]

Guneh 'afv kerd âl-é Ya'qûb râ?
Ké me'nî buved sûret-é xod râ.

Bé kérdâr-é bedşan mukayyed nekerd,
Bézâ'ât-é muzcâtéşan red nekerd.

Zé lutfet hemin çéşm dârem nîz,
Ber in bî bezâ'et bébexş éy 'azîz.

En ufak bir kusurumu görse dostlardan biri,
Akılsızlıkla suçlar, dillere destan eder beni.

Sen görürsün olanı, biz birbirimizden korkarız,
Çünkü sen Settârsın,[11] biz o perdeyi yırtanlarız.

İnsanlar bağırıp çağırır, coşup taşar dışarıda,
Sen onlarla hep iç içesin, perde tutarsın onlara. [3995]

Hizmetliler bilmeden bir kusur işlerlerse eğer,
Efendi görse de, kusurun üstüne kalem çeker.

Kerem gösterip bağışlarsan günâhkâr kulunu,
Kesin kurutursun dünyâda günâhkârın soyunu.

Ama günâhlarımız ölçüsünde kızarsan Tanrı'm,
Sorgulamayı bırak bizi cehenneme at Tanrı'm!

Tutarsan elimden ulaşırım bir yerlere Tanrı'm,
Sen bırakırsan kimse tutmaz elimden Tanrı'm!

Uzatırsan el, buna kim karşı çıkabilir Tanrı'm?
Senin kurtardığını kim tutuklayabilir Tanrı'm? [4000]

Mahşer günü insanlar iki gruba ayrılacaklar,[12]
Bilmiyorum beni hangi tarafa yollayacaklar.

Sağ tarafa gönderirlerse beni şaşırıp kalırım,
Çünkü ömrüm boyunca doğru bir iş yapmadım.

Zaman zaman: *"Utanır Tanrı ak saçlarımdan"*
Der umutlanırım: *"Arındırır günâhlarımdan."*

Eğer benden utanırsa Tanrı şaşar şaşar kalırım,
Ben kendimden utanmazken nasıl bu olur derim?

Yûsuf onca zulüm görüp, hapiste yatmadı mı?
Hükmü yürüyen biri olup kıymeti artmadı mı? [4005]

Günâhlarını affetmedi mi Yakuboğullarının?
Bir anlamı yok mu güzel yüzlü biri olmanın?

Az sermâye ile geldiklerinde hasis davranmadı,
Kötülük yaptıkları için onları cezâlandırmadı.

Ulu Tanrı'm, senden de böyle lûtuf bekleriz,
Bu eli boş gelen kulunu bağışlamanı bekleriz.[13]

Kes ez men siyeh-nâméter dîdé nîst,
Ké hîçem fî'âl-é pesendîdé nîst.

Coz in k'î'timâdem bé yâriy-yé tost,
Umîdem bé âmorzgâriy-yé tost. [4010]

Bézâ'et neyâverdem illâ umîd,
Xodâyâ zé 'afvem mekon nâ-umîd!

Ve qad furiğe min intisâxi hâze'l-kitâbi'
[llezî] yu'refu bi Sa'dî-nâmé fî şehr-é Sefer
Xatem'Allâhubi'l-xéyri ve'z-zaferi senete
'ışrîne ve seb'a mietin 'alâ yedéy el'abdi'
z-za'îfi'l-muhtâci ilâ rahmetillâhi te'âlâ
'Abdi's-samed ibni Muhammed ibni Mehmûd
İbni Xalîfeti'bni 'Abdu's-selâmi'l-beyzâvî
Aslahallâhu şe'nuhu ve ğafere lisâhibihi ve
Limen qâle âmînâ.

Benden daha günâhkâr birini gören yoktur,
Hayırlı bir iş yaptığımı gören kimse yoktur.

Yardımına güvencimden başka bir şeyim yok,
Affediciliğine inancımdan başka ümidim yok. [4010]

Herhangi bir şey getirmedim sana ümitten başka,
Senin affına sığındım Tanrı'm, ümitsiz bırakma!

Sa'dî-nâme adıyla bilenen bu kitabın istinsâhı, yedi yüz on (1310) yılının Sefer ayında, zayıf ve muhtaç –Allah Teâlâ ona merhamet etsin– Abdüssamed ibni Muhammed ibni Muhmûd ibni Halîfeti'bni Abdüsselîm el-Beyzâvî tarafından yapıldı.- Allah onun şanını ıslah etsin, sahibini ve âmin diyeni affetsin.

Açıklamalar ve Notlar

1- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Rahman 55/3-4*'den iktibas: *"İnsanı yarattı, ona konuşmayı (açıklamayı) öğretti."*

2- *Zalle sa'yu men'isti'âne bi gayri'llâh*' hadîsinden iktibas: *"Tanrı'dan başkasından yardım umanın çabası boşa gitmiştir."*

3- Hân-ı yağma: Yağma sofrası. Eski zamanlarda devlet büyükleri veya zengin kişiler, bayram, düğün gibi özel günlerde ziyafetler çekerler ve kıymetli tabak çanaklarda yemek verirler, bu sofralara değerli madenlerden yapılmış kaşık koyarlardı. Yemek bittikten sonra da değerli kap kacağı yağmalattırırlardı. Bu tür ziyafetlere de Hân-ı yağma denirdi. (*Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İskender Pala, İstanbul 2004. s. 191)

4- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Fâtir 35/45*'ten iktibas: *"Eğer Allah, yaptıkları yüzünden insanları (hemen) cezâlandırsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı yaratık bırakmazdı. Fakat Allah, onları belirtilmiş bir süreye kadar erteliyor. Vakti gelince (gerekeni yapar). Kuşkusuz Allah, kullarını görmektedir."*

5- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Âl-i 'İmrân, 3/83*'den iktibas: *"Göklerde ve yerlerdekiler, ister istemez O'na teslim olduğu hâlde onlar (ehl-i kitâb), Allah'ın dininden başkasını mı arıyorlar? Hâlbuki O'na döndürüleceklerdir."*

6- Sîmurg (Sîmorğ): Yuvasının Kaf Dağı'nda olduğu varsayılan efsanevî bir kuştur; *Otuz Kuş* anlamına da gelir. (Simurg hakkında geniş bilgi için bkz. *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Prof. Dr. Nimet Yıldırım, İstanbul 2008, s. 623-631).

'Attâr'ın Mantıku't-tayr adlı ünlü eserinde kuşlar tarafından şöyle tanımlanır:

Hest mâ râ pâdişâhî, bî hilâf, Der pes-i kûhî ki hest Ân, Kûh-i Kâf, Nâm-i û Sîmorğ, Sultân-ı tuyûr, û, be mâ nezdîk o mâ zû dûr dûr.

(Bizim, tartışmasız bir pâdişahımız var. Adı Kâf Dağı olan dağın arkasında, / Adı Sîmurg, bütün kuşların sultanı, O bize yakın, bizse ondan uzak mı uzak.)

(Mantıku't-tayr, Şeyh Feridüddîn 'Attâr-ı Nîşâbûrû, Be tashîh o mukaddime vo ta'lîkât o hevâşî: Dr. Muhammed Cevâd-ı Muşkûr, Tahran 1353 / 1974, s. 45).

7- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Câsiye 45/37*'den iktibas: *"Göklerde ve yerde azamet yalnız O'nundur. O azîzdir, hakîmdir."*

8- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Âl-i 'İmrân 3/97*'den iktibas: *"...Kim inkâr ederse bilmelidir ki, Allah bütün âlemlerden müstağnidir."*

9- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Âl-i 'İmrân 3/26*'dan iktibas: *"(Resûlüm!) De ki: Mülkün gerçek sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin ve mülkü dilediğinden geri alırsın. Dilediğini yüceltir, dilediğini de alçaltırsın. Her türlü iyilik senin elindedir. Gerçekten sen her şeye kâdirsin."*

10- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Enbiyâ 21/69*'den iktibas: *" 'Ey ateş! İbrahim için serinlik ve esenlik ol!' dedik."*

11- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, A'raf 7/136*'dan iktibas: *"Biz de âyetlerimizi yalanlamaları ve onlardan gâfil kalmaları sebebiyle kendilerinden intikam aldık ve onları denizde boğduk."*

12- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Bakara 2/18*'den iktibas: *"Onlar sağırlar, dilsizler ve körlerdir. Bu sebeple onlar geri dönemezler."*

13- 'Azâzîl: Rivâyete göre, Tanrı'nın nefislerine hâkim olup olmadıklarını sınamak için yeryüzüne gönderdiği üç melekten biridir. Öbür ikisi Hârût ve Mârût'dur.

14- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Bakara 2/186*'dan iktibas: *"Kullarım sana, beni sorduğunda (söyle onlara): Ben çok yakınım. Bana duâ ettiği vakit duâ edenin dileğine karşılık veririm..."*

15- Gören ve bilen anlamlarında kullanılan "basîr" ve "habîr" sözcükleri *Kur'ân*'da pek çok kez geçer.

16- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Fâtir 35/4*'ten iktibas: *"Şüphesiz Allah gökleri ve yeri, nizamları bozulmasın diye tutuyor.."*

17- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Zâriyât 51/56*'dan iktibas: *"Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."*

18- Allah'ın iyilik yaptığı ve iyilik yapanları sevdiği *Kur'ân*'ın birçok yerinde zikredilmiştir. Meselâ: *"..çünkü Allah dürüstleri sever."* (*El-Kur'ânu'l-Kerîm*, Bakara 2/195'ten iktibas.)

19- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Âl-i 'İmrân 3/6*'dan iktibas: *"Rahimlerde sizi dilediği gibi şekillendiren O'dur..."*

20- Eskiden, hatta Sa'dî'nin yaşadığı dönemde dahi, dünyânın su üstünde olduğuna inananlar mevcuttu.

21- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Nebe 78/6-7*'den iktibas: *"Biz, yeryüzünü bir döşek, dağları da bir kazık yapmadık mı?"*

22- Bkz. bu bölümdeki 19 nolu dipnot.

23- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Sebe 34/3*'ten iktibas: *"..Göklerde ve yerde zerre miktarı bir şey bile O'ndan gizli kalmaz..."* ve *El-Kur'ânu'l-Kerîm*, Âl-i 'İmrân 3/5. *"Şüphesiz ki ne yerde ne de gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz."*

24- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, El-A'lâ 87/6*'dan iktibas: *"..Şüphesiz Allah, açığı ve gizleneni bilir."*

25- **Kun feyekûnu**: *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Bakara 2/117*'den iktibas: *"(O), göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. Bir şeyi dilediğinde ona sadece 'Ol!' der, o da hemen oluverir".*

" 'Ol!' der, o da hemen oluverir." ibaresi *Âl-i İmrân 3/47, 59, En'âm 6/72, Nahl 16/40, Meryem 19/35, Gâfir (Mü'min) 40/68*'de de geçer.

26- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Bakara 2/28*'den iktibas: *"Ey kâfirler! Siz ölü iken sizi dirilten (dünyâya getirip hayat veren) Allah'ı nasıl inkâr ediyorsunuz? Sonra sizi öldürecek, tekrar sizi diriltecek ve sonunda O'na döndürüleceksiniz."*

27- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Teğâbun 64/1*'den iktibas: *"Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ı tesbih eder.."*

28- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Fussilet 41/54*'ten iktibas: *"...Bilesiniz ki O, her şeyi (ilmiyle) kuşatmıştır."*

29- Sehbân b. Zufer-i Vâilî (ö. 54 / 674): Belâgat ve fesâhat konusunda örnek gösterilen bir Arap.

30- *Lâ uhsî senâen 'aleyke ente kemâ esneyte 'alâ nefsike* hadîsinden iktibas: *"Senin kendini (Kur'ân'da) övdüğün gibi övmenin üstesinden gelemem."* (*El-Mu'cemu'l-Mufehres*, A.J. Wensinck, Leyden 1967, I, 304.)

31- *Men 'arafallâhe kelle lisânuhu* hadîsinden iktibas: *"Tanrı'yı tanıyan kişinin dili lâl olur."* (*Ehâdîs-i Mesnevî*, s. 67.)

32- Kârûn: Hz. Musâ zamanında yaşamış olan ve zenginliğiyle ünlü bir kişi. Rivâyete göre, Hz. Musâ'ya muhalif olduğu için, Musâ'nın lânetlemesi yüzünden olan depremde, evi kapısı, hazînesi, her nesi varsa yere gark olmuştur. (Tafsilat için bkz. *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, a.g.e., 449-452.)

33- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, A'raf 7/172*'den iktibas: *"Kıyamet gününde, biz bundan habersizdik demeyesiniz diye Rabbin Âdemoğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şâhit tuttu. Ve dedi ki: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da), Evet (Buna) şâhit olduk, dediler."*

34- Talep: Tasavvufta Tanrı'ya ulaşmak çıkılan yoldaki birinci kademedir. İkinci mısrada yer alan "muhabbet" veya "hubb" yani sevgi ise bir sonraki kademedir. Bazı mutasavvıflar tasavvufu: "Seyr-i mütemâdî ila'llâh" *(Tanrı'ya giden kesintisiz yol)* şeklinde tanımlamışlardır. Mutasavvıfların bazısına göre bu yolda yedi, bazısına göre kırk, bazısına göre yüz, bazısına göre ise bin kademe vardır. Meselâ 'Attâr, *Mantıku't-tayr* adlı eserinde bu kademeleri yedi vadi olarak nitelendirmiştir. Bu vadiler: Talep, Aşk, Ma'rifet, İstiğnâ, Tevhîd, Hayret ve Fakr ü Fenâ'dır. (ç.n.)

35- Yakîn: Bir konuyu veya bir şeyi, herhangi bir soru ya da şüphe kalmadan bilmek anlamında kullanılan bir terimdir. Bu kelime, *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Tekâsür 102/5-7*'de de geçer.: *"Gerçek öyle değil! Kesin bilgi ile bilmiş olsaydınız, (orada) mutlaka cehennem ateşini görürdünüz. Sonra ahrette onu çıplak gözle göreceksiniz."*

36- Celâl: Allah'ın azamet ve büyüklüğünü anlatan sıfatı. Bu terim, *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Rahman 55/27*'de: *"Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâkî kalacak."* ve 55/78'de de geçer.: *"Büyüklük ve ikram sahibi Rabbinin adı yücelerden yücedir."*

37- Dâî: Kelime anlamı davet eden, hak yoluna çağıran olan bu kelime ile Hz. Peygamber kast edilmiştir.

38- Râî: Çoban ve toplum önderi demektir. Bu sözcük ile de Hz. Peygamber kast edilmiştir. Bir hadîste: "*Kullukum Râin kullukum mes'ûlun 'an raiyyetihi*" *(Hepiniz çobansınız, hepiniz yönetiminizde olanları korumakla mükellefsiniz)* ve bir diğer hadîste "*Fe'l-imâm ellezî 'ala'n-nâsi Râin ve huve mes'ûlun*" *(Lider, yönetiminde olanların koruyucusu ve sorumlusudur)* şeklinde ifade edilir. (*El-Mu'cemu'l-Mufehres*, II/273.)

39- Safâ Yolu: Mutasavvıflara göre insanın dünyâ işlerinden el etek çekmek için uyguladıkları yöntemdir.

40- Cebrâil: *Kur'ân*'da Rûhu'l-emîn olarak geçer. *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Şuarâ 26/193-195*'den iktibas: "*(Resûlüm!) Onu Rûhu'l-emîn (Cebrail) uyarıcılardan olasın diye, apaçık Arap diliyle, senin kalbine indirmiştir.*"

41- Bu beyit, şu hadîsin çevirisi gibidir: "*Ene seyyidu vuldi âdeme yevme'l-kıyâmeti ve lâ fahre, ve biyedî livâu'l-hamdi ve lâ fahr, ve mâ min nebiyyin yevmeizin, âdeme femen sivâhu illâ tahte livâî, ve ene evvelu şâfi'in ve evvelu muşeffe'in ve lâ fahre*" *(Ben övünmeden diyorum ki: Kıyamet gününde insanların serveri olacağım. Övünç ve şükür livâsı benim elimde olacak. O gün benim livâmın altında bir araya gelmeyecek bir peygamber, insanlar ve sair varlıklar olmayacak. Ben ilk şefaatçiyim ve şefaati kabul olacak ilk kişiyim.) (El-Câmiu's-sağîr*, I, 90.)

42- Tûr: Hz. Musâ'nın Allah'la konuştuğu rivâyet edilen ve Sînâ Yarımadası'nda yer alan dağ.

43- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Nisâ 4/164*'ten iktibas: "*...Ve Allah Musâ ile gerçekten konuştu.*"

44- Nûr (Nûr-i Muhammedî): "*Evvelu mâ halaka'llâhu nûrî ibtede'ahu min nûrihi ve'ştekkahu min celâli 'azametihi*" *(Allah'ın ilk olarak kendi nûrundan ve azametinden yarattığı şey benim nûrumdu.)* ve "*'Ani'l-Hasan ibni 'Alî 'aleyhisselâm, Kâle: Sem'itu ceddî Resûl'allâhi yekûlu huliktu min nûri'llâhi 'azze ve celle ve hulika ehlu beytî min nûrî.*" *(Hasan ibni Ali aleyhisselam dediki: Allah'ın rusûlü olan dedemden duydum. Şöyle diyordu: Ben Allah Azze ve cellenin nûrundan yaratıldım. Ailem de benim nûrumdan yaratıldılar.) (Ehâdîs-i Mesnevî*, 113-114.)

45- Şakku'l-kamer: *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Kamer 54/1*'den iktibas: "*Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı.*" Bu meâlde bu konu şöyle açıklanmıştır: Birçok sahâbîden gelen rivâyetlere göre Mekkeliler Hz. Pey-

gamber'den mucize istemişler, o da parmağıyla aya işaret etmiş ve ay ikiye ayrılmış, sonra birleşmiştir. Müslümanların işkenceye maruz kaldıkları bir dönemde ayın bu görünüşü Mekkelileri hayrete düşürmüştür. Müşrikler bu olaya bir itirazda bulunmamışlar, sadece "büyü" demişlerdir.

46- Kisrâ: Süryânîce Hüsrev kelimesinin muarrebidir (Arapçalaşmışı); Sâsânîlerin pâdişahlarına verilen sandır. Tek başına kullanıldığında da Hz. Peygamber'in çağdaşı olan İran hükümdarı Enûşîrvân / Nûşînrevân / Enûşekrevân / Nûşîrvân vs. şeklinde de telaffuz edilen ve adâletiyle ünlü Sâsâni hükümdarı kasdedilir.

47- Lâ: Lâ ilâhe illallâh.

48- Lât ve **'Uzzâ** câhiliye döneminde Arapların taptığı iki büyük putun adı olup, Hz. Peygamberin emriyle kırılıp yok edilmişlerdir.

49- Burak: Hz. Muhammed'in üstüne binerek mirâca çıktığı hayvan. Eşekten büyük, katırdan küçük, yüzü insan yüzü, başı at kafası, boynu deve boynu, ayakları öküz ayağı olan, yokuşlarda ön ayakları kısalıp, arka ayakları uzayan, inişlerde ön ayakları uzayıp, arka ayakları kısalan bir hayvan. Rivâyete göre Hz. Muhammed bu bineği çok kez kullandığı gibi kıyamet günü de Burak'a binecektir. (Geniş bilgi için bkz. *DİA*, 6. Burak maddesi; *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, a.g.e., 180-182.)

Bu mısrada Hz. Muhammed'in Mirâca çıkışına değinilmiştir.

50- Sidretü'l-Müntehâ: *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Necm, 53/13-16*'dan iktibas: *"Andolsun onu, Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında önceden bir defa daha görmüştü. Cennetü'l-Me'vâ da onun yanındadır. Sidre'yi kaplayan kaplamıştır."* 'Arş'ta olduğu rivâyet edilen ağaç. Rivâyete göre; Hz. Muhammed Mirâc'a çıkarken Sidretü'l-Müntehâ'ya geldiğinde Cebrâil orada kalmış ve Peygamber yoluna devam etmiştir. Çünkü Meleklerin oranın ötesine geçme yetkileri yoktur.

51- Beytü'l-Harâm (Kâbe): Beytü'l-Harâm'ın efendisi Hz. Muhammed, vahyin ulağı Cebrâil'dir. Burada anlatılan rivâyet, Sûrâbâdî tefsirinde şöyle geçer: "Peygamber: Sidretü'l-Müntehâ'ya geldim... Oraya vardığımda, Cebrâil durdu. Ona: 'Neden ilerlemiyorsun?' diye sorduğum zaman şöyle cevap verdi: 'Yâ Muhammed! Benden böyle bir şey isteme... *(Bizim her birimiz için bilinen bir makam vardır: El-Kur'ânu'l-Kerîm*, Sâffât 37/164)... Çünkü eğer buradan öteye bir adım atarsam yanarım.' " (*Kısas-ı Kur'ân-ı Mecîd*, Ber girifte ez: Tefsîr-i Ebû Bekr-i 'Atîk-i Nîşâbûrû, Meşhûr be Sûrâbâdî, Hediye-i Dr. Yahyâ Mehdevî, Tahran 1347/1968, s. 202.)

52- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, A'raf 7/143* âyetine atıf var: *"Musâ tayin ettiğimiz vakitte (Tûr'a) gelip de Rabbi onunla konuşunca 'Rabbim! Bana (kendini) göster, seni göreyim!' dedi. (Rabbi): 'Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak, eğer o yerinde durabilirse sen de beni göreceksin' buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti, Musâ da baygın düştü..."*

53- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Haşr 59/23, Cum'a 62/1 ve Nâs 114/2*: İlgili âyetlerde Allah'tan Melik olarak söz edilmiştir.

54- Eshâb: Hz. Muhammed'le yüz yüze görüşmüş olanlara denir; "Tabiîn" ise, Hz. Muhammed'le yüz yüze görüşmüş olanları görenlere verilen addır. (ç.n.)

55- Hz. Ebu Bekir: Peygambere ilk inananların başında gelen, peygambere her zaman sadık kalan, peygamberin ölümünden sonra da halife seçilip 632-634 yılları arasında halifelik yapan kişi. (ç.n.)

56- Hz. Ömer: Ömer ibnü'l-Hattab. İkinci halife olup 634-644 yılları arasında halifelik yaptı. Adâletiyle ün kazandı. (ç.n.)

57- *"**Lakiye İblîsu 'Omar** ibne'l- Hattâbi Fesâra'ahu, fesara'ahu 'Omeru"*: *(Ömer'le Şeytan karşı karşıya gelip, yaka paça oldular. Ömer gâlip geldi.)* rivâyetinden mülhem. (*El- Mütenebbî ve Sa'dî*, Dr. Huseyn'alî yi Mahfûz, Tahran 1377, s. 145.)

58-Hz. Osman: Üçüncü halife olup 644-656 yılları arasında halifelik yaptı. *"Kâne yesûmu'n-nehâren ve yekûmu'l-leyle illâ hec'ahu min evvelihi"* rivâyetinden mülhem: *(Her gün oruç tutardı ve gece başlarken kısa bir süre uyur, geri kalan zamanını ibâdetle geçirirdi.)* (ç.n.)

59- Düldül: Hz. Ali'nin bineği olan beyaz veya demirkır donlu katır. Bu katır, Hz. Muhammed'e Mısır hükümdarı Mukavvis tarafından hediye edilmiş, Peygamber de onu daha sonra Hz. Ali'ye vermiştir. (Geniş bilgi için bkz. *DİA*, X, 20.)

60- Hz. Ali: Dördüncü halife. Hz. Peygamberin damadı. 656-661 yılları arasında halifelik yaptı. (ç.n.)

61- Fâtıma: Hz. Peygamber'in kızı, Hz. Ali'nin eşi ve Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in annesi. (ç.n.)

62- Son iki beyit, muhtemelen ehl-i teşeyyu (Şiiler) tarafından eklenmiş olmalıdır. Çünkü metinde de köşeli parantez içinde gösterilmiştir. Sa'dî, Şafi'i mezhebine mensuptur. (ç.n.)

63- Tufeyl: Davetsiz olduğu hâlde ziyafetlere katılan, Kûfe'li yoksul bir adamın adı. Bu kelime Farsçaya da girmiş ve davetsiz misafir

anlamında kullanılmıştır. Türkçede ise davetsiz misafir ve asalak anlamlarında kullanılır. (ç.n.)

64- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Kalem 68/3-4*'den iktibas: *"Hiç şüphesiz senin için bitip tükenmeyen bir mükâfat vardır. Ve sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin."*

65- *"**Kuntu nebiyyen** ve Âdeme beyne'l-mâ' ve't-tîn": (Adem su ve çamur arasında iken ben peygamber idim.)* (Dr. 'Ali Fâzıl, *Ta'likât-ı Enîsü't-taibîn*, Tahran 1350, s. 341-42.)

66- *"**Evvelu mâ** halaka'llâhu nûrî ibtede'ahu min nûrihi ve'ştekkahu min celâli 'azametihi": (Allah'ın ilk olarak kendi nûrundan ve azametinden yarattığı şey benim nûrumdu.) (Ehâdîs-i Mesnevî, 113-114.)*

67- *"**Levlâke lemmâ halaktu'l- Eflâk**": (Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım.)* ve *"**Lev lâ Muhammedun** mâ halaktu'd- Dunyâ ve'l-Âhirete ve lâ es-Semevâti ve'l- Arze ve lâ el- 'Arşe ve lâ el- Kursîyye ve lâ el- Levha ve lâ el-Kaleme ve lâ el- Cennete ve lâ en- Nâre ve lev lâ Muhammedun mâ halaktuke yâ Âdemu.": (Eğer Muhammed olmasaydı, ben Dünyâ'yı, Ahret'i, Gökler'i, Yeri, Arş'ı, Kürsi'yi, Levh'i, Kalem'i, Cennet ve Cehennem'i yaratmazdım. Ve Ey Âdem! Eğer Muhammed olmasaydı seni de yaratmazdım.) (Ehâdîs-i Mesnevî,* be cem' ve tedvîn: Bedî'u'z-zemân-ı Furûzânfer, Tahran 1347 h.ş./ 1968, s. 172.)

68- Tâ Hâ (طه) *El-Kur'ânu'l-Kerîm*: 20. sûre.

69- Yâsîn (يس) *El-Kur'ânu'l-Kerîm*: 36. sûre.

70- *"**İnne yevme'l**-cum'atiseyyidu'l-eyyâm": (Cuma günü gerçekten günlerin en üstünüdür.) (El-Mu'cemu'l-Mufehres, III, 17.)*

71- 655 / 1257.

72- Bu beyitte Sa'dî, eserinin içinde çok güzel beyitlerin yanında yer yer güzel olmayan beyitler de olduğunu ifade etmek istemektedir. (ç.n.)

73- Korku ve ümit günü: Kıyamet günü. (ç.n.)

74- Fars: İran. (ç.n.)

75- Hoten: Türkistan'da, mis denilen güzel kokunun elde edildiği tarihi bir bölgeye ve şehire verilen ad. (ç.n.)

76- Atâbek Ebû Bekr Sa'd ibn-i Zengî: Salgurluların altıncı atabekidir. 623-656 / 1226-1258 yılları arasında hükümdarlık yapmıştır. Sa'dî'nin memdûhudur. Sa'dî, hem *Bûstan* hem de *Gülistan* adlı

eserini ona sunmuştur. (Tafsilat için bkz. *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Erdoğan Merçil, Ankara 1997, s. 206-214.)

77- Seyyid: Efendi. Bu kelime ile Hz. Muhammed kast edilmiştir. (ç.n.)

78- Nûşîrevân: Sâsânîlerin yirmi birinci pâdişahı olup, 531-579 / 1137-1183 yılları arasında hükümdar olan, adâletiyle ünlü İran pâdişahı. Tartışmalı olsa da "*Vulidtu fî zemeni'l-meliki'l-'âdil.*" *(Adâletli bir pâdişah zamanında doğdum.)* şeklinde bir rivâyet (hadîs) vardır. (Tafsilat için bkz. *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, a.g.e., s. 558-560.)

79- Bu beyitte *Kur'ân*'daki *Hac* sûresinin 29. âyetlerinde geçen: "*...Beytü'l-atîk*" *(Eski ev)* ve 27. âyetindeki "*...Min kulli feccin 'amîk*" *(...nice uzak yoldan gelen...)* ibarelerine atıf vardır. (*El-Kur'ânu'l-Kerîm, Hac*, 22/27, 29.)

80- Bu ibare Arapça "*Efdalu'n-nâsi men tevâza'a 'an rıf'atin*" *(İnsanların en iyisi, büyüklüğünün yanı sıra mütevazı olandır.)* atasözünden alınmıştır. (*El-Mütenebbî ve Sa'dî*, s.146.)

81- Ferîdûn: Firdevsî'nin *Şahnâme*'sine göre, Âtbîn ve Ferânek'in oğlu olup, Pîşdâdî Hanedanının altıncı hükümdarıdır. Beş yüz yıl saltanat sürmüştür. Cemşîd'den sonra İran tahtına geçen Ferîdûn, İran'ın en büyük mitolojik kahramanlarından biridir. Adâleti ile ünlüdür. (Tafsilat için bkz. *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, a.g.e., 307-311.)

82- Zâl: Firdevsî'nin *Şahnâme*'sinde adı geçen ünlü pehlivanlardan biri. Rüstem'in babası. Asıl adı Destan olduğu hâlde doğduğunda pigment eksikliği nedeniyle beyaz saçlı, beyaz kaş ve kirpikli olduğu için "saçı başı ağarmış kocakarı" anlamına gelen Zâl lakabıyla anılmış, daha sonra da bu adla ünlenmiştir. (Tafsilat için bkz. *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, a.g.e., s. 735-738.)

83- Rüstem: Firdevsî'nin *Şahnâme*'sindeki en ünlü pehlivanın adı. Zâl'in oğlu. (Tafsilat için bkz. *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, a.g.e., Rüstem maddesi.)

84- İskender-i Zülkarneyn: Peygamber mi yoksa velî mi olduğu konusunda ihtilaf olan birinin lakabıdır. *Kur'ân*'da *Kehf* sûresinde üç kez zikredilmiştir. *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Kehf* 18/83, 86, 94, 96. (Tafsilat için bkz. *İA* Zülkarneyn maddesi.)

85- *Kur'ân*'da demir olarak geçer. Bkz. Sedd-i İskender; bu bölümdeki 87 nolu dipnot.

86- Ye'cûc ve Me'cûc: *Kur'ân*'da adları geçen, bozgunculuk yapıp, komşu kavimlere eziyet eden, kıyamet alâmetlerinden biri olarak

kabul edilen, ancak gerçek mahiyetleri hakkında bilgi bulunmayan iki kabilenin adı. (Bkz. Bir sonraki Sedd-i İskender dipnotu. Tafsilat için bkz. *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, a.g.e., s. 720-722.)

87- Sedd-i İskender: Kehf sûresinde, "Sedd-i Zülkarneyn" olarak geçer. *"Nihayet iki dağ arasına ulaştığında onların önünde, hemen hiçbir sözü anlamayan bir kavim buldu. Dediler: 'Ey Zülkarneyn! Bu memlekette Ye'cûc ve Me'cûc bozgunculuk yapmaktadırlar. Bizimle onlar arasında bir sed yapman için sana vergi verelim mi?' Dedi ki: 'Rabbimin beni içinde bulundurduğu nimet ve kudret daha hayırlıdır. Siz bana kuvvetinizle olun da, sizinle onlar arasına aşılmaz bir engel yapayım. Bana demir kütleleri getirin.' Nihayet dağın iki yanı arasını aynı seviyeye getirince (vadiyi doldurunca): 'Üfleyin (Körükleyin!' dedi. Artık onu kor hâline sokunca: 'Getirin bana, üzerine bir miktar erimiş bakır dökeyim.' dedi."* (*El-Kur'ânu'l-Kerîm, Kehf* 18/93-96. âyetler.)

88- Bu mısrada şair, Atabeklerin haraç vermeyi kabul ederek, Moğolların Fars'a saldırılarını önlemiş olduklarına değinmektedir. (ç.n.)

89- Bu beytin mazmunu *El-Kur'ânu'l-Kerîm, İbrâhîm 14/24* âyetinden alınmıştır: *"Görmedin mi Allah nasıl bir misal getirdi: Güzel bir sözü, kökü (yerde) sabit, dalları gökte olan güzel ağaca (benzetti)"*

90- Sa'd-ı Bû Bekr: 658 / 1260'da babasının ölümü üzerine, adına sikke bastırılıp, hutbe okunduktan sonra tahta geçti. Ancak on iki gün sonra öldü. Yerine on iki yaşındaki oğlu, Atabek oldu. (Tafsilat için bkz. *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, s. 206-214.)

91- Muhammed ibn-i Sa'd ibn-i Ebû Bekr: Salgurluların sekizinci Atabekidir. 658-660 / 1260-1262 yılları arasında hükümdarlık yapmıştır. (Atabekler hakkında geniş bilgi için bkz. *Târîh-i İran*, 'Abbâs İkbâl-i Âştiyânî, s. 558-564. Tafsilat için bkz. *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, s. 206-214.)

92- Süreyya (Pervîn): Ülker yıldızı.

93- Dokuz kat gökyüzü: 2. yüzyılda İskenderiye'de yaşamış olan, kozmografya, coğrafya ve matematik bilgini Batlamyus'un sistemine göre gök dokuz felekten oluşmaktadır. Kâinatın merkezinde bulunan dünyâdan sonra bunlar sırasıyla; 1- Ay feleği, 2- Merkür feleği, 3- Venüs feleği, 4- Güneş feleği, 5- Mars feleği, 6- Jüpiter feleği, 7- Satürn feleği, 8- Sabit yıldızlar feleği, 9- Atlas feleğidir. Bu feleklere dokuz kat gökyüzü de denir. (ç.n.)

94- Kızıl Arslan: "Muzafferüddîn ibn-i Ulduguz" lakabıyla anılan ve 581-587 / 1185-1191 yılları arasında hüküm sürmüş Azerbaycan Atabekidir.

95- Zu'l-Celâl: Allah'ın sıfatlarından olan ve azamet sahibi anlamına gelen bu kelime *Kur'ân*'da da geçer: *"Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâkî kalacak."* (*El-Kur'ânu'l-Kerîm, Rahmân* 55/27.)

96- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, 35/15*'den iktibas: *"Ey insanlar! Allah'a muhtaç olan sizsiniz. Zengin ve övülmeye layık olan O'dur."*

97- 'Aynü'l-yakîn: Bir şeyi bizzat görerek öğrenip bilmek. (Bkz. Bu bölümdeki 35 nolu dipnot.)

Birinci Bâb

1- Bkz. Kitâb-ı Sa'dî-Nâme bölümündeki 78 nolu dipnot.

2- Hürmüz: Sâsânîler hânedânından Nûşîrevân'ın oğlu olup, babasından sonra 579-590 yılları arasında hükümdarlık yapmıştır.

3- Bu mısra, *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Zumer 39/53*'ten iktibas: *"De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah bütün günâhları bağışlar..."* ve *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Fussilet 41/43*'ten iktibas: *"(Resûlüm!)...Elbette ki senin Rabbin, hem mağfiret sahibi hem de acı bir azap sahibidir."*

4- Şâpûr: Nizâmî-yi Gencevî'nin (ö. 1207) *Hüsrev ü Şîrîn* adlı eserinde adı geçen, hem başarılı bir ressam, hem de Hüsrev ile Şîrîn'in aralarını yapan kişidir. (ç.n.)

5- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Kısas 28/77*'den iktibas: *"...Allah sana ihsan ettiği gibi, sen de (insanlara) iyilik et."*

6- *El-Kur'ânu'l-Kerîm*: *Fâtiha* sûresi.

7- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, İbrâhîm 14/26* âyetinden iktibas edilmiş olabilir: *"Kötü bir sözün misâli, gövdesi yerden koparılmış, o yüzden ayakta durmayan (kötü) bir ağaca benzer."*

8- La'l: Ziynet eşyası yapımında kullanılan, açık kırmızı renkli kıymetli bir taş. En kalitelisinin Afganistan'ın doğusundaki şehirlerden Bedahşân'da çıktığı söylenir.

9- Kav: Meşe, dişbudak, söğüt ve kavak gibi ağaçların kabuğunda yetişen, bir mantardan kurutularak elde edilen, kolay tutuşur, süngere benzer bir madde.

10- Emr bi'l-ma'rûf ve nehy 'ani'l-münker: İyiye yönlendirme, kötü, yanlıştan sakındırma anlamına gelen bu Arapça tabir, Müslü-

manlar arasında sosyal bir kontrol aracı olarak kullanılagelse de zaman zaman suistimal de edilmiştir. Terim, *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Âl-i İmrân 3/104* âyetinden iktibas edilmiştir: *"Sizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir."*

11- Âgûş: O devirlerde kölelere verilen adlardan biri. "Kucak" anlamındadır. (ç.n.)

12- Birinin okunu taşımak veya birinin okuna sahip olmak: Eskiden pâdişahlar, bir kimseyi himayelerine aldıkları zaman, ona kimse zarar vermesin diye, kendi özel işaretlerini taşıyan oklarından birini verirlerdi. Artık o kişi pâdişahın koruması altında sayıldığından ona kimse ilişmezdi. (ç.n.)

13- Susaklı: Ne kadar su içerse içsin doymayan demektir. Bu durum bir tür hastalıktır. İstiska hastalığı. (ç.n.)

14- İblîs: Yunanca "Diyabolos" kelimesinin muarrebi, Arapçalaşmış şeklidir. "Yalancı, söz taşıyan" ve "Şeytan" anlamları vardır. (Geniş bilgi için bkz. *İA*, V/II, 690-692.)

15- Hümâ (Humâ): Sîmorg gibi efsanevi bir kuştur. Fars edebiyatında varlığına kesinlikle inanılır. Mutluluk, devlet ve hükümdarlığın simgesi olarak kabul edilir. Eskiler, humâ kuşunun gölgesi altına giren kimselerin kutlu ve talihli kimseler olduklarına, gölgesinin başına düştüğü kişinin hükümdar olacağına inanırdı.

Rivâyete göre yırtıcı kuşlar familyasından olmakla beraber, hiçbir canlıya zarar vermez ve kemikle beslenirmiş. Yere hiç konmadığı için ayakları yokmuş. Havada yumurtlar, yavrusu da havada yumurtadan çıkıp uçarmış. (Geniş bilgi için bkz. *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, a.g.e., s. 388-390.)

16- Cemşîd (Cem; Cemşasp; Cemşîdûn): İran'da hüküm süren Pîşdâdî hanedanının dördüncü ve en ünlü hükümdarı. Rivâyete göre yedi yüz yıl (*Şahnâme*'ye göre 600 yıl) boyunca insanlar, cinler, devler, kuşlar ve periler dünyâsının tamamı üzerinde egemenlik kurmuştur. Hükümdarlığı boyunca dünyâ huzur ve refaha kavuşmuştur. Hem hükümdar, hem mûbed olarak tanrısal güçler taşıyan bir kişidir. Perslerin inançlarına göre, tıb ilmine ilgi gösteren odur. İlk hamamı yaptıran, ilk defa ok ve yay kullanan ve şarabı keşfeden kişi odur. Nevruz törenlerini ihdas eden de odur. Halkı; 1. Ordu mensupları, 2. Bilginler ve kâtipler, 3. Çiftçiler, 4. Diğer meslek sahipleri olarak dört sınıfa ayıran da odur. (Geniş bilgi için bkz. *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, a.g.e., s. 204-211.)

17- Dârâ (Dâryûş): Ahamenitlerden üç hükümdarın adı. Vişţasp'ın oğlu I. Dâryûş veya Büyük Dâryûş (salt. MÖ 521-486), I. Erdeşîr'in oğlu II. Dâryûş (salt. MÖ 424-404), II. Dâryûş'un torunu III. Dâryûş (salt. MÖ 336-330).

18- Keyânî Yayı: Ok akmakta pek mahir olan Keyânîler zamanında yapılan ünlü yay.

19- İran ve Tûrân: Pîşdâdî hanedanının altıncı hükümdarı. Cemşîd'den sonra tahta geçen, Cemşîd'in soyundan Âtbîn'in oğlu olan ve rivâyete göre beş yüz yıl hüküm süren Ferîdûn, İran'ın en büyük mitolojik kahramanlarından biridir. Ferîdûn yaşlanınca dünyâyı üç oğlu arasında paylaştırmış; üç oğlundan biri olan İrec'e Fars topraklarını, İran adıyla Irak ve Arap bölgelerini bırakırken, Selm'e Rûm bölgelerini ve Mısır ve Mağrib taraflarını, Tûr'a ise Çin, Türk ve Tibet bölgelerini vermiştir. Bu bölgelere Tûr adına izafeten Tûrân denilmiştir. Bu ad bir coğrafî bölgeyi göstermekten çok mitolojik bir bölgenin adıdır. (Geniş bilgi için bkz. *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, a.g.e., s. 307-311.)

20- Keyvan (Zuhal yıldızı; Satürn): Eski gökbilimcilerin ileri sürdüklerine göre göğün yedinci katında yer alır. İslâm inanışı ve İslâmî edebiyatta Feleğin koruyucusu sıfatının yanı sıra uğursuz da sayılan bir gezegendir. Yunan mitolojisinde ise, en büyük tanrı olarak kabul edilir. (Geniş bilgi için bkz. *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, a.g.e., s. 745-746.)

21- Ömer İbn-i Abdülazîz: Emevî halifelerinin sekizincisidir. 717-720 yılları arasında halifelik yapmış, cömertliği, adâleti ve alçakgönüllü olmasıyla ün kazanmıştır. Emevî siyaseti gütmekten çok İslâmî bir siyaset izlediği için zehirlenerek öldürülmüştür. Adâletli olması nedeniyle Hz. Ömer'e benzetilmiştir. (*DİA*, XXXIV, 53-55.)

22- Nergis: Yunanca Narkissos. Thespia'da Nympha Leiriope ile Nehir Tanrısı Kephisos'un evliliklerinden dünyâya gelmiştir. Büyüdüğünde çok güzel bir delikanlı olmuş, âşıklarının hiçbirine yüz vermemiştir. Günün birinde bir yaprağın bile düşüp durgunluğunu bozmadığı bir nehirde kendi aksini görüp kendisine âşık olmuş, günlerce yerinden kıpırdamayarak kendine sahip olmaya çalışmış, ancak başarılı olamayınca yemeden içmeden kesilmiş ve sonunda gölün kenarında kendini parçalayarak ölmüştür. Bir başka rivâyete göre de sudaki kendi aksine dalıp olduğu yerde hiç kıpırdamadığı için ayakları kök salmış ve Nergis çiçeğine dönüşmüştür. (Geniş bilgi için bkz. *Yunan Mitleri* (*Tanrılar, Kahramanlar, Söylenceler*), Robert Graves, Çev. Uğur Akpur, İstanbul 2004. II. Baskı, s. 385-387.)

23- Bu beyitte sözü edilen fitne ve fitneci, şu hadîsten alınmıştır: "*El-fitnetu nâimetun la'anallâhu men eykazehâ*" *(Fitne uykudadır. Onu uyaranı Allah lânetlesin.) (El-Câmi'u's-sağîr*, II, 66.)

Aynı mazmunu Sa'dî *Gülistan* adlı kitabında da şu beyitte dile getirmiştir:

"Zâlimî râ hofte dîdem nîmrûz
Goftem: În fitne est hâbeş borde, bih."

(Gün ortasında bir zâlimi uyurken gördüm,
Dedim: Bu fitnedir. Uyuması daha hayırlıdır.)

(Gülistân, be kuşiş-i Dr Halîl Hatîb Rehber, Tahran 1348/1969, s. 81.)

24- Tukle: İranlılar "Tekle" şeklinde telaffuz ederler. Çevirisi yapılan nüshada da bu şekilde harekelenmiştir. Fars atabeklerinden (Salgurlular) Atabek Zengî'nin oğludur. (salt. 571-591 / 1175-1195)

25- Fakir: Tanrı'dan başkasına ihtiyaç duymayan kişi. *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Fâtir, 35/15*'den iktibas: *"Ey insanlar! Allah'a muhtaç olan sizsiniz. Zengin ve övülmeye layık olan ancak O'dur."*

26- Zehhâk (Dehhâk; Dahhâk): *Avesta*'da Ajidehâk olarak geçen kelimenin muarrebidir. *Şahnâme*'ye göre; Pîşdâdî hânedânının beşinci hükümdarıdır. Cemşîd'den sonra tahta çıkmıştır. Kaynaklarda Arap kökenli olduğu yazılıdır. Araplar arasında Bîveresb (Onbin at sahibi) olarak bilinir. Zehhâk-i Mârdûş (Omzunda yılan taşıyan) adıyla ünlenmiştir. Çünkü sarayına aşçı olarak giren Şeytan, ona çok leziz yemekler yaparak onun gönlünü çeler. O da aşçısına: "Senden çok memnunum. Dile benden ne dilersen!" demek gafletinde bulunur. Şeytan ise ondan sadece omuzlarından öpmek istediğini söyler. Dileği yerine gelince de Zehhâk'in omuzlarından iki yılanbaşı çıkar. Bu yılanlar Zehhâk'i rahatsız ederler. Sakinleşmeleri için her gün genç insan beyni yedirmek gerekir. (Geniş bilgi için bkz. *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, a.g.e., s. 227-230.)

27- Cem (Cemşîd): Bkz. bu bölümün 16 nolu dipnotu.

28- Pâymâl olmak: Ayaklar altında kalmak; yerle bir olmak. (ç.n.)

29- İzâ mâte'l-insânu inkata'a 'ameluhu illâ min selâsin: Sadakatun câriyetun ev 'ilmun yuntefe'u bihi ev veledun sâlihun yed'ûlehu: "*Bir insan öldüğünde ondan sadece üç şey kalır: Sürekli sadaka [Yaptığı hayır işleri], yararlanılan ilim, arkasından duâ edecek bir evlat.*" (*El-Câmi'u's-sağîr*, I, 29.)

30- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Necm 53/39-41*'den iktibas: *"Bilsin ki insan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur. Ve çalışması da ileride görülecektir. Sonra ona karşılığı verilecektir."*

31- Hodâdûst: Tanrı seven, Allah'ın dostu. (ç.n.)

32- Bu meâlde Hz. Ali şöyle demiştir: *"A'dâuke: 'Aduvvuke ve 'Aduvvu sadîkıke ve Sadîku 'Aduvvike."* (*Düşmanların şunlardır: Düşmanın, dostunun düşmanı ve düşmanının dostu.)* (*Nehcu'l-Belâğe*, 333/225.)

33- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, İsrâ 17/16*'dan iktibas: *"Bir ülkeyi helâk etmek istediğimizde, o ülkenin zenginlik sebebiyle şımarmış elebaşlarına (iyilikleri) emrederiz; buna rağmen onlar orada kötülük işlerler. Böylece o ülke, helâke müstahak olur; biz de orayı darmadağın ederiz."*

34- Bu meâlde Arapça bir deyim vardır. *El-'ıkdu'l-ferîd, I/277. El- Mütenebbî ve Sa'dî*'den naklen: *"Kufru'n-ni'meti yûcibu zevâlihâ." (Nimeti inkâr, onun zevâline sebep olur.)*

35- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Al-i İmran, 3/47*'den iktibas: *"Allah... bir işe hükmedince ona sadece 'Ol!" der, o da oluverir."*

36- Kirman: İran'ın Orta güneyinde bir eyalet. Kirman aynı zamanda "Kirm-kurt" kelimesinin çoğuludur. "Kirm+an=Kirman: kurtlar" Sa'dî bu iki kelime arasında cinas yapmıştır. (ç.n.)

37- Zakkum: Cehennemde yetiştiği, çok acı bir meyvesinin olduğu ve cehennemliklerin meyvesini yiyecekleri söylenen bir ağaç. *"Şüphesiz zakkum ağacı, günâhkârların yemeğidir."* (*El-Kur'ânu'l-Kerîm, Duhan, 44/43-44.*)

38- Haccâc b. Yûsuf (ö. 713-14): Emevîlerden Abdülmelik'in veziri olup, bir dönem Irak ve Hicaz valilikleri de yapmış bir devlet adamı. Zâlim bir adam olan Haccâc, binlerce insan öldürtmüş, Mekke'yi hatta Kâbe'yi yakıp yıkmıştır. Dolayısıyla da daha çok "Zâlim Haccâc" olarak tanınır. (Tafsîlât için bkz. *DİA*, XIV, 427-428.)

39- Meşini yayıp üstüne kum sermek: Eskiden bir idam mahkûmunun kellesini vuracakları zaman, yere meşin bir yaygı yayarlar üstüne de kum sererlerdi. Bu eylemin amacı, kanın etrafa bulaşmasını engellemekti. (ç.n.)

40- İblîs: Bu beyitte, Şeytan'ın Tanrı buyruğuna uymayıp, Âdem'e secde etmemesine değinilmiştir. *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Bakara 2/34*'ten iktibas: *"Hani biz meleklere (ve cinlere) Âdem'e secde edin, demiştik. İblîs hariç hepsi secde ettiler. O yüz çevirdi ve büyüklük tasladı, böylece kâfirlerden oldu."*

41- İplik çıbanı (Piyû veya Piyûk): İran'ın Lâristân, Bender Lenge ve Bender Abbas şehirlerinin bulunduğu güney sahillerinde yaygın olarak görülen bir yara. Deri altında veya adaleler üzerinde oluşan iplik gibi, boyu 50 cm'yi geçebilen bir kurtçuk ciltte bir yara ortaya çıkmasına ve yaranın apse yapmasına neden olurmuş. O bölgenin kasap ve berberleri bu kurtçuğu oradan çıkarmakta usta imişler. Bu kişiler küçük bir ameliyatla apseyi açıp, kurtçuğun başını büyük bir ihtiyatla yakalar, bir iki cm kadar dışarıya çektikten sonra bir kibrit çöpüne sararlar, çöpü öylece yaranın üstünde bırakırlar, ertesi gün yine bir iki cm çekerek çubuğa sararlarmış. Bu ameliye, kurtçuk tamamen dışarıya çıkana kadar günlerce devam edermiş. Bu ameliye sırasında eğer bir kısmı dışarıya çıkmış olan kurtçuk bir yerinden koparsa, çok tehlikeliymiş. O takdirde bedende kalan kurtçuk iltihaplanmaya ve şişmeye neden olduğu gibi çok büyük ıstırap verirmiş. Hatta hastanın ölümüne bile sebep olurmuş. (Bkz. *Ferheng-i Fârsî*, Dr. Muhammed Mu'în, Tahran 1371/1992, Piyû maddesi.)

42- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Ra'd, 132/2*'den iktibas: *"Görmekte olduğunuz gökleri direksiz yükselten, sonra Arş'a istivâ eden, Güneşi ve ayı emrine boyun eğdiren Allah'tır."*

43- Süleyman tahtı (Serîr-i Süleymân): *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Sebe', 34/12*'den iktibas: Rivâyete göre kırk fersaha kırk fersah ölçüsünde olan Hazret-i Süleyman'ın tahtı, onun emriyle rüzgâr tarafından istediği yere götürülüyordu. *"Sabah gidişi bir aylık mesafe, akşam dönüşü yine bir aylık mesafe olan rüzgârı da Süleyman'a verdik..."*

44- Lâ yezâl (Zevali olmayan. Allah): Beyit, *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Rahmân 55/26-27*'den iktibas: *"Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacak. Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâkî kalacak."*

45- Azîz: Maliye bakanı anlamındadır. Hz. Yûsuf da yıllar süren meşakkatli bir hayattan sonra Mısır azîzi olmuştur. (ç.n.)

46- Kızıl Aslan: Bkz. Kitâb-ı Sa'dî-Nâme bölümü, 94 nolu dipnot.

47- Kızıl Aslan Kalesi: Sûdî, bu kalenin Diyarbakır kalesi olduğunu yazar. (Bkz. Bustân Şerhi, I, 280.)

48- Elvend Dağı: İran'ın batısında, Hemedân şehrinin güneyinde 3746 rakımlı bir dağ. Üstünde Dâryûş'tan (salt. MÖ 522-486) kalma "Bîsütûn" adını taşıyan, çivi yazısıyla yazılmış bir kitabe vardır.

49- Alp Aslan (Alp Arslan, salt: 1063-1072): Büyük Selçukluların ikinci hükümdarıdır. 1071 Malazgirt savaşından sonra Anado-

lu'yu Türklere açan hükümdardır. (Geniş bilgi için bkz. *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, a.g.e., s. 51-55.)

50- Melikşâh (salt. 1072-1092): Büyük Selçukluların üçüncü hükümdarı. Bu iki hükümdar zamanında Selçuklu İmparatorluğu gücünün doruğuna yükselmiştir. (Geniş bilgi için bkz. *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, a.g.e., s. 55-60.)

51- Gûrlular: 1000 ilâ 1215 yılları arasında, Horasan, Afganistan ve Kuzey Hindistan'da hüküm süren bir hânedândır. İki kol şeklindeki Gûrlular'ın asıl kolunun başkenti Fîrûzkûh, öteki kolun başkenti ise Bâmyân idi. (Geniş bilgi için bkz. *DİA*, XIV, 207-211.)

52- Hızır: Hz. Musâ döneminde yaşamış, kendisine ilâhî bilgi ve hikmet öğretilmiş kişi. (Geniş bilgi için bkz. *DİA*, XVII, 406-412.) Bu beyitte, Hızır'ın Hz. Musâ ile bir gemide yolculuk yaparken gemiyi su alması için delmesine işaret edilmektedir. *"Bunun üzerine yürüdüler. Nihayet gemiye bindikleri zaman o (Hızır) gemiyi deldi. Musâ: 'Halkını boğmak için mi deldin? Gerçekten sen (ziyanı) büyük bir iş yaptın!' dedi. (Hızır): 'Ben sana benimle beraberliğe sabredemezsin demedim mi?' dedi. ... 'Gemi var ya, o, denizde çalışan yoksul kimselerindi. Onu kusurlu kılmak istedim. (Çünkü) onların arkasında, her (sağlam) gemiyi gasp etmekte olan bir kral vardı.' "* (*El-Kur'ânu'l-Kerîm, Kehv, 18/71-79.*)

53- Mısra, *El-Kur'ânu'l-Kerîm, A'raf, 7/34*'ten iktibas edilmiştir: *"Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar ne de bir an ileri gidebilirler."*

54- Me'mun: 813 / 14-833 yılları arasında halîfelik yapmış Abbâsî hükümdarı.

55- Sakmunya: Yunanca "Skammonia" kelimesinin muarrebi olup, Türkçesi "Bingöz otu"dur. Müshil olarak kullanılır. (ç.n.)

56- Bu mısra, *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Âl-i İmrân 3/104*'ten iktibas edilmiştir: *"Sizden, hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir."*

57- Dermeyân etmek: Gündeme getirmek; konuşmak.

58- Çapar: Koşar.

59- İhsan muskası (İhsan ta'vîzi): *"El-ihsânu yakta'u'l-lisâne" (İyilik, kötü söyleyenin konuşmasını keser)* hadîsinden iktibas. (*El-Mütenebbî ve Sa'dî*, s. 113.) Halk arasında dil bağı denilen bir tür muska. Muhatabın itirazını engellemek ve denileni kabul etmesini sağlamak için yapılan bir muskadır.

60- Rüstem: Bkz. Kitâb-ı Sa'dî-Nâme bölümü, 83 nolu dipnot.

61- İsfendiyâr: Kutsal yaratık anlamına gelen bileşik bir addır. Keyâniyan sülalesinden Geştasp/Goştasp'ın oğludur. Zerdüşt dininin yayılması konusunda çok çaba harcamıştır. Bu dine hizmetlerinden dolayı Zerdüşt onu Rûyînten (Tunç/kalay bedenli) yapar. Bu sebeple gözleri hariç, vücudunun öteki organları dış etkilerden ve silahlardan etkilenmez. Babası, önce tahtı ona bırakacağını vaat etmesine rağmen sonradan vaz geçer. İsfendiyâr, babasının sözünde durmasını ister. Bunun üzerine babası Rüstem'i yakalayıp getirmesi karşılığında bu sözünü yerine getireceğini söyler. Ancak gerçek amacı ondan kurtulmaktır. İsfendiyâr babasının buyruğuyla Zâbulistan'a gidip Rüstem'le savaşır. Rüstem, Simorğ'un İsfendiyâr'ın zayıf noktasının gözleri olduğunu söylemesi üzerine onu gözünden okla vurarak öldürür. (Geniş bilgi için bkz. *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, a.g.e., s. 425-27.)

62- Efrâsyâb (Efrâsiyâb): Ferîdûn'un üç oğlundan biri olan Tûr'un soyundan, Peşeng'in oğludur. Efrâsyâb'ın eski Türk kahramanlarından Alpertunga olduğunu kabul edenler de vardır. Türkistan hükümdarıdır. Huşeng'in ölümü üzerine İran'a saldırır; Novzer'le (Nevzer) yaptığı üç savaşta da Novzer yenilir ve Efrâsiyâb tarafından öldürülür. Keykâvûs tahta çıkınca Rüstem kumandasında İran-Tûran savaşları başlar. Efrâsiyâb yenilir. Bu arada Keykâvûs Hâmâverân zindanında tutuklu iken İran'a saldırır. İran'ı yakıp yıkar. Rüştem'in Keykâvûs'u kurtarmasından sonra İran-Tûran savaşları yeniden başlar. Efrâsiyâb yenilip kaçmıştır. Hikâyesi *Şahnâme*'de uzun uzun anlatılan Efrâsiyâb, sonunda Keykâvûs ve Keyhüsrev tarafından yakalanarak öldürülmüştür. Pâdişahlığı döneminde İran'da çok yararlı işler yapmıştır. (Geniş bilgi için bkz. *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, a.g.e., s. 268-271.)

63- Gurgîn: İranlılar "Gorgîn" şeklinde telaffuz ederler. *Şahnâme*'de adı geçen pehlivanlardan biri. (Geniş bilgi için bkz. *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, a.g.e., s. 339-40.)

64- İskender (Aleksandros: Pella, MÖ 356 - Babil, 323; salt: MÖ 336-323): Makedonya kralı II. Filip'in oğludur. Özel öğretmenler nezaretinde yetiştirilmiştir. Öğretmenlerinden biri de Aristoteles'tir (MÖ 384-322). Babasının öldürülmesi üzerine yirmi yaşındayken kral olmuştur. Önce Trakya'daki kavimleri bir araya getirmiş, ardından Pers İmparatorluğu ile hesaplaşmak için donanımlı ordusuyla Asya seferine çıkmış (334), Pers kralını önce Biga Çayı önünde yenmiş, bir yıl içinde bütün Anadolu'yu ele geçirmiş, Pers kralı Dâryûş ile İssos Ovası'nda karşılaşıp onu yenmiş, Dâryûş Babil'e kaçmış, ardından Finike, daha sonra Mısır'ı ele geçirmiş (332), İskenderiye'de

bir yıl kaldıktan sonra Suriye'ye dönmüş, oradan Mezepotamya'ya geçmiş ve Ninova'da Dâryûş ile karşılaşmış ve Dâryûş yine kaçmak zorunda kalmıştır. Babil'i de alan İskender, oradan İran'ın içlerine doğru yola koyulmuş ve Persepolis'i ele geçirip, daha sonra da Ekbetâne'yi (bugünkü Hemedân) almıştır (330). Bir süre İran'da bir İran şahı gibi yaşadıktan sonra doğu seferine tekrar başlayıp, Hazar kıyılarına, oradan Afganistan'a, daha sonra Hindikuş Dağları'nı aşıp, Seyhun Irmağı'na varmış, orada İskitleri yenmiş, Oradan Hindistan'a yönelmiş, askerleri Hint Okyanusu'na kadar inmiştir. Doğu Asya'ya doğru seferlerine devam etmek istediği hâlde, ordudaki huzursuzluklar nedeniyle bu fikrinden vazgeçmiş, Makedonyalılarla Persleri karıştırıp kaynaştırarak yeni bir nesil oluşturmak için on bin subay ve askerini İranlı kadınlarla evlendirmiştir. Buradaki hükümdarlığı sırasında orduda ve yönetimde İranlıların yer alması Makedonyalıların tepkisini çekmiştir. Bunun üzerine askerlerini Makedonya'ya göndermiş ve orduyu dağıtıp, İranlılardan oluşturduğu bir ordu ile Babil'e geçmiştir. Orada içkili bir toplantıdan sonra ateşli bir hastalığa tutulmuş ve otuz üç yaşında iken ölmüştür. (Geniş bilgi için bkz. *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 427-435.)

65- Eskiden savaşa çıkan hükümdarlar, hangi istikamete gideceklerse, çadırlarının kapısı o yöne gelecek şekilde kurdururlardı. (ç.n.)

66- Behmen: İran hükümdarlarından İsfendiyâr'ın oğludur. (Geniş bilgi için bkz. *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 142-145.)

67- Zâbulistân: Afganistan'la Belucistan arasındaki dağlık bölge. (ç.n.)

68- Bu beyit, Arapça "*El-insânu'abdu'l-ihsân*" *(İnsan ihsanın kölesidir.)* deyimini çağrıştırmaktadır.

İkinci Bâb

1- Bu mısra, *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Şuarâ 26/88*'den iktibas: *"O gün, ne mal fayda verir ne de evlat."*

2- Bu beyit Arapça, "*Mâ hekke zahrî mislu yedî*" *(Hiçbir şey elim gibi sırtımı kaşımaz)* deyiminden iktibas edilmiştir. (*Mecma'u'l-emsâl*, s. 613.)

3- Bu beyit, "*İnne'l-yetîmeİzâbekâİhtezzelehu'l-'arşu*" *(Bir yetim ağladığında arş titrer)* hadîsinden iktibas edilmiştir. (*El Mütenebbî ve Sa'dî*, s. 114.)

4- Hocendli Sadreddîn: Hocend, Maveraünnehir'de Seyhun nehrinin kenarında bulunan bir şehirdir. Âl-i Hocend 12. yüzyılda İsfahan şâfîlerinin yönetimini elinde bulunduruyordu. Bu ailenin fertlerinin çoğu, âlim, fazıl ve şair kişilerdi. Birkaçının lakabı da Sadreddîn idi. Meselâ: Sadreddîn Muhammed ibn-i Abdüllatîf, onun oğlu Sadreddîn Abdüllatîf ibn-i Muhammed (ö. 1184), Sadreddîn Muhammed ibn-i Abdüllatîf ibn-i Muhammed (ö. 1196) (Geniş bilgi için bkz. *Târîh-i Edebiyât Der Îrân*, Dr. Zebîhullâh-ı Safâ, Tahran 1336, II, 60)

5- Halîl (İbrâhîm peygamber): Musevîlik, Hıristiyanlık ve İslâm dinlerinin büyük ve ortak peygamberlerinden biridir. *Kur'ân*'da 69 yerde adı geçer. Lakabı Allah'ın dostu anlamına gelen Halîlullâh'dır. (*"...Allah İbrâhîm'i dost edinmiştir." El-Kur'ânu'l-Kerîm, Nisâ 4/125.*) Nemrut tarafından ateşe atıldığında, ateş gül bahçesine dönüşmüş ve onu yakmamıştır. (Geniş bilgi için bkz. *DİA*, XXI, 266-273; *İA*, 5/II, 878-880; *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, a.g.e., s. 407-410.)

6- Moğ (Muğ): Ateşperest din adamı.

7- Batman: Kullanıldıkları bölgelere göre 2,5 ilâ 10 kilo arasında değişkenlik gösteren bir ağırlık birimi. (ç.n.)

8- Ebû Zeyd (Ebû Zeyd-i Serûcî): 12. yüzyılın başlarında yaşamış, diliyle herkesi merhamete getirip kandıran, ne yapıp edip paralarını alan, düzenbaz, ünlü bir dilenci.

9- Kırba: Deriden yapılmış su kabı. (ç.n.)

10- Sahr-ı Cinnî: Dîv-i Süleyman adıyla da bilinir. İnsan görünümünde olan, yüzü aslana benzeyen, her organı başka bir hayvanınki gibi olan değişik bir yaratıktır. Bir gün, Hz. Süleyman Cennet'ten getirilip kendisine sunulan yüzüğünü, abdest almak için ya da eşlerinden birinin yanına gideceği sırada, eşlerinden biri olan Cerâde'ye verir. Sahr, Süleyman'ın kılık ve görünümüne bürünerek Cerâde'nin yanına gelip ondan yüzüğü alır, parmağına takıp tahta oturur. Herkes onu Süleyman sanır. Hz. Süleyman gelip yüzüğü ister. Cerâde onu cin sanır. Sahr, sultan gibi hüküm sürerken Hz. Süleyman bir balıkçının yanında çalışmaya başlar. Günde iki balık kazanır. Birini yer, birini satar. Zamanla Sahr, yaptığı yanlış ve din dışı icraatlardan sonra şüphe çeker, başarısız olduğunu anlayınca da yüzüğü denize atar. Süleyman bir gün bir balığı yemek için keserken yüzük balığın karnından çıkar. Böylece yüzüğüne kavuşan Süleyman tekrar eski gücü ve yetkesine kavuşmuş olur. (*Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 599.)

11- Ak Dev (Dîv-i Sepîd): *Şahnâme*'de verilen bilgilere göre, Mâzenderân'da bulunan devlerin başı ve en büyüğüdür. Rüstem tarafından alt edilip ortadan kaldırılmıştır. (*Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 253.)

12- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Kaf 50/24-26*'dan iktibas: "*... Haydi ikiniz her inatçı kâfiri, hayra bütün gücüyle engel olanı, azgın şüpheciyi cehenneme atın.*"

13- Bu mısra metinde: "*Düşünceli adamlar mallarını birlikte götürürler.*" şeklindedir. Ancak hikâyenin akışına göre: "*Düşünceli adamlar mallarını dostlarla tüketirler.*" şeklinde ifade edilmesinin daha uygun olduğunu düşünüyorum. (ç.n.)

14- Hâtif: Kendisi görünmediği hâlde sesi duyulan. (ç.n.)

15- Bu beyit, karıncanın Hz. Süleyman'a hediye olarak çekirge bacağı götürdüğü anlatılan hikâyeden alınmıştır.

16- Bu mısradaki vezir ve piyade, satranç oyunundaki vezir ve piyadedir. (ç.n.)

17- Başakçı: Ekini biçilmiş tarlalarda artakalan başakları toplayarak geçimini sağlayan kişi. (ç.n.)

18- Utârid (Merkür): Batlamyus'un ortaya koyduğu inanışa göre, göğün ikinci katında yer alan gezegendir. Edebiyatta, feleğin kâtibi olarak anılır. Ayrıca sanat, belâgat ve nifak ilâhıdır. (ç.n.)

19- Şiblî: 861-946 yılları arasında yaşamış ünlü sûfîlerden biridir. Hallâc-ı Mansûr'un yakınlarından ve onun gibi düşünenlerden biridir. (Tafsilatlı bilgi için bkz. *İA*, XI, 516-517.)

20- Firdevsî: (934-1020) *Şahnâme* adlı eserinde, İran'ın millî destânını yazan şairdir. Tûs şehrinde doğmuştur. Elli beş bin beyit civarında olan ve *fe 'û lun, fe 'û lun, fe 'û lun fe 'ûl* vezninde yazdığı bu eseri, otuz yılda tamamlamıştır. Eserde İran'ın geçmiş tarihi anlatılmıştır. *Şahnâme*'den sonra yazılan tüm hamâsî mesnevîlerde şairler ondan esinlenmişler, pek çok kimse de onu taklit etmiştir. Türk Edebiyatında yazılan bu tür eserlerde de Firdevsî'nin çok büyük etkisi vardır. (Tafsilat için bkz. *DİA*, XIII, 125-127, *Şahnâme*, Firdevsî, Çev. Necati Lugal, Kabalcı Yayınevi, İst. 2009.)

21- Kolay ehlileştirildiği için, eskiden ehlileştirilip ceylan avında kullanılan pars, peyniri çok severmiş. (ç.n.)

22- Bu hikâyeyi Mehmet Âkif Ersoy, "*me fâ 'i lun, fe 'i lâ tun, me fâ 'i lun, fe 'i lun /Fa' lun*" vezninde, ancak, meâlen denilebilecek şe-

kilde Türkçeye çevirmiştir. (Bkz. *Bostan*, Çev. Hikmet İlaydın, Hürriyet Yayınları, 105, İstanbul 1975, s. 350-351.)

23- Tesbîh: "Sübhânallâh" çekmek, **Tehlîl**: "Lâ ilâhe illallâh" çekmek.

24- Tashîf: Arap alfabesi ile yazılan bir kelimede bulunan noktalı harflerin üstünde ya da altında bulunan noktaların yerlerini değiştirerek ya da bir yerine iki veya üç nokta koyarak ya da iki veya üç noktayı bire indirerek, veya bazı noktaları yok sayıp, noktası olmayan harfin üstüne veya altına nokta koyarak yeni ve başka anlamda bir kelime türetmeye tashîf denir. Bir edebî sanattır. Bu beyitte verilen örnekte, "Öpücük" anlamına gelen "bûse" kelimesi Arap alfabesiyle بوسه şeklinde yazılır. "Yiyecek, azık" anlamına gelen "tûşe" ise توشه şeklinde yazılır. Görüldüğü gibi bûse kelimesinin birinci harfindeki (ب) "b" harfinin altındaki bir nokta, iki nokta olarak üste konduğu için (ت) "t" olmuş, noktasız üçüncü harfi olan (س) "s" harfi ise üstüne üç nokta konularak (ش) "ş" olmuştur. (Tashîf hakkında geniş bilgi ve örnek için bkz. *Edebiyat Lügatı*, Tâhir-ül Mevlevî, Neşre haz. Kemâl Edib Kürkçüoğlu, İstanbul 1973, s. 149, tashîf maddesi.)

25- Hâtem-i Tâî (ö. 578?): Câhiliye döneminde yaşamış, Tây Kabilesinin reisi, hem çok zengin, hem de çok cömert bir Arap. İslâmî edebiyatın egemen olduğu toplumlarda, ne zaman bir kimsenin cömertliğinden söz edilecek olsa, o kişi Hâtem'e benzetilmiştir. Hâtem aynı zamanda şairdir. (Tafsilatlı bilgi için bkz. *İA*, V/I,371-372. *DİA*, XVI, 472-473.)

26- Zinderûd (Zâyenderûd): İran'ın İsfahan kentinin ortasından geçen bir ırmak.

27- Düldül: Bkz. Kitâb-ı Sa'dî-Nâme bölümü, 59 nolu dipnot.

28- Tobba': Yemen hükümdarlarına verilen san. (ç.n.)

29- Beşir: Müjde veren, **Nezir**: Korkutan demektir. Bu iki kelime Hz. Muhammed'in sıfatlarındandır. *Kur'ân*'da da birçok kez geçer. Örneğin: "*Doğrusu biz seni Hak (Kur'ân) ile müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.*" (*El-Kur'ânu'l-Kerîm, Bakara 2/119.*)

30- Hümâ: Bkz. Birinci Bâb, 15 nolu dipnot. Devlet kuşu. Edebiyatta uğur sembolüdür. Baykuş ise uğursuzluk.

31- Tûtyâ: Çinko oksit, sürme. Göze çekildiğinde, parlaklık veren ve görmeyi güçlendiren bir madde. Edebiyatta sevgilinin eşiğinin tozu. (ç.n.)

32- Melâh: Malaga adasının o dönemlerdeki adı. Bu kelime *Bûstan*'ın bazı nüshalarında Münâh olarak geçer. **Münâh**: İkametgâh ve develerin çöktüğü yer, anlamlarına gelir. Ayrıca Nahşeb ovasındaki bir yer adıdır. (ç.n.)

33- Çeşmârû (Çeşm+â+rû: Göz+ve+yüz): İran'ın bazı bölgelerinde uygulanan bu gelenekte, bir testi veya küpün üzerine insan yüzü ve gözü çizilir, bu testi veya küp üzerine, renkli bez ve iplikler bağlanarak süslenir, içine madenî paralar konur, ev halkına, mal mülke, bağ-bahçeye ve tarlalara nazar değmesin diye, bu testi veya küp, Çehârşenbesûrî gecesi evin damından sokağa atılır. Kırılan testi veya küpten saçılan paraları orada bekleyenlerle yoldan geçenler kapışır.

Çehârşenbesûrî: Nevruzdan önceki son Çarşamba gecesine verilen addır. Bu gecede ateşler yakılıp üzerinden atlanır. Türkiye'de "Nevruz Ateşi" adı verilen ve 21 Mart günü yani Nevruz günü yakılan ateş, bu geleneğin çıktığı ve uygulandığı İran'da, o gece uygulanır. Bu yüzden de o geceye Çeharşenbesûrî denir. "Kırmızı çarşamba" demektir. Çünkü hemen hemen her yerde bu işlem yapıldığından, akşam karanlığında yakılan çalı çırpıdan yükselen alevler etrafa kırmızımsı bir ışık saçar. (Tafsilatlı bilgi için bkz. *Mu'tekidât ve Âdâb-ı Îrânî*, Henri Masse, Tercüme: Mehdî-yi Rûşenzamîr, Tahran, 2535/1976. s. 257-262.)

34- Dang: O devirlerde kullanılan çok küçük para birimi.

35- 'Ûc: 'Uvûc şeklinde de telaffuz edilir. Rivâyete göre, Âdem peygamberin kızı 'Unuk'un oğluymuş. 'Unuk, kendisiyle aynı batında doğan kardeşiyle ilişki kurmuş ve bu ilişkiden 'Ûc dünyâya gelmiş. Bu yüzden Âdem 'Unuk'u reddetmiş, 'Ûc'u da bir dağda büyütmüş. 'Ûc, üç bin yıl yaşamış. Çok iri ve çok uzun boyluymuş. Nuh Tufanında gemiye binmemiş olmasına rağmen sağ kalmış. Elini uzatıp denizin dibinden balık alıp, güneşe tutarak kızartıp yermiş. Musâ peygamber zamanında Firavun veya Şeddâd'ın hizmetine girmiş. Musâ ve kavmini ortadan kaldırmak için başının üzerinde dağ kadar (Musâ'nın ordugâhı kadar) bir taşla dolaşıyormuş. Ancak Tanrı, 'Ûc'un üzerine bir kuş göndermiş (Bu kuş, bazı kaynaklarda "Hüthüt" olarak geçer), taşı ortasından gagalayarak delmiş ve Allah'ın emriyle taş 'Ûc'un boynuna geçmiş ve 'Ûc'u âciz bırakmış. O zaman, on iki arşın (bazı kaynaklarda on arşın) boyundaki Musâ, on iki arşın (on arşın) boyundaki asâsıyla birlikte, on iki arşın sıçrayarak 'Ûc'a hamle etmiş ve asasıyla 'Ûc'un aşık kemiğine (bazı kaynaklarda başına) vurarak onu öldürmüştür. (Geniş bilgi için bkz. *Kısas-ı Kur'ân-ı Mecîd*, Tefsîr-i Ebû Bekr-i 'Atîk-i Nîşâbûrî meşhur be

Sûrâbâdî, Tahran 1347/1968, s. 88-89, *Ferheng-i Telmîhât*, Dr. Sîrûs-i Şemîsâ, Tahran 1366/1987, s. 415-416.)

36- Es-sadakatü temneu seb'îne nev'an min envâ'i'l-belâ: *"Sadaka yetmiş türlü belâyı defeder."* (*Ehâdîs-i Mesnevî*, s. 208.)

37- E's-sultânu zıll'ullâhi fi'l-'arz: *"Sultan Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir"* şeklinde bir hadîs olduğu rivâyet edilir. Bu yüzden "Zill'ullâh" ibaresi, Abbâsîler'den sonra pâdişahlara verilen bir san olarak süregelmiştir. (ç.n.)

38- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Enbiyâ, 21/107*'den iktibas: *"(Resûlüm!) Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."*

39- Kadir gecesi: *Kur'ân*'ın o gece indiği, bu yüzden bütün meleklerin o gece yeryüzüne indiği ve o gece yapılan ibâdetin bir yıllık ibâdetten daha üstün olduğuna inanılır. Hâl böyle olmakla beraber bu gecenin hangi gece olduğu kesin olarak bilinmez. Sadece ramazanın son on günündeki tek sayılı gecelerden biri olduğu söylenir. Halk arasında yaygın inanç, bu gecenin ramazanın yirmi yedinci gecesi olduğu şeklindedir. *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Kadir, 97/3*'ten iktibas: *"Kadir gecesi, bin aydan hayırlıdır."*

40- Yûsuf: Hz. Yûsuf. Bu beyitte, kardeşlerinin Hz. Yûsuf'u kuyuya attıktan sonra babaları Hz. Yakub'a onu kurt parçaladı diye anlattıkları hikâyeye telmih vardır. (Hz. Yûsuf hakkında tafsilatlı bilgi için bkz. *İA*, XIII, 441-443.)

41- Behrâm: Sâsânî hükümdarlarının beşincisidir. (salt: 421-438) Behrâm-ı Gûr adıyla tanınan Behrâm, özellikle de gûr (zebra) avına meraklı olduğundan veya bir rivâyete göre avlandığı sırada gûr'a (çukur) düşerek öldüğünden, iki anlama gelen bu kelime sebebiyle, bu lakapla anılmıştır. (Tafsilatlı bilgi için bkz. *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 148-150.)

42- İblîs'in secde etmemesi konusu şu âyetlerden alınmıştır: *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Bakara 2/34*: *"Hani biz meleklere (ve cinlere): Âdem'e secde edin, demiştik. İblîs hariç hepsi secde ettiler. O yüz çevirdi ve büyüklük tasladı, böylece kâfirlerden oldu."* ve *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Sâd 38/73-74*: *"Bütün melekler toptan secde ettiler. Yalnız İblîs secde etmedi. O büyüklük tasladı ve kâfirlerden oldu."*

43- Müdbir: Kötü talihin kurbanı olmuş; düşkün; talihsiz anlamlarına gelirken, **müdebbir**: Tedbirli; ileriyi görerek veya düşünerek hareket eden kimse anlamlarına gelir. Bu iki kelimenin Arap harfleriyle imlâsı (مدبر) aynıdır.

1- Bu beyitte, Belh hükümdarı (salt: 777-782) olduğu hâlde tahtını tacını bırakıp derviş olan İbrâhîm-i Edhem'e telmih vardır. İbrâhîm-i Edhem, ilk sûfîlerdendir. (Tafsilatlı bilgi için bkz. *DİA*, XXI, 293-296.)

2- Sabır (Sarısabırotu, Lat, Aloevera): İlaç yapımında kullanılan çok acı meyveli bir bitkidir. Aynı zamanda "güçlüklere ve acılara dayanma, katlanma gücü" anlamında da kullanılan Arapça bir kelimedir. (ç.n.)

3- "Melâmet şarabı içmek" deyimi, her türlü zorluk ve rezalete katlanma anlamında kullanılmıştır. (ç.n.)

4- Bengisu (Âb-ı hayât): Zulmette bulunduğu rivâyet edilen, içeni ölümsüz kılan bir çeşme. (Tafsilatlı bilgi için bkz. *DİA*, I, 1-4; *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 34-42.)

5- Beytü'l-mukaddes (Kudüs): Üç ilâhî dinde de önemli bir yere sahip olan ve kutsal sayılan şehir. (Kudüs hakkında geniş bilgi için bkz. *DİA*, XXVI, s. 323-338.)

6- Sâkî: Tasavvuf terimi olarak Tanrı demektir. (ç.n.)

7- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, A'raf 7/172*'den nakil: *"...Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da), Evet (buna) şâhit olduk, dediler."*

8- Tesbîh etmek: Sürekli anmak. *El-Kur'ânu'l-Kerîm, İsrâ 17/44*'ten iktibas: *"Yedi gök, yer ve bunlarda bulunan herkes O'nu tesbih eder. O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Ne var ki siz, onların tesbihini anlamazsınız."*

9- Ezelî Nakkâş (Allah): *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Âl-i İmrân 3/6*: *"Rahimlerde sizi dilediği gibi şekillendiren O'dur." El-Kur'ânu'l-Kerîm, Gâfir (Mü'min) 40/64*: *"...Size şekil verip de şeklinizi güzel yapan ve sizi temiz besinlerle rızıklandıran Allah'tır..."* ve *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Teğâbûn 64/3*'ten iktibas: *"...Sizi şekillendirdi ve şekillerinizi de güzel yaptı..."*

10- Vahdet şarabı: Birlik şarabı.

11- Şehzâdenin at bindiği ve atış talimi yaptığı meydan. (ç.n.)

12- Satranç oyunundaki dizilişte, fil ile at yan yana dururlar. (ç.n.)

13- Mısra, *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Yûsuf 12/84*'ten iktibas edilmiştir: *"Onlardan yüz çevirdi, 'Ah Yûsuf'um ah!' diye sızlandı ve kederini içine gömmesi yüzünden gözlerine boz geldi."*

14- Semender: Ateşte yaşadığı sanılan, kertenkeleye benzer mitolojik bir hayvan.

15- Zünnâr: Hristiyan keşişlerinin çıplak bedenlerinin üstüne bağladıkları kıldan yapılmış kaba, sert kuşak; Ateşperestlerin taktıkları kuşağa da bu ad verilir. Yunanca "Zōnárion" kelimesinin muarrebidir. (ç.n.)

16- Mavi giymek: Eskiden, sûfiler genellikle mavi veya lacivert giysi giyerlermiş.

17- Halk arasında bir inanışa göre; istiridyeler, nisan ayında yağan yağmurun bir damlasını yutarlarmış. İnci, bu damladan oluşurmuş. (ç.n.)

18- Sûr: Kıyamet günü dört büyük melekten biri olan İsrâfîl tarafından üflenileceğine inanılan borudur. Birinci üflemede yeryüzünde canlı kalmayacak, her yer dümdüz olacak, ikinci üflemede ise insanlar dirilecektir. (ç.n.)

19- Son devir: Eskiden içki meclislerinde, meclise katılanlar halka şeklinde otururlar, sâkî de elindeki kadehe koyduğu şarabı döne döne sırası gelen kişiye sunardı. Bu işlemi bazen normal bir kadehle yapar, boşalan kadehi doldurup sıradakine sunar, bazen "ede rıtl-ı giran" adı verilen büyük bir kadehe koyduğu şarabı en baştaki kişiye sunar, o kişi o kadehten bir miktar içtikten sonra kadehi biraz döndürerek yanındakine verir, o da aynı işlemi yaptıktan sonra kendi yanındakine verirdi. Böylece bu işlem halkanın sonunda oturan kişiye kadar devam ederdi. Rıtl-ı giran ile şarap sunulduğunda, herkes içtikten sonra kadehi biraz döndürerek bir sonraki kişiye verdiğinden, kadehte birinin dudağının değdiği yere, bir başkasının dudağı değmemiş olurdu. Bu mısrada, meclis dağılmadan önce sunulan son tur şaraptan söz edilmektedir. Halkanın sonundaki kişi, kadehteki en son şarabı içen kişidir. (ç.n.)

20- Pîr: Tarîkat şeyhi.

21- Merv: Sa'dî'nin yaşadığı dönemde Horasan'ın merkezi olan şehirdi. Günümüzde Afganistan sınırları içindedir.

22- Sultan Mahmud: Gazneliler Devletinin (963-1186) ünlü hükümdarı (salt: 998-1030). (Geniş bilgi için bkz. *DİA*, XXVII, 362-365.)

23- Ayaz (Ebu'n-necm Ayaz-ı Oymak, ö. 1057): "Eyaz" şeklinde de telaffuz edilir. Sultan Muhmud'un sevdiği ve hep yanında bulun-

durduğu bir köledir. Daha sonra Muhmud onu emîr yapmıştır. Sultan Mahmud ile Ayaz arasındaki sevgi kitaplara konu olmuş ve bu konuda mesnevîler yazılmıştır. (ç.n.)

24- Fâryâb: Ceyhun nehrinin batısında, Mâveraünnehr ve Belh arasında bir şehir. Fârâb şehriyle karıştırılmamalıdır. Günümüze yıkıntıları kalmış olan bu şehrin şimdiki adı Hayrâbâd'dır. (ç.n.)

25- Mağrib: Kuzeybatı Afrika ülkelerine Arapların verdiği addır. Eskiden Merâkiş, Cezâyir ve Tunus'u kapsarken, günümüzde sadece Fas için kullanılmaktadır. (ç.n.)

26- Musâ'nın selesi: *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Tâ hâ 20/39*'dan iktibas: *"Musâ'yı sandığa koy; sonra onu denize (Nil'e) bırak..."*

27- Yedi deniz: *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Lokman 31/27*'den iktibas: *"Şayet yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de arkasından yedi deniz katılarak (mürekkeb olsa) yine Allah'ın sözleri (yazmakla) tükenmez..."* İslâmiyet'ten önce çeşitli milletler, yeryüzünde yedi deniz olduğuna inanıyorlardı. Örneğin Araplarla Hintlilere göre bu yedi deniz şunlardır: Hint Okyanusu, Umman Denizi, Kızıldeniz, Berber Denizi (Baltık), Okyanus Denizi, Akdeniz, Karadeniz. (ç.n.)

28- Sema': Arapça Sm' kökünden sam' ve sim' gibi mastar ve isim, işitmek, işittirmek, dinlemek, işitilen söz, iyi şöhret ve iyi anılma, çalgı ve diğer bütün eşyanın çıkardığı ses ve şarkı dinleme veya mecazen şarkı, raks, nağme, vecd, hâl, üns meclisi, geçmişte olup bitenleri hatırlama, türkü söyleme ve dinleme, daha sonraları da Mevlânâ devrinde ise, yarı dînî mahiyette, sazlı ve şarkılı ziyafet anlamlarına gelir. Zamanla Mevlevîlerin müzik eşliğinde yaptıkları âyîne verilen addır. (Geniş bilgi için bkz. Tahsin Yazıcı, *Mevlânâ Devrinde Sema'*, *Şarkiyat Mecmuası*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1963, 135-150; aynı makale için bkz. *Makaleler*, Prof. Dr. Tahsin Yazıcı, Multilingual, 2004, s. 53-68; *İA*, X,464-466.)

29- Sindbâdnâme: Öbür adı *"Yedi Vezir Hikâyesi"* olan bu eser, *1001 Gece Masalları*'na benzeyen, bir ana hikâye içinde, birçok hikâyeyi barındıran bir masal kitabıdır. (Geniş bilgi için bkz. *Sindbâdnâme*, Muhammed ibn-i Ali Al-Zâhirî, yayımlayan: Ahmed Ateş, İstanbul 1948.)

1- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Sâd 38/71*'den iktibas: *"Rabbin meleklere demiş ki: Ben muhakkak çamurdan bir insan yaratacağım."*

2- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Sâd 38/76*'dan iktibas: *"İblîs: Ben ondan hayırlıyım! Beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın, dedi."*

3- Rum: Anadolu.

4- Mısra, Hz. Ali'nin bir sözünden alınmıştır. *"Bi't-tevâzu'i tekûnu'r-rıf'atu" (Büyüklük tevâzudadır.)* (*El-Mütenebbî ve Sa'dî*, s. 117.)

5- Bâyezîd-i Bistâmî (ö. 874): Tayfûr b. İsâ b. Surûşân-i Bistâmî ilk mutasavvıflardan biridir. Lakabı "Sultânu'l-'ârifîn"dir. Kerametleri olduğu hakkında pek çok rivâyet vardır. Onu şeyh bilenler "Tayfûriyye" adıyla anılırlar. (Tafsilatlı bilgi için bkz. *DİA*, V, 238-241.)

6- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Zuhruf 43/37*'den iktibas edilmiştir: *"O şeytan dostu kimse, en sonunda bize gelince arkadaşına: 'Keşke benimle senin aranda doğu ile batı arası kadar uzaklık olsaydı, ne kötü arkadaşmışsın?' der."*

7- Bu mısrada sözü edilen "top", Gûy ve Çevgân oyunundaki toptur. (ç.n.)

8- Bu hikâyedeki "bilgin" Sa'dî'nin kendisidir. (ç.n.)

9- Muarrif: Büyüklerin bulunduğu toplantılara katılanları, makam ve rütbelerine göre uygun yerlere oturtan, yeni gelen ve herkes tarafından tanınmayanları da tanıtan kimse. Teşrifat sorumlusu. (ç.n.)

10- Fıkıh (Şer'î hukuk. Usûl): Dinin esasları, inanışla ilgili sistemleri.

11- Hüccet: Kanıt.

12- Sadr-ı kebîr: İlmiye sınıfından olan büyüklere verilen bir san. Ayrıca Anadolu kazaskerlerine de bu san verilmiştir. (ç.n.)

13- Bu deyim Türkçede, *"Asla necâbet mi verir hiç üniforma, / Zerdûz (Altın işlemeli) palan vursan, eşek yine eşektir."* şeklinde kullanılır.

14- *"İşte o gün zorlu bir gündür."* (*El-Kur'ânu'l-Kerîm, Müddesir 74/9.*)

15- Ferkadeyn: Küçükayı takımyıldızının önünde bulunan iki yıldız. İkizler.

16- *"Gerçek acıdır"* deyimi, Arapça *"Kavlu'l-hakkı murrun."* ibaresinden alınmıştır.

17- Maksûre: Arap ülkelerindeki camilerde, hatibin hücresi veya itikâf hücresi; Türklerde ise, etrafı parmaklıklarla çevrilmiş, pâdişahların namaz kılmaları için ayrılmış yer anlamında kullanılmıştır.

18- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Şuarâ 26/89*'dan iktibas: *"Ancak Allah'a kalb-i selîm (temiz bir kalp) ile gelenler (o günde fayda bulur)."*

19- Emr bi'l-ma'rûf ve nehy 'ani'l-münker: İslâmî şeriatın yapılmasını istediği şeyleri yapmayı emretme, yapılmamasını istediği amelleri yapmayı ise yasaklama.

20- Tâmât: Lâtife ya da sûfiyâne söylenmiş sözler anlamında kullanılmıştır. Bu tür sözler, tasavvufa âşinâ olmayanlar arasında anlaşılamadığı için, saçma sapan sözler olarak da değerlendirilmiştir. (ç.n.)

21- Çeng: Arpın ilkel hâli olan müzik aleti. **Çengî**: Çeng adlı müzik aletini çalan kişi.

22- Rûd: Bir tür kemençe.

23- Şarap kabağı: Asma kabağından yapılan ve sürahi gibi kullanılan şarap kabı.

24- Ördek: Ördeğe benzer şekilde yapılmış şarap sürahisi.

25- Kız çocuğu: Bu ibare ile şarap kast edilmiştir. Çünkü şarabın Arapçası olan "Hamr" kelimesi, dişil bir kelime olduğu için, şaraba "Bint-i İneb", Farsça ise, "Dohder-i İneb/Dohter-i rez", yani, "üzümün kızı" denilmiştir. (ç.n.)

26- Tulum: Metinde şarap kabı anlamında kullanılmıştır.

27- Ma'rûf-i Kerhî (Ebû'l Mahfûz Ma'rûf b. Fîrûz-i Kerhî, ö. 816): Babası ve annesi Hıristiyan olan Ma'rûf, çocuk yaşta Müslüman olmuş ünlü sûfîlerden ve şeyhlerden biridir. (Geniş bilgi için bkz. *DİA*, 28/67-69.)

28- Ma'rûf: Arapça bir kelime olup, 'tanınmış' anlamına gelmektedir. Sa'dî bu beyitte Ma'rûf ve marufluk kelimelerini kullanarak, iştikak sanatı yapmıştır. (ç.n.)

29- Kerh: Eski Bağdat'ın bir mahallesinin adı. Hikâyeden anlaşıldığına göre o zamanlar orada bir mezarlık varmış. (ç.n.)

30- Cerrar: Harman harman dolaşıp arpa, buğday dilenen kişi.

31- Musâ'nın Asâsı: *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Tâhâ, 20/19-20*'den iktibas: *"Allah: Yere at onu, ey Musâ! dedi. Onu hemen yere attı. Bir de ne görsün, hızla sürünen bir yılan değil mi!"* Rivâyete göre, Hz. Musâ, Firavun'u dine davet etmiş ve ona mucizeler göstermiştir. Ancak Firavun ona sihir yaptığı gerekçesiyle inanmamış ve ülkenin en tanınmış sihirbazlarını getirtmiş, onlar yere bir takım ipler ve sopalar atmışlar, bu ip ve sopalar yılana dönüşmüş. Bunun üzerine Musâ asâsını yere atmış ve asâ bir ejderhaya dönüşerek yerdeki bütün yılanları yemiş ve Musâ'nın elinde tekrar asâya dönüşmüştür.

32- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Bakara 2/86*'dan iktibas: *"İşte onlar, ahirete karşılık dünyâ hayatını satın alan kimselerdir. Bu yüzden ne azapları hafifletilecek ne de kendilerine yardım edilecektir."*

33- Bilâl-i Habeşî (ö. 642, Şam): İslâm'ın ilk müezzini.

34- 'Âlimü'l-gayb: Bilinmeyen âlemleri bilen, yani Tanrı.

35- Melik Sâlih: Şam atabeklerinden olup, 1174-1181 yılları arasında saltanat sürmüştür. Ayrıca, Eyyûbîler'de de Melik Sâlih adını taşıyan iki kişi vardır. Biri 1240-1249 yılları arasında Mısır ve Şam'da hüküm sürmüştür. Öteki ise, Melik Sâlih İsmâil'dir. Bu zat, önceki Melik'in amcasıdır.

36- Tûbâ: Rivâyete göre Cennet'te bulunan ve kökleri yukarıda, dal ve yaprakları aşağıda bir ağaç.

37- Gûşyâr (Ebu'l-Hasankiyâ Gûşyâr-ı Gîlânî, 953-993): İran'ın ünlü müneccimlerindin biridir.

38- Sancak, davul ve kös sahibi olmak: Yüksek bir makama atanmak.

39- Yumuşak ve sağlam malzemeden yapılan şeyleri kılıç ve ok kolay kolay etkilemediği için, eskiden savaşçılar elbiselerinin içine, bir tür zırh gibi, kat kat ipekten yapılmış kaftanlar giyerlermiş. (ç.n.)

40- Hâtim-i Esemm: (851-939) Ünlü sûfîlerden biridir. Genellikle Hâtem-i Esemm olarak bilinir ve telaffuz edilir. ***Esemm:*** Sağır.

41- Behlûl-i Dânâ (Ebû Vüheyb b. 'Amr b. El-Mugîre el-Kûfî es-Sayrafî, ö. 799 veya 806): Abbâsî halifelerinden Harun Reşîd zamanında yaşamış bir meczup. Bazı kaynaklar onu Harun Reşîd'in kardeşi, bazıları yeğeni, bazıları ise nedîmi olarak kaydetmiştir. (Tafsilatlı bilgi için bkz. *DİA*, V, 352-53, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 140-144.)

42- Lokman Hekîm: *Kur'ân*'da, kendisine hikmet verildiği bildirilen, peygamberliği tartışmalı bir din büyüğü. (Tafsilat için bkz. *DİA*, C. XXVII, s. 205-208.)

43- Cüneyd-i Bağdâdî (Ebû'l-Kâsım Cüneyd ibn-i Muhammed-el-Hazzâz el-Kavârîrî, ö. 909-910): Ünlü din bilginlerinden ve ilk devir sûfîlerinden biri. (Tafsilat için bkz. *DİA*, VIII, 119-121.)

44- Vahş: Ceyhun nehri kıyısında, Belh'e yakın bir yer.

45- Ebe'l-Hasan: Hz. Ali'nin künyesidir. Hasan'ın babası demektir. Hasan (ö. 661) ise Hz. Ali'nin büyük oğlunun adıdır.

46- Haydar: Kelime anlamı aslan olup, Hz. Ali'nin lakabıdır.

47- Şâh-ı merdan: Yiğitlerin pâdişahı anlamında bir tamlamadır. Hz. Ali'nin lakaplarından biridir. (ç.n.)

48- Ömer: Hz. Ömer. II. İslâm halifesi.

49- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Fetih 48/10*'dan iktibas: *"...Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir..."*

50- Zünnûn-i Mısrî (Ebu'-Feyz/Feyyâz Zünnûn-i Mısrî, ö. 860): Ünlü sûfîlerden biri. (Tafsilat için bkz. *Tezkiretü'l-Evliyâ*, Şeyh Ferîdüddîn 'Attâr-ı Nîşâbûrî, Berresî, tashih-i metn, tavzîhat ve fehâris: Dr. Muhammed-i İst'lâmî, Tahran 1346/1967, s. 137-159.)

51- Medyen: Arap Yarımadası'nın kuzeybatısında, Kızıl Deniz kenarında bir yerleşim merkezi.

Beşinci Bâb

1- Şeğâd veya **Şeğây**: Rüstem'in anneden üvey kardeşinin adı. Hile ile Rüstem'i atı Rehş ile birlikte, kazdığı çukura düşürerek öldürmüştür. Bu arada Rüstem de düştüğü çukurdan attığı bir okla onu öldürmüştür. (Tafsilat için bkz. *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 658-660.)

2- Azrâ: Kelime anlamı delinmemiş inci, bakire olan bu kelime, burada üçüncü burç olan başak burcu (Cevzâ) olarak kullanılmıştır. Bu burç sembol olarak bazan iki gövdeli bir kıza, bazan da bir koyuna binmiş, elinde yay tutan ve belinde sadak olan bir adam şeklinde gösterilir. (ç.n.)

3- Irak: Burada kastedilen Irak, Irak-ı 'acem'dir. İsfahan da o bölgededir. Öbür Irak ise eski kitaplarda Irak-ı 'arab olarak geçer. Bugünkü Irak. (ç.n.)

4- Erdebil: İran'ın Azerbaycan eyaletinde bir şehir.

5- Behrâm-ı Gûr: Bkz. İkinci Bâb, 41 nolu dipnot.

6- Sâm: *Şahnâme*'deki ünlü pehlivanlardın biridir. Gerşasp'ın torunu, Nerîmân'ın (Neyerm) oğlu, Zâl'ın (Destân) babası, Rüstem'in ise dedesidir. (Geniş bilgi için bkz. *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 603-604.)

7- Bkz. Birinci Bâb, 53 nolu dipnot.

8- Bu beyit, "*Es-sa'îdu men sa'ide fî batni ummihi ve eş-şakiyyu men şakî fî batnı ummihi*" *(Şanslı kişi ana karnındayken mutludur, bedbaht kişi, ana karnındayken mutsuzdur.)* hadîsinden iktibas edilmiştir. (*El-Câmi'u's-sağîr*, II, 31.)

9- İhtiyar: Seçme hakkı.

10- Kîş Adası: Basra (Fars) Körfezi'nde bir ada.

11- Bu deyimin aslı Arapçada şöyledir: "*Lâ yenfa'u hazarun min kaderin.*" *(Kaderden kaçmanın bir yararı yoktur.) (Mecma'u'l- emsâl*, s. 575.)

12- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Bakara 2/32*'den iktibas: "*Melekler: Yâ Rab! ... Senin bize öğrettiklerinden başka bizim bilgimiz yok...*"

13- Ali ve Veli adları metinde Amr ve Zeyd olarak geçer. Arapça ve Farsça eserlerin hemen hemen hepsinde, bilinmeyen kimselerden söz edilirken bu iki isim kullanılır. Çok eskiden beri, dilbilgisi kuralları açıklanırken de bu iki isim kullanılmıştır. (ç.n.)

14- Baba Kûhî-yi Şîrâzî: Ünlü sûfilerden, Şeyh Ebî Abdullâh Muhammed b. Abdullah'ın ünlendiği adıdır. Rivâyete göre 1019-1029 yılları arasında vefat etmiştir. Mezarı Şîrâz'ın kuzeyinde bir tepededir. (ç.n.)

15- Tuluk: Yağ, peynir gibi besinlerin konulduğu deri tulum.

16- Hulle: Biri alta, biri üste giyilen iki kaftan.

17- Bâyezîd-i Bistâmî: Bkz. Dördüncü Bâb, 5 nolu dipnot.

Altıncı Bâb

1- Sidretü'l-müntehâ: Bkz. Kitâb-ı Sa'dî-Nâme bölümü, 50 nolu dipnot.

2- Hel min mezîd: *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Kaf 50/30*'dan iktibas: "*O gece cehenneme "Doldun mu?" deriz. O da "Daha var mı?"* der.

3- Harzemşâhlar (Harizmşahlar): 1097-1231 yılları arasında Aşağı Ceyhun bölgesinde, Aral gölünün güneyinde hüküm sürmüş bir Türk-İslâm hanedanı. Bu beyitte adı geçen şah ise o dönemlerde

çok ünlü olan Alaeddin Muhammed Harezmşah'tır (salt: 1200-1220). (Tafsilat için bkz. *DİA*, XVI, 228-231.)

4- Nefs-i Emmâre: İnsanı kötü işler yapmaya sevk eden nefis. *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Yûsuf 12/53*'ten iktibas: *"Nefsimi temize çıkaramıyorum. Çünkü nefis aşırı şekilde kötülüğü emreder; Rabbim acıyıp korumuş başka..."*

5- Hil'at: Pâdişahlar tarafından, yararlı işler yapmış kişilere verilen, giysi türü hediye. Genellikle kaftan. (ç.n.)

6- Hân-ı Yağma: Bkz. Kitâb-ı Sa'dî-Nâme bölümü, 3 nolu dipnot.

7- Bkz. Üçüncü Bâb, 9 nolu dipnot.

8- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Tevbe 9/120*'den iktibas: *çünkü Allah iyilik yapanların mükâfatını zayi etmez."*

9- Amr: Bkz. Beşinci Bâb, 13 nolu dipnot.

10- Serv: Eski edebiyatta güzellerin boyu servi ağacına, çenesi ise elmaya benzetilmiştir. Bu teşbih hem Fars edebiyatında hem de Türk edebiyatında sık kullanılan bir motiftir. (ç.n.)

11- Yed-i Beyzâ: Beyaz el anlamına gelen bu terim, Hz. Musâ'nın mucizelerinden biri olarak bilinir. Hz. Musâ elini koynuna sokup çıkardığında eli ışık saçıyormuş.

Yedinci Bâb

1- Sâm: Bkz. Beşinci Bâb, 6 nolu dipnot.

2- Tedip etmek: Terbiye etmek, cezâlandırmak, haddini bildirmek. (ç.n.)

3- Tekeş: Bazı kaynaklarda "Tökiş" olarak da geçer. Harzemşah sultanlarından biridir. Adı Ebu'l-Muzaffer Alaeddin'dir (ö. 1200). İl-Arslan'ın oğludur. (Tafsilat için bkz. *DİA*, XVI, 228-231.)

4- Bu beytin anlamını içeren Türkçe bir deyim şöyledir:

"Âkil isen açma sırrın dostuna, dostunun dostu vardır, o da söyler dostuna." (ç.n.)

5- Beyit, Hz. Ali'nin: *"Elkelâmu fî vesâkıke mâ lem tetekellem bihi feizâ tekellemte bihi sırte fî vesâkihi." (Söylemediğin sürece söz senin emrindedir. Ancak söylersen artık sen onun emrine girersin.)* meâlindeki sözünden alınmıştır. (*Nehcu'l-Belâğe*, III, 246.)

6- Rahş: Rüstem'in ünlü atı.

7- Brehmen: Hindû din adamı.

8- Bu vecize, Hz. Ali'nin "*El-mer'u mahbuun tahte lisânihi.*" *(İnsan dilinin altında gizlidir.)* sözünden alınmıştır. (*Nehcu'l-Belâğe*, 3, 189.)

9- Adud (Ebû Şucâ Adudu'd-devle): Büveyh oğullarının dördüncü pâdişahıdır (salt. 949-983).

10- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Nûr 24/30*'dan iktibas: *"(Resûlüm!) Mümin erkeklere, gözlerini (harama) dikmemelerini, ırzlarını korumalarını söyle..."*

11- Belkıs'ın devi (İfrit): Belkıs, Hz. Süleyman zamanında yaşamış olup, Sabâ melikesidir. Belkıs'ın devi ise, Belkıs'ın tahtını Hz. Süleyman'ın yanına getirmesi istenen devdir. *"Cinlerden bir ifrit: Sen makamından kalkmadan ben onu sana getiririm. Gerçekten bu işe gücüm yeter ve bana güvenebilirsin, dedi."* (*El-Kur'ânu'l-Kerîm, Neml 27/39.*)

12- İblîs: Burada "Şeytan" anlamında kullanılmıştır. (ç.n.)

13- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, A'raf 7/54*'ten iktibas: *"Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra Arş'a istivâ eden, geceyi, durmadan kendisini kovalayan gündüze bürüyüp örten; güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğmiş durumda yaratan Allah'tır."*

14- Emr-i Ma'r:ûf Bkz. Dördüncü Bâb, 19 nolu dipnot.

15- Mavi cübbe: Şairin yaşadığı dönemde, hocalar mavi elbise giyerlermiş. (ç.n.) Ayrıca bkz. Üçüncü Bâb, 16 nolu dipnot.

16- Öküze bağlayıp gezdirmek: Eskiden, ahlakdışı bir iş yapan kişiyi teşhir etmek için İran ve Mısır'da uygulanan bir yöntemmiş. (ç.n.)

17- Dâvûd-i Tâî (Ebû Süleymân Dâvûd b Nuseyr et-Tâî): İlk dönem büyük sûfî ve zâhidlerindin biridir. İmam-ı Azam'ın öğrencilerinden biri olduğu rivâyet edilir. Doğum tarihi bilinmemektedir. 789'da öldüğü sanılmaktadır. (Geniş bilgi için bkz. *DİA*, IX, 48-49.)

18- Nizâmiye Medresesi: Selçukluların ünlü veziri Nizâmü'l-Mülk (ö. 1092) tarafından başta Bağdat olmak üzere Selçukluların yönetiminde olan birçok şehirde kurulan medreselerdir. Sa'dî, yapımı 1067'de tamamlanan Bağdat Nizâmiye Medresesi'nde eğitim görmüştür.

19- Haccâc: Bkz. Birinci Bâb, 38 nolu dipnot.

20- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Mâide 5/30*: *"Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi, başlarınızı meshedip, topuklara kadar ayaklarınızı yıkayın..."*

21- Ölü eti çiğnemek: *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Hucurât 49/12*'den iktibas: *"...Biriniz diğerinizi arkasından çekiştirmesin; biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı?..."*

22- Bazılarının inancına göre gıybeti yapılan kimse günâhlarından arınır. (ç.n.)

23- Sîstân (Sicistan; Sigistan): İran'ın Horasan bölgesinin güneyindeki Afganistan'la komşu olan bölge. Metinde şehir olarak anılmıştır.

24- Dang: Para birimi. Bkz. İkinci Bâb, 34 nolu dipnot.

25- Bu dize bir hadîsten alınmıştır. (Bkz. Birinci Bâb, 23 nolu dipnot.)

26- *Ed-du'âu yeruddu'l-belâu (Duâ belâyı defeder)* hadîsinden alınmıştır. (*El-Câmi'u's-sağîr*, II, 14.)

27- Beş vakit nöbet çaldırmak: Selçuklu sultanı Sencer (salt. 1118-1157) tarafından ihdas edilen bir gelenektir. O dönemlerde günde üç kez yapılan bu iş, sonraları beş vakte çıkarılmıştır. Bu gelenekte her gün beş kez sarayın kapısında nekkâre çalınırmış. 'Saltanat sürmek, hükümdarlık etmek' anlamına gelir. (ç.n.)

28- Sa'dî, Aynı kafese konulan papağanla karganın hikâyesini *Gülistan* adlı eserinin V. bâbının 13. hikâyesinde de işlemiştir. (Bkz. *Gülistan*, Sâdi-i Şirâzî, Çev. Prof. Dr. Mehmet Kanar, Ayrıntı Yayınları, 2018, 1. Baskı, s. 271, s. 273.)

29- Muhannes: Tavrı ve edası kadın gibi olan erkek.

30- Bu mısrada kalender, "laubali", "münasebetsiz kişi" anlamında kullanılmıştır.

31- Ebucehil karpuzu (Citrullus colocynthus): Kabakgillerden, sürüngen gövdeli sarı çiçekli, parçalı yapraklı, elma büyüklüğündeki acı meyveleri müshil olarak kullanılan çok yıllık otsu bir bitki; acı karpuz; acı elma; acı hıyar; it hıyarı da denir.

32- Teng-i Türkân: Teng kelimesi "dar" anlamının yanı sıra "geçit" anlamına da gelir. Türkân ise Türk kelimesinin Farsça kurallara göre yapılmış çoğuludur. Tamlamanın anlamı "Türkler Geçidi" olarak düşünülebileceği gibi, Türk kelimesi Fars edebiyatında güzel anlamında da kullanıldığı için "Güzeller Geçidi" olarak da anlamlandırılabilir. Tacirin karşılaşıp da muradına eremediği kişiyi Türk (Güzel) olarak kabul edecek olursak da hikâyeye uyum sağlayacaktır. (ç.n.)

33- Hippocrates (Hipokrat): Eski Yunan filozof ve hekîmi. MÖ 460-355 yılları arasında yaşamıştır. Doktorluğu bir bilim dalı hâline getiren kişi olarak kabul edilegelmiştir.

34- Muhakkık: Varlığın gerçeği kendisine gösterilen, rehbersiz olarak Tanrı'yı gören, eşyanın hakikatini "Hakk" olarak bilen kimselere tasavvufî terim olarak "Muhakkık" denir.

35- Bu mısranın mazmunu, *"(İnsanlar) devenin nasıl yaratıldığına...bakmazlar mı"* (*El-Kur'ânu'l-Kerîm, Gâşiye 77/17*'den iktibas edilmiştir.)

36- Çigil: Türkistan'da güzelleri ile ünlü bir bölgenin adı.

37- Fars ateşi: Sa'dî şiirini ateşe benzetmektedir. Ancak Eski İranlıların ateşperest olduklarını ve İstahr şehrindeki âteşkede'de (bütün âteşkedelerde olduğu gibi) sürekli olarak ateş yakıldığını da göz önünde bulundurmak gerekir. Bu ibarede tevriye yapılmıştır. (ç.n.)

38- Câm-ı Keyhüsrev: Keyhüsrev'in bakarak dünyâda olup biteni görebildiği küre. Firdevsî'nin *Şahnâme*'de yazdığına göre, Bîjen ve Menîje Efrasiyâb'ın emriyle bir kuyuya hapsedildiğinde, bütün aramalara karşın bulunamamış, ancak Keyhüsrev, küresine bakarak onların yerini tespit etmiştir. Çok ünlü olan bu küre, daha sonraları çok ünlü olması ve kişiliği Hz. Süleyman'la da karıştırıldığı için Pîşdâdî hanedanının dördüncü hükümdarı Cemşîd'e mal edilmiş ve özellikle edebiyatta, Câm-ı Cem, Câm-ı Cemşîd, Câm-ı Gîtînümâ, Câm-ı Cihannümâ, Câm-ı Cihanârâ, Câm-ı Cihanbîn, Câm-ı 'âlembîn gibi adlarla da anılmıştır. (Cemşîd hakkında geniş bilgi için bkz. *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, 204-211.)

39- Böylesine cömert davranıp herkese bir şeyler bağışlarsan, günün birinde donuna kadar kaybedersin ve avret yerlerini ellerinle kapatmak zorunda kalırsın. (ç.n.)

40- Bu mısrada söylenmek istenen şey, dilinde "rekâket" olduğu için Arapçadaki harflerin hepsini doğru telaffuz edemediğidir. (ç.n.)

41- Huz mâ safâ: Bu ibârenin tamamı şöyledir: *"Huz mâ safâ da'i mâ keder" (Durulanı al, bulananı bırak; iyisini al, kötüsünü bırak.)* Hadîsin tamamı şöyledir: *"Huz mine'd-dehri mâ safâ ve mine'l-'ayşi mâ kefâ ve da'i'z-zulme ve'l-cefâ feinne'l-'omre kasîrun ve'n-nâkidu basîrun" (Dünyâda iyi olan şeyleri ve hayatta sana yetecek kadarını al. Zulüm ve cefâ etmekten vazgeç, çünkü ömür kısadır ve Tanrı her şeyi görür.) (El-Mütenebbî ve Sa'dî*, s. 120.)

42- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, İsrâ 17/25*'ten iktibas: *"Rabbiniz sizin kalplerinizdekini çok iyi bilir..."*

43- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, En'âm 6/164*'ten iktibas: *"...Herkesin kazanacağı yalnız kendine aittir. Hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenemez..."*

44- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, En'âm 6/160*'dan iktibas: *"Kim (Allah'ın huzuruna) iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır..."*

Sekizinci Bâb

1- İnsanın topraktan yaratıldığı *Kur'ân*'da birkaç kez geçer. Meselâ: *"Allah sizi (önce) topraktan, sonra meniden yarattı..."* (*El-Kur'ânu'l-Kerîm, Fâtir 35/11.*)

2- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Nahl 16/78*'den iktibas: *"Siz, hiçbir şey bilmezken Allah, sizi analarınızın karnından çıkardı; şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler verdi."*

3- Ayna: Tasavvuf erbabına göre insan kalbidir. Ve bu aynada Tanrı görünür. (ç.n.)

4- O zamanki inanışa göre, hastalanan insanlara kendi şehirlerinden getirilen su ile ilaç içirildiğinde yararlı olacağı düşünülürmüş. Memleket suyu yoksa onun yerine geçmek üzere suya o memleketin toprağından bir miktar katılırmış. Hipokrat'ın "Her hastalık kendi yöresinin ilaçlarıyla tedavi edilir. Her bölge insanının tabiatı, o bölgenin yiyecekleri ile uyumludur" sözü bu düşünceyi destekler. (*El-Müteneb-bî ve Sa'dî*, s. 154.)

5- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Muhammed 47/15*'ten iktibas: *"Müttakîlere vâdolunan cennetin durumu şöyledir: İçinde bozulmayan sular ırmaklar, tadı değişmeyen sütten ırmaklar, içenlere lezzet veren şaraptan ırmaklar ve süzme baldan ırmaklar vardır..."*

6- *İnne likulli şeceretin semereten ve semeretu'l-kalbi'l-veledu (Her ağacın bir meyvesi vardır. Kalbin meyvesi ise çocuktur.)* hadîsinden iktibas. (*El-Câmiu's-Sağîr*, I, 81.)

7- Sabır otu: Bkz. Üçüncü Bâb, 2 nolu dipnot. Eskiden çocukları sütten kesmek için kadınlar memelerinin ucuna sabır otu sürerlermiş. Ağzı acıyan çocuk da artık emmek istemezmiş. (ç.n.)

8- Elif: Bilindiği üzere Arap alfabesinin ilk harfidir. Şekli "I" harfine benzer. Dolayısıyla da dimdik ve düz anlamında kullanılmıştır. (ç.n.)

9- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Yûnus 10/67*'den iktibas: *"O (Allah), geceyi içinde dinlenesiniz diye sizin için yaratan, (çalışıp kazanmanız için de) gündüzü aydınlık kılandır."* *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Nebe 78/9-11*'den iktibas: *"Uykunuzu bir dinlenme kıldık. Geceyi bir örtü yaptık. Gündüzü de çalışıp kazanma zamanı yaptık."*

10- Ferrâş: Yaygıcı anlamına gelen bu Arapça kelime, bu beyitte dekoratör anlamında kullanılmıştır. Eskiden bu işi yapanlara ferrâş denilirdi. (ç.n.)

11- Kudret Helvası: İsrailoğullarına, çölde kaldıkları kırk yıl boyunca, Allah tarafından kudret helvası gönderildiği rivâyet edilir. *El-Kur'ânu'l-Kerîm, A'raf 7/160*'tan iktibas: *"...Sonra üzerlerine bulutla gölge yaptık, onlara kudret helvası ve bıldırcın eti indirdik..."*

12- Nahlbend: Eskiden gelin alaylarının önü sıra, çeşitli şeylerle süslenmiş yapma ağaç götürülürmüş. Bu ağacı yapan kişiye de nahlbend denirmiş. Kelimenin asıl anlamı "Hurma ağacı diken veya aşılayan"dır. (ç.n.)

13- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Mülk 67/5*'ten iktibas: *"Andolsun ki biz, (dünyâya) en yakın olan göğü kandillerle donattık."*

14- Nâfe: Hoten bölgesinde yaşayan bir tür ceylanın erkeğinin karnının altında (göbek bölgesi) yılın belli bir mevsiminde (ilkbahar olması kuvvetle muhtemel), içi kan pıhtısı gibi bir madde ile dolu olan bir kese oluşur. Bu kesenin adı nâfe'dir. Bu kesecik hayvanı rahatsız ettiği için (muhtemelen kaşıntı yaptığı için) karnını kayalara sürterek bu keseyi patlatır. Bu keseden akan madde, güzel kokusuyla ünlü olan misktir. Bu kelime mişk, müşk, moşk şekillerinde de telaffuz edilir. Türkçede ise mis olarak geçer. (ç.n.)

15- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Mü'minîn 23/14*'ten iktibas: *"...Yapıp-yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir."*

16- Zerûd: Arabistan'da Mekke yolunda susuz bir çöl.

17- Bu beyit, *"Es-sıhhatu lâ ya'rifu mikdârehâ illâ men esâbehu marazun." (Hastalanmayan kimse sağlığın kıymetini bilmez)* atasözünden alınmıştır. (*El-Mütenebbî ve Sa'dî*, s. 133.)

Bu anlamda yazarı belli olmayan bir Türk şairi şu beyti söylemiştir:

"Şeb-i yeldâyı müneccimle muvakkit ne bilir,
Müptelâyı gama sor kim geceler kaç saat."

(Yılın en uzun gecesinin ne kadar olduğunu müneccim ya da takvim yapıcısı ne bilsin. Gecelerin kaç saat olduğunu ıstırabı olana sor.)

18- Tuğrul: Bu hikâyede adı geçen Tuğrul, Büyük Selçuklu Devleti'ni (1038-1194) kuran Tuğrul Bey (salt. 1038-1063) olabileceği gibi, Kirman Selçuklularının yedinci hükümdarı olan Tuğrul Şah (salt. 1156-1170) da olabilir. İkincisinin olması daha kuvvetli bir ihtimaldir. (ç.n.)

19- Süheyl yıldızı: Süheyl-i Yemânî olarak da adlandırılan bu yıldız, Yemen'de çok parlak olarak görülen küçük bir yıldızdır. Bakıldığında titriyormuş gibi göründüğü için de bekçi bu yıldıza benzetilmiştir. (ç.n.)

20- Nîkbaht: Şanslı, iyi bahtlı anlamına gelen bu kelimeyi Sâ'dî, kelime oyunu yaparak şanssız, bedbaht anlamında kullanmıştır. Bu kelime Hindû bekçinin adı olarak da düşünülebilir. (ç.n.)

21- Âgûş: Bkz. Birinci Bâb, 11 nolu dipnot.

22- Taht-ı revan: Hevdec Mahfe, Kecâve ve 'İmârî de denilen, devenin, atın, katırın veya filin üstüne yerleştirilmiş, özellikle de kadınların içinde seyahat ettikleri kabin olarak tanımlanabilecek odacık. (ç.n.)

23- Kinişt: Âteşkede, ateşperest tapınağı.

24- Sandal: Güzel kokulu bir ağaçtır. Yaprakları veya dalları dövülüp toz hâline getirildikten sonra gülsuyu ile karıştırılır. Başa sürüldüğünde ağrıyı dindirdiği, ateş yükseldiğinde de el ve ayaklara sürüldüğünde ateşi düşürdüğü kabul edilir. (ç.n.)

25- Yaşlık, kuruluk, sıcaklık ve soğukluk, eski insanlar tarafından "Tebâyi-i erbaa" olarak tanımlanmıştır. Eski felsefeye ve sûfîlere göre bunlar, feleklerin dönmesiyle ortaya çıkar. Dünyâdaki her olayı etkileyen şeyler ise "Enâsır-ı erbaa" olarak adlandırılan; su, toprak, ateş ve havadır. Her şey bunların birleşmesinden oluşmaktadır. (ç.n.)

26- Perdedâr: Saraylardaki teşrifat ve haberleşmeden sorumlu kişi. (ç.n.)

27- Sumenât: Hindistan'daki en büyük tapınaklardan biridir. Gazneli Sultan Mahmud tarafından yıkılmıştır. (ç.n.)

28- Câhiliye Devri: Arap dünyâsında, İslâmiyet'in çıkışından önceki döneme verilen ad.

29- Menât: İslâmiyet'ten önce putperest olan Arapların büyük putlarından biri.

30- Çigil: Bkz. Yedinci Bâb, 36 nolu dipnot.

31- Rây: Çin hükümdarlarının o dönemlerdeki sanı.

32- Sa'dî burada putperest kelimesini kullanması gerekirken ateşperest kelimesini kullanmıştır. Arkadaşını da moğ (ateşperest din adamı) olarak tanımlamıştır. Hikâye boyunca da putperest yerine hep ateşperest tabirini kullanmıştır. (ç.n.)

33- Kehribar: Aslı Farsça 'Kehrübâ' (Saman çeken) olan bu kelime Türkçemizde kehribar şeklinde kullanılmaktadır. (ç.n.)

34- Zend: Ateşperestlerin kutsal kitabı *Avesta*'nın tefsirine verilen addır. **Pâzend** ise, bu eserde kullanılmış olan hozvârişlerin (heterogram) yerine Farsça karşılıklarının konulmuş şeklidir. (ç.n.)

35- Bu beyitte geçen "saha", satranç oyununun oynandığı tabladır; vezir vezir için, pâdişah ise şah için kullanılmıştır. Sa'dî'nin bu beyitte söylemek istediği şey şudur: "Sen bu mabedin en etkin ve yetkin din adamısın." (ç.n.)

36- Bîjen: *Şahnâme*'deki bilgilere göre, Gîv'in oğlu, Guderz'in (Goder) torunudur. Annesi, Rüstem'in kız kardeşidir. Ünlü bir pehlivandır. Menîje ile olan aşk hikâyesi çok ünlüdür. (Geniş bilgi için bkz. *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 171-175.)

37- Zengibâr: İnsanları siyah olan, Hint Okyanusu'nda bir ada. Bu kelime ile gece kastedilmiştir. (ç.n.)

38- Tatar: Moğollar anlamında kullanılmıştır. Moğollar sarı ırka mensup olduklarından güneşin doğuşu ile ortalığın aydınlandığı anlatılmak istenmiştir. (ç.n.)

39- Mücâvir: Bir ibâdet yerinde yatıp kalkan, orayı mesken edinen kişi. (ç.n.)

40- Dâvûd peygamber bilindiği üzere demir ustasıydı ve demir elinde muma dönerdi. *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Sebe' 34/10*'dan iktibas: "*Andolsun, Davud'a tarafımızdan bir üstünlük verdik. 'Ey dağlar ve kuşlar! Onunla beraber teşbih edin' dedik. Ona demiri yumuşattık.*"

Dokuzuncu Bâb

1- Sultânî kavak: İlkbaharda çiçekleri güzel kokan bir tür söğüt. Kokar söğüt.

2- Yemen şimşeği: Yemen'de şimşek çok hızlı çakar ve beraberinde yağmur getirirmiş. (ç.n.)

3- Feyd Çölü: Mekke yolunda bir çöl ve orada bulunan bir konak yeri. (ç.n.)

4- Kervanlarla yolculuk yapıldığı dönemlerde, kervan bir yerde konakladıktan ve dinlendikten sonra tekrar yola çıkılacağı, kös (davul) veya çan (çıngırak) çalınarak kervandaki yolculara haber verilirdi. (ç.n.)

5- Errahîl: Kervan kalkarken, kös veya çıngırak çalındığı gibi, 'Errahîl! Errahîl' (Göç! Göç!) diye de seslenilirmiş. (ç.n.)

6- 3654 ve 3655. beyitler, "*Ed-dunyâ mezreetu'l-âhireti*" (Dünyâ âhiretin tarlasıdır.) hadîsinden alınmıştır. (*Hâşiye-i El-Câmi'u's-Sağîr*, II, 67.)

7- Nekîr: Mezardaki ilk gecede ölüyü sorguya çekecek iki melekten biri. Öbürü Münker (Münkir)'dir.

8- Muhakkik: Araştırıcı anlamına gelen bu Arapça kelime metinde 'gerçeği gören' anlamında kullanılmıştır. (ç.n.)

9- Rebap: Bir tür telli saz. Önceleri tırnak veya mızrapla, sonraları arşe ile çalınmıştır. (ç.n.)

10- Tîr, Dey ve Ordîbehişt: Güneş takvimi kullanan İranlıların kullandığı üç ay ismidir. Tîr (21 Haziran - 21 Temmuz): Yaz aylarının ilki, yılın dördüncü ayı. Dey (21 Aralık – 21 Ocak): Kış aylarının ilki, yılın yedinci ayı. Ordibehişt (21 Nisan - 21 Mayıs): İlkbahar aylarının ikincisi, yılın da ikinci ayıdır.

11- Bu iki beytin mazmunu Firdevsî ve Hayyam tarafından da kullanılmıştır. (ç.n.)

12- Bu beytin mazmunu Hayyam tarafından çok kullanılmıştır. (ç.n.)

13- Sam yeli: Genellikle çöllerde esen ve hem hayvanları, hem de bitkileri zehirleyen sıcak bir rüzgâr.

14- Sürmedan: Sürme konulan kemik veya deriden yapılmış küçük kılıf. **Tûtiyâ**: Çinko oksit; göz sürmesi.

15- Birinci mısraın sonundaki hilâl (هلال), yeni ay için kullanılmış; ikinci mısradaki hilâl (خلال) ise kürdan anlamında kullanılmıştır.

16- Kâdir-i mutlak: Her şeyi yapmaya gücü yeten ulu Tanrı.

17- Bu beytin mazmunu Hayyam tarafından da kullanılmıştır. (ç.n.)

18- Bu mısraın mazmununu Kanuni Sultan Süleyman şu beyitte çok güzel kullanmıştır:

"Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi,
Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi." (ç.n.)

19- Bu mısrada geçen "ulu peygamberler" ibaresi ile Hz. Nuh, İbrahim, Musâ, İsâ ve Muhammed kastedilmiştir. *Kur'ân*'da *"Ûlu'l-'azm" (Azim sahibi olanlar)* ibaresi vardır. (Bkz. *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Ahkaf 46/35.*)

20- Kirâmen Kâtibîn: İnsanların yaptığı kötülükleri ve iyilikleri amal defterine yazacak olan iki meleğe verilen ad. Bunlardan sol omuzumuzdaki kötülüklerimizi, sağ omuzumuzdaki ise iyiliklerimizi yazmakla görevlidir. (Bkz. *El-Kur'ânu'l-Kerîm, İnfitâr 82/11.*)

21- Metinde "ellerin kurusun" ibaresi vardır. Arapça bir bedduâdır. Bu ibare *Tebbet* sûresinden alınmıştır: *"Ebu Leheb'in iki eli kurusun!.."* (*El-Kur'ânu'l-Kerîm, Tebbet 111/1.*)

22- Başakçı: Bkz. İkinci Bâb, 17 nolu dipnot.

23- Şahne: Eskiden gece asayişini sağlayan güvenlik görevlisi. Osmanlılarda Subaşı.

24- Damgan: İran'ın Simnan eyaletinin kuzeydoğusunda bir şehir.

25- San'a çölü: Arabistan yarımadasının güneyinde, Yemen'deki çöl.

26- Yûsuf: Hz. Yûsuf. Bkz. İkinci Bâb, 40 nolu dipnot. Güzelliğiyle ünlenen peygamber.

27- Yûnus: *Kur'ân*'da Zünnûn (Balık sahibi) olarak geçer. İsrail oğulları peygamberlerindendir. Rivâyete göre bir gemi ile giderken tufan çıkmış ve denize düşmüş. Büyük bir balık onu yutup, üç gün sonra getirip sahile bırakmış. (Tafsilat için bkz. *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 726-729.)

Onuncu Bâb

1- Kazâ: İlâhî takdirin zamanı gelince gerçekleşmesi. (Geniş bilgi için bkz. *DİA*, C. 24. "Kader" maddesi.)

2- Kader: Allah'ın nesneleri ve olayları özellikle sorumluluk doğuran beşerî fiilleri, ezelde planlayıp zamanı gelince yaratması. (Geniş bilgi için bkz. *DİA*, C. 24 "Kader" maddesi.)

3- Tapı: Eşik.

4- Bu beyit, *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Âl-i imran 3/26*'dan iktibastır: "*... Dilediğini yüceltir, dilediğini alçaltırsın...*"

5- Nefs-i emmâre: Bkz. Altıncı Bâb, 4 nolu dipnot.

6- Burada sözü edilen ahit, Elest meclisinde Tanrı'ya verilen sözdür. *El-Kur'ânu'l-Kerîm, A'raf 7/172*'den iktibas: "*Kıyamet gününde, biz bundan habersizdik demeyesiniz diye Rabbin Âdemoğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şâhit tuttu. Ve dedi ki: 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' (Onlar da), 'Evet (Buna) şâhit olduk,' dediler.)*"

7- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, A'raf 7/178*'den iktibas: "*Allah kimi hidayete erdirirse, doğru yolu bulan odur. Kimi de şaşırtırsa, işte asıl ziyana uğrayanlar onlardır.*"

8- Sanem: Put.

9- Samet: Arapça aslı Samed. Tanrı'nın isimlerinden biri olup, hiçbir şeye muhtaç olmayan, her şeyi olan, en mükemmel ve ebedî olan, herkesin muhtaç olduğu Allah anlamına gelir.

10- Maksûre: Bkz. Dördüncü Bâb, 17 nolu dipnot.

11- Settâr (Settâru'l- uyûb): Örtücü, örten. Allah'ın isimlerinden biri. Kusurları örten.

12- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Şûrâ 42/7*'den iktibas: "*... (insanların) bir bölümü cennette, bir bölümü de çılgın alevli cehennemdedir.*"

13- *El-Kur'ânu'l-Kerîm, Yûsuf 12/88*'den iktibas: "*Yûsuf'un yanına geldiklerinde dediler ki: Ey Azîz! Bizi ve ailemizi kıtlık bastı ve biz değersiz bir sermâye ile geldik. Hakkımızı tam ölçerek ver. Ayrıca bize bağışta da bulun. Şüphesiz Allah sadaka verenleri mükâfatlandırır.*"

Bibliyografya

Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, İskender Pala, 2004.

Bostan, Sadi, Çev. Hikmet İlaydın, Hürriyet Yayınları, 1975.

DİA, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 1988.

Edebiyat Lügatı, Tâhir-ül Mevlevî, 1973.

Ehâdîs-i Mesnevî, Be cem' ve tedvin: Bedî'u'z-zemân-i Furûzânfer, Tahran, II. Baskı, 1347/1968.

El- Mütenebbî ve Sa'dî, Dr. Huseyn'alîyi Mahfûz, Tahran, 1377.

El-'ıkdu'l-ferîd, 1293 / 1876.

El-Câmiu's-sağîr.

El-Kur'ânu'l-Kerîm, bkz. Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Açıklamalı Meâli.

El-Mu'cemu'l-Mufehres, A.J. Wensinck, Leyden 1967.

Fars Mitolojisi Sözlüğü, Prof. Dr. Nimet Yıldırım, 2008.

Ferheng-i Fârsî, Telîf-i Dr. Muhammed-i Mu'în, Tahran, VIII. Baskı, 1371.

Ferheng-i Telmîhât, Dr. Sîrûs-i Şemîsâ, Tahran, 1369/1990.

Ferheng-i Vendhâ-yı Zebân-i Fârsî, (*Pîşvendhâ, Miyanvendhâ, Pesvendhâ*), Dr. Ziyâeddîn-i Hâcirî, Tahran, 1377/1998.

Gülistân, Be kûşiş-i Dr. Halil Hatib-i Rehber, Tahran, 1348/1969.

Gülistan, Sâdî-i Şîrâzî, Çev. Prof. Dr. Mehmet Kanar, Ayrıntı Yayınları, 2018.

İA, İslâm Âlemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya Lugati, 1968-1986.

Kısas-ı Kur'ân-ı Mecîd, Ber girifte ez Tefsîr-i EbûBekr-i Nîşâbûrî meşhur be Sûrâbâdî, Hediyye-i Dr. Yahya Mehdivî, Tahran, 1347/1968.

Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Açıklamalı Meâli, Hazırlayanlar: Prof. Dr. Ali Özek, Prof. Dr. Hayreddin Karaman, Doç. Dr. Ali Turgut, Doç. Dr. Mustafa Çağrıcı, Doç. Dr. İbrahim Kâfî Dönmez, Doç. Dr. Sadreddin Gümüş, Medîne, 1412/1991.

Makaleler, Prof. Dr. Tahsin Yazıcı, 2004.

Mantıku't-tayr, Şeyh Feridüddîn 'Attâr-ı Nîşâbûrû, Be tashîh u mukaddime vüta'lîkât u hevâşî: Dr. Muhammed Cevâd-ı Meşkûr, Tahran, 1353h.ş./1974.
Mecma'u'l-emsâl, Ebu'l FazlAhmed b. Muhammed-i Meydânî-i Nîşâbûrî, Tahran, 1290 / 1873.
Mevlânâ Devrinde Sema', Tahsin Yazıcı, Şarkiyat Mecmuası, V, 135/139. 1964.
Mu'tekidât ve Âdâb-ı Îrânî, HenriMasse, Tercüme: Mehdî-yi Rûşenzamîr, Tahran, 2535/1976.
Müslüman Türk Devletleri Tarihi, Prof. Dr. Erdoğan Merçil, Türk Tarih Kurumu, III. Baskı, 1997.
Nehcu'l-Belâğe, Mîrzâ Muhammed Ali Ensârî-yi Kumî, Tahran, 1347-1369 / 1928-1950.
Sindbâdnâme, Zahîrüddîn Muhammed b. 'Ali b. Zahîrî-yi Semerkandî, Be ihtimâm o tashih o mukaddime ve havâşî: Ahmed Ateş, 1948.
Şahnâme, Firdevsî, Çev. Prof. Necati Lugal, Kabalcı Yayınevi, 2005.
Ta'likât-ı Enîsü't-taibîn, Dr. 'Ali Fâzıl, Ta'likât-ı Enîsü't-taibîn, Tahran, 1350.
Târîh-i Edebiyât Der Îrân, Telîf-i Dr. Zebîhullah-ı Sefâ, Tahran, 1351/1972.
Târîh-i İran, Hasan-i Pîrniyâ 'Abbâs İkbâl-i Âştiyânî, Tahran, Tarihsiz.
Tezkiretü'l-Evliyâ, Şeyh Ferîdüddîn, 'Attâr-ı Nîşâbûrî, Berresî, tashih-i metn, Tavzîhât ve Fehâris ez Dr. Muhammed-i İsti'lâmî, Tahran, 1346/ 1967.
Yunan Mitleri (*Tanrılar, Kahramanlar, Söylenceler*), Robert Graves, Çev. Uğur Akpur, II. Baskı, 2004.

İçindekiler

Önsöz *9*
Sunuş *10*

Kitâb-é Sa'dî-Nâmé (Kitâb-ı Sa'dî-Nâme)
Fî Na't-ı Seyyid El-Mürselîn 'Aleyhi's-Salât Ve's-Selâm 28
Peygamberlerin Efendisi'ne -Salât ve Selâm Üzerine Olsun- Na't 29
Der Sebeb-é Nezm-é Kitâb 32
Kitab'ın Yazılış Sebebi 33
Ebû Bekr-i Sa'd İbn-i Zengî 36
Ebû Bekr-i Sa'd İbn-i Zengî 37
Muhammed İbn-i Sa'd İbn-i Ebû Bekr 42
Muhammed İbn-i Sa'd İbn-i Ebû Bekr 43
Hikâyet 46
Hikâye 47

Bâb-é Evvel / Birinci Bâb
Der 'Adl o Tedbîr o Rây (Adâlet, Tedbir ve Fikir Hakkında)
Hikâyet 52
Hikâye 53
Pend Dâden-é Xosrov Şîrûyé Râ 54
Hüsrev'in Şîrûye'ye Öğüt Vermesi 55
Hikâyet 56
Hikâye 57
Goftâr Der Murâ'ât-e Xıdmetgârân-e Qadîm 58
Eski Hizmetkârların Hakkını Koruma Hakkında 59
Hikâyet Der Tedbîr o Te'xîr Der Siyâset 64
Tedbir ve Cezâlandırmayı Erteleme Hakkında Hikâye 65
Goftâr Ender Bexşâyéş Ber Za'îfan 82
Zayıflara Hoşgörülü Davranma Hakkında Söz 83
Der Ma'nî-Yé Şefqat Ber Ra'îyyet 84
Halka Şefkat Gösterme Hakkında 85
Hikâyet 86
Hikâyet Der Şinâxten-é Dûst o Duşmen Râ 86
Hikâye 87
Dostla Düşmanı Tanıma Hakkında Hikâye 87
Goftâr Ender Nezer Der Haqq-é Ra'îyyet-é Mazlûm 90
Hem Der İn Ma'nî 90
Zulme Uğramış Halkın Durumuna Bakış Hakkında Söz 91

Aynı Konuda Hikâye 91
Hikâyet Der Ma'nî-Ye Şefqat 92
Şefkat Hakkında Hikâye 93
Hikâyet-é Etâbek Tuklé 94
Atabek Tukle'nin Hikâyesi 95
Hikâyet-é Melik-é Rûm Bâ Dânişmend 96
Rum Kayzeri ile Bilginin Hikâyesi 97
Hikâyet-é Merzbân-é Sitemger Bâ Zâhid 100
Zâlim Uç Beyi ve Zâhid'in Hikâyesi 101
Goftâr Ender Nigeh Dâşten-é Xâtır-é Derviyşan 102
Düşkünlerin Gönlünü Hoş Tutma Hakkında 103
Hikâyet Der Ma'nî-Yé Rahmet Bâ Nâtevânan Der Hâl-é Tevânâî 104
Zenginlerin Fakirlere Yaptığı İyilik Hakkında Hikâye 105
Hikâyet 108
Hikâye 109
Ender Ma'nî-Yé 'Adl o Zulm o Semeré-Yé An 110
Adâlet, Zulüm ve Sonuçları Hakkında 111
Hikâyet-é Berâderân-é Zâlim ve 'Âdil ve 'Âkıbet-é İyşan 112
Zâlim ve Âdil Kardeşler ve Âkıbetleri Hakkında Hikâye 113
Hikâyet 116
Hikâye 117
Sıfet-é Cem'iyyet-é Evqât-é Dervîşân-é Râzî 118
Hikâyet-é 'Âbid ve Ustuxân-é Pûsîdé 118
Kazaya Razı Olan Dervişlerin Huzuru Hakkında Hikâye 119
Kurukafa ile Âbid'in Hikâyesi 119
Goftâr Ender Nikû-Kârî ve Bed-Kârî ve 'Âqıbet-é Anhâ 120
İyilik, Kötülük ve Sonuçları Hakkında Söz 121
Hikâyet-é Şihné-Yé Merdom-Âzâr 122
Halkı İnciten Zabıtanın Hikâyesi 123
Hikâyet-é Haccâc-é Yûsuf 124
Yûsuf Oğlu Haccâc'ın Hikâyesi 125
Der Nevâxt-é Ra'îyyet o Rahmet Ber Oftâdegan 126
Hikâyet Der İn Ma'nî 126
Raiyyete İyi Davranma ve Düşkünleri Okşama Hakkında 127
Bu Konuda Bir Hikâye 127
Goftâr Ender Bî Vefâî-Yé Dunyâ 130
Kalıcı Olmayan Dünyâ Hakkında 131
Der Tağayyur-e Rûzigâr ve İntiqâl-e Memleket 132
Zamanın ve İktidarın Değişimi Hakkında 133
Hikâyet-é Qızil Erselan Bâ Dânişmend 134
Kızıl Aslan ile Bilginin Hikâyesi 135
Hikâyet 136
Hikâye 137
Hikâyet-é Pâdişâh-é Ğûr Bâ Rûstâî 138
Gûr Pâdişahı ile Köylünün Hikâyesi 139
Hikâyet-é Me'mun Bâ Kenîzek 146

Me'munla Câriyenin Hikâyesi 147
Hikâyet-é Dervîş-é Sâdıq o Pâdişâhân-é Bidâdger 150
Sadık Derviş ve Zâlim Pâdişâhın Hikâyesi 151
Hikâyet-é Zûr-Âzmâ-Yé Teng-Dest 152
Züğürtün Güç Deneme Hikâyesi 153
Hikâyet Der Ma'nî-Yé Xâmûşî Ez Nesîhet-é Kesî Ké Pend Nepezîred 156
Öğüt Dinlemeyenler Karşısında Susmanın Yararları Hakkında Hikâye 157
Goftâr Ender Rây o Tedbîr-é Mulk o Leşker-Keşî 158
Düşünce, Ülke Yönetimi ve Asker Sevki Hakkında 159
Goftâr Ender Nevâxt-é Leşkeriyan Der Hâlet-é Emn 164
Güvenli Dönemlerde Askerleri Hoş Tutma Hakkında Söz 165
Goftâr Ender Taqviyet-é Merdân-é Kâr-Âzmûde 166
Savaşçı Yiğitleri Destekleme Hakkında Söz 167
Goftâr Ender Déldârî-Yé Hunermendan 168
Hüner Sahiplerinin Gönlünü Alma Hakkında Söz 169
Goftâr Ender Hezer Kerden Ez Duşmenan 170
Goftâr Ender Def'-é Duşmen Bé Rây o Tedbîr 170
Düşmandan Sakınma Hakkında Söz 171
Düşmanı Tedbir ve Akılla Savma Hakkında 171
Goftâr Ender Mulâtefet Bâ Duşmen Ez Rûy-e 'Âqıbet-Endîşî 172
İşin Sonunu Düşünerek Düşmana İyi Davranma Hakkında 173
Goftâr Ender Hezer Ez Duşmenî Ké Der Tâ'et Âyed 174
Boyun Eğen Düşmandan Sakınma Hakkında 175
Goftâr Ender Pûşîden-é Râz-é Xîş 176
Kendi Sırrını Saklama Hakkında Söz 177

Bâb-e Dovvom / İkinci Bâb
Der İhsan (Cömertlik Hakkında)

Goftâr Ender Nevâxt-é Za'îfan 182
Güçsüzleri Hoş Tutma Hakkında Söz 183
Hikâyet-é İbrâhim 'Aleyhis's-Selâm 184
İbrâhim Peygamber'in Hikâyesi 185
Goftâr Ender İhsan Bâ Nîk o Bed 186
İyi ve Kötüye İhsanda Bulunma Hakkında 187
Hikâyet-é 'Âbid Bâ Şûx-Dîdé 188
'Abidle Küstahın Hikâyesi 189
Hikâyet-é Mumsik o Ferzend-é Nâ Xalef 190
Cimri ile Münâsebetsiz Evlâdın Hikâyesi 191
Hikâyet 194
Hikâyet 194
Hikâye 195
Hikâye 195
Hikâyet 196
Hikâye 197
Hikâyet-é Kerem-é Merdân-é Sâhib-Dél 198
Gönül Sahiplerinin Cömertliğinin Hikâyesi 199

Hikâyet 200
Hikâye 201
Goftâr Ender Gerdéş-é Rûzégâr 202
Zamanın Dönüşü Hakkında Söz 203
Hikâyet Der Ma'ni-Yé Rahmet Ber Za'îfan ve Endîşé Der 'Âqıbet 204
Düşkünlere Merhametle Yaklaşma ve İşin Sonunu Düşünme Hakkında Hikâye 205
Hikâyet 208
Hikâye 209
Goftâr Ender Semeré-Yé Cevanmerdî 210
Hikâyet Der Ma'nî-Yé Séyd Kerden-é Délhâ Bé İhsan 210
Cömertliğin Kazancı Hakkında Söz 211
Gönülleri İyilikle Avlama Hakkında Hikâye 211
Hikâyet-é Dervîş Bâ Rûbâh 212
Dervişle Tilkinin Hikâyesi 213
Hikâyet 214
Hikâye 215
Hikâyet-é Hâtem-é Tâî ve Sıfet-é Cevanmerdî-Yé Û 216
Hâtem-i Tâî ve Civanmertliğinin Hikâyesi 217
Hikâyet Der Âzmûden-é Pâdşâh-é Yémen Hâtem Râ Bé Âzâd-Merdî 220
Yemen Tobbaının Hâtem'in Cömertliğini Sınamasının Hikâyesi 221
Hikâyet-é Doxter-é Hâtim Der Rûzgâr-é Péygamber (S) 224
Peygamber(S) Zamanında Hâtem'in Kızının Hikâyesi 225
Hikâyet-é Hâtim-é Tâî 226
Hâtem-i Tâî'nin Hikâyesi 227
Hikâyet 228
Hikâye 229
Hikâyet 230
Hikâye 231
Hikâyet 234
Hikâyet 234
Hikâye 235
Hikâye 235
Hikâyet-é Pédér-é Baxîl o Pésér-é Lâubâlî 236
Cimri Baba ile Laubâlî Oğlunun Hikâyesi 237
Hikâyet 240
Hikâye 241
Hikâyet Der Ma'nî-Yé Semerât-é Nîkû-Kârî Der Âxiret 242
İyiliğin Âhiretteki Meyvesi Hakkında Hikâye 243
Hikâyet 246
Hikâye 247

Bâb-é Sevvom / Üçüncü Bâb
Der 'Éşq o Mestî-Yo Şûr (Aşk, Sarhoşluk ve Coşku Hakkında)
Taqrîr-é 'Eşq-é Mecâzî Yo Quvvet-é An 254
Der Muhabbet-e Rûhânî 254
Mecâzî Aşk ve Gücü Hakkında 255

Rûhânî Muhabbet Hakkında 255
Hikâyet Der Ma'nî-Yé Tehammul-é Muhibb-é Sâdıq 256
Sadık Sevgilinin Katlanma Gücü Hakkında Hikâye 257
Hikâyet Der Ma'ni-Yé Ehl-é Muhabbet 260
Sevenler Hakkında Hikâye 261
Hikâyet Der Ma'nî-Yé Ğalebé-Yé Vecd o Saltanat-é 'Eşq 264
Vecdin Galebesi ve Aşkın Saltanatı Hakkında Hikâye 265
Hikâyet Der Fedâ Şoden-é Ehl-é Muhabbet ve Ğanîmet Şomorden 266
Aşk Ehlinin Kendini Fedâ Etmesi ve Bu İşi Ganîmet Saymasının Hikâyesi 267
Hikâyet-e Sabr o Sebât-e Revendegan 268
Allah Adamlarının Sabır ve Sebâtı Hakkında Hikâye 269
Hikâyet 270
Hikâye 271
Hikâyet 272
Hikâye 273
Hikâyet Der Sabr Ber Cefâ-Yé An Ké Ez Û Sabr Neteven Kerd 274
Hikâyet 274
Hasretine Dayanılamayanın Cefâsına Sabretme Hakkında Hikâye 275
Hikâye 275
Hikâyed Der Ma'nî-Yé İstiylâ-Yé 'Eşq Ber 'Aql 276
Aşkın Akla Galebe Çalmasının Hikâyesi 277
Hikâyet Der Ma'nî-Yé 'İzzet-é Mehbûb Der Nezer-é Muhibb 278
Âşıkın Gözündeki Mâşukun Değeri Hakkında Hikâye 279
Hikâyet-é Mecnun ve Sıdq-é Muhabbet-é Û 280
Hikâyet-é Sultan Mehmûd ve Sîret-é Eyâz 280
Mecnûn ve Sevgisindeki Sadâkatinin Hikâyesi 281
Gazneli Sultan Mahmud ve Ayaz'ın Huyunun Hikâyesi 281
Hikâyet 282
Hikâye 283
Goftâr Der Ma'ni-Yé Fenâ-Yé Movcûdât Der Ma'raz-é Vucûd-é Bârî 284
Ulu Tanrı'nın Varlığı Karşısında Her Şeyin Fâni Olduğunu Anlatan Konuşma 285
Hikâyet-é Déhqan Der Leşker-é Sultan 286
Sultanın Ordusu Arasına Düşen Köylünün Hikâyesi 287
Hikâyet 288
Hikâye 289
Hikâyet-e Sâhib-Nezer-e Pârsâ 290
Görüş Sahibi Perhizkârın Hikâyesi 291
Goftâr Ender Sema'-Yé Ehl-é Dél o Taqrîr-é Haq ve Bâtıl-é An 292
Gönül Ehli Olanların Semâı ve Onun Doğru ve Yanlış Yanları Hakkında Hikâye 293
Hikâyet 294
Hikâye 295
Hikâyet-é Pervâné Vo Sıdq-é Muhabbet-é Û 296
Pervânenin İçten Sevgisinin Hikâyesi 297
Muxâtebé-Yé Şem' o Pervâné 300
Mum ile Pervânenin Konuşması 301

Bâb-é Çehârom / Dördüncü Bâb
Der Tevâzu‘ (Tevâzu‘ Hakkında)

Hikâyet Der İn Ma‘nî 306
Hikâyet Der Ma‘nî-Yé Nazar-é Merdan Der Xod Bé Heqâret 306
Bu Konuda Hikâye 307
İnsanların Kendilerini Hâkir Görmeleri Hakkında Hikâye 307
Hikâyet-é Bâyezîd-é Bistâmî 308
Bâyezîd-i Bistâmî’nin Hikâyesi 309
Hikâyet-e ‘Îsî (A.S.) Yo ‘Âbid o Nâ-Pârsâ 312
Hz. ‘Îsâ, ‘Âbid ve Günâhkârın Hikâyesi 313
Hikâyet-é Dânişmend 318
Bilgin’in Hikâyesi 319
Hikâyet-é Tovbe Kerden-e Melik-Zâde-Ye Gence 324
Genceli Şehzâdenin Tövbesinin Hikâyesi 325
Hikâyet 332
Hikâye 333
Hikâyet Der Mani‘-Yé Tevâzu‘-Yé Nîk-Merdan 334
Hikâyet Der Mani‘yé ‘İzzet-é Nefs-é Merdan 334
İyilerin Alçakgönüllülüğü Hakkında Hikâye 335
Yiğitlerin Onuru Hakkında Hikâye 335
Hikâyet-é Xâce-Yé Nîkû-Kâr ve Bendé-Yé Nâ-Ferman 336
İyi Efendi ile İtaatsiz Kölenin Hikâyesi 337
Hikâyet-e Ma‘rûf-e Kerxî ve Musâfir-e Rencûr 338
Ma‘rûf-i Kerhî ve Hasta Yolcunun Hikâyesi 339
Hikâyet Der Ma‘nî-Ye Sefâhet-e Nâ Ehlan 342
Hâlden Anlamayanların Aşağılığı Hakkında Hikâye 343
Hikâyet 348
Hikâye 349
Hikâyet Der Mehrûmî-Yé Xîşten-Bînan 352
Hikâyet 352
Kendini Beğenmişlerin Yoksun Kalmasının Hikâyesi 353
Hikâye 353
Hikâyet Der Ma‘nî-Yé Tevâzu‘ ve Niyâzmendî 354
Tevâzu ve İhtiyaç Hakkında Hikâye 355
Hikâyet-e Hâtim-e Esemm 356
Hâtim-i Esemm’in Hikâyesi 357
Hikâyet-é Zâhid-é Tebrîzî 358
Tebrizli Zâhidin Hikâyesi 359
Hikâyet Der Ma‘nî-Yé İhtimâl Ez Duşmen Ez Behr-é Dûst 362
Sevgi Uğruna Kötüye Katlanma Hakkında Hikâye 363
Hikâyet-é Loqman Hékîm 364
Lokman Hekîm’in Hikâyesi 365
Hikâyet-é Cunéyd o Sîret-é Û Der Tevâzu‘ 366
Hikâyet-e Zâhid o Barbet-Zen 366
Cüneyd ve Onun Tevâzu Hakkındaki Tavrının Hikâyesi 367
Zâhidle Kopuzcunun Hikâyesi 367
Hikâyet-é Sabr-é Merdan Ber Cefâ 368

Cefâ Karşısında Yiğitlerin Sabrı Hakkında Hikâye 369
Hikâyet-é Emir'el-Mu'minîn 'Alî ve Sîret-é Pâk-é Û 370
Emirü'l-Mü'minîn Ali ve Huyu Hakkında Hikâye 371
Hikâyet 374
Hikâyet 374
Hikâye 375
Hikâye 375
Hikâyet-é Zu'n-Nûn-é Mısrî 376
Zünnûn-i Mısrî'nin Hikâyesi 377

Bâb-é Péncom / Beşinci Bâb
Der Rızâ (Rızâ Hakkında)
Hikâyet 384
Hikâye 385
Hikâyet-é Tîr-Endâz-é Erdebîlî 390
Erdebilli Okçunun Hikâyesi 391
Hikâyet-é Tabîb o Kurd 392
Tabiple Kürdün Hikâyesi 393
Hikâyet 394
Hikâyet 394
Hikâye 395
Hikâye 395
Hikâyet 396
Hikâyet-é Merd-é Dervîş o Hemsâyé-Yé Tevanger 396
Hikâye 397
Fakir Adam ve Zengin Komşusunun Hikâyesi 397
Hikâyet 398
Hikâyet-e Kerkes Bâ Zeğen 398
Hikâye 399
Akbaba ile Çaylağın Hikâyesi 399
Hikâyet 400
Hikâye 401
Mesel 402
Goftâr Ender Ixlâs o Bereket-é An o Riyâ Vo Âfet-é An 402
Mesel 403
İhlâsın Bereketi ve Riyânın Felâketi Hakkında Söz 403
Hikâyet 404
Hikâye 405
Hikâyet 406
Hikâye 407

Bâb-e Şişom / Altıncı Bâb
Der Qenâet (Kanaat Hakkında)
Hikâyet 418
Hikâyet 418
Hikâye 419
Hikâye 419

Hikâyet 420
Hikâye 421
Hikâyet Der Mezellet-é Bisyâr Xorden 422
Hikâyet 422
Çok Yemenin Mezelleti Hakkında 423
Hikâye 423
Hikâyet Der 'İzzet-é Qenâet 424
Kanaatın Değeri Hakkında Hikâye 425
Hikâyet 426
Hikâyet 426
Hikâye 427
Hikâye 427
Hikâyet 428
Hikâyet-é Merd-é Kûteh-Nezer o Zen-é 'Âlî Himmet 428
Hikâye 429
Dar Görüşlü Adamla İyi Niyetli Kadının Hikâyesi 429
Hikâyet 432
Hikâyet 432
Hikâye 433
Hikâye 433
Goftâr Der Sabr Ber Nâ Tevânî Bé Umîd-é Béhî 434
Güçsüzlüğe Sabır ve İyileşme Ümidi Hakkında Söz 435
Hikâyet Der Ma'ni-Yé Âsânî Pes Ez Duşvârî 436
Sıkıntı Sonrası Rahatlama Hakkında Hikâye 437

Bâb-é Heftom / Yedinci Bâb
Der 'Âlem-é Terbiyet (Terbiye Hakkında)
Goftâr Ender Fazîlet-é Xâmûşî 442
Susmanın Erdemi Hakkında 443
Hikâyet-é Sultan Tekeş o Hıfz-é Esrâr 446
Sultan Tekeş ve Sır Saklamanın Hikâyesi 447
Hikâyet Der Ma'nî-Yé Selâmet-é Câhil Der Xâmûşî 448
Câhilin Susarak Kurtuluşu Hakkında Hikâye 449
Hikâyet 450
Hikâye 451
Hikâyet-é 'Azud ve Morğân-é Xoş-Âvâz 452
Adud ve Güzel Sesli Kuşların Hikâyesi 453
Hikâyet 454
Hikâyet 454
Hikâyet Der Fazîlet-é Xâmûşî ve Âfet-é Bisyâr Soxen 454
Hikâye 455
Hikâye 455
Suskunluğun Fazileti ve Çok Konuşmanın Felâketi Hakkında Hikâye 455
Hikâyet Der Xâssiyet-é Perdé-Pûşîy Yo Selâmet-é Xâmûşî 458
Kusuru Görmezden Gelmenin Erdemi ve Suskunluğun Selâmeti Hakkında Hikâye 459
Goftâr Ender Ğéybet o Xalelhâyî Ké Ez Véy Sâdér Şeved 460
Arkadan Konuşma ve Onun Verdiği Zararlar Hakkında Söz 461

Hikâyet 462
Hikâye 463
Hikâyet 464
Hikâyet 464
Hikâye 465
Hikâye 465
Hikâyet-e Rûze Der Hâl-e Tufûyliyyet 466
Çocuklukta Tutulan Orucun Hikâyesi 467
Hikâyet 468
Hikâye 469
Goftâr Ender Kesânî Ké Ğéybet-é İyşan Revâ Bâşed 470
Hikâyet-e Dozd o Sîstânî 470
Gıybetinin Yapılması Uygun Olan Kimseler Hakkında Söz 471
Hırsız ile Sîstanlının Hikâyesi 471
Hikâyet Ender Nikûheş-e Ğemmâzî ve Mezellet-e Ğemmâzan 472
Hikâyet-é Férîdûn o Vezîr o Ğemmâz 472
Gammazlığın Yerilmesi ve Gammazların Zilleti Hakkında Hikâye 473
Ferîdûn, Vezir ve Gammaz'ın Hikâyesi 473
Goftâr Ender Perveréş-é Zenan o Zikr-é Selâh o Fésâd-é İyşan 476
Kadınların Yetiştirilmesi, Onların İyi ve Kötü Yanları Hakkında Söz 477
Hikâyet 480
Hikâye 481
Goftâr Ender Perverden-é Ferzendan 482
Çocukları Yetiştirme Hakkında Söz 483
Hikâyet 484
Hikâye 485
Goftâr Ender Perhîz Kerden Ez Sohbet-é Ehdâs 486
Yeni Yetmelerden Uzak Durma Hakkında Hikâye 487
Hikâyet 488
Hikâye 489
Hikâyet-é Dervîş-é Sâhib-Nezer ve Boqrât Hékîm 490
Güzelliğe Âşık Derviş ve Hippocrates 491
Goftâr Ender Selâmet-é Gûşé-Néşînî ve Sabr Ber İyzâ-é Xalq 492
Bir Köşeye Çekilmenin Selâmeti ve Halkın Eziyetine Sabır Gösterme Hakkında Söz 493
Hikâyet 500
Hikâye 501

Bâb-e Heştom / Sekizinci Bâb
Der Şukr Ber 'Âfiyet (Sağlığa Şükür Hakkında)

Hikâyet 508
Hikâye 509
Goftâr Ender Sun'-é Bârî -'Azze İsmuhu-Der Terkîb-é Xılqat-é İnsan 510
Tanrı'nın -Onun Adı Azîzdir- İnsanı Halkedişi Hakkında Söz 511
Hikâyet Ender Ma'ni-Yé Şukr-é Mun'im 512
İyilik Yapılanın Şükrü Hakkında Hikâye 513
Goftâr Ender Gozârden-é Şukr-é Ni'methâ 514

Tanrı'nın Nimetlerine Şükür Hakkında Söz 515
Goftâr Ender Bexşâyéş Ber Nâ Tevânân o Şukr-é Ni'met-é Haq Der Tevânâî 516
Güçsüzlere Yardım ve Zenginlikte Hakk'ın Nimetlerine Şükretme Hakkında Söz 517
Hikâyet-é Sultan Toğrol ve Hindu-Yé Pâsban 518
Sultan Tuğrul ve Hindû Bekçinin Hikâyesi 519
Hikâyet 520
Hikâye 521
Hikâyet 522
Hikâyet 522
Hikâye 523
Hikâye 523
Hikâyet 524
Hikâyet 524
Hikâye 525
Hikâye 525
Nezer Der Ebsâb-é Vucûd-é 'Âlem 526
Âlemin Var Oluşunun Sebeplerine Bir Bakış 527
Der Sâbıqé-Yé Hukm-é Ezel ve Tovfîq-é Xeyr 528
Ezeli Hüküm ve Başarının Hayrı Hakkında 529
Hikâyet-é Sefer-é Hindûstan o Zelâlet-é But-Perestan 530
Hindistan Yolculuğu ve Putperestlerin Sapkınlıkları Hakkında 531

Bâb-é Nohom / Dokuzuncu Bâb
Der Tovbé ve Râh-é Sevâb (Doğru Yol ve Tövbe Hakkında)
Hikâyet-é Pîr-Merd o Tehaşşur-é Û Ber Rûzigâr-é Cevânî 546
Yaşlı Adam ve Gençlik Günlerine Duyduğu Özlemin Hikâyesi 547
Hikâyet 550
Hikâye 551
Goftâr Ender Ğanîmet Şomorden-é Cevânî Pîş Ez Pîrî 552
Yaşlanmadan Önce Gençliğin Kıymetini Bilme Hakkında Söz 553
Hikâyet Der Ma'ni-Yé İdrâk Pîş Ez Fovt. 554
Ölümden Önceki İdrak Hakkında Hikâye 555
Hikâyet 558
Hikâye 559
Hikâyet Der Ma'nî-Yé Bîdârî Ez Xâb-é Ğaflet 560
Hikâyet 560
Gaflet Uykusundan Uyanma Hakkında Hikâye 561
Hikâye 561
Hikâyet-é 'Edâvet Der Miyân-é Do Şexs 564
İki Kişi Arasındaki Düşmanlığın Hikâyesi 565
Hikâyet 566
Hikâye 567
Mev'ize ve Tenbîh 568
Öğüt ve Tenbîh 569
Hikâyet Der 'Âlem-e Tufûliyyet 570
Çocukluk Dünyâsından Bir Hikâye 571

Hikâyet 574
Hikâyet 574
Hikâye 575
Hikâye 575
Hikâyet 578
Hikâye 579
Hikâyet-e Mest-e Xermen-Sûz 580
Harman Yakan Sarhoşun Hikâyesi 581
Hikâyet 582
Hikâye 583
Hikâyet-é Zuléyxâ Bâ Yûséf (A.S.) 584
Yûsuf ile Züleyhâ'nın Hikâyesi 585
Mesel 586
Hikâyet-é Sefer-é Habeşé 586
Mesel 587
Habeşistan Seyahatının Hikâyesi 587
Hikâyet 588
Hikâye 589
Hikâyet 590
Hikâye 591

Bâb-é Dehom / Onuncu Bâb
Der Munâcât o Xatm-é Kitâb (Münâcât ve Kitabın Sonu)
Hikâyet 602
Hikâye 603
Hikâyet-é But-Perest-é Niyâzmend 604
Muhtaç Ateşperestin Hikâyesi 605
Hikâyet 606
Hikâye 607

Açıklamalar ve Notlar 615

Bibliyografya 658

Dünya çalkalandıktan sonra durulmadı mı?
Sa'dî arzusuna ulaşana kadar dolaşmadı mı?
Murâda eremedim diye üzülmekten ne çıkar?
Geceler gebedir, gün doğmadan neler doğar.